

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08645

LENDER, FELKER, KAMFN

Gina Medem

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

לענדער פעלקער קאמפן

פון

נינא מעדעם

ארויסגעגעבן פון דעם נינא מעדעם בוך-קאמיטעט אין ניו-יאָרק
און דעם נינא מעדעם בוך-קאמיטעט אין לאַס-אַנדזשעלעס

1963 • ניו יאָרק

GINA MEDEM

Lands, Peoples, Struggles

Published by and Copyrighted by
GINA MEDEM BOOK COMMITTEE OF NEW YORK
and
GINA MEDEM BOOK COMMITTEE OF LOS ANGELES

New York, 1963

PRINTED IN THE U.S.A.

Printed by
PROMPT PRESS

A. PRESSBERG, *Secretary*
2295 W. 11th Street
Brooklyn, N. Y.

גינא מערעם

ג י נ א מ ע ד ע ס

ביסט ווידער דא — א שפרודליקער גיזער,
פון ברען דו קומסט ארויס — פארהארטעוועטער שטאל!
דו רינגלסט אום די ערד — א לויכטנדיקער ווייזער —
א טרייסט אין פינצטערניש צעקלינגט דיין מאמע-קול.

פון אפריקע און שפאניע — ביז באַלקאנען,
אין מיט-שטראם פון א צעשאַקלט וועלט,
מיט פען און וואָרט און טאָט דו ביסט פאַראַנען
אויף קעמפערישער גאַס, אין פליכטלינגער-געצעלט.

דיין האַרץ — א שוימענדיקער פולער בעכער,
דיין אויפקום-פרייד שטייגט-איבער פלאַג און צער;
דו הויבסט דיין כּוּם נאָך זיכערער און העכער
ביים רוימן צייכן פון געפאַר.

ביסט שמורעם-פויגל פון צעברויזטע ווייטן,
דו זינגסט פון אויסדויער, פון העלדישע מאַרטירער,
דו וואַנדערסט אום אין שמורעמדיקע צייטן
מיט ליכטיק פּרילינג-רוף פון מאַסן און פון פירער.

באַסטאָן, מאַס., 1941

גינא מעדעם בוך-קאָמיטעט פון ניו-יאָרק

ראובן יוקלסאָן, פאָרזיצער
יעקב לייזערזאָוויטש, וויצע-פאָרזיצער
סענדער פרעסבערג, פינאַנץ-סעקרעטאַר
קלמן פרידמאַן, קאָסירער
טעסי שענקער, פּראָטאָקאָל-סעקרעטאַר

מיטגלידער (נאָכן א"ב): *

עסקע אָונער, ראָוז אורליכט, מרים באומעל, גינא גאַלדשטיין,
רובין האָך, דאָרע טייטלבוים, פייגל יוקלסאָן, שלום לעווין,
דזשאַנעט קאהן, דוד קעס, בערל ראָלער, נח ראַפּאָפּאָרט.

* דורך דער צייט, זינט דער גרינדונג פון דעם ניו-יאָרקער גינא מעדעם
בוך-קאָמיטעט (אין 1952 ביז דער דערשיינונג פונעם בוך, אין 1962) זיינען
געשטאַרבן פּאָלגנדיקע חשוב'ע מיטגלידער, וואָס מיר דערמאָנען מיט כבוד
זייער ליכטיקן אַנדענק:

י. ב. ביילין, געווען פאָרזיצער און רעדאַקטאָר פון דעם בוך.
י. בוראָקאָוו, געווען פינאַנץ-סעקרעטאַר ביזן לעצטן טאָג פון זיין לעבן.
שמואל בעקער, געווען קאָרעספּאָנדענץ-סעקרעטאַר ביז זיין טויט.

גינא מעדעם בוך-קאָמיטעט פון ראַס-אַנדרוזשעלעס

אברהם מאַימודעס, פאָרזיצער
נחמן קרופין, עקזעקוטיוו-סעקרעטאַר
ראָוז וואַנעטיק, פינאַנץ-סעקרעטאַר
פרידאָ קינג, קאָסירער
רפאל פּאַזנער, פּראָטאָקאָל-סעקרעטאַר

מ י ט ג ל י ד ע ר :

דינה האַפּמאַן, איזאָ מאַיערס, ענא קרופין, שרה פּאַזנער, יעקב אַשפּיז,
שלמה בעלסקי, הערי גאַלדשטיין, אהרן קערטמאַן, נעיסען גאַרפּילד,
פעני באַסמאַן און א. ראָזענפעלד.

א ווענדונג צו ליינער און פריינט

עס האָט געדויערט יאָרן, איידער איך האָב באַוווּן אַנצושרייבן אַט-די ווענדונג. זי איז, סיי אַן אַנטשולדיקונג פאַר דער לאַנגער צייט, וואָס איך האָב געדאַרפט האָבן כדי אַנצושרייבן דעם צווייטן טייל פון „א לעבנסוועג“, סיי איז זי אַ פאַרטיידיקונג מיינע.

די איניציאַטיווע אַנצושרייבן און אַרויסגעבן דעם בוך, איז נישט מיינע. דאָס האָט אַ גרופע פריינט אין ניו-יאָרק, אין מאַי 1952, ביי אַ צוזאַמענקונפט, פאַרטראַכט דעם פלאַן פון אַרגאַניזירן אַ בוך-קאַמיטעט און אַרויסגעבן דעם צווייטן בוך. איך בין געווען גראַד אין יענע טעג אין שפיטאַל שווער קראַנק אויף לונגען-טראַמבאָזיס און האָב נישט געוואוסט אפילו ווי שווער קראַנק איך בין געווען. פאַרשטייט זיך, אַז עס האָט נישט געקאָנט זיין קיין רייד וועגן צונויפקלייבן, נישט בלויז מאַטעריאַלן פאַרן בוך, נאָר אפילו די גע-דאַנקען — שוין אַפגערעדט פון פיזישע מעגלעכקייטן. אַזוי איז געאַנגען די צייט, לאַנגע יאָרן, ווי עס ווייזט אויס. אָבער אַדאַנק די שטענדיקע דערמאָ-נונגען, אַדאַנק געוויסע דערמוטיקונג פון פריינט, צווישן זיי דעם פאַרשטאַר-בענעם י. ב. ביילין; אַדאַנק דעם ניו-יאָרקער בוך-קאַמיטעט אין די פער-זאַנען פון ר. יוקלסאָן, י. לייזעראַוויטש, דעם טייערן פאַרשטאַרבענעם ש. בעקער, וועלכער האָט געמאַכט די סאַמע ערשטע „פרופס“ (קאַרקטור) און אַדאַנק דעם לאַס-אַנדזשעלעסער בוך-קאַמיטעט און צו פאַרדאַנקען די לייזען-קרייז אין שיקאַגאָ, טאַראַנטאָ, קליוולאַנד, פילאַדעלפיע, וואָשינגטאָן און דע-טראַיט, וועלכע האָבן געשריבן בריוו און פאַרשפרייט אַבאַנימענטן — האָב איך זיך לעצטנס פשוט פיזיש אַנגעשטרענגט און זיך גענומען צום פאַרענ-דיקן דעם בוך.

עס איז געווען שווער זיך צו צעשיידן מיט די פאַסירונגען, בילדער און זכרונות, וועלכע האָבן געלעבט צענדליקער יאָרן אין די טיפענישן פון מענטש-לעכן געפיל און האָבן געדאַרפט זיך באַזעצן אויף די טאָוולען פון קאַלטן פרעמדן פאַפיר... אָבער איך צעשייד זיך מיט זיי נישט אויף אייביק; זיי זיינען פאַרבליבן אין זכרון און איך רעד מיט זיי, מיט די טייערע געשטאַלטן פון פיר קאַנטינענטן, מיט אַלטע און יונגע קעמפער, מיט האַרעפאַשנע פאַלקס-מענטשן, וועלכע פלעגן מיך אַרומרינגלען מיט עכטער, הימישער אויסגע-בענקטער ליבשאַפט און ווינטשן געזונט אויפן אויסגעקליבענעם לעבנסוועג. זיי איז דער דאָזיקער בוך געוידמעט.

גינאָ מעדעיה

אַנשטאַט אַ פאַרוואַרט

אַ גרויסן טייל פון דעם מאַנסקריפט האָט רעדאַקטירט י. ב. ביילין. ער האָט עס געטאַן אפילו ווען ער איז שוין געווען זייער שוואַך. איידער ער איז אַוועק אין שפיטאַל, סוף 1960. אַ טייל פון דעם מאַטעריאַל האָט ער גענומען פון אלטע רעפּאָרטאַזשן מיינע, וועלכע מען האָט נאָך געהאַט נעגרייט צום ערשטן בוך. זיי זיינען געווען אַזוי געל און צעקנייטשט, אַז ער האָט אין אַ בריוו מיר געשריבן, אַז „זיי צעשיטן זיך אין האַנט, ווי אַפּגע-ברענטע שטרוי און מען קאַן די איינצעלנע ווערטער שוין נישט לייענען.“ דאָך האָט ער שווער געאַרבעט אויף זיי, פאַרזוכט זיי צונויפצוקלעפּן און אַרויסראַטעווען, וואָס עס האָט זיך נאָר געלאָזט. ווען דער מאַטעריאַל איז שוין, צום גרעסטן טייל, געווען צונויפגעשטעלט, האָט ער מיר געשריבן, אַז איך דאַרף נישט זיין אַזוי פעסימיסטיש וועגן דעם אינהאַלט פונעם מאַנו-סקריפט, אַז איך מוז האָבן מער מוט כדי צו פאַרענדיקן דעם בוך און אין עטלעכע בריוו זיינע אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג וועגן דעם אַנגעשריבענעם מאַטעריאַל. אַלס אַ פאַרוואַרט האָט ער געוואָלט אַנשרייבן עטלעכע שורות. מיט דער צושטימונג פון דער היינטיקער רעדאַקציע-קאַלעגיע, וועלכע האָלט, ווי איך, אין אַ בכבודיקן אַנדענק דעם נאָמען פון אונדזער לערער און פירער, י. ב. ביילין, גיב איך דאָ איבער עטלעכע שורות פון זיינע בריוו צו מיר, געשריבן צווישן 1953 און 1960 וועגן דעם מאַנסקריפט:

„אַפּריל 28 — 1954.

„איך האָף, אַז ביי דער צייט פילסטו שוין גוט גענוג פאַרצוזעצן דיין אַרבעט אויף דער אויטאָביאָגראַפיע. איך טרייב נישט איבער, ווען איך באַ-הויפט, אַז ווייניק מענטשן אויף דער וועלט מיט דיין עקסטראַ-און אינטראַ-ספעקטיוון בליק און פאַרשטענדעניש זאָלן האָבן געהאַט אַזוי פיל קאַנטאַקטן און דערפאַרונגען מיט אַזאַ וואַריאַציע פון מענטשן כמעט אויף אַלע קאָנטי-נענטן פון דער וועלט, וואו דו ביסט אַלץ אויסגעווען. קיינער איז נישט געווען אויף אַזעלכע סטראַטעגישע ערטער און איך פאַרשטיי נישט, וואָס עס זאָל דיך קאַנען אָפהאַלטן פון וועלן דאָס בוך דערפירן ביז צום סוף און טאַקע שרייבן, שרייבן, ווען דו קענסט נאָר...“

„אויגוסט 20 — 1957.

„דער צוגעשיקטער מאַטעריאַל איז זייער אַ רייכער; איינדרוקן און דורכלעבונגען פון אַ גרויסן אינטערעס. מיט אומבאַדייטנדיקע אויסנאַמען

זיינען דיינע רייזע-באשרייבונגען און עפיואָדן שטיקלעך מייסטער ווערק. איך באַוואונדער דיינע גרינלעכע אויגן, וואָס האָבן באַנומען אַלערליי פאַרבן און קאָלאָריטן פון לאַנדשאַפט און געזעלשאַפט. נישט קוקנדיק אויף געוויסע בלויזן, ווי: אויסלייגונג און דער געברויך פון העברייאזמען, וועט דאָס זיין, האָף איך — אַ בוך, וואָס וועט דיך נישט פאַרשעמען. אגב, קומט דיר אַ יישר'כוח פאַר אויסלייגן ריכטיק מיין נאָמען און פון דעם לאַנד, וואָס טראַגט דעם זעלבן נאָמען: ישראל.

„אַן שפּאַס — עס איז אויך דער גוטער איינדרוק, וואָס ס'האַט זיך גע-
שאַפן פון דיינע צוויי לעצטע בייטראַגן אין דער מאַרגן-פרייהייט, — איי-
נער פון זיי אין דער אַרטיקל וועגן שפּאַניע. איך קאָן זיך נישט אָפגעבן קיין
חשבון, אָבער איך דערפיל אַ גוואַלטיקן פאַרגעניגן, ווען דו האַסט אַ ליי-
טעראַרישן דערפאַלג, ליבע גינאַ.“

איך האָף, אַז די פריינט אונדזערע, די לייענער, וועלן מיר מחל זיין
די נישט-באַשיידנקייט אין ציטירן די ווערטער פון מיין לאַדזשער חבר און
לערער זינט 1904. נאָר ער, ביילין, האָט אַזוי געמוטיקט און געזוכט מיך
צו באַרואיקן בעת מיין דערפעסיע און נישט-גלויבן אין די כוחות פון די
לעצטע צען יאָר, אַז ברענגענדיק צו די לייענער זיינע ווערטער, שטאַרק איך
זיך איצט אויך.

איך דריק אויס מיין גרויסן דאַנק צו דער רעדאַקציע-קאַלעגיע אין ניו-
יאָרק, וועלכע האָט צוגעגרייט דעם בוך אין זיין ענדגילטיקער פאַרם היינט.

גינאַ מעדעם

אַ נאַכוואָרט פון דער איצטיקער רעדאַקציע־קאָלעגיע

ווען אונדזער אומפאַרגעסלעכער י. ב. ביילין איז געשטאַרבן (29טן אַפּריל, 1961) זיינען מיר — דער גינאַ מעדעם בוך־קאָמיטעט פון ניו־יאָרק — באַלד אַוועקגעשטעלט געוואָרן פֿאַר אַן ערנסטער פּראָבלעם צו פֿאַרענדיקן די אַר־בעט פון צונויפּשטעלן דעם דאָזיקן בוך, פון וועלכן ביילין איז געווען דער רעדאַקטאָר.

דער גרעסטער טייל פונעם בוך איז שוין געווען אויפגעזעצט, האָט נאָך אַבער געפעלט אַ טייל פון דעם מאַטעריאַל, וואָס די חשוב'ע פֿאַרפֿאַסערין, גינאַ מעדעם, האָט נאָך באַדאַרפט אַנשרייבן, וואָס זאָל איינגעשלאָסן ווערן אין דעם בוך. דער דערמאָנטער קאָמיטעט, וועלכער האָט אויף זיך גענומען די אויפגאַבע דעם בוך אַרויסצוגעבן, האָט באַשטימט די דאָ־אונטערגעשרי־בענע אַלס אַ רעדאַקציע־קאָלעגיע צו פֿאַרענדיקן די אַרבעט, וואָס י. ב. ביילין האָט איבערגעלאָזט אומפֿאַרענדיקט.

מיט דער פולסטער אחריות האָבן מיר אַנגענומען פֿאַרצוועצן די אַר־בעט אין דעם זעלבן גייסט און מיט דער זעלבער אויפריכטיקער באַציאָנונג צו דעם אינהאַלט פון דעם בוך, מיט דעם זעלביקן דרך־אַרץ צו דעם וויר־דיקער מחבר און מיט דער גאַנצער פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט צו די פיל הונד־דערטער יחידים, וועלכע האָבן מעגלעך געמאַכט דאָס אַרויסגעבן דעם בוך „לענדער, פעלקער, קאַמפֿן“ און צו דער אידישער עפנטלעכקייט בכלל.

ראובן יוקלסאָן
יעקב ליוועראָוויטש

פון טשערנאָוויץ ביז ירושלים

מען קאן ממש אָנטאָפּן מיט דער האַנט די פאַרמאָגענהייט פון אַ מענטשן — אַזוי רעבעדיק, אַזוי גאַענט ליגט זי אויפן שליאָך פון זכרון. עס דוכט זיך, אָט וויינען דאָך אַזוי פיל יאָרן אַוועק זינט יענע טעג און חדשים, וואָס מ'האַט פאַרבראַכט אונטער אַנדערע הימלען, אין פרעמדע לענדער, צווישן נעכטן אומבאַקאַנטע, היינט אייגענע, מענטשן... אָבער עס איז גענוג צו דערזען דעם טיף־רויטן זונען־אונטערגאַנג אין ים ביי סאַנטאַ מאָניקאַ — און ווי מיט אַ שטאַרקן עלעקטרישן קאָנטאַקט ווערטו פאַרבונדן מיט אַ ברודער זינעם, מיטן בליאַסק און מיט דער היץ פון פונקט אַזאַ אונטער־גאַנג אין קאַראָאָ אין פּעראַ (טערקיי), אין חיפה... און אַרום דער זון וואַסן שוין אויס די געשטאַלטן: בעדואינער, אַראַבער, יידן, סיריער און קאַזשע־ניצער הסידים אויף אַ שיפ־דעק אין סועץ־קאַנאַל, קראַנקע און בלאַסע אין אַן אַנפאַל פון מאלאַריע. מען לעבט יאַרנלאַנג פון די אוצרות פון נעכטן, און ביסלעכווייז פאַרשווינדט אפילו אַזאַ זאַך, ווי דער טויט פון אַ מענטשן; ווייל ער רעבט אַן איבעררייס אין אייער זכרון. עס קומען צוריק שמועסן, שמייכלען, בליקן. עס רוישן טענער פון מוזיק, דיאַלאָגן, איבערגעלעבטע טעאַטער־פיעסן. אָבער דער עיקר: לעבעדיקע, געטראַפּענע מענטשן, אין זייער דראַמאַטישן קאַפיטל לעבן. און אַזוי פאַרבלייבן זיי שוין, ווי פיגורן אויף אַ סצענע, גרייט ווידער צו עפענען זייערע היפּן און צו — דערציילן.

אַמאָל פּרעגט מען זיך: צי געדענקען זיי אויך די באַגעגעניש? צי ביסטו זיי אויך אַזוי טייער געוואָרן, — יוי זיי — דיר? עס ווילט זיך געבן זיי אַ באַווייז פון אייער פאַרבוּנדנקייט מיט זיי. דורך אַ קלאַפּ אין זייער טיר. אַ שמועס דורכן טעלעפּאָן אויף אַ שטח פון צען טויזנט מיל. אין אַ גאַנג מיט דער אומגעוודליקער פען איבערן פּאַפּיר, ווי איצט, דאָ אין דעם קאַפיטל זכרונות...

אין אַ וואַרעמער פּרילינג־נאַכט פון 1927 בין איך אַנגעקומען אין קראַקאָו. אין וואַגאַן־פענצטער האָבן אַריינגעקוקט די פּיאַלעמענע שאַטנס פון די טאַטראַ־בערג. ביי ווייטאַג האַט געצויגן צו דעם קליינעם מאַדערישן

דערפל "פאראגין", לעבן זאקאפאנע, וואו מיר, וולאדמיר מעדעם און איך, האבן פארבראכט אונזער לעצטן זומער אין פוילן, אין יולי, 1920, און פון וועלכן מיר זיינען ארויסגעפארן צוריק אין ווארשע, ווען די סאָוועטישע אַרמיי האָט זיך גערוקט צו דער פּאַרשטאַט פּון וואַרשע "אַכאַטאַ", און צו דער ווייסל פון דער ווייסרוסישער זייט. עס האָט געצויגן צו זען פריינט מיט אַן אייראָפּיאישן פנים און געדאַנקען גאַנג נאָך פינף לאַנגע יאָר אין ניו־יאָרק. נאָך גרויסע צעטרייסלונגען אין דער נאָך־מלחמהדיקער וועלט, אומ־דערוואַרטעט אַנגעטראָפּן אַלעמען אין די היימען און אויף שנעל איינגעפאַרדנט אַ טרעה־פונקט. דאָס זיינען געווען די איינגערע, פּויליש־רעדנדיקע אינ־טעדיגענטן פון דעם גאַרצייאַנער "בונד", וועלכע האָבן געהאַט אין וואַרשע אַ שם פון לינקע, עסטרייכיש־געשוילטע סאַציאַליסטן. עס איז געקומען דער יונגער אַדוואָקאַט סטערלינג, יאַקוב בראַס, אַלעקסאַנדראַוויטש; צופעליק איז אפילו פון פּשעמישל אַנגעקומען דער אַדוואָקאַט און שול־טווער, לאַנדאו. מען האָט נאָך אַלץ גערעדט וועגן וועלט־פּאַרטייק, וועגן ראַפּאַללאַ, וועגן דער ערשטער דיפּלאַמאַטישער דערנענטערונג פון דער יונגער סאַ־וועטישער רעפּובליק צו דעם "וויימאַר־דייטשלאַנד, אין דער פּערזאָן פון טשיטשערין, דעם טאַראַנטפּולן סאָוועטישן דיפּלאַמאַט.

דאָ איז געקומען די ערשטע אַנטווישונג ביז מיר בעת'ן שמועס מיט די אַמאַריקע גאַענטע פריינט, וועלכע האָבן זיך אידענטיפּיצירט מיטן "בונד" אין וואַרשע און מיט די קולטור־געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס. צוליב דער פּאַראַייניקונג אונטער דער דייטשער אַקאָפּאַציע־מאַכט זיינען אַלע דריי פּוילישע טעריטאָריעס געוואָרן אין פּאָליטישער פּוילישער אַרגאַניזם, אַ סוף מאַכנדיק פון די געוועזענע דריי פּאָליטישע איינהייטן אונטער דער צאַריס־טיש־עסטרייכיש־דייטשער 150 יאָריקער מאַכט.

די אַנטווישונג איז געקומען בעת מיין דערציילן זיי וועגן דער גרויסער ריזע מיינער, ווען איך בין גאַר־וואָס געקומען פון פּאַריז, פון איטאַליע און פון דער שווייץ. איך האָב באַרירט מיין פּלאַן צו פּאַרן זען די ערשטע איי־דישע ישובים אין קרים און אוקראַינע. דאָן איז געפּאָלן דאָס ווערטל "פּראַק און צילנדער", צוליב דעם וויזט פון די סאָוועטישע דיפּלאַמאַטן צו אַ פּאַר־שטייער פון אויסערן־מיניסטעריום אין איטאַליע. מיינע אַמאַליקע חברים האָבן איבערגע'חזר'ט די נאַרישע מעשה פון ריגער, קאַנסטאַנטינאָפּאָלער און פּאַריזער וויסטוואַרדישע בלעטלעך, אַז די סאָוועטישע דיפּלאַמאַטן האָבן געטראָגן אַ פּראַק און אַ צילנדער בעת זייער וויזט. אין דער אמת'ן האָב איך זיי געמוזט ווייזן אַן אויסשניט פון אַ שווייצאַרישער צייטונג, וואָס האָט געשריבן, "אַז עס איז געווען אַ חרפה צו זען די אַרעמע, ביליקע, שלעכט־אויפגענייטע קאַסטיומען, אין וועלכע הויכע דיפּלאַמאַטן פון רוסלאַנד פון

1917 זיינען געגאנגען אויף די זיצונגען אין ראפאלא, און נישט געהאט אפילו א לייטישן פראק אויף די פלייצעס!...

איך געדענק זיי איך האב זיי געפרעגט: „בלויז דאס פארקאפט איך אין דער היינטיקער איראפע? און די געוואלטיקע עפאכע-מאכנדיקע אויפ-טרייסלונג פון 1917, דער קאמף און נצחין, צו וועלכן איר אליין האט גע-שטרעבט אזוי לאנג — דאס איז נישט וויכטיק? נאך די בייזוויליקע קריטיק פון געוועזענע טשינגאוויקעס, אפיצערן, פריצים, באנקירן און אנדערע בורשויען?... וואס — דער גאנג גופא פון א נייער מעכטיקער פאלקס-כוחאליע צו גליק, צו שלום, צו עמאנציפאציע — אלץ דאס זעט איר נישט?“ דער שמועס האט זיך שוין נישט געקלעפט. מיר האבן נאך אביסל גערעדט וועגן מין נייעם לאגד, אמעריקע.

מען קאן זיך משער זיין, אז די בונדישע פירערשאפט האט נישט גע-קליבן קיין גרויס נהה פון דער ווארעמער באציאונג, וואס די פאלקס-מאסן אין ווארשע האבן מיר ארויסגעוויזן. אבער ביינוש מיכאלעוויטש האט אג-געשריבן א באריכט וועגן מיינע לעקציעס און אויסגעדריקט זיין איבער-ראשונג וועגן דער יידישער שפראך מיינער, וועגן דעם „געפרעסטן, שטארקן זאץ“ און וועגן דעם „אידעלן פאטאס“ — אלץ זאכן, וועלכע, ווי ער האט געמיינט, איך האב זיך אויסגעלערנט אין... ניו-יארק!

און דא, אין קראקאו, זיינען די לעצטע אונטער-שווען וועק אין עטלעכע שמועסן. אין בין דאך געווען צופרידן, וואס איך האב זיך געזען מיט די קראקאווער פריינט, ווייל — און דאס איז געווען די סיבה פון מיינ שטייער פרייד, ווייל זיי זיינען געווען מעדעמס איבערגעגעבענע, מער איראפאייאיש-דערצויגענע, אין פאליטישן זין, תלמידים און נאענטע פריינט. עס איז גע-ווען, ווי א לעצטער גרוס צו זיי פון זייער פירער און דערער. און פאר מיר — נאך א לעצטער פערזענדלעכער קאנטראקט מיט מענטשן, וועלכע, אלס די יינגערע, אויפנאמספייאקערע גרופע, וועלן אפשר מיט דער צייט געפיר-זען דעם וועג צו א ברייטערער וועלטאנשוואונג, אידער דער אלטער, אר-טאקסאלער דור פון בונדישע פירער צווישן 1897 און 1917.

קראקאו איז א מערקווירדיקע, אלטערטימלעכע און קינסטלעריש-אטעמ-דיקע שטאט פון פוילן. זי איז א געמיש פון פוילישן סלאוונטום און מערב-איראפאייאישן מאדערניזם. זי, נאך מער אידער ווארשע, שטייט אויף דער גרענעץ צווישן מזרח און מערב. אירע קלויסטערס, איר בארג, אויפגע-ווארפן פון מענטשלעכע הענט, דער „וואוועל“, אירע בארימטע „פלאנטן“, אירע קינסטלערישע טרעפפונקטן און קאוויארניעס פון קינסטלער און שריי-בער; איר שטאלץ פריי פאלק, די „גוראדעס“, בערג-פויערים, אין זייערע מאלערישע, האנט-געוועבטע פילצענע הייזן, מיט אויסגעזעפטע „פאוועס“

און מיט גרויסע קאָפּעלשון אויף די שטרױבֿלאַנדע האָר, מיט אַ פּױגל־פּעֶדער בײַ דער זײַט... קראַקאָוו, אַ שטיק פּון דעם פּרײַגעוואָרענעם פּױלן, פּרײַ נאָך 150 יאָר פּון דרײַערלײַ אַקופּאַציעס. אמת — מיט אַן אַרעמער, האַלב־הונגעריקער פּױערשאַפּט, מיט סימנים פּון דער וועלט־מלחמה און מיט אַ קרײַס אין לאַנד, מיט אַ וואַקסנדיקן רעאַקציאָנערן פּילסודסקי־רעזשים.

און מיט אַט דער וואַרעמער כּוואַליע פּון פּריד און פּון באַיאַוטטױן, אַז אַלטע חלומות פּון זײַדעס און טאַטעס זײַנען מקוים געוואָרן פאַר פּױלן, און מיט דעם סך־הכל פּון אַן אויסגעפּירטער מיסיע צו זען אפּשר צום לעצטן מאָל אַמאָליקע חברים פּון מעדעמען, ביז איך אַרײַן אין וואַגאָן מיט דעם טעוועלע: „קראַקאָוו־טשערנאַױץ“, וואו איך האָב זיך געוואַלט אַפּשטעלן אויף עטלעכע טעג, כּדי צו באַזוכן דעם ייִדישן קולטור־קלוב „מאַרגנרויט“. אמת, גרוסן פּון דעם קלוב האָב איך שוין געהאַט אין נײַיאָרק, אין 1925, אַדער נאָך פּרײַער, ווען עס זײַנען געקומען אין אַמעריקע אויף אַ טור איבערן לאַנד צוויי בײַדישע טוער פּון טשערנאַױץ — גײַטשאַנסקי און דר. קוסמאַן. און בעת זײ זײַנען געקומען אין נײַיאָרק און האָבן שוין נישט אַנגעטראָפּן מע־דעמען, האָבן זײ מיר דערציילט וועגן דער קולטור־געזעלשאַפּטלעכער טע־טיקייט אין טשערנאַױץ, וועגן זײַער קלוב „מאַרגנרויט“, וועגן די שולן און אַ לערער־סעמינאַר, וועלכן זײ האָבן געגרינדעט באַלד נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, ווען די עסטרייכישע אימפעריע איז זיך געהאַט צעפּאַלן און ווען אַ גרויסער טײל פּון גאַליציאַנער ייִדן האָט זיך באַזעצט אין דער, פאַר־העלטניסמעסיק, פּרײַערער בוקאַױנע, זײ בוקאַרעסט אין דער רעשט פּון רומעניע (טשערנאַױץ איז געווען די הױפּטשטאָט פּון בוקאַױנע, איצט שוין אַ טײל פּון סאַװעטן־פאַרבאַנד).

און ווידער אַמאָל האָט דאָ געשפּילט אַ געוויסע ראַלע דער וואַונטש מײַ־נער, צו זען די אַלע קולטור־אינסטיטוציעס, וועלכע זײַנען געשאַפּן געוואָרן מיט דער הילף פּון מעדעמען, פּון אונטער זײַן פען, אַזױ צו זאָגן, דורך זײַן קאַמף פאַר ייִדיש, פאַר דער שפּראַך פּון ייִדישע פּאַלקסמאַסן, פאַר וועלכע ער איז אַױעק אויף עטאַפּן, טורמעס און קאַטאַרגע.

אַבער נישט נאָר דער וואַונטש האָט געשפּילט אַ ראַלע אין מײַן באַװן פּון רומעניע, בוקאַױנע, פּױלן און פּאַלעסטינע. עס איז נאָך צוגעקומען דער פּאַרלאַנג אַפּצוואַױשן אַלע רכילות און מײַאחסע פּאַרלױמונגען און „אַנעקדאָטן“, וואָס די אַנמעכטיקע, אַכער העצערײַשע קעגנער האָבן פאַר־שפּרײַט קעגן דעם ייִדישן שטייגערישן לעבן פּון די סאַױעטישע ייִדן און קעגן דער ייִדישער פּירערשאַפּט פּון דער סאַױעטן־רעפּובליק. און איבעראַ: אויף מײַנע רעפּעראַטן וועגן ייִדישן לעבן איבער דער וועלט האָב איך

באריכטעט וועגן יידן אין מינסק, קיעוו און אדעס; וועגן יידן אויף די אלטע קאָלאָניעס אין דרום־אוקראינע, אין קרים, אין מאַגילעוו, כערסאן און יעקא־טערנינגאָאו (דינע־פראַפעטר־אָוסק). איבעראַל דערציילט וועגן דער נייער יוגנט, וועגן באַוואַפֿאלטאָוקער טעכניקום, וועגן אַדעסער „האַנטווערקער־אינסטיטוט“, וועגן יידישע זאַט־טעכניקער, לערער און זעטער־מאַרן; וועגן יידישע דאַרפֿ־קלובן, טעאַטער־גרופּן, כאַרן און טאנאטאָריעס; וועגן מאַס־קווער יידישן קונסט־טעאַטער, וועגן פעלד־צייטונגען און דעם אַרויטלאַז פון יידישע יונגע אַקטיאָרן, מיט דער הילף און שטיצע פון דער רעגירונג; וועגן דעם צוזאַמענלעבן און ארבעטן פון יידן, גריכן, טאַטערן און אוקראַינער; וועגן גראַבן קאַנאַלן און באַוואַסערן קרימער זייט־טרוקענע טעפּן און זען שפּראַצנדיקע זייצן־זאַנגען אין אַ הונגער־שטיק פאַרלאָזענעם פעלד פון אַמאָר!

אין וואָלט מען געקאָנט זען די הונדערטער געשפּאַנטע אויגן, דעם אַטעמ־לאַזן נאָכפאלגן די באַשרייבונגען פון דעם ערשטן נס אויפן געביט פון סאַציאַ־ליסטישער עקאָנאָמיק, וואָס טראַגט דעם פּרעמד־נייעם נאַמען: „פּיאַטי־לעטקאַ“, וואָלט מען געקאָנט אַריינקוקן אין די געמיטער פון די האַלב־זאַטע יידישע יוגנטלעכע בחורים און מיידלעך, אין די אלע לענדער — וואָלט מען געקאָנט הערן זייערע נישט־דרייטע פּראָגן: „קאָן מען פאַרן אַהין זיך לערנען אַרבעטן, צוטראַגן אַ חלק פּראַצע?“ — וואָלט מען דאָס געקאָנט הערן, וואָלט מען פאַרשטאַנען דעם ווייז די הילפֿלאַזיקייט און אויך דעם געפיל פון צאָרן קעגן יענע רעזשימען אין די דערמאָנטע לענדער, וואָס איר האָב געפילט ובעת'ן דערציילן און באַשרייבן דאָס נייע עקאָנאָמישע און קול־טורעלע לעבן דאָרטן.

באַזונדערס האָט עס ווי געטאָן אין פּוילן, און טאַקע אין דעם דערמאָנטן טשערנאָוויץ, צוליב אַט־וואָס: הינטער דער שטאַט, ביים סאַמע דינעסטער, איז געווען אַ מין לאַגער פאַר היימלאַזע, אומגליקלעכע יידן, וואָס האָבן אין אַלטע באַראַקן און סתם חורבות געוואַרט אויף אַ וויזע, אויף אַ וועג, וואו די אויגן האָלן פירן. געוואַרט, זיך געמאַטערט, אַראַפּ פון זינען, אין טשער־נאָוויץ גופאַ אַבער, איז געווען דער זויבערער, שיינער זאַל פון „מאַרגנרויט“, וואו קינדער האָבן אין ריינעם יידיש, זייער מאַמע־לשון, איר האָט עס געקאָנט אַנטאַפּן ממש, רעציטירט רייזענען, פּרין מאַרקישן, ליצעניען, וואו מען האָט אריפּמעטיקע באַוויזן אויף יידיש; וואו מען האָט געאַגראַפּיע געהאַלטן נישט אויף אַ מאַפע, נאָר ביי זיך אין קליינעם, געטאַקטן קאַפּ, מיט פּריי־אויפּגעוואַר־פּענע דרייטע אויגן, אויף אַ שפּראַך אַ באַלעבאָס, נישט קיין בעטלער!

מען האָט מיך געבעטן צו דערציילן וועגן אַמעריקע; אַ סך עלטערן פון

די קינדער האבן זיך געקליבן פארן אהין, א טך האבן אויך געווארט אויף וויזעס, אפילו אין סאנטא דאמינגא! און א קליין יינגלעך, א מלחמה-קינד, א נישט-דעררווינגט, א קינד געהאדעוועט אויף זייטשע ברויט-קארטן און פארפרויענע קארטאזש, אין לובלין, וואס מ'האט געבראכט אזש אין בוקאע-ווינע, האט געטיטלט מיטן רויטלעכן פינגער ערגעץ אויף דער מאפע און געזאגט: „מיין טאטעשי איז אין קובא! אזוי ווייט איז עס!“

איך בין געזעסן אין קלוב, בעת די לימודים, און האב געטראכט וועגן טויזנטער קינדער אויף מיין רייזע און פאר מיין רייזע. עס זיינען אדורך פאר מייע אויגן די ערשטע קינדער אין די קאלטע, שלעכט-געהייצטע ציי-מערן אין ווארשע: אויף קארמעליצקע, נאוואליפיע און מילע-גאס. עס איז פאר מייע אויגן געשטאנען דער ערשטער יידישער כאר, דער „גראטער-כאר“: אין א פראקטיקן שבת נאכמיטאג, אין 1916, האט געזונגען דער כאר אין דעם איבערגעפאקטן זאל, אויף „אבאזשנע-גאס“. געהאלטן אין די בלוי-געפרויענע פינגער דעם טעקסט מיט די נאטן. פון די מיילער איז געגאנגן גען פארע, אזוי קאלט איז געווען אין זאל, א צירק-ארענא. זיי האבן געזונגן גען אין די מלבושים, אין גראבע שיד מיט הילצערנע פאדעשוועס — די זייטשן האבן רעקוויירט דאס לעדער פאר דער „וויגרייכער, קאזערלעכער ארמיי“. די פיאניסטין, וואס האט באגלייט דעם כאר, האט אין די פויזעס געהויכט אויף די פינגער. דינעזאן איז געזעסן א פארגאפטער ביים קאנ-צערט, אזוי אויך פרילוצקי. מעדעם האט געהאט טרערן אין די אויגן, טרערן פון זיפער רירונג, פרייד. רייסמאן, דער פועלי-ציוניסטישער טוער אין די נייע וועלטלעכע שולן, האט ארומגעשפאנט, זיך געמאכט ווארעם. אלע זיינען געווען גליקלעך. דער כאר האט אָנגעקוואָלן, העלדיש אויסגעהאלטן די אטאקע פון קעלט.

דערנאך האב איך געזען די קינדער פון א שפעטערדיקן עטאפ — פון פארין, אין 1926. אָבער די טשערנאוויצער יוגנטלעכע האבן מיך באגייסטערט. איך האב זיי האָס געזאָגט. אין דער פרי איז אין מיין האַטעל אַריינגעקומען אַ קליינע גרופע פון דריי מיידעלעך. זיי זיינען געזעסן אַ גאַנצע נאַכט און האָבן אויסגעהעפט פאַר מיר אַ בלווקע. דריי מיידעלעך, געזעסן, געקעמפט קעגן שדאָף און טענייט, געהעפט. אַן אַנדענק פאַר מיר. איך האָב זי נאָך, די אויסגעהעפטע בלווקע. אויסגעהעפט אין אַזעלכע פיינע רוד-מענישע אוואָרן, אַראַנזש און ברוין. און יען איך בין געווען אין אַרענע-טינע, אין 1936, צען יאָר שפעטער, זיינען צו מיר געקומען אין האַטעל, אין דער שטאָט סומפּסיאָן, ביי דער גרענעץ פון פאַראַגוואַי, צוויי יונגע פרויען — צוויי געוועזענע שילערינס פון דער שולע ביים „מאַרגרויט“ אין טשערנאָב-וויץ און האָבן מיך באַגריסט: ביאַנקאַ אין ראַזע .. און מיר ווידער גע-

בראכט א פראדוקט פון זייער פראצע אין פריינטשאפט — א סאמעטענעם בערעט.

ווי קליין און ווי ריזן-גרויס איז אונדזער וועלט: קליין פאר די מיר-ליאָנען ערלעכע, פרייע מענטשן און ריזן-גרויס אין זייער ראַדיום-אויסשטראַל-לונג. וואָס טראַגט זיי אויף די פליגלען פון אונדזער געדאַנק, פון אונדזער אידעאָלאָגיע, פון אונדזער ווילן צום לעבן און צום קאמף פאר נאך אַ בער-סערן... זיי זיינען געווען אויף מינע לעקציעס אין דער שטאָט און זיינען געקומען באַנייען די טשערנאָוויצער טעג פון פרייען זיך מיט דער טראַדיציע פון זייער שטאָט, דאָס וויגעלע פון דער ערשטער קאָנפערענץ פאר יידיש — אין 1908.

מיט עמינראַנטן פון קאָנסטאַנץ אין יפו

צווישן די באַגלייטער אויפן וואַקאַצאָ פון טשערנאָוויץ זיינען געווען אויך עטלעכע יתגע בחורים און מיידלעך, וועלכע האָבן זיך מיט מיר באַ-קענט אין קרוב „מאָרגנרויט“ און וועלכע האָבן מיר געגעבן אַ פאַר אדרעסן פון פריינט אין תל-אביב; יענע האָבן באַלד נאָך דער מלחמה אויסגעוואַנ-דערט פון מזרח-גאַליציע אין פאַלעסטינע, בעת די יוגנט איז געבליבן אין טשערנאָוויץ.

דער צוג איז געגאַנגען קיין בוקאַרעסט און איך האָב געהאַט אַ מעג-לעכקייט זיך צו באַקענען מיט דער דעמאָלטדיקער רומעניע, וואו אַרץ איז געווען הפקר-דיק, צופעליק און אָפהענגיק פון דער צאָל פאַפירענער „לעי“, זייער אינפלאַציע-געלט, מיט וועלכן איר האָט געדאַרפט כסדר שמירן סיי דעם קאָנדוקטאָר פון וואַגאָן, כדי ער זאָל אייערע וואַרְיוקעס דערלויבן צו לייגן אויף די פאַרציעס, סיי דעם קאַסירער פון דער סטאַנציע, כדי איך צו פאַרקויפן אַ בילעט אויסער דער ריי, אַלט אַ טוריסט, סיי דעם צאָל-באַאַמטן אין בוקאַרעסט, כדי ער זאָל נישט עפענען אייער באַגאַזש, וואָס איז סיי ווי געגאַנגען אַלס „טראַנזיט“, ביז צום פאַרט פון קאָנסטאַנצאַ, און אַזוי ווי דאָס לעצטע האָט זיך מיר נישט איינגעגעבן און מען האָט מייע וואַרְיוקעס געעפנט, אונטערזוכט יעדע זאַך באַזונדער, יעדן ביכל און יעדן אַלבוּם פון די שטעט, וואו איך בין געווען ביז צו דער רומענישער נסיעה, האָט עס גענחמען אַ גאַנץ לאַנגע צייט, און אַזוי ווי איך האָב נישט גערעדט קיין רומעניש, האָט מען זיך ערגעצוואוּ, פון די טיפענישן פון די באַן-קלאַדעס געבראַכט אַ מאַדנעם טיפ, וועלכער האָט גערעדט פראַנצויזיש און דייטש. האָב איך געמוזט דערציילן מיין „לעבנס-געשיכטע“, צוליב וואָס? צוליב

א גאנץ פשוט'ן ענין: איך בין נאך דעמאלט נישט געווען קיין אמעריקאנער בירגערין. האב איך נישט געהאט קיין אמעריקאנער פאס — אט-דאס קליינע ביכל, וואס עפנט ברייט פארן רייזנדן די אויגן פון אלע צאל-און האפן-בא-אמטע פון אייראפע. איך האב דאס קליינע רויטע ביכל נאך נישט געהאט, בלויז א ״רע-ענטערנינג פערמיט״, א דערלויבעניש אריינצוקומען צוריק אין אמעריקע, ניט שפעטער ווי א יאר נאכן דערהאלטן אזא דערלויבעניש.

איך האב געהאט גרויסע שוועריקייטן צו באקומען א וויזע פון יעדן פון די צוועלף לענדער, וואס איך האב באווכט. האב איך אין יעדן קאנסולאט געמוזט דערציילן מיין ביאגראפיע און דעם ציל פון מיין רייזע. און קיינער פון די באאמטע האט מיר נישט געוואלט גלויבן, אז איך וועל פארבלייבן אין ״זיין״ לאנד בלויז א קורצע צייט און אז איך וועל זיך טאקע אומקערן צוריק אין ניו-יארק. מיט א רומענישן קאנסול האב איך נישט גע-האט קיין צו גרויסע צרות, ווייל ער האט דערזען דעם גרויסן שטעמפל מיטן בריטישן לייב אין מיין ״רע-ענטערנינג-פערמיט״, אבער ער האט בלויז גע-געבן א טראניט-וויזע. אזא וויזע גיט איך בלויז א מעגלעכקייט פון א קורצן אפשטעל אין א לאנד, אבער אויב איר ווילט א לענגערן טערמין, מוזט איר שוין אַנקומען אָדער צו דער אינפלאציע-מטבע (אין יאר 1926), אָדער צו איינפלוסרייכע פריינט, ווי דמשל, מאַנדא לופעסקו, וועלכע שלעגט אַרויסהעלפן עמיגראַנטן-אַרטיסטן, וועלכע זיינען נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה געבליבן אין רומעניע, וואַרטנדיק אויף אַ נס — אַ וויזע אין אמעריקע. מאַנדא לופעסקו איז געווען אַ יידישע איינפלוסרייכע פּערזאָן ביי דער רו-מענישער מאַכט.

און דאָ אין בוקאַרעסט, ביים צאל-באַאַמטן, האָב איך אָנגעוויזן אויף דער בריטישער וויזע קיין פּאַלעסטינע, געוואָגט, אז איך וואָרט אויף מיין שוף, וואָס דאַרף אָפּגיין פון קאָנסטאַנצאַ אין אַ דריי-פיר טעג אַרום, און אז איך בין אַ טוריסט. און ווען איז שוין גרייט געווען מיר צו שטעלן דעם שטעמפל אויפן ״ערזאץ-פאספארט״, ווען נישט א צופעליקע באגעגעניש: א טשער-גאוויצער מיידל, וואס איז געפארן אין מיין וואגאן און וואס האט זיך פשוט צוגעקלעפט צו מיר, נישט אפלאזנדיק מיך אויף א מינוט. זי איז געפארן פון א קליין שטעטל אין בוקאווינע, צו א פארהייאטער שוועסטער אין תל-אביב, א פרוי פון א באאמטן אין ״קרן-קימת״. זי איז נאך קיינמאל פריער נישט געפאון אליין, האט מורא געהאט פאר יעדן באאמטן און האט נישט דערלויבט צו עפענען אירע וואלזקעס. אנווייזנדיק אויף מיר, אלס אירע א קרובה, זי האט גערעדט רומעניש, געווען א געבוירענע פון בוקאווינע און אַנגעהויבן זיך צו שטעלן אין אַן אַנגרייפּערישער ראלע. חער איבער-

זעצער האָט מיך געפרעגט, צי איך בין מיט איר אַ משפּחה אָדער אַ פּריינט? איך ווייס נישט פון קיין שום "שטיק", זאָג איך, אַז זי איז אַדיין אין מיין וואַגאָן באַלד נאָך טשערנאָוויץ און אַז איך קען זי נישט גענוי. האָט מען שוין טאַקע געזוכט אין אַלע אירע וואַליזקעס און געפלאַכטענע קוישן און געפונען נייע קליידער, פעלצן, און מער געלט, איידער זי האָט האָט געטאַרט אַרויספירן, טאַמטש זי איז געווען אַן עמיגראַנטקע. ווען איך האָב דערזען. אַז דאָ ווערט נישט קיין סוף פון דער טצענע און אַז מען גיט איר נישט דעם שטעמפּל און דערווייל מיר אויך נישט, האָב איך איר געזאָגט — מיר האָבן גערעדט יידיש — אַז זי זאָל דורכן טעלעפּאָן אַפרופן די אַרטיקע ציוניס-טישע אַרגאַניזאַציע אירע, אַנרופן איר באַמען אין דעם באַמען פון איר שוואַ-גער אין תל-אביב און אויפהערן צו שרייען.

און אזוי איז וואַקע געווען: זי האָט טעלעפּאָנירט צו דער לעגאַלער בור-קאַרעכטער ציוניסטישער "הדסה" אַפטיילונג און עס זיינען באלד אַנגעקומען דריי פרויען און אַ מאַן. מען האָט זיך מיט איר באַקענט, מען האָט פאַר-זיכערט די באַאָמטע, אַז זי איז אַן עמיגראַנטקע, אַז זי פירט זאָכן פאַר איר שוועסטער און אַז זיי גאַראַנטירן פאַר איר אַפּפּאַרן אַהיין. אויף איין וועג האָט מען מיך שוין אויך באַקענט מיט זיי און פון דעם מאַמענט אָן האָט זי מיר געבראַכט צרות און דאָגות אָן אַ שיער. זי האָט מורא צו שלאָפן אין האַטעל, צו גיין אין אַ רעסטאָראַן עסן, צו וואַרטן אויף דער שיף אין קאַנסטאַנ-צאָ אפילו גיין צו אירע נייע פּריינט. זי האָט מורא פאַר אַלץ. און זי איז טאַקע מיטגעגאַנגען מיט מיר איבעראַל. אין האָט מיך אַזוי לאַנג געבעטן מיט איר צו פאַרן אין איר קאַבינע פון שיף, ביז איך האָב איר נישט געקאָנט אַפּזאָגן: זי האָט געוויינט און מיר דערציילט, אַז מען שיקט זי אַוועק צו דער שוועסטער צוליב אַ געליכטן, נישט קיין ציוניסט.

עס איז שוין קלאָר געווען פאַר מיר ווער מיין ריזיע-באַקאַנטע איז. ביס-דעכווייז האָט זי שוין געזאָגט דאָס איבעריקע וועגן דעם יונגן מאַן פון אונ-גאַרן: ער איז אַנטלאָפן פון אַ תּפּיטה אין בודאַפּעסט, וואו עס האָט גע-בושעוועט אין יענע יאָרן דער פּאַשיסט האַרטי, באלד נאָך דער אונטערדריי-קונג פון דער אונגאַרישער פּאַדקס-רעפּובליק אין 1919. ווי עס ווייזט אויס, האָט זי זיך שנעל געטרייסט, ווייל באלד אויף דער שיף האָט זי זיך שוין באַוועגט פריי און לאַכנדיק, נאָך עטלעכע טעג ים-קרענק, אין אַ רעדל יונגע בעסאַראַבער חלוצים. זי איז געווען אַ יורכגעטריבענע פּראַקטישע מיידל: מען האָט איר געגעבן גענוג געלט אויף אַ בילעט פון צווייטן קלאַס, וואָס האָט עפעס געדאַרפט קאָסטן אַ וואַסערע 35 פּונט — האָט זי אָבער באַשלאָסן, אַז זי וועט קויפן אַ בילעט פון דריטן קלאַס פאַר צען דאָלאַר און איינשפּאַרן דאָס געלט. "ווייל, — האָט זי געזאָגט, — דאָרטן וועל איך דאָך נישט

האָבן קיין געלט, מיין שוועסטער וועט מיך בלויו אויסהאלטן מיט עסן און אַ דירה, ביז איך וועל גיין אין אַ „קבוצה“, האָט זי מיך געבעטן, אז איך זאל מיט איר צוזאמען נעמען איין קאַבינע, ווייל זי האָט דאָך ווידער מורא צו זיין מיט „פרעמדע“.

— נו, און איך, בין איך דען נישט אַ פרעמדע? — האָב איך געפרעגט. — אַ, נישט איר! איך ווייס, ווער איר זייט: מינע פריינט קענען די יידן פון „מאַרגנרויט־קלוב“, זיי זיינען דאָך די גרינדער פון די וועלטלעכע שולן — און איך האָב דאָך זיי געזען ביים צוג אין טשערנאָוויץ.

האָב איך אינגעוועיליקט צו נעמען אַ קאַבינע פון דריטן קלאַס און מיר זיינען דאָרט געווען בלויו ביינאַכט. ווען מיר זיינען אַריין אין ברייטן בלויען ים, מיט דער פּרילינג־זון, מיטן וואַלקנאַזן היבל און דער פּרישער, האָר־בער לופט, ווען עס האָבן זיך שפּעטער באַוויזן די גריכישע אינדזלען מיט זייער זאַפטיקן, ישׂורען גריק, מיט טויזנטער מעוועס און קלענערע ים־פּויגל — איז געוואָרן אזוי גוט און רואיק אויפן געמיט, אז מען האָט פון זיך אַליין אויפגעהערט צו פירן דיסקוסיעס און זיך אַמפּערן וועגן פאַרגאַנגענע צייטן, טעות'ן, פּלעצער און וועגן סתם דער פאַרגאַנגענהייט. די צוקונפט איז פאַר די חלוצישע בחורים און מיידלעך געווען קלאָר: זיי גייען אַריין אַרבעטן אָדער אין אַ קבוצה, אָדער אין אַ וואַרשטאַט. וועגן אַ שטייגברוך אָדער, ווי מען האָט דאָרט געזאָגט, אַ „קאַריער“, האָבן זיי נאָך נישט געוואוסט.

וואַלטן זיי געוואוסט, וואָס עס שטייט זיי פאַר, וואַלטן זיי נישט געזונגען אזוי פּריילעך די לידער פון „גליק“ און נישט געטאַנצט אזוי געשמאַק די „האַרא“. און געטאַנצט האָט די יוגנט אויפן דעק פון דריטן קלאַס זייער געשמאַק. די מאַטראָן פון דער גריכישער שיף פּלעגן אין אַוונט, נאָך דער אַר־בעט, זיך אויסשטעלן אין אַ ראַד אַרום דער יוגנט און קוקן, זיך צוהערן און אויסדריקן זייער פּרייד ודורך קלאַפּן „בראוואַ“ און דורך מיט־טאַנצן אַמאָל מיט די מיידלעך.

עס איז געווען די אייגענע יוגנט, וועלכע האָט שוין אַריבערגעטראָגן די מלחמה־יאָרן, אַלס קינדער, סיי אין פּוילן, סיי אין רומעניע, סיי אין בע־סאַראַביע און אוקראַינע, מיט הונגער און פעטלוראַציעס, מיט טיפּוס און גנב'ענען גרענעצן — די יוגנט, וואָס האָט דאָ געזונגען ביינאַכט און גע־חלומ'ט בייטאַג.

דאָס לעבן אויף דער שיף איז געווען אַרעם. אין דריטן קלאַס איז נישט געווען קיין בופּעט אָדער אַ רעסטאָראַן; מען האָט זיך פאַרגרייט מיט גע־טריקנטע ברויט, מיט סאַרדינקעס, מיט וואַרט־געקאַכטע אייער און מיט טיי. ביי די מאַטראָסן פּלעגט מען צוקויפן אַביטל פּרוכט, וואָס זיי פּלעגן קויפן אין אַ פאַרט, ווען די שיף האָט זיך אָפּגעשטעלט צו נעמען נייע פּראַכט, אַראַפּ־

לאָזן פּאַסאַזשירן אָדער נעמען נייע. אזוי איז געווען אין פירעאוס, אזוי אין געווען אין מאלטא, אויף ציפערן, אין קרעטא און שפעטער אין סיריע. אמאל האָט מען אפילו געקאכט אַ וואַרעמען מאַלצייט, ווען מען האָט געקויפט פיש ביי די קריינע שיפלעך, וואָס פלעגן צוקומען צו אונדזער פראַכט-שיף.

ביסלעכווייז האָט מען זיך שוין דערוואוסט וועגן מיר, און וועגן מיין באַזוך אין ווינטער. 1926, און פּרילינג. 1927, אין פּוילן און אין סאַוועטן פאַרבאַנד. האָט מען אין אָונט געבעטן צו דערציילן, און עס האָבן זיך גע-פונען יוגנטלעכע פון קאַלאָניע, לעמבערג און וואַרשע, וועלכע האָבן גע-קענט מיין נאָמען, געקענט מעדעמען. מיר האָבן אָפּגעמאַכט אַ מין „דישענטל“ מענס אַגרימענט“, אַז מען יועט נישט שטערן, נישט איבעררייסן, פאַרציי-כענען פראַגן און סתם זיין גאַסטפריינטלעך צו געדאַנקען, ווי אַנדרש זיי זאָלן נישט זיין.

אין עס האָט געאַהבעט. צווישן גלאַנציקע אויגן, אין וועלכע עס האָט זיך אָפּגעשפּילט דער שיין פון דרומ/דיקע שטערן, פון פּאַספּאָריזירנדיקן ים און פון אַן אינווייניקסטן דראַנג צו באַנעמען אַ ליכטיקע נייעס פון בויען אַן אַנדער וועלט, טויזנט מייל ווייט פון פּערא, פון מאלטא און פון די רוד מענישע יידישע געטא-שטיבלעך אונטער אַנטיסעמיטישע אוקאזן פון אַנד-טאַנעסקו און קוא, אַכט יאָר נאָך אַ וועלט-מלחמה מיט 20 מיליאָן קרבנות — האָט מען זיך צוגעהערט צו פאַקטן פון אונטערן אוקראַינער שניי, 20 מייל פון אָדעס, וואו אויף דער סטאַנציע „ראַודיעלנאיא“ האָט זיך אַרגאַ-ניזירט אַ יידישער דאָרמס-אַרטעל פון 22 משפחות און וואו אַ געוועזענער פּאַסט-מענטש, פּרץ סאַנדלער, האָט אויסגעהאַדעוועט, צום ערשטן מאל אין זיין לעבן, — נישט גענויפּ, נאָר אויסגעהאַדעוועט — זיין ערשטן קאַרא-קולן שעפּסל, און אים געטוילעט צו זיך ווי אַן אייניקל צוויי שעה נאָך זיין געבוירן ווערן פון אַ טורקעסטאַנער מאַמען. געטוילעט אים צו זיין אַלטן קאַזשוד, אין שיין פון אַ שטאַל-לאַמטערן און געבראַכט אונדז אין שטוב אַריין, וואו עס איז געווען דער אַגראַנאָם דראָז פון אָדעס, ווי עס זיצט אַ כירורג, זיכער און שטאַלץ, נאָך אַ געלונגענער געבורט פון אַ פּריצישן יורש. אויסגעהערט אַ ליד פון אַ קליין מיידעלע, פון אָדעסער קינדער-היים, וואו זי באַזינגט איר נייע היים, מיט אַ נייער מאַמע, ווייל איר אייגענע מאַמע האָט פעטלורא דער/הרג'עט. אויסגעהערט אַ באַשרייבונג פון יידישן קונסט-טער-אַטער אין מאַסקווע. פון די „אַקטיאָרן-קורסן“, ביים טעאַטער אין מאַסקווע, אַנגעפירט פון אַזעלכע שרייבער, ווי : גאַדינער, האַלקין און פּרץ מאַרקיש. און ווען איד האָב אַ קוק געטאָן אויף די פאַרטראַכטע שווייגנדיקע צו-הערער מייע, די יוגנט פון 1926, דעם נאָך-מלחמה דור פון 1918, האָב איד מיט אַ געפיר פון טיפּער ליבשאַפט און צער געטראַכט וועגן דעם שווערן,

דאַרנדיקן וועג, וואָס וואָרט אויף זיי אין דער בריטישער מאָנאָאַט-טעריטאָ-
ריע, וואָס האָט געהייסן „פּאַלעסטיין“, אַ וועג פון שווערער פּראָצע, אַן מלוכה-
סובסידיעס, אַן מעדיצינישער ארמזיסטער הילף, אַן דער זאָרג פון אַ פּאַלקס-
רעגירונג. אַן אַ מעגלעכקייט צו קעמפן אָפן און פריי פאַר אַ בעסערער צו-
קונפט, אינטער דער אַקופאַציע פון „סער“ און „לאָרד“ טעמועל. אָבער אויך
מיט אַ טיפן דרך-ארץ האָב איך געקוקט אויף אַט דער יוגנט — אויף זייער
פּיאָנערנטום, מסירת נפש און גלויבן אין זייער אַרבעט אין די קאַריערן, זאַמ-
דיקע פעלדער און זומפן פון גליל.

אין פּאַרט פון יפו

אַנגעקומען אין יפויער (יאפער) פּאַרט און דאָ האָבן זיך ערשט אָנגע-
הויבן מייע אמתי'ע צרות — ביים פּראַוויז לאַנדן אין יפו. די צען טעג אויפן
מיטלענדישן ים, אין אַן ערב-פּסח-דיקער שטימונג אין רעליגיעזער אַט-
מאָספּערע צווישן די עטלעכע ישיבה-בחרים אויף דער שיף, וויינען טאַקע גע-
ווען זייער אינטערעסאַנט, מיט שמועסן און לידער און טענץ. מיט אַביסל
פאַרבענקטע נשמה-אויסגוסן מצד די ליטווישע און בעסאַראַבער מיידלעך,
מיט פאַרסאָפּנדיקע בילדער פון גריכישע שטעט און גרינע פאַר'חלומ'טע
אינדולען, ווי ראָדאַס, סאַמאַם, קיפר, ציפּרעס, מיט נייע באַקאַנטשאַפּטן
צווישע נייע סירישע, מאַקעדאָנישע און אַראַבישע פּאַסאַזשירן, מיטן גאַנצן
וואונדערבאַרן קאַלאָריט פון מיטל-מזרח. אָבער אַט האָט זיך באַוויזן צווישן
הייסע געפלען און אַ בלענדנדיקער זון אַ זייטער, ווייטער ברעג. און איינער
פון אונדזערע נייע פריינט, אַ מאַטראָס, אַ סיריער, האָט אויסגעשריגן: „לא
טערר!“ (ערד!) און פון אַלע זונקעלעך פון דעם ווייס-אויסגעשייערטן דעק
וואָבן גענומען לויפן די יונגע פּאַסאַזשירן, בהורים, קינדער, פרויען, מיט
אויפּערעגטע פּנימער. מיט אַרויסגעשרייען און אפילו מיט טרערן.

„דערלעבט! דערלעבט!“ האָט געשריגן אַן עלטערע פרוי פון טשער-
נאַוויץ, וואָס איז געפאַרן מיט צוויי יינגלעך צום מאָן, אין צפת. יא, מען האָט
טאַקע דערלעבט צו זען ערד, אָבער אין אַ שעה אַרום האָט זיך אָנגעהויבן
אַזא טומל, אַזא גערודער, און שוין אַ ריכטיקער געוויין. פאַרוואָס? ווייל יפו
האָט נישט געהאַט דעמאָלט קיין לאַנדונגס-דאַקס: צום שיף אונדזערן איז
צוגעפאַרן אַ פּשוטי'ע דאָדקע, מיט וויעסלעס. מיט עטלעכע שטאַרקע, ריזיקע
אַראַבער און מען האָט אונדז פון אויבן, פון אויבערשטן דעק, אַריינגעוואַרפן,
ווי פילקעס, אין אַ געפּלאַכטענעם טיפן קאַשיק, איינצלוייז, ווי טויטע פיש.
און אַזוי ווי דער קאַשיק האָט נישט דערגרייכט ביזן דנאָ פון דער לאַדקע,
האָט מען אונדז אין דער לופטן אונטערגעכאַפּט און אַריינגעוואַרפן אויף אַ

בארג מיט אלטע זעק און שטריק, כרי מיר זאלן זיך נישט צעברעכן די ביינער...

מילא, איך האב געהאלטן אין איין לאכן, אזוי משוגע ווילד האט עס אויסגעזען אין מיינע אויגן נאך די עלעגאנטע „גענגפלענקס“ פון דער „ברע-מען“, מיט וועלכער איך בין געפארן אין שערבורג און סאוטהעפטאן און וואו אן עלעוועיטאָר האָט געפירט די פאָטאָשירן פון שטאַק צו שטאַק. און דאָ וואָרפט מען דערוואַקסענע מענטשן, ווי אַרבוזן, אין אַ קייש! און די „וואָרפער“ זיינען ערנטט, זאָכלעך און שרייען גאַר אויף די מיידלעך, וואָס ווילן נישט גיין אין קאַשיק און אין זייערע אָרעמס!

מיר איז גוט, איך האָב ליב דעם ים, בין קיינמאָל נישט קראַנק אפילו אין אַ „טייפּון“. די זון איז הייס און די לופט קיל און מיר האָט אַן אַראָ-בער, וואָס רעדט אויך פראַנצויזיש, גאַנץ טיף אַראָפּגעלאָזן אין שיפל, אזוי אַז איך בין אפילו נישט אַראָפּגעפאַלן, נאָר זיך געשטעלט אויף די פיס. און ווען איך האָב אים געגעבן אַ פאַפּיראַס פון טערקישן טאַבאַק, געקויפט אין פּירעאוס (איך האָב נאָך דעמאָלט אויך גערויכערט) האָט ער מיר אפילו גע-געגעבן אַ שלוק וואָסער פון זיין טערמאַס.

און נאָך אַ שטיקל ים-רייזע אין אַ לאַדקע דער שטאַט יפו אַנטקעגן. די שטאַט איז געלעגן אַ סודות-פּולע, אלטע און גאַרנטלאָזע, מיט אירע מי-אָרעטן און פּלאַטישקע דעבער, מיט וויסע הייזער, געדריכט באַבויט און ענג, דאָס דאָזיקע שטיקל ים-רייזע האָט געוועקט. צום ערשטן מאַל, פאַר די לעצטע צענדליקער יאָרן אַ געפיל פון צוגעהעריקייט צום אַנטיקן ייִדנטום ביי מיר... זי, די שטאַט יפו, איז מיר פּלוצלינג געוואָרן טייער, נאָענט. אַ שטיק אייגנס. און מיטאַמאַל איז געקומען אויפן זכרון דער אַלטער ייִ-פון לאַדוש, מיטן זאָק קאַרטאַפּל אויף די פּייצעס, וועלכער איז געזעסן ביי אונדז אין קיך, אַרום 1892, און זיך געזעגנט מיט מיין פאַטער און מיט מיין מוטער, ווייל ער פאַרט אין „אַרץ-ישראל“. אזוי פּלוצלינג איז דאָס בייד געקומען פאַר מיינע אויגן, אַז עס האָט אַזש זוי געטאָן די בענק-שאַפט נאָך יענעם יידן און אַ וואונדער איז דאָ צו געפיינען און צו זאָגן דאָס נייע וואָרט, וואָס איז אַרומגעגאַנגען אויף דער שיף: „שלום!“ מיר איז געווען ווייטאַנדיק-גוט. איך האָב דערגרייכט אַ ציל, וואָס איך האָב זיך געשטעלט פאַר דעם באַזוך אין סאָועטן-פאַרבאַנד: צו זיין אין פּאַלעסטינע. צו זען אַ צווייטן טייל פון ייִדנטום, וואָס זוכט אַן אויסוועג פאַר זיך נאָך אזוי פיל וואָגלענישן, פאַגראַם-עקזיסטענץ, רעכטלאָזיקייט און נויט, זוכט דווקא דאָ, וואו עס האָט אַמאַל געבליט אַ זעלבסטשטענדיק, ייִדיש מלוכה-לעבן און וואו עס הערשט היינט — אין 1926 — אַ בריטישער הויך-קאָמישאָנער, און וואו דער ייד ווערט בלויז טאַלערירט, נישט ווי-קאָמען.

און איך האָב זיך געגרייט אויף שוועריקייטן. אויף שטערונגען, אפילו אויף אַ נישט זייער גאָסטפריינטלעכער באַגעגעניש מיט דער הערשנדיקער פּאָליטישער ציוניסטישער פּאַרטיי. אָבער איך האָב באַשלאָסן נישט צו פיל צו פאַרלאַנגען, כלוין צו האָבן די מעגלעכקייט צו זען זיי חלוצימעז קאַלאַר-ניעס, די קאָאָפּעראַטיוון, די קאָמונעס, זיך אויך באַגעגענען מיט לערער, שרייבער, מיט די ייִדיש־רעדנדיקע איינגעזואַנדערטע לאַנדסלייט.

ביים אַרויסגיין פון דער לאַדקע האָב איך געהאַט אַ מעגלעכקייט ווייטער צו דערמאָנען זיך די ווערטער פון סער מאלקאָלם גרעיהעם. מען האָט אַ קוק געטאָן צוערשט אויף מיין מערקווירדיקן דאָקומענט (אַ לאַנגער פּאַס פאַ-פיר מיט עטלעכע שטעמפלען), דערנאָך אויף מיין נאָמען. די יונגע באַאַמטע זיינען געווען יידן, באַאַמטע פון דער "הסתדרות", גערעדט צווישן זיך "איוורייט". דער נאָמען מעדעם האָט אַרויסגערוּפן אַ סענסאַציע. מען האָט אויף מיר געקוקט מיט ניגיריק-קאַלטע בליקן און מיר אָנגעהויבן איבער-צוגעבן פון איין יונגן באַאַמטן, מיט אַ ווייט-בלויזען אַרעס-באַנד, צו אַ צווייטן. אין יעדער פון זיי האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן מיט מיר. ביז איך האָב געפרעגט אויף ייִדיש — איך בין זאָך צווישן יידן, דערצו אין אַרץ-ישראל! "וואו איז מיין באַגאַזש?"

דאָס האָט שוין מיר אין גאַנצן אַוועקגע'הרג'עט! וואָלט איך נאָך גע-פרעגט אויף ענגליש. מילא, עס איז דאָך אַ מאַגדאַט-טעריטאָריע פון "היס מאאזשוועסטיי", אָבער — ייִדיש! דאָס האָט געווירקט, ווי אַ מיטינג פון "בונד" אין אַ ציוניסטישן לאַקאַל, ערגעצוואו אין קאָסאָוו, אַרום 1906, ווען די ציוניסטן, רייכע זינדלעך, זיינען געווען אין דער מערהייט, לעגאַל, אָדער ווי אין "פּאַלקראַסט", דרום-אַפּריקע, אין 1932, וואו איך האָב "געוואָלט" האַלטן אַ לעקציע וועגן ביראַבידזשאַן אין אַ קליינעם בית-מדרש און יונגע זשאַבאָטינצעס האָבן עס באַטראַכט פאַר אַ חוצפּה און געזוכט צו שטערן.

דער עפעקט פון מיין פּראַגע אויף ייִדיש איז געווען אַ מוראַדיקער. מען האָט מיר אויף ענגליש דערקלערט, אַז מיין דאָקומענט איז נישט קיין טוריסטישער, אַז אַדע אימיגראַנטן מוזן גיין אין קאַראַנטין און זייערע זאַכן מוזן ווערן דעזינפּעקצירט, מיט קאַרבאָל און ליזאָל... מער האָבן איך נישט געדאַרפט הערן! ושוין אויך אויף ענגליש האָב איך זיי געענטפּערט, אַז איך גיי זיך זעצן אין פאַרבינדונג מיט מיין אַמעריקאַנישן קאָנסול, אַז איך בין נישט קיין עמיגראַנט, נאָר אַ זשורנאַליסט. האָב אַ צייטווייליקע וויזע פון ענגלישן קאָנסולאַט און אַז איך וועל נישט דערלאָזן צו פאַרניכטן מייע זאַכן ווייל די אַנדערע פּאַסאַזשירן גייען אויך נישט אַדורך דעם קאַראַנטין: "אַט שטייען זייערע קרובים און נעמען זיי אַהיים!"

און איך בין צוגעגאַנגען צו דער טשערנאָוויצער מיידל, וואָס האָט זיך

צוגעקלעפט צו מיר, ביז איר שוועסטער מיטן שוואגער זיינען געקומען אין צאל-אפטייל זי ארויסנעמען, און איך האב איר געזאגט: „ביז אהער האב איך דיר געהאלפן און דורך באשיצט. איצט איז דיין געלעגנהייט מיר צו וועלפן: בעט דיין שוואגער, אז ער זאל ריידן מיט די באאמטע, וועלכע האבן דייןע זאכן אפילו נישט געעפנט, און זיי באווייזן, אז מען זאל מיר אויך אזוי באהאנדלען, ווי מען האט באהאנדלט דורך און דייןע זאכן!“

און קאנטיק, אז ער שוואגער אירער האט נישט אומזיסט גענומען 400 פונט אַ חודש שכירות. קאנטיק, אז ער האט דא געהאט עפעס צו זאגן, ווייל מען האט מיינע זאכן שוין נקשט באגאסן מיט לוזאל, נאר אַנגעשריבן מיט קרייד אויף זיי אַ נומער, אַפגעשטעמפלט מיין דאָקומענט און שוין אַ בעסערן קוק געגעבן אויף מיר.

דאָס מיידל האט מיר פאַרגעשטעלט איר שוועסטער און איר שוואגער. מען האט געזאָגט „שלום“ און צוגעזאָגט מיר צו געפינען אין האַטעל „אַט-לאַנטיק“, וואוּהיין זיי האבן געראַטן צו גיין. דערנאָך בין איך אַריינגעפאלן אין די הענט פון אַפּשור צען טרעגער, יידן און אַראַבער, און נישט וועלנדיק קליינעם געבן די פּריווילעגיע, כדי נישט אַרויסצירופן קיין סיכסוכים, האב איך צו גערופן אַ טעקסי; אַ נעבעכדיקן אַלטן „פאַרד“, מיט אַ געוואַלטיקן דאָך, ווי אַ (וועראַנדע) און געהייסן פאַרן אין תּל-אביב, צוב האַטעל „אַטלאַנטיק“. די יומע באַאמטע האבן זיך געשושקעט, געזיין אויף מיר צו ניי-צוגעקומענע קאַלעגן זייערע און זיי ווידער האבן ווייטער געקוקט.

עס האט זיך באַוויזן אין „דבר“ אַ קורצע נאָטיץ וועגן מיין אַנקומען, ווייל אין אַ טאָג אַרום איז צו מיר אין האַטעל געקומען מיינע אַ קווינע פון לאַדזש, נאדיא שור, וועלכע האט זיך באַזעצט אין תּל-אביב באַלד נאָך דער וועלט-מלחמה, מיט דריי טעכטער. אַ פּערטע איז פאַרבליבן אין סאַוועטן-פאַרבאנד, וואוּ זי האט שטודירט און פאַרענדיקט מעדיצין. מען האט זיך מיט מיר זייער הערפרייט, נישט געזען זיך מיט מיר זינט 1913 און מיר אַנגעזאָגט די נייעס, אַז נאָך אַ קווינע לעבט מיט איר משפּחה אין בוקאַרעשט, וואוּ איך בין נאָר וואָס געווען און נישט געוואוסט וועגן דעם.

עס איז געווען אַ טאָג פאַר פּסח און דאָס קליינע האַטעלכל „אַטלאַנטיק“ איז געווען זויבער צוגעקליבן, מיט ריינע פאַרהענגלעך ביי די צוויי פענצטער, וואָס האבן אַרויסגעקוקט אויפן ים. אין עס איז געווען אַזא נחת צו האָבן אַ ריינע בעט, מיט גענוג קאַלדרעס און אַ היימישן גרויסן קישן צוקאַפּנס. אויפן וואַשטייש איז געשטאַנען אַ גרויסער ווייסער קרוג מיט וואַסער און אין הויז האט מען געברענט דעם חמץ, עס איז געווען אַ כּשר'ער האַטעלכל. זייער באַשיידן.

בלויז צוויי געסט זיינען געווען אויסער מיר — אַ פאַרפּאָלק פון דמשק.

געקומען צו א זון, א סוחר אין תל-אביב. אין עסצמער איז געשטאנען א וויס-געדעקטער טיש, מיט א שיסל פאמעראנצן, "די ערשטע פרוכט פון היי-מישע פרוהסים", האָט מיר געזאָגט די באַלע-באַסטע, אַ שטילע, ליטווישע פרוי. זי איז געווען אליין אין הויז, דער מאָן איז אַוועק אויף די יום-טובים צום רבי'ן אין טבריה. אַן אַראַבישע יונגע מיידל האָט געהאַלפן אין קיך און אַ יינגל האָט געקערט די שטובן און באַוואַסערט דעם הויף.

עס איז געווען כמעט, ווי אין אַ שטעטל אין דער ליטע, ווען נישט דער בלויזער געוואַלטיקער ים מיט דעם ברייטן זאַמדיק-גאַלדענעם ברעג, וואו עס דינען שוין געלעגן הונדערטער מענטשן און זיך געוואַרעמט אין דער זון. איך בין געשטאַנען ביים פענצטער אין ווי פאַר-כישופ'ט געקוקט אויף אַ בילד. וואָס איך האָב אַמאַל, נאָך מיט לאַנגע יאָרן צוריק געזען אויף אַ ציגאַרן-קעסטל ביים זיידן: ביים סאַמע ברעג פון ים, כמעט שוין אין פלאַכן וואַסער ציט זיך אַ שנירל קעמלען, מיט אַ שטריקל אין די נאָולעכער. וועלכן עס פירט אַ בעדואין מיט אַ וויסער טשאלמע אויפן קאַפּ, אין אַ וויסן לייזענעמענעם בורנס אַנגעטאָן. ער גייט פאַוואַליע, ווי מיט צייטלאַזע טריט און הינטער אים אַ צווייטער, מיט אַ קעמל און אַ שטריקל ביים צוים, און אַ דריטער. די קעמלען זיינען הויך אַנגעלאַדעוועט מיט פעק. די מענער טרייבן זיי אַן בלויז ווי צופעדיק און פויג. זיי האָבן גאַרנישט צו טאָן מיט דער יחנט אויפן זאַמד. מיט שטאַט, מיט ציוויליזאַציע, מיט אַ טעקסי, וואָס פליט פאַרביי אַ 50 שריט פון זיי, פון און צו אַ האַטעכלל לענגאויס דעם ים-ברעג. דער קליינער מורח-קאַראָוואַן באַזעגט זיך צו יפו-צו, פאַוואַליע, ערנסט, פאַר'לחומ'ט, ווי אַרויסגענומען פון אַ רייזע-באַשרייבונג מיט 150 יאָר צוריק. און ווען זיי האָבן שוין געהאַלטן ביים פאַרשווינדן אויפן נעפלדיקן האַריי-זאַנט, האָט זיך דער ערשטער קעמל אַוועקגעזעצט אויף די קני, אויפגעהויבן דעם קאַפּ צום אַנטרייבער און ווי אויף אַ סיגנאַל האָבן זיך די איבעריקע קעמלען אויך אַוועקגעזעצט און געצוואונגען די אַנטרייבער זיך אַפצוטיטעלן. דער קאַנטראַסט צווישן די צוויי וועלטן איז געווען פאַרכאַפנדיק: דער אַלטער אַריענט איז נאָך געגאַנגען, סטאַטעטישע, פאַוואַליע, צייטלאַז. די נייע מאַדערנע וועלט איז אַנגעלאָפן מיט אימפעט: יוגנט אין אייראָפּיאישע רעקל-לעך, מיט צענדליקער לשונות, וואָס די אימיגראַנטן האָבן גערעדט, געבראַכט פון זייערע מוטער-לענדער; מיט אויטאָמאָבילן און טראַקס, בייסיקלעטן און וואַשקעס, וואָס האָבן פאַרפליצט די שאַסייען און גאַט. וואַרשטאַטן און מאַטאָר-באַזענע פאַבריקלעך אינמיטן פון אַן אַראַבישן הויז-קוואַרטאַל, וואו אַלטע מענער אין בורנסן און טשאַמעס אויף די קעפּ זיצן און רויכערן זייערע וואַסער-לולקעס, מיט דער וויסער פאַרע, וואָס צעגייט זיך אין דער שטאַרקער זון.

איך האב אויפגעזוכט עטלעכע באקאנטע לינק-פועלי-ציוניסטישע טוער צווישן זיי רייכמאן פון ווארשע. וועלכן איך האב געקענט פון זיין ארבעט מיט דינעזאן און מערעם אין די ווארשעווער פאלקס-שולן, און זיך געגרייט ארויסצופארן אין די אַלטע קאַלאַניעס, ווי פתח תקוה, ראשון לציון, חגניה, תל-יוסף און אויך אין די נייערע, פון דייטש-רומענישע פליכטלינגען אויס-געבויטע, וואו מען האָט איינגעאַרדנט פאַר מיר אַ פאַר לעקציעס.

קלאַנגען, אַז איך קום זיך באַזעצן אין ארץ-ישראל

נאָך דעם אייגענעם אָונט איז צו מיר אין צימער געקומען אַ קליינע דעצענאַציע פון צוויי בחורים און אַ מיידל — וואַרשעווער חברים! עס ווייזט זיך אַרויס, אַז דער שטרענגער צאַל-באַממער, וואָס האָט אַזוי שטאַרק געוואָלט מיך און מיינע זאַכן נעמען אין קאַראַנטין, איז נאָכן קומען אַהיים צו זיך געוואָרן ווייניקער שטרענג און האָט דערציילט זיינע פריינט, אַז עס איז געקומען פון אַמעריקע די פרוי פון וו. מעדעם און — הימל עפן זיך! אַז זי וויל זיך באַזעצן אין תל-אביב אויף שטענדיק! און אַזוי איז געגאַנגען דער קלאַנג, ביז מען האָט פאַרנאַכט שוין אין „בית-העם“, אין פאַלקס-קלוב, גערעדט אָפּן וועגן דעם. און די „לינקע פועלי-ציון“ האָבן שוין געשיקט די נייעס צו זייערע חברים, וועלכע האָבן באַשלאָסן מיך אייני-צולאָזן אויף זייער קומענדיקער קאַנפערענץ! האָבן זיך די עטלעכע וואַר-שעווער חברים, בונדיסטן, דערוואוסט וועגן דעם און זיינען געקומען צו מיר אין האַטעל זיך פּרעגן, צי דאָס איז אמת.

מיר האָבן זיך באַגריסט און ויצנדיק אויף דעם גרויסן דיכטיקן באַל-קאַן, מיטן אויסקוק אויפן ים. זיך דערמאַנט דעם ברעג פון דעם ווייסל, ביי פראַגע, אין זייער קלוב, פון 1919, בעת עס איז אַנגעגאַנגען אַ באַריכט וועגן דער באַרימטער „צימער-וואַלדער קאַנפערענץ“, וואָס האָט געפירט צו אַ אי-דעאַלאַגישער צעטיילונג אין די רייען פון „בונד“. און דאָ האָב איך זיך דער-וואוסט פון זיי, אַז עס איז פאַראַן אין פאַלעסטינע אַ גאַנץ היפשע גרופע פון לינקע אַרבעטער, טאַקע געוועזענע בונדיסטן, צו וועלכע זיי אליין האָבן געהערט, און אַז זיי טאַקע, די דריי דעצענאַטן, זיינען דאָס געקומען אויס-געפינען דעם אמת וועגן מיין „באַזעצן זיך“ אין ארץ-ישראל, ווי דער קלאַנג האָט דערציילט. זיי האָבן זיך געוואונדערט און טאַקע זיך געהאַט פאַרוואַפּן אויף מעדעמען, אַז ער האָט דאָך „נישט געגלויבט איז עמיגראַציע“ און אַז זיי גופא וואָלטן אַהער אויך נישט געקומען, ווען נישט גענעראַל זשעליגאָוו-סקיס אַבלאוועס אויף יידישע „באַלשעוויקעס“.

עס איז געווען אַזוי ריינדיק און אין דער זעלבער צייט אַזוי אומגע-

לומפערט צו זען, ווי מען איז באזארגט וועגן מיין אייגענער פאליטישער צוקונפט, אז איך האב זיי בארואיקט און געזאגט, אז עס געפעלט מיר טאקע תל-אביב מיט איר יונגער באפעלקערונג און איר שיינער לאגע ביים ים, אז איך וויל זיך טאקע באקענען מיטן יידישן פאלק אין ארץ-ישראל, מיט דער ארבעטנדיקער יוגנט, — אז איך האב נישט קיינע פֿענער צו „באזעצן זיך“ דא, נאר איך מוז צוריק פארן אין ניו-יארק, ווייל איך ארבעט דארטן און האב זיך איינגעלעבט אין דער נייער וועלט.

די באלעבאטיים זיינען געווען צופרידן, וואס איך האב שוין געהאט געסט, ווייל ס'איז ביי זיי געווען, ווי זיי האבן געזאגט, „אומעטיק“. עס האט נישט געשפילט קיין גראמאטאָן, ווי „ביי דייטן“, מען האט נישט געהאט קיין טאנץ-זאל, ווי אין די גרויסע האטעלן אויף דער „פלאזשע“ (אויפן „ביטש“) און מען האט אפילו נישט געהאט קיין טעראסע מיט שטולן און בענק, וואו מען וואלט געקאנט טרינקען „גאזאָו“ (לימאנאד), ווי אין די גרויסע רעסטאראנען. אזוי האט די באלעבאטע געזיפצט, און איך האב זי געטרייסט, אז מיט דער צייט וועט זי דאס אלץ האבן און אז איך נויטיק זיך נישט אין דעם: איך בין אַ זשורנאליסט און בין געקומען אהער זיך צו באקענען מיטן ישוב און מיט די מענטשן.

אזוי ווי עס איז געווען פסח, האבן מיר זיך געוועזט צום טיש און — צום ערשטן מאל אין 13 יאָר — האב איך „געפראוועט דעם סדר“ און גראָד אין ארץ-ישראל, ווי דער אַרטער קארטאָפּל-הענדלער פון פולנאָצנע-גאָס, פון לאַדזש, האט גע'חלומ'ט דערפון נאָך אין 1890, ווען איך בין נאָך געווען אַ קינד און ווען ער איז געקומען זיך געזעגענען מיט מיין פּאָטער, זאָגנדיק, אז „ער פּאַרט שטארבן אין הייליקן לאַנד“.

איך מוז זאָגן, אז איך בין געזעסן ביים אַרעם-געדעקטן טיש, מיט אַ היימישן טישטוך, פון „זשירדאווער“ לייזונט, נאָך געבראכט פון פוילן, מיט די פּאָמעראַנצן אין דער וואַזע, פון וועלכע איך האב נישט דערוועגט זיך צו נעמען איינע, אזוי ווייניק איז געווען דאָרטן, מיט דער מאָגערער הינער-זופ און די קניידלעך — און געווען אזוי טיף-אומעטיק און דאָך גערירט וואָס איך זיך ביי פּאַנדסלייט, פשוטע אין וואַרעמע, און דערשלאָגענע, ווייל זייער ניי לאַנד האָט זיי דערווייל נאָך נישט געגעבן דאָס, וואָס מען האָט זיי צו געזאָגט: זיי זיינען געווען ציוניסטישע טוער אין שטעטל נאשעלסק, גע-שטיצט זייער אַרגאַניזאַציע און זיינען אַוועק פון פוילן אין די 20-ער יאָרן, ווען גענעראַל האַדער מיט זיינע בויאָנעס האָט געהוילעט מיט שניידן יידישע בערד, טרייבן יידן אין קאָזאַרמעס צו שאַבן קארטאָפּל, און אַרויסוואַרפן יידישע פּאַסאַזשירן פון וואַרשעווער טראַמוויען. ביז איך געזעסן אין אַ תל-אביבער שטוב, געקוקט אויף די פּאַטאַגראַפֿיעס פון טאַטע-מאַמע אין

שווארצע הילצערנע רעמלעך, נאך געבראכט פון „דער היים“ און זיך ווידער-אמאל צוגעהערט צו דער „הגדה“, ווי אין די קינדערטע יארן.

אבער פון דער ים-פלאושע האָבן געקלינגען לידער און פריילעכע אויס-געשרייען — דאָס האָט די שטאַט-יונגט פאַרענדיקט דעם אַוונט אין דער וואַרעמער פּרילינג-נאַכט, אונטער די אינגענע גאַלדענע שטערן, וואָס האָבן זיי געמאָניעט אַהער, ווייט, ווייט פון זייער נאָך-מלחמה-קינדהייט אין די שווערע יאָרן צווישן 1914 און 1921.

אין די שפּעטערדיקע טעג האָב איך שוין געהאַט געמאַכט קאַנטאַקטן מיט די פאַרשידענע אַרבעטער אַרגאַניזאַציעס און קאָאָפּעראַטיוון. און ווי-דער האָט דאָ דער צופאַ געשפּילט אַ ראַלע פון אַ פאַרמיטלער אין באַ-קומען די נויטיקע פאַרבינדונגען: אַ לינק-פּועלי-ציוניסטישער פּירעד פון וואַרשע, בערע רייכמאַן, וועלכער האָט זיך אויך געפונען דעמאָלט אין תל-אביב, האָט מיך אויפגעזוכט און מיך באַקענט מיט עטליכע טוער און באַ-אַמטע אין שטאַט און האָט מיר געהאַלפן אַרגאַניזירן אַ באַזוך אין עטלעכע אַלטע „קאָלאָניעס“, ווי אויך אין די נייע, געמישטע „קבוצות“. געמישטע האָט מען זיי אָנגערופן צוליב זייערע מיטגלידער, וועלכע זיינען געווען אויס-וואַנדערער סיי פון דער ליטע, פּוילן און סיי פון סאָוועטן-פאַרבראַנד, סיי פון דייטשלאַנד און עסטרייך. אַזוי-אויס האָב איך באַקומען די מעגלעכקייט צו זיין, באַד נאָכ אַנקומען אין לאַנד, אין „פתח תקוה“ און טאַקע אין די יום-טובֿ'דיקע פּסח-טעג. עס איז געווען אַ וואַרעמער זוניקער טאָג, ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין דער גרויסער, כמעט שטאַטיש אויסקונדיקער, קאָ-לאָניע. און דאָ האָב איך איבערגעלעבט איינע פון די שטאַרקסטע פּאַסירונגען בעת דער גאַנצער רייזע. עס האָבן אַרומגעוואַנדערט איבער די קאָלאָניעס גאַנצע מחנות יוגנטלעכע, וועלכע זיינען געקומען צוגאַסט אין די גרעסערע פאַרמעגלעכערע קבוצות צוליב דעם עקאָנאָמישן קריזיס, וועלכער האָט אין 1927-1928 געהאַלטן דאָס קליינע אַרעמע „מאַנדאַטן-לאַנד“ אין אַ שאַרפן קלעם. איז עס געווען פון אַ הויטן מאַראַלישן ווערט צו זען, ווי די „עלטערע“ ברידער האָבן גאַסטפּריינטלעך אויפגענומען זייערע יינגערע, נישט-לאַנג באַ-זעצטע „גרינע“ חברים. ווי מען האָט זיך אין פתח-תקוה געטיילט מיט דעם אַרעמען עסן — אַרבעט-וופ, מצה מיט טיי און אַ קאַמפּאַט פון ראַזשינקעס און פלוימען. איך געדענק דעם מאַלצייט, נישט זייענדיק בכוה בייצוטראַגן עפעס ממשות'דיקס צו דעם מאַלצייט — איך, וואָס האָב געהאַט שוין אַזוישן די חלוצים אַ שם פון אַן „אַמעריקאַנערין“. איך האָב געזען. אין די צענדליג-קער און הונדערטער, וואַנדערנדיקע פריילעכע און שיינע יונגע מענטשן, וועלכע האָבן מיט אַ גרויסער מדהגה פון הבר'שאַפט און ווערדע זיך גע-זעצט צו די אויסגעשטעלטע לאַנגע טישן און בענק, האָבן אַנטויל גענומען

אין דער אַרבעט, געהאַלפן אין קיד, אין די פעלד־אַרבעטן, אין די קינדער־
היימען און זיך באַטראַכט, ווי שותפים, נישט ווי געסט. און דאָס איז געווען
אַזאָ הערגרייכונג, אין זין פון קאָמונאַלן באַוואוסטזיין און עטישן געפיל,
אַז עס האָט געמאַכט אַ גאַנץ גרויסן איינדרוק. און פאַר די אַטווענדיקע
אַנדערע געסט — די באַאַמטע און טוער, איז עס געווען נאָטירלעך און קיי־
נער האָט אפילו מיט עפעס נישט געגעבן אַנצוהייטן, אַז זיי זיינען ברייט־
האַרציק מיט דעם, וואָס וואַנדערער פון ווייטע קאָלאָניעס נעמען אַ פּלאַץ
ביים טיש און ביי דער אַרבעט. דאָס אַליין איז שוין געווען אַ מין סאָציאַל־
ליסטטישער עטישער צוגאַנג. עס איז געווען סתם פאַרבאַפנדיק, ווייל די
גאַסט־געבער אַליין זיינען געווען אַרעם — צוקער, מילך, פלייש איז געווען
אַ לוקסוס ביי זיי, אין דער לוקסוס איז גענאַנען אויסשליסלעך פאַר —
קינדער!

מיר איז אויך געפעלן געוואָרן דער פּאַקט, וואָס מען האָט מיך באַהאַנדלט
נישט ווי אַ גאַסט, נאָר חבֿריש און וואַרעם. מען האָט מיר געוויזן די סקלאַר־
דעס און די קאָאָפּעראַטיווע געוועלבן, וואוינונגען און אַ קינדער־שולע. די
איינציקע שוועריקייט איז געווען די שפּראַך: מען האָט זייער אומגערן גע־
רעדט מיט מיר יידיש. אַלע באַאַמטע זיינען שוין געווען צו לאַנג אין לאַנד,
נדי צו רעדן יידיש פליסיק. מאַנכע זיינען שוין געווען דאָרט־געבוירענע.
און וואָס האָט זיך שטאַרק געפילט אין זייער האַלטונג, וואָס איז געווען אומ־
אַפהענגיק און זיכער. קיין זכר איז נישט געווען פון קיין געטאָ. אָדער „מהד־
יפית“־פּסיכאָלאָגיע. דאָס האָט זיך אויך געפילט אין דעם מין אינטעליגענטן,
קאָלעקטיוו־געשולטן באַוואוסטזיין זייערן, דאָ האָבן גערעדט נישט טעאָרע־
טיקער פון אַ קבוצה, נישט מאַדערנ־מאַכער פון אַן עקאָנאָמיק, נאָר פּראַק־
טיקער. אַז עס איז געווען אַ קריזיס, אַ הונגער, אַ נישט־גערעטעניש —
איז דאָס שוין געווען אַ „סטיכישער אומגליק“, ווי עס האָט מיר דערקלערט
אַ יונגער ענטוואַסט, אַ פאַרוואַלטער פון בוי־קאָאָפּעראַטיוו „סולל בונה“.
נישט גער — אַזעלכע „סטיכישע אומגליקן“ האָבן אויף דער מאַנדאַטן־מאַכט
נישט געהאַט קיין מינדסטן איינפלוס און דער הויך־קאָמישאַנער האָט יעדן
יאָר אַרויסגענומען פון פּאַלעסטינער ייִדנטום פינף מיליאָן פונט שטייערן...
איך האָב אין דער קאָלאָניע פאַרבראַכט צוויי טעג, ביי אידן האָב באַקומען
אַן אומדערוואַרטעטע ריזע־באַגלייטערין, וואָס האָט מיר שיער נישט קאָפּיע
געמאַכט די גאַנצע ריזע...

מיטינגען אונטערן פרייען הימל אין די קיבוצים

ווען עס איז געוואָרן באַוואוסט, אַז עס איז געקומען אין פּאַלעסטינע
אַ יידישע לעקטאָרין און אַז זיי יידישע לעקטאָרין איז די פרוי פון וולאַדימיר

מטדעם, האָבן זיך די ערשטע אָפּגערוּפּן, ווי שוין פריער באַמערקט, די פּאַר-
שטייער פון די לינקע פּוּע־ציון, און אײך, אָבער שוין שטאַרק פּאַרקאַנ-
ספּירירט, געוועזענע בונדישע אַרבעטער פון פּוילן און ליטע. אין פּרילינג,
1927, ווען די אַלטע מלחמה-צייטן זיינען נאָך געווען ביי אַלעמען אין זכרון,
זיינען נאָך אײך ביי דער אַרבעטנדיקער יוגנט אין פּאַלעסטינע געווען אין
האַרצן די בלוטיקע געשעענישן ביי זיי אין לאַנד — דער מאַרד פון לייטענאַנט
טרומפּעלדאָר און פון צוויי חלוצישע חבר'טעס אין אַ פּאַררעטער'שער אַטאַקע
אויף אַ הויז, וואו זיי האָבן אויסגעהאַלטן אַן אַרומריגלונג מצד אַראַבישע
פּאַנאַטיקער און וואו זיי האָבן זיך פּאַרטיידיקט ביזן לעצטן פּאַטראָן און גע-
פּאַלן אַדורכגעלעכערטע פון קוילן.

נישט געקוקט אויפן שאַרפּן קריזיס, וואָס האָט געהערשט אין לאַנד, אויף
דער אַרבעטסלאַזיקייט אין די שטעט, האָט זיך נאָך געפּילט צווישן די טויזנט-
טער פּריש-אינגעוואַנדערטע יוגנטלעכע אַ גוטע אַפּטימיסטישע און — איך
וואָלט געזאָגט — עקשנות'דיק-רעזאָלוטע, שטימונג.

נאָך יענעם אָונט האָט מען מיך שוין איינגעלאָדן צו געבן באַריכטן פון
די באַזוכטע לענדער, באַזונדערס פון סאָוועטן-פּאַרבאַנד און פון קרימער און
אוקראַינער קאָלאָניעס, אין עטלעכע גרעסערע קיבוצים: אין עין חררות, אין
תּל-יוסף, דגניה, אַלף און בית, אין ראשון לציון און אין די גרעסערע שטעט,
ווי צפת, תּל-אביב, טבריה, ירושלים און אין חיפה.

יפו, ווידער, איז געווען דורכאויס אַראַביש און דאָרטן האָב איך בלוז
געהאַט אַ שמועס מיט אַראַבישע און סירישע האַפּן-אַרבעטער, וועלכע האָבן
אַלע פּאַרשטאַנען פּראַנציוזיש, ווייל סיריע איז געווען פּונקט ווי פּאַלעסטינע,
אַ מאַנדיאַט-טעריטאָריע, בלויז איר „באַלעבאַס“ איז געווען פּראַנקרייך, לויטן
ווערסאַלער שלום-אַפּמאַך. כדי די פּאַרט-אַרבעטער צו געבן אַ באַגריף וועגן
„אַנדערע פּראַנציוזן“, נישט אַקופּאַנטן, האָב איך זיי איבערגעגעבן אַ גרוס
פון די מאַרסעלער, שערבורגער און פּאַריזער האַרעפּאַשניקעס, וועגן דעם
קאָנגרעס אין ליל, וועגן דער גרויסער פּראַנציוזישער „קאָנפּעדעראַסיאָן דע
טראוואַיל“ (אַרבעטער-קאָנפּעדעראַציע) און וועגן דעם באַרימטן „גאַרש“,
וואו די פּאַריזער אַרבעטערשאַפט האַלט אַפּ אירע זומערדיקע פּיקניקס און
פּאַרוויילונגען.

איך געדענק אַ גרויסן מיטינג אין אַ שבת בייטאָג, ערב דעם ערשטן
מאַי, אין תּל יוסף, וואו עס האָבן זיך אויסגעזעצט אויף דער הייסער זאַמ-
דיקער ערד אַן ערך 200 יונגע מענטשן, די מערסטע פון אוקראַינע; פון
די אַזוי-גערופּענע „קרעסן“, טיילן פון ווייסרוסלאַנד, וואָס זיינען אַריבער-
געגאַנגען נאָך דער סאָוועטיש-פּוילישער מלחמה צו פּוילן; אויך פון בעסאַ-
ראַביע, וואָס איז אין 1918 אַריבער פון סאָוועטן-פּאַרבאַנד צו רומעניע. און

עס האָט זיך פּלוצלינג, נאָך די ערשטע אַרײַנפיר־ווערטער דערשפּירט אַזאַ צוגעהער־יקייט צום אַלטן היימלאַנד זייערן, צו רוסלאַנד, אַזאַ אינעווייניקסטע, האַלב־פּאַרשטיקטע בענקשאַפּט נאָכן דניעסטער, וואו מען האָט זיך געבאָדן אין דער קינדהייט, אַזאַ ליבשאַפּט צום היימישן שייטער, צו די פּערד אויף דער פּאַשע — זיי זיינען אַלע געווען שטעטליקע און האַרפּישע קאָלאָניסטן — זיין און טעכטער פון די אַלטע צאַרישע „פּאַנדן“ פון דער „איקא“ און פון באַראָן הירש — אַז אײַך האָב נישט געוואַלט צעשטערן דעם כּשוף און ביט־לעכווייז אַריבער צו זייערע אייגענע קרימער ישובים, וואו זיי האָבן געאַר־בעט און וועלכע זיי האָבן אויפגעבויט אין פון וועלכע פעטלירא האָט זיי פּאַר־טריבן. זיי זיינען געווען צוגעבונדן צו זייערע אין שווערער פּראַצע אויפ־געבויטע סאָוועטישע „הכשרה“־קאָלאָניעס פון 1924 און האָבן דעם גאַנצן אינווענטאַר מיט די קײ, מיט די שאַף און פּערד פּאַרקויפּט צו דער סאָוועטן־מאַכט און זיינען אַוועק צו זייערע טאַטעס און מאַמעס אין פּאַלעסטינע, אַלס גאַנץ יונגע בחורים נאָך.

און אזוי ווי אײַך האָב נאָר־וואָס פּאַרענדיקט מיין ריזע איבער יענע קרימער און אוקראַינער קאָלאָניעס און געהאַט גאַנץ פּרישע גרוסן צו זיי פון דאָרטן, האָט זיך אַנטוויקלט אַזאַ לעבעדיקע דיסקוסיע, אַזאַ מין „פּראַ־פעסיאָנעלער אינטערעס“ צווישן מיר און מייע יונגע פּריינט.

אָט דאָ, אויפן פּלאַץ האָט זיך פּלוצים „פּאַיאָועט“ יענע ריזע־באַגליי־טערין, וועגן וועלכער אײַך האָב געשריבן אַביטל פּריער, וואָס האָט שיער נישט צעשטערט מיין גאַנצע ריזע איבער ארץ־ישראל. דאָס איז געווען אַ יונגע, ענערגישע, שוין צו־ענערגישע בנוגע מיר „השומר הצעיר“ מיידל, וועלכע איז נאָר־וואָס אַריבערגעקומען פון אוקראַינע, האָט גערעדט און פּאַר־שטאַנען רוסיש — און וואָס דאָס סאַמע טראַגישסטע איז געווען, וואָס זי האָט גערעדט אַ פּערפעקטן „עברית“. און אַלץ, וואָס אײַך האָב דערציילט, האָט זי זיי דערציילט פונקט קאָפּיער און אײַך בין אַרויס, לויט איר אינטער־פּרעטאַציע, גאָר פשוט — אַ ליגנער!

עס האָט זיך אַנטוויקלט אַ מין צוויי־פּאַנערו־דיסקוסיע — פון אירע אָנהענגער, וואָס זיינען געווען מיט איר, נישט זייער פּראַ־סאָוועטיש געשטימט, עטלעכע פון זיי זיינען אפילו געווען פון דער „הסתדרות“ און אַ צווייטער טייל איז געווען אזוי אַפּן און פּעסט מיט די זכרונות פון זייער היים, אַז זיי האָבן פשוט מיר געעפנט די אויגן אויף „איר“ אויסטייטשונג. און אײַך האָב רואיק אָפּגעוואָרט איר רעדע צו זיי אויף „עברית“, זיך געווענדט צו דער גאַנצער אוידיטאָריע און איבערגעלאָזן צו זיי די לייזונג פון דער פּראַגע — צי איז עס ריכטיק, אַז מען זאָל אַ גאַס־רעדנער נישט געבן די פּרייהייט

צו רעדן אזוי, ווי דער רעדנער האָט עס געזען אין ווי ער האָט עס געפילט? צי איז עס געהערט געוואָרן, או אָן עולם פון אַרבעטער, חברים, וואָס רעדט ייִדיש און וואָס איז אליין נישט לאַנג אַריבערגעקומען, האָט אין אַ פֿרייער חבריםער סביבה נישט קאָנען אויסהערן אַ באַריכט פון אַ בעטערן גורל פון יידן, אַ בעסערן נאָכן חורבן פון צאָריום, נאָך די לאַנגע, שווערע יאַרצענדלי-קער פון פּאַגראַמען, געטאַט און געבוֹיגענע רוקנס פון די טאַטעס און מאַמעס פון די אַנוועזנדע חלוצים דאָ, אין תּל־יוסף?

יענע ריזע-באַגלייטערין, מיינע, מיט אירע פּאַלשע איבערזעצונגען, האָט מער נישט געמאַכט אין העברייאיש קיין באַמערקונגען אין דער דיסקוסיע. אָבער זי האָט זיך דערנענטערט צו מיר און אזוי ווי זי איז געווען גאַנץ אויפריכטיק, זייער דינאַמיש און אַ הייסע חלוציות, מיט אַ גרויסן חוש פאַר חברים און אַ קאָמונע-לעבן, האָט איך זיך נישט געוואַרט אָפּזאָגן צו וואַנדערן אַביסל מיט איר איבער די קיבוצים. איך האָב נישט געוואוסט, אַז זי וועט געפינען אַנדערע מיטלען און וועגן ווי אזוי צו פּאַלעמיזירן מיט מיר וועגן דעם נייעם אויפבויע און איבערבויע פון אַמאָליקן רוסישן יידנטום. זי האָט אַביסל געענדערט איר טאַקטיק. מיר פלעגן גיין איבער די נאַענטע קיבוצים, זיך אַדורכגעשמועסט וועגן איר משפּחה, וואָס איז געבליבן אין סאָוועטן-פּאַרטיאַל. זי האָט מיר אפילו איין מאָל בעת אַן אָפּרו אין אַ קליינעם יוקאַליפּטוס וועלדל, געגעבן די נעמען און אַדרעסן פון אירע צוויי ברידער און געבעטן זיי צו דערציילן וועגן איר איינאַרדענען זיך אין דעם קיבוץ. זי איז געווען גאַנץ אַנגענעם אין אַ שמועס און נישט אַנגרייפערש אין אַ פשוטן דערציילן. אָבער קוים איז מען אַריין אין אַ קיבוץ און זי האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר דער פאַרוואַלטונג, אַלס אַ גאַסט אין לאַנד. האָט זי אָנגעהויבן רעדן מיט זיי „עברית“, האָט געזאָגט ווער איך בין און פון וואָנען איך קום און די גרייער פריינטלעכע פּנימער פלעגן זיך „ציען אין דער לענג“. און אין אַוונט, כאַלד נאָכן פאַרענדיקן די לעקציע, ערב די פּראָגן, האָט מאַנאַ, מיין ריזע-שאַטן, שוין גערעדט אין העברייאיש צו אַ רעדל חלוצים וועגן אירע ספקות בנוגע מיינע באַבאַכטונגען. און די פריער-שלוּמדיקע אויגן פון די צוהערער האָבן שוין באַקומען יענעם קאַלטן אויסדרוק, וואָס באַזאָרף שוין נישט קיינע קאַמענטאַרן.

עס איז מיר געוואָרן שוין אוממעגלעך ווייטער צו שפּאַנען צוזאַמען אַי-בער די קיבוצים, און ווען איך האָב זיך געטראָפּן, בעת אַ באַזוך אין דגניה אַלף, מיט אַ ליבן, אינטערעסאַנטן אַגראַנאָב, פּראָפעסאָר קרייס פון רוסלאַנד און פּראָנקרייך, האָב איך זיך מיט אים צערעדט אויף רוסיש און ער וואָט מיך איינגעלאָרן צו באַזוכן מיט אים צוזאַמען אַ פאַר נייע קבוצות. האָרט איז זי שוין נישט געווען און איך האָב, גאַנץ פּריי פון אַ צענוור, שוין געקאָנט

ויעדן און א שטערונג און ענטפערן אויף אלע פראגן, וועלכע האבן זיי איבער-טערעסירט.

איך האב געהאט א גרויסע פרייד אין ביידע דגניה'ס. דאָרט איז געווען אזא פיינע, האַרציקע אַטמאָספּערע, אַזאַ אינטעליגענטער צוגאַנג צו די טאַג-פּראָבלעמען און וועלט-געשעענישן, סיי פון די פאַרוואַלטער פּרומקין, פיינ-בעהג, סיי פון די עלטערע און יונגע קאָלאָניסטן, און איך בין פון דאָרט אַוועק מיט אַ געפיל פון צוגעבונדנקייט צו זיי, צו זייער זויבערער באַלעבאַטיש-קייט, צו דער קינדער-שולע, מיט די גוטע פּלעגערינס און לערערינס, צו די שייך-מעבלירטע אינדיווידועלע צימערן, צו דער פיינער ביבליאָטעק און צו דער אמת'ער קאָמונע-לופט אין און אַרום זיי.

און ווען איך האָב שוין באַזוכט אַלע קיבוצים פון וויכטיקייט און דער-פּאָל, האָב איך זיך פאַרבענקט נאָך אַ „גרויסשאַט“, נאָך אַן אַרבעטער-מיטינג. און גראַד דעמאָלט האָבן מיך שוין אַפּגעזוכט די ערשטע חברים אונדזערע, וועלכע זיינען אין יענע צייטן געווען אומלעגאַל, וואָס מען האָט פאַרפּאָלגט, געשטערט, „אויסגעלאַכט“ און פיינט געהאַט פאַר זייער חברה-שאַפט מיט אַראַבישע און סירישע האַרעפּאַשנע מאַסן. זיי האָבן געפונען אַ וועג צו מיר און אַרנאַניזירט אַ מיטינג אין תּל-אביב, אין אַ גרעסערן זאַל, ביי אַ קליין ליכטל, ערוועקט-וואו אין אַן אַרבעטער-געגנט, מיט שוואַרצן ביי די טירן, מיט אַ הימלישן „פּאַטרול“ אין הויף, אַזוי, אַז עס איז געווען ווי אין לאַדזשער באלוט אין די צאָרישע צייטן. עס איז געווען גוט צו רעדן אין אַ נאַוויגע צו מענטשן, וועלכע האָבן געדאַרפט קעמפּן פאַר זייער פּאָליטיש-שער עקזיסטענץ, פאַר זייער רעכט צו רעדן, צו ברענגען אַ חברה, אַ גאַסט פון דער אַרומיקער וועלט. זיי האָבן מיך אויך פאַרבינדן מיט איינצעלנע פריינט אין די אַנדערע „קאָמונעס“ און באַקענט מיט סירישע פריינט. אין האָב אויך גערעדט אין ירושלים אין אַ קלויב, אויך אויף יידיש, און אויך זייער „פאַרקאַנספּירירט“.

אַ שווערן אינדרוק האָט אויף מיר געמאַכט דער נישט געלונגענער באַ-זוך און דאָס „נישט דערגיין“ צו דער קאָלאָניע כּפר גלעד, וואו עס האָט געווירקט און געאַרבעט מאַניאַ שוואַט, די געוועזענע מאַניאַ ווילבירישעוויטש. עס איז זיכער הערגאַנגען צו איר מיין נאָמען און מיינע לעקציעס וועגן די יידן אויף ערד-אַרבעט אין קרים. און אפשר איז עס געווען דער נאָמען פון וו. מעדעם, וועלכער האָט אין 1922 נישט מעגלעך געמאַכט פאַר איר אויסצופירן איר מיסיע אין אַמעריקע, אין די אינטערעסן פון איר אַרגאַניזאַציע. וואָס עס זאָל נישט זיין — מען האָט מיר נישט דערלויבט אַריינגיין אין איר קאָלאָניע. איך בין געקומען אַהין פאַרנאַכט, אַליין, אַרום

זיינען געווען אראבישע דערפער, די אַטמאָספֿערע איז געווען אַן אַנגעצוי-
גענע, אַ שאַרפע: עס איז געווען דער מוטלמאַנישער תענית, דער „ראמא-
זאן“, און עס איז געווען געפערלעך צו זיין אין דרויסן אויפן שאַסיי. עס
איז אָבער נישט געווען קיין אַטהער ברירה. בין איך געבליבן שטיין ביים
טויער, זיך געזעצט אויף אַ באַנק אין אָפּגעוואַרט די נאַכט. געווען הונגעריק
און דורשטיק, עס איז געווען אַ הייסער טאָג בעז איך בין אַהין געקומען.
פלוצלינג האָב איך דערהערט שטילע טריט, אַ מענטשלעכע שטימע און האָב
הערזען פון הינטער די קוסטעס צוויי יונגע בחורים. זי האָבן זיך דערנעבן
טערט. געזאָגט, אַז זיי זיינען וואַרשעווער בונדיסטן, אַז קיינער ווייסט דערפון
נישט אין דער קאָלאָניע, אַז זיי האָבן מיך געזען אין דרויסן פאַרנאַכט, גע-
הערט מיין נאָמען בעת זייער אַונט-מאַלצייט און אַט זיינען זיי געקומען. מיר
געבראַכט אַ שטיקל ברויט מיט שאַפּן-קעז און אַ גלאַז מילך אין אַ ספּאַיקע.
איך בין געוואָרן טיף גערירט: זיי האָבן איינגעשטעלט זייער שטיקל עק-
זיסטענץ אין דער קבוצה, העלפנדיק מיר. אָבער איך האָב זיי באַרוואַקט,
אויפגעגעסן אַלץ ביז אַ קרישעלע (פון יענער נאַכט האָב איך ליב שאַפּן-
קעז!) און בין פאַרטאָג, אַויגער פינף, אַוועק אין אַ שטעטל ביים ים-המלח,
אַן שבואה צו די באַלעבאַטיים פון דער קאָלאָניע כּפּר גלעדי, דער נישט גע-
זענער...

עס איז שוין געווען אַנהויב מאַי און די טעג אין הילאָביס זיינען געווען
הייסע. איך האָב שוין געזען אַ גאַנץ גרויסע צאל ערטער פון אינטערוועס
און וויכטיקייט. אָבער דער כּישוף פון פּאַנד האַט שטאַרק געוויקט און עס
וואָט זיך נישט געוואַרט אַוועקפאַרן. בפרט נאָך, אַז עס האָבן זיך אַנטוויקלט
גאַנץ קאַרעקטע, שלומ'דיקע באַצייאונגען מיט דער באַפעדקערונג פון די
קיבוצים, מיט באַאַמטע און אַנגעשטעלטע פון די קאָאָפּעראַטיוון, מיט שריי-
בער און קינסטלער און אפילו מיט גאַנץ הויך-געשטעלטע פאַרשטייער פון
דער ציוניסטישער פאַרטיי. איך געדענק, ווען איך בין אַנגעקומען אין אַ
קאָלאָניע, נישט ווייט פון טבריה, אין אַ הייסן טאָג. דאָרט איז גראַד פאַר-
געקומען אַ באַראַטונג אין קאַנטאָר. עס זיינען געווען אַטוועזנדיק די מיט-
גלידער פון זייער צענטראַלן קאַמיטעט, צווישן וועלכע איך האָב דערקאַנט
איינעם בלויז — אוסישקינען. דעמאָלט בין איך נאָך געגאַנגען מיט דער
„השומר“-מידל מאַניא. און זי האַט, אין העברייאיש, אַנגעוויזן די פאַר הויכע
באַאַמטע אויף זייער נישט-געבעטענעם גאַסט און אַנגערופן מיין נאָמען.

אַ טיפּער שווייגן האַט פאַרענטפערט איר דערקלערונג און איך זאָג
ביי איר געפרעגט, וואו זאל איך זיין בעת זייער באַראַטונג? (דער קליינער
קאַנטאָר האַט געהאַט בלויז איין חדר'ל!). האָבן זיי אַנגעוויזן מיט דער האַנט,

אז איך קאָן דאָ בלייבן זיצן. מאַניא האָט זיי געזאָגט, אז איך פאַרשטיי סיי ווי נישט די שפראַך. מיר איז אָבער געוויאָרן זייער פיינדעך אויפן געמיט און איך בין אַרויס פון קאָנטאָר, זאָגנדיק, אז איך גיי דערווייט אין דער קינדער־שולע.

קייין איין וואַרעמער זשעסט, קייין איין פריינטלעכער קוק האָבן מיך נישט באַגלייט... דאָס וואָרט „קעגנערטאָפּט“ איז געלעגן ווי אַ טראַנספּאָראַנט אין דער הייטער צופּט און איך האָב אַ טראַכט געטאָן וועגן די מחלוקת'ן און ביטערע אַטאַקעס, וואָס מעדעם האָט געהאַט אויסצושטיין פון דער ציוניסטישער פּראָקציע אין דער וואַרשעווער קהילה צווישן 1915 אין 1920, בעת זיין טעטיקייט אין דער בונדישער „פּאַלקס־צייטונג“.

און עס איז פאַרבליבן ביי מיר אַ שווערער געפיל פון הילפלאָזיקייט, צוליב דעם נישט פאַרשטיין העבריאישי. צוליבן נישט קאָנען ענטפּערן אַ מענטשן אויף זיין פּראָגע, צוליבן נישט פאַרשטיין אַ קינד אין דגניה א', וואָס אַ מאַמע האָט געהאַלטן אויפן אָרעם, אין וואָס האָט אַ טאַפּגעטאָן מיטן קיי־לעסדיקן הענטל מיינע קרעלן אויפן האַרדן, און עפעס געזאָגט אויף איר לשון וועגן דעם שנירל, אז דאָס זיינען ווייסע אַרבעט... די מאַמע האָט זיך צעלאַכט, און איך האָב בלויז געקאָנט אַ גלעט טאָן דאָס הענטל — צום ערשטן מאָל אין לעבן נישט געקאָנט זאָגן עפעס צו אַ קינד!

ריינדיק וועגן אַ נישט פריינטלעכער באַציאָנונג צו מיר, סיי אַלס זייער פּרוי פון אַ פּאָליטישן קעגנער פון זיי ציוניסטן, סיי אַלס דער זשורנאַליסטיק, וואָס רעדט און שרייבט אויף יידיש — מוז איך דערמאָנען אַ באַזונדערן ביים דיכטער היים נהמן ביאָליק אין תל־אביב. עס איז געווען אין דער צייט, ווען מיינע אַרויסטרעטונגען אויף יידיש דאַרטן אין תל־אביב האָבן געמוזט זיין געהיימע, כמעט אין אַ פינצטערן זאַל, אָדער אויף אַן אָפּגעלאָזענעם אָרט אין אַרבעטער־קוואַרטאַל, ביי די בלעך־באַזעקטע כאַטקעס. האָב איך זיך געטראָפּן אין יענע טעג מיט פּרץ הירשביין און שלום אש, און מיט אַ דריטן שרייבער, וועמעס נאָמען איך געדענק נישט, כיווייט אָבער, אז ער איז געווען אין ניו־יאָרק, דאָכט זיך, דוד פּינסקי, און מען האָט מיר פאַרגעלייגט צו קומען צוגאָסט צו ביאָליקן. איך האָב אים געקענט פון רוסישע איבערזעצונגען און בין גאַנץ גערן אָהין געקומען. פרוי ביאָליק האָט אויסגעדיקט אַן אינטערעס אין מיינע באַשרייבונגען פון דער שטאָט אַזעס, וואו די ביאָליקס האָבן אַמאָל געלעבט, דערנאָך האָבן מיר גערעדט וועגן די מלחמה־געשטערונגען אין דער אַלטער היים, וועגן סימנים פון דעם בירגער־קריג אין אוקראַינע און איך האָב באַמערקט, ווי פאַרשידן תל־אביב איז אין זיין בוי; ווי שייך און גרין דער שטאָט־טייל איז, וואו עס לעבט ביאָליק, דער

„לב תל אביב“, און ווי אפגעלאזן און ארעם די גאלוואגנירטע הייזרעך זיינען; וואו די אימיגראנטן וואוינען ביים ראנד פון שטאט...

פריץ הירשביין האט דעמאלט באמערקט, אז די ארעמסטע מענטשן פון דער גאנצער וועלט האט ער געזען אין כינע, אין שאנכאי, און ביאליק האט מיט א צאָרנדיקן קוק אויף מיר געזאָגט:

„איר פאָרווייט אומצופרידנקייט מיט אייערע באַריכטן דאָ, איר, בונד דיסטן, קומט אָהער מיט פאָרטיקע דעקרעטן און פראַגראַמען אין אייערע קעשענעס. איר שטערט כלוין די שלומדיקע אַרבעט פון מענטשן, וואָס האָבן זיך דערשלאָגן צו אַן אייגן לאַנד, צו ארץ ישראל!“

אַלע האָבן אַראָפּגעלאָזן די אויגן, געשוויגן, אַ סעקונדע איז אַוועק און איך האָב געזאָגט:

„איר האָט זיך אפילו נישט געגעבן די מי אויסצוגעפינען, וואָס פאָר אַ אַרבעט איך טו, און אַוודאי זיך נישט פאָראַינטערעסירט וועגן דעם, ווי אַזוי אייערע ניי-אַריבערגעקומענע אָהער האָבן דעאַגירט אויף די באַריכטן פון זייער אַלטער היים. און וואָס איז שייך, בונדיסטישע דעקרעטן אין מינע קעשענעס, וואָלט אַן אינטעליגענטער יידישער דיכטער געדאַרפט וויסן, ווער עס טראָגט די דעקרעטן ביי אייך אין פאַלעסטינע, וואו אַ פאַרזאַמלונג אויף יידיש ווערט פאַרפאַנגט, ווי אַמאָל אין אייער צאַרישער אַדעס.“

איך בין געווען זייער אויפגערעגט. איך האָב זיך אויפגעוויבן, זיך גע-זעגנט מיט ביאָליקס פרוי, מיט די דריי געסט, נישט אַ קוק געגעבן מער אויף ביאָליקן און בין אַרויס פון צימער. פרוי ביאָליק איז מיר נאָכגעגאַנגען, האָט זיך אָנטשולדיקט פאַר איר מאַנס האַרבע רייד, וואָנדיק, אַז ער איז זייער גערוועזן די לעצטע צייט און האָט נישט געוואָלט דערמיט באַליידיקן קיינעם, און זי האָט מיר געגעבן די האַנט, בעטנדיק דאָס צו זאַרגעסן.

כאַראַקטעריסטיש איז, אַז קיינער פון די געסט האָט זיך נישט אויפ-געוויבן, כדי מיך שפּעט ביינאַכט צו באַגלייטן אַהיים — עס איז געווען נאָך האַלבער נאַכט... און סאַראַקטעריסטיש איז, אַז קיינער פון די ניו-יאַרקער שוויבער האָט נישט געקאָנט האָבן קיין מיטינג אויף יידיש יענעם פּרילינג אין תל-אביב: מען האָט געשטערט יעדן אַרויסטריט אויף יידיש.

מער האָבן מיר זיך נישט געטראָפּן. די געסט זיינען באלד אַפּגעפאַרן פון תל-אביב. איך האָב נאָך באַזוכט צפת, אויפגעזוכט דאָרט אַ משפּחה פון ב. וואָלדעק און אַוועק אין טבריה. דאָרט איז געווען אַ מערהייט פון אַראַבער, און איך האָב געזען אַ מעדיקווירדיק בילד — צענדליקער נאַקעטע אַראַבישע קינדערלעך שפּילן זיך אין מיטן גאַס. עס עשטייט אַ געוואָלטיקער טונקל-גרויער שטויב, אויפגעוויירבלט פון אויטאָמאָבילן און סטאַדעס קעמ-לען. דער שטויב האָט באַדעקט פּנימ'ער, דעכער, טישלעך מיט קאַרן-פלעצ-

לעך און זעקלעך מיט „נעפט“ — א געלע זאפטקע פרוכט מיט א ריזן-שטיינדל אינמיטן... און אפגעריסענע, קראנקע בעטלער מיט אויסגע-שטרעקטע הענט באפאלן איך, ווי נאך איר גייט אדורך.

אבער איך האב פארבראכט א שווערע נאכט אין דער קליינער תימנער אכסניה, וואו איך האב זיך אפגעשטעלט און יואו קיינער האט מיך נישט פארשטאנען, אויסער אן אלטע פרוי, אויך א גאסט פון תל-אביב, וואס האט זיך געמאטערט פון דעם אויסשלאג אויף דער הויט. זי האט מיר דערציילט פון א טערקיש-יידישן דאקטאר, איבראנימאון, דעם איינציקן מבין אויף אט-זער קראנקהייט. איך האב טאקע געשיקט נאך אים, געבעטן מיך זען און ער איז געקומען. ער איז געווען א הויכער, געזונטער פעך-שווארצער ייד, מיט א כמעט ברוינעם פנים, שווארצע ריזיקע אויגן און געדיכטע, שווארצע גלאנציקע האר אויפן גרויסן, געטאקטן קאפ.

זיין וויסן אויפן געביט פון טראפישע קראנקהייטן איז געווען אזוי גרויס, אז זיין אפענע, פרא-אראבישע פאזיציע האט אים נישט געשטערט צו האבן א גרויסע פראקטיקע. ער האט זיך געלאסן צוגעהערט צו מיין באקלאגן זיך אויף דער אַנשיקעניש. ווי נאך מען האט אָנגעצונדן דאָס קלענסטע לעמפּ אין שלאָף-צימער, האָבן זיך גענומען שיטן פון ערגעצוואו, פון די ווענט, פון דער פאָדלאַגע, מיליאָנען פּיטשינקע, קוים זעבארע מוראַשקעלעך און יעדער שטאָך פון זיי איז געווען מוראַדיק שאַרף... האָט זיך דער מענטש געקראַצט ביז בלוט און די הויט איז געוואָרן אָנגעצונדן. דר. איבראנימאון האָט גע-בראכט מיט זיך אַ מין וואונדערבאַרע, מילד-אַרטיקע פּליסיקייט, אַ פּראָדוקט פון אַן עקזאָטישער פּלאַנץ און האָט געהייסן געדיכט באַשמירן זיי אָנגעצונ-דענע הויטפּלעקן, און עס האָט געווירקט. עס האָט אַזעקגעטריבן די פּאַר-שאַלטענע מוראַשקעס.

אבער דר. איבראנימאון האט געהאט אן אנדער אויסטייטשונג צו די מיבות פון אויסשט. ער האט גע'טענה'ט, אז דער פרעמדער איז „אלערגיש“ צו די אַרטיקע פיש און אז דער אויסשלאג קומט פון עסן יענע פיש. די מוראַשקעס ווערן צוגעצויגן צום מענטש-לעבן קערפער שוין אלס אַ רע-זולטאַט פון עסן די פיש. ווי עס זאל נישט זיין, די מעדיצין האט מיר גע-האלפן.

צו מיין גרויסער איבערראשונג האט ער גערעדט אויך רוסיש. אין אַ פּאַר טעג אַרום בין איך צוריק אַוועק קיין תל-אביב און מיט גרויס פאַרוואונדערונג אויסגעפונען, אז עס איז נישט מעגלעך צו באַקומען אַ שיפּס-בילעט צוריק אין קאָנסטאַנצאַ: דער צוריק-שטראָם פון קראַנקע און אויסגעמאַטערטע עמיגראַנטן וועלכע האָבן געהאַט שטאַרקע אַטאַקעס פון מאלאַריע און געמוזט פאַרלאָזן צוריק דאָס לאַנד, האָבן פאַרכאַפט אַלע ביי-

ליקע שיפטקארטן אויף דער שיף. און בלויז די באקאנטשאפט פון מיינע נייאנטדעקטע קרובים מיט דער שיפט-אגענטור האט מעגלעך געמאכט אין לעצטן מאמענט, עפעס א שעה פארן אפגיין פון דער שיף פון יפו. מיר צו פארשאפן א בילעט פון דריטן קלאס.

אין האב דוקא געוואלט פארן מיט די אוריקוואנדערער און דערגיין פון זיי דעם אמת וועגן זייער באציאונג צום לאנד. און נאך א לעצטן „זייגע-זונט“ מיט מיינע יונגע, שיינע קוזינקעס, געבוירענע אין לאדזש, נאך א לעצטן קוק אויף דער גלוטיקער האפן-שטאט, נאך א לעצטן איינזאפן אין אויער די קלאנגען פון די אראבישע קעמלאנטרייבער, גאסן-זינגער, גרא-מאפארן-רעקארדס פון די נאנטע קאפעען — האט זיך די טערקישע שיף „הא-מדיע“ פאוואליע געזעצט אין באוועגונג.

מיטאמאל האב איך דערהערט א רוף: „פארט געזונט, חבר'טע גינא!“ דאס זיינען געקומען אויף שנעל זיך געזעגענען צוויי יונגע ווארשעווער פריינט, וועלכע האבן מעגלעך געמאכט די פאר פארזאמלונגען אויף יידיש אין די הארב-פינצטערע זאלן פון תל-אביב! דאס האט זיי איינע פון מיינע יונגע קוזינקעס, אריין א ברודער אויפגעוועקטע מיידל, אנגעזאגט אויפן טע-לעפאן, אז איך פאר היינט אפ!... און עס איז געווען, ווי א גוטער סימבאל, אז דער לעצטער גרוס איז געווען פון די, זעלכע האבן נישט געהאט ביאליקס מיינונג וועגן מיינע גרוסן פון א היימלאנד... א שטיקל צוריקבליק:

צום סוף פון מיין ריזע אין ארץ-ישראל, בעת איך האב געהאט פרייע אונטן און נישט געדארפט ריידן אויף מיטינגען, האב איך געהאט טרעפונגען און שמועסן מיט זשורנאליסטן און יונגע שרייבער, קינסטלער און סתם בא-קאנטע. איך האב דארט אויך געפונען עטלעכע קרובים. צווישן די שרייבער און טוער זיינען געווען: מערעמינסקי, פרומקין (פון דגניה אלף); פינ-בערג, פון בוי-קאפעראטיוו „סולל בונה“; דער שוין-דערמאנטער שול-טוער, ב. רייכמאן, פון דעם אמאליקן ווארשעווער קאמיטעט פאר יידיש-וועלטלעכע שיף, וואו עס האבן געארבעט מיט אים י. דינעזאן, מעדעס און נ. פרילוצקי איך האב זיך אויך באקענט מיטן דיכטער גרינבערג, אבער איד האב עפעס נישט געקאנט געפינען קיין געמיינזאמען לשון מיט אים: די אלטע פאלי-טישע סיבה... איך האב געהאט א גרויסע פרייד אין א באגעגעניש מיט דער יונגער, זייער טאלאנטפולער סקולפטאריין, בתיה לישאנסקי, וועלכע האט שטודירט אין פאריז און וועמעס ווערק, אריגינעלע, פון אויסגעפירטע, מי-ניאטור-פיגורן פון יידישן און פראנצויזישן לעבן, האבן געפונען א באגייס-טערטן אפרוף אין דער פרעסע. מיר האבן זיך עטלעכע מאל באגעגנט און באפריינדעט.

די שווערע עקאָנאָמישע לאַגע אין לאַנד און די שוואַך־אַנטוויקלטע רע־
סורסן פאַר דערמוטיקן קינסטלערישע שאַפונגען, אין יענע יאָרן, האָבן אַרויפ־
געלייגט אַ שלייכער פון טרויער אויף אַ סך יונגע שעפּערישע טאַלאַנטן אין
לאַנד. דערפאַר אָבער האָבן פון אויסלאַנד אַריבערגעקומענע „גרויסע געסט“
געפייערט אמת'ע טריאומף־צויגן אין תּל־אביב. איך געדענק אַ וואונדער־
באַרן קאָנצערט אונטערן פּרייען הימל, אין אַ פּריילינג־נאַכט, אין תּל־אביב
מיטן אַנטייל פון יהודי מנוחין, וואוּ בוכשטעבעלעך טויזנטער האָבן אים
געהערט... איך וועל אויך קיינמאָל נישט פאַרגעסן (און איך פאַרגלייך עס
מיט פאַרשטעלונגען אין „וואַכטאַנגאַוו־טעאַטער“ אין מאַסקווע) די פאַרשטע־
לונג פון י. ל. פּרז'עס „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“, וואָס איך האָב גע־
הערט אין דער „אָהל־סטודיע“ אין תּל־אביב. און כאַטש עס איז געשפּילט
געוואָרן אויף העברייאיש, איז דאָך די גאַנצע פאַרשטעלונג מיט די דיסקרעטע,
קוים אויפגעוואַרפענע ליכט־עפעקטן, דאָס האַרמאָנישע ביז גאַר קינסטלע־
רישע צווייפּריידן זיך צווישן די יונגע אַקטיאָרן, זייערע אינטעליגענט־גריי־
מירטע און זיימיש־קאָסטיומירטע געשטאַלטן — דאָס אַלץ, צוזאַמען מיטן
הויך־דיסציפּלינירטן עולם אין זאָל, האָט געמאַכט אויף מיר אַן אומפאַר־
געסלעכן איינהרוק. איך זע נאָך היינט, נאָך אַזוי פּיל יאָרן, פאַר זיינע
אויגן דאָס קוים־באַלויכטענע פענצטערל אויף דער סצענע פון דער „אָהל־
סטודיע“, אין אַ דאָך־שטיבל, מיט זיין בלאַען שייך, וואָס האָט קוים באַלויכטן
דאָס קרומע געסט איבערן אויסגעשטאַרבּענעם מאַרק...

עס איז געווען אַ זעלטענע פאַרשטעלונג — און זי האָט, ווי אַ סנאַפּ
פון זון באַלויכטן דאָס נייע, נאָך דרעמלענדיקע, אָבער שוין פּאָטענציעל־מעכ־
טיקע, קינסטלערישע שאַפן פון יונגע, טאַלענטירטע זוכנדיקע בינע־טוער.
בכלל איז דעמאָלט געווען אַ דינאַמישע, בריוונדיקע עפאַכע נאָך דער ערשטער
וועלט־מלחמה, ווען פון די אייראָפּיאישע צעטרייסלטע און אַנטווישטע מערב־
לענדער זיינען געקומען מחנות יונגע מענטשן, געטריבן פון נויט און פון
אַנקומענדיקן פּאַשיזם (פון דייטשלאַנד און די באלקאנישע לענדער) און אויך
פון פּאַגאַם־באַנדעס אין פּוילן, לעטלאַנד, ליטע און רומעניע. זיי זיינען
געקומען מיט אַ דראַמא נאָך „בעסערער“ קונסט, געזערט פון די יונגע קינסט־
לערישע טוער, ווי פּיסקאַטאַר, ערנסט טאַלער, אַדעקסאַנדער מאַיסי, באַסער־
מאַן אין פון די גרויסע פּויליש־יידישע נעמען פון וואַרשעווער און לאַדזשער
טעאַטערן, ווי אויך פון דער באַרימטער „וויזשענער טרופּע“, מיט עלמית,
וואַרדי, טאַניז, זשעלאַזאַ און מיט דער משפּחה קאַדיסאַן.

עס פּלעגן דערפאַר זיך טרעפן אין דעם קליינעם מאַנדאַטן־לענדל, פאַ־
לעסטינע, ייִדן פון אַכט־ניין שפּראַכן, פון פאַרשידענע מוטער־לענדער, וואָס
האָבן געמוזט זיך לערנען העברייאיש אויפן אַרט, אומב זיי האָבן עס נישט

געטאן אויף די ערטער יונגערהייט. און קומענדיק אין אַ נייער קאָלאָניע, ווי בנימינה, אָדער בלפוריה, בין איך גאַר נישט געווען איבערראַשט צו הערן די ריינסטע דייטשע שפּראַך אָדער די אונגאַרישע, שוין אָפּגערעדט פון רומעניש און סערביש אָדער טשעכיש. און עס איז געווען אייגנטימלעך־היימיש צו באַזוכן מיינע לאַדזשער קרובים און צו רעדן מיט זיי... פּוין ליש אָדער רוסיש, ביז עס פּלעגן קומען שוין "האַרטיקע" תושבים און עס פּלעגט זיך אַ לאַז טאָן אַ שמועס אין "עברית".

איך מוז זיך מודה זיין, אַז דאָס לאַנד, זיינע מענטשן, זיין אָפהענגיקע פּאָליטישע לאַגע, די פּאַרבאַפּנדיקע געמישטע ציוויליזאַציע: האַלב־אַריענ־טאַל, האַלב־פּעאַדאַליסטיש, האַלב־אייראָפּעאיש און הויך־מאָדערן, האַלב־און אַלט־אַלטפּרענקיש — דאָס אַלץ האָט צוגעצויגן און געמאַניעט און עס פּלעגט אױפקומען שטענדיק די אייגענע שטערונג — די שפּראַך! אַזאַ שטערונג, אַז איר האָט זיך געפילט שולדיק אונטער די בליקן פון די, וועלכע האָבן נישט טאַלערירט ייִדיש! און עס האָט באַדאַרפט אַרום אייך שוועבן דער אַטעם פון דער "גרויסער דרויסנדיקער וועלט", סדי מען זאָל אייך וועלן הערן און וועלן זיין נישט סתם אויס גאַסטפּריינטשאַפּט.

צוריק פון פאלעסטינע

דער קראנקער רב פון קאזשעניץ

1.

אויף דער טערקישער שיף „האָמדיע“ זיינען די באַלעבאָטיס געווען ענגלענדער. דער קאָפיטאַן, די געהילפס־סקיפערס, דער „פורסער“, די מע־סאַניקער. און די קאָמאַנדע איז געווען אַ געמישטע: דער הייצער — אַ פראַנצויז. דער געהילפס־שטייערמאַן — אַ דייטש. די מאַטראַסן — טערקן. נאַרוועער, מאַקעדאָניער, אַראַבער, סיריער. קיין קאַבינע האָב איך נישט געהאַט. נאָר שוין אויף דער שיף, ווען מען האָט גענומען מיין „דאַקור־מענט“ און מיט אַן איראַנישן קוק אים אַריינגעלייגט אין אָפּיט, איז צו מיר צוגעגאַנגען אַ פלינקער בחור, אַ מאַטראַס, און פאַרגעלייגט פאַר מיר פאַר פינף פונט צו נעמען זיין „קאַבינע“. איך האָב איינגעשטימט און מיר זיינען אַוועק באַקוקן מיין „רירה“. מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט אינמיטן פערטן שיפּטדעק און מיין באַגלייטער האָט געטייטלט מיט זיין פינגער אויף אַ גלע־זערנער לופע אינמיטן פון דער הילצערנער פּאָדלאַגע: „איט איז היר“. דאָס קיילעכדיקע פענצטערל — די לופע — איז געווען מיין סופּיט. טיף אונ־טערן פענצטערל, אַראַפּקריכנדיק אונטן, אויף אַ שטייפן לייטערל, איז געווען מיין שפּאַך־קעמערל. פון אויבן האָבן שוין אַריינגעקוקט נייגעריקע אויגן פון מאַטראַסן און פון פערטן קלאַס פאַסאַזשירן, וועלכע זיינען געווען ניי־געריק צו זען וואוהין איך גיי מיט דעם מאַטראַס.

נאָסדעם ווי מיר האָבן געמאַכט אַ רעפּעטיציע, ווי אַזוי אַרױפּצוקריכן צוריק אויפן שטייפן לייטערל און זיך נישט אויסדרייען די פיס — האָט ער מיך צוגעפירט צו אַ בלאַטנדיק, יונגן שיפּס־אָפיציר, מיט אַ חוצפה־דיקן בריי־טישן פנים אין אַ פאַר קאַלטע, גרויע אויגן. יענער האָט דערלאנגט אַ שנעלן קוק אויף מיר און אַ פרעג געטאָן, וואָס ער קאָן טאָן פאַר מיר? איך האָב אים דערקלערט די זאַך און געבעטן, מיר צו דערלויבן צו פאַרהענגען דאָס פענצטערל. צו מיין גרויסער פאַרוואונדערונג האָט ער צוגעשטימט אַן שום ווייטערדיקע פראַגן. בחייו געזאָגט, אַז זייער באַקוועם זועט די קאָמער נישט זיין. דערנאָך אַ פרעג געטאָן: „אַר יו פרענטש?“ איך בין שוין אַזוי צו־

געוואוינט געווען צו דער פראגע, נאך פון די ניריארקער טראק-דרייווערס, וועלכע האבן מיר געפירט גאנצע זריי יאר, פון יוטיקא עוועניו צום סאב-וועי, זיבן בלאקס און זיך געפרעגט צי איך בין "פרענטש", אז אין האב דא געזאגט: "יעס", כדי צו פארמירן דערציילן מיין ביאגראפיע. ער האט בלויז א קוק געטאן אויף מיין שיינעם טאפעטענעם מאנטל (פון פאריז) און אויף מיין ווייסן קאפעלוש פון פוילישן פילץ און געפרעגט: "וואי דאָנט יו גאָ סע-קאָנד קלאָס?" איך האָב אָבער נישט געענטפערט און בין אַרויס פון זיין אָפּיס. און דאָ האָט מיר אָפּגעוואָרט אַן עלטערע יידישע פרוי, מיט אַזאַ דער-שראָקענעם פאַרוויינטן פנים, מיט אַזעלכע פאַרבראַכענע הענט. אַז איך בין געבליבן שטיין אַ געפלעפטע. ווי שבע' עס גייען קלאַנגען צווישן עולם אויף אַ שיף, באַווייזט אַט-די בקשה פון דער אַרעמער פרוי צו מיר: איר מאַן איז דער קאַזשעניצער רב. געווען צוויי יאָר אין דער עראַסטער פאַרומפ-טער געגנט אין אַ הכידי'שער קבוצה, צוזאַמען מיט זיינע גערער חסידים פון קאַזשעניץ. אָבער ער האָט אַזוי זיך אָנגעליטן פון מאַלאַריע, אַזוי פאַר-אַרעמט געוואָרן פאַרנדיק פון איין אָרט צום צווייטן, אַז דער דאָקטאָר האָט אים געהייסן בייטן העם קלימאַט, גלייך אויפן אָרט. אויב ער וויל בלייבן לעבן, פאַרן זיי איצט צוריק אין פוילן, איבער רומעניע. ליגט ער איצט אין קאַנוואַלסיעס, טיף אונטן, אין לעצטן דעק פון דער שיף, און טרייסלט זיך, אַז זיינע פריינט זאָגן שוין תהילים. האָט מען איר געזאָגט, אַז עס פאַרט אַן אַמעריקאַנערין דאָ אויף דער שיף, איז אפשר וועט זי פועל'ן. אַז דער שייפס-דאָקטאָר, אַ רוצה, אַ גוי, זאָל זיך דערבאַרימען און זען דעם רב, אים געבן אַ מעדיצין, אַז נישט, קאָן ער, זיס ושלום, אויסגיין מיט אַטעם... איך בין געבליבן שטיין אַ הילפלאָזע, זיך געפרוואַזט איר זאָגן, אַז איך בין אויך בלויז אַ פאַטאָזשיר, אַז איך אויך בין אין דריטן קלאָס, און אַז מיר וועט ער אויך הערן, ווי די קאָץ... אָבער די פרוי האָט אָנגעהויבן שטאַרק צו וויינען, אַזוי עכט, אַזוי ביטער, אַז איך האָב באַלד פאַרשטאַנען, אַז ער מוז זיין שטאַרק קראַנק. בין איך אַוועק אין ערשטן קלאָס, זיך נאָכגעפרעגט אין מיין בעסטן ענגליש אויפן דאָקטאָר און בין אַוועק מיט אַ מאַטראַס צו זיין קאַבינע. געגאַנגען אויף זויכע טערקישע טעפיכער, אַריינגעקוקט אין גאַלד-געדאַמטע שפיגלען. פאַרביי וואַזאַנעס מיט פרישע בלומען, קלאַטקעס מיט קאַנאַריקלעך און פאַפּיגייען... אַ מין אונטערשיד צווישן מיין "דירה" און זיבער...

דער מאַטראַס האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר אַ ווייסער טיר און האָט אָנגעקלאַפּט. "אנטרע" — האָט זיך דערהערט אויף פראַנצויזיש און איך בין אַריין. דער מאַטראַס איז אַוועק. איך האָב דערזען, ווי עס הויבט זיך אויף פון אַ טיפן לעדערנעם פאַטעל אַ הויכער, עלעגאַנטער מאַן אין אַ מונדיר

פון א "קארנעל", מיט גאלדענע עפאלעטן, מיט א "פענסנע" אויף די אויגן און מיט א פארוואנדערונג אין זיי. "וואו דעוירע, מאדאם?" (איר ווינטשט?). אזוי ווי די גאנצע וועלט מוז ריידן פראנצויזיש, אויב ער רעדט... האָב איך אים אויך אויף פראנצויזיש געזאָגט, אַז איך בין געקומען בעטן אים צו גיין צו אַ קראַנקן אויף מאַראַריע. ער האָט מיר טאַנץ קאַרקט געענטפערט, אַז די שפּיטאַרשע איז שוין פאַרביי, אַז מאַרגן זאָל דער פּאַציענט צו אים קומען, זעט ער אים אונטערזוכן.

איך בין געוואָרן אויסער זיך: "דער קראַנקער קאַן נישט גיין, ער האָט קאַנוואַלסיעס, ער מוז באַקומען באַלד אַן איינטפּריצונג, ער איז אַן אַלטער מאַן און אַ מאַמענטאַנע הילף קאַן אים ראַטעווען.
"זייט איר אַ רוסישע?", האָט ער מיר אַ פּרעג געטאַן.

"גיין, איך בין פון פוילן!"

"אַבער איר האָט אַ רוסישן אַקצענט!"

"איר אויך, דאַקטאָר! אַבער דער קראַנקער וואַרט, לאַמיר גיין צו אים, איך בעט אייך. ווי איז אייער נאָמען, דאַקטאָר?"

"מיין נאָמען איז מאַרקאָוו, איך בין פון רוסלאַנד, פון מינסק, נאָך דער מלחמה בין איך געבליבן אין פראַנקרייך און געוואָרן אַ שיפּס-דאַקטאָר אויף ענגלישע שיפּן..."

"איר זייט פון מינסק, דאַקטאָר? מיין שווער איז געווען אַ מיליטע-רישער דאַקטאָר אין מינסק, ער האָט געהייסן דאַויד גריגאָריעוויטש מעדעם... "ווער? מעדעם? פאַלקאָוויק מעדעם?" — גיין, גענעראַל מעדעם, פון דער טערקישער מלחמה איז געקומען מיטן ראַנג פון אַ גענעראַל..."

דער דאַקטאָר איז געבליבן שטיין אַן לשון: "אייער שווער? פון וועלכן זון זייט איר אַ פרוי?"

"פון יינגסטן, וואַדימיר מעדעם."

ער האָט קוים דייטלעך געזאָגט צו מיר:

"וואָס פאַר אַ באַגעגעניש! מיר האָבן זיך צעשיידט מיט אים אין טערקיי, איך בין שוין מער קיין מינסק נישט אַיזעק. געווען אין קיעוו. זאָגט מיר: ווער לעבט נאָך פון דער משפּחה מעדעם?"

"איך וועל אייך אַלץ דערציילן — נאָר דער שווער קראַנקער וואַרט! לאַמיר גיין צו אים, דר. מאַרקאָוו." — האָב איך שוין אויף רוסיש געבעטן זיך ביי אים:

"וואו ליגט ער, ווי הייסט ער?"

ווען איך האָב אים געזאָגט, אַז ער "ליגט" אין פערטן קלאַס, אַז ער איז אַן אַרעמער רע-עמיגראַנט פון פאַלעסטינע, אַ ייד, אַן אַרעמאַן, אַ רב — האָט זיך דר. מאַרקאָוו אָפּגעזאָגט צו גיין צו אים! האָב איך זיך אַוועקגע-"

שטעלט פאר אים, געזאגט, אז איך לעב אין אמעריקע, וואו עס איז פאך-האן א גרויסע רוסישע קאלאניע פון פריש-אריבערגעקומענע רוסן. פון אלע פראפעסיאנס, וואס זוכן א שטיקל ברויט דארטן, און אז עס וועט זיין זייער אינטערעסאנט פאר די אמעריקאנער זיך צו דערוויסן, אז א רוסישער דאקטאר טאר, וואס האט געגעבן א שבועה שטענדיק זיך שטעלן אין דינסט פון א קראנקן, האט זיך אויף א שיף אפגעזאגט צו באהאנדלען א קראנקן, ווייל דער פאציענט איז א ייד!

„און אין וועלכן קלאס פארט איר, מאדאם?“ האט ער ביי מיר געפרעגט.
 „אויך אין פערטן, ווייל איך וויל זיין מיט צומיגראנטן. זען, ווי מען באהאנדלט זיי, ווי זיי פילן זיך, ווי זיי לעבן...“

מיר האבן ביידע געשוויגן. דער דאקטאר האט א מאדנעם קוק געטאן אויף מיר, געוואלט עפעס זאגן, ווייטער געשוויגן, גענומען זוכן זיין קעסטל מיט אינסטרומענטן, געברענט א נאָדל און קורץ א זאָג געטאָן: „פּאָידיגאַם ק ניצמו!“

מיר זיינען שוין געפארן אין אן עלעוועיטאר אראפ צום דריטן קלאס, רערנאך אויף קורצע אייזערנע טרעפ און שפעטער א לייטער אין דעם סאמע נידעריקסטן העק, צו דער קעסל-אפטיילונג. דער דאקטאר מארקאוו האט געשוויגן, ווי א מענטש, וואס איז פארמשפט אויף שווערע ארבעט און וואס קאן זיך נישט העלפן. ער האט מיר אבער געהאלפן אויף די טרעפ און אויף דעם לייטער, ביז מיר זיינען אריין אין א פינצטערער קאמער, וואו עס איז געזעגן דער אלטיטשקער רב. זיין צעקנייטשטער פנים איז געווען פון א פורפורנעם רויט, זיינע אויגן פארמאכט און זיין ברוסט האט זיך געהוירעט ארויף און אראפ אין שווערן אטעמען. די פרוי איז געזעסן נעבן בעט און געהאלטן א גאסן האנטוך אויף זיינע הענט. א פאָר יידן זיינען געשטאנען ביי דער טיר.

דער דאקטאר איז געווארן זאכלעך און קארעקט, געבעטן מיר צו שטעלן פראגן און זיי איבערזעצן אויף רוסיש. ווען איך האב געפרעגט ביי דער פרוי אויף יידיש, ווי אפט ער האט די אַנפּאָלן, האט ער מיר אַ פרעג געטאָן אויף פראנצויזיש: „וואו זעט זשוויו, מאדאם?“ (איר זייט א יידישע?). ווען איך האב געענטפערט, אז יא, האט ער ווידער, מיט אַ קוק אויף מיר, פארוואונדערט געפרעגט:

„איז וואָדמיר מעזעס געווען אַ יידישער סאַציאַליסט, איז דאָס אמת?“
 — יא, האב איך געענטפערט.

ער האט געגעבן דעם רב אן איינשפריצונג פון קאמפאר, צוויי פראשקעס פון כינין, און געהייסן אים אין א שעה ארום ברענגען אין שפיטאל, ארויס-רופנדיק דעם סטוארד פון צווייטן קלאס אהער אין דער פינצטערער קא-

מער פון א מאַטראַס און באַשטעלנדיק די צוויי קראַנקן-וועכטער מיט אַ טראַג-בעטל און וואַרעמע קאַלדרעס.

די פרוי האָט געוויינט שטיל, פאַר זיך, און נישט געוואוסט, ווי אויסצו-
דריקן איר דאַנק. דער קראַנקער האָט געזרימלט, זיין אַטעם איז געגאַנגען
אַביסל רעגלמעסיקער. מיר זיינען ביידע אַרויף צוריק אויבן, דר. מאַרקאָוו
האַט מיך איינגעלאָדן צו האָבן דינער אין ערשטן קלאַס און איך האָב זיך
אַפגעזאָגט, געדאַנקט, אָבער אים דערקלערט, אַז נאָך מיין אַונט-מאַלצייט
(מיט די הילצים, אין דער מאַטראַסישער קיך, סוכאַרעס מיט טיי, און האַרט-
געקאָכטע אייער) וועל איך אַריבערקומען צו אים, אויב דער אָפיצער וועט
דערלויבן — ווייל דער קאָנטאַקט צווישן די צוויי קראַנקן איז געווען „פאַר-
באַטן“. איך האָב אים געדאַנקט פאַר דער הילף צום רב. ער האָט געשוויגן,
דערנאָך געזאָגט: „נישטאָ פאַר וואָס צו דאַנקען“.

2.

דער נס וועגן דעם קראַנקן רב און זיין דאָקטאָר האָט זיך זייער שנעל
פאַרשפּרייט צווישן די יידישע פּאַסאַזשירן, סיי עלטערע, סיי יינגערע, וועלכע
זיינען, טיילווייז, אויך צוליב מאַלאַריע געצוואונגען געווען צו ענדערן דעם
קלימאַט. זיי האָבן מיט מיר גערעדט און זיך נאָכגעפרעגט, צי מען וואָלט
זיי דערלויבט צו קויפן פּראָדוקטן ביים קוכער פון דריטן קלאַס, ווייל זייערע
זאַפּאַסן סוכאַרעס, אייער און קעז, זיינען שנעל קאַריע געוואָרן צוליב דער
גרויסער היץ אין זייערע שלאָף-פּלעצער.

פאַרוואָס גראַד ביי מיר? ווייל מיין באַקאַנטשאַפט מיטן דר. מאַרקאָוו
און דער פּאַקט, וואָס איך האָב איין מאַל דאָך אָנגענומען זיין איינלאָדונג צו
עסן אין ערשטן קלאַס רעסטאָראַן, וואו עס האָבן אויך געגעסן די שיפס-
אָפיצערן און דער קאַפיטאַן און וואו איך האָב גענומען אַן אַנטייל אין דעם
שומעט וועגן אַמעריקאַנער זושעז און וועגן האַליוואָודער פּילמען — דער
פּאַקט האָט אַרויסגערופן אַן אינטערעס צו מיין פּערזאָן צווישן די שיפס-באַ-
אַמעטע, וועלכע האָבן געאַרבעט ביי אונדז — ביי די „היימלאַזע“ פּאַסאַזשירן
אויף דעם פּיר. האָב איך זיי אָפט אויפגעזוכט און זיי געבעטן די אַדער
יענע טובה פאַר אַ קראַנקן חלוץ אַדער אַן אַלטער שוואַכער פרוי, וואָס האָט
געוואָלט אויסקאַכן אַביסל „היידרעך“, וואָס וועלן „ראַטעווען“ איר קראַנקן
מאָגן, נאָך די טרוקענע סוכאַרעס.

דער יונגער קאַלט-אויגיקער בריטישער אָפיצער האָט זיך גאַנץ באַזונ-
דערס פאַראינטערעסירט מיט מיר, נאָכדעם ווי איך האָב אַמאָל פאַרטישעפּעט
מיין פּוס אַן אַ גרויסן פאַרזשאַווערטן שיפס-טשוואַק, צעריסן די וואָק און צע-
קראַצט דאָס סיס-ביינדל. ער האָט געזען, ווי איך האָב פאַרבונדן דעם פּוס

מיט א באנדאזש און בין געלעגן אויף מיין "לעזשאק" און געלייענט. האט ער זיך אָפגעשטעלט נעבן מיר און געפרעגט: "האט אַבאָוט עי דאָקטאָר פאַר יורסעלף?" — איך האָב אים באַרוואַיקט, אַז עס וועט מיר גאָר נישט זיין און אַז קאַלטע קאַמפּרעסן וועלן זיין גאַנץ גענוג — אַט ליגט שוין איינער אַזאַ קאַמפּרעס... ער האָט אָבער געשיקט צו מיר אַ מאַטראַס מיט אַ בלעך-כענעם שיסעלע מיט איין און מיט אַ פּלעשל יאָדינע און שפּעטער אַ "גוריס" אין אַ ווייסן טשוּפּעק און מיט אַ טערמאַמעטער אין האַנט.

זי האָט געוואָלט מיר איבערבייטן דעם באַנדאזש און געפרעגט, וואו מיין "קעביך" איז? ווען זי האָט זיך דערוואוסט, אַז מען דאַרף קריכן טיף אַראָפּ אויף לייטערס, האָט זי זיך אַנידערגעזעצט אויף דער פּאָדלאַגע, אַרויפ־געטראָפּט אַביסל יאָדינע אַרום דער צעקראַצטער הויט, אַרומגעבונדן דעם פּוס מיט גאַנצע און געמאַסטן די טעמפּעראַטור, וואָס איז געווען נאַרמאַל. האָט זי געשמייכלט און געפרעגט, צי איך פאַר טאַקע צוריק אין אַמעריקע, און פאַרוואָס פאַר איך אַריין?

שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז דער דעקאַפיצער האָט איר געבעטן זיך דאָס פון מיר צו דערוויסן, און באַלד איז טאַקע געקומען דער דעקאַפיצער, וועלכער האָט מיר דערלויבט פון אָנהויב אָן צו פאַרהענגען מיין פענצטער אין סופּיט און האָט מיר פאַרגעלייגט צו באַנוצן זיין קאַבינע — דאָ אויפן אייגענעם דעק, מיט אַ פענצטער אויפן ים. און דורכן טאַג וועל איך קאַנען הערן די ראַדיאָ און "האַבן די גאַנצע וועלט אַרום זיך". און אַזוי ווי דער פּוס האָט טאַקע וויי געטאַן — און די זון האָט געברענט גאַנץ געשמאַק, האָב איך זיין איינלאַדונג אַנגענומען.

איך האָב מיטגעבראַכט מיט זיך אַ יונגע בעסאַראַכער מיידעלע, וועמעס עלטערן זיינען געפאַרן מיט איר צוריק אין רומעניע. זי האָט די גאַנצע צייט געלייענט די לידער פון נאַדאַסאָן, בייטאַג און ביינאַכט. זי האָט איבער־געלאָזט אין צפּת אַ חתן, אַ יונגער שאַפּער, און האָט געפונען אַ טרייסט אין נאַדאַסאָנס עלעגיעס. איך האָב איר געמוזט דערציילן וועגן ניו יאָרק, וועגן אַלע ערטער, וועלכע איך האָב באַזוכט און אויך געמוזט איר ענטפערן אויף איר פּראַגע, צי איך האָב נישט מורא צו פאַרן אַליין? — און עס ווייזט אויס, אַז דער פּאַקט, וואָס איך בין געפאַרן אַליין, האָט אַרויסגערופּן אַ פאַר־וואונדערונג נישט בלויז ביי די קליינשטעטלדיקע מיידלעך, נאָר אויך ביי אַזוי־גערופּענע "וועלט־באַהערשער", ווייל אַלע באַאַמטע אויף דער שיף, אַלע געסט פון רעסטאָראַן אין ערישטן קלאַס, האָבן אויף מיר געקוקט מיט אַ שלעכט־באַהאַלטענער גרינגשעצונג. דערצו איז נאָך צוגעקומען דער פּאַקט, וואָס איך האָב גערעדט פּראַנצויזיש און ענגליש, אַזוי אַז איך בין געווען חוצפּה־דיק מיט אַלע "וויכטיקע" באַאַמטע אויפן שיף און געאַנגען אַלע וויילע

בעטן אַ טובה פאַר מייער מיטפּאַסאַזשירן, און די מאַנשאַפּט האָט געהערט, ווי איך רעד מיט זיי יידיש.

איך האָב זיך באַפריינדעט מיט דעם שיפּס־אינווּשעניער, אַ פּראַנצויז פון מאַרסעיל, אַן עלטערן, זייער קאַרעקטן און שווייגעדיקן מאַן, וועלכער האָט אין זיינע פרייע שעה'ן מיט מיר גערעדט און מיך אין מאָל מיטגענומען אין דעם קעסל־אָפּטייל פון שיף. דאָרט איז געווען אַ גיהנום! אַ מערדערלעכע היץ! אַ געשטאַנג פון אויף, רויך און מענטשלעכע שווייס, פאַרמישט מיט קאַרביאָל און נאָך עפעס אַ שאַרפע דעזינפעקציע־פּליסיקייט.

דאָס איז נייטיק געווען — אַרום סיעו־קאַנאַל פלעגן פאַרקומען פאַלן פון פעסט און נאָלערע צווישן די מאַראַיער און הינדו־מאַטראַסן. איך האָב קיינמאָל פריער נישט געזעען מיר צו ווייזן אַ קעסל־אָפּטייל — און דער איינדרוק איז געווען אַ מורא־דיקער! מער ווי צוויי שעה האָט קיינער פון די היצערס נישט געקאַנט אַרבעטן דאָרטן. די שיף איז געווען אַן אַלט־מאָדישע און מען האָט געהייצט מיט קוילן. דער אינווּשעניער פלעגט דאָרטן אַרויפגיין יעדע שעה אויף אַ האַלבע שעה. זיינע בלויע אויגן פלעגן ווערן רויט־אַנגעלאָפּן, זיין ברוין־געברענטע הויט — שוואַרץ. מיט ערנסטע, פיינט־לעכע אויגן האָבן אויף מיר געקוקט די קוילן־וואַרפער — און איך האָב זיך געשעמט פאַר זיי: אַ „דאַמע“, אַ טוריסטקע, האָט זיך פאַרוואַלט זען די שווערע פּראַצע פון די כמעט־שקלאַפן אין קעסל־אָפּטייל — האָבן זיי זיכער געטראַכט. און מיין פריינטלעכער גרוס צו זיי איז פאַרענטפערט געוואָרן מיט אַ קאַלמן קוק. די הענט אַרומגעוויקלט מיט אַ נאַסער שמאַטע, אַ נאָסער האַנטוך אַרום דעם קאַפּ, נאַקעט ביז צום גאַרטי, שוואַרצער שווייס אויפן פנים, אויף דער ברוסט. . . זייער קאַלטער קוק איז געווען די שווערסטע עזולה קעגן מיר דעם רעשט פון מיין לעבן. נאָר, ניי, דערצייל זיי, ווי שטאַרק איך האָב מיטגעפילט מיט זיי און ווי שטאַרק איך האָב זיי געוואַלט זאָגן, אז נישט אייביק וועלן זיי זיך דאָרטן אזוי מאַטערן אין איממענטש־לעכע באַדינגונגען, אָן אַ פּראַפעסיאָנעלן פאַראיין, ווי עס האָבן זייערע בריי־דער אין פאַרגעשריטענע לענדער. אָבער אין אַוונט, ווען מיר זיינען אַרע געזעסן צוזאַמען. חלוצים. מאַטראַסן, אַלטע פייט און מיידלעך, פלעג איך זיי דערציילן וועגן דער שיינער, פרייער וועלט, ווייט פון כוועז־קאַנאַל, ווייט פון שקלאַפֿן־קייטן, ווייט פון אויסמאַטערן דעם קערפער פון מענטשן ביז ער פאַלט ביי דער אַרבעט, ווי עס איז געפאלן אין יענעם טאַג אַ יונגער כינע־זער, וואָס האָט געטראָגן קוילן אין פאַרט פון אַלעקסאַנדריע אין ריזיקע קערב אַרויף און אַראַפּ אין קעסל־אָפּטייל.

דער שיף־אָפיצער פון אונזער דעק איז געוואָרן אַמאָל זייער דער־שטיינט, ווען איך האָב אים געענטפערט אויף זיין פּראַגע, וואָס איך טו אין

ניו-יאָרק, אָ אַיך בין אַ מיין ציגיינערקע, אָ אַיך זאָג פאַראויס די צוקונפֿט פֿון אַ מענטשן פֿון דער האַנט! ער האָט אויסגעשטעלט אויף מיר אַ פֿאַר אויגן און נישט געוואויסט, צי אַיך מיין עס ערנסט, אָדער אַיך שפּאַס. האָב אַיך אים פֿאַרגעלייגט צו זאָגן זיין צוקונפֿט. פֿון זיין פֿנים האָב אַיך געקאָנט זען יעדע רעאַקציע אויף מייע ווערטער און אַיך האָב געקוקט טאַקע מער אויף זיין פֿנים, אַיִדער אויף די ליינעס פֿון זיין האַנט.

עס איז געווען גענוג אַ קוק צו טאָן אויף דעם בחור'ס פֿלאַקסענע האָר און די בלאַס-בלוינע אויגן, מיט די באַקן-ביינער פֿון פֿנים, סדי צו זאָגן, אָ ער איז אַ מיין געמיש פֿון אַ נאַרוועגער און אַן ענגלענדער. האָב אַיך געטראָפֿן. דערנאָך האָט ער געוואָלט וויסן, וואָס זיין נאָמען איז. אַזוי ווי די אַנגלאַ-זאַקסן האָבן געוויינלעך צוויי נעמען, האָב אַיך זיך אונטערגענו-מען צו טרעפֿן איינעם, און אַזוי ווי ער איז געווען אַ האַלב-סקאַנדינאַווער, האַלב-ענגלענדער, האָב אַיך אַנגערופֿן, אַזוי זיך, גלאַט אין דער וועלט אַריין, אַ נאָמען פֿון איבסענט אַ פֿערסאָנאַש: היאלמאַר, און ווידער געטראָפֿן! האָט ער זיך אויפֿגעוויבן פֿון בענקל און — שוין מיט אַ געוויסער מורא — זיך אַנטשולדיקט און איז אַוועק מיט אַ מיין דערשראָקענער מינע. דער קליינער צופּאל האָט מיר געוויזן די נידעריקע מדרגה פֿון אינטעליגענץ ביי דעם יינגערן שיפֿס-פֿערסאָנאַל פֿון דעם מעכטיקן בריטישן ים-לייב! אָבער אַזוי נאָנט אַמטשולדיק איז ער דאָך נישט געווען, ווי ער האָט אויסגעזען, אָדער אפשר האָט ער זיך געטילט מיט זיינע געדאַנקען וועגן מיר מיט אַן „עלטערן“ קאַלענע זיינעם, ווייל אויף מאַרגן האָט ער מיך געפֿרעגט וועגן מיין אַרטן הימלאַנד, פּוילן.

ווען ער האָט זיך דערוואויסט, אָ אַיך האָב זיך געטראָפֿן, צום פֿרשטן מאַל נאָך דער מלחמה, מיט מיין ברודער אין סאַוועטן-פֿאַרבאַנד, נאָך אַ צוועלף-יאָריקן איבעררייס, האָט ער שוין, אַביסל חוצפהדיק צוגעוואָרפֿן: נו, וועסטו זיך פֿרייען אפשר צו זען דאָ דינע לאַנדסלייט. היינט ביינאַכט דאַרף דאָ אַין קאַנאַל אַדורכגיין אַ רוסישע שיף אויפֿן וועג קיין ענגלאַנד, וועל אַיך דיר לאָזן וויסן ווען.

צו מיין גרויסער פֿאַרוואונדערונג האָט ער געהאַלטן וואָרט. אַביסל נאָך צוועלף אַווייזער ביינאַכט האָט אַ מאַטראַס אַנגעקלאַפט אין מיין טיר און געזיסן מיר אַרויפֿגיין אויפֿן דעק פֿון צווייטן קלאַס. האָרט איז שוין גע-שטאַנען מר. היאַלמאַר און מיך באַגריסט, אַנווייזנדיק אויף אַ גרויסן שאַטן אַ האַלב מילד פֿון אונדז. דער שאַטן איז אַרויס אין דעם ליכט-שיין פֿון אונדזער עלעקטרישן פֿראַזשעקטאָר און האָט זיך אַנטפלעקט אין זיין גאַנצער וויסער לענג, מיט אַלע ליכטער שיינענדיק און גרויס. פֿאַוואַליע און זיכער האָט זיך די שיף דערנענטערט צו אונדזער „האַמידע“ און אַיך האָב שוין

געקאָנט זען אויפן אויבערשטן דעק פון דער סאָוועטישער זיף דעם „סיג-נאלטשיק“, אַ מאַטראַס, וואָס האָט מיט צוויי פענדלעך סיגנאַליזירט זיין דער-נענטערן זיך אין דעם צו-שמאַלן קאַנאַל פאַר צוויי שיפן, און נאָך אַ פאַר מינוט אַרום האָבן זיך שוין ביידע שיפן דערנענטערט פנים אל פנים אין מיר האָבן דערזען צוויי רייען סאָוועטישע מאַטראַסן אויסגעשטעלטע לענג-אויס די באַרטן פון שיף. פון זייער זייט האָט אַרויסגעשיינט דער נאַמען פון דער שיף: „טאַוואַרישמע נאַוואַקאָוסקי“. דער סאָוועטישער קאַפיטאַן האָט סאַלוטירט דעם בריטישן מיט דער האַנט ביים היטל. דער בריטישער האָט געענטפערט. עטלעכע חלוצים, בעטאַראַבער געבוירענע, האָבן אויפן פערטן דעק געפאַכעט מיט ווייסע טיכלעך, די פאַר נאַכט-מאַטראַסן — מיט זייערע הענט.

פאַוואַליע, טראַט ביי טראַט, איז די שיף פאַרבייגעפאַרן אונדזער „האַ-מידיע“ און דאָ האָב איך זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן און האָב אויסגעשריען צו די „לאַנדסלייט“, אויף רוטיש: „פּריוועט, דרוויאַ!“ צו דער שרעק פון מר. היאַלמאַר און פון די פאַר פאַסאַזשירן פון ערשטן קלאַס, וואָס זיינען נאָר וואָס אַריין פון קאַרטן-שפילן און קאַקטעיל-טרינקען. איך בין געווען פאַרכאַפט פון דער ביינאַכטיקער באַגעגעניש, אַזוי פּלוצלונג סודות'דיק, אַזוי אוממעגלעך נאָך מיט אַ פאַר מינוט פריער, און אַזוי וואָר, אמת'דיק, אַי.ט. אַ גרויסע בענקשאַפט נאָך מיין משפּחה דאַרטן, נאָך די אַלטע פּריינט, נאָך די דאַרטן-פאַרלעבעטע זעקס גליקלעכע חדשים האָט מיך אַרומגעכאַפט און עס האָט מיך געצויגן אַראַפּצוגיין צוריק אין מיין שיפּט-לאַך, טיף אונטן, אין דער אַרעמער מאַטראַסקער הויל, נאָענט צו די הייצערס און צו זייער קעסל. איצט האָב איך, ווי זיי, געבענקט נאָך אַ היים.

וויזט אויס, אָ דער פּראַנצויזישער מעכאַניקער איז געוואָרן אייפער-זיכטיק אויפן שיפּט-אַפיצער. מיט עטלעכע טעג פריער, בעת מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט אין דעם גריכישן פאַרט „פּירעוס“, האָט ער מיר געטאָן אַ טובה: ער האָט פאַר מיר באַקומען אַ דערלויבעניש ביים האַפּן-אינספּעק-טאָר אַראַפּצוגיין אויפן ברעג און פאַרן אין אַטען, די הויפּט-שטאָט פון גריכנלאַנד. מען דערלויבט געוויינדען נישט אַראַפּגיין אויפן ברעג די פאַ-סאַזשירן פון דריטן אין פערטן קלאַס, אויס מורא, אַז זיי וועלן פאַרבלייבן אויפן ברעג, זיך אַריינשמאָגלען. אָבער פאַר מיר, זיין באַגלייטערין, האָט דער פּראַנצויז די דערלויבעניש באַקומען. מיר זיינען אַוועק אַנקוקן די שטאָט אַטען. דאָס איז געווען דער שטאַרקסטער איינדרוק אויב דער רייע: צו זען די באַרימטע אוראַלטע גאַסן, די תּפיסה, וואו עס איז געזעסן סאַקראַטעס, דער פּילאָסאָף און פּרייהיט-קעמפּער, וואו ער האָט אויסגעטרינקען דעם

בעכער סם, אָס אַ פארארטיילטער צום טויט: אַ קליין, געמויערט הייל, פון שטארקע קוואַדראַטענע שטייגער, מיט אייזערנע גראַטעס אַרום די צוויי קליינע פענצערלעך. אויף מיין פאַרלאַנג צו זען די טויטן־קאַמער, האָט דער פראַנצויזישער אינוועניער געזאָגט, אַז די גריכישע תפיסה איז „זיכער“ אַזוי געבויט, ווי אַלע תפיסות אויף דער גאַנצער וועלט... און ער איז „זיכער“ געווען געדעכט. איך בין געשטאַנען אַרום דעם קליינעם גערטנדל ביי דער תפיסה, געקוקט אויפן זיילדן ווייך, וואָס האָט זיך געראַנגלט מיט דער פייכטקייט פון די אַטמע מויערן און דאָך זיך געצויגן צו דער זון, צו פרייזייט. יאַרטויזנטער וועלן נישט אויסמעקן די מורא'דיקע קרוינדע פון דעם אַטענישן געריכט בנוגע סאַקראַטעסן, ווי זיי וועלן נישט אויסמעקן די גרויל־מאַרדן קעגן מיליאָנען מענער און פרויען, באַגאַנגען פון שפעטערדיקע מערדער־רעגירונגען, ווי היטלער, מוסאָליני און פראַנקאָ מיט פּעראַנען.

און ווי צו ווייזן אונדז, אַז די אַרומיקע וועלט איז גאַנץ־ווייט פון סאַקראַטעס און פון זיין גייסט, האָט אַ דייטש אַנטקעגן דער תפיסה געעפנט אַ סטענד מיט „האַט דאָס!“ און עס האָבן געשריגן צו אונדז די פעטע אותיות — „פראַנקפורטערס און ביר“... אַנטקעגן דער תפיסה פון דעם גרויסן עטישן פּילאַסאָף סאַקראַטעס.

נאָך דער תפיסה זיינען מיר אַוועק זען דעם ניי־אויסגעבויטן וואונדער־שיינעם סטאַדיאָן פאַר זעכציק טויזנט מענטשן, ניט ווייט פון „אַטענעוס“ — אויסגעבויט פון ווייטן מאַרמאַר, מיט יענעם ראַזעווען שייך, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַרן איטאַליענישן מאַרמאַר פון „קאַראַראַ“, מיט אַ געניאַל־לער אַרכיטעקטאָרישער ענגעכקייט צו אַן אַלטערטימלעכן אַמפּיטעאַטער, מיט שפּרינג־ברונעמס אַרום די אַלייען. דאָס איז געווען פאַרכאַפּנדיק און מעכטיק, די וועלט שטייט נישט אויף איין אַרט. איך האָב געוואָלט זען די „סלאָמס“ פון אַטען. מיין באַגלייטער האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן כמעט דערשראָקן, ווי מר. הינאַלמאַר. אָבער איך האָב געזאָגט, אַז איך וויל טרינקען דעם גריכישן וויין, פאַרוואָס זייער שאַפן־קעז און די אַליחוקעס (מאַטליגעס) מיט זייער מאַיס־ברויט. איז מען אַוועק צוריק צום האַפן און אויפגעזוכט אַן אַרעמע „נאַרקין“, וואו מען האָט געבראַטן דאָס שעפּסענע פלייש אין אויל, געטרונקען דעם שווערן טיף־ברוינעם וויין און געגעסן ברויט מיט קעז. דאָרטן האָבן מיר אויך געטראָפן מאַטראָסן פון דער „האַמידע“, צום צאָרן פון דעם פראַנצויז, וועמען עס איז נישט אַנגעשטאַנען „אַרויסצונען מען“ אַז אַמעריקאַנערין אין אַזאַ ביליקן פּלאַץ. איך האָב אים באַרויאַקט, אַז עס איז אַ באַזונדערער „שיק“ פאַר אַמעריקאַנער פון „פאַרק עוועניו“ צו גיין זונטיק אין קאַני אַיילאַנד און זיין „פאַני בראַט“ מיטן פשוטן פּאַלק.

איך ווייס נישט, אויב איך האָב אים איבערצייגט, וויל ער האָט זיך גע-
 אייזט אַרויסצוגיין פון דאָרטן, ווען איך האָב אַיינגעלאָדן זיך זעצן צו אונ-
 דער טישל צוויי מאָלאַיער מאַטראַסן.

ווען מיר זיינען אָנגעקומען צוריק צו דער שיף און געזען, אָז דער
 שיף־אָפיצער קומט אונדז אַנטקעגן, האָט ער זיך גאַנץ קורץ אָפגעזעגנט און
 איז אַוועק צו זיך. כדי צו מאַכן די עוואַה נאָך גרעסער, האָט געוואַרט
 אויף מיר דער „עלטערער“ פון שיף מיט אַ צעטל פון דר. מאַרקאָו מיט אַן
 איינלאָדונג צום „קעפטעינס דינער“ אויף זיינט ביינאַכט... און דאָס האָט
 געבעד דער פּראָנציוו נאָך באַוויזן צו הערן! מיין גורל איז געווען גע-
 חתמעט — איצט האָט זיך אויך דער מר. היאלמאר געפילט געטראַפן און איז
 אויך אַוועק צו זיך...

איך בין אַוועק זיך איבערטאָן, געבעטן דורכן טעלעפאָן דעם דר. מאַרקאָו
 נאָך מיר צו קומען אין אַ האַלבער שעה אַרום. דערנאָך בין איך אַוועק צו
 די חלוצים און געזאָגט, אָז זיינט, אַרום עלף אַזויגער ביינאַכט וועלן מיר
 זינגען און טאַנצן אויפן דעק מיט אַלע פּרייע מאַטראַסן און איך וועל ברענג-
 גען מיין גראַמאַפאָן מיט די „רעקאָרדס“. ווער עס וויל קאָן קומען צו אונדז.
 דעם „כּיבוד“ האָבן מיר באַזאָרגט אַליין. מיר האָבן אויף דער שיף געהאַט
 אַ גריכישן מיליאָנער, וואָס האָט מיטגעבראַכט גאַנצע זעק מיט ניס, פּייגן,
 יונגע קאַרטאַפּל, געטריקנטע פּלוימען און אַ פּערד פאַר „רעיסעס“ — אַלע
 די גוטע זאַכן זיינען געווען אין סקלאַד אויף אונדזער דעק. נו, האָבן מיר
 צוויי וואָכן געגעסן פון די גוטע זאַכן דורך עטלעכע דעכער אין די זעק און
 אין די קעסטלעך. עס וועט שוין אויף זיינט ביינאַכט אויך קלעקן. און אַזוי
 ווי אין ערשטן קלאַס איז געווען גאַנץ נודע און אויף מיר האָט מען גע-
 קוקט מיט נייגעריקייט ביי אונדזער טיש, בין איך אַרום צען אַזויגער אַוועק
 צום „קלינקונסט־אַונט“, ווי איין חלוץ האָט אָנגערופן אונדזער וועטשע-
 רינקע אַוּפן דעק פון שיף, אונטער די דרום־שטערן. מען האָט געזונגען
 חלוצישע לידער, פּאַרטיזאַנישע, ציגיינערשע ראַמאַנסן און געטאַנצט אַלע נאָ-
 ציאַנאַלע טענץ, פון דער „האַראַ“ ביז צו דער ווענגיערקע און דער מאַזורקע.

פּאַרטאָג איז מען אַריין אין אַלעקסאַנדריע, עגיפטן. מידע, נישט אויס-
 געשלאָפענע איז מען געשטאַנען אויפן דעק און געקוקט אויף די דערערטער
 קאַסט־טריגענער, וואָס האָבן געשלעפט ריוקע קנולן באַוּדע. קערב מיט גרינסן,
 זעק מיט נאָך קוילן פאַרן קעסל, און קדינע, אַרעמאַנסקע פּעקלעך עטנ-
 וואָרג פאַר אונדז די „פּאַסאַזשירן“ פון פּערטן קלאַס, זיי אַוועקקעסן. האַרט-
 געקאַכטע אייער, ברויט, גערויכערטע פיש און באַנאַנעס. די קומענדיקע
 שטאָט וועט זיין קאַנטאַנאָן אין רומעניע.

א סאָוועט־רעפּובליק

די „העקלאַראַציע פון רעכט פאַר דעם בירגער און מענטשן“ — איז דורך דער פראַנצויזישער רעוואַלוציע אַריינגעשריבן געוואָרן אין דער מענטשלעך־כער געשיכטע, ווי אַ דערשיטערנדער דאָקומענט פון אויפגעוואַכטן בונט קעגן י שקלאַפּעריי און אַבסאָלוטיזם, — און די בלעכענע קראַמען אויף די וויסרוסישע מערק און די בעסאַראַביער שענקען, וואָס האָבן געוואוסט דעם סוד פון „שליזאָוויץ“ — האָבן וועגן דעם דאָקומענט קיינמאָל נישט גע־חלומ'ט...

זיי האָבן אויסטוייניק געקענט דעם אינהאַלט פון אַ פאַגניעסטקע פון דער שטאַטישער „אופראַווע“. זיי האָבן אין די הגדות געהאַט פאַרשריבן אַ יאָר־צייט נאָכן טאָטן, אַ בר־מצווה פון ערשטן זון, דעם פּלאַץ פון אַ קבר אויפן „גוטן אָרט“. אָבער די גרויסע געדאַנקען פון די ערשטע הומאַניסטן, פון די ערשטע מאַטעריאַליסטן, די שפּעטערדיקע גרויסע אַנטדעקונגען פון מאַרקס, ענגלס, די געשעענישן אפילו אין ערשטן רעוואַלוציאַנערן עטאַפּ פון 1905, זיינען פאַרן שטעטל געווען נאָר בלוטיקע דאָטן פון פאַגראַ־מען, אין וועלכע מען האָט דערשטיקט דעם פּרוואַו פון יידישע רעוואַלוציאַנערע אַרבעטער מיטצושרייבן אין די לעבעדיקע קאַפיטלען פון דער רעוואַלוציאַנערער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער־באַוועגונג. די שטעטלעך אין אוקראַינע און ליטע, וויסרוסלאַנד און פּוילן האָבן זיך געוואָרן אין דער ביטערער קאַנקורענץ פון קרעמל, און די גרעסטע נויט גענומען אַלס אַ געבאַט פון גאַט — ווער וועט געווינען: דער וועמען דער רבּונו־של־עולם וועט אויספרובירן, וויפּל צרות ער קאָן אויסהאַלטן, צי גאַט אליין, וועלכער מוז סוף־כל־סוף מיד ווערן פון ושטראַפּן דעם אויסדערוויילטן פּאַלק און זיך אַפשטעלן ביי אַ געוויסן „רעקאָרד“.

און דער שטומער טראַגיק פון יידישן קליינשטעטלדיקן לעבן איז ביס־לעכניץ געוואָרן דער לעבנס־סטאַנדאַרד פאַר דעם „יידישן פּאַלק“, אויסער איין טייל — די אַרבעטער.

דאָס שטעטל האָט געהאַט פאַר אַלע צייטן זיין פאַרגליווערטע פראַגראַם: גאַט וועט העלפּן, און — די אַמעריקאַנער יידן... מעל אויף פּסח וועט מען שוין באַזאָרגן. דאָס איבערדיקע לעבן איז ניט וויכטיק, אַבי נישט זינדליק, אַבי נישט עסן ברויט פּסח־צייט.

קולטור, פּרייהייט, רעכט פון מענטשן און בירגער, זעלבסט־באַשטימונג — דאָס איז געווען אַ ריזיקע אומבאַקאַנטע וועלט, וואו עס האָט זיך אָנגע־הויבן די וועלט פון שדים, די וועלט פון נסיונות — וואו דאָס „יידישע פּאַלק“ קאָן געשטרויכלט ווערן.

**

ווען די אַקטאַבער-רעוואָלוציע האָט אָנגעהויבן מיט אַ מעכטיקער האַנט פאַרטרייבן דעם הויך און דעם טשאַד פון דער צאַרישער ירושה, ווען מען האָט זיך גענומען צום לעצטן רעשטל פון רוסלאַנדס מיטלאַלטער — צום פראָדוקטיוויזירן דאָס ייִדישע שטעטל — האָט אויסגעבראַכן אַ געוויין אויף דער אַלגעמיינעכער „ייִדישער גאַס“: „מען נעמט צו פון די סאַוועטישע יידן דאָס רעכט צו זיין אַ קרעמער, אַ ספעקולאַנט, אַ וואַלוטשיק, אַ קאַנטראַ-באַנדיסט, אַ מעקלער, אַ מסור“ — די אַלע פראָפעסיס, וואָס בליען אזוי אויף אין קאָפיטאַליסטישע לענדער פון דער וועלט און וואָס דאַרפן זיין די פאַסטקעס אויף צו כאַפן ייִדישע אַרבעטער אין זייער לעצטן אַנטשיידענעם קאַמף מיט דער בורזשואַזיע. אין דערמוטיקט פון דעם אַלגעמיינעכען ייִדישן שקלאַפֿישן געוויין, האָבן די דעקלאַסירטע, די געוועזענע פאַגראַמירטע, די געוועזענע — מיט די פּיס-געטראַטענע, די געוועזענע — אין פנים-געשפּיר-גענע, די ניט-טויט ניט-לעבעדיקע, אַרויסגערופן זייער אַלטן האָט צו הילף-צי וועט ער דערלאָזן?

ס'ווייזט אויס, אַז ער האָט „דערלאָזט“. זיי זיינען געוואָרן אויס קרעמער, איינער נאָכן אַנדערן. גאַנצע שטעטלעך, פראָוויגצן און געביטן. און פאַמעלעך — יאָר נאָך יאָר — האָבן זיך די לאַזונגען פון דעם „אַקטאַבער“ גענומען איינפונדעווען אין שטעטל. דער מיטלאַטערלעכער יאוש, שרעק פאַר די מכות פון מצרים און פאַר די קאַטאַסטראַפּעס פון פעטלורא, דער אייביקער סקעפטיציזם. גענערט דורך דער געמאַ-פּסיכאַ-לאַגיע, געכאָועט פון פלינקע ציוניסטישע מגידים, דער אָפּגרויט-טיפער גרויבן אין האַנדל, אפילו אין אַגעזיכט פון בלוטיקע פאַגראַמען און העצעס, קראַפּטלאַזיקייט און מוטלאַזיקייט בנוגע אַלץ, וואָס קומט פון דער סאַוועטן-מאַכט — דאָס אַלץ איז געווען דער פאַרמעגן, ווען מען אַז צוגעטראַטן צו די יידן מיטן לאַזונג: ייִדישע אויטאָנאָמיש-סאַציאַליסטישע רעפּובליק. דאָס איז געווען די שטימונג מיט וועלכער מען האָט געהערפט אריבער-גיין דעם רוביקאַן — און ווייט, ווייט לאָזן הינטער זיך דעם טויטן-אינדרזל פון ייִדישער פאַרגאַנגענהייט.

**

די אַרמיי מנחם-מענדלס האָט געדאַרפט פון זיך אַראַפּען די אַלטע, פאַרטרוקנטע, געלע ייִדישע הויט, און צום ערשטן מאל אין דער ייִדישער געשיכטע אַנטאָן אויף זיך אַ נייע, אַן עלאַסטישע, אַן ענערגישע הויט, אַ ווילנדיקע און פרייער פאַר אַלץ — אַ בלוט-פּרֶזֶסירנדיקע, מיט לעבנס-מוט מיט לעבנס-דראַנג, מיט לעבנס-קאַמף.

די היים בער פינטעלס און די איטשע מאיר דוכאוויטשעס האָבן געמוזט ווערן רעפובליקאנער, סאָוועטישע.

אזוי האָט געוואָלט דער אַקטאָבער.

דאָנאָטאָן, סען-זשיסט, ראַבעספּיער, — די גרויסע פּאַריזער שטאַטס פון 1789 — די סמאָלענע פּאַקל-צוגן פון „סאָנקוילאָטן“ אין דער פּאַרשטאַט סען-אַנטואַן — ווען מ'איז געגאַנגען משפּט'ן דעם קעניג פּאַר זיינע פּאַר-ברעכערישע מעשים בנוגע דעם פּראַנצויזישן פּאַלק, — זיי קוקן מיט אַ נייע גערקער אַכטונג אויף די סאָוועט-רעפובליקאָנער פון 1931 — וואָס זיינען לויט זייער קולטור, פּאָליטישער שולונג, טראַדיציע, גאַרנישט עלטער פון זיי אין רעוואָלוציאָנערן אויפבו-דראַגט, אין אימפעט פון פּיאָנערנטום אפילו — יינגער.

די בכבוד'יקע פּערגאַמענט זכרונות פון פּראַנצויזישן מוזיי קאַרנאוואַלע, מיט די עדות פון דער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע, — אַ טינט-פלעשל פון קאַמיל-דע-מולען, האָט לעצטע ביסל פּאַרפיום פון מאַריע-אַנטואַנעט, דאָס בעטל פון לעצטן „דאָפּען“ — דעם „קרוינפּרינץ“ פון פּראַנקרייך, — זיי וואָלטן אפשר נישט פּאַרשטאַנען דעם איינציקן דאַקומענט פון דער רעפוב-ליק ביראָבידזשאַן: אַ באַשלוס פון 28טן מערץ, 1928, אויסצעטיילן די טעריטאָריע צווישן אמור און כינגאַן פּאַר „אויסשליסלעכער יידישער מאַסן-קאָלאָניאַליזאַציע מיט דעם צוועק אויסצובילדן אַ יידישע סאָציאַליסטישע סאָ-וועטישע רעפובליק — אַלט פּוועל יוגאַ פון דער אַלפּאַראַבאָנדישער קאָמו-ניסטישער פּאַרטיי און דער סאָוועטן-מאַכט, וואָס שאַפט די באַדינגונגען פּאַר דער עקאָנאָמישער, נאַציאָנאַלער און קולטורעלער אַנטוויקלונג פון יעדן פּאַלק, ווי גרויס אָדער קליין דאָס זאָל נישט זיין, וואָס לעבט אויף דער טע-ריטאָריע פון סאָוועטן-פּאַראַבאָנד.“

צווישן די שטורמישע פּאַלקס-אויסברוכן פון גערעכטן צאַרן — צווישן די קערב מיט אַריסטאָקראַטישע קעפּ, וועלכע די גילאַטינע האָט געשניטן, און — דאָס גראָבן קאַנאוועס אין די רייז-פּלאַנאַציעס אין סאַמאַראַקא, לייגט כמעט אַנערטאָאָבן הונדערט יאָר. אין זיי — אין די יאָרן, זיינען געקומען און אַוועק די ערשטע טיטאַנען פון אַרבעטער-קאַמף פּאַר סאָציאַליזם — די פּאַריזער קאָמונאַרן. צווישן זיי און די יידישע הענדלער פון דער אוק-ראַינע קאָן מען נישט געפינען קיין פּאַרבינדונגס-טיר אין די לאַבירינטן פון מאַדערנער עקאָנאָמיק.

אין דער הוואַלדיקער רעוואָלוציאָנערער כוואַליע פון 1848, אין די בלוטיקע מערץ-טעג פון בערלין, ווין, בודאַפעסט, האָבן די יידישע קליינ-בירגערלעכע מאַסן — מיליאָנען אַרעמעלייט הענדלערט נישט פּאַרשטאַנען דאָס וואָרט „ערד“ אַנדערש, ווי די פּאָדלאָגע פון זייער געוועלכע.

עס איז שווער איבערצוציילן אלע יידישע קליינהענדלער, ביי וועלכע דאס גאנצע פארמעגן באטרעפט אריבער 14-15 רובל; אַט די אומגליקלעכע אַרבעטן גאנצע טעג אויף צו פאַרדינען 15-20 קאָפּיקעס, וועלכע סטאיען קוים אויפצוהאַלטן דאָס לעבן. מיר זעען זיי אין קאניעוו, קרעמענטשוג, יעלי-סאוועטגראד, מאַהילעוו, האַמעל, בערדיטשעוו, — זייער נאָכנ-לויג איז פון 2 ביז 3 און אַ האַרב רובל.

אפילו די צארישע קאמיסיע — מיט גראַף פאלען בראש — וואָס האָט אויסגעפאַרשט די עקאָנאָמישע לאַגע פון די יידן אין 80 פּונקטן, האָט פעסט-געשטעלט, אַז דאָס יידישע פּאָלק לעבט אין אומדערטרעטלעך-שווערע באַ-דינגונגען.

**

עס איז געקומען דער אוראגאן פון אַקטאָבער. יידישע סאַורעפּובליקאַנער. די איבערוואַנדערין, דבורה, איז 48 יאָר אַלט. האָט נאָר איין צאָן אין מויל. געווען אַ סוהר'טע פון פעלצן. געפאַרן קיין דייטשלאַנד. אַלע אירע קינדער זיינען זיך צעפאַרן אין דער וועלט. איצט איז זי האַ, אין ביראַכירזשאַן, אַליין.

איבער איר אַרעם הענגט אַ פּלאַשענע פּאַרטיערע. זי וועט פון דעם מאַכן אַ ווינטער-מאַנטל פאַר אַ צווייטער קאַלאָניסטקע. דבורה קען נייען. זי אַרגאַניזירט אַן ארטעל פון שניידערקעס. זי לייגט פאַר צו מאַכן לערן-קורסן פאַר אַרבעטער'נס צו מאַכן בלומען פון ווייסע גענדז-פעדערן. זי קאָן אויך מאַכן הילצערנע לעפל און בעכערס. זי איז אַ געבוירענע קוס-טאַרקע. אַ פּיאַיקע אַרגאַניזאַטאָרקע.

דבורה איז אָבער אויך אַן „אינושעניר“. לעבן דער סטאַנציע ביראַ-קאָן געפּינט זיך דער קוראַרט, קוּדור, מיט הייסע קוואַלן. חבורה גיט אַ פּלאַן, ווי מען זאָל זיך קאָנען באַנוצן מיט די הייסע קוואַלן און נישט דאַרפן בויען קיין וואַנעס. זי גיט אַ פּלאַן אָפּצולייטערן דאָס וואַסער: אויסגראַבן גרי-בער, זיי אויסלייגן מיט צעמענט און האָבן דאָס הייסע וואַסער אין דער נאַטירלעכער וואַנע.

דבורה קאָן נישט ליינענען און שרייבן. זי זאָגט, אַז זי פּלעגט אַלץ גע-דענקען אויפן קאָפּ. זי וועט זיך איצט לערנען שרייבן און ליינענען — ווייל ערשט איצט עפנט זיך אַ וועלט פאַר איר.

זי איז געקומען אַהער, ווייל עס האָט איר געצויגן די אייגענע ערד. „עפעס אַ רעפּובליק אומזערע — אַן אייגענע — דאָ וועל איך אַרבעטן.“ אַ יוד אַ בעל-מַדאַסָה פון קיעווער גובערניע, געקומען אין אַמורזעט אין 1929. אַ שניידער — אַ לאַטוּניק. קליינע בלויזע אויגן, וועלכע האַלטן אין

איין טרערן.

ער דערציילט פון דער ביראָבידזשאַנער ערד.

— פאַרוואָס זאָלן עפעס יידן ניט קאָנען זיין פּויערן? אָז די ערד דאָ איז אַ גוטע — מען דאַרף איר נישט לאַנג בעטן.
און די לופט? עס איז דאָך די אמת'ע סאַטאַרע. און דערהויפּט — פריי. זיי זיך — וואו דו ווילסט. נעם זיך וויפל דו ווילסט.
נו, און דער גנוס? די פליגעלעך?

— וואָס איז דער גנוס? און ביי אונדז אין דער היים איז נישט געווען זומער קיין קאַמאַרעס? און איך וויל אייך זאָגן: דער גנוס זעצט זיך אויף אַ פּוסט-און-פּאַסניק. אויף אַ יידן, וואָס טוט גאַרניט. קוים אַבער טו איך עפעס מיט אַ ווינט. — טאַמער פאַכע איך מיט זיי ביים וואָגן, ביים פּערד, ביי דער אַרבעט, זעצט זיך אויף מיר דער גנוס נישט אין גאַנצן! פּרעגט די קינדער — זיי האַלטן אים איין אַרומלויפן — קומט דער גנוס אפילו נישט צו צו זיי.

ניסן שוואַרצמאַן האָט אָן אנדער טעאָריע.

ער איז אַ שניידער. זאָגט ער, אַז מען מוז דעם גנוס נישט ווייזן, אָז מען זעט אים. מען מוז זיך נישט קראַצן. קוים זעט ער, אַז מען צעקראַצט זיך, קוים שפּירט ער בלוט. ווערט ער, ווי אַ צערייצטער הונט — בייסט ער נאָך מער.

— ווי פילט איר זיך דאָ אין ביראָבידזשאַן?

— וואָס פּרעגט איר — מען קומט צו זיך. מען פאַרגעסט די יאָרן — די צרות פון פּריער. אמת, — די אַרבעט איז שווער — זי איז ניי. נאָר וואו האַרף מען נישט אַרבעטן? און די קינדער איז דאָ אַזוי גוט. איינער גייט אויף טראַקטאָר-קורסן. ער פאַרדינט שוין. דער צווייטער — אַ קאַנפּעראַ-טיוואַנגעשטעלטער. די קליינע לערנען זיך. איך בין מיט נאָך פיר חברים אין אַ קאַמונע. מיר האָבן שוין פאַרווייט. נישקשה, לעבן קאָן מען דאָ. די ערד איז אַ גוטע.

זיין פּרוי — ווען זי איז אַרויס פון וואָגן קיעוויכאבאראַווסק, האָט זיך גלייך געפּרעגט, צי עס איז דאָ אַ שולע פאַר אירע קינדער, ווען נישט פאַרט זי באלד צוריק.

— אין שטעטל איז געווען אַ שולע — מוז אַ רעפּובליק האָבן אַן אַקאַדעמיע, ווי אין קיעוו. — זאָגט איר מאַן, שוואַרצמאַן.

— די ערד איז אַ גוטע פון זיך אליין.

פון דורות שטאַטישע-יידן שטאַמענדיק, האָט זיך ביי אים, דעם קאַ-לאַניסט, דעם דעקלאַסירטן, דעם איבערוואַנדערער, ווי אַ פּיינער דינער גע-ראַנגל פון גראַז צווישן האַרטע, טרוקענע שטיינער, אַנגעהויבן צו אַנטוויקל-

דען האָס ערשטע, שוואַכע געפיל פון ליבשאַפט צו ערד.
 צו אייגענער ערד — ביי דבורה'ן.
 — די ערד רופט, — האָט געזאָגט גאָרדיענקא, דער ייד פון יעקאטע-
 ווינאסלאוו, אַ סטאַדיער.
 — פאַרוואָס זאָל איך נישט אַרבעטן אויף ערד? — פּרעגט אַ דריטער,
 — בפרט נאָך, ווען דריי הונדערט טויזנט יידן אַרבעטן שוין אויף ערד אין
 אוקראַינע און אין קרים.
 ברויט פון אייגענעם שניט.
 אייגענע ערשטע פּרוכט — אייגענע וויין פון קאלכאז אין פּאָרעבישטשע.
 טאַבאַק-פּלאַנטאַציעס אין אמורזעט.
 גרינסן פון יידישע פּעלדער אין ווייטן מזרח. קאַנסערוו-זאָוואָדן ביים
 אַמור.

אַ מעבֿל־פּאַבריק אין טיכאנקאָיא.
 דאָס ערשטע סאַציאַליסטישע שטעטל „איקאַר“ אויף 250 העקטאר, צע-
 וואָרפן איבער בערגלעך.

זאַטקייט — נאָך יאָרן הונגער.
 קולטור, אויפֿלעבונג, אַרבעט.
 רעוואָלוציאַנערע בויאונג — נאָך יאָרן געבויגענע ריקנס.
 רעוואָלוציאַנערע בויאונג — נאָך יאָרן פאַרשקלאַפּטער מענטשהייט.
 יידישע סאַוועטישע אינדוסטריע — נאָך דורות יידישן האַנדל.
 אידישע סאַוועפּובליקאַנער — נאָך דורות יידישע ישיבות.
 אַ לאַנד פאַר לעבן און קאַמף — נאָך אייביקייטן פון געטאָ.

אַ ריזע איבער אַ נייעם וועג

דער אַזיאַטישער ברעג פון פּאָוועטן־פּאַרבאַנד, זיינע שכנים:
 יאַפּאַן, כינע, קאָריע

כמעט אַזע מיינע ריזעס איבער דער וועלט זיינען געווען מקוים גע-
 וואָרענע, מיט בענקשאַפט אויסגעשפּונענע חלומות. זיי פלעגן קומען אין איינ-
 זאַמע טעג, בעת אַ שפּאַציר זונטיק איבער עפּעס אַ פאַרלאַזטן שטעטל אין
 ניו־דזשורזי, ווען עס איז נאָך צו־פרי געווען אַריינצוגיין אין האַל צו דער
 פּעקציע און עס האָט זיך אַזוי געוואַלט אַוועק פון דער גרויער נידע פון
 אַ זונטיק — אַריין אין אַ פּרעמדער וועלט. מיט פּרעמדע ריחות, מיט זאַפֿ-
 טיקע גערטענער, מיט קיינמאַל נישט געזעענע פּנימ'ער.
 און מאַדע: אין אזא זונטיק פאַרנאַכט, נאָך אַ ריזע פון עטלעכע

קורצע שעה מיטן אויטאבוס אין פעטערסאן, בין איך פארבייגעפארן יענעם טייל פון ניו-יאָרק, וואָס הייסט דער „בינעזישער“, און די לאַנגע, סודות' פולע אותיות אויף די בינעזישע געוועלבער, די שוין אזוי וואויל-באַקאַנטע אַנגעמאַלטע פרויען-געשטאַלטן מיטן פעכער אין האַנט און מיט אַ קריזאַנ-טעמע אין האַר האַנט אויף מיר געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ מין רוף צו זען דאָס לאַנד, צו זוכן אַזאַ פנים מיט אייביק-שמיכלענדיקע לייפן, צו שפירן דעם ווינט פון יענע גערטנער און גאַסן.

עס איז געווען סעפטעמבער 1931. איך בין מיט עטלעכע חדשים פריער געקומען צוריק אין ניו-יאָרק פון אַ רייזע, וואָס האָט געדויערט כמעט צוויי יאָר און וועלכע האָט מיך געפירט איבער מערב-איראָפּע, איבערן סאָוועטן-פאַרבאַנד קיין ביראַבידזשאַן און צוריק איבער פּוילן, אין סקאַנדינאַויע, בעלגיע און פראַנקרייך — קיין ניו-יאָרק.

און נאָך אַ לעקציע-טור פאַרן „איקאַר“, וואָס האָט מיך געבראַכט אין וואַסערע פּופציק שטעט און שטעטלעך אין אַלע פיר עקן פון אַמעריקע, האָב איך זיך ווידער פאַרבענקט נאָך דער ווייט-מזרח-דיקער „טאַיגאַ“, נאָך די גוואַלטיקע פאַסן וואַלד, נאָך די טיף-בלויע שלומדיקע „סאַפּקעס“, נאָך די געלאַסענע שטאַרקע „זאַבאַיקאַלער“ פויערים, און — גאַנץ שטאַרק — נאָך די נייע, ערשטע און נאָך אַביסל אומבאַהאַלפּענע יידישע איבערוואַנ-דערער פון אוקראַינע און וויסרוסלאַנד. יא, עס איז געווען אַ גאַנץ באַ-שטימטע און גאַנץ שטאַרקע בענקשאַפט. און ווי איך פאַרשטיי איצט, איז עס געווען יענער עלעמענט „ייד“ און „יידן-גורל“, וועלכער איז לאַנגע יאָרן נאָכאַנאַנד געווען נישט אַקטיוו, בעת די עמיגראַנטישע יאָרן אין דער שווייץ און בעת דער אָפּגעזונדערטקייט פון יידישע געזעלשאַפטלעכע פראַבלעמען בעת'ן צוזאַמענלעבן מיט מעדעמען און וועלכער איז געקומען צום לעבן דאָרטן, אין סאָוועטן-פאַרבאַנד, ווען איך האָב געזען דיר-פון דער אַקטאַבער-רעוואַלוציע-געלייטע עקאָנאָמישע און נאַציאָנאַלע פראַבלעם פון רוסישן יידנטום, מיט די ברייטסטע קולטור-מעגלעכקייטן, וועגן וועלכע עס האָבן גע'חלומ'ט אַלטע, פאַרדינסטפולע מאַרקטיסטן אין זייערע סאַמע דרייטטע טעאָרעטישע חלומות. ווען איך האָב בילט דערווען די זשפע פון עקאָנאָ-מישע מעגלעכקייטן פאַרן אַמאָל „דעקלאַסירטן“ ייד, פאַרן „לופט-מענש“, פאַרן אייביקן עמיגראַנט און פאַריער. און אזוי ווי דעם אַנהויב פון נייעם פראַדוקטיוון לעבן ביי יידן האָב איך שוין געזען אין 1926 אין קרים און אין אוקראַינע אין 1929 אין ביראַבידזשאַן — איז נישט קיין וואונדער, אַז עס איז שוין געווען נאָך יואָס צו בענקען.

אַבער די אַלטע וועגן זיינען מיר שוין געווען צו גוט באַקאַנט און עס האָט זיך געוואַלט פאַרן אויף אַ נייעם, נישט באַקאַנטן וועג. עס האָט גע-

מאניעט און געלאקט צו זיך דער פאסיפיק — יענער פאר'כישו'פטר ברעג פון קאליפארניע, צו וועלכן עס האט זיך אזוי געשמאק געטוליעט דער פון ניר-יארקער-שנייען-אין פרעסט-צעשטייפטער גוף און וועלכער איז געווען דער „נעקסט-דאָריקער“ צו ביראָבידושאַן, אויב מען גייט אַ גלייכן וועג פון פיר מיט אַ האַלב טויזנט מייל איבערן ים, און אויב עס איז פאַראַן אַ „משיח“ צו שפּאַלטן אים...

דער „משיח“ האָט זיך אָפּגעזוכט אין דער פּערזאָן פון דעם שיף-אַגענט פון דער יאַפּאַנישער שיף-פירמע: „ניפּאָן-יוסען-קאיושא“, צו וועלכן איך בין אַריין אין סאַן-פּראַנציסקאָ און וואו איך האָב פּאַרלאַנגט, לויט מיין שטייגער, אַ בילעט פון דריטן קלאַס. איך פלעג שטענדיק פאַרן מיטן דריטן קלאַס, סיי צוליב וועגן זיין מיט פשוט'ע פּאַלקס-מענטשן און מיט זייערע איבערלעבונגען, סיי צוליב פינאַנציעלע מעגלעכקייטן, ווייל איך פלעג שטענ-דיק פאַרן אויף מיינע אַפּגעשפּאַרטע געזעט-מיטלען.

אַבער קוים האָב איך אַרויסגעזאָגט צום קאַסירער פון דער „יאַקאָהאַמא מארו“ מיין פּאַרלאַנג — אַ טיקעט פון דריטן קלאַס — ווי ער האָט זיך אַרויסגעבויגן פון זיין פענצטערל ביי דער קאַסע, ווי ער וואָרט פּלוצים גע-וואָרן טויב, און האָט מיר אַ זאַג געטאָן, מיט אַ שטרענגן טאָן: „צו וויסע פּאַסאַזשירן פאַרקויפּן מיר נישט קיין בילעטן פון דריטן קלאַס: דאָס איז פאַר די „אַריענטאַלס“, מאַלאַיער, כינעזער, קאַרייער, הינדוס, זיי פאַרן אין, סטי-רעדזש“, צו 16 אין אַ קאָיוטע, וויסע „לעידים“ לאָזט מען דאָרט נישט אַריין.“ פאַרטיק! ער וויל שוין גאָר מיט מיר נישט רעדן. אַ רעספּעקטאַבלער יאַפּאַנעזער: עס איז זיין שיף! און קאַרייע איז זיין קאַלאַניע!

און אין סעפטעמבער 1931 זיינען די יאַפּאַנישע אַרמיען שוין געווען אין מאַנדזשוריע, און טויזנטער כינעזישע פּאַרטיזאַנען האָבן שוין געקעמפט אין יאַפּאַנישן הינטערלאַנד קעגן די פּאַרהאַסטע אַקופּאַנטן. און פאַר אַזיאַטישע פעלקער, אַזיסער זיי, די יאַפּאַנער, איז נישט געווען קיין אַרט ערגעצוואו אַנדערש, ווי אין „סטירעדזש“, טיף אויפן דעק פון שיף, אָן אַ פענצטער, אָן לופט, 16 אין איין בונקער.

האָב איך אים געזאָגט, אַז איך וועל גיין אין אַן אַנדער שיף-פירמע. האָט ער כּיטרע געשמייכלט און געזאָגט: „גוד לאַק!“ און אזוי ווי אַלע שיפן האָבן געהאַט דעם אייגענעם סדר און אזוי ווי מיט אַ גרויסער אַמע-ריקאַנער שיף האָב איך נישט געהאַט די געלט-מעגלעכקייט צו פאַרן, האָב איך געקויפט אַ טוריסטן-בילעט. דעם נאַענטסטן צו דעם דריטן קלאַס און בין אַוועק אין סיאַטל, וואַשינגטאָן, פון וואָנען די „יאַקאָהאַמא מארו“ איז געגאַנגען איבער בריטיש-קאָלאָמביאַ קיין יאַקאָהאַמא. דעם פּאַרט פון טאַקיאַ.

אונדזער שיף איז געווען קליין, קוים 12 טויזנט טאָן, אָן אַרעם, אַלט שיפּל, מיט געצייגטע מאַטראָסן, מיט זיבן פּאַסאַזשירן אין טוריסטן קלאַס. מיטן קאָפיטאָן און פיר געהילפּן, וועלכע זיינען געזעסן ביי אַ באַזונדערן טיש בעת די מאַלצייטן און מיט אונדז נישט גערעדט. ווער זיינען מיר גע- ווען? און דאָ האָב איך געהאַט צוויי איבערראַשונגען, וועלכע האָבן באַ- שטעטיקט דאָס ווערטל, און פאַר געלט קאָן מען אַלץ דערגרייכן, באַזונדערס ביי די „שטאַצע“ יאָפּאַנער. עס איז געפּאַרן בלוז אין פּאַסאַזשיר אין צווייטן קלאַס — קיין ערשטער איז נישט געווען — אַ רייכער אײל-מאַנגאַט פון ניר-אַרלינס. און ער האָט נישט געוואַלט פּאַרן אין איין קלאַס מיט אַ יונג- גער, שיינער יאַפּאַנערין, וועלכע איז געווען פון געמישטע עטערן: אַ יאַפּאַנישער מאַמען און אַ יענקישן פּאַטער. האָט ער געפּוּעלט ביים קאָפּ פּיטאַן, אַז זי זאָל אַריבערגיין אין טוריסטן-קלאַס און ער זאָל פּאַרן אַליין, ווי עס פּאַסט זיך פאַר דער אנגלאַס-אַקסישער מייסטער-ראַסע. זי האָט באַלד פּאַרנומען אַ הערשנדיקע פּאַזיציע אויפן שיף: די יאַפּאַנער האָבן זי גע- טראָגן אויף די הענט! סטייטש, איר מאַמע איז אַ יאַפּאַנערין — זי רעדט די „פּראַך“ פון מיקאַדאָ, זי איז כמעט דייַערע! זי האָט אויסגעזען ווי אַ יאַ- פּאַנערין, זייער שלאַנק, מיטלגרויס, שייך, טונקעלע אויגן, טונקעלע האָר, עלעגאַנטע קליידער — זי האָט געגעבן דעם טאָן! מען האָט זיך ביי איר געפּרענגט, וואָס זי וויל פאַר אַ „מעניו“: מען האָט נישט דערלאָנגט צום טיש, ביז זי איז נישט געקומען, ווי הונגעריק מיר זאָלן נישט זיין. האָסט שוין געמוזט עסן יאַפּאַנישע מאַכלים: רויע פּיש, יונגע שלאַנגען, יאש- טשערקעס — אַלץ אין דער פּאַרם פון אַ סאַלאַד.

זי האָט בלוז גערעדט מיט די שיפּס-אַפיצערן און אונדז נישט געשענקט קיין שום אויפּמערקזאַמקייט. אונדז — דאָס מיינט: אַ קאַרייאישן סטודענט פון „ען האַרבאַרד“; מיר, צוויי רוסישע טוריסטן, וועלכע זיינען אַריין אין וואַנקוואַוער און וועלכע זיינען געפּאַרן אין וואַלאַדיוואַסטאָק; אַן אַמעריקאַ- נער פּאַרוואַלטער פון אַ זאָלאַנגישן גאַרטן, וועלכער האָט געפּירט מאַלפעס, קראַקאַדילן, אַ „גאַנדאַ“ און גרויסע שלאַנגען פון בראַזיל קיין טאַקיאָ און פאַר וועלכן איך האָב מורא געהאַט, אַז ער זאָל נישט ווערן קראַנק בעת'ן „טאַיפּן“ און אַרויסלאָזן אַלע ווילדע חיות פון שטייגן. און דאָ קומט די צווייטע איבערראַשונג: עס איז אויך פליצלינג, אויפן צווייטן טאַג פון פּאַרן, אַרויפגעקומען אַ יונגע, זייער שיינע בלאַנדע מיידל אין „סלעקס“ און אין אַ ווייס העמדל — און זיך געזעצט ביי אונדזער טיש. ווי אַזוי קומט זי אַהער? פון וואַנען? זי איז נישט געזען אין אונדזער טוריסטן-קלאַס. ווער איז זי?

זי איז אַן „אַנטלאַפענע“ פון איר טאַטן, אַ פּאַסטאַר, ערגעץ-וואו אַרום

סיאטל. זי איז נאך נישט 18 יאָר אַלט. זי האָט אַ חתן אין שאַנכיי, ביי אַן ענגלישער צייטונג אַרבעט ער. קוים 20 יאָר אַלט. זיי זיינען געגאַנגען צו- זאַמען אין אַ שולע. האָט ער צוגעזאָגט חתונה צו האָבן מיט איר. אָבער ביידע האָבן נישט קיין געלט. האָט זי דעם גאַנצן זומער געאַרבעט אין אַ רעסטאָראַן און אָפּגעשפּאַרט הונדערט דאָלאַר. אַ ווילעט אין „סטירעדזש“ קאָסט 85 דאָלאַר. האָט מען זי אָבער אויך נישט אַרויפגעלאָזן אַהין. האָט זי זיך איבערגעטאָן, ווי אַ ייִנגל, אָנגעטאָן אַ שוואַרצן פּאַרוק, מיט קוילן געמאַכט קרומע וויעס אַרום די אויגן און האָט זיך אַריינגע'גנב'עט. אָבער, ווייזט אויס, אַז אונטן איז זי געוואָרן קראַנק פון דער היץ, פון דעם טומל פון שרייען מיט קינדער, פון דער דושנעקייט — איז זי אַרויס אויפן טו- ריסטן'דעק און איז געקומען צו אונדז און מיר דערציילט די גאַנצע מעשה... זי האָט געגעבן עטלעכע דאָלאַר דעם „סטואַרד“, האָט ער איר דערלויבט צו עסן ביי אונדז. אָבער ווען עס איז אויסגעבראַכן אויפן פּערטן טאָג אַ גע- פּערעכער „טייפּון“ און די שיף האָט גענומען זיך דרייען אַרום דער איי- גענער אַקס, ווי אַ שאַלעכץ פון אַ ניס — איז זי געוואָרן אַזוי קראַנק אונטן אין „סטירעדזש“, אַז איך האָב געמוזט בעטן דעם יאַפּאַנישן יונגן דאָקטאָר אַראָפּ- גיין צו איר. און דאָ איז פּאַרגעקומען די מיאָסי'טע סעצענע, וואָס איך האָב ווען עס איז געזען: מיט די געשרייען „דאָנט טאָטש מי, יו יעלאָו מאַנקי“ (ריר זיך נישט צו צו מיר, דו געלע מאַלפע), האָט זי אים אָפּגעשטויסן פון זיך און גענומען זיך דרייען אין אַ קראַמף, צווישן איין אָנפאַל פון ים'קראַנק- הייט און אַ צווייטן. אומזיסט האָב איך איר געבעטן זיך לאָזן מאַכן אַן איינ- שפּריצונג, אומזיסט האָב איך איר געזאָגט, לויט זיין אַנווייזונג, אַז ער האָט זיך געלערנט אין „דזשאַן האַפּקינס“ שפיטאַל אין באַלטימאָר — זי האָט אים נישט צוגעלאָזן צו איר האַנט. איז ער אַוועק, און דער „טייפּון“ איז געוואָרן אַלץ ווילדער און שטאַרקער. איך האָב געציטערט פון שרעק פאַר די קראַקאָדילן און שלאַנגען, זיי זאלן נישט צעזעצן די שטייגן זייערע, ווייל אַלע זיינען געווען ים'קראַנק — דער „זו" פאַרוואַלטער אויך. אלע, אפילו דער קוכער און דער קאַפיטאַן. איך ווייס נישט, פאַרוואָס איך בין נישט גע- ווען קראַנק — אפשר פון נייג'ריקייט, ווי אַזוי וועלן מיר אַלע אומקומען, ווייל איך האָב נישט „עטראַכט, אַז אַזאָ קליינע שיף וועט בייקומען דעם טייפּון. אַלץ האָט מען פאַרנאָגלט — אַלע טירן צום דעק, אַלץ אַרויסגע- טראָגן אונטן — בלויז איין גיגאַנט, אַ מאַטראַס פון מאַלאַיע, האָט איינער אַליין צוגעטראָגן עסן צו די חיות און צו דעם „פּאַנדאַ“, אַן אויסטראַלישן הונט זאָא. איך בין אַריין צום דאָקטאָר, געבעטן ביי אים די מעדיצין און דעם שפּריץ און בין אַוועק צו דער משוגע'נער מיידל זי ראַטעווען פון די קאַוואַולסיעט, און זי האָט מיר דערלויבט דאָס צו טאָן — און איז איינגע-

שלפון צווישן די קראנקע קינדער און פרויען. צו זיי איז דער דאקטאר נישט געגאנגען — זיי זיינען „אריענטאלס“!

אין מיין קאבינע איז געווען ליכטיק, די עלעקטרישע באטארעיע האט געארבעט. עס האט געבושעוועט דער ים־טורעם און פלוצלינג האט זיך דערהערט א קלאפ אין טיר און עס איז אריין דער ראדיא־טעכניקער, א בלאסער, א קראנקער, מיט א פארבונדענעם קאפ און מיר דערלאנגט א ראַדיא־טעלעגראם פון „קיינעמס לאַנד“, פון דער פינצטערניש, פון צעבושע־זעטן אַקעצאָן, פון עפעס אַ זעלט, יועלכע איז דאָ ביי אונדז אויף דער קליי־גער שיף נישט געווען. אָבער ערגעץ־וואו איז געווען יבשה, ליכט, רואי־קייט און אַ גלאַטער וועג, אַ האַרטע ערד, פריינט! און אַ פריינט טאַקע, לעאַן טאלמי, דער סעקרעטאַר פון „איקאַר“ אין ניו־יאָרק. האָט אין ראַדיאָ־טעלעגראַם געשריבן, אַז אין טאַקיאָ וואַרט אויף מיר די וויזע פאַר ביראַ־בידזשאַן. אַ געוואַלטיקע פריי־האַט פאַרכלינעט דאָס באַוואוסטזיין. אַ טיפּע דאַנקבאַרקייט פאַר אַנציגנדן אַ ליכט אין דער אַרומיקער פינצטערניש און אין העם צעטרייסלען ים. טאַקיאָ, אַ וויזע. אין זיבן טעג אַרום וועט זיין האַרטע ערד. עס וועט זיין טרוקן. מען יעט קאַנען אַטעמען און האַפּן. איך בין אוועק אויבן, וואו עס איז געווען דער סאַלאַן פון קאַפיטאַן, האָב זיך אַוועקגעזעצט ביי דער וויקטראַלא און האָב געלייגט איין רעקאַרד נאָכן צווייטן — אַלע האָבן געשפּילט איין מאַטיוו: ביראַבידזשאַן... דאָס נייע קליינע טעאַטערל, וואָס עס האָט געבויט אַ קאַוונער יונגער ארכיטעקט, גרינגשטיין. איך וועל זען די נייע ניי־פאַבריק, מיט די יונגע ליטווישע מיידלעך פון שאַוועל. איך וועל זען די „אַלטע“ איינגעזעסענע „אמרוזעטאָוועס“ פון 1929, דעם אַלטן גוטערמאַן; סאַמעט, גרישאַ וויד, פון אַרגענטינע, די ערשטע בעלגישע יידן — איבערוואַנדערער, די ווילנער „אַרט־גרופּע און די קיי־דער! די קינדער פון ביידע שולן, דער יידישער און דער אוקראַינער. איך וועל באַזוכן כאַבאַראָוסק און אַלע, אַלע פריינט פון 1926, פון ערשטן באַזון אין מאַסקווע. און דערנאָך — מיין איינציקן ברודער און זיין פרוי. גיין אין יידישן מלוכה־טעאַטער, הערן אַ גוטן קאַנצערט, גיין איבער די זאַוואַדן, זען, זען! און ברענגען גרוסן פון „איקאַר“ אין אַמעריקע, ברענגען די מתנות — טשוועקעס, לאַפּאַטעס, אַ וואַש־מאַשין, אַ מאַטאַר פאַר עלעקטריע אין קינ־דער־קלוב.

אָבער דער טייפּון איז דערווייַל געווען דער באַלעבאַס איבער דער שיף, אויפן טיש איז געשטאַנען אַ פּלאַש מיט קאַניאַק. מסתמא האָט דער קאַפיטאַן געטרונקען דערפון — ער איז דאָך אויך געווען קראַנק אויף דער שיף. קיין מענטש איז נישט געווען אין סאַלאַן. איך האָב פאַרמאַכט די טיר צום שיף־קאַרידאָר, זיך אַוועקגעלייגט אויף אַ קאַנאַפּע, צוגערוקט אַ גלעזל, אַנגעגאַסן

דעם שטארקן טראָפן, אָנגעשטעלט אַן אַרגענטינער טאָנאַ: „די קאַפּ אָף ביטערנעס“ (דאָס גלעזל מיט ביטערקייט), און אַזוי געלעגן די גאַנצע נאַכט — אױפן איינציקן טרוקענעם אָרט פֿון שײף, וואָס האָט זיך, ווי אַ שאַלעכץ געטראָגן איבערן גוואַלטיקן פּאַסיפיק, צו נייע פּרעמדע ברעגן, צו יאַפּאַן, מיט אַ גרויסער שטאַרקער האַפּענונג, אַז אפשר, אפשר וועט עס מיך דער-טראָגן צום ווייסן, גרויסן פּייכט-טורעם ביי די פּאַרשטעט פֿון וולאַדיוואַסטאָק.

זעכצן טעג אויפן פאסיפישן ים

10טן אויגוסט, 1931.

„די גרעיט נאָרטערנדאָק“ אין סיאטל, וואַשינגטאָן.

דער האָפן פון וואַנעט די שיף „יאַקאָהאַמאַ מאַרי“ גייט אָפּ קיין יאַפּאַן. אַביסל צעבאַדעוועט געוואָרן פון די גרויסע טראַנסאַטלאַנטישע דאמי פערס. וואָס גייען צו די אייראָפּיאישע פּאַרטן, קוק איך אַנטוישט אויף דער מיטל-גרויסער שיף, אויף דעם הייפּעלע אויטאָמאָבילן ביים ברעג און אויף אַ גרופּע יאַפּאַנער. מיט זייערע פרויען און קינדער, וואָס זיינען געקומען באַגרייטן די עטלעכע פּאַסאַזשירן.

מיר גייען אַרויף אויפן שיף. קיינער קוקט זיך נישט אום אויף אונדז. ערשט נאָכדעם, ווי די חברים — מיינע באַגלייטער — נעמען זיך טראַגן מיין באַגאַזש — קומט צו אַ „סטואַרד“ און שיקט דעם באַגאַזש אַראָפּ אין מיין קאַבינ.

נישט קיין גרויסע שיף, ווי איך האָב שוין געזאָגט — און עס איז עפעס גלייך צו זען, אַז מיר פּאַרן צום מזרח.

דורכאויס יאַפּאַנער. מען זעט עפעס נישט קיין אַמעריקאַנער עולם — אויסער אַ צוויי-דריי פרויען, וואָס געזעגענען זיך מיט זייערע קרובים! די שיפס-באַזאַמטע שטייען, דאַכן און שפּאַסן מיט דעם עולם יאַפּאַנער. און קיין זכר איז נישטאָ פון אַ טרומל, אַ ליאַרעם, פון פאַרקויפן אַמעריקאַ-נער „פּלעגט“ און בלומען — ווי אויף דער ערשטער בעסטער שיף אין ניו-יאָרק — ס'איז נישטאָ קיין סימן דערפון.

ס'איז פּוסט, היימיש, רואיק און אַלע יאַפּאַנער שמייכלען.

ווען איך בין שוין אַ האַלבע שעה אויף דער שיף, גייט צו מיר צו אַ מאַט-ראַז און פרעגט אויף אַ שיף-קאַרטע. אַ צווייטער באַזאַמטער פרעגט זיך נאָך אויף אַ פּאַס. און ווידער ווערט רואיק.

עלף אַזויגער, צו דער מינוט — די זון שיינט וואַרעם — פּאַרט די שיף אָפּ פּאַמעלעך פון האָפן.

אויפן ברעג בלייבט די קליינע גרופּע פריינט, „איאַקאַר“-חברים, וואָס האָבן אַזאַ אַנטייל גענומען אין צוגרייטן די רייזע מיינע און וואָס האָט אַזוי

מיטגעהאלפן צוצוגרייטן אלץ, וואס מען דארף באזארגן פאר אזא לאנגער ים-נסיעה.

א וואונדער-שיינע שטאט — סעאטל. הויך איבערן וואסער, אויף א בארג, איז אויפגעבויט א גאנצער שטאט-טייל, און צווישן בימער און בלומען קוקן ארויס שיינע ליכטיקע הייזער, הויכע בנינים פון געשעפטן און קאנ-טארן. א שיינער, לאנגער בריק שניידט זיך אריין אין וואסער — דארט געפינען זיך די פארשידענע שיפס-געזעלשאפטן, וועמענס שיפן עס גייען פון סעאטל קיין יאפאן, כינע, אויסטראליע און אפריקע. „מייך“ ווייף איז פון דער „ניפאן-רוסאן-קאישע“ ליניע, און זי האט געמעגט זיין גרעסער, די שייף. זעקס טויזנט טאן האט זי אינגאנצן און „מאכט“ גאנצע דרייצן מייל א שעה. מיר רוקן זיך אפ אלץ מער און מער פון לאנדונג-פלאץ. די גרופע מענטשן ווערט אלץ ווינציקער. באלד זעט מען נאך דאס בערגל מיט די געדיכט-אויסגעבויטע הייזער — מער נישט.

מיר פארן לענגאויס די ברעגן — נאך אלץ אין האפן — אין „פיוודקעט-סאונד“. פארביי גרינען זיך בערגלעך, וועלדער. דא און דארט זעט זיך א רויך — דאס ברענט טאקע א וואלד. דער וועטער איז גוט. קלאר, ניטא קיין ווינטל — און עס זעט נאך אלץ ניט אויס ווי א ים-רייזע, נאך ווי מען וואלט געפארן מיט דער „הארטאן-רייווער לאין“ אויף א פיקניק.

עס גלויבט זיך נישט, אז פאר מיר ליגן זעכצן טעג פארן — ביז טאקיא. עס גלויבט זיך ניט, אז באלד וועט זיך עפענען דער אקעאן אויף אן אמת — און די לעצטע פאר טעג אין סעאטל, טאן-פראנציסקא און האס-אנדזשע-לעס וועלן ווערן א פארגאנגענע זאך.

**

פינף אזייגער. מיר שטעצן זיך אפ. עס איז וויקטאריא. בריטיש קא-לאמביע. מיר נעמען אויף דריי יאפאנער; צוויי „רוסישע“ פאסאזשירן — וואס פארן אין טאקיא און א קאסטן מיט דריי הינער, וואס ווערן געשיקט קיין יאפאן. מיר שטייען דא א שעה, און מען לייגט אונז פאר צו פארן אויף א קרצער צייט אין שטאט אריין.

וויקטאריא איז די שטאט פון בלומען און זונשיין — אזוי זאגט אן אר-טיקר אין א דארטיקער צייטונג.

דער אימיגרעישאן-קאמישאנער נעמט צו די פאספארטן אויף א „משכון“, זון מען פארט אין שטאט.

מיר זיינען אין גאנצן דריי אמעריקאנער פרויען. די צוויי איבעריקע פארן — איינע אין טאקיא, וואו זי לעבט שטענדיק און וואו זי איז געבארן געווארן פון אמעריקאנער עלטערן, און די צווייטע פארט אין שאנכאי, כינע,

צום חתן, וועלכער איז אַ צייטונגס-מאַן, פאַרבונדן מיט „דיפּלאָמאַטישן“ דינסט. דאָרט וועט זי חתונה האָבן, ווי אַלע אַמעריקאַנער כלות. זי איז אַ מיידל פון סעאַטל, אַ סטודענטקע פון אוניווערסיטעט פון וואַשינגטאָן סטעיט, מיט אַ מאָדעלאַניע. מיט אַ „יוקילעלע“ און מיט אַ מאַסע „בלוס“ פון אוי־ווינג בערלינס „סאַטמס“.

עס ווערט פּריילעך. צוויי יאַפּאַנער פּאַרן מיט אונדז מיט. איינער האָט געלערנט אין באַסטאָן אין „ביזנעס“ קאלעדזש פיר יאָר צייט, און איצט פאַרט ער „מאַכן“ געלט אין קאַכע, יאַפּאַן. די אַמעריקאַנער האָבן אים אויסגע־לערנט צו האַנדלען — איצט גייט ער מיט זיי קאַנקורירן.

דער צווייטער יאַפּאַנער איז פון פּרינסטאָן אוניווערסיטעט. ער איז איינגטלעך אַ קאַרייער, אַ סטודענט פון סאַציאַלאָגיע.

אויסער דעם פירט מען אַריין אויפן שיף פיר גרויסע וואַלף־הינט — דייטשע „פּאַליס־דאָגס“ — זיי זיינען אַקטיאַרן פאַר מואוויס.

די קורצע שעה פאַרגייט שנעל און מיר פאַרן שוין ווייטער. וויקטאָריאַ איז אונדזער לעצטער אָפּשטעל. פאַרנאַכט זען מען הויכע בערג, באַדעקט מיט שניי — „אַלמפיק מאונטעינס“ — אַזוי זאָגט דער סטודענט פון באַסטאָן.

אַ שטאַרקער נעפל הויבט זיך אויף, די ברעגן זיינען וויס, צוגעדעקט פון טומאַן. און מיר פאַרן אַריין, אַזויגער אַכט, ביי די פּלאַמען פון אַ אונ־טערגריינדיקער זון. אין פּאַסיפישן ים אַריין.

— פאַרשוואַנדן די גרינע בערג, פאַרשוואַנדן דער ריזיקער תּבואה־עלעוועיטאָר ביים ברעג. איצט וועט זיין הימל און וואַסער פאַר אַ לאַנג גער צייט.

דער אימיגרעישאַן־קאַמישאַנער האָט געזאָגט, אַז וויקטאָריאַ איז אַ מאָדע שטאָט. דאָ קומט מען זיך באַזעצן, ווען מען האָט שוין געמאַכט אַ סך געלט. מען לעבט דאָ רואיק און אַן זאָרג — איירישע, ענגלישע, אַמעריקאַנער — אַלע „ריטאָירד“. ביזנעס הויכט זיך אַן אינדערפרי, נאָך ניין אַזויגער. ווער עס וויל אויפשטיין פריער, מוז זיך צוריקלייגן שלאָפן — קיינער וועט מיט אים נישט ריידן פריער. טאַמער וועט עמיצן איינפאַלן אויסקלאָפן אַ פאַר טעפּיכער אין דער פּרי — קלאָגט מען אים אין געריכט פאַר שטערן די רו! דאָס זאָגט דער אימיגרעישאַן־קאַמישאַנער — אַ מענטש מיט אַ רויטער נאַז פון אַ טרינקער, ער רערט לאַנג און לעבעדיק — קענטיק קיין סך גע־שעפטן האָט ער ניט.

— קיין דעפּרעסיע און אַרבעטסלאָזיקייט, — זאָגט ער, — איז „ביי אונדז“ אין וויקטאָריאַ ניטאָ. מען לעבט רואיק און גוט... זיינע פּריינט, רעגירונגס־באַאַמטע, לעבן גוט. און איך מעג עס אים גלויבן...

**

מיר עסן צוזאמען מיט דער גאנצער שיף־אדמיניסטראציע, וויל קיין סך פאסאזשירן זיינען ניטאָ. אַלץ אויף אַ היימישן שטייגער. ס'הויבט זיך אָן אַ צערעמאָניע פֿון פֿארשטעלן זיך און נייגן מיט קאָפּ. די יאַפּאַנער פֿאַרנייגן זיך אַזוי פֿיל מאָל, וויפֿל ווערטער דער פֿאַרטנער זאָגט דערביי. פֿון דער זייט זעט דאָס אויס, ווי אַ טעאַטער־פֿאַרשטעלונג. די יאַפּאַנער זיינען זייער העפלעך און פֿאַרשטייען אַלץ אויפֿן וואונג. זיי אַרבעטן פֿלינג און אָן אַ שאַרף. זיי באַוועגן זיך נאָך אַ סיסטעם און יעדע באַוועגונג איז אויסגע־רעכנט.

זיי זיינען זייער צופֿרידן וואָס מען פֿאַרט קיין יאַפּאַן. אָבער מען איז זייער טאַקטיש און באַשיידן. קיין איין איבעריקע פֿראַגע ווערט נישט געשטעלט. ביזנעס־טאַקט.

אויפֿן דעק איז פּוסט און אומעטיק. אַ פֿייכטער ווינט בלאָזט. אַלץ איז צוגעדעקט מיט אַ גראָבן ברעזענט און צוגעבונדן מיט שטריק. די הינער האָט מען אַוועקגעטראָגן. די הינט זיינען אונטן אין אַ שטייג. די שיף צי־טערט אַביסל — זי גייט אַריין אין אַפענעם ים.

די ערשטע נאַכט אויף דער „יאַקאָהאַמאַ מאַרו“... אַ שטיק אַריינעט האָט זיך אַריינגעכאַפּט. אַ נייע וועלט, אין וועלכער מען מוז לעבן צוויי וואַכן.

**

20טער אויגוסט.

אַ גלאַטער, גרוי־בדייער ים און אַ הימל פֿאַרגאַסן מיט זון. ס'איז וואַרעם, גוט און אומעטיקדעך. ניטאָ קיין טומל, ניטאָ קיין מענטשן, וואָס זאָלן אַריינברענגען אַביסל לעבן — און. דערהויפֿט, ניטאָ קיין צייטונג, ווי אויף די טראַנסאַט־אַנטישע שיפֿן. דער ראַדיאָ־אַפֿערעיאַטאָר זאָגט צו, אַז וויכטיקע נייעסן וועט ער מיר איבערזעבן אויב עס וועט זיך — און שפעטער, אין עטלעכע טעג, וועט מען די נייעסן דרוקן אויף אַ שטיק בולעטין.

איך הויב אָן זיך באַקענען מיטן עולם.

עס פֿאַרן אַרום 25 יאַפּאַנער מיט וויערע פֿאַמיליעס און קינדער. דער מיטלקלאַס — גאַנץ גוט אַנגעטאָן. לויטן אויסזען — האַנדלס־לייט, קרעמער. די צוויי „רוסן“, וועגן וועלכע עס איז געווען אין דער „וויקטאָריאַ טייכס“, אַז זיי פֿאַרן אין טאַקיאָ — סלאַווינסקי און קריקער — זיי געפֿען מיר נישט. הלואי האָב איך אַ טעות — אָבער איינער פֿון זיי, אַ הויכער מיט שאַרפע אויגן, זעט אויס ווי אַ געוועזענער „אַכראַניק“ פֿון לאַדזש. זיי האַלטן זיך

באזונדער פון די איבעריקע פאסאזשירן און רייזן ישטענדיק ווען זיי זייגען צוזאמען.

איין יאפאנעזער, זייער א שיינע, זעט נישט אויס ווי א יאפאנעזער, דרייט זיך ארום אויפן דעק אין א שיינער אויסגענייטער יאפאנעזער קימאנע, מיט אויסגענייטע סאנדאָלן אויף די קליינע פיס. איר דריייעריקער זון טראַגט אַ סוועטער, שרעפט זיך אַרום מיט אַ גרויסן וואַלענעם בער, און זעט אויס ווי אַן איטאַליענישער ינגל פון קריסטי סטריט, ניו־יאָרק.

דאָס אינציק אינטערעסאַנטע אויפן שיף איז — די קיך. דאָרט איז עפעס אַ סאָרט קלוב. אַלעמאַל איז דאָרט דאָ, אויסערן קוכער און זיין גע־הילף, אַ זייטיקער עולם. און עס איז פריילעך.

דאָס איז די קיך דער מאַנשאַפט פון שיף — די פּאַסאַזשירן־קיך פּיגט ערגעץ אַנדערש. אַהין קען מען נישט אַריינקוקן.

אינטערעסאַנט, ווי דער יאפאנער האָט ליב בלומען, דאָס ביסל גריין, די נאַטור. די טיר פון קיך איז אַפן. אויף דער פּאַדלאַגע שטייט אַ גרויסער שעפל מיט רייה. הרויסן שטייען קערב מיט סאַלאַט און מיט סעלערי, און נעבן דער טיר, אין אַ בלעכענעם קעסטל, מיט ערד, וואַקסט אַ דאָרינקער. טרוקענער קוסט מיט קליינע, גריין־געלע בלעטער — אַ קליינע מאַנגאָליע. דאָס האָט זיך דער פּויערשער זון, דער קוכער, ווייט פון זיין שטיקל יאפאני־שער ערד. דאָ אויפן ים, צווישן הימל און וואַסער, פאַרפלאַנצט אַ שטיקל בימל.

און אביסעלע ווייטער — געשיצט קעגן ווינט און אַ שטיקל פאַרטיפונג — צווישן אַ טרעפל און אַ ברעזענטענעם פאַרהאַנג — שטייט אַ צווייט היל־צערן קעסטל מיט אַ גריין מירטן־ביימעלע. דאָס געהערט צום צווייטן שטיי־ערמאַן־געהילף. און ביינאַכט, ווען מען גייט איבערן דעק שפאַצירן, און מען קוקט אַריין אין די באַלויבטענע פענצטערלעך פון די שיפס־לייט, זעט מען טעפּ מיט געוויקסן אויף זייערע טישן.

אַ מאַדנע בלומען־ליבנדיק פאַק, די יאפאנער. אַדער, איז עס מער נישט ווי אויפן שיף — וואו קיין גארטן איז ניטאָ און מען קאָן נישט זיין כסדר אין דער נאַסער אוממעגלעכקייט?

מען פירט אַרויס די גרויסע וואַף־הינט אויף אַ שפאַציר. גרויסע שיינע חיות. זייער דערשראָקענע פון דער ים־רייזע — און זייער אויפגערעגטע. דער מאַן, וואָס פירט זיי אַרום, לאָזט זיי נישט צו צו די פּאַסאַזשירן — זיי זייגען צו דערשראָקן פון דער אומגעוויינלעכער סביבה און פון דעם פאַרביילויפנדיקן ים.

אינוואם. קיין גרויסער פארקער איז אויפן פאסיפיק נישטאָ. מיר וועלן טרעפן סך-הכל איין שיף אין עטלעכע טעג אַרום. די אָפגעריסנקייט פון דער וועלט פילט זיך זייער שטאַרק.

אַ שטיקל ווייטן גרוס פון סאָוועטן-פאַרבאַנד האָבן מיר היינט געהאַט, ווען דער קאָפיטאַן האָט ביים טיש געזאָגט — אַז מיר זיינען עטלעכע הונד-דערט מייל ווייט פון די אַלעאוטישע אינדזלען. אָבער פאַרט עטלעכע הונד-דערט מייל — נענטער וועלן מיר נישט צוקומען. מיר פאַרן אויף אַ גלייכער ליניע פון סעאַטל ביז יאַקאָהאַמאַ — 4,200 מייל.

אָבער מיר האָבן טרייע, איבערגעגעבענע באַגלייטער. דריי ברוינע, שיינע פייגל באַגלייטן אונדז פון וויקטאָריאַ אָ, און קרייזן אַרום אין אַ ברייטן בויען אונדזער שיף דורכן טאַג. ביינאַכט זעצן זיי זיך אויף ווייט פון קווי-מען און מיט די ערשטע שטראַלן פון טאַג זיינען זיי ווידער אויף זייער אומד-דערמידלעכן פאַסטן.

און עס נעמט אַרום אַ מאַדנער געפיל פון היימישקייט, פון אַ שטיקל זיכערקייט. פון אַ שטיקל יבשה, ווען מען שטייט אויפן דעק און מען וועט זיי קרייזן אַרום שיף.

נעכטן האָט זיך צום ערשטן מאל באַוויזן עפעס אַ קליין פייגעלע, קוויס-קוויס צו זען איבער די בלויע כוואַליעס. דאָס איז געווען איינע פון די יונגע מעוועס, וואָס זיינען אויף דער שיף, אין אַ שטרויענער נעסט געבוירן גע-וואָרן און וואָס פראַוואַן איצט זייערע ערשטע כוחות אין די פליגלען, אונטער די אויגן פון די דערוואַקסענע ים-פייגל.

היינט איז דער 21טער אויגוסט, 1931.

אַ וואַרעמער רעגן-טאַג. נישטאָ קיין זון. די וויכטיקע נייעס אויפן ראַדיאָ: דער פליער לינדבערג און זיין פרוי, וועלכע האָבן זיך געאייילט צו קומען היינט אין טאַקיא, האָבן זיך געמוזט אַראַפלאָזן אין ים און אַ שיף וועט זיי ברענגען אין נאמיר, יאַפּאַן. דאָס איז היינט די איינציקע וויכ-טיקע פאַסירונג אין דער גרויסער וועלט, וואָס אונדזער שיפס-ראַדיאָ האָט געפונען פאַר גויטיק אונדז אַנצוזאָגן. מער זאָגט דער ראַדיאָ-אַפערעיטאָר נישט. ווי האַלט עס אָבער מיטן מאַינער-סטרייק אין אַהייאָ, פענסילוועיניע און וועסט-ווירדזשיניע? וואָס מאַכן די פעטערסאַנער סטרייקערס? וואָס קומט פאַר ביים „באַדער-דעם“ אין קאַלאַראַדאָ? אויף דעם איז נישטאָ קיין ענטפער. דאָס זיינען אויף דער שיף די נישט-אינטערעסאַנטע נייעס.

עס ווילט זיך אַריינגיין אין „קלוב“, צום קוכער, אַ חברה פון פינף מאַטראָסן שטייען דאָרט און עסן רייז מיט צוויי שפיציקע העלצלעך. זיי זיינען נאָך אין זייערע אַרבעטס-בגדים, לייזונטענע „אוועראַלס“. זיי זיי-נען נאָר וואָס אַרויס פון קעסל-אַפטייל. זיי וואַרפן זיך איבער מיט באַמער-

קונגען און שפאסן. ווען איך קאן ריידן יאפאניש! וויפל אינטערעסאנטע זאכן איך קאן זיי דערציילן וועגן זייערע חברי-מאטראסן פון אַנדערע שיפן, פון אַנדערע לענדער און פעלקער! איך בין מקנא דער אַמעריקאנער פרוי, וואָס לעבט אין טאַקיאָ, וואָס איז דאָרט געבוירן געוואָרן און וואָס רעדט יאַפּאַניש. זי רעדט אַבער בלויז מיט דעם קאַפיטאַן און מיט די שיפס-אַפיצערן. אין קיך קוקט זי אפילו נישט אַריין. און עס פאַלט איר אפילו נישט אין צו גיין איבער דער שיף, אַ קוק צו טאָן אויפן שפיטאַל, פון וועלכן עס קומען פון צייט צו צייט אַרויס צוויי בלאַסע יאַפּאַנער אין געשטרייפטע קראַנקן-כאַלאַטן און קוקן אויף דער זון מיט אַ בענקשאַפט. עפעס ווי מיט אַ פּראַגע: ווי לאַנג נאָך?

ווען איך קאן ריידן צו זיי! וויפיל אינטערעסאנטער וואָלט געווען אַ שמועס מיט זיי, איידער מיט דעם סטודענט פון פּרינסטאָן אַניווערסיטעט, וועלכער דערציילט וועגן „קאַמפּוס“, וועגן זיין פּרוי, וועגן פּיקניקס און זיין „יאַכט“ אין לאַנג אַילאַנד סאַונד... איך געדענק, מיט פיר יאָר צוריק, אויפן וועג פון פּאַלעסטינע, אויף דער טערקישער שיף „האַמידע“, צווישן יפו און אַלעקסאַנדריע. היימיש, פּריילעך, זאַרגלאָז — אַזוי לאַנג, ווי די רייזע איז געווען באַצאָלט. מ'האַט געזונגען לירער, געטאַנצט מיט די מיידלעך-חלוצות די „האַראַ“, אַ „שערל“, דעם „האַפּאַק“. און דאָ, אויף דער אַריענ-טאַלישער שיף „יאַקאַהאַמאַ מאַרו“, דריי איך זיך פאַרנאַכט אַרום זייער מאַטראַסן-קיך און ווייטער פון אַ נייגעריקן קוק אַדער אַ שמיכל גייט עס נישט. איך בין אַבער די איינציקע, וואָס גייט פאַרביי די קיך אויף די שפּאַ-צידן און זיי קאָנען מיך שוין. אויסער דעם ווייטט מיין „סטאַרד“, וועלכער רעדט ענגליש, אַז איך פאַר אין וואַדיוואַסטאַק — און ער קוקט אויף מיר מיט נייגיר.

די זון האָט זיך באַוויזן. די פּאַסאַזשירן זיינען אַרויס אויפן דעק. אַ פאַר פּעלן, מסתמא נישט געזונט, ווייל דער ים איז הינט אַביסל אַומרואַיק. די שיף איז זייער רייך — אין בעסערן קלאַס, אין געוועזענעם צווייטן — איז אָפּגעלאָזן און פינצטער — אין דריטן, מיט דעם ספּעציעלן ריח פון דער אונטערשטער קאַבינע — סמאַלע אין קאַרבאָל, דער גערוך אין שפּיט-טאַלן פאַר אַרעמעלייט! קליינע פענצטערלעך און בעטלעך איינס איבערן צווייטן. „אַזאַטיק סטירעדזש“ רופט מען עס. נאָר פאַר „אַריענטאַלס“, פאַר מענטשן נישט פון דער ווייסער ראַסע. אַבער וויסע, דעפּאַרטירטע „אַומ“ געווינטשטע, „פּרעמדע“, פאַרן דווקא אין דעם קלאַס. דער חבר פון די „פּרענדס אָו סאַוועט יונגאַן“, וואָס האָט מיך באַגלייט ביים אָפּפאַרן אין סעאַטל, האָט מיר דערציילט, אַז מיט יעדער שיף פאַרן אָפּ פּערצן-פּופּצן דעפּאַרטירטע, און ער אַליין מיט זיין פּרוי זיינען פאַר'משפּט דעפּאַרטירט.

צו ווערן אין שאַנכאַי, ווייל זיי זיינען נישט קיין סאָוועטישע בירגער, און ווייל מיט דעם סאָוועטן-פּאַרבאַנד זיינען ניטאָ קיין דיפּלאָמאַטישע באַצי- אונגען, שיקט מען די סאָוועטישע רוסישע אומווילקאָמענע עלעמענטן אין דעם פּרייען פּאַרט שאַנכאַי, און דאָרט מוז מען זיי אויפנעמען.
22טן אויגוסט.

דער פּערטער טאָג. די שיף גייט גלאַטיק, קיין שטאַרקע כוואַליעס זיינען ניטאָ, און דאָך זיינען צוויי פּאַסאַזשירן קראַנק: די מיידל, וואָס פּאַרט צום חתן אין שאַנכאַי, און דער קאָרייער פון פּרינסטאָן אוניווערסיטעט. די יאָ- פּאַנעזישע פּרויען זיצן מייסטנס אין זייערע קאַבינען, די קליינע קינדער לויפן איבערן דעק, און איינער פון די צוויי רוסישע פּאַסאַזשירן איז אויך קראַנק.

איך ווך אַביסל קלאַסן-קאַמף און איד האָב עס געפונען.
אויף איינער פון מיינע וואַנדערונגען איבערן גאַנצן שיף האָב איך אַנ- געטראָפן דעבן קעסל-אַפטייל צוויי יאַפּאַנער, אַן עלטערן און אַ מיטל-יאָריקן. דער צווייטער האָט אַ פּאַרברייטן פנים, ווי עפעס אַ פליסיקייט וואָלט אַראָפּ- גענומען זיין געלע יאַפּאַנישע הויט און האָט אויף אַ שטיקל באַק אויסגע- ברענט העל-רויטע פּלעקן.

מיר קוקן, ווי דער מאַטאָר גייט און ווי דער הייצער וואַרפט פון צייט צו צייט אַביסל קוילן אין דעם אויוון. דאָן גייען מיר אַרויס, און דער יאַפּאַ- נער פּרעגט ביי מיר, האַלב-ענגליש, האַלב-„פינגעריש“, צי איך פאַר אין טאַקיאָ פאַר ביזנעס. איך זאָג, אַז נאָר פאַר אַ קורצער צייט. ער פּרעגט מיר, פון וואַנען איך בין. ווען איך זאָג: פון ניו-יאָרק, מאַכט ער:
— פון דאָרט האָט זיך דאָס אַנגעהויבן די צרה מיט דעם קריזיס. די רייכע מענטשן האָבן געשפּילט אויף דער בירושע, סעקולירט, און איצט דריקן זיי אונדז, די אַרעמעלייט.

ער זאָגט ווייטער:

— יוד קעפיטאַליסט נאָ גוד (אייערע קאַפיטאַליסטן טויגן ניט).
איך בין אַבסאָלוט איינשטימיק מיט אים, און ער האַנדערט זיך דע- ריבער.

צי בין איך נישט אין ביזנעס?

ניין, איך בין אַ זשורנאַליסטקע.

צי איך שרייב וועגן קריזיס?

יא, אויך וועגן דעם.

טאָ זאָל איך אַנשרייבן, אַז אַלע האָבן געמיינט, אַז ווען וואַווער יועט זיין פּרעזידענט, וועט זיין אַ גאַלדענע צייט פאַרן אַרבעטער און קליינטעם ביזנעסמאַן, דערוויל גייען זיי איצט „טו דעי דאָנס“.

ער האַנדלט מיט גענוצטע קליידער און האָט צו טאָן מיט אַרבעטסלאָזע, וואָס פאַרקויפֿן ביסלעכווייז זייער האָב און גוטס, ביז וואָגען זיי בלייבן אין דעם זומער־אַנצוג און אַ פעקל מיט וועש. דאָן גייען זיי שוין נישט אַרויס פֿון דעם האָל פֿון דער סאָלוועישאַן אַרמיי, וואו זיי שלאָפֿן צו 150 מאָן אויף דער פּאַדל־אַגע, געדעקט מיט אַ שיכט שטרוי.

ער זעט עס שוין אַ יאָר צייט אין סעאַטל. צווישן זיינע לאַנדסלייט, יאָר פּאַנער, זיינען דאָ פּופּצן טויזנט אַרבעטסלאָזע. טייל זיינען אַרבעט אויפֿן לאַנד צו די פּאַרמער, טייל מאַטערן זיך דאָ מיט אַ טעפּל קאַזע און אַ קראַמקע ברויט.

ער פּאַרט צוריק אין יאַפּאַן, אפשר איז דאָרט בעסער. זיין זון, 20 יאָר אַלט, האָט ער איבערגעלאָזן אין סעאַטל. ער אַרבעט אויף די דאַקס אַלס טרעגער. די „ביזנעס“ האָט ער פּאַרמאַכט. ער איז זייער אויפגעבראַכט אויף דער רעגירונג, וועלכע דערוועגט זיך צו האָבן מיליאָנען אַרבעטסלאָזע, העלפט זיי נישט און פּאַרזאָרגט מיט געלט אויסלענדישע באַנקירן און פרעמדע רעגירונגען. זאָגט ער עטלעכע מאָל זיין „נאָ גוד“ און מאַכט זיינע אויס־פירונגען. און איך זאָל וועגן דעם שרייבן, אַלע זאָלן וויסן.

פינף און צוואַנציק יאָר איז ער אָפּגעווען אין אַמעריקע. זיינע יוגע יאָרן אָפּגעגעבן אַלס קוכער, באַטלער, גערטנער, זיך אַביסל געלט אָפּגע־שפּאַרט און אַריין אין „ביזנעס“, געמאַכט אַ שטיקל לעבן, ביז ער האָט אין אַ באַנק פּאַרלוירן זיינע אָפּגעשפּאַרטע טויזנט דאָלאַר. און קיין קליידער קויפט קיינער נישט, אויב מ'האַט אַ פּאַר סענט, קויפט מען שפייז.

— איר זעט סעאַטל נאָר פֿון אויבן, — זאָגט ער. — קומט אין אונדזער קיואַרטאַל, קומט אין מעקסיקאַנישן קיואַרטאַל, וועט איר זען, ווי מענטשן לעבן.

— מיין אַלטן טאַטן נעם איך מיט, — זאָגט ער ווייטער. — ער וויל נישט שטאַרבן פֿון הונגער.

אין זיינע אויפגעבראַכטע, ביזע, שמאַצע אויגן איז געווען אַזאָ האָט צו דער אַרדענונג, וואָס קאָן נישט פּאַרזאָרגן אים ביז צום סוף פֿון זיינע יאָרן מיט גענוג סטאַבילע באַדינגונגען כדי צו מאַכן פֿון זיין ביזנעס אַ דערפּאָלג, און נישט מאַכן אים אויסצושטיין די קאַפיטאַליסטישע קאַפּריזן און באַנק־באַנקראַטן.

— איך בין נישט קיין אַמעריקאַנער בירגער, — לאָזט ער וויסן, — אָבער אויב איך וואָלט געווען, וואָלט איך קיינמאַל נישט געשטימט פּאַר הוואַוערן און זיין פּאַרטיי. זיי פּאַרזאָרגן מיט געלט די מאַגנאַטן און נישט דעם אַרעמאָן.

ווער וואָלט דאָס געקאָנט זאָגן, אָז דער שמאַד־געבויטער יאַפּאַנער מיט

די זיידענע שטעק-שיך אויף די קליינע פיס האט אזא פאליטישן טעמפערט-
מענט ?

ער איז דאך שוין פאליטיש אויסגעוואקסן ביז צו דער מדרגה פון רא-
בערט לא-פאפעט, מיט זיינע נעבעכדיקע פראטעסטן פון א קליינעם אלט-
ווארג-פעדלער...

אבער אויך דאס ווייניקע האט מיד דא, אויף א פרעמדער שיף, מיט א
פרעמדער וועלט, אזוי פארשיידן פון דעם קאכיקן ברויזנדיקן קלאסן-קאמף
אין אמעריקע, אנגעפילט מיט צופרידנקייט, דערפאר וואס א קליין שרייפעלע
אין דער ביזנעס-מאשין, וועלכע האט זיך פלוצלונג אפגעשטעלט, פראטעסט-
טירט קעגן דעם מאסן-עלנט און פארארעמונג פון מיליאנען ארבעטער.

**

היינט ביינאכט וועלן מיר פארבייפארן אלסקא. אפטר דערפאר איז
היינט א קאלטער טאג מיט א ווייסן, געשפענטלעכן טומאן. עס האט זיך
דערפילט מיטאמאל דער הארבסט, און — — — אין געדאנק איז מען שוין
אויף דער גרויסער סאוועטישער שיף "טשיטשערין", וואס פארט איבערן
אמור פון בלאגאוועשטשענסק ביז כאבאראווסק, פארביי די נייע קאנלאניעס
לעבן אמרוזעט. דארט איז איצט דער שענסטער ווארעמער וועטער. פראכט
און שפייז און מענטשן שיטן זיך פון איין לאנדונגס-בריק איבער דעם צווייטן
צו פארארגן די קאאפעראטיוון אויפן לאנגן ווינטער מיט פראדוקטן.
ווי גוט עס וועט זיין צו דערקענען איינצעלנע פריינט, חברים און "אלטע"
איבערוואנדערער.

דער ערשטער וויזט וועט זיין אין דער קאמונע "איקאר", צו די פיאנערן.
די פארביסענע, די מוזיקע — — —
נאר עס איז נאך ווייט ביז אהין, אין צום אויסמאגן זיך בילדער וועט
נאך זיין גענוג צייט.

**

א גרופע פאסאזשירן האט זיך ארגאניזירט צו שפילן ברידזש מיט דער
אמעריקאנישער לעידי, וואס איז געבוירן געווארן אין טאקיא, פירט אן
אפטיילונג פאר מאדעס און קאכן אין "יאפאן ארווערטאזער", האט א ספע-
קוליר געטאן מיט קליידער, וואס זי האט געבראכט קיין לאס-אנדזשעלעס.
דאראט ענדערס הייסט זי.

און אויטן, אויפן דעק, ארבעט א חברה מאטראסן ביי פארזשאווערטע
שטריק און פוצט זיי מיט א בארשט, ביז זיי ווערן ווידער וויבער. נעבן דער
קיך הענגט היינט אביסל שלעכט-אויסגעוואשענע מאטראסן-וועש, דער סימ-

באל פון ארעמקייט. פאר די פאסאזשירן איז דא ריינע, ווייסע וועש, וואס ווערט יעדן טאג געביטן. ביי דער מאטראסן-קיך פלאטערט אויפן ווינט א הייפל גרויע העמדער און לייבלעך, ווי ביי די סלאמס אין פענסילוועניע, נעבן די ביידלעך פון די סטריקנדע מאינערס. ווי ציניש און ניט פארדעקט קאפיטאל ארדנט זיך אין: ווייסע הויט — שווארצע הויט, ווייסע וועש — גרויע וועש.

די מאטראזן ארבעטן דעם גאנצן טאג — אדער מען שיערט דעם דעק, אדער מען לאקירט די פארענטשעס פון שיף, אדער מען פוצט די קייטן פון אנקער.

א ליינע-שטיבל, אדער א צייטונגס-קלוב, פאר זיי, איז נישטא. איך האב געפרעגט ביים צווייטן סטוארד, וואס זיי טוען נאך דער ארבעט, האט ער מיר געענטפערט, אז זיי... שלאפן.

— אבער פאר די לויטענאנטס איז דא א רויכער-סאלון, פארוואס איז ניטא פאר די מאטראזן?

האט ער אויף מיר א קוק געטאן און לאנג, לאנג געשוויגן, דאן האט ער געזאגט:

— אפשר וועט דאס נאך מיט דער צייט ווערן...

דער ענטפער איז מיר געפעלן געווארן, ווייל ער האט דערביי זייער מאדנע געשמייכלט. איך וועל אים פרעגן, צי ער איז א מיטגליד אין דער מאטראזן-יוניאן.

**

היינט פליען שוין פיר גרויסע טשייקעס און צוויי קליינע און זיי קומען צו נאענט אויב מען ווארפט עפעס אין ים אריין פון קיך.

נעכטן האט זיך געוויזן א שווארצער רוקן אין וואסער, און א מאטראז האט געזאגט. אז דאס זיינען דעלפינען. קיין שיף וועט זיך ניט. קיין "טראץ-פיק" איז ניטא. איז א רוקן פון א דעלפין אויך א פאסירונג.

יעדע מינוט קומט עפעס פאר אין דער וועלט און דא פארפארט מען זעכצן טייערע טעג אין גארנישט.

יא, יא, — לינדבערג איז גליקלעך צוריק ארויף אויפן עראפלאן און פליט אין נאמיר — יאפאן.

**

אויגוסט 23, זונטיק.

נעכטן אין אונט האט זיך באוויזן א נארוועגישע פראכט-שיף און אלע זיינען ארויס אויפן העק א קוק טאן און אפשר דערנען מענטשן.

די שיה גייט פון יאקאָהאַמא צוריק אין סעאַטל. קיינע מענטשן זעען זיך ניט, נאָטירלעכע גרויסע מאַסטן, אַ שטאַרקער קווימען און שוואַרצע פאַר-סמאליעטע באַרטן. אפילו קיין מאַטראָזן אויך נישט. מיר פאַרן דורך אין אַ נעפל און די האַמפסירענע האַלט אין איין פייפן אין דער נאַכט. עס מאַכט אַ שווערן איינדרוק — אַזוי ווי מען וואַלט מורא געהאַט אַרויפצופאַרן אויף אַ צווייטער שיה. אין די הפסקות צווישן די סירענע קאָן מען פאַרשטיין איינער דעם צווייטן.

ערב זונטיק, שבת ביינאַכט, האָט מען, לכבוד די פאַר אַמעריקאַנער גע-מאַכט אַ יאַפּאַנעזישן מאַלצייט. אַ ספּעציעלע זופ פון רעטעכער און אוגער-קעס, זייער אַ שאַרפע, וואָס מען טרינקט פון אַ גלאַז, אָן נאָ דעפל און. אַ מאַדנער געריכט פון אַ דאַנגו, שמאַלן פיש, וואָס זעט אויס ווי אַן "איל", אַבער עס וואַלט מיך גאַרניט געוואונדערט, אויב דאָס איז אַ שלאַנג, ברויך גע-בראַטן, מיט רייז און אַ שאַרפע סאַוס, ווי פיייער. דערצו האָט מען געגעבן שטיקלעך האַלץ אַנטשטאַט נאָ גאַפּל. איך האָב געקוקט אויף די גלאַטע, שמאַלע האַרץ-שפיצן און האָב זיי מיטגענומען אַלס אַנדענקען. געגעסן האָב איך אַט-די "שלאַנג" מיט אַ גאַפּל. עס איז געווען גאַנץ פיקאַנט און געהייסן האָט עס: "אינאָני דאַנבור". אַלע האָבן זיך געפילט אין דער היים — בפרט מרס. עדגערס, וועלכע איז דאָך געבוירן געוואָרן אין טאַקיאָ, אויפגעוואָקסן דאָרט און האָט אַ יאַפּאַנישן קוכער.

ביינאַכט, נאָכן מאַלצייט איז מען געזעסן אין רויכער-ציימער און דער קאַ-פיטאַן האָט אויפן גראַמאַפאָן אַרויפגעשטעלט אַ רוסישן רעקאָרד, דאָס ליד פון דער רוסישער אָפּערע: סאַרקא — די אַריע פון אינדישן גאַסט... און אַ בענקעלאַפּט האָט מיך אַרומגעכאַפּט נאָך דעם מאַסקווער אָפּערע-טעאַטער. נאָך די גאַסן און בולוואַרן, נאָך די געפאַקטע טראַמוויען אויף די אָפּשטעל-פונקטן. די בענקעלאַפּט האָב איך געמוזט באַהאַלטן, ווייל אַלע קוקן זיך צו זייער אויפּמערקזאַם, זינט זיי ווייסן, אַז איך פאַר ווייטער ווי טאַקיאָ. בכלל איז דאָס געווען אַן אַוונט פון איבערראַשונגען. דאָס אַמעריקאַנישע מיידל, וואָס פאַרט אין שאַנכאַי, שפילט אויף דער פיאַנאַ, און די ערשטע ליד, וואָס זי זינגט איז — "אַטשי טשאַרניע", אויף אַ געבראַכענעם רוסיש... פון וואָנען קומט דאָס ליד צו איר? — פון אַ יידיש מיידל פון סעאַטל, איר פריינדן פון קלאַס.

מיר זיינען דאָ געזעסן — אַ הייפל ווילד-פרעמדע מענטשן מיט אַפּגרונט-טיפּע אַנשוואַונגען, און אויף אַ מאַמענט האָט אונדז אַ מוזיק-רעקאָרד פאַר-איניקט. דער קאַפיטאַן מיט דעם ברוטאַלן פנים און די אויסגעריכטע בליקן האָט ליב סימפּאַנישע מוזיק און זיינע רעקאָרדס זיינען נישט שלעכט. די איבעריקע האָבן געשפילט ברידזש.

דער סטודענט-פילאסאף האט דערציילט וועגן באסטאן און זיין ווידער-ווילן קעגן ביזנעס. ער פארט נישט גערן אהיים. ער וויל נישט האנדלען. ער וויל ווייטער שטודירן פילאסאפיע.

ער האט פאטאליסטישע נייגונגען, גלויבט אין א העכערער עטיק פון דער „מענטשהייט“ — די גייטיקע מערהייט פון איר, און האפט אלס פיל לאסאף, אז יאפאן וועט נעמען אויף זיך די ציוויליזאטארישע מיסיע אין אזיע. — דער בעסטער באווייז איז קארייע, — זאג איך, — וואס איר זייט דארטן אריינגעקראכן און דאזט נישט די קינדער ריידן קאריאיש, נאר איר בויט מיסיאנס-שולן און צווינגט די קינדער צו ריידן יאפאניש. אלע קוקן אויף מיר, און אמלענגסטן דער סטודענט פון פרינסטאן — דער קארייער.

איך האב דא, שיינט עס, געטראפן דעם נאגל אויפן קאפ. דער פילאסאף זאגט, אז קארייע איז א האלב-ווילדע לאנד, ווייניק בא-ארבעט און זייער געדיכט באפעלקערט. מוז מען דארט מאכן אביסל א טאלק.

— דאס אייגענע זאגן אייערע אמעריקאנישע לערער, ווען זיי שיקן די מארינען אין פארטא-ריקא, אין די פיליפינען, אין האוואאי, — ענטפער איך. — דאס מאכן א טאלק הייסט אויפן מאטעריאליסטיש-דיאלעקטישן לשון — געצוואונגענע קאלאניזאציע, און האט מיט עטיק הארניט צו טאן, נאר מיט קלאסן-פאליטיק.

צו ראטעווען די סיטואציע שטעלט מען ארויף אויפן גראמאפאן דאס ליד פון ראז-מאריע.

די גלעזלעך פארט-וויק ווערן אויסגעטרונקען אין דער באר און די קארטן-שפילער גייען אראפ שלאפן.

איך בלייב נאך אביסל מיטן קארייער. ער דערציילט מיר אז אינטערעסאנטע מעשה.

אלס קליין יינגל האט ער פארלוירן זיין מוטער. די היים איז צעבראכן געווארן. ער איז אוועק צו א באבען. דער טאטע — אין שטאט, און די ברידער און שוועסטער אין שולן. די באבע איז געווען א גלויביקע, א קריסטין, אויסגעהאדעוועט פון ענגלישע מיסיאנערן, וועלכע האבן אויך דורך זייער רעגירונג געוואלט „מאכן א טאלק“ אין קארייע ער איז אריין אין א קאלעדזש און זיך גוט געלערנט, און מען האט אים געשיקט אין פרינסטאן אוניווערסיטעט שטודירן ענגליש און געשיכטע. ער האט זיך אבער אויס-געקליבן סאציאלאגיע. ער האט חתונה געהאט מיט א קארייערקע, וואס איז געבוירן געווארן אין אמעריקע. זי איז אויך א סטודענטקע דארט. איצט האט ער געענדיקט. פארט ער „אהיים“, דאס הייסט, אין יענעם לאנד, וואס

איז אין די הענט פון יאָפּאַנער אַקופּאַנטן און וואָס דערלאָזט נישט מען זאָל ריידן צו די קינדער קאַרייאיש, נאָר יאָפּאַניש אָדער ענגליש.

קיין היים האָט ער נישט, זיין היים איז יענער קאַפּעזש מיט די דאַרמי-טאַריעס, וואו ער האָט זיך געהאַנדעוועט אַלס קינד, ווען די מאַמע איז גע-שטאַרבן, און וואו פרעמדע מאַנאַשקעס האָבן אים געגעבן דאָס בילד פון דער הייליקער מאַריא, אָנשטאַט די צערטלעכע ליבע פון אַן אמת'ער מוטער. — אונזר גייט מען נאָך יעדן טראַגט, — זאָגט ער, — און מען לאָזט אונדז נישט פריי אַטעמען אין לאַנד. מיר זיינען נישט קיין פרייע מענטשן. דערפאַר האָט ער זיך געוואונדערט. וואָס איך ווייס וועגן דעם אַלעם, ווען איך האָב גערעדט מיט דעם סטודענט — דעם יאָפּאַנער פון באַסטאָן. ווער האָט עס מיר דערציילט?

— דינער אַ לאַנדסמאַן, — ענטפער איך אים, — אַ יונגער קאַרייאישער רויטער קאַמאַדיר פון כאַבאַראַווסק, בעת ער האָט צעשלאָגן כינעזישע און ווייסע גוואַרדיצעס ביי סאַכאָס מיט צוויי יאָר צוריק...

דער סטודענט האָט נישט קיין ווערטער. — זעסטו, יענער איז נישט קיין גלויביקער קריסט, — זאָג איך, — ער איז אַ קאַרייאישער אַרבעטער, אַ רעוואָלוציאַנער. ער האָט זיינע איבער-צייגונגען, וואָס זיינען אויסגעוואַקסן פון אַט'די שווערע נויטן און זאָרג פון אַרבעטער-קלאַס. נאָר ער האָט געפונען אַן אנדער אויסוועג — נישט דעם קלויסטער מיט די געדונגענע מאַנאַשקעס, וואָס דער ענגלישער קאַפיטאַל קויפט און פאַרשלעפערט מיט זיי דאָס קאַרייאישע פּאַלק, נאָר דעם רעוואָ-לוציאַנערן וועגן פון אויפשטאַנד קעגן די הערשנדע קלאַסן. דער קאַרייער טראַכט.

ער זאָגט, אַז אויך ביי זיי איז שוין דאָ אַ געוויסע גרופע מענטשן, וואָס פּראַטעסטירט, וואָס קאָן נישט לעבן אין די באַדינגונגען פון שוקלאַפּעריי. נאָר ביי זיי דריקט זיך דאָס אויס אין אַ פּראַטעסט, אין אַן אַנפאַל אויף אַ באַאַמטן — אין טעראָר.

— ווייל דאָס אַרבעטנדיקע פּאַלק איז נאָך נישט באַוואוסטיגניק גע-נוג זיך צו אַרגאַניזירן און צו קעמפן מיט מער קאַאַרדינירטע מעטאָדן פון מאַסן-קאַמף, — זאָג איך.

די וועלט איז קייין, סוף-כ'סוף, פאַרלירן אין די ווייטקייטן פון פאַ-סיפישן ים שווימט אַ קליינע שיף פון זעקס טויזנט טאָן, מיט סך-הכל 29 פּאַסאַזשירן; 5 פון זיי מיט אַ געוויסער אינטעלעקטואַלער אויסבילדונג. נעכטן נאָך פרעמחע צווישן זיך — האָבן זיך שוין היינט גענומען ציען

פעדים פון א פארשטענדעניש צווישן אייניקע פון זיי — דורך די קלאסן-קעגנזאצן, דורך דעם גייסט פון „עטיק“, יועלכן דער פילאסאף זוכט אין דער גאטהייט, אין דעם קלויסטער — און אין דער אַמעריקאנער פראפא-גאנדע פון מאַכן א „טאַלק“ צווישן אומציווייזירטע פעלקער, און דער הענדל-לער מיט אלטוואַרג — אין „וואוטן“ קעגן דער רעפובליקאנער מאַשין, וואָס האָט געבראַכט אויף דער אַרבעטער-באַפעלקערונג דעם קריזיס פון 1931.

**

עס האָט זיך באַוווּן אַ שטיקל זון און אַ קאַלט ווינטל בלאַזט איי-בערן דעק.

אַ מאַדנע בילד ווערט צוגעגרייט אויפן דעק. צוויי מאַטראַסן טוען זיך איבער אין ברייטע פּיווענטענע הויזן, אַ שטרויענער פאַנצער איבער דער ברוסט, וואָלענע לאַנגע הענטשקעס, און אַ בלעכענע געדיכטע געץ איבערן פנים און קאָפּ — אַזוי ווי מיטלאַטערלעכע קעמפער אויף אַ שווערדן-טור-גייער. אין די הענט נעמען זיי אַ גראַבע באַמבוס, מען העצט זיך אויף אַ וויילע אויף דער פּאַדלאַגע, מען ציירט די טריט, און אַ דועל הויבט זיך אָן. אַן אמת'ער געשלעג, ווי אין די סטודענטישע מענסור-קאָמפּן.

עס פליען קלעפּ, באַגלייט מיט אויסגעשרייען פון אַ טיפּן גאַרגל-טאָן. אַ גרופע הייצער און דעק-אַרבעטער קוקט זיך צו, זיצנדיק אויף די שפיץ-פינגער פון די פיס.

איך נעם מיין קאַמער, און זיי זיינען ווי קינהער צופרידן, אַז מען וועט זיי פּאַטאַגראַפירן.

זיי זיינען נאָך זייער יונג, די אַרבעטער, קוים זיבעצן-אַכצן יאָר אַלט, אַנדערע נאָך יינגער, און אַרבעטן אַזוי שווער. דעם גאַנצן טאָג טוען זיי עפעס. מען פאַמפעט אָן וואַסער פאַר דער קיך, מען פּוצט די מעשענע טיילן פון די טירן, פענצטער, מען לאדעוועט קוילן, מען העלפט אין קיך.

די קיך איז דער וואַרעמסטער פּלאַץ אויפן שיף, און נעכטן בין איך אַהין אַריין. דער קוכער איז געווען דערשטוינט. די פּאַסאַזשירן גייען אַהין נישט אַריין — אפילו די פון „אַזיאַטיק סטירעדזש“ (פערטער קראַס) — יאַפּאַנער און אַ פּאַר אינגעבוירענע פון מאַנילאַ — ברוינע, קורץ געשווי-רענע בחורים, מיט ווייסע, גרויסע ציין און פלינקע, מאַגערע קערפערס.

זיי גייען האַלב-נאַקעט אַנגעטאָן. ווען זיי קומען אַרויף פון קעסל-אַפּ-טייל, זיינען זיי צעגליט און רויט פון היץ. מיט סאַזשע באַדעקט ביז דער ברוסט. אַ סך פון זיי האָבן די אויסצערונג. פון שאַרפן בייטן די טעמפע-ראַטור, קריגן זיי לונגען-אַנטצינדונג און קוים אויסגעהיילטע, גייען זיי וויי-טער צום קעטל.

**

25טער אויגוסט.

נעכטן האָט זיך אָנגעהויבן אַ מערדערלעכער שטורעם. סוף אויגוסט הויבט זיך אָן אין די יאַפּאַנעזישע וואַסערן דער „טייפּון“, אין מיר האָבן דאָס דערשפּירט נעכטן צום ערשטן מאל.

אויפן דעק זיינען אין דער פרי געווען פאַרנחמען זיבן מאַטראַסן מיט אָפּשאַבן דעם זשאַווער פון דער שיפּט פּלאַנקען. זיי זיינען געזעסן אויף דער פּאַדלֶאַגע מיט זענטשקעס אויף די הענט און האָבן סיסטעמאַטיש אָפּגע־ סקראַבעט. מיטאַמאַל האָט זיך אָנגעהויבן פאַרענדערן דער קאַליר פון וואַסער.

מיט אַ פּאַר מינוט פּריער האָב איך, זיצנדיק אויף אַ בענקל אויפן שפיץ פון שיף, באַוואַונדערט דעם ריינעם, טיפן בלוי פון די כוואַליעס, מיט לייכטן וויסן שוים, און מיטאַמאַל איז דאָס וואַסער געוואָרן בלייערן־שוואַרץ און מוטנע. דער הימל איז פאַרצויגן געוואָרן, אַ טומאַן האָט פאַרדעקט דעם ברעג האַרמאָנט, און די מאַטראַסן זיינען אַוועק, ווייל די כוואַליעס זיינען געווען אַזוי שטאַרק, אַז עס האָט אונדז פאַרגאַסן אויפן העכסטן דעק אפילו... אַלץ איז געוואָרן ווי אַוועקגעווישט. די קינדער זיינען אַרונטער אין די קאַ־ בינען — די דערוואַקסענע זיינען עפעס נעלם געוואָרן, און אויבן, ביים שטיי־ ערמאַן. האָט זיך באַוויזן אַ רויט לייכט — אַ סיגנאַל פון שטורעם!

עס איז געווען אַ מוראַדיקע שיינקייט אין דעם צעבושעוועטן נאַסן עלעמענט — און עס האָט זיך נישט געוואַרט אַראַפּגיין אין קאַבינע. איך האָב אויך נישט געוואַלט גיין אין רויכער־צימער, ווייל דאָרט זיצט מען טאַג און נאַכט און מען שפּילט ברידזש מיט ווילדע אויסגעשרייען, געלעכטערס און „קאַקטיילס“ — פאַרמיטאַג און נאַכמיטאַג.

אין קיך איז געווען וואַרעם און פּריילעך — די מאַטראַסן כאַפּן זיך אַריין צום קובער אויף אַ גלעזל גרינע יאַפּאַנישע טיי און צוקער. פון דאָרט קומט אַדעמאַל אַביסל געלעכטער און אַ שפּאַס. כמעט אַלע פּאַסאַזשירן זיי־ נען קראַנק און ביים טיש פעלן זיי אויס.

**

מיר זיינען שוין אין גאַנצן אַריבער אויף יאַפּאַנישע שפיץ. כמעט צו יעדן מאַלצייט גיט מען צוויי־דריי שפיזן, צוגעגרייט אויפן יאַפּאַנישן שטיי־ גער. איך וועל נישט זאָגן, אַז זיי זיינען שלעכט, נאָר מען מוז וויסן, ווי צו האַלטן די העלצלעך — אַ ניט קאַן מען אַפּזיצן אַ שעה און גאַרנישט אַרויפ־ קריגן אויפן צונג.

די יאפאנער עסן אַ סך און מיט אַ סיסטעם. זיי טרינקען אַזוי ווי די אמעריקאנער, דאָס הייסט, צו יעדער צייט. זיי זיינען טאַקטפול, שוואַנגדיק מיט פרעמדע, און זייער פריילעך-עקספּאַנסיוו — פון אַ געזונטן אַפטימיזם — ווען זיי זיינען צווישן זיך.

מרט. עדגערס רעדט זייער גוט יאפאניש און דער גאַנצער טיש איז איין יאפאנישע „אודיעניק“. איך זיך מיט דעם קאַריער — צוויי נאַציאָ-נאַלע מינדערהייטן — און מיר פּראָטעסטירן דערמיט, וואָס מיר האָבן גע-בילדעט אַ בלאַק און ריידן צווישן זיך פּראָנציוויש, יענע פּאַלן נישט פאַר-שטיין. אָבער עס העלפט זייניק — זיי זיינען פאַרט אַ קאַמפּאַקטע מאַיאָריטעט.

**

היינט האָבן מיר געהערט, אַז צוזאַמען מיט די פעסער רייז, וואָס פּאַלן פון שטורעם אין אונזער שיק, איז איך געפאַלן מעקדאָנאַלדס קאַבינעט. דאָס האָט אונדז איבערגעגעבן דער ראַדיאָ אָפּערעיטאָר.

און אַ שטיק אומרו איז באַלד געקומען: ווי וועט זיך באַהאָנדלן באַ-ציען צום סאָוועטן-פאַרבאַנד? וועט זיך ווידער אָנהויבן די וואַקאַנאַליע פון 1928?

מען איז אַזוי אָפּגעריסן פון דער וועלט. עס שווימט אַ נוס-שאַלעכץ אויפן פּאַסיפישן ים, ווערט געוואָרפן פון די כוואַליעס אין אַלע ריכטונגען און — פאַרפאַלן. ניטאָ קיין אויסוועג. די וועלט איז ערגעץ-וואו נאָענט, אַט צאַפּלעט זי זיך איבער אונדזערע קעפּ אין די שפיצן פון דער ראַדיאָ-אַנטענע, און זי ווייסט פון דעם גאַרניט. אַ צייטונג גייט נישט אַרויס — מען מוז זיין צופרידן, וואָס דער אָפּערעיטאָר זאָגט דיר ביים עסן, וואָס ער געפינט פאַר נויטיק.

איך בין זיכער, אַז עס האָט מער פּאַסירט אין די זיבן טעג, ווי דאָס פּאַלן פון מעקדאָנאַלדס קאַבינעט, אָדער דאָס אַריבערפליען פון לינדבערג, נאָר מיר דרייען זיך אַרום אויפן דעק דריי מינוט אַהין, דריי מינוט צוריק — פונקט אַזוי ווי די טשייקעס איבער אונדזערע קעפּ.

מיר האָבן אַנטדעקט וואו זיי נעכטיקן: אין די רעטונג-שיפלעך, אויבן — דאָרט האָבן זיי זיך אויסגעקליבן אַ פּלאַץ. ווען די זון גייט אונטער, און אין דער צווייטער זייט הויבט זיך אַן צו באַווייזן אַ געלע גרויסע לבנה, ווערט זייער קרייז אַ קענערער, אַ שוואַכערער. פון די זיבן טיילן זיך אָפּ דריי גרויסע און צוויי קליינע. און עס בלייבן נאָר די צוויי — וועלכע קרייזן אַרום ביז עס ווערט פינצטער. דאָן ווערן זיי אויך אַנטשוואַמען. דער שטורעם האָט געבושעוועט אַ גאַנצן טאָג און אַ גאַנצע נאַכט. עס

האָט זיך געהערט דאָס וואָיען פון די הינט אין דער קאָיוטע פון די יאַפּאַ-
נער און עס האָט געבלאָזן אַ שאַרפּער ווינט.

דער מענטש ווערט אַפּאַטיש צו אַלץ. עס איז ניטאָ קיין ענערגיע אַי-
בערצומישן אַ בלעטער אין בוך — מען ליגט אויפן פּאַנגן שטול אויפן גע-
שיצטן דעק ביז עס ווערט אמת קאַלט. דאָן גייט מען אַריין אויסטרינקען אַ
גלעזל „סיידקאַר“ — אַ יאַפּאַנישן קאַניאַק — און ווען עס ווערט וואַרעם און
לייכט אין קאָפּ, הויבט מען אָן זיך אויסמאַלן אוממעגלעכע בילדער.

ווי גוט עס איז איצט צו זיצן אין כאַבאַראָוסק — אויף טעאַטראַלנאַיאַ
25, — אין חבר ראַשקעס „שטאַב“ מיט אַ גלאַז טיי און אַ היינטיקער ציי-
טונג און אַ פּאַר פּלענער פּאַר די גאַענטסטע טעג. ווי גוט עס איז צו שפּירן
די פעסטע ערה אונטער די פיס און נישט די שאַלעכץ-שיף, מיטן יאַפּאַ-
נישן „טייפּון“ צוקאַפּט.

היינט איז שוין בעסער — אַבער עס איז נאָך אַלץ שווער צו שרייבן
— דער קליינער טיש שאַקלט זיך נאָך אַלץ. אַבער דער קוכער האָט שוין
אַרויסגעטראָגן אויף דער זון זיין מירטענבויםעל. הייסט האָס, אַז דער שטור-
רעם לייגט זיך — און אַז עס איז דאָ אַ האַפּענונג, אַז עס וועט ווערן
רואיקער.

די פּאַר יאַפּאַנער פרויען קריכן פאַמעלעך אַרויס פון די קאָיוטן —
באַאַסע, קראַנקע, די סטודענטקע, וואָס פּאַרט אין שאַנכאַי אין קראַנק. מיין
פריינט פון „בלאַק“ — דער קאַרייער — איז קראַנק. די צוויי רוסישע פּאַ-
סאַזשיון זיינען קראַנק. זיי ריידן צווישן זיך אין די פּאַרוואַרפנסטע ווינק-
לעך פון שיף און ווען איך קום פּאַרביי — ווערן זיי אַנטשוויגן. מיט קיינעם
ריידן זיי נישט.

ווער זיינען זיי?

איך וויל נישט פרעגן ביי זיי, ווייל זיי מאַכן אַ שלעכטן איינדרוק.
די מאַטראַסן, וועלכע איך האָב פּאַטאַגראַפירט באַגריסן זיך איצט מיט
מיר און מיר באַגעגענען זיך ביים קיך. די שיפס-נאַטשאַלסטווע האָט זיך
שוין ציגעוואוינט דערצו, אַז דער „קלוב“ איז מיר סימפּאַטישער, ווי די באַר
און דער רויכער-צימער און מען לאָזט מיר דאָרט שטיין און ריידן מיט די
מאַטראַסן און מיט דער איינציקער סטאַרדעס.

איך האָב געפונען אַ בענקל פּעבן אַריינגאַנג אין קעטל-אַפּאַמיל, וואו
קיינער איז ניטאָ. עס איז ווער נאָו פון שיף. פּאַרנאַכט קומען דאָרט אַ
פּאַר מאַטראַסן זיך דורכשמועסן און אַפרוען. עס איז רואיק דאָרט, און
די טשייקעס פּליען אַרום. איז עס ווי אַ באַנק אין בראַנקס-פּאַרק. אַביסל
ווייז ליגט דאָ אַלעמאַל אויסגעשפּרייט פּאַר די פּייגל. אַבער זיי קומען נישט
בייטאָג.

דער מענטש פאסט זיך צו צו אַלעם. געצואונגען צו פאַרברענגען האָס גאַנצע לעבן אויף דער ערד — אַרדנט ער זיך איין אין אַ הויז מיט דעם מאַקסימום קאַמפּאַרט. איינגעשפּאַרט אין אַ טורמע — מאַכט ער פון זיינע פיר ווענט האָס מעגלעכסטע. אַרויסגענומען פון דערפּער און פעלדער, לייגט זיך דער מאַטראַס אויף זיין שמוּאַל אייזערנעם בעטל — צונויפגעשמידט צו דער וואַנט און לאַזט זיך טראַגן פון „טייפּון“ איבער דער ערדלאַזער ווייטקייט פון פּאַסיפּיק; צווישן איין שטויט און דעם צווייטן, דערשמעקט ער די טרוקענע, שטויביקע ערד פון זיינע היימישע רייזפעלדער.

עס איז דאָ אויפן שייף אַ מאַטראַס פון אַ יאָר זעכצן — אַ קינד נאָך. וואָס זוכט ער אויף די ימ'ען? וואָס טרייבט אים צו אַרבעטן אין נאַכט און שטורעם פאַר פּערצן יען (צוויי דאָלאַר) אַ מאַנאַט אין קעסל־אַפּטייל אַלט קוילנשיטער?

ער איז דאָס אַכטע קינד ביי דעם יאַפּאַנישן פּויער און מוז אַוועק פון הויז — פּאַרדינען, זויזל אויך דאָרט איז אַ קריזיס. דער צווייטער אינזשעניר פון שייף דערציילט מיר, אַז די קאַמפּאַניעס לייגן צו געלט צו יעדער רייזע. עס פאַרן כמעט נישט קיין פּאַסאַזשירן, קיין עקספּאַרט איז כמעט נישט, צוליב שווערע טאַריפּן, וואָס אַמעריקע האָט אַרויפ־געלייגט אויף סחורות.

עזי איז געווען פּאַראַיאַרן אין ווינטער־טור, אין דער שווייץ, באַשטענדן גרויסע שיפּס־מאַטראַרן. ער איז דאָן געווען אויף אַ קריגס־שיף, ער קען די שווייץ, ער איז געווען אין לאַנדאָן, ער קען די וועלט אַביסל. די גאַנצע וועלט, זאָגט ער, לייזט פון אַרבעטסלאַזיקייט. — נישט די גאַנצע, — זאָג איך, — איין לאַנד, פּאַרקערט, זוכט אַר־בעטער און נעמט זיי אַזש פון פרעמדע לענדער. דאָס איז די סאַוועט־יוניאָן. ער זאָגט, אַז ער וואַלט זיך געוואָלט איבערצייגן. — אפילו די קאַפיטאַליסטישע צייטונגען, — זאָג איך, — גיבן עס צו. דער אינזשעניר שווייגט.

פּאַרוואָס שווייגן זיי אַלע, ווען מען ווייזט זיי אויף וועגן דער פּלאַנ־מעסיקער עקאָנאָמיע פון דעם סאַוועטן־פּאַרבאַנד? זיי ווייסן און ווילן נישט צוגעבן? אָדער זיי ליינענען גאַרניט און עס איבערראַשט זיי ביז פּאַרלירן דעם לשון? אָבער מען שווייגט.

איך מיין, אַז עס איז די שרעק פאַר פּאַקטן און אַ מורא פאַר דער צו־קונפט. מיט וועמען איך זאָג נישט רייזן וועגן דעם „גרויסן שכן“ פון יאַפּאַן, ווערן זיי אַנטשווייגן.

אפשר איז עס פשוט'ע שרעק פאר ריידן וועגן קאמוניזם, וועלכער איז אין 'אפאן 'טאבר', א פארבאטענע זאך?

**

26טן אויגוסט.

די שיף פונקציאנירט ווי א גוט-געאויילטער אפארט. זי איז ווי א פריי-מיטיווע באלעבאטישקייט, מען האט צוגעטיילטע פונקציעס און יעדער ווייס אין וואס זיין ארבעט באשטייט. אבער דאס צוטראכטן גראד פאר יעדן טאג באזונדער איז זייער קונציק. צום ביישפיל, היינט פרי האבן דריי מאטראסן געדרייט א שטריק. א זייער פרימיטיווע הילצערנע דריי-באנק איז געשטאן מען פון איין ווייט דעק און אויף דריי הילצערנע שפונטן זיינען געווען בא-פעסטיקט דריי דינע שנירלעך. א מאטראס האט מיטן האנט געדרייט א הילצערן הענטל, ווי מען דרייט א מאשינקע, וואס מאלט פלייש. אנטקעגן, אויף דער צווייטער זייט פון לאנגן דעק איז געשטאנען א צווייטער מאטראס און האט געדרייט די איבעריקע דריי עקן פון די שנירלעך. דער דריטער מאטראס איז געגאנגען פון איינעם צום צווייטן עק אין האט זיי פארביטן, ווען זיי פלעגן ווערן מיד פון דרייען דאס הענטל.

מען האט אזוי געדרייט א ושעה-צוויי און עס איז ארויס א גאנץ שיינע פעסטע שטריק. געמאכט האט מען אים פון א פריערדיקן, אלטן, האלב-צעפאלענעם קאנאט.

אן אנדער גרופע מאטראסן באשמירט היינט מיט פעטער רויטער פארב די אפגעקראכענע אייזערנע פלאנקען פון שיף. דער קאפיטאן קוקט איבעראל אריין. אין אונט זיצט ער אין רויכער-צימער און שפירט שאך מיט זיינע אסיסטענטן, און רויכערט פאפיראסן. קיינער פון זיי לייענט נישט, כאטש עס ליגן יאפאנישע זשורנאלן און ביכער. דאס לעבן אויף דער שיף איז טרויעריק.

עס איז א שטרענגע דיסציפלין. ווען די מאטראסן ארבעטן קוקן זיי קאנצענטרירט און ערנסט אויף זייער ארבעט. עס זעט אויס. ווי עמעצער וואלט זיי באדאכט — אזוי שווינגדיק זיינען זיי צווישן זיך. אויף קיין פראגע וועלן זיי אייך דאן נישט ענטשערן.

דאס לעבן איז זייער מאנאטאן און כווער. ביז שפעט ביינאכט גייען ארום די מאטראסן און טוען עפעס. צווערף אזייגער ביינאכט ווארפט מען ארויס גרויסע בלעכענע קאנען מיט אַז פון קעסל-אפטייל אין ים אריין. דאס קומט די צווייטע שיכט און די ערשטע רייניקט אפ פאר איר דעם קעסל-אפטייל. דאן ביט זיך אויך דער ראדיא אפערעיטאָר. ער זיצט אין א קיין, ווארעם שטיבל, פארוואנגען מיט קארטן און לאנד-בידער. א ווייסע

מאָרמאָרענע טאָפּל געפינט זיך אויף זיין טיש, מיט עטלעכע ראַדיאָ־רעסי־
ווערס און אַן אָפּענעם מיקראָפּאָן. און דאָס איז אַלץ. פון צייט צו צייט הערן
זיך מערקווירדיקע טענער. די טענער פּאַקשרייבט דער אָפּערעיטאָר און
דרוקט זיי איבער דעם אַנדערן טאָג, אויב דאָס איז באַשטימט פאַר זעם
פּובליקום.

פון אונטן — טיף אונטן — וואו די מאַטראָטישע קאַבינען זיינען, טיף
אין וואַסער, הערן זיך אין אַונט טענער פון אַ פלייט. דאָס שפּילט אַ מאַטראָס
אויף זיין פּרימיטיוו יאַפּאַניש פּייפל.

אַ שווערער ריח קומט פון אונטן: סמאַלע, רויך, קוילנגאַז, צעוואַשענע
פּאַדלאַגעס און אויסגעוואַשענע וועש — אַזוי ווי אין אַ גרויסער שטוב אין
אַ וואוינונג, וואו עטלעכע מענטשן שלאָפּן, עסן און אַרבעטן אין איין צימער.
יעדע שעה הערט זיך אַ סינגאַל פון אַ גלאַק און אַ מאַטראָס לויפט
אַרויף פון קאַבינע צום שטייער־מאַן אויף דעם קאַמאָנדע־בריקל.

עס מוז זיין שווער אַזאַ דעבן פאַר געוונטע מענטשן, וואָס מוזן זיך באַנוֹ-
גענען מיט אַ שיף אויף צו אויסדאַדעווען זייער ענערגיע.

און ווען עס איז נישטאָ קיין זון, ווען אַ רעגן גייט, ווי היינט און נעכטן,
און ריזיקע כוואַליעס שטורעמען קעגן זייערע קליינע פענצטערלעך טיף
אין וואַסער, און ווען עס קומען געדאַנקען וועגן די פעלדער און וועלדער
אין דער ווייטער היים, מוז ווערן קאלעמוטנע אויף דער יונגער נעמה.

— וואָס מאַכט אייך, מענער, צו ווערן שיפּסלייט, וואָס צווינגט אייך צו
פאַרברענגען אַ וועלט אויפן ים? — פרעג אייך ביים ערשטן מאַשיניסט.

— די שוועריקייטן צו פאַרדינען אויף אַ שטיקל ברויט אויף דער יבשה,
— ענטפּערט ער. — נישט פאַר אַלעמען איז דאָ גענוג אַרבעט אין לאַנד —
נישט יעדער קאַן גיין אין פאַבריקן און קאַנטאָרן, מוז ער זוכן זיין גליק אויפן
וואַסער, — זאָגט ער.

די פאַמיליעס זיינען עדיף מאַנאַטן און דעם פּאַטער און דעם מאַן —
און בלויז אייך מאַנאַט אורלויב האָט ער, און אַ טאַג־צוויי, ווען די שיף
שטייט אין יאַקאַהאַמאַ, איידער זי גייט אין קאַבע, פון דאָרט צוריק אין סעאַטל
— דאָס איז זיין קרייז, דאָס איז אויך דער קרייז פון די טשייקעס...

אייך געדענק די פּריילעכקייט אויף דער גרויסער שיף „גרוזיא“ פאַר־
אַיאָרן, וואָס איז געגאַנגען פון סאַטשי ביז באַטום און דאָן צוריק אין פעאַ־
דאַסיאַ, קרים.

אַ ריזיקער עולם פון סאַוועטישע עקסקורסאַנטן־סטוחענטן, אַרבעטער,
אַנגעשטעלטע, קינדער, וואָס האָבן פאַרבראַכט זייער וואַקאַציע אויף קאַזוו־
קאַז און געפאַרן זען סוכום און באַטום און דערנאָך קרים מיט דער נייער
שיינער שיף.

מוזיק, געזאנגען, שפילן — אַ פרייעכקייט אָן אַ ברעג — אָן איבער-
שויםענדיקע פרייד אין לעבן פון אַ קלאס, וואָס איז פריער געווען פיזיש
און גייסטיק אונטערדריקט און פון וועמענס הענט און פיס מען האָט אַראָפּ-
גענומען די שטריק און אַרויסגעטראָגן דעם גוף אויף דער פריי!

און איצט אַטעמט ער, און איצט לעבט ער!

אין אָונט איז דער לייען-וואָל פול, מען שרייבט מען לייענט, מען אַר-
בעט, מען שפילט מוזיק אין אַ צווייטן זאל, און יעדער פאַרט צוריק צו אַ
ניטיקער, וויכטיקער פולסירנדיקער אַרבעט. און יעדער פּיזש דאָס, יעדער
ווייס, אַז ער בויט איבער אַ וועלט, ווי קליין און יונג ער זאָל נישט זיין.

און דאָס גיט דעם סאָוועטישן עולם היינט, אין 1931, דעם פאַרנומענעם,
געוועלשאַפטלעכן אויסזען, וואָס וואַרפט זיך דעם פרעמדן אין די אויגן, און
דאָס מאַכט די סאָוועטישע פּאַמיליע אַזוי אַנציענד און אינטערעסאַנט פאַר
פּרעמדע.

איך זייען אַן אַלט בריווּל :

„... אונדזער וואוינונג זעט אויס, ווי אַ וואַקזאַל פון אַ צענטראַלער אייז-
באַן-סטאַנציע. די מיידל איז אַוועקגעפאַרן אין איר פּיאַנער-לאַגעזער אין טאמ-
באָווער גובערניע. זי אַרבעט אויף אַ קאַלכאַז און וויל נישט קומען צוריק
אין מאַסקווע. דער זון, אַ זעכצן-יעריקער סטודענט, איז אַוועקגעפאַרן אין
קרים אין אַ ביאַלגישער סטאַנציע און האָט אַנגעהויבן זיין ערשטע וויסנ-
שאַפטלעכע אַרבעט. די הויז-באַדינערין, יעדענא, איז אַוועק אויף וואַקאַציע
צו זיך אין דאַרף, די מוטער איז אין וואַראַנעווע אויף אַ דאַטשע. מיר ביידע
פאַרן אין קאַוקאַז אין דעם אַפּרו-הויז פאַר זשורנאַליסטן. די בייזע בריי-
דער האָבן געענדיקט אַלט אינזשינערן און זיינען שוין אויפן פּאַסטן אין
מאַגניטאַסטראַי“...

דאָס איז אַ בריווּ פון מאַסקווע פון סוף יולי, וואו די שטויביקע זומער-
דיקע וואוינונג אויף סאַדאַווע ווערט אויסגעפּאַדעוועט און אירע איינוואוינער
זאַמלען נייע פּראָדוקטיווע קרעפטן פאַרן פּערטן יאָר פון דער „פּיאַטיצעטקאַ“,
און דאָ אויף דער שיף „יאַקאַוואַמאַ מאַרו“, אויף דער גאַנצער פיר טויזנט-
מיליקער ווייטקייט פון פּאַסיפיק שפּילן אַלע דאָס פּאַן-אַמעריקאַנישע „אימ-
בעסילע“ קאָרטן-שפּיל, „ברידזש“.

אין דערין קאָנקרירט דער פּאַסיפיק ענערגיש מיט דעם אַטלאַנטיק.
זיינע פּאַסאַזשירן פון „אינטעליגענטן“ טיפּ וּשפּילן אויך „ברידזש“ — אוי-
סער דעם טאַנצן ווי צו די אימפּרעסיאָניסטישע מעלאָדיעס פון „דזשעז“ נאָך
זייערע האַלב-ווילדע פּריוואַטע טענץ...

און אין די קאַבינעס, וואָס שטייען אין וואַסער, הענגט גרויע מאַטראָקע

וועט און א מעלאנכאליש ליד קלינגט שפעט בינאכט אויף א פינפעלע — אויסגעשניצט פון א דינעם באמבוס-רער.

*
*
*

פרייטיק, דעם 28טן אויגוסט.

איך שרייב אויסדריקלעך: פרייטיק, דעם 28טן אויגוסט, ווייל מיר האבן פארלארן דאנערשטיק. מיר האבן פארלארן דעם נעכטיקן טאג.

עס וואלט באדארפט זיין דאנערשטיק היינט, ווי ביי אלע מענטשן אויף דער ערד, נאָר מיר זיינען אויפן וואסער, מיר יאָגן זיך נאָך דער זון, מיר שטעלן יעדע נאכט צוריק דעם וויגער אויף אַ האַלבע שעה, און עס העלפט אַלץ נישט. מיר האָבן געמוזט אימגאַנצן ליקווידירן אַ טאָג, און סיי ווי שטעלן מיר אָפּ אַ האַלבע שעה יעדע נאכט ווייטער, ווייל אין יאָקאָהאַמאַ איז מאַנטיק ווען אין ניו-יאָרק איז דינעסטיק.

מ'זעט אזוי-אַרום, אַז דער „נעכטיקער טאָג“ האָט אויפן ים קיין ווערדע נישט, מ'וואַרפט אים אַרויס אינגאַנצן, אויב מ'ווייל.

איז היינט שוין פרייטיק, כאָטש נעכטן איז נאָך געווען מיטוואָך. און איין גוטע זייט האָט דאָס אַרויסוואַרפן פון דעם טאָג דאָך געהאַט — מ'איז אַ טאָג נעענטער צו טאָקיאָ. אזוי וואַלט מען געמוזט דאָנערשטיק אויך פאַר-פאַרן...

אין אַ גאַווינע איז דער ים היינט ווידער שטורעמדיק, און דער שפּאַציר אויפן דעק איז אַ קאַמף מיטן ווינט. קיינער איז ניטאָ, נאָר די קינדער שפּילן זיך און וואַרפן רינגען איבער הילצערנע שטרעקעס. איינער פון די רוסישע פּאַסאַזשירן שטייט אויפן דעק ביים פּאַרענטשע און קוקט מעלאַנכאָליש איי-בער דער גרויסער וואַסער-גאַס. ער איז ניט געווען ראַזירט שוין פילע טעג, אַפּגעלאָזן, קענטיק — געווען ים-קראַנק און ניט געהאַט קיין ענערגיע.

דעם צווייטן זעט מען נישט.

מ'סקראַבעט שוין ווייטער די שפּיס-פּלאַנקען — פון דער צווייטער זייט איצט. 9 מאַטראָסן דינן אזוין ווייטער אויף די בייכער און רייבן מיט לאַנגע טעמפע ברעך-שטאַנגען די ווייטסטע ווינקלען פון די אייזערנע זייטן. אלע טראָגן לעדערנע גאַרטלעך, פון וועלכע עס הענגט ביי דער זייט אַ שטיקל לעדערנער שיידל מיט אַ מעסער אינווייניק. זיי טראָגן אויף די קעפּ פאַר-שיידענע סאַרטן אַנטוועכץ, און זיי זעען אויס ווי סעוואַן-אַרבעטער, וואָס זיינען נאָר-וואָס אַריין פון אַ שאַסיי אַרבעטן צו אַ שאַסיי קאַנטראַקטאָר: איינער טראָגט אַ שטרויענעם הוט, זיי די אַמעריקאַנער אַפּיס-אַנגעשטעלטע טראָגן; אַ צווייטער טראָגט אַ גרויסן מעקסיקאַנישן פּילץ-הוט מיט אויסגעדייטע

ראַנדן, אַן אַנדערער — אַ געשטרײפטע קעפקע און אַ פערטער אַ וויסע שמוציקע מאַטראַסן־מיץ מיט די שוואַרצע בענדלעך אַן אַ זײט.
זײ זײנען ווידער זײער קאַנצענטרירט בײ דער אַרבעט אין ערנסט.
אַ צווייטע גרופע שומירט די ווענט פון קוײמען, און טוט די אַרבעט אינגאַנצן אומזיסט, ווײל פון קוײמען סמאַליעט אַזאַ שוואַרצער פעטער רויך, אַז ווי מ'זאָג נישט שמירן זײנע ווענט, ווערן זײ דאָך באלד באַדעקט מיט אַ נייעם שיכט שוואַרצקײט.

**

עס איז שווער צו לעבן אין אַ בירגערלעכער סביבה, וואָס לעבט אַ גוטן טאָג אויפן השּׁבון פון אַ רײכן טאַטן, און וואָס גײט נײט דורך די קיך־טיר, ווײל דאָרט קאַכט מען פאַר די מאַטראַסן, ווײל דאָרט איז דער פערטער קלאַס, ווײל דאָרט הענגט די וועש. עס איז שווער מיט זײ צו פאַרברענגען אַן אָונט אין רויכער־צימער, וואו זײ שפּילן אין קאַרטן און טרינקען די קאַק־טײלס. עס קומט אָבער אויס דאָרט אײך אַרױפצוגײן — ווײל דאָרט זײנען דאָ אַ פאַר רעקאָרדס — דורך אַ בלינדן צופאַל, ומסתמא, אַרײנגעזעצט אין דעם קעסטל פון דער וויקטראַלאַ: אַ רוסישע וויג־ליד, געזונגען פון מאַריאַ קורענקאַ, און דאָס ליד פון אינדישן גײסט פון דער רוסישער אָפּערע „סאדקאַ“.

צוליב די צוויי רעקאָרדס גײט מען אויבן אַרױף, אַמאָל צווישן די ווילדע אויסגעשרײען ביים קאַרטן־שפּיל אָדער די גאַרגלדיקע האַלדז־טענער פון די יאַפּאַנער אָפּיצירן, וואָס שפּילן שאַך און דאָמינאַ, הערט מען זיך אײן אין דער נײנער רוסישער שפּראַך, צו דער גלאַקן־רײנער סאַפּראַנאַ־זינגערין, מאַריאַ קורענקאַ.

מ'הערט זיך אײן, און מיט אַביסל פאַרמאַכטע אויגן העט מען דעם גע־פאַקטן זאַל פון מאַסקווער קאַנסערוואַטאָריע, אויף גערצען נאַס, און מ'לעבט נאָכאַמאָל אײבער דעם קאַנצערט פון טאַמאַראַ צערעטעלי, אַ גרוזינישע זינגערין, וואָס נעמט דעם מאַסקווער עולם מיט שטורעם בײ יעדן פון אירע אַרױסטרעטונגען.

מ'פאַרמאַכט די אויגן — און מ'זיצט אין דעם גרויסן מאַסקווער אָפּעראַ־טעאַטער אויפן יוביליי פון דער רױטער אַרמײ, דעם 22טן פעברואַר, און מ'זעט די זינגער און טענצער פון דער „אָדוואַ“ (אָסאַבאַיאַ דאָלנע־וואַסטאַטש־נאַיאַ קראַסנאַיאַ אַרמײאַ), וואָס האָט געקעמפט אויפן מאַנדזשורישן פּראָנט אין 1929 און וואָס האָט באַשאַפן אירע אײגענע לידער און טענץ פון פּראָנט־לעבן אין ווײטן מזרח.

דער רעקאָרד גײט אויס, דער פאַרהאַנג פאַלט, דער פּײער אונטער די

סאָסנעם טליעט שוואַך, און אַ הילכיקער געלעכטער פון אַ „באָי־פרענד“, וואָס האָט געוואוינען די שפּיל, ברענגט אייך ווידער צו דעם רעאַלן לעבן — צו דער שיף „יאַקאָהאַמאַ מאַרו“ אין צום ענדלאָזן מאַנאַטאַנעם, אומאויפ־הערלעכן שניידן פון די פּאַציפּישע כוואַליעס אין די פּאַרושאַווערטע שיף־ווענט, וועלכע יאַפּאַנישע אַרבעטער וועלן מאַרגן, איבערמאַרגן און איבער־איאָר אָפּסקראַבען ביז בלאַנק.

אין באָר גייען אַמאָל אַריין די סטואַרדס פון אונטן, ווען מ'שיקט זיי נאָך אַ פּלאַט ביר פאַרן שטייערמאַן אָדער אָפיציר.

זיי קוקן נייגעריק אויף דעם עולם ביי די קאַרטן, אויף די אַמעריקאַנער בער מיידלעך, הערן זיך צו צו די רעקאָרדס פון מוזיק, מייסטנס הושעז אָדער יאַפּאַנישע מוזיק. אויף זיי ליגט דער נאַאיווער אויסחרוק פון שטויגען, ווייל דאָ איז דאָך אַן אַנדער וועלט. ווי אין דעם קעסל־אַפּטייל, אָדער אין דעם „אַזיאַטישן סטירעוואַזש“ מיט די שַענצטער אין וואָסער און די בעטלעך איינס איבער דעם צווייטן.

מיר קענען זיך שוין, און ווען זיי זעען מיך דאָ אויבן מיט אַ בוך אָדער אַ צייטונג, קוקן זיי נייגעריק, ווייל איך זיך ניט מיט דעם איבעריקן עולם. זיי פּילן זיך נענטער מיט מיר. און ווען איך גיי אַריין אין קיך, גיט מען מיר אַ גלעזל טיי, אָדער אַ שיסעלע רייז — דאָס איז די יאַפּאַנישע פּראָלעטאַרישע גאַסט־פּריינטשאַפּט. מ'טראַגט אַריין אין „הויז“ די בוימלעך און די זאַמד־קעסטלעך — הייסט דאָס, אָו עס גייט ווידער זיין אַ שטורעם, און די זאַלץ־וואַסער וועט זיך קייקלען איבער דעם גאַנצן רעק און מ'וועט ווייטער נישט קענען גיין איבערן שיף און נישט קענען זיצן אויף דער היל־צערנער באַנק אויפן שיפ'ס באַז. ווי אומגעדולדיק איך וואַרט שוין אויף דעם פּאַרט יאַקאָהאַמאַ.

דער קערפּער איז געוואָרן פּאַרהאַרטעוועט פון ווינט און זאַלץ. די פּאַר טעג זון האַבן אָפּגעברענט דעם פּנים, די הענט זיינען ברוין און האַרט געוואָרן.

היינט האָט מען מיך אַ פּרעג געטאָן, וואוהין איך פּאַר: צי וועל איך פּאַרבלייבן אין יאַפּאַן, אָדער פּאַרן ווייטער.

איך זאָג:

— אין יולאַדיוואַסטאַק.

צי איך האָב נישט קיין מורא?

-- פּאַר וואָס אָדער פּאַר וועמען?

אַ פּאַר שטאַמלדיקע ווערטער:

— די ראַשיענס! ... זיי האַבן אַזוי צעשלאָגן פּאַראַיאָרן די כינעזער

אין כאַרביין...

— איז וואָס האָט דאָס צו טאָן מיט פּאַרן אין כאַבאַראַווסק, אָדער טאַמסק, אָדער מאַסקווע ?

— אַבער אַ פּרוי !

איך מוז אָנהויבן דאָ אויך פון סאַמע אָנהויב. און איך דערצייל זיי וועגן... „איקאַר“, פּונקט ווי די סטאַרק־פּערס אין טרענטאָן, אָדער אין טאַקאָמאַ. מ'הערט זיך אײַך מ'ברענגט אַ געאַגראַפֿישע מאַפע, און דאָ צווישן ווילד־פּרעמדע מענטשן, מיט אַ פּרימיטיווער נייגעריקייט, שטעל איך זיי פּאַר די געליבטע טיבירער טאַיגאַ, דעם שטאַלצן טייך אַמור, די אַלטע קאַזאַק־שטע הערפּער ביי זיינע ברעגן, און די נייע, רירעוודיקע שפּראַצונגען פון ייִדישן לעבן אויף אַ נייער, אײַגענער, סאַוועטישער ערד. כמעט ווי אַ לקעציע אין קענזאַס־סיטי, אָדער ביי אַ לאַנטשאַן פון ענגליש־ריינדדע לעידיס.

איצט ווייסן זיי, וואוּהיין איך פּאַר.

און דער אינטערעס צו מיר פון יאַפּאַנישן ביזנעס־פּילאַסאָף פון באַסטאַן האָלט אין פּאַלן.

— טאַיגאַ, טראַקטאָרן, סאַיאַ־בעבלעך, אַ ברונעמער־עקספעדיציע, דרע־נאַש און רייז־פּלאַנטאַציעס — זיי ווייסן דאָס איז פון פּילאַסאָפֿיע, פון „אינ־דיפּירענס“ און ווי ווייט עס איז פון אַ בעיסבאַל שפּיל אין זיין קאַמפּוס. ווייל ער קומט פון אײַנער פון די עלטסטע פּאַמיליעס אין טאַקיאַ, וואָס זייערע זיידעס זיינען באַקאַנט ביים הויף פון מיקאַדאָ נאָך מיט 200 יאָר צוריק, געוועזענע מיטגלידער פון דער פּאַרטיי „סאַמורי“, און איצט אין דינסט פון מיקאַדאָ. און אַט — טראַקטאָרס, קאַלכאַזן... די דערשיטערונג איז גרויס.

דערפּאַר אַבער איז דער קאַרייער, וועלכער איז היינט צופּעליק געזונט, זייער צופּרידן. איך האָב אים געזאָגט, אַז זיינע לאַנדסלייט זיינען גוטע פּאַר־מער פּאַר גרינסן און רייז, אַז מיר אין ביראַבידוואַן לערנען זיך פון זיי דערווייַז ווי צו זייען רייז, ביז מיר וועלן אַדאַפּטירן די טרוקענע אַמעריקאַ־נער סיסטעם פון זייען רייז, ווי אין מאַנטאַנאַ אָדער טעקסאַס.

**

דעם 30טן אויגוסט.

וואָס פּאַר אַ שרעקלעכע צוויי טעג עס ליגן הינטער אונדז ! עס האָט זיך אײַערנעכטן שטאַרק צעבושעוועט דער „טייפּון“, וואָס האָט זיך אָנגע־הויבן אַרום די ברעגן פון יאַפּאַן, ווי געוויינלעך, אין סעפטעמבער. מיר זיינען שוין 1,600 מייל פון טאַקיאַ. דער „טייפּון“ הויבט זיך אָן פּלוצלינג, אינמיטן פון העלן וונענ־שיין. עס ווערט מיטאַמאַל בלויער און קאַרט. די טראַליעס וואַקסן און שפּריצן פּאַנטאַנען מיט שוים אויפן דעק. מיר האָבן

געהאט אַ ראַדיאָ-באַריכט פון אַ צווייטער שיף, וואָס איז שוין אַריין אין דער „טייפון“-אַטמאָספּערע, און זי האָט האָס אונדז געוואָרנט וועגן דעם. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ גוואַלדיקער ווינט, קעגן וועלכן אונדזער פּריער־דיקער שטורעם איז געווען אַ וויג־ליד.

עס איז געוואָרן בלוטיקע ערנסטקייט. מ'האַט געמוזט צומאַכן אַלע טירן. די ערשטע האָט זיך פאַרמאַכט די טיר פון דער מאַנשאַכט און מ'האַט אַראָפּגעלאָזן אַ הערמעטישע אייזערנע טיר. דאָן האָט מען באַלד צוגעבונדן מיט שווערע קאַנאַטן דעם דעק. מ'האַט פאַרמאַכט אין די קאַבינען די איי־לומינאַטאָרן. מאַטראַסן זיינען אַרומגעלאָפּן מיט העק און מיט האַמעס, פאַרשלאָגן מיט נעגל לויזע עפּענונגען. מ'האַט זיך געגרייט ווי צו אייטצור־האַלטן אַ לאַנגע באַלאַנגערונג.

די הויך פון די כוואַליעס האָט דערגרייכט די מוראָדיקע ציפּער פון דרייסיק פּוס! אונדזער שיף האָט אָנשטאַט דרייצן מייל געמאַכט זעקס און פינף מייל אַ שעה! יעדע ריזיקע שטורעם־כוואַליע האָט מיט אַ גוואַלדיקער קראַפט צעטרייטלט דעם שיף־קערפּער און מיר האָבן געפּילט, ווי די מאַ־טאָרן הערן־אויף צו אַרבעטן אויף אַ פּאַר סעקונדן. די שיף איז געשטאַנען מאַמענטווייז טיף אונטערן ים, און אַ הויכע וואַנט מיט שוואַרצע וואַסער איז מיט אַ דונער אַרויף אויף אונדזער דעק, קלאַפּנדיק אין די פענצטער און באַגריטנדיק אונדז מיט אַ רעגן פון פייכטקייט, אפילו אין די גוט־פאַר־שלאָסענע קאַרידאָרן. דער קאַפיטאַן איז געוואָרן ערנסט קראַנק און האָט זיך ניט באַוויזן צו די מאַלצייטן. די מאַנשאַפּט און די אַפיצירן זיינען וואָס אַ שעה געוואָרן שווייגזאַמער, און אַלע פּאַר מינוט פּלעגט פון ראַדיאָ־צימער קומען אַ באַריכט צום שטייערמאַן.

די שיף האָט געקערעכצט, ווי אַ לעבעדיקע באַשעפעניש. מ'האַט געקאָנט הערן, ווי זי קעמפט מיטן שטורעם. כּמעט אַלע זיינען געווען קראַנק. ביים טיש פּלעגן נאָר זיצן אויסער מיר, צוויי פּאַסאַזשירן, און מיין סטואַרד האָט מיר געזאָגט, אַז איך בין אַ גוטער „סיילאַר“.

צום אַוונט, נעכטן, האָט דער „טייפון“ דערגרייכט זיין מאַקסימאַלע קראַפט, און מיר זיינען געפּלויגן פון איין עק קאָוטע צו דער צווייטער. דאָס גע־שיר פון טיש איז געפּאַלן. די זאַכן אין די קאַבינען פּלעגן פּאַלן, און עס איז געווען אַוממעגלעך צו זיצן אויף דער לעדערנער קאַנאַפּע אין רויכער־צימער, ווייל מ'פּלעגט זיך אַראָפּגיטשן אויף דער פּאַדלאַגע.

איך האָב נעכטן נישט געשריבן, ווייל איך בין געווען איבערצינגט, אַז מיר וועלן דעם שטורעם נישט בייקומען.

עס איז געווען אַ פאַרצווייפּלטער קאַמף מיט דעם ים, און אַ זעלטן־שיינער אָנבליק: הילע, נאַקעטע, שרעק־צעבושעוועטע עלעמענטן און —

פון מענטשן-אויסגעבויטע מאַטאָרן. די עלעמענטן זיינען געוואָרן לעבעדיק פאַרקערפערט. און דאָס האָט מען געזען אין די אויגן-בליקן, ווען מ'האָט זיך געצוואונגען צו טראַכטן, צו נעמען זיך אין די הענט און ניט דערלאָזן די פאַרצווייפלונג זאָל אַרײַנקריכן אין דער נשמה.

די טשאַיקעס האָבן זיך ערגעץ-וואו באַהאַלטן. קיין וואַרעמער, פּולסיריג-דער שטיק לעבן איז אַרום אונדז ניט געווען. נאָר דער „טייפּון“ און די שיף-מאַטאָרן.

די נאַכט איז געקומען. איך האָב זיך נישט אויסגעטאָן. איך האָב גע-דולדיק געוואָרט אויפן סיגנאַל, ווען די שיפּלעך וועלן אַראָפּגעלאָזט ווערן — אזוי נאָענט איז געווען די געפאַר!

די גאַנצע נאַכט האָט געשווימט דאָס וואַסער איבער די ווענט פון דער קאַבינע. מיט אַ שטאַק טיפּער איז אַלץ געווען אונטערן וואַסער, און באַ-לויכטן פון די אילומינאַטאָרן האָט זיך באַוווּזן דאָס גריין-גרוין-געל צעשווימט וואַסער. אַ שטיק האַלץ פון אַ צעבראַכענער שיפּל האָט זיך אָנגעקלאַפט אַמאָל אָן פענצטער, און די צעשפילטע פּאַנטאַזיע האָט געוויכט אין ליכט פון שײַנ-פּראָזשעקטאָר צעקלאַשטע, טויטע פיש.

זעקס אינדערפרי. אין דעם אַרקעסטער פון קרעכצנדיקע מאַטאָרן, אַרויפ-געצויגענע קייטן. קלאַפּנדיקע האַמערן און וואַסער-פּאַמפּן האָט זיך דערהערט אַ שוואַכער קלאַפּ אין טיר פון מיין קאַבינע: דער ווילקאַמעסטער פון אַלע מענטשלעכע וויזשן אין שעה'ן פון אומעט און היפּלעזער איינזאַמקייט — אַ ראַדיאָ-טעלעגראַמע פון ניר-יאַרקער אָפיס פון „איקאָר“!

פינף מיט אַ האַלב טויזנט מייל איז געגאַנגען דער גרוס פון ווייטן ניר-יאַרק, איידער ער האָט זיך געזעצט אויף דער ראַדיאָ-אַנטענע פון דער „יאַקאָהאַמאַ מאָרו“, וואָס צאַפּלט זיך אין די אַרעמס פון אוראַקאן. פון דאָרט האָט אים דאָס יואַכנדיקע אויג פון שײַס-אַפּערעיַטאָר אויפגעכאַפט און גע-שיקט צו מיר, אָנפילנדיק דעם גאַנצן אַרגאַניזם מיט דער שטומער פרייד אַ מענטשלעכע שטימע, וועלנע איז נאָך לעבעדיק, נאָך וואַרעם. נאָך הילכיק טראַץ די פינף טויזנט מייל פון איר מהלך איבער דעם ים.

און צוואַמען מיט דעם ווייטן גרוס קומט אַריין נייע האַפּענונג צום לעבן, אַ געוויסער שטאַלץ איבער די דערגרייכונגען פון מענטשן. אין אַ מאַמענט פון פיזיש-אויסגעמאַטערט זיין, אין דער שווערסטער דעפּרעסיע פון פּוסטן זיצן און וואַרטן ביז דער טייפּון וועט אָפּטאָן זיין אַרבעט, קומט אומדער-וואַרטעט אַ ידיעה פון דער וועלט — דער ווייטער גרויסער קעמפּערישער וועלט — וואָס צאַפּלט זיך ערגעץ-וואו אויך אין אַ קאַמף, אויך אין טייפּון. אָבער פון מענטשלעכע ליידנשאַפטן, פון מענטשלעכע נויטן, פון מענטשלעכע ווילן. און די פינף ווערטער אויף דער ראַדיאָ וואַקסן גוואַלדיק

אויס, רעדן מער ווי זיי קענען, וועקן א בענקשאפט נאך אקטיוויטעט, נאך טאן עפעס פראדוקטיוועס, נאך בייקומען דעם ים, דעם שטרעם, די שטעט-רונגען, די דעפרעסיע, און איך הער זיך צו, און עס דוכט זיך אויס — עס ווילט זיך אויסדוכטן — אז עס איז בעטער געווארן, שטיצער, אז דער שטור-רעם האט זיך געלייגט, אז עס איז ווידער גוט. די טעלעגראמע איז, אז די וויזע ווארט אין טאקיא.

**

31טער אויגוסט.

די יאפאנער זאגן, אז אין טאקיא איז דאס יאר א הייסער זומער. דא, אויפן ים, איז קאלט דערוויל. אפשר, ווען מיר וועלן זיין דריי טעג פון טאקיא, וועט ווערן ווארעם. זיי זאגן, אז איצט הויבט זיך אן אין יאפאן די סעריע פון אלע מינים צרות: דער „טייפון“, ערד-ציטערניש און די כא-לעריע-עפידעמיע. עס הערגרייכט ביז פופציק קראנקזייטס-פאלן א טאג, א טך פון זיי מיט טויטלעכן אויסגאנג.

דער ים איז היינט שפיגל-גלאט. די שוף גייט נארמאל. די פאסאזשירן קריכן ביסלעכווייז ארויס אויף דער דעק. די מאטראסן האלטן שוין ווידער אין באשמירן מיט רויטע פארב די פארענטשע פון פראנט. היינט אינדערפרי האט אויף א ווילע א שייך געטאן די זון. א שאן פע זאלציקע ליכט איז אריין אין הער קאבינע, און עס האט זיך דעהערט די הייעריקע שטים פון איינעם פון די הענער, וואס פארן פון וויקטאריא אין טאקיא, אין א הילצערנער שטייג. מ'האט זיי ארויסגעפירט אויפן דעק, זיי זאלן זען דעם ים, ווען ער איז אויף דער אמת'ן „פאסיפיש“, און ניט ווי אייערבעכטן, ווען זיין נאמען איז געווען א צינישער פאראדאקס, גענוג פאר א פראטעסט צו דער „געאגראפישער סאסיעטי“, זי זאל בייטן זיין נאמען. דער האן האט אויפגעוועקט די אילויע פון א פארם עפעס דא דערביי. זיין קרייען איז געווען מיט אזוי פיל ווידע, ווי נאר עס קאן קרייען א בכבוד'יקער האן עוגעץ אין קאנעקטיקוט אדער ניו-דזשורזי. דאס, צוזא-מען מיט דעם באראמעטער, וואס שטייט אויף „פעיר“, רופט ביי אונדז ארויס א האפענונג, אז דאס שווערסטע איז שוין פארביי; אז אויב עס וועט יא זיך נאך אזא שטורעם, וועט עס שוין זיין א זאך פון געוואוננהייט. פון דער-פארונג.

**

אין יאקאהאמא פארט וועט אויף מיר ווארטן א גרופע חברים פון לאס-אנדזשעלעס, וועלכע איז געפארן מיט א שוף פריער פון סאן-פעדרא. דאס

פילט מיך אן מיט אַ גרויסער פרייד: איך וועל נישט זיין אליין אין אַ ווילד־פרעמדער שטאָט. און אפשר וועט זיך נאָך איינגעבן צוזאַמען פאַרן אין וולאָדיוואָסטאָק, וועל איך זיין דער פירער, וועל איך האָבן די טייערע פליכט פאַרצושטעלן פאַר זיי דעם פאַרט פון וולאָדיוואָסטאָק, דעם פאַראיין פון די מאַטראָסן, די קורסן פאַר יידישע טראַקטאָריסטן אין דעם הויז פון „גע־זערד“.

אין ווייטער, אין כאַבאַראָוסק, וועל איך שוין זיין אין דער היים. איך זע פאַר מייע אויגן דעם גרויסן אַמזר־בריק, די ווייטע פלייסן פון פרי־אַמוריע, דאָס הויז פון „געזערד“ מיט די ברייטע שטיגן, און די פאַר הברים, וואָס זיצן דאָרט איבער זייערע פאַפירן...

נאָך די לאַנגע טעג פון פאַסיפיק, נאָך דער אָפגעריסנקייט פון דער יבשה־וועלט, אַרבעט די פאַנטאַזיע זייער פאַמעלעך, און עס איז שווער זיך פאַר־צושטעלן, אַז די אַלע אויסגערעכנטע פערספעקטיוון וועלן ווערן רעאַלע סאָ־וועטישע פאַקטן און אַ נייע וועלט וועט זיך עפענען, וועט זיך אַרויסשיילן פון די ווייטקייטן פון שטח. אַ וועלט אָן ברידזש־פאַרטיט און אָן ראַסן־אונ־טערשיידן.

*
*

דאָס מיידל פון סעאַטל, וואָס פאַרט אין שאַנכאַי צו איר חתן, איז געווען זייער קראַנק. היץ־קרעמפס און ים־קרענק. האָט מען גערופן דעם דאָקטאָר, אַ יונגן יאַפּאַנער, וואָס האָט שטודירט אין דייטשלאַנד אַ פאַר חדשים. האָט ער געוואָלט אויסהעוין איר האַרץ, האָט זי נישט געלאָזן. אַ יאַפּאַנער, פון אַ געלער ראַסע, וועט עקזאַמינירן איר ווייסע, אַמעריקאַנישע ברוסט? און ער אליין האָט נישט געוואָגט צו באַשטיין דערויף, ווייל עס איז געווען זיין ערשטע ווייסע פאַציענטקע אין זיין פראַקטיקע. האָט ער איר געבראַכט אַס־פירן און געמאַכט אַ קאַמפער־איינשפריצונג. איך בין געווען ביי איר אין דעם מאַמענט פון דעם שרעקלעכן שטורעם — און האָב איר צוגערעדט, איר געזאָגט, אַז זי קאָן האָבן לונגן־אַנטצינדונג, אַז זי קאָן ווערן ערנסט קראַנק און נישט אַריינגעלאָזט ווערן אין לאַנד. זי האָט נישט געוואָרט. היינט האָב איך גערעדט מיטן דאָקטאָר, ער האָט אפילו נישט געהאַט קיין איראַנישן שומייכל, נאָר זייער גוטמוטיק געזאָגט: זי וועט געזונט ווערן, ס'איז איר ערשטע ים־רייזע — עס איז אין אַרדענונג. אָבער ווען איך האָב געזען ווי פריינטלעך און געדולדיק די צוויי סטיוואַרדס זיינען געזעסן ביי דעם מיידל און איר די גאַנצע צייט געהאַלטן דעם קאַפּ אין דער הויך און געלייגט איז צום רוקן און מיט אַ לעפעלע אַריינגעגאַסן טיי, ווי אַ קינד, האָב איך ביי זיך געמוזט פּסקינען: אַן אַמעריקאַנער סטיוואַרד וואָלט אַ יאַפּאַנערקע אָדער

א בעגער־מידל נישט באדינט אזוי טריי און מיט ליבע, ווי די צוויי יאפאן־
נער האבן דאס געטאן בנוגע דער אמעריקאנישער מיידל. און היינט האב איך
איר דאס געזאגט. האט זי מיר געענטפערט: „נו, איך וועל זיי געבן טרינק־
געלט“.

**

די וועלט איז עגא אויפן פאסיפיק. דערפאר ווארט איך שוין מיט אזא
אומגעוילד אויף טאקיא.

און אפשר גייען שוין סאוועטישע שיפן ביז וואלדיאוואסטאק?
וועל איך, הייסט דאס, אין פינף טעג ארום הערן די קאמאנדע־ווערטער
אויף רוסיש, זען סאוועטישע מאטראסן. און אין נאך א טאג־צוויי הערן
דאס געשמאקע יידיש פון פאלטאווער איבערוואנדערער אין בירא־פעלד?

**

1. סעפטעמבער.

עס ווילט זיך נישט גלייבן, אז עס איז דער אייגענער ים, וואס האט
אזוי געבושעוועט און געשפיגן מיט פארניכטונג מיט דריי טעג צוריק.
דאס וואסער איז העל, דורכזיכטיק און זעט אויס ווי א טייך אין סענטראל
פארק. די לופט איז ווארעם, אנגעפילט מיט א דעמפיקייט, אן אַפּקלאַנג פון
די היצן אין יאפאן, וואס זיינען איצט זייער גרויס דארט.

מען גרייט זיך שוין צום אריינפאר אין יאקאָהאַמאַ. מען וועט אונז געבן
ליטען צום אויספילן. מען רעדט שוין וועגן וויטערדיקע פארבינדונגען.
ווער עס פארט אין קאבע, ווער אין סעאי (קאריע), ווער אין וואלדיאוואסטאק.
די שטימונג איז אביסל א פארבענקטע. מען האט פארבראכט צוויי וואכן
צוזאמען, מען איז אויסגעשטאנען א שטורעם צוזאמען, און איצט, ווען די
רייזע נעמט א סוף — און עס הויבן זיך אן די טעג פון נייע זוכענישן, נייע
דיסטאנצן, נייע פלענער און נייע שיפן — ווילט זיך עפעס נישט ארויס פון
זעם שטילשטאנד און זארגאָאויקייט פון דער „יאקאָהאַמאַ מאַרו“. עס איז
אביסל א שאַד זיך צו שידן מיט דער חברה פריילעכע מאטראסן, וואס האבן
אזוי העלדיש פארטיידיקט דעם דעק קעגן די מוראדיקע כוואליעס.

אלץ איז היינט אויפן דעק — די הינער, די הינט, די פאסאזשירן. פארין
קיד איז ווידער טומלדיק. עס שטייען שוין ווידער די געפלאכטענע קערב
מיט רייז. דער קוכער שאַבט אכזריות־דיק א גרויסן האַרבוט־פיש און זיין
געהילף שנייט גאַנצע טוצן ציבעלעס אין קליינע פאסעקלעך. דאס גרייט
מען צו א „טשאַפ־טווי“ אויף מיטאג.

מען האט שוין ווידער ארויסגעטראָגן די קעסטלעך מיט געוויקסן פארן

קינד־אריינגאנג און מען פוצט די טירן, פענצטער און מען פארבט די מאַ-
שען און מעטאַל־פלאנקען פון דער „רעילינג“.

מען גרייט זיך אַריינצופאַרן אין האַפן פון יאָקאָהאַמאַ אויסגעפּוצט און
ניי־אַפּפּאַקירט, צו באַדעקן די אָפּגעלאָזע־קייט פון דער אַלטער שיף. אָבער
וועגן אַט־דער שיף האָב איך איצט אַ גאַנץ אַנדער מיינונג. זי האָט אויסגע־
האַלטן דעם עקזאַמען אויף פּולע הונדערט פּראָצענט. זי האָט נישט שווער
געקעמפט און בייגעקומען דעם טייפּון, נאָר זי האָט אויך נישט געליטן
קיין שאַדן. קיין איין פּראָפעלער פעלט נישט, און אויסער אַ קאַסטן מיט
אַלטע געצייג, האָט זי גאַרנישט פּאַרלוירן. אַלץ פּונקציאָנירט גוט, אַזוי ווי
קיין שטורעם וואָלט נישט געווען.

היינט האָט מען אויך געעפנט די „פּאַראַדנע טרעפּ“, דאָס הייסט, מען
האַט אַוועקגענומען די שווערע מעטאַלענע טיר פון אונדזערע קאַבינען־אַריינ־
גאַנג און ער איז אַפּן, און די זון קוקט אַריין און שפּילט זיך מיט די מע־
שענע באַשלעגן פון די פענצטער.

פּאַרנאַכט איז געווען איינער פון די שענסטע זונען־אינטערגאַנגען. טיף־
פּורפור און בלאַס גאַלד. און די טשייקעס האָבן מיט אַ נייער ענערגיע גע־
נומען קרייזן אַרום דער שיף. אַלע, מיט דער אויסנאַם פון די צוויי קליינע,
וועלכע איך זע נישט.

אַ זאַטע גאַלד־געלע לבנה האָט מיט אַ קאַלטן שטאַרקן פּייער אַראָפּגע־
שוינט פון טיף־פּיאַלעטן הימל, דורכגעצויגן מיט ווייסע דינע וואָלקנס.

אויפן דעק האָבן זיך צום ערשטן מאַל ביינאַכט פּאַרזאַמלט אַ פּאַר מענטשן.
עס איז געווען אַ וואונטש ניט אַראָפּצוגיין אַזוי לאַנג ווי מעגלעך, אין די
טיפּע נידעריקע שטייגן פון „אַזיאַטיק סטירי־דזש“ — וואו פינף־זעקס מענטשן
שלאַפן צוזאַמען, וואו די לופט איז דיק און צונויפגעמישט מיט רויך־סמאַלע,
דעם דאַמף־אַפּאַראַט און מענטשלעכע קערפּערס.

עס האָט זיך געוואָלט פּאַרברענגען אַזוי לאַנג ווי מעגלעך אין דער
פּרייער זאַליקער לופט פון אוימענדלעכן ים, אונטער אַ דרום־הימל, ווייז
היינט גייען מיר שוין שאַרף צום דרום.

איבערמאַרגן וועלן מיר זען דעם באַרג פּידזשי־יאַמאַ, דעם טויטן
וואולקאַן.

אַט דאָס איז אונדזער קיינמאַל נישט צופרידענע מענטשלעכע נאַטור!
צום אַנהויב איז די צייט געווען לאַנג, די טעג האָבן זיך געשלעפט פּאַמע־
לעד. איז געווען שלעכט. עס איז געקומען דער „טייפּון“, צעטרייסלט די
ים־וועלט אויף ברעקלעך און געוויזן די מענטשן די שאַרפע ציין פון אונ־
טערגאַנג — איז געווען שלעכט, — און איצט, דריי טעג פאַרן סוף פון דער
רייזע — די זון ברענט, די מאַטראַסן וואַרפן פעטע פאַרב אויפן ווייסן פלאַנ־

קען. די מענטשן שנייכלען צופרידן, די שיף גליטשט זיך ווי אויף גומענע רעדער — און עס איז ווייטער שלעכט — וואָס צו אַט־דעם צוּשטאַנד וועט באַלד נעמען אַ סוף.

**

דער קאָפיטאַן האָט זיך היינט פאַראינטערעסירט מיט דעם „איקאַר“, זעענדיק, אַז איך לייען דעם רעפּאָרט פון דער עקספעדיציע אין ביראַ- בידזשאַן פון 1929.

איך האָב אים דערקלערט, און אַלס יאַפּאַנישער ביזנעסמאַן האָט ער זיך געוואַלט דערוויסן, אויב אַ סך מענטשן פאַרן פון אַמעריקע קיין ווילאַדי- וואַסטאַק און מיט וועלכער לאַיזן זיי באַנוצן זיך, אויך מיט וועלכע שיפן שיקט מען מאַשינען אין ווייטן-מזרח.

זיי זיינען, אמת, גוטע געשעפטסלייט: די פאַסאַזשירן האָבן ביי זיי דעם גרעסטן קאָמפּאַרט, די גרעסטע באַוועגונגס-פּרייהייט, און פאַר עקסטראַ פּופּצן דאָלאַר קאָן מען האָבן דאָס עסן פון אַן אַמעריקאַנישן טיש אין דער קאַבינע פונעם דריטן קלאַס.

אויף אַ טראַנסאַטלאַנטישער שיף האָב איך נישט געזען אַזאַ פּריינטלעכ- קייט און אַזאַ מאַקסימום פון קאָמפּאַרט פאַרן פאַסאַזשיר ווי דאָ. קאָן זיין דערפאַר, ווייל די שיף איז נישט קיין גרויסע און עס איז לייכטער צו פאַר- זאָרגן די פּיר-צענדליק מענטשן, ווי אויף די ריזיקע שיפן, דאָרטן אויפן אַטלאַנטיק.

**

2טן סעפטעמבער.

איך בין נאָר-וואָס צוריקגעקומען פון אַ עקסקורסיע אין די טיפּענישן פון אַנדזער שיף. איבער שטאַלע אייזערנע טרעפּ בין איך אַראָפּ אַ פּערציק פוס טיף, צוזאַמען מיט דעם ערשטן מעכאַניקער, אין קעסל-אַפּטייל, וואו פיר ריזן-באָיערס שטראַמען אַרויס אַ שרעקלעכע היץ און וואו צוויי האַלב- נאַקעטע אַרבעטער האַלטן אין איין אַרומפאַדען מיט אַ געוואַלדיק לאַנגן פּיערהאַקן אין דעם צעגליטן פייער, שיטנדיק מיט דער לאַפעטע דינע קוילן אין דער אויפן-עפענונג.

עס איז אַ ריטמישע, שטאַלענע מוזיק פון די פיר מאַטאָרן מיט זייערע פינגער טויזנט פּערד-קראַפט. עס איז אַ גרויסע מאַטעמאַטישקייט, ווען די אַב- געאוילטע קאַנאַלכלעך פון די גרויסע רעדער און מעשענע רערלעך אין די קאָמפּאַסן און רערו, רעגולירן אויטאָמאַטיש די באַוועגונגען פון רודער. טראָץ דער געוואַלדיקער היץ האָט זיך נישט געוואַלט פון דאָרט אַוועק-

גיין, סאָטש עס איז אַ וואונדער ווי די הייצער קענען דאָרט שטיין פיר שעה נאָכאַנאַנד, אין צוויי שיכטן צוזאַמען, מאכט עס אַכט שעה אַ טאָג. זיי זיינען בלאַס, מיט אַ טרוקענער צעברענטער הויט, מיט גלאַנצלאָזע אויגן, מיט מאַ- גערע שלאַנקע קערפערס.

איך האָב געהען דעם קעסל־אַפטייל פון דער „ברעמען“ און איך מוז זאָגן, אַז ער האָט אויף מיר דאָרט נישט געמאַכט דעם גרויסן איינדרוק, וועלכן איך האָב דערוואָרט. דערפאַר איז עס דאָך די „ברעמען“, זי זאל האָבן גע- וואַלטיקע קעסלען, וואָס גיבן זיכערקייט און צוטרוי, אַז די שיף קאָן נישט זינקען אין אַ שטורעם. אָבער אַז מען גיט אַ קוק אויף דער „יאַקאָהאַמאַ מאַרו“ מיט איר דעק פון 400 פוס די לענג, מיט איין קוימען, איז דער חילוק גאָר אַ גרויסער. דערפאַר האָבן די מעכאַניקער געזאָגט אַזוי שטאַלץ, אַז זייער שיף קאָן נישט זינקען אין אַ שטורעם. זי איז ספּעציעל געבויט אין די שיפס־ווערפן פון נאַגאַסאַקי פאַר דער רייזע איבערן פּאַסיפיק.

גייענדיק צוריק, האָב איך אויך געזען דעם שפיטאַל — אַ שמאַלן, האַלב־ פינצטערן ווינקל אויפן דעק, מיט אַ גלאַז וואַסער און אַ פאַרטריקנטע בלום, זאָס איז געווען דער פרויען־שפיטאַל. אין דעם מענער־אַפטייל האָט מען מיך נישט אַריינגעפירט.

**

3טן סעפטעמבער.

עס גרױבט זיך נישט, אַז מען וועט נאָך היינט זען לאַנד. עס איז אַזוי אוממעגלעך. איך געדענק אַט־דעם אייגענעם געפיל האָב איך געהאַט אין 1921, אַריינפאַרנדיק צום ערשטן מאל אין דעם ניריאַרקער האַפן, ווען נאָך אַכט טעג אויפן ים האָט זיך אַזוי פּעסט און זיכער — דאָס איז געווען דער איינדרוק — געוויזן דאָס גרינע באַרגיקע לאַנד פון די אינדזלען אַרום מאַנהעטן.

מען זאָגט אונז צו נאָך היינט דעם פּידזשי־יאַמאַ. דערווייל, עס איז צוויי אַזייגער בייטאָג, איז נאָך דאָ אַ נעפל, אַן אומרויאיקער ים און אַ שטיקל אויפגערעגטקייט. מען פּאַקט זיך, מען צאָלט אַפּ חשבונות, מען שיקט קעיבלס און מען באַוואונדערט די שיף־מאַגשאַפט, וואָס פּוצט און רייבט די שיף, אַזוי ווי עס וואַלט מאַרגן געווען די קרוינינג פון מיקאַדאָ.

אַלע אָפיציערן און דער קאַפיטאַן זיינען היינט אַנגעטאָן אין ווייסע אוי- ניפאַרמען מיט שוואַרצע עפּאַלעטן. אפילו אונדזער קיך־אויפזעצערין טראָגט היינט אַ ווייסן מונדיר.

מיר האבן נאך צו מאכן א צוויי הונדערט מייל. זעקס אין דער פרי
 דארף קומען דער דאקטאר פאר אן אונטערזוכונג פון אלע פאסאזשירן: עס
 איז דער אריענט אין מען האט מורא פאר אימפארטירטע קראנקהייטן.
 אביסל האט מען זיך אפגעוואוינט פון טומל פון מענטשן, פון שטאט.
 איצט, ווען די נסיעה האלט ביים סוף, איז אביסל א שאד צו פארלאזן די
 שיף. כאטש מען וועט נאך אביסל פארן פון פארט טסורוגא ביז וולאדיוואסט-
 טאק — צוויי טעג ים-רייזע.
 עס איז א שאד צו גיין אויף לאנד. עס איז זייער הייס. דא איז געווען
 קיל און רויק צו ארבעטן.
 בינאכט האט מען געהערט אין ראדיא-צימער די מוזיק פון שאנכאי און
 דערנאך אן ענגלישע רעקלאמע, וואס רעדט וועגן איז-באקסעס.

**

זיבן צווייגער פארנאכט.

"לאנד"!

מען זעט לאנד! א בארג, דערנאך א ליכט-טורעם און נאך ליכטער.
 עס איז א פאקט — מען זעט לאנד.
 דער לעצטער מאלצייט פארגייט אין א פריילעכער שטימונג. די שיף
 איילט זיך צו מאכן די לאנדונג אין צייט. אלע זיינען נאך מער צעטרעגן
 ווי בייטאג. אפילו די רואיקע יאפאנער זיינען אויך אביסל לעבעדיקער גע-
 ווארן.
 מארגן גייען זיי אויף דריי טעג "אן לענד". פינף פארטאג וועלן מיר
 זיין אין יאקאהאמא.

**

4טן סעפטעמבער.

זעקס צווייגער. מיר שטייען אין האפן פון יאקאהאמא. לעבן אונדז שטייט
 דער לאינער "פרעזידענט טאפט" און א פראכט-שיף "טאקאמא", און אנטקעגן
 אונדז, דער ערשטער גרוס פון יאפאן — פיר מעכטיקע שווארצע פאנצער-
 שיפן מיט שורות ווייט-אויספארמירטע קריגס-מאטראסן.
 א שלום-גרוס פון יאפאנס קאפיטאל. די פאנצערשיפן טאפן ארום צערט-
 לעך דעם האנדלס-פלאט! ...
 דער הימל איז פארוואלקנט. עס קומט די קאראנטין מיט דעם דאקטאר
 און באצאמטע פון האפן, די טשיקעס זיצן אויף דער שיף, אויך אנגעקומען
 אין יאקאהאמא...

אין יאפאן

דער האפן פון יאקאָהאַמאַ מיט זיינע גרויסע קריגס־שיפן, זיין האַמל־ט־פּלאַט און די צאָלרייכע קליינע שיפלעך מיט אומבאַוועגלעכע וויסע זעגעלעך, מאַכט אַ פאַרבנדרייכן איינדרוק.

באַלד ווי די שיף לאַנדעט, קומט אַרויף — נאָך ווייט אין האַפן — אַ קאַמיטיע פון קאַראַנטין און באַטראַכט די פאַסאַזשירן, די געזונטע ווי די קראַנקע.

צוגלייך מיט דער קאַמיטיע איז אויך אַרויף די האַפן־פּאָליציי און האָט זיך גענומען אַפּטאָן אַ שטיקל אַרבעט, אַז די געוועזענע צאַרישע אַכראַנע האָט איר געקענט מקנא זיין.

צוערשט האָט מען זיך גענומען צום קאַרייער, דערנאָך צו מיר.

דער קאַרייער, נישט צוגעוואוינט צו אַזאַ פּראַצעס פון אינטענסיווער גייגעריקייט און הוצפה־דיקער עם הארצות, איז טאָך אַ פאַר מינוט אויס־פּרעגן אים אַרויס אַ צעטראַכטענער און האָט זיך געוואונדערט איבער זייערע רעד טעיפ־, ווי ער האָט דאָס מילד אַנגערופן. דאָן האָט מען זיך גענומען עקזאַמינירן מיך.

צוערשט קאָזיאַטער סטערעאָטיפ־, ביז צו דער פּראַגע: ווי לאַנג בלייב איך אין יאַפּאָן און וואוהין פאַר איך ווייטער?

ווען איך האָב געזאָגט: „וולאַדיוואַסטאָק“, איז ווי אַ דופּער וואָרט אין זיי אַרײַן.

איך זאָג: „אין זײ“, ווייל פינף פּלינקע, גייגעריקע אַגענטן זיינען גע־זעסן אַרום מיר און שונדערווייטנס האָט דאָס אויסגעזען זוי אַ „ראַונד טעיב־ל“ קאַנפּערענץ.

דאָס וואָרט „וולאַדיוואַסטאָק“ האָט אַרויסגערופן די גרעסטע, שלעכט־פאַרמאַסקירטע, אויפּרעגונג. עס האָבן זיך אַנגעהויבן שיטן נאַרישע, עם־האַרצישע פּראַגן: צו וואָס איך פאַר? ווער עס שיקט מיך? אויף וועמעס הוצאות? צי פאַר איך אויף אַ קאַנגרעס? צי בין איך פאַרבונדן מיט דעם „אַמטאַרג“? צי האָב איך דאָקומענטן אויף קרייזן אַ וויזע? וואָס וועל איך טאָן אין זייטן מזרח? פאַרוואָס פאַר איך אַליין? (אויף דער לעצטער פּראַגע — אַרויסגעבראַכט פון געדולד — האָב איך געענטפּערט: אַז איך פאַר שטענ־דיק אַליין — כדי אויסצומיידן נאַרישע פּראַגן). מיט איין וואָרט, עס איז געווען אַ קרייץ־פּאַווער פון גוטע שופּצן מינוט. דער אַגענט האָט זיך געדרייט, ווי אַ וואָרם און האָט איבערגעבלעטערט מיין פאַס פון אַלע זייטן, און מאַטעריאַל האָט ער געהאַט, ווייל דער פאַס איז פון פאַר צוויי יאָרן.

ווען איך בין צוערשט געפארן אין אייראפע. ביו איך בין ארויס פון געדולד און האב זיך אויפגעהויבן. דאן האט ער געשטעלט זיין שטעמפל אויף דער אריינפאר-ווייזע.

דאס האט אויף מיר געמאכט דעם געמיינסטן איינדרוק, וואס מען קאן זיך נאר פארשטעלן. דער פחד פון באצאלטע, געדונגענע טרוסן, וואס צייטערן פאר צוויי געפארן: פאר דער אמעריקאנער, און פאר דער סאָוועטישער. און פון דער צווייטער זייט, מוזן זיי זיך אונטער'חנפ'ענען אַביסל צו טוריסטן, ווייל ביזנעס איז שלעכט ביי זיי אויך.

די מורא פאר פרעמדע איז אזוי גרויס ביי די אגענטן, און זיי ציטערט פשוט ארויס פון זייערע פראגן — אומגעלומפערטע און נארמישע.

איך נעם אַ טרעגער און מען גייט צו דער צאָל-געביידע (טאָמאַזשנע, קאָסטאַם-האַוז). די גרעסטע אויפמערקזאַמקייט איז איצט געווענדט צו פאַ-פיראַטן, זייערע זאַקן, אַדער רוייע זייד, וועלכע ווערן באַטראַכט אַלס אַ וויכ-טיקער אימפּאָרט. וואָס שעדיקט די אינטערעסן פון דער פּאַטערלענדישער אינדוסטריע.

אַבער אויף דער שיף איז איבערגעבליבן אַ שטיק עכטער אַריענט: עס גיבן זיך אַ וואַרף אויפן העק קוליס: אויספאַדן די פּראַכט.

די שיף האָט געבראַכט זעקס טויזנט טאָן פּראַכט. ווייץ, וואַלץ, פּרוכטן, אויטאָמאָביל-טיילן, הונדערטער ברוינע, מאַגערע, קוים באַקליידטע קוליס קומען אַרויף, מיט זייערע גרויסע קאַפעלישן, אַדער מיט ריזיקע שטרוענע היט, מיט קורצע הייזלעך און ברייטע קימאַנאַס.

און צוזאַמען מיט זיי קומט אַן אַרמיי פרויען מיט קאַשעקלעך און פּעק-לעך מיט געקאַכטע דיין, טשאַיניקעס מיט טיי און געקאַכטע עפל, און ביי ליקע צוקער-וואַרג. די שיף ווערט אויגנבליקלעך פאַרוואַנדלט אין אַ באַזאַר, אין אַ גרויס געוועלב, וואו זיי יאַפּאַנישע האַרעפאַשניקעס לאָזן איבער זייערע שווער-פאַרדינטע גראַשנס.

אויפן שיף איז אַ גערודער: קייטן גרילצן, אַ קראַן אַרבעט און הויבט שווערע פּעק מיט סחורות; מאַטראַסן יאַרפן אַרויס דאָס געפּעק פון די פּאַסאַזשירן, באַקאַנטע פון די פּאַסאַזשירן און זייערע גאַענטע און ווייטע פריינט קומען זיך באַגריסן, און עס הויבט זיך אָן אַ צערעמאָניע פון פאַרניגן זיך און בויגן דעם קאָפּ. אַלע פרויען זיינען אָנגעטאַן אין קימאַנעס, מיט הויך-אויפגעקאַמטע האָר, מיט ברייטע גאַרטען אויף די לענדן. אויף די פיס טראַגט מען קורצע ווייסע לייזנטענע זאַקן. מען גייט אין הילצערנע שיך אויף צוויי הילצערנע שטעקלעך. די גראַבע פינגער פון די פיס זיינען צו געבונדן צו די הילצערנע פּאַנטאַפּל מיט אַ בענדל. מען גייט מיט קליינע

טריט, און דאָס האַלץ קלאַפּט אויף דעם שטיינערנעם טראַטואַר.
אַריענט ..

**

יאַקאָהאַמאַ איז שייַן. די שטאָט ליגט אויף אַ ריי בערגלעך. די הייזער זיינען לייכט, לופטיק, מיט שטרויענע פאַרהענג אויף די ברייטע פענצטער. אַרום איז אַלץ גריין, די להפּט איז הייס און שמעקעדיק — אַכציק גראַד היץ. יאַקאָהאַמאַ איז ווייניקער אַ גרויס־שטאָט ווי טאַקיאָ. זי האָט מער נישט ווי פיר הונדערט טויזנט איינוואוינער. טאַקיאָ האָט גאַענט צו פיר מיליאָן מיט די אַרומיקע ערטער.

אַ ריי קאַנאַלן צאַמען אַרום די שטאָט און אַ מאַסע פראַכט־לאַדקעס. פּלאַנע, פאַרביקע, טראַגן זיך אויף די קאַנאַלן, אָנגעלאָדן מיט גרינסן, קערב מיט פרוכט און זעק מיט רייז.

רייז איז דאָ אַנשטאָט ברויט. און אויף די טישן אין די רעסטאָראַנען שטייען שוואַרצע צוגעדעקטע לאַקירענע שיסלען מיט געקאַכטע קאַלטע רייז און צוויי הילצערנע שטעקעלעך.

די פרויען טראַגן די קינדער אויפן רוקן. דאָס קינד איז אַזוי קונציק צוגעבונדן צו דער פלייצע און צו דער ברוסט פון דער מוטער, אַז ביידע הענט זיינען ביי איר פריי און זי שלעפט נאָך אַ פאַק אויך דערצו.

אין עלעקטרישן צוג, וואָס גייט פון יאַקאָהאַמאַ צו טאַקיאָ פאַרן יאַפּאַ־נער מיט פעקלעך, איינגעוויקלט אין אַ שוואַרץ אַדער ברוין באַוועלנע טיכל, און עס זעט אויס ווי אין אַ יידיש שטעטל אויפן יאַריד. מענער און פרויען טראַגן קימאַנאָס. די מענערשע זיינען קורץ און אָפן און פאַרשטעלן גיט די אונטערזועש, וואָס קוקן אויס ווי „ביווי־דיס“.

איר זעט וואונדערבאַרע פּנימ'ער. בראַנזענע אויסגעטאַקטע, קלוגע אַריי־ענטאַלישע פיגורן, אין גרויסע שפּאַקולן אויף די ביינערדיקע נעזער, מיט הילצערנע שייך אויף די נאַקעטע פיס.

אין וואַגאָן דריטע קלאַס, וואו אידן בין געפאָרן, האָב אידן געזען און גערעדט מיט אַן אמת'ן, דעבעדיקן „גוטן יידן“.

אין יאַפּאַן — דאָס מוז מען זען. אַ טיפ פון זעכצנטן יאַרהונדערט, איז פאַרהייווערט געוואָרן ערגעץ־וואו אין גאַליציע און איז פאַרגליווערט אַראַפּ־טעקומען, דורך אַ נס, אין טאַקיאָ...

אַ שוואַרצער פּילצערנער קאַפעליוש אויף אַ בלייך מאַסאַניש־סעמיטיש פנים, מיט קליינע פאות און גרויסע ברילן אויף די קורצזיכטיקע, מאַנדלפאַר־מיקע שוואַרצע אויגן. אין האַנט אַ שוואַרצער שירם, אַזוי ווי ביים גערעד רבי'ן.

איך האָב צו אים אָנגעהויבן ריידן.

ענגליש — ער שווייגט.

יידיש — ער שווייגט ווייטער.

פראַנצויזיש — ער האָט זיך צוגעהערט און געענטפערט. ער רעדט אַביסל, ווייל זיין פאַמיליע איז פון אַפריקע. פון אַביסיניען.

אין טאַקאָ. — זאָגט ער, — איז דאָ אַ היפש ביסל יידן: רוסישע, דייטשע, קאַראַאימער, פערסישע און יאַפאַנישע — פון זיין מין. ער לערנט זיך אין דעם „סעמינאַר“ פאַר יונגע רבנים. גערעדט האָט ער נישט קוקנדיק אויף מיר.

די פרויען לערנען זיך נישט. זיי זיינען אין הויז, ביז זיי האָבן חתונה צו פערצן-פופצן יאָר. מיט די מאָדערנע יידן — די דייטשע, אַדער רוסישע, האָבן זיי זאָגאַר גאַרניט צו טאָן.

איך זאָג, אַז איך פאַר אין סאַוועטן-פאַרבאַנד. דער עפעקט איז אַ גרויסער. כמעט ווי ביי די האַפּן-באַאַמטע. ער קוקט לאַנג פאַר זיין און זאָגט:

— עט איז אַ זאָנד — שלעכט פאַר יידישקייט און גוט פאַר יידן.

זײַ רעדט צו דער זאך. אָבער אַט נייט ער שוין אַראָפּ. די יאַפאַנער האָבן י גאַנצע צייט געקוקט אויף אונדז, ספעציעל מיט אַ פאַרוואַרף אויף מיר; זי דערוועגט זיך האָס אַ פרוי צו רעדן מיט אַ „הייליקן“.

זי גייט אַראָפּ פאַוואַליע, געזעגנט זיך נישט.

אַ פאַרגליווערט בילד פון אור-אַלטע צייטן, אַ געמיש פון אַביסיניע און מזרח גאַליציע.

דער אַריענט איז אַ מעשה פון טויזנט און איין נאַכט. אָבער דער אַריענט, זאָגט מען, — הויבט זיך ערשט אָן אין שאַנכאַי, סיגאַן, סיגאַפּור. יאַפּאַן איז מער נישט ווי דער אַריינגאַנג.

יאַפּאַן האָט זיך איבערגענומען, ווי אַלע נייע קאַפיטאַליסטישע לענדער, מיט דער פּסעוודאָ-קולטור. אויף דעם צעטל וועגן מיין האַטעל „סענטר“, שטייט געשריבן: „באַדינונג דורך זייער שיינע ווייטערקעס“.

אויף די שילדן צו די טיי-היזער, וואו עס הענגען שווערע זידענע פאַר-האַנגען און עס גיסט זיך אַ שטראָם פון מוזיק, שטייט אַ שילד: „זייער שיינע באַדינערניס“.

די זייער יונגע יאַפאַנערקעס זיינען זייער שיינ. אַפּטמאַל אָבער, צו 30-35 יאָר, ווערן זיי צעקנייטשט און וועלן אָפּ ווי אַ פּלאַנץ.

די אַרעמקייט אין געוויסע גאַסן איז אַ מוראַדיקע. היזלעך — בוכ-

שטעבערדך געמאכט פון קעסטלעך, פארלאטעט, פארקלעפט, פארשלאגן מיט קארטאן. און דאָרט לעבן מענטשן.

אונטער די בריקן פון דער ערעקטרישער באַן זאָמלען די פרויען מיט קליינע קינדער שטיקלעך האַלץ אין די שירצן — ווי אין שערבורג, אָרער מאַרסעל אין די אַרעמע קוואַרטאַלן. לעבן דער באַן, וואו מען בויט שטענ-דיק עפעס, זוכן זיי אין אַוונט, ווען דער פּאַרזיציסט זעט נישט, דאָס ביסל האַלץ פאַר דעם אַרעמען טשאַיניק מיט טיי צום מאַלצייט.

מען איז גליקלעך מיט אַ „טיפּ“ פון פינף סען (אַ סען איז אַ האַלבער סענט) — די יאַפּאַנישע קליינע מטבע. דער לעבנס-סטאַנדאַרד איז דאָ זייער אַ נידעריקער. פאַר אַ האַרבן יען אַ טאַג (25 סענט) לעבט אַ פּאַמיליע פון דריי-פיר מענטשן.

צום ערשטן מאל אין לעבן האָב איך געזען אַ ריקשאַ, די מענטשלעכע קליאַטשע.

עס האָט געמאכט אַזאַ שווערן איינדרוק, — ווי עס זיצט אַ פעטער יאָ-פּאַנער, באַקוועם און זיכער, אין אַ פּאַרטאַפעטער, אַ מאַגערער ברוינער בחור לויפט שנעל, שנעל צווישן טעקסיס, טראַמוויען און פּוסגייער און שלעפט ווי אַ פּערד אַ צווייטן מענטשן.

**

אין טאַקיאַ זיינען דאָ אַרדאי הונדערטער טויזנטער וועלאָסיפּערן. יעדער צווייטער יאַפּאַנער פאַרט אויף אַזאַ רעדל און ברענגט פּראָדוקטן, גרינסן, אַ מיטאַג פון רעסטאָראַן, שנעל און זיכער, אויף זיין וועלאָסיפּער.

אין יאַקאָהאַמאַ איז דאָ אַ שטאַט-טייל, וואָס מ'רופט „טשאַינאַטאַון“, נישט וויל דאָרט זיינען דאָ כינעזער, נאָר אלע נאַציאָנאַליטעטן פון דער וועלט: דייטשן, שפּאַניער, רוסן, פּאַליאַקן, איטאַליענער און יידן.

הינטערן פּאַרהאַנג אין האַלב-פינצטערע, מיט שוואַכן עלעקטרישן ליכט פאַרשפּרייטע צימערלעך, קומט דאָרט עפעס פאַר, ווערט דאָרט עפעס אַפ-געטאַן, אַפּמעפּאַרבט, געמאַכט אַ לעבן.

אַ שמאַלע גאַס, אויף ביידע זייטן קלייניקע כאַטקעס, נישט פאַר מענטשן איינגעאַהדנט! געוועלבלעך און קראַמען.

דער מיטלאַטער איז דאָ פאַרטראַטן.

מ'אַרבעט אויף באַשטעלונג. מ'פאַרריכט-אויס טשעמאַדאַנעס, קעראַסין-לאַמפּן, צעפּליקטע מאַטראַצן, בלעכענע טשאַיניקעס. מ'שניידט-אויס הינער-אויגן (קאַרנס), מ'שרייבט בריוו פאַר אומוויסנדע קליענטן, מ'קוילעט הינער אין גענוואַרט פון זייערע לעבעדיקע פּרייגט, מ'באַקט דרויסן טרוקענע יאָ-

פאגישע העקעכלעך און מ'שניצט טייערע דאקירענע „באנזאס" אין א קליי-
נעם שאפ אויפן מיקראסקאפישן טראטואר.

יעדער אינוואוינער איז דא א קרעמער. אלע קענען זיך קיין פאר-
ביטערטע קאנקורענטן איז ניטא. ווען א זאך געפעלט אייך נישט, זאגט מען
צו אייך העפלעך. אנטקעגן, אין א צווייטער געוועלב, אפשר וועט איר דארט
באקומען.

מ'איילט זיך נישט. מ'רעדט זיך דורך איבערן גאס, דורך פענצטער.
פארבייפארנדיק אויפן וועלאסיפעד.

ראדיא אפארטן שרייען אדער זינגען בייטאג, ביינאכט, אין באגינען.
זעקס פארטאג האט מיך אויפגעזעקט נעכטן א ראדיא.
און היינט — אן ערדציטערניש.

מ'איז אזוי צוגעוואוינט דערצו, אז ער רירט קיינעם נישט. מ'רעדט וועגן
1923 ווי ווען א היסטארישער נויטווענדיקייט, ווייל טאקיא איז געווארן נאך
שענער, נאך מעכטיקער. נייע פאלאצן זיינען צוגעקומען פאר שטארקע
ערד-קלעפ.

היינט אינדערפרי, דעם 7טן סעפטעמבער, פינף אזיגער, האב איך זיך
אויפגעכאפט פון קלעפ אין קאפ. דאס זיינען געווען רעפלעקס-באוועגונגען.
וועלכע האבן געווארפן פון איין עק בעט צום צווייטן. און אלע האבן מיך
היינט געפרעגט אין האטעל, ווי איך האב רעאגירט אויפן ערד-שטויס. עס
האט געדויערט פינף סעקונדן.

דער אריענטאלישער פאטאליזם העלפט א סך. עס ציטערט די ערד,
מסתמא דארף אזוי זיין.

אין קאבע אויף דער שיף האט אויף מיר געווארט אן איבערראשונג.
נאכאמאל א פאליציאיישישע אויספארשונג. דאס מאך מיט דריי אגענטן, מער
נישט, און נאך צען מינוט, ווייל איך האב עס געמאכט קורץ און איבערגע-
ריסן די אויספארשונג מיט דעם אנווייז, אז מען האט מיר שוין גענוג אויס-
געפרעגט אין יאקאהאמא און אלץ איז שוין געזאגט געווארן אין מיין פאסא-
זשיר-אפליקאציע: וואהין איך פאר און אויף ווי לאנג.

די אגענטן זיינען געווען אין א ביטערער לאגע: מיר זיינען געווען צוויי
אמעריקאנער און ביידע זיינען געפארן אין לענדער, וועלכע די יאפאנער בא-
אמטע האבן נישט זייער ליב. אויף דער פראגע, וואהין פארן מיר, האב
איך געענטפערט: וולאדיוואסטאק, און די צווייטע פאסאזשירקע: שאנכאי!
דער אגענט האט זיך געדרייט ווי א ווארעם, געקוקט אויף אונז, געקוקט
אויפן פאס, גערעדט עפעס צום צווייטן און סוף כל סוף אוועקגעגעבן
דעם פאס.

קאבע ליגט זייער שיין צווישן הויכע בערג מיט געדיכטע וועלדער.

עס איז אן אלטע שטאָט — די איינציקע וואו עס איז נישט געווען קיין ערד־ ציטערניש. די שטאָט איז פול מיט אלטע שיינע געביידעס — מאַנכע פון זיי 600 יאָר אלט. מיט בראַנזענע פיגורן פון יאַפּאַנישע „הייליקע“, מיט גיגאַנטישע הילצערנע געשניצטע בודאס און טיפע אונטערערדישע היילן — וואו עס זיינען באַהאַלטן זייערע אַנטיקע רעליקוויעס.

קאַבע האָט זייער אַ מאַלערישן פרעמדן קוואַרטאַל, הויך אויף אַ באַרג־ קער גאַס, וואו עס וואוינען איראַפּיער: דייטשן, ענגלענדער, אַמעריקאַנער און אַ מאַסע רוכן — „וויסע“. מען גייט איבער דעם קוואַרטאַל און מען זעט שידדן מיט רוסישע נעמען: „קאַשקין — סוואַבאַדני כודאַזשניק“, „פאַרט־ נאָי איז וואַרשאַווי“. אַ יידישער שניידער פון וואַרשע האָט אַזש פאַרבלאַג־ הוזשעט אין קאַבע. זעכצן טויזנט וויאַרסט פון פּראַנציסקאַנער גאַס...

עס מאַכט אַ מערקווירדיקן איינהרוק: דאָ, אין דער אַריענטאַלישער אומגעבונג, צווישן לייכטע הילצערנע הייזער מיט דורכזיכטיקע געפלאַכ־ טענע שטרויענע פאַרהענג, צווישן פיניען און קיפּאַריסן, — פּלוצלונג אַן עלטערער רוסישער פנים — מיט אַ באַרד און אַ רוסיש העמדל, אויסגענייט מיט קאַלירטע זייד, און אַ גאַרטל. און — צווישן יאַפּאַנישע אומפאַרשטענד־ לעכע צייכנס דעם נאָמען סטעפּאַנאַז, אַדער קאַדיאַנין.

קאַבע איז אַ האַנדלס־שטאָט. נאָר וועלכע שטאָט אין יאַפּאַן איז נישט קיין האַנדלס־שטאָט? וועלכע גאַס איז נישט פול מיט קראַמען — מיט אַלערליי פּראַפּעסיעס פון די קרעמער? דאָ שניידט מען הינעראויגן און מען וואַזירט מענטשן; דאָ שרייבט מען בריוו און בקשות; דאָ פאַרדיכט מען וועלדאַסיפּעדן און טשעמאַדאַנען; דאָ פאַרקויפט מען יאַפּאַנישע אלטע רפואות און זיידענע קינאַבאַס.

אַ באַזונדערס שיינע שטאָט איז די אלטע קיאָטאַ, מיט אירע געביידעס, פאַרקן, פּאַלאַצן פון די מיקאַדאָס, וומער־פּילעצער און דענקמאַלן.

אַלץ ליגט איינס נעבן דעם צווייטן. אַ שעה רייזע איז קיאָטאַ, צוויי שעה — אַסאַקאַ, פינף שעה — טסורוגאַ, מיין לעצטער עטאַפּ אין יאַפּאַן, פון וואָנען עס גייט די שיף צו סאַוועטישע ברעגן.

אויף אַזאַ שיף ליגט שוין אַ באַזונדער חן — אַזאַ שיף, ווי קליין און ווי שמוציק זי זאָר נישט אויסזען — אַן אלטע יאַפּאַנישע לאַדקע — איז זי דאָך די שיף, וואָס פאַרט אין וואַלדיה־וואַסער!

די רייזע פון קאַבע אין טסורוגאַ איז אַ זעלטענער גענוס. מיט דער באַן פאַרט מען איבער אַ וואונדער־שיינער באַרגיקער לאַנד־

שאפט מיט מאטעמאטיש אויסמארקירטע זאפטיק-גרינע שטחים — רייד-
צעלדער!

איבער די ווייטע פעלדער שטייען גאנצע באטאליאנען פון „פויגל-שרע-
קער“ — דינע שטעקעלעך אנגעטאן אין שמאטעס, אפטמאל מיט קעפ פון
חיות. מען פארט פארביי אויסגעטריקנטע טייכן, איבער וועלכע עס זיינען
געשפאנט סאלידע שטאלענע בריקן. מען דונערט דורך פינצטערע ענגע
טונעלן — וואס שניידן דורך הויכע בערג. מען זעט קליינע וואסער-פאלן און
א גאנצע נעץ פון קינסטלעכע באוואסערונג-קאנאלן פאר די רייד-און פרוכט-
פעלדער.

און ארץ איז געדיכט, איבעראל איז ענג, א גאס אויף א גאס, א הויז ביי
א הויז — ארץ פון האלץ, ארץ ליכט, קליין, דורכזיכטיק — און ארץ ווערט
פארטרונקען אין גרינס. ארץ ווערט פארפלאכטן מיט בדעטער, בלומען,
שטרייכער און פרוכט. איך האב געהאט דאס געפיל, אז עס איז ענג יעדער
הייל, יעדן בוים, אז ער וויל ארויס אין א פריי, ליידיק פעלד, וואו זיינע
צווייגן וועלן זיך נישט פארשעפען אין א פענצטער אדער א טיר פון שכן.
אויף די סטאנציעס און א שיעור, אונטער וועגס, — פארקויפט מען אייז-קאפע,
פרוכטן און געפלאכטענע קערבלעך. און שייך-פארפאקטע געקאכטע רייז,
אין הילצערנע, שייך פארבונדענע קעסטלעך מיט צוויי הילצערנע שטעקעלעך.
אנשטאט א לעפל אדער א גאפל. דאס איז דער יאפאנישער „אנאטש“. די
וואנאנען זיינען ריין — דריטער קלאס — לופטיק און נישט איבערגעפאקט.
קענטיק, אז דער קריזיס אין יאפאן ווירקט אויך אויף זער פארקלענערטער
צאל פון צוגן און אויף דער אפשוואכונג פון דעם רייד-פארקער.

פינף צווייגער — טסורוגא!

די זון שיינט הייס אויף די גאסן פון טסורוגא — א קליינער פארט אין
צפון יאפאן. מען זעט אבער נישט דאס וואסער — עס ליגט ערגעץ הינטער
דעם גרויסן וואלדיקן בארג.

אויף מארגן דארף אפגיין די שיף אין וולאדיוואסטאק. עס הויבט זיך
אן א שטארקער ווינט צום אונט — א סימן, אז מען וועט האבן א שטורמישע
רייזע.

נאר מיר קאן מען שוין נישט אנשרעקן מיט ווינטן — זינט איך האב
איבערגעלעבט דעם טייפון אין פאסיפישן ים.

דער האטעל איז א קליין דארפיש גאסטהויז, מיט בעטן — כאטש זיך
באלעבאס איז א יאפאנער. אין א יאפאנישן האטעל זיינען נישט פאראן קיין
בעטן — נאר אויף דער פארלאנגע ליגן דעקן און קישנס אויף געפלאכטענע
שטרויענע ראגאזשעס — און אויף דעם שלאפט מען.

עס איז זייער ריין ביי די יאפאנער, ווייל מען עסט און מען שלאפט

אויף דער פּאָדלאַגע. איך גיי איבער די גאַסן פון שטעטל און מען קוקט אויף מיר נייגעריק. קינדער גייען מיר נאָן, ווען איך שטעל זיך אָפּ ביי אַ קראַם עפעס צו קויפן פאַרן אָפּפאַרן, שטעלן זיי זיך אויך אָפּ. ווען איך זאָג צו זיי עפעס אויף יאַפּאַניש פון ווערטער-בוך — לאַכן זיי. די סטודענטן און שילער פון מיטלשול רעדן ענגליש, אַנדערע — נישט שלעכט. ביינאַכט קחמט פּאַר אַ יאָר און שטעטל, בייטאָג איז הייס — צומאַרגנס איז עפעס אַ יום-טוב — איז הייבט זיך אָן ביים אַונט אַ געוואַלדיקער טומל, אַ גע- שריי אויף אַ מאַרק, וואו אַ מחנה ווייבער האָט זיך אויסגעזעצט אויף דער גאַס מיט קערב מיט באקלאזשאנעס, פּלוימען, ווינטרויבן, עפל און גע- קאָכטע רייז.

די געוועלבער זיינען אָפּן ביז נאָך האַלבע נאַכט. מען קאָן נישט שלאָפן. אויסער דעם שטורעמט אַזא טיפּון, אַז די פענצטער פון צימער פליען מיט אַ ווילדן אימפעט פון זייערע זאוועסעס הין און צוריק. צומאַרגנס, צען אַזיגער, גיי איך קויפן אַ שיפסקארטע קיין וולאַדי- וואַסטאָק.

דאָס ערשטע, וואָס וואַרפט זיך אין די אויגן אין קאַנטאָר — אַ היצער- גער קאַסטן, אויף וועלכן עס שטייט געשריבן אויף רוסיש: יאַפּאַנסקאַיע גענעראַלנאַיע קאַנסולסטוואַ וואַ וולאַדיוואַסטאָקע, פעקיסקאַיאַ אול". עס שמעקט מיט סאַוועטן-פאַרבאַנד.

אויפּשריפטן אויף רוסיש אויף די קאַפּע-פענצטער, ביים אַריינגאַנג. מען זעט. אַז פון טסורוגאַ פירט נאָר אין וועג איבערן ים — קיין וולאַדיוואַסטאָק. דאָ איז ווידער אַ פאַסקודסטווע פון יאַפּאַנעזישע באַאַמטע: מען נעמט נישט קיין אַמעריקאַנער דאָלאַר! מען דאַרף דאָס זאָגן מעדאַנען, דעם פיי- נאַנץ-מיניסטער אין וואַשינגטאָן.

מען זאָגט זיך אָפּ צו נעמען די אַמעריקאַנער וואַליוטע — די איינציקע וואַליוטע, וואָס איז ווילקאַמען אין אַלע לענדער!

דער קאַסירער פון טסורוגאַ, פון דער „אַטאַקאַ לאַיץ", זאָגט זיך אָפּ — סאָטש שיס אים אין קאַפּ!

וואָס דען?

מען שיקט נאָך דעם געלט-וועקסלער.

איך וואַרט אַ האַלבע שעה. דורכן פענצטער זעט מען דעם האַפּן און אַ פאַר פּראַכט-שיפּ, וואָס האָבן געבראַכט געהילץ פון סאַוועטן-פאַרבאַנד. מען זעט אויך די שיף, וואָס וועט אין צוויי שעה אַרום גיין אַהינצו — אַ קליינע, שוואַרצע, אַרטע שיף פון צוויי טויזנט טאָן — „אַקומאַטאַקו מאַרו".

עס רעגנט, אַ ווינט בלאָזט — און איך בין גערועזן און פאַרביטערט אויף דער לעצטער נבלה פון די יאַפּאַנעזישע באַאַמטע. אַבער עס האָט זיך שפּע-

טער ארויסגעוויזן, אז עס איז נישט די לעצטע. עס איז געווען נאך איין רע-
וויזיע פון די זאכן, ביים פארלאזן דעם ברעג, און נאך איין פאליצייאישע אויס-
פארשונג אויפן שיף, וואו די פאליציי איז נאכאמאל ארויף אויסצופארשן די
דריי פאסאזשירן: א יאפאנישן סטודענט, וואס פארט אין בערלין שטודירן
די קינא-אינדוסטריע, און ארבעטער פון סידני, אויסטראליע, א קראאט גע-
בוירן אין זאגרעב — און מ'ך.
אבער דאס איז שוין געווען א "שיקאנע" — מען האט דאס געקאנט זען
בפירוש!

*:

עס איז געקומען דערווייל דער געלט-אגענט. א שטילער, גלאטיקער
יאפאנער אין א ברייטער קימאנא — מיט א גרויסן פאראסאל, און מיט א
שווארצער קליינער פאטשייע, אין וועלכער עס איז געווען איינגעוויקלט
אביסל יאפאנישע געלט.

ווי אין 13טן יארהונדערט — ער גייט איבער די הייזער און ביט געלט
— ווי א מענטש וואס פלעגט האנדלען מיט רפואות פארצייען.
ער ביט מיר אויט נישט נאכן קורס — ווייל ער מוז פארן מיט די
דאלארן אין קאבע. דא נעמט מען זיי נישט אן. און א פאסט צו באנוצן —
וויסט ער נישט פון אזעלכע קונצן.
איך פארליר אויף צוואנציק דאלאר איין דאלאר און גיי ארויס מיט
"העלל" אויף די ליפן.

אויפן שיף, שוין נאך דער דריטער רעוויזיע פון זי זאכן, קומט ארויף
א פאליציי-אגענט אין ציווילע קליידער און פרעגט מ'ך אויס — מיט מ'ין
פאסט אין זיינע הענט.

איך זאג אין איין אטעם, ווי א דעקלאמאציע, אלץ וואס ער וויל וויסן
— ווי איך האב עס געזאגט אין קאבע און טאקיא. ער קוקט אויף מיר, און
צום ערשטן מאל גיב איך צו פארשטיין — איך בין שוין אויפן לעצטן
עטאפ, וואס קאן ער מיר טאן? — איך פארשטיי ווער ער איז און וואס
ער וויל...

דעם אויסטראליער פרעגט ער נאך שארפער, ווייל דער אויסטראליער
פארט נאך ווייטער, אין מאסקווע. נאך דעם יאפאנער לאזט מען צור: מיר
ווערן באפריינדעט מיט דעם חבר. ער איז אן אפהאלסטערער — א טאפע-
צירער — 22 יאר פון זאגרעב. מיטגעמאכט די מלחמה און אוועק אין סידני
ער וויל בלייבן ארבעטן אין סאוועטן-פארבאנד. ער דערציילט פון זיין לאנגער
רייזע — פינף וואכן פון סידני — איבער מאנילא, האנג-קאנג, שאנגכאי, יא-
קאהאמא, קאבע און סטורוגא.

אין סידני זיינען אויך דא „וויסע“, צוויי פון זיי פאָרן אמפילו אין שאַב־
סאָי. אַבער עס איז אויך דאָ אַ קאָמוניסטישע באַוועגונג, אַ צייטונג, אַ קרוב,
מיט ביכער, ליטעראַטור, און דעם „אינפֿרעקאָר“. עס צעוואַקסט זיך.
צוויי אַזויגער פּאַרן מיר אָפּ.

אין לעצטן מאָמענט קומט אויפן שיף נאָך אַ פּאַסאַזשיר — אַ סאַווע־
טישער אַנגעשטעלטער פּין סאַוואַרג פּלאַט.

מיט דעם אויסטראַליער האָבן מיר די צוויי טעג געלעערנט רוסיש
און גערעדט וועגן דעם וואַקס פון אונדזער באַוועגונג.

עס איז געווען אַזאַ אומגעוויינלעך פּרייד נאָך די רדיפות פון דער יאַפּאַני־
נישער פּאַליציי, נאָך די שפּיקעס מיט די אויספּאַרשונגען — ענדלעך דאָ,
אויף דער לעצטער שיף, אומדערוואַרטעט צו טרעפן אַן אַרבעטער פון „אַלטן
שניט“, אַ קראַאט, וואָס רעדט דייטש און ענגליש, וואָס האָט הינטער זיך
פאַרברענט אַלע בריקן און וואָס פאַרט העלפן בויען דעם סאַציאַליזם אין
ראַטן־פּאַרבאַנד.

ער איז אַ צייכטער און אַ דערפּינדער פון אַ מעכאַניזירטן פּראָצעס פון
טאפּעצירן מעבל.

מיר האָבן זיך געטיילט מיט אונדזערע איינדרוקן פון יאַפּאַן — פון די
אַרבעטער־קוואַרטאַלן און זייער נייט, פון די קוליס, וואָס לאַדעווען אויס
די שיפן אַכצן שעה אַ מעת־דעה, וועגן די וועבער, וואָס גייען צו דער אַרבעט
מיט זייערע קינדער, — די בעיביס אויף די פּלייצעס פון די מאַמעס —
און מיר האָבן גערעדט וועגן דער צוקונפט.

* * *

14טן סעפטעמבער.

היינט איז מאַנטיק, שבת און זונטיק איז געווען אַ גרויסער שטורעם,
און דאָס שיפל האָט געוואָרפן ווי אַ הילצערנעס טעלער אויף די צעבושעוועטע
כוואַליעס.

איינס אַזויגער האָט זיך באַוויזן לאַנד.
סאַוועטישע ברעגן.

עס איז אַן אומבאַשרייבלעך געפיל צו קומען אין סאַוועטן־פּאַרבאַנד נישט
דורך נייעאַרעליע, נאָר דורך וואַלדיאָסטאַק.

מען זעט אַ ים מיט לאַנד — מען זעט אַ וועלט מיט אַרבעטער־פאַרמעגן.
אויף דער טרוקענער גרענעץ זעט מען אַ הויז, מיט אַ טאמאַזשנע. דאָ
זעט מען אַ גוואַלדיקן אינדזל, אַ צווייטן אַ דריטן, מיט שעהן פּריער, און
דער סטיואַרט זאָגט: „איט'ס אַלל ראַשיא“.

דאס איז דער פונקט: „איט'ס אלל ראשיא“! — פאר אים, פאר אונדז — ארבעטער־רעפובליק!

**

די גאנצע וועלט קוקט היינט אויף דעם אריינפאר אין וולאדיאָוואַסטאָק, און ער איז הערלעך שיין.

אן אינדזל, מיט אַ לייכטנדיקער וויסער געביידע אַ האַלבע שעה פון פּאַרט, מיט אַ ראַדיאָ־סטאַנציע און אַ לייכט־טורעם — הויך אויבן אויף אַ פעלו. דער אינדזל איז גריין, זאָפטיק, שטאַרק. שטייט זיכער און באַהערשט דעם אַריינגאַנג אין האַפּן.

נישט די וויכע, פאַטעטישע „גאַלדען געיט“ פון סאַן־פּראַנציסקאָ. ניין, אַן אמת־סאָוועטישער סימבאָל. קראַפט, זיכערקייט, טעכניק. אַ ראַדיאָ־סטאַנציע — אַ פעלו — אַ לייכט־טורעם.

אונטן שאַקלט זיך אויפן וואַסער אַ סאָוועטיש שיפל מיט באַאַמטע, אינספּעקטאָרן.

מיר גייען פּאַרביי גאַענט, גאַענט פּאַרביי דעם אינדזל. צווישן צוויי גרינע ווענט פון בערג, גייען מיר פּאַמעלעך אַריין אין האַפּן.

אַ הייסער, גאַלדענער סעפטעמבער־טאַג, פּאַרטרוגען אין זון, רויטע דעכער און גרינע ברעגן.

אַרום און אַרום — צענדליקער פּייסער־לאַדקעס, מאַטאַר־שיפלעך מיט פעסער נאַשט און האַלץ.

די ערשטע סאָוועטישע פּאַן!

די ערשטע סאָוועטישע אַרבעטער.

מען זעט אַ הויכן, גרויסן הייצערנעם סקעלעט פון אַ געביידע אויפן ברעג: די גרעסטע אייז־הויז אין דער וועלט ווערט דאָ געבויט: דער „ליאַד סטראָי“. מיר זעען פון ביידע זייטן הייזער — קליינע, הייצערנע — די סלאַבאָדקע.

מיר זעען שוין גרויסע, ווייסע מויערן. מיט רויטע דעכער. עס צאַפּ־לען זיך רויטע פּאַנען, אויטאָבוסן פּאַרן איבער די שאַסייען, אַרום און אַרום סקלאַדעס מיט האַלץ — דער „עקספּאַרט־ליעס“.

די שיה גייט אַריין אין האַפּן.

ביים דאק דערווע איך די ערשטע סאָוועטישע רויט־אַרמיער — די האַפּן־אַכראַנע, מיט גרינע פּאַסן ביי די היטלען. מען וואַרפט די שטריק, סאָוועטישע באַאַמטע גייען אַרויף דורכזען די פּאַפּירן און אַראַפּלאָזן אונדז אין גאַס.

אין א האלבער שעה ארום גייען מיר מיט דעם „אינטוריסט“ פארטרע-
טער צום האטעל.
עס איז אמת: מיר זיינען אין וולאדייוואסטאק!

אויף אלע וועגן און טראקטן — פון די ארומיקע גרענעץ-לענדער שפאץ-
נען ארבעטנדיקע פון אלע פעלקער: כאטש איין מאל אין לעבן א קוק צו
טאן אויף א לאנד: דעם סאָוועטן-פארבאנד.
זיי זוכן דארט קראפט און מוט פאר א ווייטערדיקער שווערער ארבעט
אין זייערע היים-לענדער.

זיי קומען צוריק נייגעשטארקט און מוטיק, מיט א מאַדנער צוגעבונדנ-
קייט און ליבשאפט צו דעם גרויסן, ווייטן מענטשהיטן ים, וואָס האָט נישט
קיין גלייכן צו זיך — וואָס לאָזט זיך נישט אין קיין באַגריף אַריינפאַסן, וואָס
איז דער שוועבנדיקער כוח, ליידנשאפטלעכער אידעאל, וואָס באַשטייט פון
שטאַלענע, אייזערנע, גראַפֿיטענע אוצרות, בערג מיט מינעראַלן, אַקאַדעמיעס
פון וויסנשאַפטסלייט, גרויסע קינדער-קאַלעקטיוון — און אַ שטאַרקער, פאַר-
כאַפּנדיקער ליטעראַטור, מאַטעריעלע און גייסטיקע גיטער — און צוזאַמען
איז דאָס אַ גאַנצע וועלט.
אַ נייע וועלט.

און יעדער וואָס אַטעמט — אַטעמט אַריין אַן עפאַכע פון דער נייער
מענטשהייט — צום ערשטן מאָל...

דאָס, וואָס דורות פאַר אונדז האָבן אַמאָל גע'חלומ'ט צו זען נאָך אין
זייער לעבן — די מאַכט אין אַרבעטער-הענט — דאָס איז פאַרקערט אין
דעם איינציקן לאַנד, און די ליבשאַפט צום פּאַטערלאַנד פון אַרבעטער-מאַכט
איז אַריין אין די אַרבעטנדיקע פון דער גאַנצער וועלט — און זיי שפּאַנען
איבער די וועגן און ימים צו זען, צו שפירן דעם טעמפּ, אַריינזאָפּן דעם גייסט,
צו איבערגעבן דאָן די אַנדערע דאָס געזעענע און דערהערטע.

איז מען ווידער אַנטערוועגנס. אַ קוק טאָן ווייטער אויף די טיילן
בויאַנג, וועלכע מען האָט נאָך נישט באַוויזן צו זען אַ קוק טאָן אויף דעם
ווינקל פון דעם סאָוועטן-פארבאנד, וועלכער צייט די אויפמערקזאַמקייט פון
דער גאַנצער יידיש-פּראָעטאַרישער געזעלשאַפט — אויף ביראָבידזשאַן.

ווייל צוויי יאָר צייט ביי היינטיקע סאָוועטישע טעמפּן — צוויי יאָר פון
סאָוועטישער בויאַנג אונטער אַ שאַרפּער זעלבסט-קריטיק און שטענדיקער
שאַפּונגס-עוואָלוציע, איז אַ גרויסער צייט-טערמין. דער אַנהויב פון דער
ביראָבידזשאַנער קאַלאָניאַציע איז דאָך געווען אין זומער 1928.

די ערשטע פּראַוון פון אומדערפאַרענע קאַלאָניסטן, וואָס טאַפּן בלינד-
דערהייט אויף דער ערד — די ערשטע סטיכישע מאַסן-איבערוואַנדערונג

אין 1929, ווען מער מענטשן זיינען געקומען איידער מען האָט געדאַרפט אַרונטערברענגען, זיינען פּיאָנערן-יאָרן.

דער אמת'ער פּלאַנמעסיקער, פּראָרוקטיווער פּראָצעס פּון באַזעצן ייִדישע איבערוואַנדערער קומט פּאַר אין זומער 1930 — ווען צופעליקע, אַוואַנטור-ריסטישע עלעמענטן צווישן די נייִ-אַנגעקומענע ווערן עלימינירט, ווען קראַנקע און אינוואַלידן-ספעקולאַנטן און פּערד-גנבים בלייבן אין דער היים, און ווען אמת'ע, אַרבעטס-פּיאָיקע, געזונטע מענטשן הייבן אָן צו קומען. אָט יענער פּעריאָד איז דער גאַררייכער, דער ערשטער אַנשטורעם פּון עטלעכע הונדערט געקליבענע, פּאַר'עקשניטע פּיאָנערן. אָט ווי עס באַשרייבט זיי אין זיין בוך „יידן אין דער טייגא“ דער סאַ-וועטישער שרייבער וויקטאָר פינק.

פינק איז געקומען אין ביאַרבידזשאַן אין זומער 1929 און אַלט אַ רוסיש-שרייבנדיקער זשורנאַליסט איז ער מער געווען פּאַראַינטערעסירט אין דער פּאַרגאַנגענהייט פּון די דאַרטיקע יעגער און האַלב-מאַנגאָלישע שבטים, די טונגוסן-אַראַטשאַנטען און גאַלדן, איידער אין דעם טיפּן און גרויסן פּראָ-צעס פּון איבעראַרבעטן דעם קליינשטעלדיקן קליינבירגערלעכן יידן. ער איז דאָן געווען אַ מיטאַרבעטער פּון דער מאַסקווער צייטונג „קראַסנאַיאַ גאַזעטאַ“. ער פּלעגט גאַנצע וואָכן פּאַרברענגען מיט יעגערס אין דער „טייגא“ און אין קאָזאַקישע דעפּער. און ערשט אויף צוריקוועגס האָט ער זיך אָפּ-געשטעלט אין עטלעכע ייִדישע ישובים און פּאַרבראַכט מיט די ייִדישע איר בערוואַנדערער און זיך צוגעהערט צו דער גרויסער פּולסירנדער נייִער כּוואַ-ליע, וואָס אַטעמט, קעמפט, צווייפּלט, גלויבט, זינקט-אין, הייבט זיך ווידער אויף און קאָוויטשעוועט טויזנט-יעריקע בוימער, אויספירנדיק דעם רעוואָלוצ-ציאָנערן אַנזאַג פּון בייטן שלעכטע געוואוינהייטן און אויסוואַרצלען פּאַ-ראַזיטיזם.

זיין בור איז אַ גענויע באַשרייבונג פּון די ערשטע קלימאַטישע און פּי-יזשע שטערונגען, וועלכע די יידן פּון אוקראַינע האָבן געטראָפּן אין ווייטן מזרח. זומער (1928) אַ פּאַרפּליצונג, וואָס איז נישט געווען דאַרט פּאַר די לעצטע צוואַנציק יאָר, און די סיבירישע מאַגפּה אויף פּערד, וועלכע די עלטסטע קאָזאַקן אפילו דערמאָנען זיך נישט פּאַר די לעצטע צענדליקער יאָר, און וועלכע קאָן פּאַרשלעפּט ווערן פּון איין קראַנקן סיבירישן פּערד, אַ נישט-רעגיסטרירטן נייים סאַניטאַרן-אַפּטייל פּון אַ פּערד-יאָרד אין סיביר.

די צוויי קאַטאַסטראַפּעס אַליין וואַלטן זיין געקאַנט ביי יידן-איבערוואַנד-דערער, פּון ווייטן שטעטל, נישט דיסציפּלינירטע, נישט באַוואוסטזיניק-פּאַ-ריטיש, וואָס האָבן יאָרן-לאַנג נישט געלאָזט זיך איינאַרדענען — אַט-די צוויי נאַטור-גזרות אַליין וואַלטן געווען גענוג פּאַר אַ נאַרמאַלן מנחם-מענדל פּון

יעהופען. איז אבער נאך דערצו צוגעקומען א דריטע זאך — אין פארבינדונג מיט די פארשטארקטע רעגנס — די פליגעלעך, וואס קריכן ארויס אלע-מאָר אין די נידעריק-געלעגענע ערטער נאך אַ רעגן.

די דריי נאטור-דערשיינונגען האָבן אין אַ געוויסער מאָס געווירקט אויף אַ טייל פון די איבערוואַנדערער און זיי זיינען צוריק אַוועק אין שטאַט, דאָרט טאַקע, אין כאַטאַרָוּס, בלאַגאַוועשטשענסק און סאַכאַיִן — די בעלי-מלאכות פריער פאַר אַלעמען.

די אַנדערע ווידער, וואָס האָבן מן הסתם קיינמאָל נישט גערעכנט צו קעמפן מיט דער נאַטור און מיט שטערונגען, זיינען אַוועק אין שטעטל... אויסער דעם האָט אויך די „געזערד“ אַרגאַניזאַציע, נישט זייענדיק צו-געגרייט אויף אַזאַ מאָסן-איבערוואַנדערונג, זוי אין די ערשטע צוויי יאָר, און נישט האָבנדיק גענוג אַרגאַניזאַטאַרישע קרעפטן, וואָס זאָלן זיין באַקאַנט מיט ווייט-מורד'דיקע באַדינגונגען, נישט האָבנדיק גענוג וועטערינאַרע הילף און בוי-מאַטעריאַל פאַר נייע הייזער און באַראָן אין אַ געניגנדיקער צאָל — זיך געמוזט לערנען פאַנערוו-אַרבעט ביי דעם לעבן אַליין.

וויקטאָר פינק איז אַ סאָוועטישער שרייבער. דער אינסטרומענט פון בויען און שאַפן, פאַרבעסערן און ליקווידירן, איבעררייסן, איז אין סאָוועטן-פאַרבאַנד די זעלבסט-קריטיק, וויקטאָר פינק טוט דאָס.

זיין בוך האָט קאַפיטלעך: וואו ער ווייזט אָן אויף די ערשטע טריט פון איבערוואַנדערער — אויף די באַדינגונגען אין ביראַבידזשאַן, אויף די יידישע טיפן פון צווייפּלער אין קדיש-זאָגער, אויף פּראָפּעסיאָנעלע „קרענקס“ און מלמדים.

עס האָט אויך קאַפיטלעך פון זיין אייגענער קריטיק אויף די ערשטע מעטאָדן פון קאָלאָניזאַציע. עס האָט אויך באַשרייבונגען פון דער אַמאַלי-קער צאַרישער פּאַרטיטער „באַזעצונג“ פון קאָזאַקן — די שכנים פון די יידן.

ער האָט אַבער אויך דערביי גאַנצע קאַפיטלען פון דערגרייכונגען, נאָך דעמאָלט, אין די קאַטאַסטראָפּאַלע צוויי אָנהויב-יאָרן.

מיט אַ פאַר טעג צוריק האָט דער „טאַג“ אָנגעהויבן דרוקן אויסצוגן פון פינקס בוך — און דווקאָ די טאַמע געגאַטיווע, די פעסימיסטישע...

מען מוז אַבער, כדי צו באַקומען אַ פּולשטענדיקן באַגריף פון יענע יאָרן 1928-1929, אויך ליינען די פּאָזיטיווע דערשיינונגען פון בוך.

ערשטנס, אַז וויקטאָר פינק איז פאַראַיאָרן, אין הערבסט, 1930, נאָכ-אַמאָל געווען אין ביראַבידזשאַן אין דריטן יאָר פון קאָלאָניזאַציע, צוזאַמען מיט טורניען, דעם רעזשיסאָר פון דער פילם „מורקס ב״, כדי צו נעמען

בילדער פאר אַ יידישן פילם „ביראָבידזשאַן“, און פאַר וועלכן דער אייגענער וויקטאָר פינק האָט געשריבן דעם סצענאַריאָ.

צווייטנס, אין פעברואַר, 1931, איז וויקטאָר פינק צוגעטראָטן אַרויסצו-געבן אַ צווייטע אויסגאַבע פון זיין בוך „יידן אין דער טייגאַ“, פילנדיק, נאָך זיין רייזע אין 1930, אַז זיין ערשטער בוך איז פאַרעלטערט און שוין נישט אַקטועל.

אַזאָ טבע האָבן שוין סאַוועטישע טעמפן: וואָס עס איז געווען פאַראַיאַרן דער פונדאַמענט, איז היינט שוין אויסגעוואַקסן צו דער מאָס פון אַ דאָך. און די אַרבעט-מעטאָדן פון 1929 זיינען היינט, אין 1931, פאַרעלטערט און נישט מאַסגעבדיק.

און טאַקע: פון דעם דאָרף אמורזעט, וואו מען איז געגאַנגען מיט צוויי עמערס צום אַמור נאָך וואָסער — ביז היינט, ווען עס זיינען אויסגעכויט ברונעמער; פון טיכאַנקע אין 1929, מיט די פאַר צענדליק יידישע בוי-אַרבעטער און טראַקטאָריסטן, ביז היינט, 1931 — מיט אַן עלעקטראַ-סטאַנציע, מיט אַ צייטונג, מיט שעפער אין פאַבריקן, מיט אַ מעבל-פאַבריק, וואָס אַר-בעט אויף עקספּאָרט פאַר כינע, מיט אַ דריי-שיכטיקער צאָל אַרבעטער פון 120. — מיט די נייע סאָ-זוירטשאַפטן, מיט דער באַפעלקערונג אין ביראָ-בידזשאַן ביז מאַנאַט יוני פון 5.000 יידישע נפשות — מיט נאָך 3.000 נפשות, וואָס ווערן דערוואַרט ביזן סוף 1931, מיט דער פאַרברייטערטער קאָמוני-קאַציע דורך די ערשטע שיפן אויף דעם טייך ביראָ, וואָס פאַרבינדט טיכאַנקע מיט כאַבאַראָווסק אין בלאַגאַוועשטשענסק דורכן אַמור — ווי קינדיש און אומבאַהאַלפן זיינען די ערשטע דערגרייכונגען, און ווי גלאַררייך און טייער די פאַר'עקשנ'טע הענט פון די געבליבענע יידישע איבערוואַנדערער פון 1929, וועלכע האָבן — ווי פינק אליין דערציילט, — געזאַכט פון „גנוס“ (אַרטיקע מאַסקיטאָס). אַגב, אַ שאַד, וואָס וויקטאָר פינק קאָן נישט פאַרברענג-גען אַן אַזונט אין פאַר ראַקאָוועי, אַדער סי-גע'ט, אַדער אין ניופּאָרט, אַט-לאַנטיק סיטי, צו באַקענען זיך מיט די אַמעריקאַנער ציוויליזירטע מאַסקי-טאָס — מיט די בלוטיקע בייכער און שאַרפע נאָדלען.

אַבער, ווי עס שיינט, האָט דער ציוניסטישער „טאַג“, אַ שונא פון סאַוועטישער בויאונג און מעטאָדן פון אַרבעט; אַ שונא דעם סאַוועטן-פאַר-באַנד — דערזעענדיק פינקס בוך, נאָר אַרויסגענומען די נעגאַטיווע זייטן פון 1929, פאַרשווייגנדיק די פּאָזיטיווע, די גלענצנדע, די וואָס מאַכן דעם שטאַלץ און די צוקונפט פון ביראָבידזשאַן.

מיר וועלן אַביסל צו-הילף קומען דעם אַרכיוו פון „טאַג“ און אָפּפרישן דאָס מתים-שטיבל מיט אַ פאַר לעבעדיקע פּאַקטן.

אויף זייטן 124 ביז 138 פון פינקס בוך געפינט זיך אַ גאַנצער קאַפיטל,

געווינדעט די דערגרייכונגען — אין 1929! פון דער קליינער קאמונע „איקאר“.

דער קאפיטל הייסט: „פיש“. אָט זיינען אַ רײ צײַטאַטן:
 „...די קאמונע באשטייט פון זעכצן יונגע בחורים פון ווייסרוסלאַנד — וועלכע האָבן אין פאַרלויף פון לאַנגע דורות געהאַנדלט מיט „דלית“. ווען נישט די רעוואָלוציע — וואָלטן די בחורים נאָך אַלץ געזעסן אין ישיבות און געקנעלט די קאָואַסיטיק פון תלמוד... און די פּפּוֹלים וועגן מילכיקס און פליישיקס“.

„די אַטע גרויסע“ תלמודיסטן זיינען שוין לאַנג געשטאַרבן. אָבער בײַ זײער ירושה זיצן נאָך געשמאַק די ײִדישע בחורים פון פּוילן און רומעניע. די טאַטעס פון די בחורים האָבן מסתמא אַלע געהאַט די „ײִדישע קרענק“, אַפּוֹצנדיק אַ לעבן בײַ די שאלות.

„...דורכפאַרנדיק צו דער סטאַנציע וואָלאַטשאיעווקאַ און ווייזנדיק אויף דעם דענקמאַל פון דעם רוֹיטן אַרמײַעץ האָט דער בחור — אַ מיטגליד פון דער פאַרוואַלטונג פון דער קאָמונע — געזאָגט: דאָס איז דער דענקמאַל פון די שלאַכטן מיט די ווייסע. דאָ האָבן אונזערע זײַ געוויזן ווי צו קעמפן...“
 „...מיר האָבן באַקומען צוויי טויזנט העקטאַרן ערד. דערפון האָבן מיר אַנקומענדיק שפּעט — פאַרזײט פּופּציק.

— נו און ווי איז עס? שלעכט?

„פאַרוואָס זאָל זײַן שלעכט? מיר לעבן גוט. לעבן קען מען דאָ. קומט איבעראַיאַר וועט איר זען, וואָס דאָ וועט זיך טאָן“.

„אויפן וועג האָט מען געזען אַ פאַרטיע בהמות. מען וועט פאַרקויפן די וואָס גיבן ווייניק מילך און קויפן בעסערע. ווען מען קלייבט צו אַ סטאַדע — זאָגט דער בחור — מוז מען אויסגלייכן די פאַראַדע. די יונגע בחורים, דער פאַרוואַלטער און דער סעקרעטאַר, זיינען געשטאַנען אין דער בלאַטע און האָבן געשמייכלט. די העמדער זייערע און די לעדערנע רעקלעך זיינען געווען אָפּן ווייזנדיק דעם הוילן האַרדן. דער קערפער איז געווען געזונט-ברוין פון ווינט און ברייט ווי אַ פליטע פון אויוון. דאָס זיינען געווען פּוֹי-ערים — נאָר מיט ײִדישע געזער. זעכצן קלייגשטעטלדיקע ײִנגלעך האָבן באַקומען זיבן און אַ האַלב טויזנט רובל איבערוואַנדער-געלט און זעקס און אַ האַלב טויזנט רובל קרעדיטן פון ווייט-מורח'דיקער אַגראַר-באַנק. מיט דעם געלט האָט מען אַביסל פאַרזײט און אַרגאַניזירט אַ מילך-ווירטשאַפּט.“

„אין זומער האָט אויסגעשאַסן אַ רעגן, ווי פון אַ ביקס. צוויי זומערן נאַכאַנאַנד האָט געירעגנט. און מיר האָבן געזײט אין דער נידער אַנשטאַט צו זײַען אויף די רעקעס. ווייץ, האַבער, גרעטשקע, סאַיא-בעבלעך, גרינסן“

און צוויי טויזנט פוד היי איז פארנעצט געווארן צו עטלעכע העקטאר פון אַ מין.

„...אלץ איז פארנעצט געווארן, — שרייבט פינק. — וואס קאן מען טאן מיט אזעלכע „ידישע גליקן“? פונדערווייטנס האָבן מיר געזען ווי מען גייט מעקלן די בתמות: די אייגענע בתמות, אַדאָנק וועלכע די גאַנצע קאָמונע האָט זיך געהאַלטן נאָטדעם ווי דאָס פאַרווייטע איז אַזוי נאַריש פאַרנעצט געוואָרן.

„די קאָמונע גיט אַזעלכע דעם „דאלסעל־סאַיוו“ די זיסע שמאַנט — באַ קומענדיק פאַר אַ ליטער שמאַנט דעם פרייז פון זיבן ליטער מילך. ביים אויסאַרבעטן סמעטענע בלייבט צוואַנציק — וועלכן מען עסט אין דער קאַ-מונע און מען פאַרקויפט אין קאַפּעראַטיוו. עס בלייבט דער אָפּפאַל, פון וועלכן עס קאַרמענען זיך חזירים...“

„די קאָמונע „איקאַר“ האָט געקויפט ביי אַ שכן אַ רוס אַ פאַר מיך־חזירימלעך און האָט זיי אויפגעצויגן מיטן אָפּפאַל פון צוואַרעך. זיינען די חזירים פון פריער קיים ביו צום בויך צו זייערע ברידער, וואָס קאַרמענען זיך אין דער ווירטשאַפט פון דער קאָמונע. מען וועט זיי קוילענען צו זיינ-טער און אויפפֿעסן.

„די מינסקער בחורים האָדעווען בעיקאַן־עקספּאַרט חזירים — אַ גאַר טייערע סחורה, פאַר וועלכע זיי וועלן קריגן אַ פאַרם־מאַשין.

„אַ שווערער יאַקשירער חזיר, דערשמעקנדיק דעם רויך פון וועטשערע, האָט זיך געשטופט פריער פאַר אַנדערע.

„אַט־די חזירים זיינען אונדזער ריינער פּראָפּיט“, זאָגט אַ בחור. „און דער פּרוכט־גאַרטן אויך.“ דער ערשטער קולטור־גאַרטן אין ווייטן מזרח. „די פּרוכטבאַרקייט פונעם אַמורער באַדן איז לאַנג באַוואַוסט. אַבער מען עסט דאָ ווילדע טרויבן, וואַלד־יאַגדעס און ווילדע עפל אַזוי גרויס ווי אַג־רעסן. קיין גאַרטן איז נישטאָ נאָך...“

„אַ פאַר ציפּערן: מען האָט פאַרקויפט קאַרטאַפּל: 1,500 רובל. פּראָ־פיט פּין מילך 600 רובל. פאַרקויפט די מאַגערע קי: 900 רובל. צוואַמען פיר און אַ האַלב טויזנט, פון וועלכע 3,600 זיינען שוין פאַרדינט דורך פּער־זענלעכע אַרבעט פון פינף מאַנאַטן, אַרבעט פון אַלע מיטגלידער פון דער קאָמונע איז אָפּגעצאַלט!

„דער דערפאַלג פון דער קאָמונע „איקאַר“ — אפילו דאָס וואָס דער „איקאַר“ האָט אַרויסגעראַטעוועט פון דער פאַרפלייצונג פון 1928 — איז אַ קליינער ביישפּיל פון אַט־דער טייערער פאַראַדע, וואָס רופט זיך אַן ביראַ־בידזשאַן, — זאָגט פינק.

און זעט ווי די קאָמונע קאַרמעט זיך אין דעם קאַטאַסטראָפּאַלן יאַר:

אינדערפרי שמאנט מיט צווארעך — האַניק פון דער אייגענער פאסקע; צו מיטאָג — קעלבערנע פלייש מיט קארטאָפּל. פּאַרנאַכט האָט מען געהאַט אַ געשמאַקע שטיק פּיש, די קעטא. דאָס פּלייש פון אייגענעם קאַפּ.

„צום טיש ווערט אַלץ געגעבן אין אַ אומבאַגרענעצטער מאָס: נישט נאָכן אַפעטיט פון שטעטל — נאָר נאָכן אַפעטיט פון די אמורער קאַנאָן.

„דער בחור, וואָס האָט מיד געבראַכט פון דער סטאַנציע, האָט געוווּן מוראדיקע קונצן ביים עסן: אַזוי ווי ער וואָלט דאָ זיך אַפּגעגעסן פאַר אַלע זיינע עלטער־זיידעס, וואָס זיינען אויסגעגאַנגען פון הונגער אין שטעטל. ביי דער צווייטער שיסל פון פלייש מיט קארטאָפּל האָט ער נאָר איין מאָל אַ זיפּ געטאַן: אַן עזעה: די קרויט און די אוגערקעס זיינען פאַרנעצט. אַניט — וואָלט דערצו גוט געווען אַ שיסל מיט זויער־קרויט און אוגער־קעס...“ „דאָס איז געווען אַ פּראָפעסיאָנאַל — אַן עסער“, — וואָנט פינק.

„פון צווייטן ציימער האָט זיך געהערט אַ גארמאַטיקע מיט טאַנץ. דאָס זיינען צו די בחורים געקומען געסט פון זעזשעווקא — אַן אוקראַינישער דאָרף — און מען האָט געטאַנצט... די געוועזענע בלייכוויכטיקע אויסגע־דאַרטע מינסקער יינגלעך האָבן געטאַפעט מיט די שטיוול אויף אַמורער ערד. „אויף מאָרגן האָט מען זיך אָנגעקאַרמעט צום פּרישטיק מיט די פּרישסטע קאַזוואַר פון דער קעטא — אויך פון אייגענעם — פון אמור...“

„דעם יאָר 1929 האָבן וויסרוסישע יינגלעך, געבוירן צו זיין שמשים מיט שוואַכע, אויסגעטריקנטע גלידער — צוזאַמען מיט די „גאַלדען“ געכאַפט די קעטא, ווען זי איז אַריין פון אַקעאַן אין די צופלוסן פון אמור. כאַפּנדיק דעם גרויסן לאַקס פאַר די זשאַברעס — ווי די „גאַלדען“ — מיט אַ שטאַרקן קלאַפּ פון מעסער געעפנט דעם בויך ביי די פּיש און אַרויסגענומען די טיערע, געשמאַקע רויגן...“

דאָס איז מער ניט ווי איין קאַפיטל פון פינקס בוך. צום סוף באַשרייבט ער אַ וועטשערינגקע אין ביראַפעלד, וואו יידישע בחורים און מיידלעך האָבן געטאַנצט מיט רוסישע און אוקראַינער.

„... ביז שפעט ביידערנאַכט האָבן מיר די טענצער נישט געלאָזן איינ־שלאָפן — די זין פון קליין־שטעטלידיקע וואַסער־פירער און שניידער. די טעכטער פון די זוכער פון „יידישע גליקן“, די קינדער פון אַביוניב — איינגעוואויקערט פון נויט און הונגער.

„די האַנט פון אַ שטאַרקער עפאַכע האָט זיי אַרויסגעריסן פון דער ניי־יערנדיקער אַרעמקייט, וואו זייערע טאַטעס האָבן געלעבט און זיינען גע־שטאַרבן. די האַנט האָט זיי אַ הויב־געטאַן און אין דער הויך אַ וואַרף־

געטאָן — און זיי זיינען געפליגן איבער דער צעשראָקענער וועלט. און גע-
פאלן ביים ברעג ערד — דאָרט וואו עס הויבט זיך אָן דאָס אומבאַקאַנטע און
געוויינליכספולע — די טייגאַ.

„זיי זיינען נישט אַוועק צוריק, דערזעענדיק איר שטרענגן פנים —
זיי האָבן זיך נישט געשראָקן פאַר איר דראַענדיקן און בייזן ברומען. זיי
זיינען געבליבן שטיין און אויסגעהאַלטן די ערשטע אַנטשלאַסענע אַטאַקע —“
אַזוי ענדיקט פינק זיין ערשטן בוך פון 1929.

היינט — ווען אין ביראָבידזשאַן זיינען אָנגעקומען הונדערטער יידישע
אַרבעטער-פאַמיליעס פון ליטע, האַמבורג, אַרגענטינע און אַמעריקע; היינט,
ווען ביראָבידזשאַן ווערט אַ צענטער פון אינדוסטריע און אַגריקולטור פון
וויין מדינה; היינט, ווען ביראָבידזשאַן האָט אַ צייגעניש אויסגעשטעלט פון
אַמעריקאַנער עקספערטן — אַגריקולטוריסטן; ווען ביראָבידזשאַן איז אַרייַן-
גענומען אין פינף-יאָריקן פלאַן פון אינדוסטריאַליזאַציע — איז לעכערלעך
זיך באַנוצן מיט רייזע-אינדדוקן גענומען אין די ערשטע מאָנאַטן פון
כאַאָטישע ספּאַנטאַנע, צופעליקע איבערלעבונגען פון לופט-מענטשן, וואָס
דאַרפן לייזן און קעמפן, ווי די מינסקער בחורים, כדי צו ווערן פּיאָנערן.
און נאָך לעכערלעכער איז זיך באַנוצן מיט אויסצוהגן פון אַ בוך פון
אַנהויב, נישט לעזנדיק דעם בוך ביז צום סוף, וואו דער זשויבער, באַזינט
פון דעם פאַטענציאַלן רייכטום פון לאַנד אין פון דעם מענטשן-מאַטעריאַל,
וועלכן ער האָט שפּעטער אָנגערטראָפן, זאָגט זיך אַרויס פאַר פּאַזיטיווע מיט-
אַרבעט פאַר דעם ענין ביראָבידזשאַן.

„אַלד, מעררי ענגלאַנד“

דאָס אַלטע פּריילעכע ענגלאַנד... דאָס ענגלאַנד פון יאָגד-שדעסער און
פירשטלעכע יעגער, פון פּרינצעסינס און הויך-דאַמען. דאָס ענגלאַנד פון
מעכטיקע האַנדלס-און שיפס-געזעלשאַפטן, וואָס פלעגן פירן סהורות אין
אַלע פיר עקן וועלט, און עפענען פעקטאָריס ביים האַדסאָן-בעי און אין
לאַבראַדאָר, אין נאַטאל און פּיערלאַנד...

דאָס ענגלאַנד פון צעבושעוועטן פּאַלקס-צאַרן און רעוואָלוציאַנערן אויפ-
שטאַנד, אין וועלכן דער קאָפּ פון אַ קעניג איז אַראָפּ פון די פּליצעס — פון
שטאַרס דעם צווייטן.

און ענגלאַנד פון האַרבסט, 1932, טאוטהעמפּטאָן.

דער ערשטער צאַרטער הויך פון האַרבסט. אַ שמעקעדיקער פאַרק אין
צענטער פון האַפּן-שטאַט.

דער באַרימטער ענגלישער פאַרק מיט געשניטענע גראָזן.

אין פינגלענדיקן גריין — די ערשטע רויט-ברוינע און בלאס-געלע הארבסט-בלעטער. אבער וואָרעמע, פייכטע לופט און אַ בלאַסע אינדזל-זון, ווי אַ בלאַסע פרוי, וואָס הויבט אָן צו ווערן געזונט נאָך אַ לאַנגער אויס-מאָטערנויקער היץ-קראַנקהייט.

איז דאָס אַלט-ענגלאַנד ?

וואו איז די "פרייד פון לעבן" ?

וואו איז די קאָכיקע האַנדלס-שטאָט, וואו די פאַרזאָנקערטע שיפן מיט ענגלאַנדס ים-פּאָן און מיט פרעמדע וועלט-אַטריבוטן פון מאַכט און רייכטום ? 1932. גרויע פּראָווינק. אַלטמאָדישע, פירעקעדיקע קעבס, קליינע אָפּ-געלאָזענע פּראַכט-אויטאָמאָבילן. אין האַפן שטייען אַלטע, פאַרזשאָווערטע קריגס-שיפן, גרויע, אָפּגעבליאַקירטע סקווערס און באַרושעס. אין יעם שטאָט לענעם וואָלד פון קראַנען און עלעוועיטאַרס פלאַטערן טויזנטער ווייסע ים-פייגל. צווישן הויכע זענט פון די דאָס שווימען גרויע ים-טויבן, פון די אָפּענע פענצטער פון די האַטעלן שמעקן אַרויס גאַנצע גערטנער מיט רויטע ווילדע געלקען, פיקסיען און גרינע בלעטער. אין די טירן שטייען די גרויסע, גראַבע פאַרטערס מיט ברייטע קייטן פון זייגערלעך אויף די בייכער. צווישן די רעלכן פון דעם לאַנדאַנער צוג, וואָס פאַרט אָן אָפּשטעל אַ שעה מיט אַכצן מינוט פון סאווהעמפּטאָן ביז לאַנדאָן, וואַקסט גרינער מאַך. איין פּאָליסימאָן שטייט, ווי אַ ניו-יאָרקער „אַנדערטעיקער“, ביים אַריינגאַנג צום צאָלאַמט און קוקט אומעטיק אויף די פּאַסאַזשירן, וואָס זיינען אַראָפּ פון דער „איראַפּאַ“, זיינען אַרויף אויפן טענדער און צוגעקומען צום באַן. אומעטיק, פּוסט, פּראָווינציעל.

דער האַרבסט פון ענגלישן וועלט-האַנדל. דער זונען-אונטערגאַנג פון ענגלאַנדס פּאַסאַזשיר-און טוריסטן-טראַפיק.

עס הערשט אַן „עקאָנאָמי-רעזשעסיע“ ביי אַלע שיפּס-געזעלשאַפטן. אין איין טאָג האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט ביי די האַפּנס פון צוויי לענדער. מיט-וואָן, 11 אַזויגער, האָט זיך געוויזן דאָס גרינע, זאַפטיקע פּראַנקרייך. שער-בורג, צום ים-ריין „איראַפּאַ“ פאַרט צו אַ פּראַנצויזישער טענדער. מוזיק שפילט. בעת די מוזיק שפילט און דער קליינער פּראַנצויזישער טענדער נעמט אַריבער די רייזנדע אין שערבורג, צום צוג נאָך פּאַריז, שטיי איך נעבן אונדזער דעק, אַ מאַטראַס, היינץ, דערציילט, אַז דער „נאַרט-דזשור-מען לאַיד“ איז אויף צרות, ווייל דער טוריסטן-פאַרקער איז אַ שוואַכער, און עס לוינט ניט צו גיין ביז צום שערבורגער האַפּן, וואָס דאַרף אָפּקאַסטן אַ ים מיט געלט. וואָרפט מען די רייזנדע אַראָפּ אויפן טענדער, אויף די קאַסטן פון דער פּראַנצויזישער האַפּן-פּאַרוואַלטונג, און מווערט פּטור פון אַן אויסגאַבע.

פיר שעה שפעטער חזר'ט זיך דאָס אייגענע איבער אין סאוטהעמפטאָן. ווידער באַווייט זיך לאַנד. ווייסע זאַמדיקע ברועגן, רויטע שינדל־דעכער איבער ווייסע קאטעדזשעס. הונדערטער פישער־שיפלעך און אַן אַלטע, סאָ־לידע קאזאַרמע — איך וואָלט שווערן, אַז איך בין אין סמאַלענסק, אין 1915, לעבן טורמע. דאָרט איז אַזאַ בנין אינעם סטיל פון „אימפעראַטאָריאַע עלי־זאַוועטאַ פעטראָוויטש“.

אַזאַ מיר שטייען שוין ווידער. און דער גרעסטער טייל פאַסאַזשירן פון „איראַפּאַ“ גייט דאָ אַראָפּ.

מ'סטראַיעט זיך אויס אין צוויי רייען: „בריטיש סיטיזענס“ און „עליענס“. שטיי איך אין דער צווייטער קאַטעגאָריע, נעבן צוויי מינעזישע פּאַרלעך, אַ מאַקעדאָניער, צוויי בולגאַרן און אַ ייד, וואָס מוז דווקא פאַרן אין ענגלאַנד מיט אַ „גאַלף־בעג“, אַנדערש איז ער ניט געוואוינט. אויב אַן אַמעריקאַנער בירגער, זאָגט ער, איז מיט אַלע פיטשעווקעס.

מיר שטייען, און ביסלעכווייז ווער איך אַלץ מער און מער דערשטוינט. די ענגלענדער פאַרטיקן אָפּ די אימיגרעישאַן־פאַרמאַליטעטן מיט אַזאַ אימפעט, אַז עס זעט אויס ווי די צאַרישע עוואַקואַציע פון פּוילן אין 1915. מ'גייט נישט אַ קוק אויפן פנים, מ'לייגט אַרויף אַ שטעמפל און מ'זאָגט: „נעקסט“.

און איך האָב יאָרן־לאַנג נישט געוואָלט פאַרן אין ענגלאַנד. איך האָב געמיינט, אַז זיי זיינען קאָליקעס. די גאַנצע זאַך, מיט אַ 200 פאַסאַזשירן, דויערט אַ האַלבע שעה.

דאָן גייען מיר אויפן טענדער.

איך גיב אַ קוק אין דער הויך אויפן ריי „איראַפּאַ“. ערגעץ־וואו הויך, אויפן פינפטן עטאַזש, דערזע איך מינע פריינט פון דריטן קלאַס: דעם אונגאַר, דעם גערטנער, די אוקראַינער פאַמיליע, דאָס מיידל שרייט: „דאָ זאַבאַטשעניאַ וו טשערוואַנוי אוקראַיניע“. איך זע דעם געוועזענעם דייטשן מאַטראַס, היינט אַ סאלון־קיפער אין יאָרקוויץ; דעם פליער מיט דעם פינעם פנים און די געליימטע הענט; די צוויי איטאַליענישע סאַלאַמי־הענדלער פון רידזשוואוד, און אויך די סאַכאַטשעווער יידענע מיט די געלונגענע קינדער אין ברוקלין. אַלע ווינקען, ווייל פון דריטן קלאַס בין נאָר איך און דער ייד מיטן „גאַלף־בעג“ אַראָפּ אין סאוטהעמפטאָן. אָבער ער שטייט לעבן די „בריי־טישע“ סיטיזענס און האָט שוין דאָרט געכאַפט אַ שמועס.

ביים צאָר־אַמט (קאָסטאַמס) האָבן מיר זיך אָפּגעפאַרטיקט גיך. באַלד איז דער צוג אַוועק קיין לאַנדאָן. אויפן דאַק זיינען מיר געבליבן אין דרייען: איך, אַן אַרבעטער און אַ פּאָליסמאַן אין אַ גאַטישן העלם, ווי אַ מיטלאַטער־לעכער תליון מיט אַ פּאַר בלאַנדע נאָרמאַנישע וואַנצעס.

געוויינלעך פ'רעג איך זיך נישט קיין זאך אונטערזעצן. איך אריבער
 זיך אליין. אבער דאס מאָל האָב איך זיך יאָ געפ'רעגט. ווייל איך האָב געוואָלט
 רעדן מיט דעם ערשטן בריטישן אַרבעטער, וואָס איך האָב דערזען ביים
 טויער פון צאָל-וויז, וואָס ער האָט אויסגעקערט און פאַרמאַכט.
 איך האָב געפ'רעגט וואוּ צו גיין. דער בריטישער אַרבעטער האָט מיך
 דיער גוטמוטיק אָנגעקוקט און געענטפ'ערט, אז ער אליין קאָן נישט אָנווייזן,
 ווייל ער איז דאָ ערשט אַ פאַר טעג. ער פאַרטרעט אַ קראַנקן קאַלעגע. אליין
 איז ער פון „באַבסיט“, אַ שטעטל לעבן האַפן. האָט ער מיך געשיקט צום
 פּאָליטמאַן. אז מיר זיינען דאָך געווען די איינציקע דריי מענטשן אין די
 דאָס פון סאוּהעמפּטאָן, און צווישן די רעכטן האָב איך דאָס דערזען דעם
 גרינעם, זאַפטיקן מאַך. און עס איז געווען האַרבסט. אַביסל אומעטיק,
 אַביסל פריילעך. איך האָב איצט פאַר זיך צוויי טעג יבשה, און קאָן גיין
 אין דער מאַטראַסן-יוניאָן זען, ווי עס פאַרברענגען בריטישע ים-מענטשן.
 דער פּאָליטמאַן האָט מיר געוואָלט טאָן אַ טובה, אָטוויזנדיק אויף אַ
 האַטעל נישט ווייט פון די האַקס, ווייל איך מוז שוין ווייטער פאַרן מיט אַ
 שיף איבערמאַרגן.

עס הייסט „האַטעל קאַרניש“. געבויט האָט מען אים מיט 84 יאָר צוריק,
 פון האַלץ. געבויט האָט עס אַ מאָן, וואָס האָט געמאַכט אייגנענטיק „וויסקי
 און מאַלט-בריו“. אבער צו מאַכן הייזער האָט ער אַזוי געטויגט, ווי האַראַ-
 וויץ פאַר ביראָבידזשאַן. די טרעפן קנאַקן, אַזוי ווי דער טישלעך וואָלט
 אויפגעשטעט אַ „בוירגלער-אַלאַרם“ אויף זיי. ווען מעיינט אויף זיי ביי-
 דערנאַכט, רופט עס אַרויס אַזאַ רעאַקציע: צוויי הינט אין קיך הויבן אָן
 צו בילדן, און צוויי פון הויף ענטפערן זיי. מיט 84 יאָר צוריק האָט מען נאָך
 נישט געוואוסט פון קאַלאָניאַליזאַציע און פון וואַסער-לייטונג. אין דער באַ-
 ציאונג איז דער גרויסער האַפן סאוּהעמפּטאָן הינטערשטעליקער פאַר כאַבאַ-
 ראַווסק, סיביר, ווייל דאָרט איז עס שוין יאָ איינגעפירט. מיינ „צימער“
 האָט אַ בעט פון האַלץ, אַ מאַטראַץ, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר דעם רעליעף
 פון די בער-מאָנטיענס, אַזוי באַרגיק איז ער, און דער צוקאַפּנס איז טיפער
 ווי דער צופּוסנס. דאָן האָט ער אַ טישל מיט אַ קרוג וואַסער און אַ שניסל...
 פענצטער וואָס מ'קאָן ניט עפענען, ווייל די שוויבן פאַלן אַרויס. אַ צעטל
 הענגט: מ'זאָל עס טאָן נאָר אויף אַ פּערזענלעכער ריזיקע (ג), און ווער וויל
 ריזיקירן אין אַ פּרעמדן לאַנד (?). עס איז אויך דאָ אַ טיר, וואָס איז אַבער
 פאַרנאָגלט, ווייל זי פירט אין אַ פּרעמדן הויף. און מ'איז דאָ אַמאָל אַריין,
 מיט אַכצן יאָר צוריק איז דאָס געווען, האָט מען זי פאַרנאָגלט זייט דענטמאַץ.
 וועט איר דאָך פּרעגן: ווי בין איך אַריין? מ'מוז אַריינגיין דורך אַ געוויסן
 צימער. אַבער נאָר פאַר אַכט אַזיגער. ווייל דאָרט וואוינען צוויי שוועסטער,

א צורלינג, פון איבער זעכציק יאר, וואָס שלאָפן זייער לייכט, קאָן מען זיי ניט וועקן...

איך האָב געקוקט אויפן באַלעבאָס פון האַטעל, וואָס האָט גע'ירש'נט פון זיידן האָס "הויז" מיט די פאַרנאָגלטע טירן און פענצטער, מיט שווערע בראַקאטענע פאַרהענג, מיט אַ ריח פון לאווענדער און אַלטע היי אין די נאַטראַצן, מיט אַ פייכטער לופט אין די צימערן — פון ענגלישן טומאן, וואָס קומט פון לאַמאָנש — מיט די אַלטע פאַרצעלייען און די גלעזערנע שרענק, מיט אַ פּאָס-האַרמאָניע און אַ ביבֿל מיט אַ העלפאַנט-ביינערנעם איינבונד — און איך בין געבליבן... ווייל עס געהערט צום "אַלד מעררי ענגלאַנד" אין פערטן יאָר פון קרויס, אין סעפטעמבער, 1932, מיט אַ בלאַטער וון אין פאַרק. מיט אַן אַלטן זעכציק-יאָריקן פעינטער, וואָס איז אַרבעטלאָז, באַקומט צוועלף שילינג אַ וואָך אַרבעטסלאָזע הילף און מוז קאָרמענען הערמיט זיך, זיין פרוי און אַן אייניקל פון זעקס יאָר, וועמענס עלטערן — זיין זון און די שוור — זיינען געשטאַרבן דעם ווינטער פון דער "פלו".

מיר האָבן זיך באַגעגנט אין פאַרק אויף אַ באַנק, דאָס יינגל האָט גע-וואָרפן אַ קליינעם באַל. דער זיידע פלעגט זיך בויגן איבערן פלויט און דעם באַל מיט זיין היטל אַרויסגראַבען, אַ גרויער קאַפּ. אַפגעטראַגענע שיד. אַ טונקעלע פאַרלאַטעטע העמד מיט אַן אַפגעבליאַקירטן, אַמאָד בלויען, קראַ-וואַט. פון די אַרבל פון מאַנטל האָט זיך געריסן דער נאַט. בלויע, גוטע אויגן, וואָס לאַכן צום קינד: "איט'ס אָר אַנלי דזשאַי". דערפאַר בויגט ער זיך געדולדיק און געפינט דעם באַל. מיר האָבן זיך צערעדט.

ער האָט גערעדט. מיר האָבן געשטיקט טרערן, איך שעם זיך נישט עס צו זאָגן. ווייל אין אים, דעם אַלטן, זעכציק-יאָריקן אַרבעטער איז שוין פון הונגער נישט געווען קיין כוח צו פראַטעסטירן, מ'האַט געקענט זען — ער איז פיזיש אויסגעגאַנגען פון נישט עסן. צוועלף שילינג — אַכט גייט אַראָפּ אויפן צימער. צוויי דאָזאַר מיט 20 סענט פאַר דריי מענטשן צו לעבן אַ וואָך. זעקס וואָכן גיט מען געלט און דריי וואָכן נישט. יעדע זעקס וואָכן רייסט מען איבער אויף דריי... "אי עס פאַרסד אַז פאַרגעטינג, האָט ער געזאָגט צו מיר. וואָס וועט זיין דער סוף? — פרעגט ער.

איך רעד יענען די אַנדערע קאַפיטאַליסטישע לענדער, וואו דער קריזיס ווילדעוועט און וואו אַרבעטער קעמפן הונגעריקערהייט פאַר אַזאַ אַרדענונג ווי אין סאָוועטן-פאַרבאַנד. יאָ, ער ווייס. אָבער ווי גייט מען אַהין? ער וואָלט אַוועק היינט. ער איז אַ גוטער פעינטער. שוין פערציק יאָר ביי דער אַרבעט. נאָך קיינמאַל איז מיר נישט געווען אַזוי שווער זיך אויפצוהויבן פון אַ באַנק, ווי היינט ביים צעשיידן זיך מיטן אַלטן. אַזאַ רעזיגנאַציע, אַזאַ אויס-געהונגערטקייט! צווישן פינף און זיבן קומט ער מיטן אייניקל אין פאַרק.

זייל ביי זיי אין שטוב איז שוין פינצטער, און קיין ליכט ברענט מען נישט. לייגן זיך שלאפן איז צו־פרי. עס גייט דער ווינטער, קאלט, נאָס, און לאַנג די אַוונטן. זעקס וואָכן צאָלט מען און דריי נישט...

„אי עס סיק לאָו דהי לעיבאַר־פאַרטי מיטינגס. ווי העד טו פאַיט עגענסט דהעיר סלאָו עקשאַן אָל ווינטער, טו פאַיט פאַר עי פאונד אינשורענס“.

וואָס פאַר אַ האָס עס זאַמלט זיך אין די מאַסן קעגן זייערע אַמאָליקע פירער. וואָס פאַר אַ פּיין האָט געמוזט דורכגיין אַן אַלטער לעיבאַריסט ביו ער האָט אַ שפּיידער געטאַן זיין האָס אָפן און אויפגעהערט צו זיין אַ מיט־גליד אין זיין פאַרטיי.

דאָס וואַסער קאָן מען נאָר דאַן ברענגען, ווען די „טווינס“ זיינען אויפ־געשטאַנען. איך האָב דעם ערשטן אַוונט רעוואָלטירט און בין אַוועק אין אַ מאַווי. די „טווינס“ זיינען שוין געשלאָפן. ס'איז געווען צען אין אַוונט. דער קאַטוילישער פּריסט, פון 77 יאָר, וואָס פאַרט מאַרגן אַוועק אין מאַלטא, האָט נאָך געדאַוונט אין זיין צימער. איך בין אין דער שטיל אַרײַן. ווי געוויינט לעך, איז אַראָפּגעפאַלן פון טישל אַ באַרשט. רעאַקציע: די צוויי הינט פון קיך, די צוויי פון הויף. די טרעפּ קראַכן. „אַלד, מערדי ענגלאַנד“...

אויפן וועג קיין דרום־אפריקע

עס איז היינט דער 22טער סעפטעמבער, 1932. דעם 3טן אקטאבער דארפן מיר אַנקומען אין קעיפטאון.

דער ים איז רואיק. ער האָט שוין געביטן זיין דריטן קאַליר. צוערשט איז ער געווען כמעט־גרוי, לעבן ענגלאַנד; דאָן טונקל־בלוי, ווי קאַרן בלומען, און זינט נעכטן איז ער בלייערן, אָפט גרוי, אַזוי ווי אין גרויסע קעצישע פעל, און רואיק, גלאַט, ווי אַ טייך אָדער אַ קאַנאַל, פאַרביי צפון־אפריקע.

און אומשוולדיק איז ער, כאַטש נעם און שפּרינג אַריין און כאַפּ אַ שוויים. די רייזיקע שיף גייט גאַנץ שנעל. מיר האָבן געהאַט עטלעכע באַגע־גענישן, צווישן זיי איינע אַ מאַנץ וויכטיקע. אַ הויכער ענגלישער באַאַמטער האָט געמוזט זיין אויף איר, ווייל אונזער שיף האָט אַ לאַנגן פייף גע־טאָן, דאָן צוויי מאַל געבלאַזן דעם האָרן, און יענע שיף, וואָס איז געגאַנגען אַנטקעגן, צו ענגלאַנד צו, האָט פונקט אַזוי געענטפערט. עס איז אַלעמאַל אַ שטיקל אַויפֿלעבונג, ווען אַ שיף גייט נאַענט פאַר־ביי. מען קוקט דורך בינאָקלען, מען פרייט זיך. דער מענטש, אין זיין איינ־זאַמקייט פון ים, פרייט זיך, וואָס ער איז ניט אַליין.

דאָס לעבן אויף דער שיף גייט זיך וויין גאַנג. איינער פון די געזימ, וואָס האָט אַרגאַניזירט אַ ספּאַרט־קלוב מיט אַ פאַרזיצער, מיט אַ סעקרע־טאַר און אַ טרעזשורער, האָט זיך געמאַכט אַ מאַדע יעדן טאָג ביים מיטאָג צו פייפן, ווי אין קעמפּ "קינדער־לאַנד", אַז די קאָונסעלאָרס ווילן עס זאָל זיין שטיל. דאָן נעמט ער אַ וואָרט און זאָגט עפעס. דער עיקר איז געלט. יעדער זאָל מאַכן אַ ביישטייערונג און מען זאָל עס ברענגען צום פאַרזיצער, ווייל מען האָט אַרגאַניזירט אַן אַלימפיאַדע, מען שפּילט ווי משוגענע, פון פרי ביז ביינאַכט, און מען וועט געבן פריזן.

**

סעפטעמבער 23.

נעכטן איז די זון באַזונדערס שיין אַריין אין ים. פון דער צווייטער זייט פון דער שיף איז, ווי אַ פלאַם, אַרויס אַ רויטע זבנה. אַ פאַר מינוט

שפעטער איז געווארן טונקל, ווי אין ווייטן מזרח. די ראשיקייט פון טאג גייט ארוק די מינוט, ווען די זון גייט אינטער. ס'ווערט אומעטיק, פינצטער. א שטילער פחד פאלט אן אויפן מענטשן. מען פילט זיך קליין, מאכט לאזן — אין די הענט פון מאטארן, געאויטע מאשינען.

און פלוצלונג, ווי עס האט אזוי אנגעהויבן ווערן פינצטער, אזיגער זעקס, האבן מיר דערווען א קליין פייגעלע. ניט קיין ים-פויגל, נאר א פשוט'ן גרוי-שווארצן שפערלינג ארומפלאטערן איבער דער פארענטש, אזוי ווי די גרעסטע נויט וואלט עס געצוואונגען צו זוכן עפעס ביי די מענטשן.

דער הונגער איז געווען שטארקער ווי מורא. דאס פייגעלע האט געפלאגט טערט אויפן דעק און געזוכט עסן. איך האב זיך דערמאנט, אז נאך מאך רעירא האב איך דערווען איבערן דעק, מיט צוויי טעג צוריק. עס איז צוזאמען מיט די ים-פויגל געקומען אונדו באגלייטן, איז איבערגעבליבן אויף דער שיף, און איצט קאן עס שוין ניט פליען צוריק צום ברעג. עס איז 900 מייל פון ברעג.

פלאטערט עס אין שרעק, הונגעריק.

גלייך האבן זיך געיאזעט גוטע נשמות, וואס האבן ארועקגעשטעלט וואס סער אין א טעלערל און אביסל ווייסע ברויט. עס איז געווען קלאר, אז דאס פייגעלע מוז איצט מיטגיין מיט אונדן נאך צוועלף טעג ביז קעפטאון. און דאך איז עס עפעס ניט געווארן. היינט זעט מען עס שוין ניט.

* *

צום ערשטן מאל איז היינט דער ים אבסאלוט שיין.

גלאט, פארגאסן מיט זון.

און ווידער בלוי, פון א טיפן בלוי, ווי לאפסי-דאזוי.

און צוגלייך מיט דעם איז אויפן הארצן גוט. אפילו א שטיקל צופרידן.

קייט מיטן רייזע-לעבן.

עס איז נאך אן אפקלאנג פון נעכטן.

וואס איז געווען נעכטן?

נעכטן ביינאכט האט געזאלט זיין א דיסקוסיע איבער דער טעמע: צי ברענגען די גלחים אומגליק דער שיף, אויף וועלכער זיי געפינען זיך? ... איינער, א נארוועגער, האט עס געזאגט איינזייטן, ער איז א נאכפאלגער פון דזשאונש רוטערפארד, זעט שליו פון גאט אין אמעריקע. דער ארויסגעבער פון „דהי גאלדען איידזש“, א וואכנשריפט, וואס קעמפט קעגן שטן און זיינע פארטרעטער אין אמעריקע, „ביג ביזנעס“, רוטערפארד איז קעגן גלחים. אט-דער נאכפאלגער האט דאס געזאגט רעדן פאזיטיוו, אז זיי ברענגען אומגליק דער שיף, ווייל אין מאטאר אונדזערער איז קאליע

געוואָרן און מיר זיינען גלייך אַריין אין נעפל. אַ גלח האָט געדאַרפט רעדן נעגאַטיוו, באַוווּזן, אַז פונקט פאַרקערט גאַר. איז אָבער פון דער ״דעבאַטע״ גאַרנישט געוואָרן. אָנשטאַט דעם איז אַרויס מיט אַ לעקציע וועגן קאַנאַדע דער דעלעגאַט צו זיך אַטאַוואַ-קאַנפערענץ. דער דרום-אַפריקאַנער פּינאַנץ-מיניסטער, מיסטער האַפּינגער, אַ האַלענדער (אַ קאַנפערענץ פון אַלע ענג-לישע קאָלעגיאַיעס אין אַטאַוואַ, קאַנאַדע, ניט לאַנג צוריק). ער פאַרט אין ערשטן קלאַס, פאַרשטייט זיך. מען האָט געמאַכט אַן עסטראַדע אויפן דעק ביי אונדז. מען האָט געשטעלט צוויי העלע פּראָזשעקטאָרס, אָנגעעגאַלט צום וואַנט צוויי פענער, די ענגלישע און די דרום-אַפריקאַנישע, און דער מיניסטער איז געקומען אָנגעטאַן אין אַ ״סמאַקינג״-דזשאַקעט מיט אַ ווייסער בלוס אין קנעפל, מיט נאָך אַ הויכן באַאַמטן.

דער פאַרזיצער איז געווען אַ גלח.

די לעקציע איז געווען אַ פּורים-שפּיל. אזוי ווי ס'פאַסט זיך פאַר פעטע אַפריקאַנער ביזנעסלייט, וואָס דאַרפן ניט קיין זאַלעכען, ערנסטן באַריכט וועגן דער קאַנפערענץ פון אַטאַוואַ. עטלעכע ווערטער וועגן קאַנאַדער ציגן, האַטען, רעאַסאַראַנען, וועגן קלימאַט, וועגן באַלדווינגען און דער פּראַס-פּעריטי, וואָס האַווער האָט גלייך נאָך דער קאַנפערענץ ״צוזריק אינגע-פירט״ ביי זיך אין לאַנד, און וואָס האָט זיך שוין אַריבערגעוואָרפן אויף ענגלאַנד...

דאָן האָט גענומען דאָס וואָרט אַ גלח, אַן אירישיער, אַ קלוגער און ווי-ציקער מאַן, אַ כּיטערער פּאַליטישן. ער האָט אין אַן איראַנישער, אָבער פּראַכטפול-פּאַרהעקטער רעדע געדאַנקט דעם מיניסטער (וועלכער איז אַ האַלענער, און צווישן די האַלענדער, וואָס האָבן אין זייערע הענט די רעגירונג אין דרום-אַפריקע און די ענגלענדער, וואָס שטייען אין אַפּאָזיציע צו איר, איז אַ שטאַרקער אַנטאַגאָניסם) פאַר זיין טייערער אינפּאַרמאַציע, וואָס ער האָט געבראַכט אַזש פון אַטאַוואַ. ער האָט געדאַנקט פאַר דעם האַנאַר, וואָס מען האָט דעם אַרעמען דריטן קלאַס געשענקט מיט דער מיניסטער-רישער לעקציע און האָט געוואונטשן דעם מיניסטער גליק מיט דער נייער סעסיע פון פאַרלאַמענט. ער האָט פאַרגעלייגט דריי ״טשירס״ פאַרן מי-ניסטער, וואָס דער עולם האָט אויך אויסגעפירט, שרייענדיק דריי מאַל: ״היפּ-היפּ-הוראַ!״

דער מיניסטער איז געזעסן ווי אַן אָפּגעשמיסענער. דערנאָך האָט דער זעלבער פאַרזיצער, צו מיין גרעסטער פאַרוואַנדערונג, אָנגאַסירט, אַז אַ געוויסער מיסטער פּרעטאָריוס, וואָס קומט נאַר-וואָס פון אַ טור איבערן סאַוועטן-פאַרבאַנד, וועט האַלטן אַ לעקציע אויף דער טעמע ״ראַשיאַ טודע״. עס איז אַרויף אויף דער עסטראַדע אַ בלאַנדער יונגערמאַן, אָנגעטאַן

אין אַ רוסיש־אויסגענייט העמדל, מיט אַ לעדערנעם דינעם פּאַסעק און מיט אַ קאַווקאַזער בונטער טובעטייקע אויפן קאַפּ.

דער איבערגאַנג פון שוואַרצן „סמאַקינג“ מיט די דאַקירטע שייך צו דער קאַווקאַזער היטל און אוקראַינער העמדל, איז געווען אַזוי גרויס, אַז עט־לעכע מינוט האָב איך נישט געוואוסט, צי דאָס איז אויף אַן אמת דער „ווינטשעסטער קעסל“ מיטן ענגלישן פּלאַט, צי דער יונגער בחור רעדט דאָ טאַקע וועגן לענינגראַד, וואַלאַגאַ, דעם „גיאַנט“, וועגן פינף־יאָר פּלאַן און אַזוי ווייטער — צי איז עס אַ חלום.

נאַכט, דרום־אַפּריקע, רייכע קרעמער פון פּרעטאַריאַ און דורבאַן, פאַרמגעלעכע פאַרמער (קולאַקעס) פון בלן־מפּאַנטיק, גראַבע לייבער אין ווייסע טראַפּישע קליידער — אין סטאַלינגראַד...

עס איז געווען אומגעוויינלעך אינטערעסאַנט.

און פאַרכאַפט האָט ער גאָר מײַן „דזשאַב“. מײַן לעקציע. מײַן שטיקל אַרבעט...

זײַן באַריכט איז געווען זייער זאַכלען, זייער אַביעקטיוו און זייער אינפּאַרמאַטיוו מיט אַ באַגייסטערטן שטריך פאַר דער ליקווידאַציע פון אַר־בעטלאַזיקייט, פאַר דעם פּלאַן פון אינדוסטריאַליזאַציע, פאַר דער סיסטעם פון דערציאונג און פון שטודיום אין די העכערע סאַוועטישע לערן־אַנשטאַלן. דער באַריכט האָט געדויערט דריי מאָל אַזוי לאַנג ווי דעם מיניסטערס „רעדע“ — אַ גאַנצע שעה.

ער, צוזאַמען מיט זעקס אַמעריקאַנער סטודענטן פון אַמעריקע, און איי־נעם אַ כינעזישן, זײַנען פון ניו־יאָרק אַוועק דורכן „אינטוריסט“ אין לענינגראַד, געווען אַ מאַנאַט אין די גרעסערע שטעט פון אוקראַינע, אין קאַווקאַז, אין קרים, דניעפּראַסטראַי, אין מאַסקווע און איבער שפּעט־אַווקע אין פּראַנק־רייך — אַוועק אַהיים.

ער האָט צוויי יאָר געלערנט אין קאַרנעל אוניווערסיטעט, אין אַמעריקע, געלערנט מאַטעמאַטיק. אַלײַן איז ער פון דרום־אַפּריקע. איצט פאַרט ער אַהיים.

ער האָט פאַרגעדייגט צו האַלטן די לעקציע, ווייל סאַוועט־רוסלאַנד איז היינט דאָס אינטערעסאַנטסטע לאַנד אין דער וועלט, וואָס האָט אַ צוקונפֿט. איך האָב אים געפרעגט, וואָס האָט אים באַוועגט צו גיין אין סאַוועטן־פאַרבאַנד, אויב ער איז ניט קיין עקאָנאָמיסט, נאָר אַ מאַטעמאַטיקער? האָט ער מיר געענטפּערט, אַז יעדער מענטש מוז זיך היינט זאָגן, אַז דער קאַפּ־טאַליום איז אַנגעקומען צו אַ פּונקט, וואו אַדער די גאַנצע וועלט מוז אָנ־געמען אַן אַנדער סיסטעם, אַדער דער אַרבעטער־קלאַס וועט צווינגען די באַ־זיצנדיקע קלאַסן אַנצוגעמען אַן אַנדער סיסטעם.

מען האט אים פארשאטן מיט פראגן. די גלחים האב זיך ווי שטעכיקע בינען געווארפן אויף אים מיט פראגן וועגן רעליגיע אין סאָוועטן-פאָרבאנד. און ער האט געענטפערט, זאכלעך, ריכטיק, ווי עס איז. גערעדט וועגן אַנטי־רעליגיעזע מוזיען און פראָפאגאנדע. וועגן היימלאַזע, וועגן „ראַחד טו לאַיף“, וועגן פויערים.

דער אירישער גלח האט אים אַ פּרעג געטאָן:

— וואָג דעם אמת. זיינען די רוסישע פויערים אויף דער שיף ביי דער וואַלאַג געווען אזוי גליקלעך און זאָט ווי מיר דאָ, אויפן „ווינטשעסטער קעסל“?

— כאַטש זיי זיינען ניט אזוי אָנגעטאָן ווי מיר דאָ, — האַט דער יונגערמאָן געענטפערט, — זיינען זיי דאָך געווען זאָט, צופרידן און אין זייער אַייגענער סביבה: אַלץ איז זייערס — דער טייך, די שיף, די בערג, די פאַבריקן.

ער איז געווען באַשיידן, האַט געהאַט אַ סך אינפארמאַציע, זיך געהאַלטן פשוט, און איז אַ רייזנדער פון דריטן קלאַס. דאָס האַט ביים עולם אויס־גענומען.

אויפן מיניסטער־האַט קיינער ניט געקוקט. ער איז געווען „געסעטלט“. דער מיניסטער איז אַוועק, נישט באַגלייט פון קיינעם. דער סטודענט איז אַוועק אין רויכער־צימער, וואו די גלחים האָבן אים גענומען „אין דער אַרבעט“.

אַ דריטער גלח האַט גענומען דאָס וואָרט, און האַט געזאָגט, אַז לויט די פראַגן, וואָס מען האַט געשטעלט, קאָן מען זען, אַז קיינער איז ניט געשלאָפן...

**

מיטאַמאָל האַט זיך באַוויזן אַ גרינער אינדזל, מיט אַ פאַרט, מיט אַ לייכט־טורעם. אָבער דאָס איז ניט קיין אינדזל, דאָס איז קאָפּ ווערדע, אַפריקע!

מיר פאָרן איצט לענגראַייס דעם ברעג, אָבער אין אַ גראַדער ליניע, וואָס איז קירצער, ווי די זיגזאָגישע ברעג־ליניע.

שיפלעך מיט שטייפּע זעגלען האָבן זיך געוויזן. פישער־שיפלעך, און ווידער ים־פויגלען. אנדערע פייגעלע האַט, הייסט עס, געקאָנט פליען צום ברעג. אפשר איז עס טאַקע אַוועק אַהין.

**

24טן סעפטעמבער.

שוין צען טעג אויפן וועג קיין דרום־אַפריקע. זעכצן טעג פון ניו־יאָרק.

אין ניין טעג ארום וועט ערשט זיין קעיפטאון, וואו מיר וועלן שטיין צוויי טעג. הארט וועלן די מערסטע פאסאזשירן אראפגיין, ווייל פון דארט גייט די באן נאך פרעטאריא, יאהאנעסבורג, בענאני, בלומפאנטיין און איבער די פארשיידענע קליינע שטעט און שטעטלעך פון די פאראייניקטע דרום-אפ-ריקאנישע רעפובליקן.

איך האב היינט געהאלטן אין האנט א האטעל-דירעקטארי מיט בילדער און אדרעסן פון האטעלן און גאסט-הייזער פון יענער געגנט, און איך האב זיך געוואונדערט, ווי באפעלקערט און אויסגעבויט דרום-אפריקע איז און ווי ווייניק מיר ווייסן וועגן איר. א נעץ פון אייזנבאנען, גוטע וועגן, מאַטאָר-באָסעס און זומער-פעצער ביים אינדישן און אטלאַנטישן אַקעאָן.

אין קעיפטאון וועלן די מערסטע אראפגיין און אונדזער גרויסע שיף וועט ווערן איינזאמער און אינטימער. און נאך ווייטערע זעקס טעג וועט זיין דורבאן.

אַבער דאָס וועט ערשט זיין.

דערווייך קומען מיר אַלץ נעענטער צו דער טראַפישער געגנט און די ערשטע סימנים האָבן מיר שוין געהאַט היינט ביינאַכט — אַ שטורעם-רעגן פון אַזאַ קראַפט, אַז דורכן פענצטער פון דער קאַבינע האָט דער רעגן גע-בייטשט ביז צו די ווייטסטע ווינקלעך.

די טירן מוזן זיין אָפן טאָג און נאַכט, מען קאָן זיך ניט פאַרשליסן, און דער סטואַרד איז אויך באַלד אַריין מיט אַ האַנט-פּראָזשעקטאָר. ער האָט איבערגעדרייט דעם בלעכענעם פּראָפעלער אין פענצטער, וואָס האָט דעם רעגן אַביסל פאַרטראָגן אין אַ צווייטער זייט און באַפרייט אונדזער קאַבינע פון וואַסער.

דער רעגן איז געקומען פלוצלונג, מיט בליצן און דונערן, ווי אין מיטן זומער!

אַבער דאָ הויבט זיך ערשט אַן דער פּרילינג. סעפטעמבער איז דער לעצטער ווינטער-מאָנאַט. און ווען מען וועט אַנקומען אין דערבאָן, וועט זיין הייס, ווי אין ניו-יאָרק אין מאַי.

די רייזנדע אויפן שיף זיינען גוט צוגעגרייט צו דעם הייסן וועטער. אַלע טראָגן שטרוענע היט, ווייסע אַנצוגן, פּלאַנעלענע הויזן און פּאַלם-בייש רעקלעך. די פרויען זיינען אַלע אין ווייסקן.

די ווענטילאַטאָרן גייען מיט פולער קראַפט. פון די סטואַרדס און קעל-נערס גיסט זיך שוואַים ווען זיי לויפן פון קיך אין עס-צימער מיטן עסן.

אַזוי ווי מיט אונדז פאַרן גלחים (יענע דיסקוסיע דערמאָנט זיך), איז עפעס פאַרגעקומען מיטן קלימאַט... זיי האָבן אים קאַליע געמאַכט, ווייל אַנשטאָט דער היץ, האָבן מיר זיך פּלוצלונג ביינאַכט געמוזט אַלע צוהעקן

אין אונזער קאבינע מיט ווארעמע קאלדרעס... אבער אויך דארטן, אין דרום-אפריקע, ווייזט אויס, אין עפעס געביטן געווארן דער קלימאט: א טעלעגראמע היינט אינדערפרי, אין דער שיפס-צייטונג, זאגט, אז אין פארט ער-יאבעט, נישט ווייט פון דורבאן, אין פארגעקומען א וואלקנברוך, וואס האט אין צוויי שעה פארפלייצט די גאסן פון שטאט און דאס וואסער אין געשטיגן אויף 25 אינטשעס — א זאך, וואס די עלטערע קאפיטאנען אין לאנד קאנען זיך נישט דערמאנען...

עפעס ווערן נישט די סטוארדס אין דריטן קלאס. עס איז ממש א פאר-ברעכן: מען רעדצירט די באדינונג; צוויי לאנגע טישן, צו פופציק געסט יעדער, האבן איצט בלויז צוויי קעלנערס.

* *

25טן סעפטעמבער.

עס ווערט ווארעמער. איך קאן זיך פארשטעלן, וואס עס וועט זיין אי-בערמארגן, ווען מען וועט פארבייפארן דעם עקוואטאר. עלעכע טוריסטן ליגן שוין אין שפיטאל...

26טן סעפטעמבער.

היינט איז מען אריבער דעם עקוואטאר! מען איז אין די "טראפיקס". מען האט ארויסגעהאנגען א נאטיץ, אז אין קעפטאון וועט מען דורכ-קוקן די פאפירן פון אימיגראנטן און רעווידירן דעם באגאזש. דארטן וועט מען שטיין צוויי טעג, דאן וועט מען ווייטער פארן קיין דורבאן... עס איז אלץ הייסער און הייסער. דאס גאנצע עסן געדויערט א מינוט פופצן; מער האלט מען אין דעם הייסן עס-צימער נישט אויס... עס נעמט איך פאן-אויף ארום דאס נייע אומבאקאנטע לאנד מיט זיינע דערשיינונגען.

מען לעבט שוין מיט דער געאגראפיע פון די פיר רעפובליקן: טראנס-וואל, אראנזש, נאטאל און קעפטאון-פראווינץ. מען קוקט דורך קאטאלאגן מיט האטעלן, מיט רעסטאראנען. עס איז א גרויס און רייך לאנד, מיט דער גרעסטער גאלד-אינדוסטריע פון דער וועלט (יאהאנעסבורג). מיט דער גרעסטער, אבער איצט פארמאכטער דימענטן-אינדוסטריע פון דער וועלט (קימ-בערלי), מיט דעם גרעסטן וואסערפאל פון דער וועלט — וויקטאריא פאלס. מען זעט אויף די בילדער פון זיי קאטאלאגן קאפערן-געשטאלטן און נעמען, מיט א פרעמדן, אפריקאנישן קלאנג, בייעראלא, קורירא. פרעמדע שווארצע פעלקער, זולוסן און קאפערן, אין וועמעס לאנד מען איז אריין-צוגענומען עס, געמאכט וועגן און געבויט באנען, און זיי, די שווארצע, גע-

מאכט פאר דינער און טרעגער. דערפאר האָט זיי די „טשורטש“ באַפרייט, געמאַכט פאַר גלויביקע... זיי וועט מען שוין ניט בראַטן אין גיהנום — דערווייל שינדט מען זיי די הויט לעבעדיקערהייט... עס איז דאָ אַן אַלטער מאַטראַס אויף אומדער דעק — דזשעקסאָן. ער איז 63 יאָר אַלט. 45 יאָר אויפן ים. ער קאָן ניט אַוועק, ווייל ער וועט שטאַרבן פון הונגער.

די שיפס־געזעלשאַפט, וואָס רייסט פון אונדז די הויט, גיט אירע אַנ־געשמעלטע ניט קיין עלטער־פענסיע, ניט קיין אַנטשעדיקונג, גאַרניט. דזשעקסאָן האָט אַזוי מאַדנע געלאַכט, ווען איך האָב אים געפרעגט, ווי לאַנג וועט ער נאָך אַרבעטן.

— ביז איך וועל שטאַרבן, ווייל ווען איך זאל אַוועק מאַרגן, האָב איך איבערמאַרגן ניט וואָס צום עסן.

45 יאָר פאַרט וַעַר אַרום. די גאַנצע וועלט דורכגעפאַרן. די הענט זיינען אים געשוואַלן פון פאַדאַרטע.

ער האָט מיר דערציילט וועגן פאַרזונקענע שיפן, וועגן שטורעמס, וועגן ים־מתים.

ער האָט אַ קליינעם פנים, בלויז אויגן און אַ נאָז ווי אַ פויגל.

פיר שעה אַרבעט ער און צוויי שעה איז ער פריי. זענענאָך ווידער אַר־בעט. ביינאַכט פיר שעה אַרבעט און פיר שעה פריי. ער לעבט פון איין גלאַקן־קלאַנג צום צווייטן.

**

עס איז דער 29טער.

כמעט פופצן טעג אונטערוועגס.

דאָס וועטער האָט זיך געביטן. עס איז קאַלט און ווינטיק.

נאָך פיר טעג מוזן מיר פאַרן ביז קעיפטאָן און איך — נאָך צען טעג ביז דורבאַן.

״עדן אַזונט איז אַן אַנדער ״פּאַסירונג״. קאַכטיום־באַל, קאַנצערט מיט אירלענדישע וויצן פון דעם ״קלוגן״ גלח, ספּאַרט־אַלימפיאַדן, קינדער־בע־לער. עס איז נודע. דער עולם קוועלט אָבער אָן, — די גראַבע, פעטע פוי־ערים־קולאַקעס און די כיטרע ביזנעסלייט אַמוזירן זיך. אפילו מיט דער פּאַסקודנער שפּיז זיינען זיי צופרידן: זיי שיטן פּעפּער און זאַלץ און גיסן עטיק אויף די אייביקע שעפּסן־פלייש מיט די אייביקע פיש און טרינקען די ״סטאַוטס״ און ״דזשינדרזשערס״ אין דער באַר. נאָר אַזוי קאָן מען פאַרדייען די עקלדיקע עסנס.

**

30טן סעפטעמבער.

הורא! איך פאָר נישט אין דורבאָן! איך פאָר גאַר ביז קעיפטאָן! אַזוי ליענט זיך די ראַדיאָגראַמע, וועלכע איך האָב היינט אינדערפרי באַקומען פון יאָהאַנעסבורג פון אַפריקאַנער „געזערד“. איך וועל לאַנדן דעם 3טן אַקטאָבער, מיט אַלעמען צוגלייך, אין קעיפטאָן, און וועל נעמען באלד דעם צוג, וואָס גייט אַלע מאָנטיק קיין יאָהאַנעסבורג, 1.000 מייל פון קעיפטאָן. די טעלעגראַמע זאָגט, אַז איך מוז דאָרט זיין דינסטיק נאַכמיטאָג. הייסט דאָס, די ערשטע אַרויסטרעטונג אין דינסטיק.

עס רעדט זיך אויך וועגן אַ קאָמיטע ביי דער שיף.

גוט. איך פריי זיך, אַ פיינע חברה, הייסט דאָס, די אַפריקאַנער „געזערדיקעס“. זיי האָבן פאַרשטאַנען, אַז לענגער ווי זיבעצן טעג קאָן מען ניט אויסהאַלטן אויף דער שיף. איך וועל זיי עס קיינמאַל ניט פאַרגעסן. בעסער פאַרן אַנדערהאַלבן מעת-לעת מיטן צוג, איידער נאָך זיבן טעג מיט זייער שעפּסענער שיף.

צו מיטאַג באַקום איך נאָך אַ ראַדיאָגראַם:

„ווילקאָמען אין סאַט-אַפריקע!“ אונטערגעשריבן — די געזערדיקעס פון יאָהאַנעסבורג. דאָס איז אזוי גאָר פיינ און רירנדיק. אַזאַ באַגריסונג — 900 מייל פאַר דער יבשה.

היפּ-היפּ-הוראָ. פאַר די געזערדישע חברטעס! איך בין גאָר צופרידן היינט. די גאַנצע שטימונג איז געוואָרן אַנדערש.

האַב איך זיך דערמאַנט אין דער פאַראַיאַריקער ראַדיאָגראַם אויפן פאַ-סיפיק, געשיקט פון „איקאָר“ אין ניו-יאָרק: „וויזאָ וועיטינג; ביראַביי דזשאָן“. עס איז געווען אַ שטורעם אויפן פאַסיפיק — דער טייפּון — און אינמיטן נאַכט, אין איינזאַמקייט, איז געקומען פון ניו-יאָרק, פון דעם קליי-נעם צימערל אויף 799 בראַדוועי, אַ פריילעכע בשורה פון לעאַן טאַלמי.

די ערשטע גרויסע ריזע איבערן פאַסיפיק, דירעקט קיין ביראַבידזשאָן, וועלכע איז שוין געשען, פאַרענדיקט. אַרומגערעדט און „באַנקעטירט“ — אויף „איקאָר“-שמהות און באַנקעטן, און איצט — אין דריי טעג אַרום — די צוקונפּט, קעיפטאָן, יאָהאַנעסבורג — די ערשטע לעקציע פאַר אַ נייעם, אויבאַקאַנטן יודישן עולם!...

אַפריקע! איך באַגריס איך, געוועזענע אויסוואַנדערער פון פּאָדאָליער, קאָוונער און מינסקער גהעברניעס, וואָס איר האָט זיך אָפּגערופּן אויף דעם מעכטיקן קאַלעקטיוון רוף פון סאַוועטישן אויפבויו-פּראָצעס פון די סאַווע-

טישע יידן און האָט אין דעם ווייטן יאָהאָנעסבורג געגרינדעט אַן אַפריקאַנער קאָמיטעט צו העלפן ביראַבידזשאַן!

**
*

מ'האָט אונדז געגעבן די דעקלאַראַציעס פאַר די צאָל און אימיגראַציע- באַשאַפטע. אַלץ גייט נאָרמאַל. נאָר דאָס וועטער איז שטורעמדיק און קאַלט. וואו איז די אַפריקאַנער היץ? וואו זיינען די "טראַפיקס"? ווי אין שבת — מ'גייט אין פעלצן, מ'טאַנצט מיט בלויע פנימער. אָבער מ'האַלט דאָך פאַסאַן. ווי איז היינט אין ניו-יאָרק? ווי רעדט זיך ביינאַכט אויף די אָפּענער מיטינגען? ווי גייט די וואָל-קאָמפּאַניע? מ'פּאַקט זיך. מ'גייט אַוועק די ביכער. מ'זאַמלט אונטערשריפטן אויף ליידיקע מעניו-קאַרטלעך — צום אַנדענק. מ'וואַרפט די לעצטע רינגען אין דעק-ספּאַרט-פּלאַץ. מאַרגן איז זונטיק. און מאָנטיק פרי איז דער סוף פון ים פאַר מיר.

**
*

2טער אַקטאַבער.

אַ דריטע ראַדיאָגראַם. דאָס מאַל פון קעיפּטאַונער „געזערה“:
 „איז נאָמען פון קעיפּטאַונער „געזערה“ באַגריסן מיר אייך ביי די ברעגן פון דרום-אַפריקע. מיר זיינען זיכער, אַז אונדזער קאַמפּעין וועט זיין אַ דער-פּאַלג. מיר וועלן אייך דערוואַרטן ביי דער שיף.“
 אַזוי פיל אויפּמערקזאַמקייט, אַז איך גיי אַרום שטאַלצער פון די גלחים. ווינטשט אונדז גליק, אַמעריקאַנער חברים. צו דער ביראַבידזשאַנער מאַ-שיף-קאָמפּאַניע!
 וועלן מיר וואַרטן ביז מאַרגן. ליכט און לאַנד האָט מען אונדז צוגע-זאַגט היינט נאָך האַלבער נאַכט.
 פון 6.000 מייל האַבן מיר ביז היינט דורכגעמאַכט 5.802.

**
*

3טן אַקטאַבער, 10 אַזייגער אינדערפרי.

געלאַנדעט אין אַפריקע.

קעיפּטאַון.

וואונדערבאַרע באַגריסונג. הונדערט יידישע חברים ביי דער שיף.

לעבן זאָל דער אַפריקאַנישער „געזערה“!

א קריגס-טאג אין אפריקע

די „פרויען“ דא זיינען איבערגעטאנענע מאינערס (גאלד-גרעבער), וועלכע די רייכע פאנטאזיע האט אויסגעשטאט מיט אלע אטריבוטן פון דעם פרויען-קאסטיום. די „פרויען“, וואס זינגען און טאנצן, פארלאזנדיק די בחורים צום קאמף, זיינען אויסגעפוצט אין געלע, רויטע און פיאפעטענע זיידענע יאקן מיט רויטע פעדערן אויפן קאפ, מיט שנירלעך גלעזערנע קרעלן ארום די לענדן, מיט ווייסע פערל-באהעפטע בראסלעטן ארום די הענט און פיס, מיט קורצע זיידענע אדער וואלענע פראנזעך ארום די בייכער, מיט א פלאטילע זיידענע קאלירטע ביליקע טיכעך אויף די גארטלעך.

דער ערשטער טייל איז פארביי. די „פרויען“ פון שבט האבן זיי גע-געבן דעם אנטאג צום קאמף. דער פויק באגלייט דאס געזאנג פון די מענער. זיי ענטפערן. הייס, מעכטיק, הילכיק קרינגט זייער ענטפער. פרעמער, אומ-געוויינלעכע קלאנגען רייסן זיך ארויס פון הונדערטער העלדזער. א פויף פון דעם הויפט רייסט זיך אריין אין דעם אלגעמיינעם שטורעם פון טענער. א שילד פארדעקט די בריסט פון קעמפער. אין די הענט איז דער שפיז, דער בויגן מיט דער פיל. א בינטל ווייסע אדער טונקעלע פערדישע האר סטאר-טשעט ארויס פון א גארטל, פון א האנט; מעשענע קייטן איבער נאקעטע ברוסטן; קרעלן און הערנער פון הירש-באק אויף די פלייצעס — א גאנצע וועלט מיט קאלירן. פראכט פון דזשאנגל און מדבר; א וואונטש צו פאר-ניכטן די גרויקייט פון „מאין“, דעם שטויב און דעם שמוץ פון דער גאל-דענער „קאטארגע“.

דער צווייטער טייל הויבט זיך אן. עס בושעוועט דער קאמף. עס דו-נערט די שלאכט. דער פויק ווערט א ווירבל-ווינט. ער רופט, ער מאנט, ער באפעלט — ער לאזט ניט רוען די הענט. ער לאזט ניט פארגליזערן די פיס, נישט פאררינגען דאס בלוט. די שאכט גוואלדעוועט. די נאקעטע פעסטע פיס צעווייבלען דעם געלן זאמד. דער געזאנג ווערט אן ארגיע פון שטימען. הענט, קערפער און פיס פארמישן זיך, ווערן איינס, שלאגן ווענט אדורך — וויילן לעבן, זיגן, פאלן אין זיג

— אַססא — גוטא — אַממאכא — שרייען הונדערטער מיידער.

„דערלאז ניט צום טויט!“

„פארלעש נישט דעם פייער! שעפ ניט אויס דאס בלוט!“

דער קאמף גייט אן.

די ליידנשאפט פארוואנדלט זיך אין אויסברוכן פון א נאטור-קראפט. דאס זיינען שוין ניט קיין מענטשן, דאס איז דער עלעמענט אללין — די טטיכע, ארוויקסיקע אריגינעלע מענטשלעכע קראפט.

**

דער טאָנץ האָט זיך געענדיקט. מענטשן-האַרדעס פּלײַען ווי פּיילן. אַלץ אַטעמט מיט נצחון.

אַ טומאַן פון וואַמד איז דאָס לעצטע, יואָס שרייט וועגן זיג. דאָרט ליגן קריגס-אַטריבוטן: קרעך, טיכלעך, פענדלעך, מעשענע שנאָלן, קנעפּ, פּער-דישע עקן.

איין "מאַין" (גאַד-גרוב) איז אַוועק. אַ צווייטע קומט — די גרעסטע גאַד-מאַין אין דער וועלט — "קראָן מאַינס".

פ ט י ז י ם

זיבעציק טויזנט מאַינערס, אַלץ יוגנט. געקליבענע, פּרישע, געזונטע "סחורה". נאָך אַכצן מאַנאַטן אַרבעט גייען זיי צוריק אין קראַאַל — מיט דעם באַציל פון טויט-קראַנקהייט אין די אַמאַליקע שטאַלענע לונגען — מיט "פּטיזיס". דער שטויב וויגט זיך אַריין אין די לופט-רערן פון אַרגאַניזם און זיי ווערן פאַרקאַלט. די לונגען ווערן פאַרשטיינערט.

ווען די ערשטע מאַינערס זיינען אַוועק צוריק אין קראַאַל — קראַנקע, פאַר'משפּט'ע צום טויט — האָבן די פּרייע זין פון אַפּריקע זיך אָפּגעזאָגט צו גיין אַרבעטן צום "געלן שו"ד". אָבער דער קאַלעקטאָר פון די שטייערן איז געקומען אין דאָרף און קיינער האָט ניט קיין געלט אין זולו-קראַאַל. פון וואַנען זאָל אַן אַרעמאַן מיט אַ קליין שטיקל טרוקענע פאַרגליווערטע ערד, ווייט פון די אַיראָפּיאישע פאַרמערס מיט זייער אַיריגאַציע, האָבן געלט? ער האָט דעם "מיליס" פאַר זיך; דאָס איז זיין ברויט. ער האָט אַ ציג אָדער אַ קו — פון דעם לעבט ער.

אָבער דעם שטייער מוז מען צאָלן. גייט דער זון אין דער שאַכטע און נאָך זעקס מאַנאַטן, אַמאַל נאָך צען מאַנאַטן, קומט ער צוריק — אַרבעטן אין פעלד. אָבער די נויט טרייבט צוריק אין שאַכטע. ווען ער פאַלט אַ דערשטיקטער, באַקומט ער ער פּערציק פונט אַלס קאַמפּענסאַציע פאַרן דעשט פון זיין לעבן, און גייט שוין אַוועק אויף שטענדיק.

דער ווייטער, אונטער די זעלביקע אומשטענדן, באַקומט 700 פונט קאַמפּענסאַציע. ער איז אָבער ניט קיין פשוט'ער מאַינער — ער איז אַן אויפוועער.

ל א פ י נ א

זי טראַגט ניט דעם מאַדערנעם פּראַנציוזיש-געאַרבעטן פאַרשנירטן גאַרטל פון אַ מאַדע-דאַמע. איר ברוין לייב וויגט זיך פּריי און לייכט אין די היפּטן. אירע ברוינע שלאַנקע פיס זיינען ניט אַנגעשטרומפּט מיט זיידענע

זאָקן. דורך דער פיינער הויט גיסט זיך דאָס דינע אַפריקאַנישע בלוט פריי און הייס.

מען רופט זי לאַפינאַ. זי איז 17 יאָר אַלט.

גרויסע שוואַרץ-ברוינע אויגן און אַ וואונדער־שיין געשניטן קליין מויל. זי דערלאַנגט דאָס עסן צום טיש מיט לאַנגזאַמע באַוועגונגען, מיט אַ שנעלן קוק אויפן עסער, צי מאַיז צופרידן, אָדער מען וויל נאָך עפעס פון איר. ווען מ'רופט זי מיט איר מוזיקאַלישן נאַמען, ענטפערט זי פון העט־ווייט: „מיססיס“?

אויף איר יונגן פנים ליגט עפעס אַן אומעט. און זי איז אַזוי יונג! די ווינקעלעך פון אירע ליפן זיינען שוין פאַרצויגן עפעס אין אַ שטומען וויל. זי מאַכט די בעטן, זי קערט די שטובן פונעם פאַנסיאָן, און וואַשט וועש. יעדן טאָג האַט זי אַ פאַק קינדער־וועש צו וואַשן — פונקט ווי דאָס איינציקע קינד פון דער ווייסער פרוי וואַלט געביטן דורכן טאָג אַ גאַנץ טויף העמדלעך.

ווען דער לעצטער גלאַק צום עסן פאַרקלינגט, ווען לאַפינאַ האַט שוין, צוזאַמען מיט אַלפאַ זינג, דעם זולובאַי פון לאַרענסאַ־מאַרקעז, אָפגעוואַשן די טעלער און גלעזער, געפוצט די גאַפֿל־מעסער, שטייט שוין הויך די לבנה איבער דעם אַפריקאַנישן פינצטערן הויף. עס שמעקן די אַפריקאַסן, די פלוימען און די מאַרעלן אויף די ביימער אין גאַרטן.

עס טראַגט זיך אַ שווערער, באַרוישנדיקער אַטעם פון דער דרום־נאַכט. מיט די פרעמדע פאַר אונדז בלומען.

אין פינצטערן הויף, ביי די נידעריקע אַפריקאַנער קאַטעזושעס, מיט וועגן באַשאַטן מיט שאַרפע קליינע שטיינדלעך, שטייען די קליינע חדרים, מיט די בלעך־באַדעקטע דעכער פאַר די „שוואַרצע“, פאַר די מאַדערנע שקלאַפן ביי די ווייסע.

אין אַ קליינעם צימערל מיט אַ שמאַלן פעלד־בעטל און אַ קרוג וואַסער מיט אַ שיסל גייט אַריין לאַפינאַ.

אַ ליכט ברענט אויפן טיש.

זי טראַגט אין האַנט אַ פעקל איינגעוויקלט אין פאַפיר. אַביסל ברויט. אַ שטיקל אָפגעקאַכטע פיש, און דעם קאַפערשן מאַכר, זיעס קוואַל פון זאַט־קייט און וואוילשטאַנד אין די קאַפערן־דערפער — דעם „מיליס“ (קאַרן). אין צימערל האַט זי אַ גאַסט: איר אַרבעטלאַזער מאַן איז געקומען נאָך זיין טעגלעכן הילק ברויט.

אין דאָ, נאָך אַ טאָג שווערע אַרבעט פאַרן ווייסן באַלעבאַס, נאָך אויס־הערן צענדליקער קאַפריזן פון געוועזענע ליטווישע קרעמער — היינטיקע

הוצפה'דיקע באלעבאטיס און כלי-קודש פון דרום-אפריקע — נאך א טאג פאר אכטונג צו איר ברוינער יונגער שיינקייט און פרייער אמאליקער ווייז-קייט, הויבט זיך אן די שעה פון איר קורצן, פינצטערן גליק, לעבן דעם מיסט-קאסטן, דעם וואש-פלאץ און דעם ביידל פון הינט.

ווייל דא, צווישן דעם אפפאץ פון טאג, איז איר געלעגער, און דער ארבעטלאזער מאן, א בחור פון א יאר 18, — אויך א געוועזענער דינער ביי וויסע, — עסט מיט זשענדעקייט דעם איינציקן מאלצייט פון טאג, וואס זי שפארט אפ דורך אפנארן איר אייגענעם מאגן, דורך אפראמען די רעשטלעך פון די פרעמדע טעלער.

דער קאפער עסט, דורכן קליינעם פענצטער'ל זעט מען דעם בארג קוילן, פון וועלכן לאפינא שפייזט דעם אויוון אין קיך. מען זעט אויך דאס עלעק-טרישע ליכט, וואס שטראלט פון א נאענטער וועראנדע, וואו די געוועזענע קרעמער פון ווילקאמיר שפילן אין קארטן.

מען זעט די מענטשן פון אפריקאנער קראאל — די פרייע, אמאליקע יעגער אויף לייבן און טיגערס, וואס קומען, גנב'נענדיק זיך, צו זייערע פרויען, צו ענדיקן די פאר ביסן מאלצייט, וואס מען טראגט ארויס אונטערן פארטוך פון באלעבאס' הויז.

ווייט איז דער קראאל; ווייט איז דער טיך, וואס באוואסערט דעם מי-ליס-פעלד.

ווייט איז דער היימישער פייער, ביי וועלכן דער גאנצער שבט האָט געגעסן.

נאָר די וויסע, טראַפישע לבנה איז נאָענט און היימיש ווי אין אלטן קראַאל, אַט'דאָ, אויף דעם פינצטערן הויף, ביי דעם הונטס ביידל. . .

” מ א ר י ן - ד ר א י ן ”

די שענסטע שטאָט ביי א ים: קעיפטאָן.

די אַרטע ”קאפּשטאָט”.

א באַרג — הויך און גרין. ווי אַ שויך יואַקסט ער אויס צווישן כוואַציעס אַן גרענעצן. מיט אַ פּלאַטשיקן דאָך, רופט מען אים ”טעיכל מאָונטעיין” און אַרום און אַרום — וועגן.

וועגן צו שטעטלעך.

ביים ים ברעג.

מיט שניי-ווייסע זאַמדן, מיט אַ ברייטן פּאַס — צו ליגן און גיין.

דער ווינט צעטראַגט דעם זאַמד הויך אויף די פעלזן. זעען זיי אויס

ווי שניי אינמיטן זומער — און דערוועקן אַ שמיכל פון גליק — אַזוי שיין און אומוואָר איז דאָס ווייסע בילד.

אין א טאל, מיט הויכע, גרינע בערג פון אלע זייטן, פארט מען אויף שווארצע, גלאטע וועגן. פון דער לינקער זייט גלאנצט דער ים, רואיק, בלוי, גרוי, אמאל שווארץ.

אין א געוויסן פונקט, ווייט הינטער קעיפטאון, שטייט אויף א הויכן פונקט א לייכט-טורעם. ביינאכט ווארפט ער פון זיין קאלטער איינזאמקייט לאנגע סנאפעס עלעקטריש ליכט. די שטאט ליגט צופוסנס פון דעם לייכט-טורעם און זעט אויס ווי א גוואלדיקער קאנדעליאבר מיט טויזנטער אַנגע-צונדענע ליכטער.

עס ציטערט, עס פינקלט דער ים פון העלקייט און פייער.

און בייטאג איז אלעמאל זון.

דער רייכער אפריקאנישער זומער.

גרויסע בלעטער פון דער „אגאווא“ — רויטע און בלויע בלומען; די „דושוואקאראנדא“ — די פרעמדלענדישע שמעקעדיקע פלאנצן.

און דער וואונדער פון קעיפטאון: דער „טשאפמאנס פיק“ — דער גאלדיקער וועג, אויסגעוואקסט אין די פעלזיקע בערג.

שטיין ביי שטיין, יארד ביי יארד האבן מענטשן, זיצנדיק און שטייענדיק אין דער הייסער אפריקאנישער זון, גענומען ביי דער ווילדער נאטור, איין האמער-שלאג נאך א צווייטן, און געבויט, צעמענטירט און פאלירט א מאטאר-וועג.

פאר די, וואס האבן אויטאמאבילן.

פאר די, וואס זיינען פריי, וואס קאנען שלאפן און א פאליציאנט צוקאפנס, קאנען גיין און פארן וואו זיי ווילן.

דעם וועג האבן געבויט ארעסטאנטן, עלף יאר צייט.

לאנגע עלף יאר פון שטיינברעכן, אונטער א ברוטאלער זון, מיט שטויב אין די לונגען, מיט שלאף הינטער גראטעס, מיליאנען שעה'ן אויסגעמעקט פון פרייהייט.

שפאלטן שטיינער אין קעיפטאונער פעלזן — אכט הונדערט פוס איי-בערן אפגרונט, איבערן בלויזען פונקט פון צוויי אקעאנען: דעם אטלאנטישן און דעם אינדישן, —

דארט, וואו אויע קומט צו אפריקע זיך קלאגן איבער דער הערשאפט פון בייטש איבער שווארצע רוקנס;

דארט, וואו אינדיעס אוצרות קייקלען זיך אין די טיפענישן פון ענג-לישע ושיפן, און ווערן אויסגעביטן אויף גאלדענע פונטן פון דרום-אפריי-קאנער באנקן;

דארט, וואו בלויז כוואליעס קוקן אויף שווארצע ארעסטאנטן, אַנגעטאָן

אין רוטע זאקן, כדי זיי זאלן ניט קאנען אנטלויפן, זיי זאלן זיך ווארפן אין די אויגן מיט דעם שאנד־פלעק פון א „קאטוריקט“.
 א סערפענטינען־וועג. גלאט און בויגעוודיק ווי א שלאנג. און לאנג ווי דעם ארעסטאנטס צייט.
 ווען מ'פארט אויף דעם וועג, ווילט זיך ארויס פון מאשין, וויל מען פארט איבער צעלעכערטע לונגען, איבער צעשלאגענע רוקנס, איבער גע־צונדענע אויגן פון די, וואס האבן מיליאנען שעח'ן, עלף לאנגע תפיסה יארן, געבויט דעם „מארין־דראיוו“.

ד ע ר „ ק א ר ו ”

דער מדבר.
 ער ציט זיך הונדערטער מיילן צווישן יאהאנעסבורג און קעיפטאון.
 ער איז דער סימבאל פון אפריקע. הייס. ווייט. טרוקן. נאקעט.
 הארטער באדן, מיט פלוצלינגדיקע קוואדראטע בערגלעך, ווי פיראמי מיט אפגעהאקטע קעפ, אן פויגל, אן ביימער.
 טרוקענע גראזן, מיליארדן שטיינער, און א גוואלטיק הויכער בלויע הימל איבער זיך, ווי א ריוויקער מת, צוגעדעקט מיט א בלויער קאלדרע.
 דורכן טאג פארט דער צוג. טויזנט מייל מוז ער מאכן צווישן איין ישוב און דעם צווייטן.
 און אינמיטן ליגט אפריקע.
 דאס אמת'ע, נישט באבויטע, דאס רויע און שרעקלעכע, מיט פלוצלינג־דיקע קליינע, גרינע גראזן, מיט האלב־פארטריקנט סטארטישענדיק טיכל, מיט דעם מעלאנסאלישן קוואקען פון טויזנטער צערודערטע זשאבעס, וואס פייערן די הייסע העצעמבער־נאכט מיט א יובל פון נישט־געשטערטער נאטיר.
 מיט א פלוצימזיקן פורפורנעם פליך אין טויטער גרויקייט, פון פלא־מיקע בלומען — קאקטעען און בליטן פון קראקוט.
 און ביים סוף טאג, ווען מ'קאן קוים אטעמען פון היץ און שטייב, קומט פלוצלונג א זעלטענע רו איבער אייך — דא שפילט זיך אפ דער לעצטער אקט פון טעגלעכן שוישפיל אין אפריקעס מדבר: דער בלוטיקער זונען־אונטערגאנג.

דער אפשייד פון ליכט, קראפט און היץ — און דער טריאומפירנדיקער אָנזאָג, אַז מאָרגן קומט זי ווידער!

און עס צעשמעצט די זון, און טויזנטער פלאמען שמייכלען אין מי־ליאנען פונקען־שטייב אויף די גרועער, שטיינער און אויף דער רויטער, מעטאָרענער ערד — דעם אָנזאָג פון גאלד. און זי צעטראַגט דעם גלוטיקן

אנאָג אין די ווייטסטע הוואָנגל-פלעצער, און יעדע קרעאַטור גייט אַרויס פון שאַטן צום לעצטן מאָל אין פאַס פון ליכט.

צווישן קליינע פאַרלוירענע סטאַנציעס, מיט צוויי הייזלעך און צענדליג-קער שוואַרצע מענטשן-לייבער, צווישן דער מעלאַנכאָליע פון אַ טעלעפּאָן-אַפּאַראַט — זיבן טויזנט מייל פון זיין לאַנדאַנער אַדרעס — הערט זיך אַ זיפּ: „קאַרו“.

דער מדרב.

אויף קליינע קאַפּערן-קינדער, וואָס לויפן צו די וואַגאַן-פענצטער פון „ווייסן“ צוג, ליגט דער שטעמפל פון וויסטעניש: „קאַרו“...

און מיט דעם לעצטן בלוטיקן שטריך, וואָס פאַרזינקט הינטער די אַפּ-געוואַקטע בערג, הויבט זיך אָן אַ פאַרכישופּטער פּראָצעס פון אויפגעוואַכטער נאַטור. מיט אַ זיסן געטוויסשטשער טראַגט זיך אַריין אין וואַגאַן-פענצטער אַ ליד פון מדרב-פויגל, וואָס איז אין דער פרי ניט געווען.

מיט אַ שאַרפן שאַרף בויגט זיך אין פענצטער אַריין אַ צווייג פון קיי-פאַריס, און וועקט אַ בענקשאַפט נאָך ווייטע אוקראַינישע סטעפּעס מיט אַן איינזאַמער סאַכנע אויף אַ קורגאַן.

מיט אַ פּלוצימדיקייט פון אַ חלום דערשמעקט איר דעם ברענענדיקן ריח פון אַ האַלץ-פיער אין אַ קאַהוירט.

אַ מאַמענט — און איר זייט אויפגעוואַכט; בליענדע מאַראַנצן-גערט-נער, וויין-בערג און סטאַדעס שטאַרקע עערד אויף זאַפטיקע לאַנקעס, שפּראַצנ-דיק לעבן אויף באַוואַסערטער ערד.

דער „קאַרו“ האָט זיך געענדיקט. דער מענטש הערשט דאָ. וואַסער טוט אויף וואונדער.

און נאָך ווייטער — אמת'ע וועלדער, אַלטע גרינע.

אַ פרייד און אַן אומעט באַפאַלט איך. שוין ווידער שטאַט — אוועק אַפריקע...

דער אַפריקאַנישער „ראַנדאוועל“

נישט אומזיסט זינגט דער געבירטיקער פון דרום-אַפריקע אין זיין ליד „מאַיאַ בויאַ“: „גיב אוועק צוריק מיין לאַנד אַפריקע!“ דאָס לאַנד איז שוין פאַרשאַפּנדיק, קאַלירפול. עס איז רואיק, מיט יענער שטילקייט, וואָס אין איר שפירט זיך דאָס וואַקסן אין דער נאַטור.

קייטן פון בערג. דער הויכער מאַיעסטעטישער דראַכנבערג, מיט פּור-פורנע זוך-בעדער אויסגעגאַסן. אויף זיינע שפיצן, אין אַוונט, מיט שוריות לאַנגזאַמע, ברויך-שוואַרצע אַקסן, וואָס ציען זיך צופוסנס פון די בערג-ווענט ביז צו די ליכטיקע, גרינע, גידעריקע בערגלעך מיט פרוכט-גערטנער

און וויינגערטנער מיט קאָרנפּעלדער, מיט דעם הויפט־דערנערונג־פּראָדוקט פון דער שוואַרצער באַפּעלדערונג — דעם „מיליס“ — די קוקרזע. עס שטייען איינזאַמע פּאַרמס פון האַלענדישע פּויערים, וואָס באַארבעטן דעם שווערן טרוקענעם טראַנסוואַלער באַדן מיט דער שטענדיקער טיפּער זאַרג וועגן רעגן, וועגן אַביסל וואַסער, וואָס דאָס איז די שווערסטע פּראָבלעם פון דער דרום־אַפּריקאַנישער לאַנדווירטשאַפּט.

די רעגירונג בויט באַוואַסערונג־אַינריכטונגען אומעטום, וואו עס איז נאָר פּאַראַן אַ קליין טייכל, וואָס פילט זיך אָן מיט וואַסער אין די רעגנדיקע טעג. די שליוון זוערן דאָן געעפנט, און דער פּאַרמער צאָלט דעם ביסל באַוואַסערונג. וואָס זיינע טאַמאַטן־פעלדער אָדער קאַרטאָפּל־פּלאַנטאַציעס באַקומען.

אַ פּאַרמער, ביי וועמעס באַדן עס פליסט דורך אַ טייכל, איז גליקלעך, ווייל ער קאָן פּאַרקויפן דער מוניציפּאַליטעט וואַסער, וועלכע ווערט ווייטער פּאַרקויפט די שכנישע פּאַרמערס.

די ווייסע הערשער

אַן אויסוואַנדערער פון הינטער ראַטערדאַם אָדער האַאַג, פון די „גראַבטן“ אָדער קאַנאַלן פון אַמסטערדאַם, איז אַהער געקומען. נויט, ערנט אָדער רע־ליגעזע פּאַרפּאָלוגנען האַבן אים געבראַכט אין „אַראַנזש פריי־שטאַט“ אָדער אין טראַנסוואַל. ער איז אַוועק טיף אין לאַנד אַריין זוכן די מער־פרוכטבאַרע ראיאָנען וואו עס מורמלט נאָך אַ וואַסער, וואו עס שטייען קעד־רען, יוקאַליפטן און פיניען, וואו דער באַדן איז רויט־ברויך, אַבער פייכטער און לייכטער.

ער איז צוגעקומען צום „קראַנאַל“, צום דערפּל פון געבירטיקן זולה, אָדער קאַפּער, אָדער סאַטאַל־נעגער, די צאַלרייכע שטאַמען און שבטים פון אין גרויסן פּאַלק. דעם „באַנטור“, דעם געבירטיקן נעגערשן פּאַלק, ער האט איינגעהאַנדלט ביים נעגער זיינע אַקסן, זיין לאַנה, זיינע קי, שאַף און ציגן פּאַר אַ שאַרפן מעסער, פאַר אַ ביקס, פאַר טאַבאַק, אַ ליולקע, אַ זייגער. צודעצט האַט ער איינגעהאַנדלט זיין אַרבעטס־קראַפּט. העם נעגער אַליין, און האַט אים גיטגענומען, אַ ווערטלאָזן, אַ נאַאיוון, אַ שוואַכן, צו זיך אין פּאַרם. זיין איראַפּיאישע „ווייסע“ טעכניק האַט ער אַריינגעלייגט אין דער שטיק נייע ערד. די אַרבעט־קראַפּט איז געבליבן די לאַטע, די פרימיטיווע, די אַפּריקאַנישע — דער שוואַרצער מאַן, די שוואַרצע פרוי.

די פרוי האַט איינגעשלעפּערט מיט געזאַנג פּרעמדע ווייסע קינדער, מיט דעם כישוף פון גאַדענע האַר, מיט דער רעטעניש פון בלויזע אַמסטערדאַמער

אויגן, מיט פיינע ווייטע הענטעלעך. איר קינד איז געבליבן אין קראָאַ, אויף דער ליימקער ערד פון קאפערשן „ראַנדאוועל“.

דעם האָלענדישן פארמער האָט זיך פאַרלובעט דער אַפריקאַנער ראַנ-דאוועל, און ער האָט אויסגעבויט ביי זיך אַזוינע גרויסע היילעך, מיט גע-פלאַכטענע שטרויענע אָדער רערענע דעכער, זיי אויסגעקאלכט אינעווייניק און אויסנווייניק, געמאַכט אַ פאַדלאַגע פון דעם היגן רויטן גראַניט-שטיין און זיך געקוויקט אין די הייסע אַפריקאַנער טעג אין דעם קילן מחיה-דיקן הייזל.

פאַר זיין שוואַרצן באַדנער האָט ער אָבער ווייט פון זיך — אין הויף — אויפגעשטעלט בלעכענע קאַנורעס, מיט אַ דאָך און ווענט פון גאַלואַנצ-זירטע בלעך, וואו מען גייט אויס פון היץ בייטאָג און ביינאַכט.

ווי אַ הייסער פלעק אויף דער אַפריקאַנער קאַנדשאַפט ציען זיך אַפּט אַט-די בלעכענע פאַרזשאַווערטע קאַנורעס איבער די רעלסן און טראַקטן פון דער „ציוויליזירטער“ אַפריקע.

ווען דער שוואַרצער פאַרלאָזט זיין קאַאל, ווייל ער קאָן ניט באַצאָן דעם אַרױפגעלייגטן רעגירונגס-אַפצאַל, און גייט אַרבעטן, געזעגנט ער זיך מיט דער ווייטקייט פון זיינע וועלדער און פעלדער, מיט דער פרייהייט פון זיין פיקע, זיין בויגן און זיין פּייל — אַס פרייער נעגער.

אָבער אויך מיט זיין היימישן קילן „ראַנדאוועל“ געזעגנט ער וויד. ער באַקומט די בלעכענע בודע, ער אַטעמט איין דעם רויך און די גאַזן פון דער שאַכטע, דעם שטייב פון דעם צעמאַלענעם פעלזיקן „סטראַטאַ“, וואו עס ליגט אַ קערנדל גאַלד, און טייטט ניט די פרייד פון די גאַלד-מאַגנאַטן, ווען פון אַ טאָן צעמאַטן פעלז נעמט ער אַרויס איין אונץ גאַלד.

ער אַטעמט איין דעם ביטערן פעטן ריח פון דער סאַזשע און קוילן אין די באַנען, אין וואַרשטאַטן און זעט, ווי זיינע קליינע קינדער לויפן אַרום נאַקעט אַ צוג מיט ווייסע מענטשן, וואָס וואַרפן אַמאָל אַרויס פון פענצטער אַ שטיקל ברויט אָדער אַ באַנאַנע.

א ר ע כ י ט :

ווען מען זעט די מוראדיקע אַרעמקייט און דעם עלנט פון לאַנדלאָזע כינעזער, ווען מען זעט די ביטערע נויט פון די מאַנדזשורישע פויערים נאָך אַ פארפלייצונג, וואָלט מען געקאָנט מיינען, אַז דאָס איז דאָס שרעקלעכסטע און אַז מער עלנט און נויט קאָן מען שוין אויף דער „שיינער“ וועלט נישט געפינען. אָבער מען גוז קומען אין דרום-אַפריקע, וואו קיין סטאַטיסטיק פון דער אַרבעטלאָזער היימישער באַפעלקערונג ווערט ניט געפירט, בלויז

פון דער ווייסער; מ'דארף אויפמערקזאם זוכן אין דער היגער ברוזשוואזער פרעטע און מען וועט אין יעדער קאפייע יעדן טאג געפינען א קורצע זאך לעכע באמערקונג, אומגעפער אזוי:

„אין שטאט ביטס, לעבן פרעטאריא, האט מען געפונען הענגענדיק אויף א ווערבע דער קערפער פון א געטייוו. אין זיינע קעשענעס האט מען געפונען א קוויטירונג אויף אפגעצאלטע טעקסעס פאר 5 שילינג. לעבן בוים איז געלעגן זיין קאלדרע. אין וועלכער עס זיינען איינגעפאקט געווען זיינע מאנאטקעס.. נאכן פאלמעסן זיין קערפער האט מען פעסטגעשטעלט, אז קיין איינציקער ביסן שפייז האט זיך ניט געפונען אין זיין ארגאניזם פאר די לעצטע טעג.“

פינצטער איז אין דעם קיילעכדיקן פון לייס-אין שטרוי-געבוטן קאפערי-הייל. ס'איז אזוי קיילעכדיק און גלאט, אז אפט קוקט עס אויס, ווי א געני-טער מאטעמאטיקער וואלט עס אויסגעבוטן. קיין פענצטער זיינען דארט ניטא. איין עפענונג אינמיטן דינט אלס טיר און פענצטער צוגלייך.

די זייד-מענער גייען אנגעטאן אין קאלדרעס פון א באשטימטן קאליר אין מוטטער. דאס איז זייער קלייד. אזוי גייען זיי איבער די גאסן פון דער פרעמדער שטאט. זייערע פרויען פלעגן דאס וועבן פוי דער יואה פון די שאף. דער ווייסער מאן האט אפגעקויפט די שאף און מאכט די קאלדרע אין זיינע פאבריקן. ער שיקט דעם זולי אין דער שאכטע אראפ און פאר-קויפט אים די קאלדרע צום פרייז פון זיין וואכ-לויך.

זייט איז דער ראנדאוועל. זייט זיינען די אמאליקע פרייע קראאלן פון בעטשייאנא לאנד. זייט די טאדעס באפאלאס און הירשן, וואס פלעגן זיין דער פרייער ביסן פון דעם אפריקאנער בושמאן. רעשטלעך פון דער רייכער באנטו-קולטור געפינט מען אין די וועלדער און קוריאזיטעטן-גע-שעפטן פון פרעטאריע און יאהאנעסבורג. געשניצטע הילצערנע פיגורקעס העלפאנטביין, סוואווענירן, מיט קרעלן-אויסגענייטע גארטלעך, קאלדרעס פון פעל פון א העפארד אדער א שאקאל, אדער טיגער, הערנער פון א די-נאסעראס אדער א הירש, און פארשטייט זיך, מען געפינט דעם ראנדאוועל...

א פארארעמטער פארמער, וואס ליידיט פון דער מוראדיקער טריקעניש היי-אר, האט פארוואנדלט זיין פארם אין א פיקניק-פלאץ. דריי ראנדאוועלס ווערן פארוואנדלט אין א טייגארטן, מיט דזשעזמוזיק און טאנץ. אויטא-מאבילן קומען מיט מלוכה-אנגעשטעלטע, וואס זיינען נאך ניט געקירצט אין זייערע געהאלטן, אויסגעפוצטע בחורים און מיידלעך קומען טאנצן און רוען נאכן טאנץ אין דעם קילן ראנדאוועל.

די פראכטמולע נאטור

דורך די קליינע פענצטער קוקט אריין די אפריקאנער וואונדערבארע מילדע לאנדשאפט. א זעלטענע דורכזיכטיקע ליכט, ווי אויף די הייכע דאנקעס פון דער שווייץ, איז אין דרויסן. קליינע ווייסע רויט-באדעכערטע הייזער, צווישן דעם טיפן גרין פון אלעאנדער-ביימער, פלאמבאייאנט. קיי פאריסן און מאדנע גראבע טראנסוואלער סאסנעס מיט דעם ווירציקן איי-ראפייאישן וואלד-גערוך, מיט דעם ריח פון רוישן דארף. פארשטויבטע, אייביק-דורשטיקע שטעטיקע קאקטוסן מיט טיף-בלויע בלומען ארום זיי. ביימער, מיט ליכטיקע רויטע, אדער מאראנצענע בליטן, שיסן פלוצלונג ארויס פון הינטער א הויז. שווער-באהאנגענע וועראנדעס מיט א געראנגל פון ליידנשאפטלעך-אויסגעפוצטע ארכידעען, קראקוס און אזאלעען לייכטן ווי א פארכישופטע דעקאראציע הינטער האלב-צעפאלענע שטיינער, מויערן פון אן אפגעלאזענעם הויף.

אויף די הייסע שטיינער שלאפט א פורפורענע יאשטשערקע. אויף די וויינבעטער קריכט א גרינער קאמעלעאן. צום בוים, צוגעבונדן אויף א לאנגער קייט, שפרינגען אריין גרויע קליינע מאלפעס און צעקנאקן א נוס. איז דער זון ווארעמט זיך א פארשטויבטער שווארצער הונט מיט א מאדנער קוואדראטנער מארדע: א זון אפשר פון א וואלד-הונט און א היענע.

„באָס“ און „מאַסטער“

ביים טיש פון דער קיך שטייט א יונגע זולד-פרוי און פרעסט די וועש. צו איר רוקן איז צוגעבונדן דאָס קינד. די מוטער פרעסט די וועש פון די ווייסע באלעבאטיים אן דאָס קינד הענגט אראפ שעה'ן-לאנג פון דער פלאכטע אראפ, ביז עס שלאפט אין.

דער קוכער מיט מעטאָדענע בראַסלעטן אויף די קנעכלעך פון די פיס שלאַגט די סמעטענע אין אַ בלעכענעם עמער און שווערע טראַפּנס שווייס לייכטן אויף זיין ברוינעם שטערן מיט די געקרייזטע, שטייפע, פאַרשטויבטע האַר.

איבערן הויף, מיט דעם קאַרקענעם העלמעט אויפן קאַפּ, גייט דער ווייסער באלעבאָס. די הינט שטייען אויף פון יושר וועגן און טוען אַ מאַך מיטן וויידל. דער קוכער קלאַפט שטילער מיט דעם פוטער-שטאַק. די זולד-מוטער לאַזט אַראַפּ די אויגן אויף דער אַרבעט.

„באָס“.

דאָס איז דאָס וואָרט, וואָס מ'לערנט זיי פריער פאַר אַזיך.
און דאָס צוויי-אָריק יינגעלע פון באָס איז דער „מאַסטער“.

פון הינטער די בערג זעט מען די לעצטע געלירויטע זונען-ליכטער. א שטיקל ווינטל קומט איבער די פלייצעס. אין די גראזן הויבט זיך אן א משונהדיקער געקויטש פון די גראזשפרינגערס, פון יונגע זשאבעס ביים וואסערל און דאס פארשלאפענע געפיפט פון א פויגל. עס ווערט פינצטער. און נאך דער ראנדאוועל לייכט זיך נאך לאנג ווי א וויסער קילער לייזונט דורך דער אפריקאנער קורצער נאכט.

אויפן ים — צווישן אפריקע און אייראפע

דאס לעבן אויף דער שיף „ווארוויק קעסל“ איז אין די הויפט-שטריכן פון טאג, אזוי ווי דאס לעבן אויף יעדער שיף. דער ים האט היין שטענדיקן כישוף, ווי אלע אומענדלעך-מרויסע זאכן. דא אטעמט מען אויס די זארג-מיקראבן פון דער יבשה. מ'זארג זיבעצן טעג נישט טראכטן וועגן געלט, גרענעץ-פעסער, וויזעס. מ'קאן לאזן דעם כישוף ווירקן אויף זיך און אפגעבן זיך צו דעם פאנר-טאסטישן לעבן. נאך דא טראכט זיך אויך בעסער. מ'דערמאנט זיך שאר-פער אין יעדער זאך, און עס קאסט גארנישט, קיין אפשטרענגונג. בילדער קומען פון זיך אליין: — — — וואס טוען איצט די פריינט, וואס ווייסן ניט, אז „ווארוויק קעסל“ פארט ארויס, און אז גאר אינגליכן וועט מען זיך זען?

און אז זען — קאנצענטרירן זיך אין א פאקוס אלע צוציאזונגס-פונקטן פון דער בענקשאפט, פון דעם וואונטש.

דער ערשטער געפיר איז: זייענדיק אין קיעוו, אריינצוגיין צו מיינע פריינט, וואס זיינען געפארן מיט מיר אויף דער „אייראפא“, אין סעפטעמבער; די אוקראינער פאמיליע פון אהייא, וואס איז געפארן צום פאטער אין קיעוו; דעם מעכאניק פון „סאיוו וויערד“, ווי האבן זיי זיך צוגעפאסט צו דעם נייעם לעבן, צו די נייע באדינגונגען אין סאוועטן-פארבאנד?

און דאן די גרויסע, שטילע פרייד, וואס איז פארבונדן מיטן פארן אין ווייטן מזרח, אין דעם פארענדערטן — נאך א יאר מיט דריי מאנאטן — ביראבידזשאן.

אפשר וועט דארט שוין זיין די דרום-אפריקאנער גרופע. אזוי האבן מיר זיך געזענגט — מיר מוזן זיך זען אין ביראבידזשאן. סאנדלער מוז דארט בויען א הויז, זי ער האט עס אויסגעבויט פאר היים-בערס פאמיליע אין סטארא-קאנסטאנטיין, אידער די פאמיליע איז אוועק קיין ביראבידזשאן, מיט זעם זון דעם רויט-ארמייער, און דער טאכטער דער שלאגלערקע אמתריס.

אויך מוז ער, סאגדלער, אוודאי מאכן פאר דער מעבל-פאבריק אין ביראבידזשאן זיינע וואונדערבארע מעבל, מיט דעם איינגעלייגטן ניס-האלץ, וואס זעט אויס ווי אלטע איטאליענישע מאלעריי אין די גאלערייען פון ווענעציע.

און פלינקער מוז ער אריינזעצן צוויי הונדערט שויבן אַ טאָג, ווי אין קעניפטאָן, ווען עס איז געווען אַרבעט יעדן טאָג.

און פרידמאן, אַלעקסאַנדער און דזשעיקאָבס און קלאמפּיס מוזן ווייזן אין „ביראָפּעלד“, ווי מ'טוייבט שווערע טראַקס מיט פּראָדוקטן פאַרן קאַל-וירט, אָדער ווי מ'פאַרט אַרויס באַגיגען אויף די סטאַלינפעלדער ווירט-שאַפּטן, אויפן דאַמפּניקן טראַקטאָר.

אין שלאָס מיט זיין פּרוי דאַרפן אוודאי פאַרן, ווייל אויב זיי וועלן ניט פאַרן, וועט דאָך אין ביראָבידזשאן ניט זיין וואו ויך צונויפצוקלייבן, וואו צו האָבן אַ באַראַטונג, וואו צו טרינקען אַ גלעזל טיי און פאַריכטן אַלע געשעפטן — די גאַנצע אַרגאַניזירטע אַרבעטער פון דער אונטערנעמונג, דער וואַרשטאַט פון קעניפטאָן.

יאַ די מענטשן פון דער גרופּע זיינען פון דעם „געזענדס“ טיערסטע קינדער...

מ'לאָזט די געשעענישן דורכגיין ווי אין אַ קאַלעידאָסקאָפּ. אַלץ ווערט שאַרפּער אין זכרון, קלאַנגפולער, הילכיקער, זייטע בילדער קומען אַרויף אויפן געדאַנק.

אַ קליין שטעטל אויפן גרענעץ צווישן נאַטאַל און טראַנסוואַל, אין אַפּריקע. „פּאַלקטרעפט“, הייסט דאָס שטעטל. אַ שטעטל צווישן פאַרמער, בורן און איירישע, אַ שטעטל מיט זיבעציק משפּחות — ליטווישע און פּוילישע אידן, מיט אַ בית-מדרש, אַ רבי, וואָס איז צו דער זעליקער צייט אַ שוואַט, וואָס זאַמלט אָן געלט און קויפט אין פּאַלעסטינע אַ פּרדס, און פאַרקויפט עס דערנאָך פאַר אַ פּרייז, קעגן וועלכן עס וואַרנט דער ציוניסטישער פירער אוסישקין...

און פּלוצלינג צווישן זיי — אַ גרופּקעלע פון אַ פיר-פּינף מענטשן, וואָס ציען זיך צו דער זון.

אַנדערש קאָן מען עס נישט אַנרופן.

זיי ציען זיך פשוט צום ליכט.

און דווקא ניט קיין גרינע, און — אַנגעזעענע אין שטאַט.

נאָר פון אַן אַנדער מין, פון דער אַמאַליקער רוסלאַנד געקומענע.

רוסלאַנד — מיינט: ליטע, לאַטוויע, פּוילן.

דאָס איצטיקע רוסלאַנד הייסט דאָ די „באַלשעוויקעס“. אַ פּאַנז, אַ טעריטאָריע איז ניטאָ. אזא זאך איז פרעמד.

באלשעוויקעס — דאָס מיינט דאָס „ערגסטע“. הונגער, נישט קיין מצות, נישט קיין מלמד, נישט קיין פרנסה.

וואו געפינט זיך עס ?

ווער ווייסט ? דעבן שאַוועל, קאַווע, אָדער פון דער אַנדערער ווייט. דאָרט, פון וואַנען מ'קאָן ניט אַנטלויפן...

פאַלקסרעכט איז אפשר דער בליץ־פונקט, ווייל צו דער לעקציע פון הבר האַרצפעלד האָבן שוין זיי מענטשן, וואָס האָבן נעכטן נישט געוואוסט, וואָס עס איז ביראַבידושאַן אָדער דער „געזערד“, געשטעלט פראַגן די קעגנער...

ווי דורך אַ פענצטער־שפּאַלט קוקט מען אַריין אין לעבן.

עס אַנטפלעקן זיך מענטשלעכע שוואַכקייטן, מענטשלעכע קראַפט, יסורים, קאַמפּן, וואַקלענישן.

דער איינצעלנער איז אַלע מאל ווי אַ רעטעניש. מען בלאַנדזשעט אפילו אין אַ שמועס מיט אים, מיט דעם פשוט'סטן. דעם קאַלעקטיוו־מענטש איז שוין לייכטער צו באַהאַנדלען. עס איז לייכטער צו טרעפן דעם וועג צו זיין טיפעניש.

איך מוז אַלע מאָל טראַכטן וועגן אַ בילד, וואָס איך האָב געזען אזוי איבעריגעלעבט אין טיפּ־פאַנטיין, אַ פאַרשטאַט פון יאַהאַנעסבורג. די אידן מאַכן דאָרט אַ דעבן איינער פון צווייטן, ווייל וויפל אידן אַזוי פיר קלייטלעך, ווי אין איהומען, מינסקער גובערניע, פאַר דער מלהמה. נישט מער — עס איז אַ הייסער קלימאַט, איז פאַרקויפט מען ניט קיין „קיפּיאַטאַק“ (הייסע וואַסער).

עס איז געווען אין דעצעמבער. די לעקציע איז געווען אין בית־מדרש. אונטן זיינען געשטאַנען אידן אין היטלען און יאַרמולקעס. עטלעכע יונגע לייט אין קאַפעלושן. אייבן — אַביסל ווייבער און מיידלעך.

אַלטע דיטווישן יידן האָבן אַריינגעקוקט אין מויל ביים ריידן וועגן קוסטאַרן און יידישע מעכאַניזירטע פאַבריקן אין מינסק. אַלטע, נאָר גרויסע אַרעמעלייט, וואָס פאַרקויפן פאַר אַ „פענע“ ברויט און פאַר אַ „טיקיי“ (דריי פענס) שעפּסענע פלייש, און אַ האַלבן טויך בייגל.

זיצן טאָר מען ניט. איז מען געשטאַנען אַ שעה מיט אַ האַלבער. די דיסקוסיע, אַפּגעשטאַנען — ווי „נעילה“. ביי די בילדלעך פון לעבן פון די יידישע מאַסן אין סאַוועטן־פאַרבאַנד האָבן געגלאַנצט אויגן און גע־שמייכלט אַלטע דיפּן.

עס קומט נישט אַהער קיין פריש ווינטל פון אַ נאַטע לוריע, אָדער איציק פעפּער. האָט מען נאָכן לשון דערקענט, אַז עס איז לעבן, אַז עס איז אמת, וואָבן די ביטערע אַרעמע־לייט באַשלאָסן: צוריק אַפּגעבן דעם

טשעק פארן דינגען דעם בית-מדרש דעם „געזערד“, און דריי זיינען געווארן מיטגלידער, געבעטן א קוויטל...

איצט זעט זיך דער אטלאנטישער ים דורכן פענצטער-שפאלט. איצט איז דער דריטער קלאס אָנגעפילט מיט ענגלישע און בורישע פארמערס און אויפזעצער וואָס פאָרן, נאָך צענדליקער יאָרן אין אַפריקע, אַהיים, קיין ענגלאַנד.

**

די שיף „האַרוויק קעסל“ ווערט אונטערוועגט באַלאָדן פון דעם טאַפּלן יום-טוב: פון „איסטער“ און פון פסח.

די פארמערס און באַאָמטע, די אַלטע איירישע און שאַטלענדהער, גייען אַרום פאַר'דאָנה'טע: זונטיק און מאַנטיק וועט מען נאָך אַלץ זיין אויפן ים. מ'קומט ערשט אין האַפן פון סאַוטהעמפּטאָן דעם 17טן אַפּריל.

זיי טרינקען דערפאַר טאַפּל זייער „דזשינדזשער“ און דעם „סטאַוט“ די ווייבער זייערע, מיט פאַרלייגטע הענט אויף די גראַבע בייכער, יאָדען איינע די צווייטע, אַז מ'וועט מוזן „איסטער“ זיצן אויף דער שיף, אָן איי-גענע-געמאַכטע וואורשטלעך און געבעקס.

די יידן אָבער האָבן באַזיזן, אַז יידישקייט גייט ניט פאַרלוירן, אפילו נישט ווייט פון „קעפּ ווערהע“, פיר טויזנט מייל פון קעפטאָן, אינמיטן אַטלאַנטיק — אַזוי לאַנג ווי מ'האַט געלט. די יידן פון ערשטן און צווייטן קלאַס, אַ מאַן פערציק צוזאַמען, האָבן פאַר באַזונדער אַפּצאַל כאַקומען די מעגלעכקייט אַזוי צו פראַזען פסח ווי ביי זיך אין דער היים, אין די וויסע מיט ביימער-אַרומגעצאַמטע הייזער פון פאַרקסטאָן-יאַהאַנעסבורג אָדער אין ראַזבענק-קעפיטאָן. זיי האָבן באַקומען פאַר נעכטן ביינאַכט, דעם ערשטן סדר: מצה, אַלע בשמים, מצה-מעל, פסח'דיקע כלים, אַלץ וואָס אַ נאַרמאַ-לער סדר דאַרף האָבן.

אַ גראַבע יידענע, פון צווייטן קלאַס, וואָס פאַרט אַזש פון סאַליסבורי, האַהעניאַ, האָט זיך אונטערגענומען צו מאַכן די קניידלעך און די חרוסת. פון פינף אַזיגער אָן איז זי געוואָרן „ביזי“, ווי ביי זיך אין דער היים. אַכט אין אָונט האָט זיך ביי זיי אָנגעהויבן דער סדר.

אָבער מ'האַט דעם סדר געמוזט מאַכן אויף שנעל, און מ'האַט זיך געד בריט מיט הייסע קניידלעך, נישט אַפּוואַרטנדיק ביז צום סוף פון דער חזרה, ווייל עס האָט זיך אָנגעהויבן האַלב נאָך אַכט אַ מאַסן-באַל, און די יוגנט האָט זיך געאַיילט איבערמאָן און טאַנצן...

מילא, האָט מען זיך צוגעאַיילט, איז דער סדר אַרויס קורץ און אָפּגע-בראַכן — אָבער יידישקייט איז אָפּגעהיט געוואָרן, כאַטש אָן אַזיחו הנביא.

פון וועמען מ'האט דאך ניט געקאנט פארלאנגען, אז ער זאל אריינשווימען אינמיטן ים אן א לאדקע.

א טאג שפעטער האב איך זיך דערוואוסט פון אן אריגינעלן סאבאטאזש ביים פסח'דיקן טיש דארטן. די יידן פון ערשטן קלאס זיינען מער ניט געקומען עסן אין צווייטן קלאס. עס איז זיי ניט אָנגעשטאַנען, ווידער, מאַכן דעם סדר ביי זיך, האָט מען זיך „געשעמט פאַר די גוים“...

איז נאָכן ערשטן סדר, ווען דער טשיף־סטואַרט האָט געזען, אז עס זיצן עפעס אַ דריי־פיר יידן ווי נאָטע הינער, האָט ער מער ניט געבראַכט זיי צום טיש, און מיאזי אַריבער צו חמק... .

אזוי האָבן געפראָהעט דעם פסח־ריטואַל די פאַרשווינען, וואָס האָבן מיר אויף מיטינגען צוגעשריען, אז „איך צעשטער יידישקייט אין רוסלאַנד“; אז „מיר לאָזן ניט אַריין קיין מצות פון לאַנדאָן“.

אויף דער שיף „וואַרוויק קעסל“, 1933.

אויפן אינדזל מאַדיראַ

נאָך דרייצן טעג ים — ווידער די זאַפטיקע וואַנט — די גערטנען פון דעם צויבער־אינדזל — מאַדיראַ.

דאָס מאָד זיינען מיר געשטאַנען פינף שעה און איך האָב געקאָנט באַ־קוקן דאָס אינדזל און די שטאָט פּאַנטשאַל פון זייער נאָענט.

די פּאַסאַזשירן זיינען זיבן אַזייגער אינדערפרי אַריבער אויף אַ מאַטאַר־שיפל צום ברעג.

צוגעפאַרן צו אַ האַטעל אייבן אין די פעלזן. אַ „ליפט“ פירט אַרויף צום הויפּט־בנין. טיף אונטער אונדז ליגט דער אַטלאַנטיק. עס איז זומער־אויף מאַדיראַ. מיט זעקס מאַנאַטן צוריק איז געווען אַן אַנדער זומער, אַ הייסערער. איצט איז ווי טיף־פרידינג.

אַרץ ברייט. די סאַמע פּורפּורסטע קאַמעריאַן, די וויסטע ליליען, די צאַרטסטע פּיאַלקעס און די בלויע ביימער פון פּרעטאַריאַ, די „דזשאַקאַ־ראַנדאַ“, זיינען זאָ פאַרטראָטן איצט צוזאַמען מיט הונדערטער געלע, ווייסע, געשפּרענקלטע און גרינע, וועמענס נעמען איך קען ניט.

פּאַלמען, וויינגערטנער, גרינע פעדער מיט באַב, קרויט, מערן, יונגע ציבעלעס, מעלאָנען, מאַראַנצן, „לאַקוואַרטס“, באַנאַנעס, עפּל — עס בויגן זיך די געפּלאַכטענע קערב אויף דעם פּרוכט־מאַרק.

ביים אַריינגאַנג אין האַטעל, פון דער צווייטער זייט פון דער טאַס, שטייט אַ מערקווירדיקער געשפּאַן: אַ פאַר גרויסע ברוינע אַקסן זיינען איינגע־שפּאַנט אין אַ שליטן. דער שליטן זעט אויס ווי אַן אַלט־פּרענקישער „פּאַ־

לאַנקין, אין וועלכן מען פלעגט טראַגן די קעניגין קלעאַפּאַטראַ, מיט פּאַר-
 הענג און מיט אַ געפלאַסטערטן זיץ-פלאַץ, אַבער פּאַרט מיט אַ שליטן, מיט
 צוויי אייזערנע רייפן ביי ביידע זייטן. צוויי יונגע, פאַרברוינטע פאַרטוגעזער
 מיט בייטשן אין די הענט און מיט שוואַרצע סאַמעטענע וועסטן איבער די
 ווייסע העמדער און ווייסע פּיזונטענע הויזן מיט הויכע שטייול, בעטן מען
 זאָל אַריינגיין אין שליטן און זיי וועלן ווייזן די שטאַט. דער הערלעכסטער
 זומער-וועטער — אַלץ גרינט און בליט, אין די בלומען-אויגן ליגט נאָך דער
 טוי — און אַ שליטן, ווי אין סאַמאַראַ אין העצעמבערג:
 איין פאַרטוגעזער גייט פון פאַרנט, אַנדערש גייען ניט די אַקסן. ווי
 אַבער גייט דער שליטן?

דאָס געהיימניס ליגט אין דעם פלאַסטער. די גאַסן פון פּאַנטשאַל זיינען
 געפלאַסטערט מיט קליינע שאַרפע שטיינדעך, וואָס ליגן פלאַך אין דער ערד
 און בייַדן אַ גלאַטע, עטוואָס באַרגיקע גאַס.
 די אייזערנע שינעס פון שליטן ווערן אַביסל אַנגעשמירט מיט אױל און
 דער שליטן גייט גאַנץ לייכט. די אַקסן גייען פּאַוואַליע, דער אַנטרייבער
 פון הינטן און דער פּאַסטוך, אַזוי צו זאָגן פון פאַרנט, און קיינער פון די
 איינזאהריגער קוקט זיך ניט אַרום אויף דעם שליטן-געשפּאַן. אויפן אינדזל
 איז עס אַ פשוט'ע זאַך. מיר האָבן אפילו אַנגעטראָפּן מענטשן, וואָס זיינען
 געזעסן אין אַ שליטן, געשלעפט פון צוויי מענטשן. פון דעם באַרג, אויף
 וועלכן מען פּאַרט, זעט מען אויך אַ שליטן, אויף וועלכן עס זיצן בחורים
 מיט בלויע אויגן, מיט אַ בלאַסערער הויט, מיט פּיכטיקע האַר. דאָס זיינען
 קינדער פון לאַנדאָגער רייכע דאַמען, וואָס זייערע ראַמאַנען האָבן זיך גע-
 ענדיקט נישט גאַנץ „לעגאַד“. קומען דאָ אויף מאַדיראַ און ווען דאָס קינד
 ווערט געבוירן, גיט מען עס אַוועק צו די מאַנאַשקעס אין קלויסטער און
 אַזא נאַרדיש קינד פון „ליבע“ ווערט דאָ אויסגעהאַדעוועט, און דאָס קינד
 ווייסט אפילו ניט פון זיין אַפּשטאַם.

דער אינדזל איז פאַרטוגעזיש. ער ליגט פונקט אַנטקעגן מאַראַקאַ. אַ
 גלייכער וועג רעכטס פירט איבערן ים אין קאַטאַבלאַנקאַ. אַבער דאָך איז
 ער באַהערשט פון ענגלאַנד. מען קאָן זיך גוט פאַרשטענדיקן מיט די הענד-
 דער און פּישער אין ענגליש.
 דער אימפּאַרט ליגט אין ענגלישע הענט. די פּראָדוקטן גייען קיין ענג-
 לאַנד.

דער „בריטיש קלוב“ שטייט ניט ווייט פון דעם פרעסביטערישער
 טשורטש, ענגלישן האַטעל, רעסטאָראַנען און טעניס-פלעצער, גראַסערי אין
 דראַגיסטס — אַלץ איז אין ענגלישע הענט.
 די פּאַלאַץ-אַרטיקע האַטעלן זיינען אויסגעבויט ביים ים, וואו דאָס וואָ-

סער רוישט און שווימט צו די פעלזן. דער צענטער פון שטאָט איז ווי יעדע אייראָפּיאישע שטאָט. אויטאָמאָבילן, טראַקס און אַקסן-טליטן... און קליינע שליטלעך פון די גרינסן-הענדלער און פרוכט-פאַרקויפער. אָבער באַלד נאָך דער אַטער קאַטוילישער קאַטעדראַל הויבט זיך אַן דער אַרעמער קוואַרטאַל. בלאַסע, אָפּגעריטענע געשטאַלטן. בעטלער אויף יעדן טריט. קינדער, אַטע, דערוואַקסענע. אַדע ציען אויס די האַנט צום פרעמדן.

אַ טוריסטן-ביזנעס. און די צוהרינגלעכע, אינרעדנדיקע שטימען פון פאַרקויפער פון מאַדיראַ-שטיקערייען, שטיין-קרעלן, מושלען, פעלץ-שיך און ליאַקעס, געפלאַכטענע מעבל און קערבלעך, אַנדענקען-אַלבומען, פאַסט-קאַרטן.

קיינ וועגענער זעט מען ניט.

די שאַרפע שטיינדלעך זיינען טאַקע בעסער פאַר שליטנס. גיין איז שווער אויף זיי. זיי שטעכן אין די פאַדעטוועס.

די הינטער-שטעט פּאַנטשאַל איז זייער מאַלעריש און שייך. שמאַלע, שמאַלע געסלעך, הייצערנע באַקאָנטשיקעס מיט וועש אויסגעהאַנגען צוב-טריקענען. אַ גאַנצע מיט אַ שטייגל און אַ פּאַפּוואַי אַדער אַ קאַנאַריק.

שוואַרץ-אויגיקע קינדער, באַרוועס און טומלדיק.

קוקרוזע און גאַנצע קרענץ רויטער כעפער און טאַבאַק-בלעטער ביי די ווענט.

איז די הויכע בערג צוקאַפּנס פון די הייזער און דעם טיף-בלויען הימל,

דער גריין-גרויער אַטלאַנטיק...

מען קאַן מיינען — אַ גן-עדן...

ווען ניט די שרעקלעכע אַרעמקייט, ווען ניט די נעבעכדיקע הייזלעך און קרעמלעך פון דער אַרעמשאַפט, ווען ניט די הענט וואָס ציען זיך צו אייך נאָך אַ נדבה. ווען ניט דער שפּאַט-ביליקער פרייז פאַר פיש און עפל, פאַר בדומען אין קערב, וואָס מען רוקט אייך אַריין אין האַנט.

אַ פרוכט-פעדלער האָט זיך באַקלאַגט, אַז דער אינדול ווערט ניט באַ-זוכט צעצטנס פון פיש געסט, וואָס מען פּדעגט מאַכן אַ דעבן פון זיי.

אויך דאָ האָט זיך דער קריזיס געגעבן צו פילן. דאָס זעט מען אויף דער שיף אַליין, אויפן „וואַרוויק“, ווען מיר קומען צוריק.

דאָס אייגענע בילד פון בונטקייט און טומל אויף די שיפלעך אַרום אונדז. אָבער דער האַנדל איז אַ שוואַכער. מען קויפט ווייניקער געפלאַכט-טענע טישן און שטולן ווי אין סעפטעמבער.

נאָר עטלעכע זיינען פון דריטן קלאַס אַראָפּ אויף לאַנד. די איבעריקע זיינען געבליבן.

זאגט מיין שכן ביים טיש: „שלעכטע צייטן“. מען האט אים געשניטן זיין לויך אין אָפּיס — ער אַרבעט אין אַ דעפּאַרטמענט-הויז אין אָפּיס אין פּרעטאָריאַ, ביי עלעקטריע. צען יאָר האָט ער נישט געהאַט קיין אורלויב. מער האָט ער נישט געקאָנט וואַרטן. ער וויל זען סקאַטלאַנד. ער האָט מורא. עס וועט זיין אַ מלחמה און ער וועט נישט קאָנען פאַרן.

— עס זעט מיר אַזוי אויס ווי אין 1914, — זאָגט ער.

— פאַרוואָס?

— עפעס ווינען דאָ צופיל באַלעבאַטימ ביי די דייטשן, — און האָט גע-

פּעלט אים נישט.

אַרום שיף ווידער אַ „פאַרשטעלונג“ מיט די קליינע קינדער, וואָס זוכן די מטבע אין ים, וואָס די פּאַסאַזשירן פון ערשטן קלאַס וואַרפן פאַר זיי. מיר פאַרן אָפּ. אַ לעצטער טרייסל מיט זעם שווערן אַנקער. דער אינדול רוקט זיך אַוועק. די גרינע וואַנט קריצט זיך איין צום לעצטן מאל אין די אויגן. אַבער דער צויבער איז פאַרמישט מיט ביטערקייט. פאַרביי פאַרנדיק אַ גרויסע געביידע, האָבן פון די פענצטער מיט גראַטעס געוואונקען הענט. דער אַקסן-טרייבער האָט געזאָגט: „דאָס איז די תּפיסה פון מאַ-דייראַ“.

טאָטוואָפּטאָן, 1933.

אין אייראָפּע

(רייזע־בילדער)

איך פאַר פון דענמאַרק קיין שטעטיין. שטעטיין איז אַ דייטשע שטאָט, זייער אַלט, מיט שיינע אַלטע קלויסטערס, מיט אַ פּישריח אין די גאַסן, מיט פּישער־דערפער אַרום, וואו עס שמעקט מיט סמאַלע און ים־פּלאַנצן, און וואו די מענטשן גייען פאַמעלעך, שווער, נישט צוגעוואוינט צו דער יבשה, ים־מענטשן. אַן ספּעקולאַציע — שווייגעדיקע.

איך האָב באַשלאָסן אַלע נסיעות דעם יאָר צו מאַכן מיט דער שיף. ס'איז דאָ אַ בענקשאַפט נאָכן ים און נאָך זיין ווייטקייט און גרויסקייט. מאַנט עס, דאָס שטענדיק נייע, אויפּרענגדיקע געפּיל פון שטיין ביי אַ ברעג. איז געפאַרן — פון לאַנדאָן קיין קאָפּענהאַגען, פון קאָפּענהאַגען קיין שטעטיין, און אפּשר פון דאָרטן קיין דאַנציג.

אַ שיינע, זויבערע שיף „אַדין“. די דענער פאַרן זיך אַרורד זומער איי־בער גאַנץ צפון־אייראָפּע אויף זייערע שיפּן. ים־וועגן פירן איבער שוועדן, גאָר ווייניק איבער לאַטוויע, עסטאָניע, פּוילן — ביזן האַפּן פון דאַנציג, און צו דעם נייעם, ערשט־אויסגעבויטן פּוילישן האַפּן גדיניא — באַלד לעבן דאַנציג.

עס איז אַ זעלטן־שיינער יולי־טאָג, די שיף דאָרף באַלד אָפּגיין. עטלעכע דענישע סטודענטן געזעגענען זיך מיט זייערן אַ פּראָפּעסאָר, וואָס פאַרט קיין דייטשלאַנד.

מישרייט אויט צום לעצטן מאָל אַ דענישן געזעגנונגס־וואוינטש, און דאָס שמאַצע טרעפל ווערט אַרויפגעצויגן — מיר פאַרן קיין דייטשלאַנד. אַ יונגער בחור מיט אַן אָפּענעם ערלעכן פנים שטעלט מיך אָפּ באַלד נאָכן אָפּגיין פון דער שיף, פּרעגט אויף דייטש:

— איר פאַרשטייט דייטש?

— יאָ.

— איר זייט אַ יידישע?

— יאָ.

— אַ ווי גוט!

ער איז אַ בערלינער געבאָרענער, פון מזרח־יידישע עלטערן. זער

פאָטער איז אַ האַנטווערקער — אַן אַמעריקאַנער, אַן אַרבעטער. ער אַליין — אַ סטודענט, אַן אַרכיטעקטאָר. אַבער באַלד ווי היטלער איז געוואָרן דאָס געשפּענט פון דער נאַענטסטער צוקונפט, איז ער אַריבער אויף לאַנדווירט־שאַפט, מיטן צוועק צו פאַרן אין פּאַלעסטינע. ער איז אַ חלוץ. פאַר יידן, ווי ער, פון דייטשלאַנד, איז קיין אַנדער אויסוועג ניטאָ, זאָגט ער. ער פאַרט איצט צוריק קיין דייטשלאַנד. ער איז געווען פינף טעג אין קאַפּענהאַגען. ער האָט אַרגאַניזירט אַ „קעמפּ פאַר 65 יידישע קינדער, וועל מענס עלטערן מען האָט אַרעסטירט, צעשלאָגן, אַריינגעזעצט אין טורמע, אָדער וואָס זיינען פאַרשוואַנדן געוואָרן: מ'האַט זיי „צוגענומען“ (דאָס איז דאָס זעלביקע ווי דאָס גענעסטערישע „נעמען פאַר אַ ראַיז“ אין אַמע־ריקע). ער איז געווען פינף טעג אין קאַפּענהאַגען, וואו ער האָט באַקומען אַ פּלאַץ צו שטעלן געצעלטן, איינאַרדענען אַ קיך, און ער וועט סוף יוֹזי אַריי־בערברענגען די 65 קינדער. דאָרט וועלן זיי זיין זעקס וואָכן, זיך צוגע־וואוינען צו אַרבעט און צו אַ קאַלעקטיוון צוזאַמענלעבן, און שפּעטער וועט ער זיי אַריבערפירן אין פּאַלעסטינע.

דעם סערטיפיקאַט פאַר זיך האָט ער שוין; די אַרבעט טוט ער מיט באַגייסטערונג. די קינדער האָט ער ציוניפּעקליכן פון אַלע הויפּן פון דעם בערלינער „גאַרדען“, וואו עס וואוינען יידן, און וואו עס איז איצט אַזוי האַפּענונגסלאָז, אַזוי הושך, אַזוי שוואַרץ... — ווען איך וואָלט געוואוסט, — זאָגט ער.

ער בויגט אַראָפּ דעם קאַפּ טיף אויף די הענט, שפאַרט זיי אָן אָן די קני און שווייגט. און מערקווירדיק: פריער האָט זיך מיר געוואָלט דעבאַ־טירן מיט דעם ציוניסט, וואָס זעט אין אַנטלויפן פון דער צרה איר לייזונג; צו דער מעשה האָב איך זיך אין אַנהייב צוגעהערט גאַנץ אַביעקטיוו. אַבער דער טיפּער טאַן פון פאַרצווייפּלונג, פון האַפּענונגסלאָזיקייט און פון נאָד עפעס, וואָס איך האָב אַרויסגעהערט, האָט מיך אַביסל אַפּגעשטעלט: איך זאָב אים געזאָגט אויסשווייגן, און דערנאָך האָט ער דערציילט. וואָס האָט ער דערציילט? דאָס זעלביקע, וואָס אַלע דערציילן, וואָס מען לייענט אין אַלע צייטונגען, וואָס די היטלעריסטן לייקענען אַבער און רופן עס אָן: „גרויל־פּראָפּאַגאַנדע“.

און דאָס איז אין דעם שיינעם יולי־טאָג, אָן אַ וואָלקנדל אויפן צפון־הימל, געווען די הקדמה צו דייטשלאַנד, — די זעלביקע איינזייטונג צום טויער פון טויט.

ער איז אַ זון פון אַן אַרבעטער, אַ מעכאַניקער, וואָס האָט געהאַט אין הויף זיין אייגענעם קליינעם וואַרשטאַט, נישט באַשעפּטיקט קיין אַנדערע, און ער, דער זון, האָט אים געהאַלפּן. ער האָט געוואָלט ווערן אַ מעטאַל־

ארבעטער, געווען שוין א לערן-יינגל, געוואלט שפעטער אריין אין א גע-
ווערקשאפט. אבער דער פאטער, ווי די מערהייט יידישע טאטעס, האט גע-
וואלט האבן א וון — אן אינזשעניר. איז ער אוועק שטודירן ארכיטעקטור.
געווען באענט צו ראדיקאלע קרייזן, ווי ער רופט עס אן: לינקע פועלי-
ציון. איז געקומען די נאצי-געפאר, זיך אנגערוקט פאמעלעך, שווער. ס'איז
אויסגעבראכן דער קאמף צווישן פאשיסטן און רעוואלוציאנערע ארבעטער,
אי אין פאבריק, אי אין הויז.

ער איז נאך פריער אריין אין דער חלוק-ארגאניזאציע. ארויס פון פא-
ליטענביקום, אריין אין א לאנדווירטשאפטלעכער שולע צו ווערן א פאר-
מער און צו פארן אין פאלעסטינע.

עס איז געקומען די היטלעריאדע מיט אלע אירע גרויזאמקייטן.
דא, אויף דער שיף, און הינטערוועגנס צו די היימלאזע קינדער פון
געמאָרדעטע, אַנטלאָפּענע טאַטעס און מאַמעס, האָט זיך אַנטפלעקט אַ גרוי-
זאַם בילד. ער האָט פּלוצלינג, מיט אַ ספּאַנטאַנעם געוואלט, אַ זאָג געטאָן:
— איר ווייסט גאר נישט, איר קענט נישט וויסן, אויף וואָס פאַר אַ
שרעקלעכן וועג די יידישע יוגנט אין דייטשלאַנד געפינט זיך היינט, ווי זי
ווייסט ניט וואו צו גיין, וואָס פאַר אַ פּראָצעס עס שפּאַלט איצט אירע קעפּ.
— איר ווייסט עס, — ענטפער איר.

ער פרעגט, ווער איר בן.
איר האָב, צום באַדויערן, נישט געקענט אים זאָגן מיין נאָמען. אָבער
איר האָב אים געזאָגט, פון וואָנען איר קום איצט, און אז איר בן אַ יידישע
זשורנאַליסטין.

— ווייסט איר עפעס וועגן ביראָבידזשאַן, איר אמעריקאַנער? — גיט
ער אַ פרעג.

— יא, מיר ווייסן.

— קען מען אַהין פאַרן? וועלן דאָרטי געעפנט ווערן איינזאָנדערונגס-
מעגלעכקייטן פאַר דייטשע יידן, אַרבעטער?

— נו, און וואָס איז מיט פּאַלעסטינע? מיטן רוף צו באַזעצן אַ פּערטל
מיליאָן יידן אין טראַנסיאַרדאַניע?

— וואָס צאָפט איר מיין בלוט? עס איז דאָך ניט אמת! מען מוז דאָך
האַבן טויזנט פונט שטערלינג, כדי צו קענען פאַרן.

און פאַרזיכטיק, ווי מיט אַ קראַנקן, האָב איר שוין גערעדט מיט אים.
טאַפּלט פאַרזיכטיק, ווייל מען פאַרט קיין דייטשלאַנד; ווייל מען ווייסט
ניט, ווער דער שכן איז. ווייץ מווייסט ניט, מיט וועמען מ'רעדט. ווייל די
לופט איז פול מיט חשד. אָבער ווי אַ וואַסערל, וואָס ווערט געשוואַלן פון
רעגן און חוכט זיך אַ ברייטערע בעט, פאַרפלייצנדיק ברעגן, אזוי האָט זיך

גערופן דער שטראם פון זיינע יוערטער, די אומצופרידנקייט מיט דעם ביז-
 אהערליקן, מיט דעם, וואָס דער אָפיציעלער ציוניזם האָט נישט אויסגעפילט
 די עלעמענטאַרסטע צוואַנג, מיט דעם וואָס פאַרעסטונע אין אַבסאַלוט אומ-
 גיאיק צו פאַרזאָרגן אפילו דעם קלענסטן טייל פון די רואינירטע. געמאַ-
 טערטע דייטשע יידן.

ער איז איצט, ערשט אין די בלוטיקע היטלער־טעג, געקומען צום קאָ-
 מוניזם. ער אָבערקענט, אַז דער איינציקער וועג איז דער וועג פון די אר-
 בעטנדיקע יידן אין סאַוועטן־פאַרבאַנד, אַז די איינציקע לייזונג פון דער
 פראָבלעם פון ארבעטלאָזיקייט איז דער רעוואָלוציאָנערער קאַמף.
 אָבער וואָס טאָן איצט, באַלד, אין פיר שעה אַרומ, ווען מ'וועט נעמען
 דעם צוג קיין בערלין?

— ווי קענען מיינע 65 קינדער, די ערשטע גרופע, וואַרטן, ביז מיר'ן
 אויסקעמפן דעם גרויסן קאַמף? דערווייל מוז איך דאָך זיי פירן אין „עיד-
 חרות“. ווייל דאָס זיינען קינדער, ווייל מ'שלאָגט זיי נאָך אין די גאַסן ווען
 פאַשיסטישע קינדער פאַלן אויף זיי אָן. וואָס זאָלן מיר באַלד טאָן?

ער איז צוואַנציק יאָר אַלט. דער טאַטע וויל פון אים ניט וויסן, ווייל
 ער איז אַרויס פון פאַליטעכניקום און איז אַוועק אויף אַ פאַרם אַרבעטן אַלס
 לאַנדאַרבעטער (כאַטש איצט וואָלט מען אים סיי־ווי אויסגעשלאָסן פון דעם
 אינסטיטוט אויך). איז ער אַליין, אַליין מיט זיינע ספּקוּת, מיט אַלע זיינע
 מאַטערנישן, מיט דעם גאַנצן שווערן באַלאַנס פון די פאַרגאַנגענע פינף
 מאָנאַטן, מיט דער געפערלעכער שוואַרצער דייטשער צוקונפט פאַר אים.
 און אַטאָ די איינזאַמקייט, דאָס פאַרען זיך מיט זיך אַליין און מיט דער
 אידעאָלאָגיע, וואָס וואָס אָפּגענאַרט, די אויסזיכטסלאָזיקייט אפילו דאָרט, אין
 פאַרעסטונע, האָט אים אַזוי געפירט איבער שאַרפע פעלזן פון קריטיק, פון
 פעסימיזם, פון אַנכאַפּן זיך אָן ביראַבדזשאַן, וועגן וועלכן דער דייטשער
 „געזערז“ האָט געפירט אַזאַ ברייטע אינפאַרמאַטיווע און אַרגאַניזאַטאָרישע
 טעטיקייט פאַר דעם מבוּל, אַזוי צו זאָגן.

* *

די זון איז שוין לאַנג אַראָפּ. מיר זיינען פאַרבייגעפאַרן פרעמדע ברעגן
 מיט אַ פרעמד לעבן, ליכטער האַבן געפֿינקלט אין ים־טורעמיס, און די אר-
 בעריקע פאַסאַזשירן זיינען שוין געווען אויפּמערקסאַם אויף די צוויי מענטשן,
 וואָס זיצן דריי־פיר שעה און ריידן אָן אַפּוואַלט, מיט טיפע פּנימ'ער, ריידן
 אויף דייטש — וועגן דער דייטשער נאַכט...

איך בין געקומען פון דער ווייטער אַמעריקע, איבער דער אַפריקאַנער
 וויסטעניש. מיט דעם פאַרפֿיניקטן, נאַציאָנאַל־פאַראַלזירטן נעגער, צו די

בלויע לאַכעדיקע ברעגן פון באַלטישן ים — צו טרעפן דעם טיפסטן עלנט פון אייראָפּיאישער ציוויליזאַציע — צו היטלערס דייטשלאַנד.

מיר האָבן זיך געזעגנט, ווייל מאַרגן פרי האָט ער באַדאַרפט נעמען דעם ערשטן צוג קיין בערלין, זעקס אַזייגער, און איך האָב באַדאַרפט באַשליסן וואו צו פאַרן ווייטער — מיט דער שיף קיין דאַנציג, אָדער מיטן צוג — אַ סך שפּעטער — אויך קיין בערלין?

אויף מאַרגן, אַזייגער אַכט, ווען מיר וויינען צוגעפאַרן קיין שטעטין, איז געווען דער פּאַס-קאַנטראָל. דאָס ערשטע, וואָס איך האָב דערזען דורכן פענצטער פון מיין קאַבינע, איז געווען אַ ברוינע אונפּפאַרם, אַ ברוינע היטל מיט אַ דאַשעק און אַ רייטער באַנד מיט אַ האַקענקרייך אויפן אַרבל: — דער ערשטער פּאַשיסט אויפן דייטשן באַדן. דעם פנים האב איך ניט געזען. געמאַכט זיך אַ באַשלוס: נישט צו זען די פּנימער. געזען שטיוול, שטיוול און די „סוואַטיקאַ“. געוואָרן פאַרגליווערט אויף אַ מאַמענט און אויפגע- הויבן די אויגן העכער, ווייטער פון דער ברוינער העמד.

און דערזען אַן אַנדער זאַך. ביים צווייטן ברעג פון קאַנאַל איז גע- שטאַנען אַ גרויסע שיף מיט אַ ווייס-לאַקירטער אויפשריפט: „לוגאַ“ — סאָוועטישע שיף.

און מיט אַן אינעווייניקסטן שטילן שמיכל האָב איך זיך גענומען קלייבן אַרויסגיין: אויף דער וואַך שטייט אין יעדן פּאַרט פון דער וועלט אַ שיף פון די סאָוועטישע אַרבעטער.

מ'קוקט דורך די זאַכן. איך פיר מיט זיך אַ מתנה פאַר די טראַקטאַ- ריסטן פון סטאַלינפּעלד: עטלעכע ספּאַרט-קורטקעס מיט אַ מעטאַל-פאַר- שלוס. דערזעט זיי דער דייטשער צאָל-באַאַמטער און פרעגט:

— פאַר די „עס-עס“? (דאָס איז די שטורעם-שטאַפּעל — די העכסטע אַפטיילונג ביי די פּאַשיסטן. זיי קאָנטראָלירן די הילפס-פּאַליציי און די שטורעם-אַפטיילונגען. זיי וויינען די „שטאַפּעל“, דאָס העכסטע אין מאַרד און געוואָלט).

איך זאָג:

— ניין, עס איז פאַר אונדזערע, וואָס וויינען זייער ווייט פון זיי.

ער האָט געקענט פאַרשטיין די ווייטקייט ווי ער האָט געוואָלט: טע- ריטאַריעל און אידעאָלאָגיש.

פאַר די אויגן איז געשטאַנען דאָס בילד פון ביראַבידזשאַן, וואו אַ סאָ- ציאַליסטיש לעבן ווערט געבוירן אונטער שווערער, מסירת-נפש'דיקער אַרבעט.

ביי די סאַמע גרענעצן פון דער אַרבעטער-רעפּובליק, צווישן שונאים פון זייטן, וואָס זעען צו, ווי די אַלטע וועלט כאַפט זיך צו פּאַשיזם, כדי צו ראַטעווען די אַפּשטאַרבנדיקע אַרדענונג.

אפריקאנער לייבן פאר גערינגן...

(א קאפיטל זכרונות פון נאצי־דייטשלאנד)

די דענישע שיף „אדין“ האט מיך געבראכט אין יולי, 1933, פון קאָ-פענהאגען אין זעם האַפן פון שטעטין. שוין אויף דער שיף גופא האָט זיך געשפּירט אַ שטילע מורא צווישן די עטלעכע יידישע פּאַסאַזשירן, דייטשע בהורים און מיידלעך, וועלכע האָבן זיך דאָ אומגעקערט פון זיין „הכשרה“, וואָס זיי האָבן אַדורכגעמאַכט ביי דענישע רייכע פּויערים, אידער זיי זיינען. מיט זייערע סערטיפיקאַטן, אָפּגעפּאַרן אין פּאַלעסטינע. איך זאָג „שטילע מורא“, ווייל מען האָט נישט גערעדט צו קיינעם, בלויז זיך שטיל געשעפּ-טשעט צווישן זיך, אין לאַנגע פּויון געשווינגן, גערוועזן גערויכערט. איך האָב מיט זיי פּאַרפּירט אַ שמועס אויף דייטש, געזאָגט זיי ווער איך בין און דערציילט, אַז איך פאַר אין אַ מאַנאַט אַרום, צום צווייטן מאל, קיין ביראַ-בידזשאַן, און זערקווירדיק: קיין איין קעגנערישער אַרויסטריט! דאָס איז געווען נאָך מער מאַדנע צוליב דעם, וואָס איך בין געווען גאַר-וואָס געקו-מען פון דרום אַפּריקע, נאָך אַ לעקציע־טור טאַרן „אפּריקאנער געזערד“, האָט מען זיך ביי מיר גאַנץ טאַלעראַנט און מיט אינטערעס נאָכגעפּרעגט נאָך די קלימאַטישע און געאָגראַפּישע באַדינגונגען פון דער ווייט־מזרחדיקער יידי-שער געגנט, נאָך דעם באַדן־און וואַלדבאַשטאַנד, נאָך די מעטאָדן פון לאַנד-ווירטשאַפּט און דער מעכאַניזאַציע. מיר האָבן זיך צערעדט, איך האָב זיי דערציילט וועגן מיין זיין אין פּאַלעסטינע אין 1927, וועגן די קאַלאָניעס, וואו איך בין געווען און וואו איך האָב באַגעגנט הונדערטער דייטשע, רומענישע און רוסישע חרוצים אויף מייע אַרויסטרעטונגען דאַרטן. איצט בין איך געווען די פּערזאָן, וואָס האָט זיי געגעבן אינפּאַרמאַציע וועגן זייער רייזע-ציל. און געטאָן האָב איך עס, פּאַרשטענדלעך, אין אַ זייער אַביעקטיווער פּאַרם, כדי זיי נישט אָפּשרעקן פון די שוועריקייטן פון קלימאַט, פון וואַ-סער־אָזיקייט, פון אַרעמקייט און פון דער קעגנערישער פּאַליטיק פון דער מאַנדאַטן־מאַכט — ענגלאַנד. יעדערער פון אונדז איז געווען אַביסל אָנ-געצויגן, אַביסל גערוועזן ביים אַנקומען אין נאַצי־דייטשלאַנד, פון וואַגעט זיי זיינען אַוועק מיט אַ יאָר צוריק, נאָך פאַר היטלערס רעזשים.

זיבן אַזיגער אינדערפרי זיינען מיר אַריין אין דעם שטעטינער האַפן. אויף מיין קאַבינ־טיר איז געהאַנגען אַ צעטל, אַז מען קאָן בלייבן איבערווייניק ביז 9 אַזיגער. דערפאַר בין איך גאַר נישט געווען דערשראָקן, ווען איך האָב דערזען דורכן פּענצטער די ערשטע סוואַסטיקאַ אויף אַ ברוינעם שטיוו

פון אן "עס-עס-מאן" און דערהערט אַ שטאַרקן קלאַפּ אין טיר און אַ גראַבן קול: "אזששטייען זאָפּאַרט, אלע העראוס און אַאָפּן דעק!" איך האָב פון בעט געענטפערט, אַז איך האָב צייט ביז 9 אַזויגער און אַז מען זאָל נישט שרייען, עס איז אַ דענישע שיף. דער עפעקט איז געווען אַ מורא־דיקער: דער ברוי־נער שטיוול איז אַוועק מיט זייערע יען צום שיפס־פורטער און האָט געפאַ־דערט מיין פאַספּאַרט! מען האָט אים געזאָגט, אַז עס איז "אינע דאַמע אַאָס אַמֶריקאַ"... אין איך האָב געקאָנט דייטלעך הערן, ווי דער ברוינער שטיוול האָט געקריצט מיט זיינע אַפּצאַסן און, אפשר, מיט די ציין. ער האָט זיך מער נישט באַוווּן. 9 אַזויגער בין איך אַריין אין שפּייז־צימער, געטרונקען קאַווע מיט דער גוטער דענישער שמאַנט, מיט אַ פּרישער בולקע און בין גע־גאַנגען צום צאַל־אַמט, וואו אַ דייטשער באַאַמטער האָט געהייסן עפענען די וואַליוקעס. אַזוי ווי איך בין געפאַרן פון קעיפּטאוו, אַפּריקע, איבער דאַנדאַן און קאַפּענהאַגען, האָבן זיך אַנגעזאַמלט אַ סך זאַכן אין די אלע שטעט: מהנות פאַר די ביראַבידזשאַנער קינדער, פאַרן לערער־פּערסאָנאַל, פאַר די שול־טוער. און דאָס האָט געוואַלטיק פאַראינטערעסירט סיי דעם צאַל־באַ־אַמטן, סיי דעם ברוינעם "עס־עס־מאַן". זיי האָבן געוואַלט וויסן, פאַר וועמען דאָס איז, און זיך געוואונדערט, וואָס איך פיר אויסגעאַרבעטע שיינע פעל פון אַפּריקאַנער דזשאַנגל־חיות, וואָס אויף מיינע וואַליוקעס הענגען צע־טעלעך פון "דורבאַן", פון "פּרעטאַריאַ", פון "פאַרט עליזאַבעטה", פון "קעיפּ־טאוו". זיי האָבן געפּרהאווט מיך צווינגען צו באַצאַלן אַ שווערן אַפּצאַל פאַר "אימפּאַרטירן" סחורות אין דייטשלאַנד. אָבער איך האָב זיי געוווּן מיין טראַנזיט־וויע, מיט אַן אַפּשטעל בלוז אין בערלין און מיט אַ בילעט וויי־טער, אין פּוילן. האָבן זיי אַלץ געמוזט צוריק אַריינלייגן און אַלץ ווידער גוט פאַרפאַקן. זיי האָבן זיך געפּרעגט, ווי אַזוי איך רעד אַזוי גוט דייטש, און ווען איך האָב זיי געזאָגט, אַז איך רעד פּונקט אַזוי גוט נאָך אין אַ פאַר שפּראַכן, האָט דער צאַל־באַאַמטער געזאָגט: "אַהאַ איר זייט אַ לערערין פון שפּראַכן?" יאָ, אַ לערערין, אָבער פאַר דערוואַקסענע, נישט פאַר קינד־דער... " דאָ האָבן זיי שוין געשוויגן ביידע, און איך בין אַוועק אין שטאַט, אויסצונוצן די דריי שעה צייט ביז דעם בערלינער צוג, אַוועק אין דעם קליינעם באַגרינטן סקווער, באַלד ביים באַן־הויף, און אַרעמען שטאַטישן קליינעם גאַרטן, מיט עטלעכע בענק, מיט אַ פאַר בלומען־בייטן און אַ קליינעם פּאַנ־טאן. עטלעכע מענער, אַרבעטסלאָזע, מיט אַ צייטונג אין די הענט, ווינען געזעסן און האָבן מיט גלייכגיטטיקע אויגן געקוקט אין דער צייטונג. קיינער האָט נישט גערעדט צווישן זיך, אַ טויטער שווייגן, און זאָס האָט מיך דער־שיטערט. ווי צווייגערעדט זיך, ווי אַן אַפּגעמאַכטע זאַך, האָט מען דאָ גע־שוויגן. עס זיינען געווען מיטליאַריקע מענער. דער דור, וואָס איז אין יולי

1933 נישט געווען באגייסטערט פון היטעלרן. מענער, וועלכע מען האָט אָפגעזאָגט פון דער אַרבעט פאַר זייער אַקטיוויטעט אין די געווערקשאַפטן. מענער, וועלכע זיינען שוין געווען אין "פרעווענטיווער שוין־האַפט" אַרעסט־טירטע צוליב דער "זיכערהייט פון דער מלוכה" — ווי באַקאַנט דאָס קלינגט היינט! מיט אַ שכן אויף מיין באַנק האָב איך זיך צערעדט, זאָגנדיק באַלד, אַז איך בין אַן אַמעריקאַנער, אַזוי אַז ער זאָל נישט מורא האָבן, אַז עס איז אַן אָנגעשיקטער גאַסט. און דאָ האָבן איך דערלעבט אַ שטיקל איבער־ראַשונג: אין דעם אָפיציעלן "פעלקישער בעאַבאַכטער", וואָס ער האָט גע־זייענט, איז אינעווייניק געדעגן "די ראַטע פּאהנע", באַקאַנטע אַרבעטער־באַט... יולי, 1933! דאָס פּאַק האָט זיך נישט דערשראַקן אינגאַנצן, טאָג טאָג, עס האָט געלעבט דער ווידערשטאַנד. ווען ער האָט זיך דערוואוסט פון וואַנען איך קום (פון אַפריקע), האָט ער זיך געפרעגט אויף דער נעגער־באַ־פעלקערונג, אויף זייער אַרבעט אין די גאַלד־גרובן, ער איז געווען אַ גע־וועזענער מאַטראַס, נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה געאַרבעט אין שטע־טין אַלס מאַשיניסט, פאַרלוירן די אַרבעט נאָכדעם ווי "מען" האָט זיך דער־וואוסט, אַז ער האָט געאַרבעט פאַר דער זעמאַן־געווערקשאַפטן (ים־דייט טרעיד־יוניאָן).

מיט אַ געפיל פון שטילער פרייַד צוליבן טרעפן זיך דאָ, אַזוי באַלד נאָך די ברוינע שטיבל, מיט אַן אַנטי־נאַצישן אַרבעטער, בין איך אַוועק צו דער סטאַנציע, וואו מיין באַגאָש איז שוין געווען אין דעם בערלינער צוג און מיט אַפענע אויגן אַריינגעזאַפט אין זיך דאָס נייע בילד פון דייטשלאַנד, וואו איך בין געווען סוף 1932 נאָך אויף איין פּלאַטפאָרמע מיט באַוואוסטע דייטשע טוער פון בערלינער יידנטום, קינסטלער און געלערנטע, בעת אַ "לעסינג־פיערונג"...

א רויקאלישער צופאַל מיט אַ נאַמען

שטעטין איז פיר שעה מיט דער באַן פון בערלין. אָנגעקומען אַהין אַזייער גער צוויי און באַשלאָסן נישט צו זוכן קיין ספעציעלע האַטעלן, נאָר טאַקע גיין אין ערשטן בעסטן, באַלד לעבן דער באַן־סטאַנציע, טאַקע "צום שטע־טינער האַף", וואו עס שלעגן זיך אָפּשטעלן לאַנד־פריצים און קליינע סוואַריס, אַריין אין האַטעל, זיך רעגיסטרירט, גענומען אַ צימער, באַקוקט די מאַפּע פון שטאַט, געפונען דעם אָפּיס פון "אַרט", וועגן וועלכן איך האָב זיך אין לאַנדאָן דערוואוסט, אַז זיי קלייבן זיך אַרויספאַרן אין פאַריז און וואו איך האָב זיך געוואַרט דערוויסן, צי זיי האָבן נאָך די אויטאָמאָביל־שולע אין יענער פּאַטאַריע, קריס. שוין געוואַלט צו זיי טעלעפּאָנירן, אָבער איך האָב באַ־שלאָסן עס צו טאָן פון דרויסן, נישט פון האַטעל: עפעס איז מיר נישט

געפעלן געווארן דער צו ויס־שמיכלענדיקער פרצוף פון דייטשישן באַלע־באַס...

ווי איך זיך צוויי און טראַכט, וואו צו גיין ציערשט: צו מיינע פריינט, צו לאַנדסלייט, אין דעם „שלום־עליכם קולטור־פאַראיין“ אָדער צום „אַרט“ — עפנט זיך די טיר, נאָך אַ דעליקאַטן קלאַפּ, און עס גייט אַריין מיין באַ־לעבאַס, זיין פרוי, וואָס טראַגט אַ קליינעם בוקעט בלומען און אַ שעלכל מיט טרוסקאווקעס און די צייטונג „דער אַנגריף“ צו מיר! ווען זיי ווייסן, אַז איך בין אַ יידישע פרוי, אַ זשורנאַליסטין־ערצו!... איך האָב, שווייגנדיק, געקוקט אויף דער פּראַצעסיע, אויף די בלומען, די טרוסקאווקעס, געוואַרט, געטראַכט: פאַרוואָס מוזן די אַזע מעשים גראַד פאַסירן מיט מיר? אַזוי פיל מענטשן פאַרן אין דייטשלאַנד און קיינעם ברענגט אַ נאַצי־באַלעבאַס נישט קיינע בלומען, וואָס איז עס? און דאָ ווייזט דער באַלעבאַס פון „שטע־טינער האַף“ אויף אַ נאָטיץ אין דער צייטונג: „געשעק פיר דען שטאַט־האלטער העררן גערינג! אין רייזנדער פון אַפריקע, הערר פאַן מעדעם, פּאָל פאַן מעדעם, האָט געבראַכט פון זיין רייזע צוויי יונגע לייבן פון קאַמערוון, אַפריקע, אַלס אַ מתנת פאַר הערר גערינג!“ און אַזוי זיי איך האָב זיך רע־גיסטרירט אונטער דעם נאָמען, זיינען זיי געוואָרן אויסער זיך פון פרייד, אַז אַזאַ גרויסער גאַסט, די קרובה, אָן שום ספק, פון העררן פּאָל מעדעם, וואוינט ביי זיי!... כאַטש ער, זײַער באַראַן, האָט זיך אָפּגעשטעלט אין „האַ־טע אַד־אַן“, דעם רייכסטן האַטעל פון בערלין, מען האָט מיך שטורמיש געפּרעגט: „געזעגט פּראַה, וואָס איז ער אייערער?“

איך האָב געענטפּערט גאַנץ פשוט: „מיין שוואַגער“. און עס איז נישט געווען קיין ליגן. מעדעםס ברודער, דער קאָונער פּאַלקאוויק מעדעם, אָן אײדעם פון מיליאַנער טיילמאַנס, האָט געהייסן פּאָל און האָט גענוצט, אַלס אַ „דוואַריאַניך“ (אַן אַדעלינער) דאָס ווערטל: „פּאַן“. האָב איך נישט געזאָגט קיין ליגן. נאָר ביי זיך אַליין האָב איך געוואוינט, אַז דער ברודער מע־דעםס לעבט שוין נישט: ער איז געשטאַרבן אַ פאַר יאָר שפּעטער, ווי מעדעם, און דאָ פּרעגט זיך ביי מיר די פרוי, „צײַ זי זאָל מיך ביים, סוויטשבאַרד, פאַר־בינדן מיטן האַטעל, אַדלאַן, כדי איך זאָל קאָנען רעדן מיט מיין שוואַגער?“ דאָ האָב איך שוין זיך אַביסל דערשראַקן, ווייל איך האָב געפילט, אַז פון אַזאַ קרובה־שאַפט וועט קיין גוטס פאַר מיר נישט אַרויסקומען. קאַמערוון איז גאַנץ ווייטלעך סיי אידעאָלאָגיש, סיי טעריטאָריעל פון „געזענד“ אין יאָהאַ־נעסבורג. און מיינער אַ קרוב וואָלט קיינע מתנות פאַר גערינג נישט גע־בראַכט. האָב איך געזאָגט, אַז דאָס קומען מיינס אַהער, טאַקע אויך פון אַפ־ריקע, איז אַ טרעף־פּונקט פאַר אונדז ביידן און אַז איך וועל אים אָפּשטאַטן אַ ווייזט נאָך היינט אַוונט. זיי זיינען ביידע אויפּגערעגט אַוועק צו זיך אונטן

און איך האב זיך פארשאַלטן, הלמאי איך האָב זיך רעגיסטרירט אונטער מיין אייגענעם נאָמען. מורא געהאַט, אַז די ביידע בטלנים דאַרטן, ביים טע- לעפּאָן-ברעטל, וועלן פון זיך אליין אַפרופן יענעם „פּאָן מעדעם“, וועלנדיק מיר טאָן אַ טובה. בין איך אַראָפּ אין גאַס, אַריין אין אַ קאַפּע און פון דאַרטן אָנגעפרעגט ביים „האַטעל אַדלאָן“. צי איך קאָן רעדן מיטן הערר פּאָן מעדעם? איז ער גראָד, צו מיין מזל, געווען איצט ביים „שטאַט-האַלטער“ גערינג און ער פאַרט היינט אָפּ צו זיך אַהיים אין קעלן אַם רהיין... זאָג איך, אַז עס רעדט אַ באַקאַנטע פון זיין פרוי און רוף אָן טאַקע דעם נאָמען טילמאַנס, ווייל איך האָב געוואוסט, אַז מיין שוואַגערס שווער איז פון קעלן שפּעט ביידערנאַנט, נאָך אַ באַזוך ביי פריינט, גערועזע און אויפגערעטע צו- ליב די רהיפות, וואָס זיינען שוין אָנגעגאַנגען אין שטאַט, האָב איך זיך אומגעקערט אַהיים. אַלץ האָט שוין געשלאָפּן. אָבער ביים טעפּעפּאָן איז גע- זעסן דער באַלעבאַס און עפעס, ווי אַ קרוב, געוואַרט אויף מיר. איך האָב אים געוויזן אַ מעניו-קאַרטל פון האַטעל „אַדלאָן“, וואו איך האָב אין אָונט געגעסן „אייזקרים“ מיט מיינער אַ פריינדין, אַ ליבער פרוי, אַ דייטשישער שריפטשטעלערין, אַזוי, אַז אַלץ איז געווען אין אַחדענונג פאַר מיינע באַ- לעבאַטים. נישט מער, אים האָב איך געזאָגט. אַז איז „אַדלאָן“ האָב איך געגעסן מיטן שוואַגער...

דעם צווייטן טאָג האָט גערינג די יונגע צוויי לייבן געשיקט אין בערלי- גער „זו“ — דעם זאַלאַגישן גאַרטן, און איך האָב פאַרלאָזן דעם האַטעל, ווייל דער באַלעבאַס האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט פאַרקויפט „זינגערס“ גיי-מאַשינען אין... כאַרקאָוו פאַר דער ערשטער וועלט-מלחמה און ער קאָן רעדן רוסיש און פויליש... צי איך קאָן אויך די שפּראַכן? ווייל אין מיין פאַס שטייט, אַז איך בין פון פוילן.

„יא, איך רעד אויך די שפּראַך“, האָב איך געענטפערט און בין אַוועק פון שטעטשינער „האַף“.

פּויליש-וועי — די כינעזישע קאַמפּאַמאָלקע

זי איז געקומען אויפן שאַנכאַיער אַנטי-מלחמה קאַנגרעס, אַ שטילע, אַ שלאַנקע, כמעט נאָך אַ קינד, ניט קיין גאַנצע זעכצן יאָר אַלט. אַ כינעזישע מיידל, מיט שמאַרע ברענענדיקע מאַנגאָלישע אויגן, מיט פאַרבאַנדאַזשירטע הענט.

אונטער די באַנדאַזשן זיינען געווען רעשטלעך פון פינגער, אַנטבליזט פון פלייש.

מ'האַט זי אַרעסטירט אין קאַנטאָן און געשלאָגן וואַכנאַנג מיט באַמבוס-

רערן פאר נישט וועלן זאגן, וואו איר ברידער געפינט זיך, א כינעזישער קאמוניסט, וועלכער איז אדוועק צו די מאנדזשורישע פארטיזאנען, וועלכע קעמפן קעגן די יאפאנעזישע אקופאנטן.

סי טשינ-וועי האט צוזאמענגעפרעסט אירע בלוטלאזע ליפן און האט געשוויגן.

יונג, שלאנק, דין, כמעט א קינד, נאך צוויי מאנאטן שלאגן און נישט דערגיין א ווארט, האט מען איר צעברענט די פיט מיט עלעקטרישע דראטן, און מען האט זי ארויסגעלאזט.

איצט איז זי געקומען צום קאנגרעס אין שאנכאי — א דעלעגאטקע פון קאנטאנער יוגנטלעכע ארבעטערניס.

דער קאנגרעס איז אומלעגאל. ער קומט פאר אין א האלב-צעפאלענער הויז אין א שאנכאי'ער פארשטאט. מיט אומגעווערע שוועריקייטן זיינען זיך זעכציק דעלעגאטן צונויפגעקומען פארטאג, אין סעפטעמבער, 1933, צו בא-ריכטן וועגן דער אנטרימיליטאריסטישער באוועגונג אין כינע און איראפע. שווער-לאנג איז מען ארומגעפארן איבער די שאנכאי'ער גאסן און גע-גאנגען איבער די דורכגאנגס-גאסן אפצונארן די שפיאנען פון די אינטער-נאציאנאלע סעטלמענטס, כדי זיך צונויפקלייבן אט אין דעם האלב-צעפאל-לענעם הויז און אפהאלטן דעם קאנגרעס. איינער פון די ברע-פונקטן איז געווען אויסצוהערן וויטיקע באריכטן, וואס עס טוט זיך אין דער שאנכאי'ער ארבעטער-באוועגונג, צווישן דער כינעזישער רויטער ארמיי, צווישן די מאנד-זשורישע פארטיזאנען און ביי דעם רעוואלוציאנערן 19טן רעגיימענט, וואס האט העלדיש פארטיידיקט טשאפעי קעגן די יאפאנער, ניט געקוקט אויף דעם באפעל פון טשיאנג קאי-שעקן זיך אויטערצוגעבן.

זי איז געקומען בעטן דעם קאנגרעס, מען זאל איר דערלויבן איבער-צוגעבן איר מאנדאט דעם ברודער, דעם פארטיזאן און קאמוניסט.

ווער איז זי? נאך א יונגע קעמפערין — זי וועט נאך זיין אויף קאנגרעסן, ער אבער איז א פארטיזאן. ער קעמפט אין די מאנדזשורישע וועלדער און בערג, באדראענדיק די פלאנקען פון דער רעגולערער יאפאנישער ארמיי. ער קעמפט טאג און נאכט ביי דער טויט-געפאר פון אינקוויזיציע קאמערן. פאר אים וועט דער קאנגרעס און זיי אטמאספערע פון זעכציק רעוואלוציא-נערע קעמפער זיין א צוגאב פון ענטוואוס פאר ווייטערדיקן קאמף. ער וועט ברענגען צו זיינע חברים און פארטיזאנען-אפטייל דעם ווילן פון דעם בעסטן, וואס כינע האט געשיקט צו פראטעסטירן קעגן מלחמה אין הארץ פון דעם שאכטלעך. בעט זי, אז דער קאנגרעס זאל דערלויבן איר צו ברענגען איר ברודער, וואס דער קואמינטאנג זוכט אים און וויל אים דער-שיסן. דער קאנגרעס איז דער איינציקער, וואס האט א רעכט אים צו זען.

די איראפֿיאישע דעלעגאציע איז דערשיטערט פון דעם פשוטן אָנ־באָט פון אַ כינעזישער קאָמסאָמאָלקע. דער פרעזידיום דערלויבט צו פאַר־בייטן דעם מאַנדאַט און צו ברענגען דעם פאַרטיזאָן.

אַ שטילער. פאַרזיכטיקער שמיכל איז אויף די ליפן פון דער כינעזערין, ווען זי גייט אַרויס פון צימער מיט די הענט טיף באַהאַלטן אונטער אַ שוואַר־צער ברייטער קימאַנג.

דער קאָנגרעס אַרבעט אין אַ קעלער אָן פענצטער. מיט אַ ליכט אויפן פרעזידיום־טיש. וויל טויט דראַעט די כינעזער, אויב די פּאָליציי וועט אויסגעפינען זייער אַרט.

אַבער אַ ברייטער שפּרייענדיקער קוואַל פון ליכט ליגט אויף די פּנימ'ער פון די מענטשן, וואָס האָבן אַרויסגעבראַכט פון זיך די כינעזערין סיי־טישין וועי.

וואַלדיוואַסטאַק, 1933.

אין שטאַקהאַלם

איך האָב נישט געוואוסט. אַז פאַרנדיק איבער פּוילישע שטעט און נישט האָבנדיק די מעגלעכקייט צו זיין אין גראַדנע דעם זומער, וועל איך אַנטרעפן גראַדנער יידן, און דוקא „איקאַר“־טוער, אין ווייטן צפּונ־דיקן שטאַקהאַלם — דעם נאַרדישן ווענעדיג (ווענעציע), ווי מען רופט אים אָן מיט רעכט — וואָס האָבן נאָך מיט דרייסיק יאָר צוריק אויסגעוואַנדערט פון דער אַלטער היים און געזוכט אַ צווייטע, אַ נייע, אין — שוועדן.

פון וואָגען האָט עס זיך אָנגעהויבן? פאַרוואָס גראַד פון גראַדנע קיין שטאַקהאַלם? און ווער זיינען זיי, די אַלט־באַקאַנטע פּנימ'ער, וואָס פילן אָן דעם זאל פון „אַרבעטער־פאַראיין“ און הערן זיך צו, ווי עס בויט זיך אין 1934 די יידישע אויטאָנאָמע געגנט אין ווייטן מזרח, אין ביראַבידזשאַן? אַט דערציילט מען מיר: אין אַ ציכטיקער, ריינער שטוב, אין אַ גאַרטן פאַרשטאַט פון שטאַקהאַלם, „ענסקעדע“, פליסט די דערציילונג. עס דער־ציילט די שיינע, שטאַלטנע פרוי מאַטילדאַ, וואָס אַרבעט שוין 36 יאָר אין אַ טאַבאַק־פאַבריק. אָנגעהויבן האָט זי אַלט ניין־יאָריקע קינד אין דער פאַ־פיראַטן־פאַבריק אין גראַדנע. וואו הונדערטער קליינע מיידלעך האָבן אָפּגע־אַרבעט צו זעכצן טעה אַ מעת־לעת, און אַפטמאַל גאַנצע נעכט אין טאַבאַק־שטויב און ביי רויכערנדיקע אויונס.

מאַכט נישט אויס, די ברידער פּאָליאַקעוויטש און די פירמע שערע־שעוסי האָבן פאַרשטאַנען די מלאכה נישט ערגער פון די פאַבריקאַנטן אין שאַנכאַי...

עס פליסט די דערציילונג וועגן אלמנות־מוטערס מיט נייע קליינע קינד־הערלעך. לעבן מוז מען, און עסן איז ניט געווען וואָס. קליינע מיידלעך, קינד־דער נאָך, פלעגן שטיין ביי די טויערן פון פאַבריקן, בעטן אַרבעט. די קינד־דער פון באַלעבאָס פלעגט אַפּפירן אַ גאַווערנאַנטקע אין די שולן אַרײַן, און זײ, די יוגנטלעכע אַרבעטערײַנס, האָבן פאַרטאָג נאָך, ווינטער, בעת זער פּראָסט האָט געטרייסלט אַ צאָן אָן אַ צאָן, און זומער, בעת די היץ האָט גע־פאַרעט — זיך געמוזט אויפכאַפּן און לויפּן צו דער טאַבאַק־פאַבריק.

שפּעטער — דער ערשטער, סאַמע ערשטער קאַמף איז אויסגעבראַכן מיט דער פּאַדערונג פון העכערן אַ פּערטל קאַפּיקע אויף אַ הונדערט פּאַפּיראַסן, און נאָכט הונדערט מיידלעך פון דער פאַבריק האָט די פּאַרצײ מיט קאַזאַקן בײַנאַכט אַרויסגעשלעפט פון די בעטן און געפירט אין תּפּיסה!

געוויין טון טאַטעס און מאַמעס בײַ די טויערן פון פאַבריק, דער באַלע־באַס זאָל באַפּרייען די אַרעסטירטע סטרייקנדיקע מיידלעך. שפּעטער — דער מרויסער צאַרן פון די עלטערן און די דראַענדיקע האַלסטונג זײערע, ווען דאָס בעטן האָט ניט געהאַלפּן און ווען זײ האָבן „צוגעזאַגט“ דעם באַלעבאַס אונטערצוצינדן די פאַבריק, אויב די מיידלעך וועלן ניט קומען אַהײַם פון די „יּוונים“, וואָס האַלטן זײ פאַרשפּאַרט. מ'האַט געבעטן ביים רב און בײַ דער קהלה פון די גאַר פרומע אַרעמעלייט מען זאָל ניט שעדיקן די טעכטער. די געוואונענע פּערטל קאַפּיקע אויפן הונדערט פּאַפּיראַסן איז געווען דער גרונט־שטיין פון דער קראַפט און דעם באַוואוסטזײן פון די פּאַפּיר־ראַסן־מאַכערײַנס.

די צווייטע מאַסן־איבערלעבונג איז געווען דאָס אַנקומען פון דײַטשע מאַשינען אין פאַבריק. צוליב די מאַשינען האָט מען הונדערטער אַרבעטער אַרויסגעוואָרפּן פון פאַבריק, ווייל זײ זײנען געוואָרן איבעריקע, ווייל זײערע פּינגער, וואָס האָבן יאַרלאַנג געדרייט פּאַפּיראַסן, האָבן ניט געקאַנט קאַנ־קורירן מיט דעם „מושהגענעם טײוול“, וואָס גײט פון זיך אַלײן, ווי די מײד־לעך פלעגן דאָן זאָגן צווישן זיך.

איז מען געווען אין גאַס. האָט מען געקוקט אויפן ווייסן קאַלטן אַנאַנס, וואָס איז געהאַנגען אין קאַנטאַר פון דער פאַבריק — אַז פון ערשטן־אָן וועלן אַזױ פּיל און אַזױ פּיל מיידלעך אויך אין אַנדערע פאַבריקן פאַרלירן זײער אַרבעט.

האַט מען זיך פאַרטראַכט, וואָס וײַטער צו טאָן. האָט מען פאַרבראַכן די הענט, און שבת־צונאַכט, נאָך דער הַבּדלה, זיך צעוויינט, אַז מאַרגן, זונ־טיק, דאַרף מען שוין נישט גײן צו דער אַרבעט — אַז נאָך אַ מויל קומט אויס צו קאַרמענען אין שטוב, וואו ס'איז ביז איצט אויך ניט געווען נענוג פאַר אַלע מיילער...

**

איין טאג איז אפגעקומען א בריוו אין גראָדנע פון א ווייטער שטאָט מיט א פרעמדער בלויזער מאַרקע. עס האָט געשריבן עפעס אַ מאַן, וואָס איז אַוועק אין דער ווייטער וועלט, געיאָגט פון דער ביטערער נויט — וואָס האָט געזאָלט גאָר פאַרן קיין אַמעריקע, זיך אָפּגעשטעלט אין טוועדן, אין אַ האַפּן־שטאָט. געשריבן האָט ער, אז מען קאָן דאָ געפינען אַרבעט. געשריבן צו אַ פריינט, וואָס האָט געדאַרפט גיין דינען אין מיליטער.

איז דער יונגערמאַן אַוועק. געווען איז ער אַ פּאַפּיראַסן־מאַכער. דער־נאָך האָט ער געשריבן צו אַ שוועסטער, אז זי זאָל קומען. דאָ איז שוועדן רויכערט מען גאַנץ געשמאַק און מען קאָן מאַכן פּאַפּיראַסן. זיינען געפאַרן אַרבעטסלאָזע מיידלעך. מען האָט פאַרזעצט קישנס מיט צירונג פון דער מאַמעס בוך און מען איז געפאַרן.

די פרוי מאַטיילדע איז אויך געפאַרן צו איר מאַן, וואָס איז נאָך פריער אַוועק. און געהייסן האָט זי נאָך דאָן: מאַטקע. און האָט אָנגעהויבן דאָ אין דער פרעמד ווייטער פירן דעם קאַמף פאַרן לעבן. מאַטילדע איז געוואָרן אַ פּאַפּיראַסן־אַרבעטערין ביי אַ שוועדישן באַלעבאַס. דער באַלעבאַס איז דער שוועדישער טאַבאַק־מאַנאַפאַקטור. אַ גרויסע פאַבריק פון פּאַפּיראַסן. דאָ דרייט מען די פּאַפּיראַסן מיט דער האַנט, ווייל דאָס זיינען די פיינסטע, בעסטע פּאַפּיראַסן אין דער וועלט.

צוויי מאַל אַ יאָר דרייט זי אַליין די לוקסוס־פּאַפּיראַסן פאַרן שווע־דישן קעניג. מען נוצט פאַר דעם דעם פיינסטן טאַבאַק.

זיי לעבן דאָ שוין 26 יאָר. זיי האָבן שוין אַ פאַרהייראַטן זון און אַן אייניקל. דער זון איז אַ שניידער, אַ קאַמוניסט. די פרוי איז אַ שוועדישע, אַ קריסטין. „דאָ מאַכט עס נישט אויס“, זאָגט מיר די מוטער, „דאָ זיינען פאַראַן געמישטע הייראַטן. דאָס איז ניט גראָדנע...“

זיי וואוינען אין אַ קאַאָפּעראַטיווער הויז אין אַ פאַרשטאָט, וואו עס וואוינען אַרבעטער־פאַמיליעס. דער מאַן אירער איז אַ שוסטער. קלאָגט זיך אויף שרעכטע צייטן. אַ גרויסע קאַנקורענץ הערשט אין לאַנד. פאַראַן גרויסע שיך־פאַבריקן, וואָס פאַרקויפן ביליק שיך. איז לוינט זיך נישט געבן פאַרדינסטן די שיך. מען קויפט בעסער נייע. און בלויז לעבן פון איר מאַנט פאַרדינסטן איז שווער. דער אַרבעטער פאַרדינט איצט אין די פאַבריקן ווייניק, ווייל מען שניידט כסדר די שכירות. אין זיין ווערקשטאַט אַרבעט ער אַליין. פאַראַן גאַנצע טעג, ווען קיינער גייט ניט אַריין צו אים מיט קיין אַרבעט. ער איז אויך אַן אויפזעער אין דעם הויז וואו ער אַרבעט: ער פאַסט אויף, און 9 צויער זאָל אויסגעלאָשן ווערן דאָס עלעקטרישע זיכט.

וואס ברענט אין קארדאָר. זיין ווערקשטאַט איז פונקט אַזאָ פינצטערע, ניר-
דעריקע שטוב. ווי אין וואַרשע אויף באַיאָאָליפקע אָדער דויעלנע גאַס, אָדער
ווי אין ווילנע און גראָדנע. עס ברענט אַ לעמפל איבער דעם נירעריקן טיש,
עס ליגן סלאַיעקלעך מיט שרוואַקס, קעסטלעך מיט טשוועקעס, גומענע
אַפּאַסן און אַנדערע מאַטעריאַלן.

אויפן טיש ליגט דער „ביראַבידושאַנער שטערן“. עס ליגט בראַשורן וועגן
דער בויאָומג אין סאַוועטן-פאַרגאַנג. עס ליגן ביכלעך פון די „פריינט פון
דער סאַוועט-יוניאָן“, אין דער שוועדישער שפּראַך.

אין שטאַקקאַלם, צווישן די יידישע, ערטערע אַרבעטער, אויסוואַנדערער
פון פּוילן און לאַטוויע, אויך פון אַלטן רוסלאַנד, איז דאָ אַ קליינע „איקאר“
באַוועגונג. אַמאַל איז זי געווען שטאַרקער, מעכטיקער. מען האָט געזאַמלט
געלט, געמאַכט טעאַטער-אַונטערנעמונגען, געהאַט אַ דראַמאַטישן פאַראַיין.
אַט די אייגענע הברטע מאַטילדע איז אַליין אַ גוטע, פייאַקע שווישפּילערין.
געשפּילט די הויפט-ראַלע אין „מירעלע אפרת“.

**

באַשעידבורה, אַן אַלטע גראָדנערקע, אַ פרוי פון 75 יאָר. מיט פופציק
יאָר צוריק שוין געאַרבעט ביי שערעשעוויסקין אין פאַבריק, אַ לעבעזיקע
כראַניק פון נויט און דלות. זי דערציילט, ווי עס האָט זיך אויפגעבויהט די
פירמע שערעשעוויסקי. אָנגעהויבן האָט עס זיך דערפון, וואָס אַ שכן ביי
איר מאַמען אין שטוב, טיר ביי טיר, איז געווען איינער אַ ייד, אַן אַרעמאַן.
מיטן טאַמען קאַצינער. געאַרבעט אין שטוב און געמאַכט פאַפּיראַסן. גע-
שטאַרבן פון הונגער. נישט געקאַנט ווייטער אַזוי לעבן. איז אים איין מאָל
געקומען אויפן געדאַנק אַליץ צו פאַרזעצן און גיין אין דער ווייטער וועלט
זוכן עפעס פּרנסה, מען האָט פאַרזעצט אַ פּערענע און אַ טערקישן טוך פון
דער באַבעס ירושה.

— אַוועק איז ער אין בעסראַבע לעבן ארץ-ישראל, — דערציילט באַשע-
הבורה (מיינען מיינט זי בעסאַראַביע). — געזען דאָרט אַ גוואַלדיקע מציאה
ביי די פויערים: טאַבאַק, פאַבראַכן די הענט: „גוואַלד, וואו נעמט מען
געלט אינצוהאַנדלען אַזאָ מציאה! אַז אַזאָ גוטער טאַבאַק איז דאָך נישט
אויף דער גאַנצער וועלט, ווי אין בעסראַבע“. האָט ער אַוועקגעשיקט אַ שליה
קיין גראָדנע, אַ ייד אַ דורכפאַרער, מען זאָל למען השם ווייזן די יידן און צו-
נויפקלייבן געלט, ווען מען ווערן גליקלעך.

הכּלל, מען האָט געזאַמלט דאָס געלט, און ר' הערש קאַצינער איז גע-
קומען אַהיים מיט גוטן, טייערן טאַבאַק, און ער האָט געאַרבעט שוין אַליס
מייסטער אין אַ פאַבריק פון פופצן מיידלעך.

אזוי ווי באשע־דבורהס משפחה האָט געטאָן טובות קאַצינערס' משפחה, האָט קאַצינער געגעבן אַרבעט מאַטקען, באשע־דבורהס טאַכטער, הער פריער־ דערמאָנטער פרוי מאַטילדע. אַנטקעגן זיי איז געווען די שטוב פון איינעם, וואָס האָט געהאַלטן אַ ברייזל און געמאַכט בראַנפן, הינטער גראַדנע. אין פאַרשטאַט סלאָבאָדקע. דאָס איז געווען הירש־איטשע שערעשעווסקי, דער פאַטער פון דעם שפּעטערדיקן פאַפיראַסן־מאַגנאַט. ער האָט זיך דער־וואַוסט פון דעם טאַבאַק־קוואַל אין „בעסאַראַבע, לעבן אַרץ־ישראל“, האָט ער גע־ נומען ר' הערש קאַצינערן צו זיך און אים געמאַכט פאַר אַ מיסטער איבער 25 מיידלעך, און מען האָט געעפנט אַ פאַבריק.

„זיינע קללות זאָלן קומען אויף זיין קאַפּ“, זאָגט די 75־יאַריקע באַשע־ דבורה צו מיר. „אָך און וויי איז געווען צו אונדז. ער איז געווען אַ ייד אַ רוצח. וואָס מיר האָבן פאַרדינט האָט ער צוגענומען פון אונדז, פון די מיידלעך. אַזוי פלעגט ער סטראַשען מיט אַרויסוואַרפן אין גאַס.“

באַשע־דבורה לעבט דאָ ביי דער טאַכטער אַכט יאָר. זי איז אַליין געקומען פון גראַדנע קיין שטאַקהאַלם. צו איר קומט אַ הברטע, עטילע, אויך פון גראַדנע, אַן 80־יאַריקע.

**

דער האַרבסט־ווינט רייסט בלעטער פון געלן קאַליר. ערגעץ־וואו אין דער ווייטער וועלט קומען פאַר די פון באַרטו, פּואַנקאַרע־פאַרבאַטענע דע־ מאַנסטראַציעס קעגן די פּראַנצויזישע פייערקרייזן, ווייט פון שטאַקהאַלם, אין פאַריז — ערגעצוואו פאַרנעמט די כינענישע רויטע אַרמיי שטעט און דער־ פער. ערגעץ־וואו לייענט אין דעם אמתן גראַדנע די יוגנט פּאָליטישע וועלט־ גייעס. אויף דער האַרץ־רייסט זיך אַריין אַ לייז פון אַ מאַטראַס און זיין געליבטער. עס זינגט די שוועדישע זינגערין קאַראַ לינט. זיס און מחיה־ דיק קלינגט איר שטימע. דרויסן אין צפון סטרייקן קעגן הונגער טויזנט שוועדישע מאַינערס.

דאָס לעבן ברויט, דער קאַמף גייט אָן.
שטאַקהאַלט, 1934.

פאַריז אין 1934

איך רעד וועגן פּראַנקרייך.
מען וועט, מסתמא, שרייבנדיק די געשיכטע פון „איראָפּע אין צוואַנ־ ציקסטן יאָרהונדערט“ מוזן איינטיילן דעם מענטשלעכן מין אין צוויי עפאַכן: פאַר און נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה. ווייל עס ליגט אָן אַפּמרונט אין

דעם לעבנס־שטייגער, אין דער אידעאלאגיע, אין דער פּיזאָסאָפּיע פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, אין דעם קוקן אויפן לעבן פון די צוויי דורות, צווישן וועלכע עס ליגט דער מלחמה־פּייער פון 1914 ביז 1918 — מיט אלע ספּאַר־ראַדישע באַגלייט־דערשיינונגען און סטיכיש־סאָציאלע צעפּקטן פון קאָפּי־טאָליזם.

עס איז נישט וויכטיק פאַר דעם פּראַנציוזישן פּראָלעטאַריאַט, וואָס דער אויפשטאַנד פון האַמבורג, די בייערשע סאָוועטן, די רעוואָלוציע אין אָס־טוריע זיינען געווען טויזנטער קילאָמעטער ווייט פון דער פּראַנציוזישער גרענעץ; דער פּריילינג פון 1919, וואָס האָט געבראַכט די סאָוועטן־מאַכט אין אונגאַרן און וואָס די ערשטע אַרבעטער־און פּויעריס־רעגירונג אַוועקגעזעצט אין דעם פּאַלאַץ פון בודאַפעסט; תּבואה־מאַגנאַטן האָבן אַרייַנגעוואָרפן דעם נויטיקן רעוואָלוציאָנערן קערנדל אין די פּאַריזער אַרבעטער־קוואַרטאַלן אויך.

בילאַנקיר, בערוויל, סט. אַנטוואַן אין גאַרטיפּיקאַסאַן האָבן דאָס קערנדל אויפגענומען מיט ליבשאַפט און וואַרעמקייט.

און דער 6טער פעברואַר 1934 האָט כראָנאָלאָגיש זיכער און רעוואָלוציאָנער צעפּקטיוו איבערגע'הערט האַמבורג, בודאַפעסט, אַוויעדאָ און בערלין. דער ביישפּיללאָזער אַרויסטריט פון די ווינער אַרבעטער דעם 12טן פעברואַר 1934 אין קאַמף קעגן פּאַשיסטישער דיקטאַטור און נאַצי־אַנשלוס — דאָס איז די אייגענע אומשטערבלעכע סטיליסטיק פון רעוואָלוציעס פון אַלע פעלקער און צייטן.

און יעדער אַרויסטריט אין גאַס, יעדער קאַמפּס־זשעסט פון די מאַסן לאָזט איבער אַ גוואַלדיקן קוואַל פון לעבן, ענטוויאַזם, קלונג און נקמת־רוף. מען לערנט זיך לעבן.

מען לערנט זיך קעמפן און פאַלן אין קאַמף.

דאָס בלוט שרעקט נישט אָפּ. עס סטימולירט צום ווייטערדיקן קאַמף. ווערנער הירש, דער דייטשער קאַמוניסט, האָט ווייער ריכטיק אויסגע־דריקט דעם געפּיל פון פיזישער דערלייכטערונג, וואָס אַ רעוואָלוציאָנער פּילט, בעת מען פּייניקט אים פיזיש און בעת ער קאָן ביי יעדן קלאַפּ פּאַר־עקשניט אַרויסשריייען צו די פּייניקער: „איר וועט זיך גאַרנישט דערווייכן פון מיר“. אַרום דעם בלוט אויף די פּאַריזער שטיינער, וואָס איז געפלאַטן פון דעם אַרבעטער ווידעמען אין פעברואַר 1934, זיינען אויסגעוואַקסן יוגנט־קלובן און אַרבעטער־קעמער־צען.

צענדליקער טויזנטער אַרבעטער לייענען דעם נאַמען טעגלעך אויף די שפּאַלטן פון דער „הומאַניטע“, זייערע קינדער פרעגן זיך ביי די טאַטעס, ווער ער איז געווען, זייערע חברים אין גאַס טראָגן עס ווייטער. אין אַ קינ־

זיערשן געמיט פאלט אריין דער פונקט פון דערוואכונג. און די געשיכטע טוט דאס איריקע. זי וואויפט די וואפן פארן מארגן.

דער האטעל "מעטסידאר" געפינט זיך אויף דער "רי וואושירארד", אין דעם לעבעדיקן קווארטאל פון א פאריזער פארשטאט. "פארט דע שאפעל", גראד א שטאט-טייל וואו די אימיגראציע האט זיך איינגעפונדעוועט.

צוערשט די ווייס-גווארדייאישע, שפעטער — די קוואליטאטיוו-בעסערע, די דייטשע. מען קלייבט זיך ניט אויס דעם קווארטאל ווי מען וויל, נאר ווי ס'לאזט זיך. פאר די ווייסע עמיגראנטן זיינען די טויערן פון סאוועטן-פינט-לעכן פראנקרייך אין 1919 געשטאנען ברייט אָפּ. הונדערטער טויזנטער רוסן, גאנצע רעגעימענטער פון קאזאקע און קאוואלעריסקע דיוויזיעס זיינען אהער געקומען נאכדעם ווי וואראשילאוו, פרונוע און טוכאטשעווסקי האבן צע-קלאפט ווראנגעלן, דעניקינען און פעטלייראן. גאנצע לאנדסמאנשאפטן און פריצישע דורות האבן זיך דא צוגעטייעט צו דעם זיין-ווארעמען פראג-ציוויזשן הארצן און צו דעם הייס-האסנדיקן אַנטי-סאָוועטישן געמיט פון דער בורזשוואיע.

דאס גוט-הארציקע פאריזער פאלק, די "עפיסיערס" (גראסעריס) און די "פאטראנס" (באלעבאטיס פון קליינע שענקען און קאפעס) האבן אויף זיי געקוקט ווי אויף זייערע קלאגן, וואס האבן דאך אויך פארלארן די פאר סענט אין די צארישע ווערט-פאפירן. דעם קוק פון די ארבעטער האבן זיי נישט געטיילט. אליין צוגעבונדענע צו פרוואט-אייגנטום און פראפיט-מאכעריי, זיינען זיי ווייט געווען פון פארשטיין די ראלע פון קלאסן-שוואים און קאנטר-רעוואלוציאנערן. דער אטענטאט פון קארנילאוו און די אַנטי-סאָוועטישע אַק-טיוויטעט פון די ווייסע עמיגראנטן, וואס די פראנצויזישע פרעסע האט בא-לויכטן האט זיי אביסל געעפנט די אויגן.

אבער דער בעסטער אויפקלער איז פאר זיי געווארן דער קריזיס. די ארבעטלאזיקייט איז באלוי געווארן אויסגעניצט פון דער פראנצויזישער רע-אקציע כדי צו פארמאכן די אויגן פון דער פאריזער אָרעמשאפט אויף דער גוואלדיקער קארופציע און אויף די סקאנדאלן אין די מיניסטעריאטס, ווי די אפערע פון סטאוויסקי און אויסטריין, און כדי דעם פאלקס-צארן צו דיריגירן קעגן די נייע מאסנרויז איבערגעקומענע אין 1933 עמיגראנטן — די דייטשע, און די שוין פריער אין פראנקרייך באזעצטע — פוילישע און יידישע.

די אַנטי-פרעמדן פראפאגאנדע האט באלוי געגעבן אירע רעזולטאטן: עס וואלט זיך אָנגעהויבן אַ סעריע זאָלאָגישע אַבלאָועס אויף אויסלענדער, וואס האבן די פאפירן נישט אין אַרדענונג אָדער וואס אַרבעטן, נישט האַבן-דיק קיין אַרבעטס-קארט.

דער קריזיס באשעוועט. די פראנצויזישע אַרבעטער אַרבעטן נישט. אין

לאנד איז דאָ ביי אַ דריי מייליאָן אַרבעטסלאָזע. נישט אַפיציעל, נאַטירלעך. אין די באַנקן, קאָנטאַרן, אין קליינע פאַבריקן און אונטערנעמונגען, אין קליינע אטעליעס און וואַרקשטאַטן, איז פאַרגעקומען אַ גרויסע רעדוקציע אין פערסאָנאַל.

עס אַרבעט די גאַנצע משפּחה אין „שעפל“ ביי די „פּאַסאַניערס“ — פאַר די היים-אַרבעטער וואָרט דער עלנט אין הונגער און אויסווייז-געפאַר. די גאַס, די הילכיקע פאַריזער גאַס, וואָס איז געוואָרן שטיל, זי לעבט מיט האַלבע לונגען. דער לעבנס-מינימום איז געוואָרן אַ פרייז, פאַר וועלכן מען קעמפט ביטער.

עס שטייען נאָך די גראַבע פאַריזער בדומען-הענדלערקעס אויף די ראָגן פון די גאַסן מיט בינטלעך פּיאַלקעס, נאַרציסן, מימאָזע און ראָזן. עס שרייען נאָך די וויציקע פאַריזער צייטונגס-מענער און יינגלעך, פאַר-טיילנדיק איבער די געסט פון קאַפע די צייטונגען און בלאַזנדיק אין די פּלאַכע הענט „אויף גוט גליק“.

עס שטייען נאָך די טישלעך מיט געפלאַכענע שטולן אין דרויסן אויף די טראַטוואַרן פון די קאַפעס און „ביסטראַס“, וואו מען טרינקט דעם „אפע-ריטייר“ (אבסענט) אָדער די שוואַרצע קאַווע. אין אַ ווינטער-טאָג שטייט אויפן טראַטוואַר אַן אויזון מיט ברעגעמייקע קאַס און „וואַרעמט“ די פאַ-ריזער לופט און די פּראַנצויזן. עס ליגט אויף די טישן אין דרויסן גע-פלאַכטענע קערב מיט אויסטערס און שטיקלעך אייז אויף זיי. עס קייטלען זיך גרויסע לאַבסטערס. עס לאַדן איין צום עסן פּאַזאַנעס און ווילדע הינער, יונגע חזירים און געבראַטענע זשאַבעס.

עס שפּילט אפילו אויף „פּלאַס פינאַל“ — דער צענטער פון פאַריזער נאַכט-לעבן אַן אַרקעסטער פון מאַראַקאַנישע ברוינ-הויטיקע געוועזענע סאָל-דאַטן. אויך אַ וואַנדער-צירק שפּילט זיין מיטן געדולד פון הינט, פּליי און שלאַנגען.

עס בליצן און פינקלען, פאַרלעשן זיך און בליען ווידער אויף די פּלאַ-קאַטן מיט סענסאַציאָנעלע צוואַנגן.

עס רייבן זיך אָן איך געשטאַלטן אין אַריענטאַלישע בורניסן און צוואַנג-דיקע שוואַרצע אויגן. דער הימל פון אַלושיר און די אַקופאַציע פון פּראַנ-צוויזשן מיליטער פּראָדוצירן דעם סיגנען פון קריכנדיקער דינסט-פאַרטיי-קייט, וואָס איז באַשטימט פאַר עקספּאָרט און וואָס באַדינט דעם אויסלעבן דער, וועלכער קומט אַהער זוכן פאַרבאַטענע סענסאַציעס.

די פּלאַקאַטן זיינען פאַר דער זיטו-פּאַליציי און די קאַרטלעך, וואָס ווערן פאַרטיילט פון אונטערן בורניס פאַר פּריוואַט-געברויך. קליינע מיידלעך — יונג אַנגעטאַן און אַלט אַנגעזען — ושטייען לייכט אַנגעשפּאַרט אָן די

מיידלעך מיט שפילציג, נאָטן מיט לידער, אייז-קאָנפּעקטן און פּאַלשע די-
מאָנטן און ריידן מיט אויגן — יעדער גלוסט וועט ווערן באַפּריידיקט... „די
נאכט איז לאַנג — אונטער די בריקן איז פינצטער — איד דאַרף אַן אַרעם
שטאַרק און גוט“ — זינגט אַן אַלטע פרוי מיט אַ דרום-אַקצענט.

אַבער פון דעם גאַנצן היינטיקן פּאַרזי יאָגט אַזאָ אומעט, אַזאָ קליינער,
אַרעמער מאַסשטאַב... אַזאָ נאַקעטער באַנקראַט פון קליין קאַפיטאַליזם, און
פּעסימיזם פון דער בירגערלעכער עסטעטיק און אַזאָ דלות פון דעם אַמאַליקן
„וועלט-ליבעס-מאַרק“, אַז נישט ווילנדיק קומט אויפן זין דער געדאַנק: די
בוהושואַזיע פאַרנעמט זיך דאָ אין די פאַרשטעט מיט „רעדף“-אַרבעט פאַר
דער אונטערוועלט... אויף אַ באַשטימטן געביט.

קומט מען צוריק אויף די וואַזשיראַרד, אין דעם האַטעל „מעסידאר“ —
זי גאַס טומלט מיט די לעצטע איינקויפן צום אָונט פאַרן שלוש פון די
געוועלבער.

מען קען נישט גיין אויף די טראַטוואַרן, ווייל עס איז נישט קיין פּלאַץ.
אַנגעוואַליעט פּרוכט, גרינסן, געצופּטע הינער, זיף, אייער, קאַנסערוו, סווע-
טערס, שיך און שאַליקעס, אַ קעסל שטייט אויף אַן איזערנעם אויוון און
אין קעסל קאַכן זיך קאַרטאָפּל; אין אַ צווייטן — אַ זופ, אין דריטן — אַר-
בעס און מערן, בוריקעס אָדער שפּאַראַגעס. מען קויפט אַ טעלער קאַר-
טאָפּל און אַ ביסמאַרק הערינג.

איך טרעף טאַקע הילדא — אַ דייטשע מיידל, אַן עמיגראַנטקע פון בער-
לין, וואָס שרייבט אַ גאַנצן טאַג אויף דער מאַשינקע אין צימער נומער 5
און הוסט אונטער. זי איז די פרוי פון אַ זייער פּיאיקן יונגן דייטשן ייד,
וואָס איז געווען רעקלאַמע-שעף אין אַ גרויסן דייטשן וועלט-פּאַרלאַג אין
בערלין, אַ גלענצנדער נאָוואַטאָר אויף די געביטן פון טעכניק, דער אויטאָ-
פון זייער וויכטיקע רעפּאַרטאַזשן. אַלס ייד — געמוזט עמיגרירן. געקומען
אין פּאַריז, אַנגעהויבן זוכן אַרבעט. פאַרקויפט צייכענונגען פאַר מאָדל-היי-
זער — ווען ער שרייבט גאַרנישט. ער האָט אַ גלענצנדע אידיע וועגן אַ
טעגלעכער צייטונג אין אַ סעפּציעלן פאַרמאַט — רעאַליזירט ער איצט. מען
שלאָגט זיך דורך, אַמאָל איז דאָ געלט — אַמאָל נישט.

אַבער קאַרטאָפּל אין פעצלעך מיט הערינג איז אַ היימישער דייטשער
מאכל. קומען זיך צונויף די פריינט, וואָס וואוינען אין דעם האַטעלעכל „מע-
סידאַר“ — עמיגראַנטן פון בערלין — אַן אינושעניער. היינער, אַ ראַדיאָ-
טעכניקער, מיט זיין פריינדן. קומט הילדא מיטן יידישן פריינט, געראָ-
טעוועט פון נאַצי-קעלער אין דייטשלאַנד. קומען מיינע טייערע פריינט פון
סאַאַרבריקען — אירמא מיט איר מאַן משה, אַ פּוילישער אַדוואָקאַט, וועל-
טער איז געווען אין די קריטישע טעג פון „פּלעביסציט“ אין סאַאַרבריקען

דער שוין־גיטט פאר די חברים, וועלכע ער האָט אַרויסגעהאַלפֿן מיט אַלעם מעגלעכן. קומט מען זיצן צוזאַמען אונטער פּראָגקרייכס פּרייהייטס־הימל און מען פאַרברענגט אַן אָונט. מען רעדט די אייגנטע שפּראַך, דעס סימבאָל פֿון היינע, געאַרג הער־ווערט, לאסאל און — טעלמאַן...

פאַרזי הונגערט

דאָס פּאַליק פֿון פאַרזי הונגערט.

די שטאַט פאַרזי האָט איר צויבער. די פאַרזער זיינען פּאַלקסטימלעכער ווי די פּראָווינץ מענטשן. זייערע דורות אַרבעטער, קליינע אָנגעשטעלטע, אַרבעטער־זינען, זייערע קאַפעטעריעס — די אייגנטימער פֿון דעם קליינעם קאַפּע «ביסטראָ», וואו מען לויפט אַרײַן אויף גיך אויסצוטרינקען דאָס גלעזל קאַווע שטייענדיקערהייט — ווערן דערהויבן און אינספּירירט פֿון דער קליינ־גענדיקער, גוטמוטיקער, לעבעדיקער פאַרזער גאַס, ביי די בולוואַרן, ביי די טויערן — ביי דעם קאַנסיערדזש — וואָס עפנט אייך ביידערנאַכט די טיר. דער פאַרזער אַרבעטער איז דער שטענדיק גרייטער אויסברוך־מאַטעריאַל, וואָס דאַרף נאָר דעם פּונק, און ער ציגרט שטאַט־טיילן, די טראַ־דיציע פֿון קעמפּערישע, ספּאַנטאַנע אַרויסטרעטונגען לעבט.

דאָס טעגלעכע שווערע לעבן, דער הענגענדיקער קריזיס, די אַרבעטס־דאַזיקייט זאָגן שוין, אַז פּונקען זאָלן שפּריצן. דער דראַענדיקער פּאַשיִום קעגן וועלכן דער פאַרזער אַרבעטער איז פאַראַיאָרן אַרויס אין די גאַסן אין אַ פּראַכטפֿולן אַרויסטריט, אין אַ פּראַלעטאַרישער אָפּענסיווע, האָט ווידער־אַמאַל געווירן דער ברוזשוואַזיע, אַז דער טעראָר, הונגער און אויסנאַמס־גע־וועזן קענען ניט אַפהאַלטן די פאַרזער און פּראָווינציעלע אַרבעטער־טאַפּט צו שטיין אויף דער וואַך און גרייטן צום געווער — צום מאַס־סטרייק.

אַ גרויסע, דערפּרייענדיקע ענדערונג איז פאַרגעקומען פאַר די לעצטע דריי יאָר זינט איך האָב צולעצט געזען פאַרזי, צווישן די יידישע אַרבעטער־מאַסן אין פּראָנקרייך. עס איז אויסגעוואַקסן אַ גוואַלטיקער יידישער האַר־רעפּאַשענע צענטער. עס דערשיינט זייט אַ יאָר אַ טעגלעכע יידישע אַר־בעטער־צייטונג, די «נייע פרעסע», דער איינציקער דעוואַזיאַנערער אַרבע־טער־אַוואַנן פֿון מערבֿ־אייראָפּע. עס עקזיסטירן יידישע אַוניטאַרע פּראַפ־פּאַראַייז סעקציעס. מען האָט אַריינגעצויגן אין אַרגאַניזירטן קלאַסן־קאַמף די פּראָצוויוז־יידישע קוסטאַרן. עס פּונקציאָנירן אַרבעטער־קלובן, דער יידישער אַרבעטער־צענטער «בעלוויל» איז אַ זעלבסטשטענדיקע נאַציאָנאַלע אינס. ער האָט זיין אַרבעטער־קלוב, דעם «באַק».

עס איז דאָ אַ ריי רעוואָלוציאָנערע קולטור־און ספּאָרט־אַרגאַניזאַציעס: די קולטור־ליגע, דער אַרבעטער־אַרדן, דער „געזערד“, דער „יאַסק“, אַ רויטע ספּאָרט גרופּע, דער „פּיאַט“ — אַ פּראָלעטאַרישער טעאַטער, קינדער פּיאַט־נערן־גרופּן, יידישע אַרבעטער קינדער־שולן, אַ כאָר. אָבער די הויפּט־זאַך איז — די צייטונג.

מיט גרויסע קרבנות און אַ מאַסן־אונטערשטיצונג איז געשאַפּן געוואָרן אַטאַָדי פעסטונג. עס האָט ביז אַהער געהערשט דער פּאַריזער „היינט“ אויף דער יידישער גאַס און האָט יאַרנלאַנג פּאַרסמ'ט די האָרעפּאַשנע לייענער. די פּראָלעטאַרישע צייטונג דער „מאַרגן“, וואָס פּלעגט אַרויס צוויי אָדער דריי מאַל אַ וואָך, האָט נישט געקענט דערפּילן איר אויפּגאַבע צו זיין אַן אומבאַדינגטע און שטענדיקע דערציערין פון די מאַסן.

היינט איז דאָ די טעגלעכע צייטונג. עס איז דאָ אַ היימישע שטוב פאַר דעם אַרויסטאַנג פון דער קאַלעקטיווער ענערגיע, דעם געדאַנק, דעם פּראָט־טעסט און דער באַפּרייקונג. דעם 23טן דעצעמבער איז טאַקע געווען דער ערשטער איי־יאַריקער יחביליי פון דער „נייער פרעסע“. אַן ערך פיר טויזנט אַרבעטנדיקע מיט זייערע משפּחות האָבן אָנגעפּילט דעם גרויסן שיי־נעם זאַל פון „מיטיאליטע“. אַ רייכער פּראָגראַם פון סקעטשעס כאָרגעזאַנג, גימנאַסטישע אַיבונגען און אַ טעאַטער־אויפּפירונג האָבן געפּאַלגט נאָך די באַגריסונגען פון פּאַרשטייער פון רעוואָלוציאָנערע און קולטור־אַהאַנגיאָציעס. דער גוואַלטיקער עולם איז געווען דיסציפּלינירט אין אַ מוסטער־האַפּט־טער אַרדענונג בעת מען איז צוגעטראָטן צו דעם ערשטן טייל פון אַוונט. עס איז געווען אַזאַ ענגשאַפּט — די דורכגענג זיינען געווען אַזוי פּאַרפּיציט מיט מענטשן — אַז עס איז געווען אַ גלענצנדע דעמאָנסטראַציע פון פּאַר־ריזער יידישן האָרעפּאַשנעם פּאַלק פאַר זיין טעגלעכער, הייס־אויסגעקעמפטער פּרעסע. די היטער פון דער אַרדענונג, דער באַזיצער פון דעם זאַל „מיטי־אליטע“, וואָס איז, ווי מען גיט איבער, אַ מיטגליד פון דער פּאַשיסטישער „קרוואַ דעפע“ (פּיער־קרייץ), האָבן אָבער נישט געוואַלט, אַז די פּיערונג זאַל דורכגיין אַזוי מאַסנהאַפּט, ווי זי האָט זיך אָנגעהויבן. פּאַליציי איז אַריין אין זאַל און האָט אולטימאַטיוו פּאַרלאַנגט, מען זאַל אַפּראַמען די דורכגאַנגען, אַז נישט וועט זי שפּיסן די פּאַרזאַמלונג.

אַדאַנק די אַרדענונג אינדזערע איז דער פּראָצעס פון אַפּראַמען די דורכ־גענג אַדורך בשלום, אַ מאַסע אַנווענדע האָבן אָבער מיט די בידעטן אין האַנט געמוזט אַוועק אַהיים, נישט רעכענענדיק די, וועלכע האָבן שוין פּריער פון גאַס געמוזט אַוועק, ווייל עס זיינען נישט געווען קיין ערטער. מען מוז זאָגן, אַז עס איז געווען גלאַט אַ וואונדער, וואָס די מערהייט איז זיך נישט צעגאַנגען אַהיים, ווייל אין פּאַרזי קומען פאַר אין די לעצטע

פאר מאַנאַטן כסדר־דיקע אַבלאָזעס אויף די דורכגייער, אין די יידישע קוואַר־טאַלן, אין די קאַפּע־הייזער, אויף פאַרוואַמלונגען. אין גאָס פרעגט מען ביי מענטשן, וואָס זענען אויס ווי פרעמדע, זייער קאַרט, די „אידיאָנטיטע“ (דעם וואוינ־רעכט), און די אַרבעטס־קאַרט. די וואָס האָבן ניט די קאַרטן, באַקומען אַן אויסוואַיז. זיי מוזן פאַרלאָזן דאָס לאַנד. זיי באַקומען פאַרשיידענע טערמינען צו פאַרלאָזן דאָס לאַנד — קאַרטלעך מיט פאַרשיידענע קאָלירן: אַ רויטע, אַ ווייסע, אַ בלויע. מען קיבעצט און מ/זוערטלעט זיך צווישן עולם — ביסט אַ רויטער צי אַ ווייסער?

— איד בין גאַר אַ בלויער.

מען האָט אַרויסגעשיקט טויזנטער פּוילישע, יידישע און דרום־באַלקאַ־נישע אַרבעטער. עס האָט זיך אָנגעהויבן באַדן נאָכן מאַרסעלער אַטענטאַט אויפן יוגאָסלאַווישן קעניג.

אומרואיק און שטיל אַטעמט ביינאַכט „דאָס פּלעצל“ — דער יידישער צענטער פון קלענערע און גרעסערע סוחרים — פון יידישע רעסטאָראַנען, בשמים־געוועלבער, יאטקעס, צייטונגס־קיאַסקן, טאַבאַק־סטענדס און סתם אַלטע, גרויע, שמוציק־פייכטע הייזער.

מערקווירדיק־גלייך זיינען זיך די פּלעצער פון יידישער מאַסן־איינוואַג־דערונג אין מערב. מיט עטלעכע טעג צוריק האָב איך געזען, ווי ס'איז גע־האַנגען אין לאַנדאָנער „ווייטשעפעל“ אין אַ קליינער יאטקע ביים „קאָמער־שיאַ ראָוד“ אַ פּערטל קאָטשקע אין פענצטער. אין אַנדערן האַלבן פענצטער איז געלעגן אויף אַ ברעט אַביסל ציבעצעס מיט פעטרישקע און אַ שיטל מיט זויערע אוגערקעס.

דאָס אייגענע מעניו ליגט דאָ אין פאַריז — אין דער געגנט. וואָס הייסט סע־פּאַל — און וואָס די יידן האָבן דאָ אַ נאָמען געגעבן „דאָס פּלעצל“. פּוילישע יידן זיינען אַהער געקומען זוכן פרנסה. געזונטע קיילער־יונגען צעהאַקן אויפן יאטקע־קראַץ חלקים פלייש. מען זאָגט אין דעם פּראַנצויזיש־יידישן לשון דאָ אויף זיי די „בושערס“.

דאָס „פּלעצל“ איז פרייטיק פאַרנאַכט שוין באַדעקט מיט אַ שבת־דיקער שטילקייט פון אַ פּויליש שטעטל. בלאַנדע אַדער שוואַרץ־האַריקע קליינע קינדער טומלען אויף דער שמאַלער גאַס. אַ ציקליסט פאַרט דורך. אַמאַל אַ לאַכט־אויטאָמאָביל. זעלטענער אַ לימאָזין. אַבער טאַטשקעס, וואָס פירן פּראַ־דוקטן אַדער קוילן מיט האַליק, און אין וועלכע עס איז איינגעשפּאַנט אַ מענטש מיט אַ הונט — איז ניט זעלטן.

אַרומגעוואַשענע יידן גייען שנעל אין בית־מדרש. מען בענטשט באַלד ליכט. פאַרגעסן וועלן ווערן אויף דריי שעה די דאגות און צרות פון פּאַ־רזער הענדלער, און ער וועט זיך שאַקלען מיט פאַרגלאַצטע אויגן צום

ארוי-קודש געווענדט. זיין זון וועט גיין ארויספירן א מיידל צום "ראַנט". מאַרגן וועט ער אַפן האַלטן דאָס געוועלבל, ווייל צוויי טעג וואַקאַציע איז פאַרן קרעמל צופיל — צייטן זיינען שלעכטע.

נאָך קיין מאָל האָט אַזאַ געדריקטע שטימונג נישט געהערשט צווישן דער פאַרזעך אַרבעטער און קולטור-מאַסע, ווי היינט. די קליינע און גרויסע באַלעבאַטים פון "אַטעליערס" פון שעפער און ווערקשטאַטן האָבן מורא צו האַלטן אַרבעטער, וואָס האָבן נישט קיין אַרבעטס-קאַרט, ווייל מען באַ-שטראַפט זיי דערפאַר. נעמט אַזאַ באַלעבאַס אַ פראַנצויז, אָדער אַ מענטשן, וואָס האָט אַן אַרבעטס-קאַרט, בלייבט דער אַרבעטסלאַזער און רעכטלאַזער אויסן.

פאַרזי, דאָס יידישע אַרבעטסדיקע פאַרזי, הונגערט. עס הונגערן די איינ-וואַנדערער — די פליכטלינגען פון דייטשלאַנד, פון פוילן, צווישן דער אַר-בעטער-אינטעליגענץ, שרייבער, יונגע דיכטער, אַרטיסטן, לערער, סטודענטן פון אַרבעטער-אוניווערסיטעט גייט אַרום דער הונגער. עס מאַכט אַ שווערן איינדרוק צו זען די אַפגעמאַטערטע ביז גאַר פנימ-ער, די בלאַסע, אַפגעבליאקירטע האָר — אַ סימן פון כסדר-דיקער אונטער-דערנערונג.

איבערן "פלעצל" גייען אויך בעסער אַנגעמאַנענע יידן — דייטשע עמי-גראַנטן. איך גיי מיט דעם יונגן דיכטער, חבר ראַלניק, איינער פון די טאַ-לאַנטפולסטע פון דער פוילישער גרופע. זיינע אַרבעטן דרוקן זיך אין סאַ-וועטישע צייטונגען — אין "שטערן", און קען פאַרזי. האָט ער אָבער געלעבט אין דייטשלאַנד. ער איז אַן אַרבעטער — היינט אַרבעטסלאָז.

ער דערקענט אַט איינעם אַזאַ יידן — פון פראַנקפורט. דאָרט האָט ער אים געזען מיט אַ פאַר יאָר צוריק. דער ייד דערקענט אים אויך. ער רופט אים אָן. און גלייך דערשרעקט זיך דער ייד. דאַכט זיך — דאָ איז פאַרזי — ווייט פון דייטשלאַנד. אַ צווייטער ייד רופט אים אָן ביים נאַמען אויפן "פלעצל".

איז אָבער דער ייד צעטומלט :

— ווער זייט איר ? וואָס ווילט איר פון מיר ?

— גאַרנישט. מיר האָבן זיך געטראָפן אין פראַנקפורט, ביי ראָזענבערג אין שטוב. איר געדענקט ?

דער ייד באַרואיקט זיך.

— און ווער איז די מאַדאם ?

— אַן אַמעריקאַנערין, אַ שרייבערין אין אַ יידישער צייטונג.

דער ייד איז פאַרזיכטיק.

— ווי לעבט זיך אייך דאָ ?

— גוט. אבער מיין אָרעם קינד אין דייטשלאַנד מוז באַצאלן פיר טויזנט גאַלד־מאַרק, וואָס איך פלעג באַקומען יאָרנלאַנג אַ פענסיע אַלס ערשטער־פאַרזאָרגונג.

אזוי ווי איך האָב עמיגרירט, מוז זי איצט צאלן דאָס, וואָס די מלוכה האָט מיר געצאלט נאָך איידער היטלער איז געקומען צו דער מאַכט.

איך בין דאָ ביי אַנדערע קינדער מיינע. אָבער איר זעט עפעס שרעכט אויס, — גיט ער אַ זאָג צו חבֿר ראַלניק.

אזויזאָל זעט ראַלניק ערגער אויב, אַרבעטלאָז, אָן אַ פענסיע און אָן קינד־דער, וואָס זאָלן פאַר אים צאלן. ער איז ערשט 28 יאָר אַלט. אָבער הונגערט שוין גאַנץ געשמאַק.

איך האָב גערעדט מיט חברים, וואָס איך קען זיי פון בערלין, קאָפעני־האַגען, פּוילן, זיי זיינען געקומען אין פּאַריז, ווייל דאָ איז דער גרויסער צענטער. דאָ פלעגט זיין אַרבעט, אַ גרויסע חבֿר'שע סביבה, אַ פּלאַצאָווקע — ווי מען זאָגט דאָ, געווען אַרבעט, געווען אַ משפּחה פון יונגע קינסטלער, דיכטער, שרייבער, דאָ איז אַ קלוב, דאָ לעבט די גרויסע משפּחה פון פּראַנץ צווישע אַרבעטער. דאָ קעמפט מען, דאָ לעבט מען זיך אויס אויף אַלע מענטשלעכע, געזעשאַכטלעכע פּראָנטן.

היינט האָבן זיי טיפּוס־דערשיינונגען, קאָפּווייטאַקן, איבֿקייט, האַרץ־פעלערן. מען גייט צופּוס צו דער פּראָבע פון „פּיאַט“, ווייל מען האָט ניט אויף אַ סאָבוועי־בילעט. מען מאַכט די גימנאַסטישע איבונגען און מ'פּאַלט אַראָפּ פון דעם טראַפּעז, ווייל די קני ציטערן, די מוסקולן זיינען שלאָף.

פאַריז הונגערט.

נאַטירלעך הרומיען די מענטשן פון פּאַרן אין סאָוועטן־פּאַרסאָנד, פון אַרבעטן אין דעם אויפבוי פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט. אין זייערע הונגערקע אויגן ליגט די שטומע פּראָגע: וועט מען מיך דאָרט ברויכן? צום ערשטן מאל איז שווער געווען צו ריידן וועגן די פּערספּעקטיוון פון „צוקונפטיקן ביראָבידזשאַן“; ווייל סוף כל סוף וועלן זיי דאָך דאָ פיזיש אונטערגיין. און צוליב עטלעכע הונדערט מענטשן, וואָס זיינען געפאַרן פון אַמעריקע, אַרגענטינע און פּראַנקרייך מיט לאַטווע — און זיינען צוריק געקומען, ווייל זיי האָבן זיך אַרגענעשטעלט דאָס לעבן דאָרט לייכטעו — קענען די נישט פּאַרן, וואָס ווילן אַלץ טאָן — נאָר זיין פריי פון אַבלאוועס, פון קלעפּ פון פּאָליציי, בעת מען כאַפט זיי אָן אַ קאַרט דאָ. אפילו די, וואָס זיינען צוריקגעקומען פון ביראָבידזשאַן מיט צוויי יאָר צוריק — די פאַריזער גרופּע — ווילן שוין וויטער פּאַרן. זיי האָבן הרטה, וואָס זיי זיינען נישט געבליבן — אזוי איז דאָ שלעכט.

פון פאריז קיין סאארבריקען

דער מזרח-וואַקזאַל פון פאריז האָט דעם 2טן יאנואַר פאַרגעשטעלט מיט זיך אַ מיליטער-לאַגער. דער גוואַלטיקער זאַל און די צוגאַנגען צו די באַן-ליניעס וואו די צוג גייען אָפּ נאָך מען, סטראַכבורק און סאארבריקען — און פון דאָרט ווייטער איבער שטוטגארט און פראַנק, נאָך ווין און דעם באַל-קאָן. האָבן געשוויבלט פון בלויע אינפאַנטעריע-מאַנטלען, סאַקי-פרענטשעס און שוואַרצע עלעגאַנטע אוניפאָרמען. מען האָט געגעבן בלויז פיר טעג אויף-דױב אויף נײַ-יאָר — דעם פייערדעכסטן יום-טוב אין פראַנקרייך — און דעם 2טן יאנואַר ביינאַכט האָבן די סאַלדאַטן געמזחט שוין ווײן אין קאַזאַרמעס פון די גרענעץ-שטעט.

אַ האַלבע שעה פאַרן אָפּגאַנג פון די צוויי צוגן — אין באַנסי און אין סאארבריקען — האָט זיך אָפּגעשפילט אויף דער פלאַטפאָרמע אַן אמת'ע עוואַקואַציע-סצענע. מיט טרערן פון מאַמעס ביים געזעגענען זיך מיט זיך, פרויען פון מענער און קינדער פון טאַטעס, אָנגעלאָדן מיט שווערע פעק עסנוואַרג, מיט קעסטלעך אין האַנט, מיט רוקזעק אויפן רוקן, מיט געפלאַכט-טענע פלאַשן ווײן ביים גאַרטל — זיינע די בלויע, יונגע פראַנצויזישע סאַל-דאַטן געלאָפן ביי די זייטן פון וואַקזאַל און הינטער זיי זיינען געגאַנגען צוג-פירער מיט אַ לאַמטערן און אַ פעקל אורלויב-בילעטן און האָבן אַלעמען געשיקט צו די וואַגאָנען, וואָס האָבן אויף זיך געהאַט אַ וויסע שילד: „פאַר די אורלויבערס“. ס'זיינען כּדור געלאָפן אַלץ נייע און נייע מחנות פוס-גייער אין קאַוואַלעריסטן.

מיר פאַרן. איבער באַר-לע-דיוק אַ שטאַט ביים פראַנט בעת דער מלחמה, איבער מעטץ און פאַרבאַק. דער צוג איז אָנגעפאַקט ביז גאַר. און גראַד צו דער סאַמע גרענעץ זיינען געפאַרן די מיליטער-לייט.

אין מיין וואַגאָן זיצט אַ דרום-פראַנצויז, אַ רייזנדער פאַר אַ געשעפט, אַ יונגער מאַן פון עלזאַס, אַ פראַנצויזישע דאַמע און צוויי יידישע פרויען, יחג, שייך, עלעגאַנט אָנגעטאַן! די צוויי פרויען פירן, זינט דער צוג האָט זיך גערירט, חשבונות, וויפל געלט זיי האָבן אויסגעגעבן אין פאריז און וויפל די ייטגערע איז שוואַדיק דער עלטערער.

זיי רעכענען אויף דייטש — הויך, מיט אויסגעשרייען, מיט געלעכטערס, מיט אַלע צוואַנציק פינגער — מיט בלייפּעדער און אַ בלאַט-פאַפיר.

די פראַנצויזישע דאַמע וואַרפט זיי צו גיפטיקע בליקן — קוקט אויף מיר, ווי זי וואַלט געזוכט דערמוטיקונג און שמייכלעך מיט בייסיקער אײ-וואַניע צו די צוויי יונגע מענער. און איך מוז שווייגן. פון פאריז ביז מען — פיר שעה נאַכאַנאַנד — האָט מען געפירט דעם חשבון און עס איז אַנ-

געגאנגען א האנדל און מען האָט געצייגט די מטבעות, דייטשע מאַרקן און פראַנצויזישע פראַנקן. עס איז געווען מיאוס צו קוקן.

עס זיינען געווען נאָך דריי פרייע ערטער אין קופע און די פראַנצויזישע דאַמע האָט איבערגעריסן דעם קוקן, עפענענדיק די טיר אין קאַרידאָר און זאָגנדיק: "דאָ זיינען פאַראַן דריי פלעצער פרייע". דריי יונגע סאַלדאַטן האָבן זיך באַלד אָפּגערופן און געדאַנקט.

די צוויי יידישע פרויען האָבן אויפגעהערט צו רעכענען, ווייל סאַאַר-בריקען איז אַ "געבענטשטע" שטאַט, ווי זי זאָגט. מען מעג אַריינפירן די גאַנצע וועלט און מען דאַרף נישט צאָלן קיין שטייערן.

פירט מען טאַקע אַריין אויף וואָס די וועלט שטייט: סיי פון דייטשלאַנד, סיי פון פראַנקרייך.

די צווייטע, די אינגערע און שענערע, לעבט אין שטוטגארט, אַרבעט אין דער יידישער קהילה און איז אירע אַ קרובה.

בשעה זי רעדט מיט איינעם פון די דריי סאַלדאַטן, אַ בריגאַדיר — אַ שיינעם דרום-טיפ פון אַ פראַנצויז — צערעדט זיך די עלטערע מיט מיר.

"יידן האָבן גאָכן פלעביסציט אַבסאָלוט ניט קיין מעגלעכקייט צו קעבן ווייטער אין סאַאַר-געביט. וועט דורכגיין דער סטאַטוס-קוואַ וועט זיין אַ

מלחמה מיט פראַנקרייך. וועט ניט זיגן דער סטאַטוס-קוואַ וועט אַריינמאַר-שירן היטלער. צווייבריקען איז אינגאַנצן פערציק קילאָמעטער פון סאַאַר"

בריקען. אין צוואַנציק מינוט קענען די מיליטער-אויטאָס זיין אין שטאַט — אין פינף מינוט די באַמבען-וואַרפער.

"אַבער אפילו אַז עס וועט זיגן דער סטאַטוס-קוואַ, וועט מען סיי ווי צעטיילן דאָס סאַאַר-געביט אין צוויי "זאַנעס": אַ דייטשע און אַ פראַנצויז-

זישע. און ווער קען וואַרטן אויפן גורל, וואָס וועט אים פאַרזעצן צו פראַנק-רייך?

"זיינען מיר איינגעפאַקט. די סהורות אַוועקגעשיקט אין פאַריז. די געלט פראַנצויזישע — אַריבערגעפירט אין "באַנק דע פראַנס". אַביסל פעלן-

מאַנטלען געלאָזן, טאַמער וועט מען דאָך בלייבן אַ צייט, מוז מען דאָך האַנדל-לען. די קינדער האָט מען אַוועקגעשיקט צו קרובים אין דייטשלאַנד. אין

מיר אַליין, זאָגט זי, וואַרטן. וועט מען אינזו אין פראַנקרייך נישט לאָזן האַנדלען, ווייל מיר זיינען פוילישע בירגער, וועלן מיר פאַרן אַהין, וואו

יידן זיינען פריי אין גליקלעך און רייך — אין פאַלעסטינע..."

זי איז שוין דאַרט געווען אין אויגוסט, האָט זיך שוין אַריינגעקוקט אין דער קאַנינקטור, איינגעהאַנדלט אַ שטיקל לאַנד, אַ פרדס. טאַמער, וואָס, ווען,

וועט זיין אַ שטיקל פלאַץ, וועט היטלער נישט זיגן, וועט מען צוריק עפענען דאָס געוועלב...

— וואָס מיינט איר — מיט פינף טויזנט פונט סטערלינג קען מען פאַרן אין סאָוועטן-פאַרבאַנד לעבן פון פּראָצענט און גיין אין אַ פאַבריק זיך לערן נען אויף אַ סטאַליער ? ווייל אויב מען איז נישט קיין אַרבעטער, פאַרקויפט מען דאָך דאָרט נישט קיין ברויט קיינעם, — האָט זי געלייענט, ווי ס'האַט געשריבן דער „היינט“.

און ווידער, פאַרן אין ביראָבירזשאַן, וויל דער מאַן ניט, ווייל דאָרט איז נישטאָ קיין בית-מדרש און קיין חדר פאַר די קינדער...

אין וויזבאדען איז אַבער אויך נישטאָ קיין חדר. נאָר דאָס מאַכט נישט ארויס... און זי האָט נאָך ווייטער גערעדט. ווען זי האָט געזען, אַז דער בריגאַדיר איז שוין זייער ווייט פאַרגאַנגען אין זיין פלירט מיט דער מיידל — מען האָט שוין געהאַלטן ביי פאַרבאַק — דער גרענעץ פון סאַאַבריקען — האָט זי עס אָפגעשטעלט זאָגנדיק: „זי האָט אַ רייכן חתן אין פאַלעסטינע. זי איז נישט פאַר דיר — זי איז אַ פּויליש-יידישע מיידל“.

האַט דער בריגאַדיר געענטפערט: „אין בין אַ סאַציאַליסט. עס איז נאָך שענער, אַז זי איז יידיש. איך האָב ליב יידישע מיידלעך. אין פאַרזי האָבן מיר אַ סך יידישע חבר'טעס אין דער יוגנט געהאַט“.

דאָס אַריינדרינגען פון זינט דער מלחמה פון יידישע אַרבעטער און האַלב-אינטעליגענטן אין דייטשלאַנד, צווישן דייטשע יידן איז געווען זייער גרויס. זיי זיינען אַריין אין דרום-דייטשלאַנד, זיך אויסגעדרענט רייזן דייטש, פּררט נאָך די גאַליציאַנער, די טאַרנאָווער, קראַקאָווער, לעמבערגער. זיי האָבן גע-עפנט קליינע געשעפטן, חתונה געהאַט מיט דייטשע יידישע מיידלעך, און אַט-דער נייער דור, דאָס איז דער „סינטעז“ פון אַ מיידל פון קעלן מיט אַ טאַר-נאָווער בחור.

זי האָט ביידע נאַציאָנאַלע אייגנשאַפטן אין זיך: זי איז קעזאַקט אָנגע-טאָן, ריינלעך און מאָדיש, זי איז אויסגעדרענט, זינלעך און היפּאָקריטיש, זי איז קאַקעט און זוכט נאָר דעם פּראָפּיט, דאָס געלט, די קאַריערע. זי איז אַזוי דערשראָקן ווען מען קומט צו דער סאַאַר-געביט, נענטער צו דייטש-לאַנד און היטלערן, אַז זי הערט אויף צו רייזן דייטש און רעדט נאָר פּראַנ-צויזיש — אפילו מיט מיר.

אַ סטאַנציע פאַר פאַרבאַק גייען די סאַלדאַטן אַרויס. מען געזעגנט זיך. דאָס מיידל גיט זיי איר שטוטגאַרטער אַדרעס, זיי זאָלן צו איר שרייבן. זיי גיבן איר זייערן אין פאַרזי. זיי ווילן זי זאָל זיי באַזוכן ווען זי זעט דאָרט ויין. אין צוויי חדשים עמדיקן זיי דעם מידיטער-דינסט.

איך האָב געקוקט אויף די דריי יונגע, 22-יאַריקע בחורים. זיי האָבן געזונגען אַלע קאַבאַרעט-לידער פון דער וועלט. זיי האָבן אין קאַרידאָר גע-טאַנצט. אַ חבר זייערער האָט געשפּילט אויף דער האַרמאָשקע. קיין אין

אומרואיקער צוק איז נישט געווען אויף זייער פנים, ווען מיר האבן גע-
רעדט וועגן דער מעגלעכקייט פון א מלחמה אָדער אינטערווענציע קעגן היט-
לערן אין פּאל פון קאָמפּליקאציעס נאָכן פּלעביסציט. זיי זיינען זאָרגלאָזע
פּראַנצויזן.

„אָן וועררא“ — מען וועט זען — זאָגן זיי.

„דערזויילע איז טרויעריק גענוג, וואָס מיר מוזן מאַרשירן אַכט קילאָ-
מעטער פון דער סטאַנציע או דער קאַזאַרמע, וואָס פינף אין דער פּרי איז
דער „רעווייל“, דאָס „אַנטרעטן“ צום דינסט און איצט איז שוין נאָך האַלבע
נאַכט. אין סילעווסטער האָט מען געטאַנצט ביז אַכט אין דער פּרי און צוויי
נעכט פּריער איז מען אויך ניט געשלאָפּן. וואָס מלחמה, ווען מלחמה, שלאָפּן
וויילן מיר.“ נאָך אַ לעצטער גרוס, אַרזויפּגעלייגט די קערב מיט די רעשטלעך
יום־טובֿ־דיקע געבעקס און אַוועק זיינען אַ הונדערט יונגע קינדער אין דעם
נעפּל און רעגן פון דער גרענעץ־שטעטל אין לאַטרינגען.

מיט אַ האַלבער שעה שפּעטער בין איך אַרויס אין פּאַרבאַק. אַ מיי-
ליטערישע וואַך־אַרום וואַקזאַל. דריי רייזנדע זיינען אַרויס פון צוג, היגע
גרענעץ־מענטשן און איך. די איבעריקע רייזנדע, די צוויי פּרויען און דאָס
פּעקל זשורנאַליסטן זיינען אַוועק ווייטער נאָך סאַאַרבּריקען. זיי האָבן גע-
האַט אָדער וויזעס אָדער זיי זיינען געווען שטענדיקע אינוואוינער פון סאַאַר-
לאַנד.

איך האָב נאָך קיין וויזע ניט געהאַט. דאָס גיט מען זינט דעם 26טן
דעצעמבער נאָר אויב מען סטאַרעט זיך אין סאַאַרבּריקען גופּא, ביי דער
רעגירונגס־קאָמיסיע.

עס איז נאַכט. אַ געדיכטער נעפּל. אַ באַזאָפּנטע וואַך אַרום דער באַן.
אָבער עס איז נאָך פּראַנקרייך, איז די פּראַנצויזישע וויזע גענוג.
אָבער קיינער איז ניטאָ צו זאָגן וואו איז דאָ אַ האַטעל אין קליינעם
שטעטל — ביינאַכט אין רעגן און טומאַן. דער סאַאַדאַט, ביי וועלכן איך
פּרעג ביים אַרויסגאַנג אין גאַס, זאָגט מיט אַ שמייכל: „איך קען עס איך
ניט זאָגן. איך שטיי אויף דער וואַך!“

און ער איבערצייגט מיר. טאַקע, ווי קען אַ סאַלאַדאַט ביי דער גרענעץ,
צען טעג פאַרן פּלעביסציט, זאָגן אַ מענטשן אויף וועמענס וואַליד־קעיס הענגט
אַ גרויסער צעטל „ענגלאַנד — קאַלע“, וואו עס געפינט זיך דאָ אַ האַטעל? ...
איך גיי אַרויט אין טומאַן אַליין. קיין לאַמטערן ברענען ניט. עס איז
אַזוי ווי אין לאַנדאָן. די מורא פאַר צעפּעלינען ווי אין 1916. און עפּעס 20
מעטער ווייטער זע איך אַ ווייס־רויטן לאַמפּ מיט אַ שוואַכער שילד: „האַטעל“.
איך גיי צו. איך צי דעם גלאַק, אייז מאַל צי צוויי מאַל. אַ הויכער,
נישט־ראַזירטער מענטש, אין אַ קאַדירע אויף די פּלייצעס, דערשיינט אין
באַזויכטענעם קאַרידאָר. ער איז בייזלעך, וואָס מען האָט אים געוועקט. דער

שנעל-צוג פארזיווין האט זיך פארשפעטיקט צוליב זיינע סאלדאטן אויף א שעה מיט א האלב. דאס איז מיין טענה. יא, איך וויל א צימער. ער גייט פאראויס, ברענגט האס מעד-צעטל און דעם פרייז-בוך און ווערט אביסל בעסער ווען ער זעט דעם פאס: ער רעדט דייטש, איז אן עלזאסער און פרעגט גלייך: „איר ווילט קיין סאארבריקען מאָרגן?“ „יא, מיטן ערשטן צוג“ כאַטש איך וועל מוזן וואַרטן ביז איך וועל אים מאָרגן שיקן איבער דער גרענעץ מיטן פאס נאָך אַ וויזע.

ער ווייזט מיר דאָס צימער. וואו האָב איך עפעס שוין געווען אזא ציי-מער? אַלטע צייטן קומען אויפן זכרון. עס איז אוממעגלעך צו דערמאָנען זיך אַלע האַטע-צימערן פון צענדליקער יאָרן אַרומפאָרן איבער דער וועלט. אָבער דאָס פענצטער מיט גראַטעס הויך אויבן ביים סופיט האַט נאָר געהאַט איין לאַקאַל וואו איך האָב געוואוינט אַ דריי-פערטל יאָר: די לאַדזשער טורמע. מיט די זכרונות שלאָף איך אין.

אין שלאָף הער איך ווי מענטשן רייסן דעם גלאַק, ווי עפעס נאָך איינער קומט, ווי עס סקריפען די טרעפּ, עס פלאַמט אויף אַ ליכט. אַט הער איך טריט און מענטשן-שטימען. נייע רייזענדע זיינען געקומען.

נלחים, יידן — קאָמוניסטן

זיי לויפן איבער די גאַסן מיט פאַטאַגראַפישע אַפּאַראַטן איבער דער פלייצע, מיט אַ נאַטיץ-ביכל אין האַנט, מיט אַ בלייפעדער אויף אַ שנירל, מיט אַ לאַרנעט אין קעשענע, מיט מענטאַ-טאַבלעטן אין האַלדז. דאָס זיינען די וואָס מאַכן אַ לעבן פון „שיקזאַל פון אַ פּאַלק“. וועלך פון זשורנאַליסטן, היינען פון דער וועלט-פרעסע. זיי פאָרן אַרײַן אין אַ סאַר-בלאַטיקטן, אָבער נייעם אויטאָמאָביל פון „פאַטע-זשורנאַל“ אָדער „פאַטאַ-עקלער“. זיי זיינען פּלוצלינג דאָ אומגעריכטערהייט, און דאָך סיגנאַלייזירט. אויף אַ גרויסן טראַק — דער ראַט-הויז פון סאַארבריקען שטראַלט אויף אין טויזנטער עלעקטרישע לעמפלעך און פון דעם אַלטן גאַטישן קלויסטער קלינגט דאָס נייע פאַטריאַטישע ליד: „דויטש איז די סאַאַר“...

זיי שטייען אינמיטן גאַס און פאַרפירן אַ שמועס מיטן אַן אַלטן דייטשן מלחמה-וועטעראַן פון 1870, וואָס האַט ביי סודאַן אָדער גראַוועלאַט גענומען אין געפאַנגנשאַפט נאַפּאָליעאַן דעם דריטן. זיי האָבן אין צוויי מינוט אַ מחנה מענטשן אַרום זיך. זיי נעמען אַ בילד, פרעגן אויס, ברעכן זיך די צונג אין פרעמדן לשון און מיט אַ ברייטן „גודבאַי“ פליען זיי ווייטער.

אין אַוונט זיצן זיי אין קאַפע, באַשטעלן זיך שוואַרצע קאַווע, שרייבן אויף שמאַלע לאַנגע ביכלעך די איינדרוקן. זיי לויפן אין פרעסע-זאַל פון

זיער פאסט, באשטעלן זיך אַ שמועס ביידערנאכט מיט זייערע רעדאקציעס און טעלעפאנירן איבערן אַקעאָן די שוועריגעוויכטיקע זערטער וועגן שיק-זאַל פון אַ נאַציע.

יעדע פאַר מינוט עפנט זיך אַ פענצטערל אין פרעסע-אַמט און אַ מיידל רופט :

- הערר דיעסבערג — פאַרן.
- מר. מילס — לאַנדאָן.
- מר. פאַכט — מאַנטשעסטער.
- מר. פאראן — בארטעלאָנאַ.
- מר. סווענסען — שטאַקהאַלם.

אין די בלאַטע, פאַררויכערטע מינוטן — מענטשן ווערן פאַרשוואַנדן אין די גלעזערנע טעלעפאָן-ביידלעך. און בעת דער לייענער באַקומט צום פרישטיק, אַכט אַזייגער, די פריש-געדרוקטע צייטונג וועגן סאַאַרבריקען, וועגן אַפּשטימונג-פּראָצעדור און נאַקעטע טעראָר-פאַקטן — ליגט אין קראַנקן-הויז אַ צעבלוטיקטער אַרבעטסלאָזער, דער מלחמה-אינוואַליד. פּראַנסקי, אַ דיי-טשער פּראָלעטאַריער פון דעם איינהייטס פּראָנט און קען נישט עפענען די אייגן. דער נאַז צעבראַכן, די ליפּן אַנגעשוואַרן. ער איז געזעגן עטלעכע שעה ביידערנאכט אין אַ קליין שטעטל, בירבאַק, וואו „דייטש פּראָנטלער“ זיינען אין אַ צאַל פון זעקס באַפאַלן פון הינטן, אויפן שוואַלדן אויסטיללער פון „איינהייטס-פּראָנט“ פּלוג-ברעטלעך.

אין די קיינע דערפער און שטעטלעך, וואו מען קען איינער דעם צווייטן יאַרלאַנג, איז דער טעראָר אַמשווערסטן. די אַנהענגער פון „סטאַ-טוס-קראַ“ זיינען אין דער מינדערהייט. מען קען זיי און מען לויערט אויף זיי ווען זיי גייען אַליין. דאָס איז דאָך דאָס געמיינע ביי דער ברוינער באַנדע, אַז זיי פאַלן גאַר אָן אויף איינצלנע מענטשן. זאַלן נאָר עטלעכע „שוואַבינדלער“ גיין צוזאַמען, גייט מען שנעל אין אַ זייטיקער גאַס. און ווען אַזאַ דייטש-פּראָנטלער פאַרט אָן אויף די שוואַבינדלער, צעקלאַפט מען אים אַזוי דעם קאַפּ, אַז ער וועט שוין נאָך אָן אַנפאַר נישט אונטערנעמען.

דער טעראָר האָט געווילדעוועט די לעצטע צייטן פאַרן פּלעביסציט גאַנץ אַפּן און גאַנץ שטראַפּלאָז. די רעגירונגס-קאַמיסיע פּלעגט ניט אינטערווע-נירן. די סאַאַר-פּאַרזיי איז פּאַשיסטיש — רעקרוטירט זיך פון עכט-דייטשע עלעמענטן.

די גאַנצע עפּנטלעכקייט, מוניציפּאַליטעט, שטאַט-באַאַמטע, לערער, אַנ-געשטעלטע זיינען געצוואונגען געוואָרן, דורך אַ דרוק פון אויבן, אַריינצוגיין אין דעם „דייטשן פּראָנט“. די נאַצי-שטימונג — אויסגעצייכנט צוגעגרייט און אַרגאַניזירט פון פּראָפּאַגאַנדע מיניסטעריום — האָט געקענט פּריי און

אומגעשטערט פון דער רעגירונג און די ארגאנען פון געזעלשאפטלעכן שוין אריינגערעכנט אין דער באפעלקערונג.

דער אַנטיסעמיטיזם האָט געפונען אַ פרוכטבארן באַדן אין דער שאַווי-ניסטישער העצע קעגן פּוילישע יידן, קעגן עמיגראַנטן, יודישע מאַרקסיסטן, לאַנדס-פאַררעטער, פּראַנצויזן-קנעכט און סעפּעראַטיסטן, וואָס איז ברייט געווען אָנגעפירט הדישים לאַנג פאַרן פּלעביסציט אין זייער אַפּאַראַט, גלענצנד באַדינט און רייך פאַרזאָרגט מיט רעדנער — ווי געבעלס, בירקעל, היטלער און ניצטמאַן — האָבן זיי זיך באַדינט מיט פּאַרלוימדונג, מיט טעראָר, מיט פּאַליסיפיקאַציע, מיט שאַפּן אַ פּאַניק-שטימונג, מיט פאַרשפּרייטן אַ העצע קעגן די פירער פון דעם איינהייטס-פּראָגראַם.

אין די טעג פאַר דער אָפּשטימונג, ווען די וואוינונגען און די פּאַסאַדן פון די הייזער זיינען געווען פיבערהאַפט דעקאָרירט מיט האַקן-קרייזן, פענער און פּאַרטעטן פון "פירער", איז אין סאַרבּריקענער שטאַטישן שפּיטאַל פאַר-געקומען אזא פּאַל:

דער זאַל פון דער טובערקולאָזן-אַפּטיילונג איז דעקאָרירט געוואָרן מיט די אַלע פּאַשיסטישע באַפּוזונגען. דער זייער שווער קראַנקער גערט מאָזער, וואָס איז געווען אַן אָנהענגער פון דעם איינהייטס-פּראָגראַם, אַ ייד, האָט ער זיין בעט דעקאָרירט מיט די עמבּלעמען פון דעם איינהייטס-פּראָגראַם.

דער דאָקטאָר, וואָס האָט אים באַהאַנדלט, האָט דערויף געמאַכט אַ גרויסן סקאַנדאַל, געהייסן אַליץ אַראַפּרייסן און געזאָגט, אז ער קען ניט איבערנעמען די גאַראַנטיעס פאַר דער פּערוועבלעטער זיכעריקייט פון זערט מאָזער און וועט אים מוזן לייגן אין אַ באַזונדערער צעלע.

דאָס האָט געמיינט, אז מען זאָל לייגן אַ גייסיק געזונטן, בלויז דונגען-קראַנקן-מענטשן אין אַ צימער פאַר משוגעים.

און מען האָט דעם קראַנקן, וואָס האָט באַקומען דורך דער אויפּרעגונג אַ שטאַרקן בלוט-שטורץ געבראַכט אין אַ קליין צימער נאָענט צום אַריינ-גאַנג, פון וואָנען די נאַציס וואַלטן אים יעדע מינוט געקענט פאַרשלעפּן אין אַן אומבאַקאַנטן אָרט.

דער איינהייטס-פּראָגראַם האָט זיך דערוואוסט אין צייט וועגן דעם און האָט אים אַוועקגעפירט אין אַ פּריוואַטער וואוינונג.

די אָפּשטימונג איז נאָך ניט געווען באַקאַנט בעת מען האָט שוין צע-שאַפּן די פענצטער אין אַ הויז און געשעפּט פון יודישן געשעפּטסמאַן, דאניעל, אין אַ שטעטל לעבן סאַרבּריקען.

אין אַ באַזונדערער מהומה האָבן געלעבט די יידן, וואָס זיינען געקומען אין סאַרבּ-געביט מיט אַכט אָדער צען יאָר צוריק. סאַרבּריקען — די שטאַט

— איז פאר זיי געווען א פריי אַרט, מיט אַ גוטן מאַרק, מיט אַ נישקשה" דיקער פרנסה.

אין גאַנצן האָט סאַאַרבריקען געהאַט צו דער צייט פון אָפּשטימונגס-טאַג אַ פינף טויזנט יידישע נפשות, דייטשע און פּוילישע, עטלעכע רוסישע און בוקאַווינער, אָדער עסטרייכישע.

דאָס סאַאַר-געביט האָט געלעבט אָן אַ צאַל-גרענעץ מיט פּראַנקרייך — מען פלעגט ברענגען פּראַנצויזישע סחורות פון „מוטערלאַנד“, אַזוי צו זאַגן, און מען האָט זיי געקענט ביליקער פאַרקויפן ווי די, וואָס מען האָט אימפּאַר-טירט פון אַנדערע לענדער.

זיינען אויך געקומען געניטע וואַלויטע-ספעקולאַנטן, מענטשן פון גאַר צווייפּלחאַפטע פּראַפעסיעס, אַ בינטל פעלשער, אַנטלאַפענע פון פּוילן מיט אַ קרימינעלן סטאַזש, פּראַצענטניקעס, שיפּס-אַגענטן און „פּיאַנערן“ אויפן געביט פון סערטיפיקאַטן און פעסער מיט וויזעס קיין פּאַלעסטינע, אַרום דעם ענין ספעציעל האָבן זיך אָנגעהויבן דרייען די גאַליציאַנער יידן מיט קאַ-פיטאַל, וואָס פלעגן צושטעלן פאַרטיקע ערבות (בעיל) דעפּאָזיט פון טויזנט פונט פאַר דער איינוואַנדערונג-קאָמיסיע אין יפו און וואָס פלעגן אויף אַזאַ אופן צושטעלן אויך פאַרטיקע פאַרלעך פאַר דער קוואַזי-פּראַלעטאַרישער איינ-וואַנדערונג אין דעם הייליקן לאַנד.

עס איז געגאַנגען אַ לעבעדיקער געשעפט. עס זיינען געווען שטאַבס-קוואַרטירן אין קאַפעס. עס פלעגט זיין אַ זיבערישע אַקטיוויטעט ווי אויף זער בירושע; ווי שטייען היינט סערטיפיקאַטן? ווי שטייט היינט דער פונט? וואָס הערט זיך מיט אַ טשעכישן פאַס פאַר אַ רומענישן בחור אָדער אַן איי-טאַליענישער וויזע פאַר אַ גאַליציאַנער חלוצ'קע? די דאַמען מיט די שפּע-קולאַטיווע עלעמענטן זיינען אויך אַראַפּגעקומען אין סאַאַר-געביט, אַ הייפל יידישע באַלמעלאַכעס, אַרבעטער, סטודענטן אַן געלט און אַן אַרבעט. שפּע-טער, מיטן היטלעריזם אין דייטשלאַנד זיינען אויך אַריבערגעקומען דייטשע יידן און די אויסלענדישע, וועלכע האָבן געלעבט אין בערלין און זיינען פון דאָרט פאַרטריבן געוואָרן.

דאָס סאַאַרלענדישע פּאַלק איז גוטמוטיק, שפּאַרזאַם-אויסגערעכנט אפילו, נישט איבעריק צוגעשפיצלט — עס לעבט און לאַזט אַנדערע לעבן, אַזוי איז געווען דער קליינבירגער, דער האַנטווערקער, דער אַרבעטער פון קוילן-גרוב און שומעק-אויזן, ער איז געווען מיד און אויסגעהונגערט פון פיר יאָר מלחמה, פון אינפלאַציע, פון „פּוטישזים“, דער ווערסאַלער טראַקטאַט האָט אים מיט גוואַלד אָפּגעטיילט פון דייטשלאַנד און האָט אים געגעבן פּופּצן יאָר אַלס אַטעם-פּאַוזע, האָט ער זי אויסגענוצט פאַר זיך און געלאָזן אין רו די אַנדערע, דער אויבערשטער אַפּאַראַט — פּאַליציי-גערעכט, שול-וועזן,

שטאָט־פאַרוואַלטונג — איז געלעגן אין די הענט פון דער רעגירונגס־קאָמיסיע און מר. נאָקס האָט, גוט אָדער שלעכט, פאַרטיידיקט די אינטערעסן פון רעד־לינג און שטוק. פאַבריקן זיינען געגאַנגען, קוילן־גרובן האָבן געאַרבעט, די באָן איז עקספּלּואַטירט געוואָרן נאָך אַמאָל. אפילו מיט אַ „פּראָספּעריטי“ מאַמענט ביון וועלט־קריזיס. דאָן איז עס אויך דאָ געגאַנגען באַרג־אַראַפּ. עס זיינען געקומען: אַרבעטלאָזיקייט, טייל־אַרבעט, גרובן־אַפּשפּירונג, הונגער. האָט מען געלעבט פון די פּראָפּיטן פון פּריער.

האָט פּוילישע יידנטום האָט גענומען אויסרעכענען נאָך מערץ 1933, וויפּיל עס בלייבט זיי נאָך צו האַנדלען ביון „חורבן בית המקדש“, דאָס הייסט — ביון פּרעביסציט. ווייל היגן וועט דאָך היטלער, האָבן זיי געטענה'ט.

די קלענערע סחורים, די קליינהענדלער, פלעגן צוגעבן דאָס ווערטל: אויב היטלער וועט זיגן — וועט זיין שלעכט.

— וועט מען ווייטער מוזן וואַנדערן, אָבער אַוואו? — דאָס איז געווען די פּראָגע.

מען האָט געקאָנט אין דעם סאַאַר־פּראָבלעם ביי יידן זיך איבערצייגן, וואָס פאַר אַ נישטיקע ראַלע עס שפּילט דאָ דער ארץ־ישראל־דיקער מאַמענט — ווי די גרונטלאָגע איז נאָר פּרנסה ביים פּאַטענציעלן אָדער אַקטיוון פּאַ־לעסטינע־אימיגראַנט.

— וואוהין וועט איר גיין? — פּרעג איך ביי אַ גאַנץ פאַרמעגלעכן טאַר־נאָווער יידן, אַ פּעליק־הענדלער. ער איז שוין אַלס יונגער בחור פון גיינצן יאָר געווען אין פּאַלעסטינע, אַוועק אַלס אַ חלוץ, געוואָרן אַ שטיקל ספּע־קולאַנט, אפילו מער ווי אַ שטיקל, און געמוזט אַלס אַ רעזולטאַט פון אַט־דער מדרגה, פאַרלאָזן דאָס לאַנד.

זיין פּרוי איז שוין געווען דאָרט אַנקוקן אַ שטיקל ערד און געקומען צו־ריק מיט אַ פּאַניק: אַ גנב זיצט אויף אַ גנב. נישט וויסנדיק, אַז זי פאַר־שטייט דעם הייליקן „עברית“ (איווריט). האָט אַ פרומער פּרדסיס־הענדלער איר געגעבן אַ פּרייט פאַרבאַהאַטנדיק 200 פּונט עקסטראַ, וואָס איז געגאַנגען פאַר אים, אויסער די אַפיציעלע פּראָצענטן. זי איז געקומען אַ דערשיטערטע צוריק.

— דאָס איז פּאַסעסטינע? עס איז דאָך דער וואַרשעווער „ראַטיש“, אַלע גנבים, זיינען אויף דער פּריי.

— דאָס איז פאַר גרינע, איך וועל זיי אַפּנאַרן.

זי מאַכט אַ העראַאישן זשעסט און זאָגט:

— מיר וועלן פאַרן קיין ביראַבידזשאַן. די געלט וועלן מיר לאָזן דאָ. מען וועט דאָרט לעבן פון פּראָצענטן. מען וועט מוזן ווערן אַ מעב־טישלער, מען

זאל אונדז קענען פארקויפן ברויט. דאָרט איז כאָטש ניטאָ קיין ספּעקולאַציע אין ערד.

די גרעסטע ווירקונג האָט אין דעם איינהייטס־פּראָנט פון סאַר־געביט געמאַכט די „גלוישע“ „סיטאנע“ (דער גלח־מאַנטל), וואָס האָט זיך געפונען אין די ריינע פון יידן, סאַציאַליסטן, אינטעלעקטואַלן און קאָמוניסטן. דער היטלער־רעזשים האָט געשאַפן אַ סך פאַראַדאָקסאַלע דערשיינונגען, אָבער זאָג פיקאַנטע און דאָך צוויי־דייטיקע קאָמבינאַציע, האָט ער ביון פלע־ביסצייט ניט געשאַפן.

דער קאָטוילישער אַרבעטער, פיליפּ האַכמאַן, האָט דעם אָונט פון דער אָפּשטימונג געזאָגט אין דער פרעסע, באַשפרעכנדיק דעם איינהייטס־פּראָנט: „מיר זיינען ווייט פון מאַרקסיזם און האָבן גאָר ניט צו טאָן מיט רעוואַלוציע. מיר גייען צוזאַמען מיט אַלע פּראַגרעסיווע מענטשן — קעגנער פון היטלערן, ווייל מיר ווילן ניט ביי אונדז אין טאַג אַ סיסטעם פון באַרבאַרי און טעראָר.“

אין דער מאַניפעסטאַציע פון 6טן יאַנואַר, בעת'ן לעצטן מאַרש פון די סטאַטוס־קוואַ אָנהענגער זיינען געווען עטלעכע גלחים. און די אויסלענדישע פרעסע האָט זיי באַלאַגערט מיט פּראָגן און אַפּאַראַטן. פון זיי איז אפּשר גע־קומען דער שמועס: די קאָטוילישע וויילער האָבן אין לעצטן מאַמענט, ניט הערנדיק פון פעלקער־בונד קלאָר פון אַ צווייטער אָפּשטימונג — געשטימט פאַר דייטשלאַנד, פאַר היטלער... .

דער איד אין היטלער'ס דייטשלאַנד

פון אַ קליין קיילעכדיק פענצטערע אין אַ שיפס־קאַבינע האָב איד אין יולי, 1933, דערזען דאָס נייע דייטשלאַנד. איד בין געווען אין אַ דייטשן האַפן, אויף אַ דענישער שיף.

און דערפאַר, וואָס אין אַט־דער קליינער שויב האָט זיך אינגאַנצן אַרייַנגעצויגט די פיגור פון אַ „שטורעם־שטאַפּעל“, איז עס געוואָרן דער סימבאָל פון דעם רעזשים. דער קליינער שיפס־אילומינאַטאָר איז געוואָרן דער מאַס־שטאַב פאַרן נייעם גייסט פון דער פאַשיסטיש־מיליטאַריזירטער דיקטאַטור. וואָס איז אַרייַנגערונגען אין די קלענסטע שפּאַרען פון מלוכה־און פּאַרקס־אַפּאַראַט, וואָס הייסט: נאַציזם.

און דערפאַר, וואָס דער ערשטער מענטש אויפן דייטשן באָדן איז גע־ווען אַנגעטאָן אין אַ ברוינעם מונדיר מיטן האַקקרייך, מיט ברוינע גלאַנציקע

מיליטער-שטיוול אין מיט א רעוואָלווער ביי דער זייט — האָט ער שוין במילא געגעבן א רעמפ פאַרן האַפּן-פּלאַץ, מאַרק, שטאָט און עולם.
 אין אָקטאָבער, 1934, האָב איך דייטשלאַנד דערזען פון דעם ביכער-זאַל פון „ליבקעכט-הויז“, וואו איך בין אַריין זוכן סטאַטיסטישע ציפערן וועגן אַרבעטלאָזיקייט. איך האָב פאַרבליסן די ציין און האָב נישט געזען דעם גרויסן וויסן פּלאַקאַט ביי דער טיר מיטן שטאַנד-נאָמען: „האַרט-וועסל“. איך האָב דאָס נייע דייטשע לעבן — זיינע מענטשן און ויין פּולס געזען דורך די אַרויסטרעטונגען פון אַלפּרעד ראָזענבערג, ראָבערט לעי, געבעלס און היטלער. איך האָב עס געזען דורך טעאַטער-שטיק און קינאָ-בילדער, דורך שמועסן מיט בערלינער, האַמבורגער, לייפציגער מענטשן, דורך צוזאַמען-קומפּטן מיט אַרבעטער, וואָס זיינען נאָר וואָס אַרויס פון קאָנצענטראַציע-לאַגער, אָדער וואָס האָבן זיך צו אים געגרייט.
 איך האָב גערעדט מיט קינער, מיט פאַרטרעטער פון דעם שענסטן מענטשליעכן מין, וואָס גייט מיט לייכט-באַפּליגטע טריט דורכן פּריילינג פון לעבן.

איך האָב אויך גערעדט מיט דער היטלער-יונגט. און דאָס פיבערהאַפטע זוכעניש, וואָס מען פילט בעת מען איז אין זייטש-לאַגער, היינט — ווייל יעדער טאָג קען זיין דער לעצטער — מען קען אָדער דעפּאַרטיירט, אָדער „אָפּגעפירט“ ווערן — גיט צו דעם לעבן האַרטן יענעם ביטער-שאַרפּן בייטעם, וואָס עס טראַגט אין זיך אַ מלחמה — ווען דאָס לעבן איז הפּקר; און דאָס דריטע מאָל האָב איך געטאַפּט דאָס דייטשנטום אין דעם סאַרג-געביט, מיט דריי וואַכן צוריק.
 אַ באַזונדער אַרט, סאַציאַל-צאָפּלדיק פאַרנעמט אין די אַלע זוכענישן דער ייד.

דעם דייטשן יידן — אפשר אויך דעם יידן אין דייטשלאַנד (דאָס זיינען צוויי באַזונדערע טיפּן) האָבן מיר ביו אַהער ווייניק געקענט.
 דער דייטשער ייד איז געווען אַ דייטש.
 אַלס אַזעלכן האָב איך אים געקענט זייט מיין פּריסטער קינדהייט און יוגנט, ווייז איך פּלעג קומען אין פּרייסן פאַרברענגען ביי אַ זיידן, וואָס האָט געלעבט אין דער הייס-באַקעמפּטער היינט-צו-טאָג שטאָט — אין מעמעל. אַטאָ דער דייטשער ייד, געבוירן אין דייטשלאַנד און דערצוויגן אין דייטשן גייסט, איז מער נישט ווי איין מאָל אַ יאָר געווען אַ ייד — יום-כיפור. ער פּלעגט דעם טאָג גיין אין דער רעפּאָרמירטער סינאַגאָגע, וואו ער פּלעגט טרעפּן אַנדערע יידן, גוט באַקליידטע און זויבער אויסגעראַזירטע. אַן ערעגאַנטער ראַבינער, עפעס אַ דאַקטאָר הילדעסהיימער, אָדער קאַר-לעבאַך (ביידע האָבן איך געקענט אין מעמעל) האָט געהאַלטן אויף דייטש

א פרעדיגט (דרשה); דער סאָר פלעגט זינגען, דער אָרגל פלעגט שפילן; אַפּטמאַל איז דאָס געווען אַ קריסטלעכער אָרגאַניסט. און מען פלעגט אין הויף פון בית-מדרש זיך צעטיילן מיט די נייעסן; ווי עס שטייט דער רור־סישער וויין, ווייל מעמעץ האָט געמאַכט אַ לעבן פון דעם קורלענדישן פּאָרט ליבאַווע, וואָס פלעגט האַנדלען מיט פרייסן; מען פלעגט אימפּאָרטירן זאַרץ, וויין, סמאָלע און אַקסן. אָנהויבנדיק מיט 1903-1904 האָט מען געקענט טרעפן אין בערלין פעטראָגראַדער אַדוואָקאַטן, דאָקטוירים, קינסטלער, באַנ־קירן, פּאַבריקאַנטן, סוחרים, קאָמיסאַנערן, געלט־וועקסלער און סתם אַפּע־ריסטן. מען האָט געקענט אויך זען דעם יידישן „קליינעם מאַן“, דעם אומאַ־נער און בעסאַראַבער אַקסן־און תבואה־הענדלער. דעם מעקלער, דעם לופט־מענטש, דעם צוקונפטיקן „איסט־סאַיד“.

דאָ האָט מען געזען דעם אַנטלאַפּענעם פון פּיטסוּדסקיס פּאַגראַמען קליינ־שטעטליקן „צדיק“ מיט זיין הויף־סוויטע, אונטערזוועגס קיין אַמעריקע, וואַרטנדיק אויף דער אַמעריקאַנער וויזע, אין אַ כשר'ן האַטעץ פון בערלין — נאָרד — אָדער אין אַ גאָר ערעגאַנטן האַטעל פון דער נישט־ווייניקער כשר'ער יאַאָכים — סטאַלער שטראַסע, וואו די רוסיש־יידישע דאַמען, „פּאַר־פּאַגטע פון די באַלשעוויקעס“, האָבן פּאַרקויפט די צירונג און געמאַכט פּאַנסיאָנען פאַר וואַליזעס־ספעקולאַנטן פון ריגע, און פאַר טעלעגראַמען־אַגענטורן פון וואַרשע: ספּעציאַליטעט — דאָלאַרן־אינקוויזיציעס...

פּאַרטרעטער פון דער באַלעבאַטישער יידישער פרעסע פון אַמעריקע און אייראָפּע — שרייבער, קאַרעספּאַנדענטן, אַקטיאָרן, פעליעטאַניסטן, פּאַ־ליטישע קאַריעריסטן פון דער עמיגראַציע — אַלע קעגנער פון סאָוועטן־פּאַרבאַנד, וואָס האָבן זיך דאָ אויסגעבויט אַ וואַרעמע נעסט און וואָס פלעגן — גוט באַצאָרט און אונטערשטיצט — דאָ פירן זייער הויפט־פּראָפּאַגאַנדע קעגן אַרץ, וואָס איז סאָוועטיש, באַנוצנדיק זיך מיט „ערשט־מאָיליקע“ נייעסן איבער העלסינגפּאַרס און ריגע, פון ענינגראַד און מאַסקווע.

זיי אַלעמען האָט ווי אַ דונער איינגעשראַגן היטלער. די ערשטע זיינען אַנטלאַפּן — נישט פּאַרטידיקנדיק אויף אַ רגע זייער בכבודיק פעלד — די יידישע באַלעבאַטישע פרעסע.

זיי זיינען געלאָפּן אַהין, וואו עס האָט זיך פּאַרזייגט דער צענטער פון „יידישע זאַלקס־ענינים“ — אין פּאַריז.

מאַכע האָבן זיך געדונגען פּריוואַט אַ יידן, וואָס פלעגט זיי שרייבן טעגלעך בריוו וועגן די וויכטיקסטע פּאַסירונגען אויף דער דייטש־יידישער גאַס. זיי האָבן זאָג יידן נאָך ביו היינטיקן טאַג. אויב דער ייד ווערט אַנט־דעקט פון דער „געשטאַפּאַ“ (געהיימע שטאַטס־פּאַליציי) און גייט זיצן, זוכט מען זיך אַ צווייטן יידן.

נאך די פרעסע-לייט זיינען אַוועק די אַרץ נאַענטע פריינט און מחויבנים פון די סאַציאַל-דעמאָקראַטן, באַקאַנטע אַלטע מענשעוויקעס און בונדיסטן. זיי האָבן זייער „באַריקאַדע“ אויפגעבויט אין פאַריז, און פון הינטער איר פאַלן זיי דאָרט אָן אויפן סאַוועטן-פאַרבאַנד.

אַ גרויסער טייל פון די סטודענטן און לינק-געשטימטע יידן איז אויך אַוועק אין אויסלאַנד — נאָך מער אַדער ווייניקער קורצע טערמינען פון „שוצהאַפט“.

אַן ערך זיבעציק טויזנט דייטשע יידן זיינען אַוועק קיין אויסלאַנד. ביי צוויי-און-צוואַנציק טויזנט זיינען אַוועק קיין פראַנקרייך, זיבעצן טויזנט — אין פאַלעסטינע, אַ דריי טויזנט — אין ענגלאַנד, ביי זעקס טויזנט — אין פּוילן, און צו דריי טויזנט — אין האַלאַנד, שווייץ, טשעכאָסלאַוואַקיע, דענעמאַרק.

ווער איז פאַרבליבן? ווער לעבט, אַטעמט-מיט, האַנדלט, טראַכט, קעמפט, רעזיגנירט אין דייטשלאַנד?

*#

גענעראַל-קאַנסול שרעזינגער האָט בעת דער מלחמה געהאַט אַ פּאַסטן פון פאַרוואַלטער פון אַ געפאַנגענע-לאַגער אין דעם שטעטל ד. ער איז גע-ווען רעזערוואַפּיציר, געבוירן אין אַ פאַמיליע פון אַלטע פראַנקפורטער יידן, אַ שטודירטער, אַ געזונטער דייטשער ליבעראַל. די קריגס-געפאַנגענע האָבן זיך צו אים באַצויגן מיט סימפאַטיע, ער פלעגט נישט פאַרהאַטן זייערע פעקלעך מיט עסנוואַרג; ער פלעגט זיי באַהאַנדלען קאַרעקט — די רוטן, די ענגלענדער, די פראַנצויזן. אין זיין שטוב האָבן אויך בעת דער מלחמה אין 1917 געטראַפן מענטשן פון ווין לאַגער, וועלכע ער פלעגט פירן צום דאַקטאָר — צו אַ ספעציאַליסט — אויב דער געפאַנגענער האָט עס פאַרלאַנגט.

נאָך דער מלחמה איז ער געוואָרן דער באַפולמעכטיקטער אין אויסטוישן מלחמה-געפאַנגענע מיטן סאַוועטן-פאַרבאַנד. ער פלעגט זיין אָפט אין מאַס-קווע, ער איז פאַרבליבן אין אויסערן-מיניסטעריום אין בערלין אַלס גע-נעראַל-קאַנסול. האָט געהאַלטן פיל פון דער וויימאַרער קאַנסטיטוציע פון דער רעפובליק, און אין מערץ 1935 האָט ער געמוזט גיין. בעסער געזאָגט — ער איז געפלוּיגן — אַזוי שנעל איז עס געגאַנגען. פאַר אים איז דער קלאַפ געווען אַ פאַרניכטנדיקער. אין נומער 1930 האָט ער מיר אין מאַסקווער „גראַנד האַטעל“, ווען דער אַנגעשטעלטער פון רעסטאָראַן האָט זייער פאַ-מעלעך דערזאָגט צום טיש, געזאָגט צו מיר:

„מיר, אין דייטשלאַנד, זיינען מיט זעקס הונדערט יאָר פרייער געגאַנגען

אין א שולע, איינזער די רוסן. ביי אונדז אין דייטשלאנד איז א מאנארכיע פון צארישן מאסטשאב נישט מעגלעך געווען, קיינמאל. און מיר וועלן ווארטן מיטן איינפירן סאציאלזם ביזן אלץ וועט זיין גרייט. קיינע איילע!

ווען מען האט אים געהייסן גיין אן „רעזערוועישאנס“, האט ער אין צוויי טעג פארפאקט די וואוינונג, גענומען ביידע דערוואקסענע קינדער פון די שולן און וואועק אין פויזן.

דאס זיינען די, וואס וועלן קיינמאל אין דייטשלאנד נישט צוריקקומען. דאס זיינען די, וואס זיינען טיף באלידיקט אין זייערע פאטריאטישע געפילן. זיי קוקן אויף דער באציאונג צו זיי ווי אויף א גראבן פעלער — זיי זיינען דערנידעריקט אין זייערע הימליקסטע איבערצייגונגען — און פאר זיי איז דא איין וועג: קיינמאל נישט קומען צוריק, — שלום!

**

אין א טויער אויף ווילמערסדארפער שטראסע שטייט אין א ווארעמען הארבעט-טאג א רייך-אנגעטאנענער ייד, מיט א וויסן קאלנער, גלאט רא-זירט, און פארקויפט זאקן און וועש.

ער איז פריינטלעך. ער שמייכלט צו די פרויען, וואס קומען צו זיין „סטענד“ און קלייבן-אויס די סחורה.

ער פארנייגט זיך טיף פאר דעם נאצי אין אונפארם, וואס גייט ארויס פון הויז מיט זיין פרוי ביי דער האנט און מיט א גרויסן פאליציי-הונט אויף א לעדערנעם פאס. זיי ענטפערן קוים.

— דאס איז דער באדעבאס פון הויז. איך צאָ אים צען מאַרק א וואָך פאַרן פּלאַץ. און ער ווייכ, אז איך בין א ייד. א דייטש וואָלט געצאָלט דריי מאַרק. מיר צאָלן פאַר דער „ראַטע“.

— ווי לעבט זיך איך?

— איר זייט דאָך אַליין אויך יודיש?

— יאָ.

— וואָס זאָל איך איך זאָגן — א נאַכט אָז זי פאַרגייט, איז אַ יאָר גע-
הונט צוגעקומען. מיר דערווארטן נישט גראַד מען זאָל אונדז „יודן“ ווידער
שלאָגן ווי אין מערץ 1933. נאָר סתם. מיר לעבן אין אַן אומזיכערקייט פון
היינט אויף מאָרגן. דער 30טער יוני האָט אונדז אַפגעקאָסט אַ ים מיט שרעק.
קיינער איז נישט זיכער פון קיין אומגליק, אָז דאָס גאַנצע הויז קען איך
און ווייסט אָז איר זייט אַ ייד — איז וועט מען יעדע מחלוקה דערקלערן. אָז
איר זייט שוואַדיק.

מען פארדינט שוין לאנג נישט אויפן לעבן. מען שניידט זיך אַליין אין
איגענעם פלייש כדי צו לעבן. אַפגאַבן פאַר ווינטער-הילף, פאַרן אַפאַראַט

פון די הילפס-אָרגאַניזאַציעס, שטייערן אויף איינקומפט, אויף אַ שילד איי-בערן געוועלב — פראָצענטער פאַר אַ פאַראיין, אין וועלכן איר קענט נישט אַריין, ווייל איר זייט אַ ייד — אַבער פאַר יענע, וואָס גייען יאָ אַריין — שטייערן אָן אַ שיער.

די קינדער וועלן שוין פון מערץ 1933 נישט קענען זיין אין אַ שולע מיט אַרישע קינדער — מיר וועלן מוזן האָבן אונדזערע אייגענע דייטשע שולן פאַר יידן — פונקט ווי מיר האָבן שוין אונדזער אייגענעם טעאַטער פאַר יידן. אַלץ וואָס מיר האָבן געהאַט אָפגעשפּאַרט איז שוין אַוועק. מיר ווילן אַוועק אין פּאַלעסטינע. איז האָבן מיר אַבער נישט די טויזנט פונט, און אין אַנדערע לענדער לאָזט מען דאָך נישט אַריין — אין פּראַנקרייך שטאַרבן די יידן פון הונגערי, זיי טאָרן נישט אַרבעטן — אַזוי איז אין לאַנג דאָן, וואַרטן מיר. איך בין געוואָרן ערשט איצט אַן אמת'ער ייד — איך גיי יעדן טאָג צום דאָזיגען אין טעמפל. פריער בין איר נאָר געגאַנגען אַם פּאַרזעהנונגסטאָגע" (אום יוב'כפור). די איינציקע הילף איז פון גאָט. ווי איז אין רוסלאַנד? מיר הערן דאָ פון מענטשן, וואָס באַקומען בריוו פון דייטשע אינזשינערן — דאָרט אַרבעטן אַזע?

די פּראָגע איז געווען אַזוי אומדערוואַרטעט, אַז איד האָב נאָר קורץ גע-ענטפּערט: יאָ, דאָרט אַרבעט מען. אויב מען וויל, קען מען קריגן אַרבעט איבעראַל."

עס האָט פון אים געאַטעמט אַזא מידקייט, אַזא רעזיגנאַציע, אַז עס האָט זיך נישט געוואַלט ריידין מיט אים ווייטער.

**

אין אַ כשר'ן רעסטאָראַן אין איהלאַנד שטראַטע, אַנטקעגן דער פּאַסט, גייען געציילטע מענטשן אַריין, ווייל עס איז דאָרט גאַנץ טייער דאָס עסן. שחיטה איז ווייניג פאַרבאָטן אין דייטשלאַנד. קומט דאָס פלייש פון האָ-לאַנד און פון דענעמאַרק. איז אויף דעם אַ גרויסער אָפּצאָר. אַ ספעציעלער רעפּריזענטאַטאָר שטייט אויף דער גיטער-סטאַנציע. קאַסט אַ מאַרציט אַ מאַרק, אַ מאַרק מיט שניף-אין-צוואַנציק פעניג.

איז ווער קען עס זיך היינט דערלויבן? אַ ניט-כשר'ער מיטאַג פון צוויי גענג קאַסט 60 פעניג אין אַ ביר-רעסטאָראַן. עס איז שוין פאַראַן פאַר 10 פעניג אויך.

די וואָס זיצן דאָ זיינען עטלעכע יידן, מיסטנס אויסלענדער, פּרימע, וואָס עסן אַ טאָג איבער אַ טאָג. אַדער האָבן נאָך אַביסל געלט.

אַ שווייגן הערשט דאָ.

מען רעדט אומגערן מיט אַ פּרעמדן. פון דרויסן קוקן אַריין קינדער.

מיט עטלעכע מאָנאַטן פריער איז אַרײַנגעפֿלויגן אַ שטיינדל. אָן אַ וואַרט. אַ פּראָטעסט האָט מען פֿאַרמאַכט דעם רעסטאָראַן. האָט זיך אָבער דער באַ- לעבאַס באַשווערט, אַז ער קען נישט פֿאַרדינגען דעם לאַקאַל, און קאָן נישט גאַנקומען די שטייערן. האָט מען אָנגעזאָגט די שקאַצים אין גאַס און אין דער היטלער יוגנט-אַרגאַניזאַציע, אַז „דאָס מאַכט פּרייַד די יידן אין אויט- לאַנד“, וואָס טוען די גרויס-פּראָפּאַגאַנדע וועגן דעם — איז זאָל מען אויפֿ- הערן צו וואַרפֿן שטיינער אין שטובן. עס זיינען דאָ אַנדערע מיטלען צו קעמפֿן מיט נישט-אַריער.

דער אומעט איז שווער. נישט אויסצוהאַלטן. יידן קוקן טיף אין זיך אַרײַן, אין שווייגן. נאָך קיינמאַל האָט אַ פּאַק אַזוי טיף נישט געשוויגן ווי אין דײַטשלאַנד, אָבער מען געוואוינט זיך צו.

ביי אַ ייִדישער פּירמע אין בערלין אַרבעטן געמישטע אָנגעשטעלטע, יידן וואָן קריסטן.

זיי זיינען קאַלעגן. די קריסטלעכע זיינען מיטגלידער אין באַאַמטן-פּאַר- איין. דעם נייעם אַלגעמיינעם היטלער-פּאַראַיין פֿאַר אַרבעטער, באַנק-באַ- אַמטע און אַנדערע „פּאַלקס-גענאָסן“. אָבער יידן נישט.

איז גראַד אַ ייִדיש מיידל — עדיטה — זאָגט די ערשטע אינדערפרי דעם „הייל היטלער“-גרוס.

איך האָב איר געפּרעגט, פֿאַרוואָס זי טוט עס. זאָגט זי, אַז איידער צו באַקומען פֿון אירע קאַלעגן און פֿון שעף אָן אַנאָנאָ. זי זאָל זיך מוזן אונטער- אַרדענען, זאָגט זי עס בעסער צו-ערשט, און אַ סוף.

**

די יוגנט גייט אַרײַן אין די אומלעגאַלע צעלן פֿון דער נייער איינהייטס- באַוועגונג.

מען לייענט, מען זוכט וועגן, מען טראַכט. די דערמאַרדונגען פֿון אַר- בעטער אין דײַטשלאַנד אין דער פֿאַרם פֿון „פּאַלקס-געריכטן“, האָבן אַרויס- גערופֿן אַ וואַנדערבאַרע העלדישקייט ביי דער יוגנט. מען ליגט ביידע הענט אין פייער אַרײַן. אין עקסטאַז קלינגען פשוטע ווערטער. הערבערט איז אומלעגאַל. האָט קיינע פּאַפּיר נישט. אונטער אים ברענט זי ערד. ער האָט נישט קיין נאַכטלעגער. לויפט ער אַרום איבער זיין דיסטריקט זוכן אַן אַרט פֿאַר זיין פּריינט. „עס גייט אום דען קאַפּף“, זאָגט ער.

— און דײַן קאַפּף? — פּרעגט מען אים.

— אַך — דומהייט — קאמט זי גארנישט אין באַטראַכט.

און ער רייסט אַרויס מיט ווי ציין אַ שלאַף-פּלאַץ פֿאַר אַ הבר — און אַליין בלאַנקעט ער זיך.

וואו האבן זיי דאס געלערנט? ווי גיך זיך צוגעפאסט צו אומלעגאליטעט, צו אלע פארמען פון אונטערערדישן קאמף. אירמא — פיזיקולטוער-לערערין, געארבעט אין בערלין. געלערנט מיט ארבעטער-קינדער טאנצן און גימנאסטיק, געטאן פארענטווארטלעכע ארבעט. ארויסגעטראטן אויף פארזאמלונגען, געארבעט אין איינהייטס-פראנט. יעדעס קינד קען זי אין איר דיסטריקט. מוטיק אין היילפרייך האט זי אין די שווערע טעג נאך דער איבערקערעניש אלע חברים באזארגט מיט אלץ וואס עס איז געווען נויטיק. אלעמען געקארמעט, פארזארגט מיט געלעגערט, פאפירן. ביי צום לעצטן מאמענט געווען אויפן פאסטן. און אלץ פשוט, אן פראזן, אן א הויך ווארט. פון א יידישן פאטער און א דייטשער מוטער איז זי. האט קיינמאל נישט געהערט יידיש ריידן, רופט אבער איר פריינט נישט אנדערש ווי „מויזעלע“! איז געווען מיט מיר ביי אלע מיינע ארויסטערט טונגען וועגן סאוועטן-פארבאנד אויף יידיש. לערנט זיך שרייבן, וועט ארבעטן אין פארזעך ארבעטער-קלובן אויפן בעלוויל אלס פיזיקולטור-ארבעטערין, מיט יידישע ארבעטער-קינדער.

„ווייל דא געהער איד דאך הין“, זאגט זי.

א הערלעכע יוגנט וואקסט אונטער אין דייטשלאנד פון הימלער. פון יענער זייט נאציזם.

צו באקעמפן אים און צו מאכן א סוף צו אים, אין און אויסער דייטשלאנד!

פראנצויזישע יידן

דער פראנצויזישער ייד אלס געזעלשאפטלעכער טיפ

איך געדענק נאך ווען איך בין געווען א קינד, איז די וועלט פון דערוואקסענע שטארק אויפגעטרייסלט געווארן פון דרייפייס-פראצעס. די גאנצע יידישע געזעלשאפטלעכקייט האט זייער טיף איבערגעלעבט די טראגעדיע פון פאליטיש-באשולדיקטן יידישן אפיצער; וי גרויסע פארדינסטן פון זיין אדוואקאט לאבארי ארום זיין באפרייאונג און די ענדגילטיקע רע-האביליטאציע זיינע, וועלכע מען האט ממש באטראכט ווי א ריינוואסונג פון גאנצן „פאלק ישראל“.

אבער וואס עס איז געווען אממערסטן אינטערעסאנט פאר די ליינער פון די צייטונגען און פון די אביסל נאציאנאליסטיש-געשטימטע יידישע אינ-

טעליגענץ פון יענער צייט, איז בכלל דער אויסדרוק און דער טיפ: פראַנ-צויזשער ייד.

ער איז געווען אומבאקאנט. צי רעדט ער יידיש אויך? ווי זעט ער אויס? ווי אַ וואַרשעווער ייד — מיט אַ זיידענער קאפאטע שבת און אַ סאַ-מעטענעם שטריימל, ווי אַ גאַליציאַנער חסיד? און ווען מען האָט שפעטער דערזען וואָס ביהד פון דרייפוסן, איז מען געווען אַביסל אַנטוישט: אַ פראַנ-צויזשער...

אַ פרעמד, אייראָפּיאיש פנים — אַ פנים אָן „ספעציפּיטן יידישן“ וועלט-שמערץ אויסדרוק, נישט קיין געקרייזטע וואָר — אַ מונדיר פון אַ פראַנ-צויזשן אַפיצער. די פאַרשטעלונג פון פראַנצויזישע יידן איז אַביסל גע-בליבן ביי אונדז ביי היינט. און זי איז די ריכטיקע: אַ פראַנצויזישער ייד וואָרפט זיך ווייניקער אין די אויגן אַלס ייד איידער דער דייטשער אָדער ענגלישער. ער איז נאָך ווייטער פון מזרח-יידינטום אַלס דער דייטשער. ער האָט נאָך אַ גרעסערע פאַראַכטונג צום „זשאַראַן“ — די שפראַך פון יידישע אַרבעטער-מאַסן — ווי דער דייטש, וואָס האָט נאָך ביז נישט לאַנג געהאַט אַ טיפע פאַראַכטונג צום „אַסט-יידינטום“, מיט זיינע עמיגראַנטן, דעם קאַ-ראַנטין, די פערענעס, דעם טשייניק און די פיק אין די האָר פון די יידענעס מיטן פאַרוק.

איך זאָג: נישט לאַנג, וויל די לעצטע עטלעכע יאָר, ווען אויפן אָרט פון אַלטן רוסלאַנד און זיינע ייִדן-פאַרפאַלגונגען, מיט זיין עמיגראַציע און טראַגישן הונגער פון די רוסישע פויערים, איז אויסגעוואַקסן די פלאַנ-וירטשאַפט פון טאַוועטן-פאַרבאַנד.

און ווי עס זאָלן זיך נישט ליגן אין דער לענג און אין דער ברייט די שוואַרצע כוחות פון דעאַקציע און ברודיקער זשורנאַליסטיק, ווי כינאַ און דעשטשינסקי — די פאַקטן פון אמת'ן לעבן זיינען דאָן שטאַרקער פון זי. דער פאַקט פון דער „אַגראַדזשאַינט“ רייזע אין דער יידישער אויטאָ-נאָמעד געגנט גלייכצייטיק מיט דער רייזע פון „אַרט“-פאַרטרעטער פון מאַסקווע, דר. ציעגילניצקי, זיינען אַ באַווייז. און זעקס יאָר אַרבעט אין ביראָ-בידזשאַן, אונטער שווערע טייגע-באַדינגונגען, ביי וועלכער צען טויזנט יידן זיינען דאָן פאַרפּעסטיקט געוואָרן, האָבן געשאַפן די באַזע און די מעגלעכ-קייט צו דערקלערן דעם ביראָבידזשאַנער ראַיאָן פאַר אַ טאַוועטישן אויטאָ-נאָמעד איינס פאַר יידן און און די איבעריקע וועלט מוז זיך דערמיט רעכענען — צי אירע אַגענטן ווילן צי ניט.

„נאָך זעקס יאָר באַיקאַט פון ביראָבידזשאַן מצד אַגראַדזשאַינט און אָרט“, שיקט מען אַהין צוויי דעלעגאַציעס און מען רעכנט צו בויען דאָרט אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען (דער פאַניער זאוואָד וואָס דער „אַרט“ האָט

אנגעהויבן בויען אין 1934), דער קארב-פלעכטן ווארשטאט, וואס דער „ארט“ וואָט איינגעארדנט אין קאלווירט „וואלדהיים“.

די פראנצויזישע יידן, וואָס מען ציט אַרײַן אין דעם פאַקוס פון יידישער פילאַנטראָפּיע פאַר מורח, פאַרלאַנגען אינפאַרמאַציע, אין גענויע, אײַב מען ווײַל זײער געלט מוז מען זײ ווײַזן אַן אַרבעט־פּראָגראַם אין רעזולטאַטן. אײַב מען ווײַל אַ הלוואה — מוז מען ווײַזן די צוקונפטיקע פּראָצענטן.

צופעדיק האָט אַן אַרבעט־פּראָגראַם בלויו דער סאַוועטן־פאַרבאַנד. צו פעליק זײנען נאָך אַלץ די בעסטע אינוועסטמענטס די כערסאַנער, קרימער, קרײוואַראַגער און אַדעסער יידישע פּאַנדן — היינט פיר נאַציאָנאַל־יידישע ראַיאָנען.

פאַרלאַנגען די יידישע באַנקירן און כוחרים פון פּראַנקרייך, אַז מען זאָל זײ ברענגען קאַנקרעטע צײפערן פון דערגרייכונגען און פּלענער פאַר ווײַ טערהײקער אַרבעט אין סאַוועטן־פאַרבאַנד.

אײַ טאַקע די רײזע פון די בײדע פילאַנטראָפּישע אינסטיטוציעס פאַר זײ געמאַכט געוואָרן. ווײַל די בײדע געזעלשאַפטן זשיפּען קוים מאַטעריעל, רעוואָלטירן זײ קעגן די געהאַרכזאַמע משרתים פון דער בורזשואַזיע, קעגן די אַלס „ראַדיקאַל“ פאַרשריענע ווייס־סאַציאַליסטישע עמיגראַנטן אין פאַריז, וועלכע דער וויכער פון 1917 האָט אַרויסגעוואָרפן ווי שפּענדלעך אײַ בערן הויף.

פּראַטעסטירן זײ קעגן די אייביקע בריוו און קאַרעספּאַנדענצן וועגן „הוב־גער, טעראָר און גאַטלאָזיקייט“, ווערן זײ אויפגעבראַכט ווען מען קומט צו זײ מיט די אַלטע נאַרישע טענות פון „באַלשעוויסטישע גוואַלדטאַטן“, ווײַזן זײ אַן, אַז די פּראַנצויזישע רעגירונג האָט אַנדערע אינפאַרמאַציעס, אַז דער מיניסטער קאַט אַדער העריאַ זײנען אויך גוטע אַבערזערוואַטאַרן — ניט נאָר אַבראַמאַוויטש.

זײנען צווישן זײ אַלץ מער און מער פּאַלן פון אַוועקגיין פון די אייב־געפונדעוועטע טראַדיציאָנעלע אינסטיטוציעס און קומען צו אונז, זוכן און געפינען די „פריינט פון סאַוועטן־פאַרבאַנד“, די גרופע פּראַנצויזישע שרייבער ווי מאַרלאַ, זשאַן־ריטשאַרד לאַק, די שולע פון ראַמען ראַלאַן — די אַלע וואָס קענען שוין דעם סאַוועטן־פאַרבאַנד. זײ האָבן אויך אַ שטופ געטאַן די יידישע אינטעלעקטואַלע פון פּראַנקרייך.

אויך די אינטעליגענץ, וואָס אײַז ביז אַהער געשטאַנען אונטער דעם צײַר־ניסטישן איינפלוס, אַוועלכער אײַז האַנרי גאַרניער, געבוירן אין פאַריז, שטור־דירט אין גרענאַבל, געווען אַ יוריסט, זיך פאַרנומען מיט זשורנאַליזם, גע־שריבן אין ליבעראַלע צײטונגען, אַ געזונטער, אַפטימיסטישער, טיפישער פאַריזער, אַבער זיך געפילט אַלס ייד, אין וואָס האָט עס זיך אויסגעדרוקט?

ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ יידישער יונגער פרוי, וואָס איז אַס קינד געקומען אין פאָריז? כּוּן פּוילן. זי האָט אים גלייכצייטיק אַביסל אי-בערדערצויגן. זי אַרבעט, איז זעלבשטענדיק, לייענט יידישע צייטונגען. ער נישט. אָבער דעם קאָנטאַקט, וואָס ער האָט מיט יידישע פּילאַנטראָפּישע אינ-סטיטוציעס איז ווערטפול.

גאסטאָן לעווי שטודירט דעם מאַרקסיזם

גאסטאָן לעווי איז 56 יאָר אַלט. ער איז געבוירן געוואָרן אין אַ פאָ-מיליע פון פראַנצויזישע יידן אין דער שטאָט ריימס. זיין פרוי איז פון לאָט-רינגען. ביידע האָבן זייער גאַנץ לעבן פאַרבראַכט אין פאָריז. גאסטאָן לעווי איז געווען אַ סטודענט פון פּילאָלאָגיע, אָבער דער פאַטער איז פרי געשטאַרבן, און ער האָט געמוזט העלפן דער מאַמען מיט פיר קינדער אירע. איז ער געוואָרן אַ „מאַרשאַן“: אַ מאַרק-הענדלער. ער האָט ליב געהאַט זיין אַר-בעט. ער האָט ליב געהאַט די שמעקעדיקע לופט ביי די ברעגן פון דער „סענע“ — דעם טייך פון פאָריז — אויף וועלכן עס פאָרן פלינקע לאָדקעס און קליינע „קאַטערס“ מיט האַק, קאַרטאַפּל, פיש אָדער פּרוכט. ער האָט ליב דעם באַזען הימל פון פראַנקרייך, די לופטיקע בריקן, אויף וועלכע עס דונערן די אויטאָקאַרס. ער האָט ליב געהאַט די שטילע שעהן נאָך מיטאָג, ווען די פאָריזער פרויען פלעגן פאַרענדיקן זייער איינקויפן, ווען פלינקע ווייסע פרויען-הענט פלעגן נאָך אויף שנעל אויסקלייבן אַ שטיקל זייד, אַ שפיץ, אַ קעלנערל, אַ לענטע, און גיין קאַכן די זופ פאַר דער נאַכט. דאָן פלעגט ער לייענען, ער האָט אַ סך געלייענט אין זיינע מאַרקעט-יאָרן. ער האָט זיך נישט איבערגענומען מיט זיין אַרבעט. געווען אַ בחור. פריי. אַ וועגעטאַריאַנער, אַ „טאַלסטאַאיסט“. געווען קעגן מלחמה. עס זאל זיך נישט גיסן בלוט: נישט פון אַ הון, נישט פון אַ מענטש. געהאַפן יונגע לייט, וואָס פלעגן ערשט אָנהויבן שטיין אויפן מאַרק. זיך באַקענט מיט אויס-לענדישע סוחרים.

איז געקומען די מלחמה. די יוגנט איז אַוועק אויפן שאַכט-פעלד. אַזע קאַנטאַרן, פאַבריקן זיינען געוואָרן פּוּטט. מען האָט געזוכט מענטשן. איז ער אַוועק אין באַנג. געוואָרן אַ בוכהאַלטער. געלעבט נישקשה. האָט עפעס אַ בענקשאַפט אים פאַרכאַפט נאָך פאַמיליע — נאָך אַ וואַרעמקייט. האָט ער חתונה געהאַט. ער האָט צוויי קינדער. שוין דערוואַקסענע. מיט צוויי יאָר צוריק איז ער געוואָרן אַרבעטסלאָז, געגאַנגען שטעמפלען זיין ביכל אין דער יוניאָן. באַקומט אַ קליינע אונטערשיצונג. קוים גענוג פאַר איין מענטשן. די טאַכטער אַרבעט, נאָר דער זון איז אין אַ קליניק פאַר נערוון-קראַנקהייט. די מורא פאַר מלחמה, פאַר גאַזן, באַמבעס, אין די צוויי יאָר

האָט ער אַ סך געטראַכט. אַ סך איבערגעלייגענט. אַ סך זיך פאַרצייכנט. געגאַנגען אויף מיטינגען, דעמאָנסטראַציעס פון אַרבעטער — ער איז דאָך פריי, האָט צייט. אין דער היים לאַכט מען פון אים, דעם 56-יאָריקן, וואָס ער דערצייילט וועגן דעם סאָוועטן-פאַרבאַנד, וועגן די סאָוועטישע פּלייערס, וואָס זיינען געווען אין פאַרזי.

— וואָס טוט איר איצט, מעסיע לעווי? — פּרעג איד. ער איז געקומען צו מיר אויף אַ שמועס. געטראַפּן האָבן מיר זיך אויף מיינער אַ לעקציע אין פאַרזי, אין „ריאַלבויו“, וואו איד האָב אים צוערשט געזען. ווי האָט גאסטאָן לעווי, דער פּראַנצווז, וואָס קען נישט ליינען קיין יידיש, געטראַפּן צו מיר לעקציע, געוואוסט פון איר?

אַ ווילנער אַרבעטער, וואָס האָט מיך געקענט אין ווילנע און פּלעגט חלומ'ען פון זען פאַרזי, האָט פון מיינעם אַ קרוב באַקומען דעם אַדרעס פון זיין פריינט, גאסטאָן לעווי, און גאסטאָן לעווי האָט פון מיר קרוב געהערט וועגן מיר טעטיקייט. האָבן זיך די ביידע אין פאַרזי געטראַפּן, אין איינער האָט דעם צווייטן געפירט צו דער לעקציע. דער ווילנער אַרבעטער, קריי-שאַנסקי, האָט דעם הונדערט-פּראַצענטיקן פּראַנצווז געפירט צו דער יידישער לעקציע וועגן דער נאַציאָנאַלער פּאַזיטיק פון דער סאָוועטן-רעגירונג.

— אַלזאָ, וואָס טוט איר איצט? — פּרעג איד מעסיע לעווי.

— אַ, איצט זען איד זיך. שוין אַכט חדשים ווי איד זיין אין ביב-ליאָטעק פון „פּאַנטעאָן“ און שטודיר. מיט נאַטיצן און אויפצייכענונגען, מיט קאָמענטאַרן און מיט עקאָנאָמישע ווערטער-ביכער. דער „פּאַנטעאָן“ האָט אַכציק טויזנט ביכער.

— וואָס שטודירט איר, מעסיע לעווי?

— קאַרל מאַרקס, „לע קאַפיטאַל“.

**

עס איז געוואָרן שטיל אין צימערל פון האַטעל „מעסידאר“ אויף אַ פּאַר מינוט.

נישט יעדן טאָג טרעפט מען אַ מענטשן פון 56 יאָר, וואָס האָט אָפּגע-לעבט אַ לעבן פון אַ קליינבירגער, אַ רואיקער און צופרידענער, וואָס פרייט זיך, אַז היינט, ווען ער איז געוואָרן אַרבעטסלאָז און די מלוכה מוז אים אויסהאַלטן, קען ער שטודירן קאַרל מאַרקס, כדי, ווי ער זאָגט, ער זאָל קע-נען ווערן אַ גוטער „מיליטאַנט“ אין דער פּראַנצווזישער קאָמפּאַרטיי, וואָס דאָס איז זיין ציל!

טאַרעו, דער קאָמוניסט, איז געווען אַ מאַינער (קוילן-גרעבער). פון דער מאַין איז ער אַריין אין פּאַרלאַמענט. ער קעמפט צוזאַמען מיט קאַשען

און וואיאז'קוטיריע. כדי צו קעמפן דערפאלגרייך, מוז מען האבן וויסן: קארל מאַרקס גיט דעם פונדאמענט. אין דריי חדשים ענדיקט ער דאָס שטודירן מאַרקס. דאָן קומט לענין. ער מאַכט עס סאָליד. דעם יידישן מוח האָט ער דערצו. דאָן ערשט וועט ער אַרײַנטרעטן אין דער פּראַנצויזישער קאָמפּאַרטיי — ווייל אָן וויסן קאָן ער דער מענטשהייט נישט דינען!
 „און מיר וועלן זיך נאָך מיט אייך, קאמעראַד, טרעפן אויף איין פּלאַט-פּאַרמע, ווייל אויך יידיש גיי איך זיך לערנען!“

די בעלווילער יידישע אַרבעטער זיינען העלדן: ווי זיי האָבן זיך פּאַר-איאַרן אין פעברואַר, 1934, געשלאָגן מיט די „אושאנעס“ (פּאַליציאַנטן) אויף די פּאַריזער גאַסן — פּונקט ווי אונדזערע אויף די פּיקעט-דאַינס. „איך האָב געפונען מיין סינטעז“, זאָגט מיר רענעי, אַ יונגע מאַדיסטקע פון „די ריוואָלי“ — בלוז די גאַנצע מאַכט פון אַרבעטער-קלאַס קאָן באַהעפטן אונדזער מאַכט: אסטוריאַס אין שפּאַניע, ווין בעתן אויפשטאַנד, איטאַליע, אונגאַרן מיט די גרויסע סטרייקס, בערלין! און אויב עס איז זיי דאַרטן ניט געלונגען אין גאַנצן — איז עס בלוז דערפאַר, ווייל די סאַציאַל-דעמאָקראַטן האָבן מורא פאַר אַרבעטער-מאַכט!

יא, דער אינהייטס-פּראַנט גיט אונדז דעם קאָנטאַקט מיט די מאַסן און זיי גיט עס דעם קאָנטאַקט מיט די פּאַלקס-פירער! ער האָט פון זיין קעשענע אַרויסגעצויגן צוויי שוואַרצע צעראטענע קאיעטן מיט נאָטיצן. ער האָט גע-נוצט די ווערטער פון קארל מאַרקס וועגן צעפאלן זיך פון קאַפיטאַליזם, פאַרגרעסערטן קלאַסן-קאַמף קעגן דעם פאַרשטאַרקטן אַפּווער פון דער בור-זשוואַיע.

„דאָס איז דאָך היינט — דער פּאַטיזם! דאָס האָט דאָך מאַרקס געהאַט אין זינען, דאָס קאָן דאָך אַ קינד פאַרשטיין!“ שרייט ער אויס אַ צופרידענער. „און איד, גאסטאָן לעווי, דער פּראָקוריסט אין „באַנק דע פּראַנס“, וועל מיט-קעמפן פאַר דער אמתער רעוואָלוציע אין פּראַנקרייך. און מיר וועלן אַר-גאַניזירן פּראַנצויזישע אַרבעטער-ראַטן מיט אַ פּאַלקס-אַרמיי... איך בין ווי ניי-געבוירן, קארל מאַרקס האָט מיר געמאַכט יונג און די „סאל בידיער“ איז שוין צו ענג פאַר אונדזערע מאַניפעסטאַציעס.“

גאסטאָן לעווי, אַ געוועזענער שילער פון מיין פעטער, דעם פּילאָלאָג פּיינבערג אין ווילנע, איז צופרידן ביים זעקסטן צענדליק יאָרן, ווי אַ מענטש, וואָס האָט געשונען זיין וועג אין לעבן. ער לייענט אין דער „פּאַנטעאָן“ ביב-ליאָטעק פון צען אינדערפרי ביז זעקס פאַרנאַכט די ווערק פון פּילאָסאָפּן-מאַטעריאַליסטן. ער טראַכט דאָס געלייענטע אַדורך, דאָס גיט אים קראַפט צו קעמפן מיט זיין פּאַמיליע און מיט די שכנים. מיטן קלאַס פון די זאַטע, היימישע קליינבירגער פון אַרומיקע שטעטלעך „פעדלערס“ און שענקערס.

ביראבידזשאן

(זכרונות פון פיר באזוכן אין דער יידישער סאציאליסטישער
אויטאנאמער געגנט: ביראבידזשאן)

(אן אריינפיר)

עס פלאנטערן זיך אין קאפ מעלאדיעס וועגן סיביר, רעוואלוציאנערע
לידער, געזונגען פון ארעסטירטע סטודענטן און ארבעטער, געפירטע אונטער
א צארישן סאָלדאטן-קאָמואַ צו די ווייטע, אין שנייד-פארזונקענע „אולוטן“
(דערפער) פון צפון-סיביר. דאָס זיינען די „פּאַסעלענצעס“, אַ קאַטעגאָריע
פון לייכטערע פּאָליטישע „פּאַרברעכער“. זי שווערערע, פאַרמשפּט'ע פאַר
טעראַריסטישע אַקטן, צו לאַנגע קאַטאַרגע-שטראַפּן, פּלעגט מען שיקן אין
גרויסע ברוטאלע תּפּיסות — אין נערטשינסק, צו דער קאַרייאַסקער קאַ-
טאַרגע, אָדער נאָך ווייטער, צום צפון, כּמעט ביים נאַרט-פּאַל אין בערעזאָוו.
יענע קלאַנגען זיינען שוין לאַנג פאַרשטומט אין דער דופּטן, אויסגע-
מעקט דורך דער זיגרייכער אַקטאַבער רעוואָלוציע, אָפּגערוקט ווייט, ווייט
הינטער געוואַלטיקע עלעקטראַ-סטאַנציעס, דענגאָוים די סיבירער טייכן —
יעניסיי, אירטיש, אַב, לענאַ, אנגאַרא און — אַמור.

אַבער אויפן פּאַרכאַפּנדיקן דאַנגן וועג דורך דער ברייט פון סאַוועטן-
פאַרבאַנד, וואו אַלע מינים לאַנדשאַפטן בייטן זיך, ווי אויף אַ באַשטעלונג פון
געאַגראַפּן, אויף דעם דאַנגן וועג ליגן סימבאָלן פון דער געשיכטע, פון צא-
רישן רעזשים; עס ליגט דער אַלטער ברוטאַלער טראַקט פון געשמידטע
אין קייטן אַרעסטאַנטן; די באַרימטע „וולאדימירקאַ“ — אַ וועג פון טרערן,
פאַרניכטעטע לעבנס און נייע, שוין אין תּפּיסה-דערצויגענע, מערדער, אַ
וועג, וועלכער האָט געדויערט אַפּטמאַל יאָרן פון איין עטאַפּ צום צווייטן.
אַ וועג צופּוס, איבער שנייד-גריבער, רעגן-שטורעמס, אונטער אַ ברענענדיקער
זון, וואו אַ חלום איז געווען אַ ריטשקעלע וואַסער...

דאָס איז געווען דער וועג: היינט, פּערציק יאָר נאָך דער איינפירונג
פון דער סאַוועטן-מאַכט, פירט די באַן פון מאַסקווע ביז קאַבאַראָווסק — פּערצן
טויזנט קילאָמעטער — צו דער „יידישער סאַוועטישער אויטאָנאָמער געגנט“
(דעם געוועזענעם „ביראבידזשאַנער יידישן סאַוועטישן ראיאָן“), און שטעלט
זיך אַפּ, נאָך צען טעג רייזע, ביי דער געמויערטער וויסער סטאַנציע:

„ביראָבידזשאַן“. אַמאָל איז עס געווען אַ קליינע הידזשערנע סאַטע, פון געלע האַלץ, מיט אויסגעשניצטע הענער אוןף די פענצטער-לאָדן, ווי אַלע קליינע, פאַרלירענע אין דער טייגע סאַטעס. און האָט געהאַט אַ סימבאָלישן נאָמען: „טיכאַנקאָיאַ“, די שטילינגע. די פאַרוואַרפענע. זי איז זיך געשטאַנען פאַר-עקשניט, פעסט, אונטערגעשפאַרט אויף געזונטע סיבירישע קלעצער, מיט אַלע לעכער פאַרשטאַפטע מיט מאָך, צוגעקלעפט מיט לייב, מיט אַ רויטן שינדל-דאַך און בלויו מיט צוויי קליינע צימערלעך — די קאַסע, אַ גרויסער איוון און עטלעכע בענקלעך זיינען געווען אין דעם ערשטן צימער און די „וואַוינג“ פון דעם סטאַנציע-פאַרוואַלטער אינעם צווייטן. אין 1929, ווען איך בין צום ערשטן מאַל אַהין געקומען, זיינען בלויו צוויי מאַל אַ וואָך געגאַנגען „עקספּרעסן“ צווישן מאַסקווע און וואַלאַדיוואַסטאָק, מיט 600 קילאָמעטער ווייטער, אידער כאַבאַראַזוסק, וואָס איז געווען דער צענטער פון דעם „אוסטרוישן קראַי“, וואו די יידישע אויטאָנאָמע געגענט געפינט זיך. בלויו צוויי מאַל אַ וואָך איז געגאַנגען דער באַרימטער סיבירישער „בלאָער עקספּרעס“, ווי ער האָט געהייסן, ווייל די וואַגאָנעס זיינען געווען פון אַ שיינעם בלאָען קאַליר, מיט שטאַלענע געפּוצטע טיר-קלאַמקעס. מיט זיבערע איווערנע טרעפלעך און מיט אַ שטאַלצן גאַנג פון דעם לאַקאַמאַטיוו, וואָס האָט געפירט צום חלום פון יעדן ווייט-מזרח-דיקן טעכניקער, סטודענט אָדער אַרבעטער — צו מאַסקווע! דאָרט האָבן געפירט טירן צו גרויסע פאַבריקן, צו אומצאַליקע קורסן און שולן, צו וויסן, טעכניק און אַ צוקינפט! אויסער דעם „בלאָען עקספּרעס“, וואָס איז געגאַנגען אַהין און צוריק צוויי מאַל אַ וואָך, זיינען געווען צוויי כאַנען אַ טאַג פון לאַקאַלן טיפּ. זיי האָבן זיך געצויגן סטאַטעטשנע, פאַוואַציע, גענומען וואַסער אויף אַלע סטאַנ-ציעס, דערלויבט די פאַסאַזשירן צו אָנפילן די טשייניקעס מיט „קיפּיאַטאַק“, הייס וואַסער, אַריינצולויפן אין בופעט און קויפן זיך „באַראַנקעס“ (בייגל), אַ קעז-גאַמעלקע, אַ פאַר עפל, אַ פלאַש מילך און אַ קליין, הילצערן פעסעלע האַניק — אַגב איז דאָס דער באַרימטער סיבירער טייגע-האַניק פון טוינט-טער בלומען און קרייטער, וואָס די ערשטע יידישע איבערוואַנדערער האָבן שוין דאָרט אָנגעטאַפט און זיך אַליין געשטעלט בויען בינשטאַקן און זיך געפאַרעט אַרום זיי מיט מוסלין-בעזן אויף די קעפּ קעגן די בינען, און ווען די ערשטע פרויען זיינען אָנגעקומען אַהין, נאָך אין 1928, האָבן זיי שוין געפרעגלט „איינעמאַכטס“ פון פאַמידאַרן (טאַמאַטן) און טאַקע מיט האַניק, ווייל קיין צוקער איז נישט געווען.

יא, דער וועג איז געווען פאַרכאַפּנדיק שיין. מען איז אַריבער די אַר-ראַלער בערג, אַריין אין מערב-סיביר מיט אַ צווייטער סדרה בערג, דער „סאַיאַנאָווער כרעבעט“, שוואַרץ אפילו אין שיין פון דער זון צוליב די

געדיכטע, זאטע, אוראלטע וועלדער. דאָס זיינען הויכע, אומדורכדרינגלעכע, זיכערע וועכטער און היטער פון די מוראדיק־גרויסע אוצרות פון אזאטישן טייל פון סאָוועטן־פארבאָנד. מײלן־ווייט איז נישט צו זען קיין דערפֿל, קיין רויך פון אַ כאַטע, קיין טשערעדע פֿי — און פּלוצלינג, ווי פון אונטער דער פּאַלע פּונעם שטח, שפּרינגט אַרויס אַ סטאַנציע, מיט די אויסגעשניצטע פענצער־לאַדן, מיט אַ וואַסער־פּומפּ, מיט פּויערטעס אין וויסע קאַפּ־טיכ־לעך און מיט קוישליעך אויף די הענט: יאַגדעס, אוגערקעס, ברויט (טאַקע וויסע, פּוכקע בולקעלעך אויך) און אפילו אַ זייטל חזיר־פּלייש, איינגעוויקלט אין אַ ריינער וויסער שמאַטקע. און די נעמען פון די סטאַנציעס, וואָס מען פּאַרט אַדורך — איינע הויכט „זימא“ — פּראַסט־פּשוט — ווינטער! און טו איר עפעס! אַן אַנדערע, שוין נישט ווייט פון ביראַבידזשאַן, הייסט גאַר ווי אַ מאַנסביַר — „יעראַפּיעי סטעפּאַנאוויטש. אַ הריטע גאַר „מאַלינקאַ“.

מען האָט אין די אַלט־צאַרישע צייטן געגעבן נעמען פון גענעראַלן און הייליקע, און בלויז מיטן אַנקומען פון דער סאָוועטן־מאַכט האָט מען זיך גענומען געבן נעמען פון פּאַלקס־העלדן און קעמפּער, פון פּאַרטיזאַנער און באַליבטע פּירער — אזוי רוסישע, ווי אויך קאַרייאישע און כינעזישע, וואָס לעבן און אַרבעטן אין דעם קאַנט.

די נאַטור־שיינקייט פּאַרגרעסערט זיך וואָס ווייטער מען פּאַרט אַריין אין לאַנד — און איז ממש פון אַזאַ גוואַלטיקער קראַפט, אַז זי מאַכט אייערע אויגן נאַס, אייער האַרץ קלאַפט און איר פּאַלט צו צום פענצטער פון וואַגאַן און קאַנט זיך נישט אָפּרייסן! איך פּלעג שטענדיק פּאַרן אַהין אין סעפּ־טעמבער, ווען די זומער־רעגנס האָבן אויפּגעהערט, ווען עס שיינט צוועלף שעה אַ טאַג די זון, ווען די ערד רויכערט, אַ הייסע, גרינע, אַנגעפּאַיעטע ביז גאַר און די גרינסן און קאַרטאַפּל ווערן אַראַפּגעראַמט פון די פעלדער.

אין אַזאַ טאַג זיינען מיר צוגעקומען צום „באַיקאַל“, צו יענער לע־גענדאַרער אָפּגרוני־טיפּער אַזערע. אַרום וועלכער עס זינגט אַ פּאַק לי־דער. דערציילט הערדישע מעשיות, דערציט אַ דור מוטיקע יעגער, וועקט דעם ענטוואַס פון שפּעטערדיקע זאַבאַיקאַלער פּאַרטיזאַנען, וואָס שלאַגן צוריק וויסע אטאַמאַנישע באַנדעס פון קאַלטשאַק, סעקרעטיעוון, אבראַמאַוון.

יאַ דער באַיקאַל, אַרומגערינגלט פון 44 טונעלן, וואָס זונערן אין אייערע אייערן אין מושך פון צוויי שעה און באַשענקען אייך מיט יעדן אַרויספּאַר פון זיי מיט אַלין נייע און נייע פּיזאַושן — ווייל די באַן דרייט זיך פון באַרג צו באַרג און פּלוצלינג זייט איר הויך, הויך איבערן באַיקאַל און זעט זיין בלאַע טיפּקייט טויזנט פּוס אַראַפּ און די באַן שוועבט איבער אַן אָפּגרוני, ווי איבער אַ גיגאַנטישן שפּיגל — און זי פּאַרט פּאַוואַליע און גיט זיך

א שטעל אָפּ פֿאַר אַ פּיטשינקער סטאַנציע — ווי אַ פּויגל־נעסט, פֿאַרבאַ־
האַלטן אין אַ וואַלד פֿון גרינ, פֿון בלוי, פֿון זילבער!
און דער קאָנטראַסט פֿון די ריזן־בערג, פֿון דער ים־אַרטיקער אָזערע
מיט די 44 טונעלן און פֿון דער פּויגל־סטאַנציע איז פֿאַרכאַפּנדיק.
אַ שטילע פּרייד נעמט אייך אַרום! איר גייט אַרויס, צוזאַמען מיט
אַלע רייזנדיקע אויפן פּערזאָן און קויפט וואָס אַלע קויפן: אַ גערויכערטן
קליינעם, זייער פּעטן און זייער געשמאַקן פּיש, ווי אַ גרויסע סאַרדינקע.
דאָס איז דער באַיאַקאלער פּראָדוקט, וואָס ווערט געכאַפּט מיט נעצן און
איז באַרימט איבער גאַנץ סיביר. ער הייסט דאָרטן „איוואַסי“ און ווערט
גערויכערט און אויך אינגעפרוירן אויפן ווינטער. מיר זיינען נאָך מער
פֿאַרכאַפּט פֿון דער קליינער סטאַנציע, וואָס שטייט ביים טאַמע ברעג פֿון
דעם באַיאַקאל, ביים טאַמע סוף פֿון דער אָזערע. זי שטייט, ווי אַנגעשפּאַרט
אויף איר. דער רויטער דאַך ענפּיגלט זיך אָפּ אין דעם גרינ־בלויען וואַסער,
וואָס האַט נישט קיין באַדן, ווי לעגענדעס זאָגן, אַזוי טיף איז דער באַיאַקאל.
און, צו מאַכן דעם קאָנטראַסט נאָך שטאַרקער, טראַגט די קליינע סטאַנציע אַ
פּאַסיקן נאַמען פֿאַר איר גרויס. זי הייסט „פּעסטשאַנקאַ“ — אַ זאַמד־קערנדי.
מיר גייען צוריק אַריין אין וואַגאָן — אַ נייע קייט פֿון בערג הויבט זיך
אָן. די דרום־שפיצן פֿון „אַלטאי“, וואָס ציען זיך ווייט, ווייט צו מזרח. ביז
זיי דערנענטערן זיך צו די כינגאַנער בערג, וואָס לויפן דענגאַוויס רעם
אַמור, אַריבער אים און ווייטער — אין מאַנדזשוריע.
ווידער לויפן פֿאַרביי סטאַנציעס, דאָס מאַל גרויסע שטעט: נאַוואַסי־
בירסק, אירקוטסק, טשיטאַ. מען פֿאַרט איבער ברייטע טייכן, אויף סאַלידע
בריקן, באַיוואַכט פֿון רויטאַרמיער. ביינאַכט ווערן די פּענצטער פֿון וואַגאָן
פֿאַרמאַכט, די פֿאַרהענגלעך אַראָפּגעלאָזן. עס איז 1929, אין נאַן פֿאַרן יא־
פּאַנער, אייראָפּיער פֿון מערב־לענדער, זשורנאַליסטן און געשעפּטס־לייט און
דער קאָנדוקטאָר גייט פֿון וואַגאָן צו וואַגאָן און לעשט אים נאָך צען אַזייגער
דאָס עלעקטרישע לעמפל.
אויך אין וואַגאָן־רעסטאָראַן ווערט געמאַכט נאַכט. דער „בלאַער
עקספּרעס“ פֿאַרט צווישן פֿאַריוו־וואַרשע־בערלין־מאָסקווע און מאַנדזשוריע.
ער איז אַ דירעקטע פֿאַרבינדונג צווישן אייראָפּע און אַזיע און אַ מין כּישוף
ליגט אויף אים. דאָס האַט אים די פּעלקער־פּריינטשאַפּט פֿון דער אַרבעטער־
מלוכה אויסגעשטאַט, געשטעלט אים אויף די רעלסן פֿון צוויי קאָנטיגענטן
און געגעבן אַ מעגלעכקייט די אַזיאַטישע פּעלקער אַריינצוקוקן אין דער
סאַציאַליסטישער געאָגראַפּיע פֿון 1929. אין די קוילן־גרובן פֿון קוזבאַס,
די גאַלד־שאַכטן פֿון לענאַ און אַלטאי, די שמעלץ־איוונס פֿון מאַנגיטאַגאַרסק,
די דאַמבעס פֿון אירטיש און פֿון אַב און די גרעסטע דערגרייכונג פֿון אַלע

חלומות — צווערף מיליאן אקער לאַנד, וואָלד און טייכן פאַר די זין און טעכטער פון אמאָליקע האַמלער, וויטעבסקער, מינסקער און קאמערינאָסלאַ-ווער לופט־מענטשן — ביראַבירזשאַן! אַ טעריטאָריע פאַר סאָוועטישע יידן, מיט אלע אַטריבוטן פון אַ נאַציאָנאַלער מלוכה־שאַפט צו בויען סאַציאַליזם לויט פאַרס און אינהאַלט! אַראָפּוואַרפן די קאַפּאַטע פון „קאפּצאנסק“ און „טוניעיאַדאָווקע“ און ווערן סאַציאַליסטישע בירגער, מיט גלייכע רעכט — אין אַ משפּחה פון 200 פעלקער און נאַציאָנאַלע גרופּן.

אַ משפּט אין סאַמאַרקאַ

.1

עס האָט שוין געשמעקט מיט האַרבסט אין די „כינגאַנער בערוג“, וואָס נעמען אַרום, ווי מיט אַ גרינער באַוואַדעטער קייט ביידע ברעגן פון „אַמור“, דעם גרענעץ־טייך צווישן דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד און מאַנדזשוריע (כינע). און אָסיען איז די פאַרברענג־דיק־שיינע צייט אויפן ווייטן מזרח, ווען די זון מערדיקע רעגנס הערן אויף און אַ טרוקענע, זאַפטיקע וואַרעמקייט לאָזט זיך אַראָפּ אויף דער פרוכטבאַרער ערד. די זון גייט אויף כמעט נאָך האַל־בער נאַכט, פאַרפלייצט צוזאַט דעם גרינעם אַרום און גייט אונטער מיט אַ גלוט־רויטן אַנזאָג, אַז מ׳אַרנן קומט זי ווידער!

אין די אַרומיקע וועלדער, אין דער „טייגאַ“, וואַנדערן די סאָוועטישע און קאַרייאַישע יעגער. זיי יאָגן זיך נאָך גרעסערע חיות, ווי: פּוקטן, איר זוברעס, ווילדע ציגן און שייסן אין די טייזנטער וועווערקעס. זיי גיבן זיי אָפּ אין די ווייט־מזרח־דיקע קאַפּעראַטיוון, וואו זיי קויפן איין פאַר דעם באַקומענעם געלט אלע פראָדוקטן פאַר זייער טעגלעכן געברויך. די קאַל־לעקטיווע ווירטשאַפטן לעבן־אויף, עס הויבט זיך אָן דער שניט אויף די פעל־דער און גאַנצע אַבאַזן מיט ווייץ און גרינסן ציען זיך איבער די וועגן פון די צענטראַלע אַנשיט־פונקטן פון דעם ראיאָן. די „טייגאַ“ היילכט פון טראַקטאָר־געפייף, פון האַלץ־זעגן, פון שאַטן פון די יעגער און פון אויטאָ־מאָביל־וועגענער, וואָס פאַרן צו די וואַלד־העקער נאָך געהילף. די יוגנט אַר־בעט אויף די פעלדער — און אין אַזונט ברענט אַ שייטער, מען באַקט קאַר־טאַפּל און עס צעשפילט זיך די גאַרמאַשקע; אוקראַינער לידער פאַרשמעלצן זיך מיט סיבירער „פאַרטיזאַנען“ מעלאָדיעס און מיט עכט־שטעטלידיקע פּאָלקס־מאַטיוון פון די אַנגעקומענע וויסרוסישע און ליטווישע יידן. עס דערהערן זיך מאַדנע־געצויגענע, טיילמאַל אומעטיקע קאַרייאַישע לידער,

וועלכע די אלט־איינגעזעטע קארייאישע פויערים האָבן געבראַכט מיט זיך, ווען זיי זיינען געלאָפן אָהער פון די יאַפּאַנער אין 1905, בעת זייער לאַנד, די האַלב־אינדזל קאַרייע, איז פאַרכאַפט געוואָרן מיט דער הסכמה פון דער צאַר־רישער רעגירונג, נאָכן פאַרשפּילטן קריג מיט יאַפּאַן.

עס זיינען פאַראַן עטלעכע קאַרייאישע קאַלכאַזן אין ביראַבידזשאַן, צווישן זיי אַ גרויס דאָרף „בלאַגאָסלאָויענאַיע“ (דאָס געבענטשטע), מיט גוט־איינגעאַרדנטע ווירטשאַפטן, זויבערע ווייס־געקאַלכטע סאַטעס און קליינע גערטנדלעך מיט קוקרוזע, דיניעס און זונען־רויזן. די ווייט־מורחדיקע געגנט איז געווען די פּעצטע, צווישן אַלע סאָוועטישע טעריטאָריעס, וואָס איז אַריין אין דער „פּעדעראַציע פון סאָוועטישע סאָציאַליסטישע רעפּובליקן“, ווייל זי איז ערשט אין 1924 באַפרייט געוואָרן פון די „ווייסע“ און פון די יאַפּאַנישע אַקאָפּאַנטן, וועלכע האָבן געבושעוועט מיט אַ ווילדן טע־ראָר, אונטער דער אָנפירונג פון „אַטאַנאַעס“ (אַבראַמאָוו, סעקרעטעווע, קאַל־טשאַק) איבער סיביר און „פּריאַמוריע“. דערפאַר איז נאָך אין 1933, בעת מײן דריטן באַזוך דאָרטן, מעגלעך געווען דער עפּיזאָד, וועלכן איך וויל דאָ דערציילן און וועלכער האָט נאָך עדות געזאָגט פון דער פינצטערער, פאַר־באַרגענער מאַכט פון די אַמורער „קולאַקעס“, אויסגעוואַדעוועטע אין גע־צערטלטע פון דער צאַרישער רעגירונג.

די גאַנצע געגנט איז געווען יונג: אין 1836 האָט דער צאַרישער גע־נעראַל, מוראַוויאַדאָמורסקי, זיך אַ לאַנגגעטאָן אין די מורח־סיבירער פּריד־לעכע הערפער, באַוואוינט פון זאַבאַיקאַלער קאַזאַקן און, אַן שום צוגרייט־טונג, אויפן אַמאָליקן „ביקאַליאַיעווסקען“־שטייגער, אינמיטן דער נאַכט, ווינט טער, זיי געהייסן איינשפּאַנען זייערע פּערד אין שפּיטנס. אַרויפלייגן קינדער בעטגעוואָנט, זעק מיט ווייך, פּערענעס אין היי מיט האַבער און — פּאַרן! 800 מײל, צום ברעג פון אַמור, צו דער נייער טעריטאָריע, וואָס דער צאַר־רישער גענעראַל מוראַוויאַדאָו האָט געוואוינען אין אַ „בלוי־קריג“: אין אַן אַנפאַל אויף מאַנדזשוריע (דערפאַר האָט אים דער צאַר געגעבן דעם טיטול „אַמורסקי“) און באַפּוילן צו „קאַלאָניזירן דעם נייע־געוואונענעם קאַנט! — מען האָט אַזוי־אויס אַרויסגעשלעפט פון די בעטן אין קאַלטע סיבירער נעכט 800 קאַזאַקישע משפּחות און זיי געפירט אין שפּיטנס. וועגענער און אויף באַרוזשעס, מיט קליינע קינדער און אַלטע לייט, צו אַ פּרעמדן, אומבאַ־קאַנטן לאַנד און גורל! ...

זיי זיינען געווען אונטערוועגס מער זיי אַכט חדישים. אַדורכגעמאַכט דעם שווערן זומערדיקן רעגן, די מגפה, פון דער „טייגאַ“ (דעם „גנוס“) — די מיליאָנען מוראַשקעס־קאַמאַרן, מיט יועלכע דער טיפּער, געדריכטער וואַלד האָט געזשומעט, ווייל קיין מענטשלעכע מקומות זיינען דאָרטן נישט געווען

— בלויז אַ ווילדערניש: נישט געווען קיינע דערפער, נישט געווען מער די ציינישע הילף, עס האָט זיי געפלאַגט הינגער פיבער, ווילדע חיות, — און פון 800 משפחות זיינען אָנגעקומען אויף די ברעגן פון „אַמור“ קוים 200 מענטשן — די סאַמע שטאַרקסטע און יינגסטע! זיי האָבן מיט דער הילף פון כינעזישע „קוריס“, וועלכע פלעגן אַרבערפאַרן דעם אַמור, אָנגעהויבן צו קאָשען דאָס הויכע, זאָפטיקע גראַז, האַדעווען פּערד, פאַרווען קוקרווע אויף די פּאַלאַנקעס, וואָס זיי האָבן אָפּגערייניקט פון ביימער און ווילדע גע-וויקסן, און ביסלעכווייז, מיט גוואַלדיקע קרבנות און שווערער פּראַצע, אויס-גערויכערט און פאַרניכטעט די מיליאָנען מוראַשקעס, דעם „גנוס“. די זאַ-בייקאליער קאָזאַקן האָבן זיי צוגעשטעלט שטאַרקע, שיינע פּערד צו דער צאַרישער קאָוואַלעריע און פלעגן דערפאַר באַקומען באַזונדערע פּריווי-לעגיס און אַ געוויסע שטעלונג אין דער אַרמיי. זיי האָבן האָבן אויסגעבויט דערפער מיט צאַרישע נעמען: יעקאַטערינאַ-ניקאָלסק, אַלעקסעיעווקאַ, דע-זשעווקאַ. און זיי, אַט-די קאָזאַקן, זיינען עס געוואָרן די זשכנים און אַרויס-העלפער, מיט 72 יאָר שפּעטער, אין 1928, פון די ערשטע סאָוועטישע יידישע איבערזאָגערער אין ביראַבידזשאַן. און פון די אַמאָליקע רוסישע נעמען זיינען געוואָרן די שפּעטערדיקע ישובים: „ביראַפעלד“, דאָס סאַצ-שטעטל „איקאַר“, די שטאָט „ביראַבידזשאַן“, דער „רויטער אַקטיאָר“, „אַמורעט“, „ביראַקאַן“ און נאָך און נאָך, ווי דאָס ערשטע גרויסע קאָלונירטישע דאָרף „וואַלהיים“. אין עס איז געוואָרן לעבעדיק און היימלעך אויף די ברעגן פון דער „ביראַ“, פון דער „טונגוסקאַ“, פון דעם „בידזשאַן“ און פון דעם טאַטער פון זיי אַלעמען, פון ריון-טייד „אַמור“... עס דערמאָנט זיך די ערשטע רייזע מיינע פון כאַבאַראָוטק אין בלאַגאוועשטשענסק מיט דער שיף „קאַרל מאַרקס“, אין זומער 1931. איך געדענק דעם געוואַלטיקן איינדרוק, וואָס עס האָט אויף מיר געמאַכט יענער ברעג פון „אַמור“ — דער מאַג-זשורישער, וואו עס האָבן געהערשט די אַפּאַנער, וואו יעדע נאַכט פלעגן באַרקומען פאַקטן פון אַ דיווערסיע, ווען איבערגעטאַנענע אין פּויערשע קליידער, פלעגן אַריבערשווימען דעם גרענעץ-טייד ווייסגוואַרדייאישע שפּי-אָנען און יאַפּאַנישע אָגענטן. דער אינמיטן ווינטער, אונטערן צוועק פון שנייען און ווייסע פעלצן, פלעגן אַריבערגיין אויפן אייז סאַבאַטאַזשניקעס און אונטערצינדן קאָלונירטישע קלובן אין שולן... אין די דערפער האָבן זיך נאָך געהאַלטן רעשטלעך פון „קילאַקישע“ זיך און טעכטער, בעת זיערע סאַ-טעס פלעגן אַדער אַנטלויפן צו די יאַפּאַנער אַדער פאַרשיקט ווערן נאָך אַן אַקט פון סאַבאַטאַזש אין „אַרבעטס-לאַגערן“ צום צפון פון סיביר.

אין שווערע ראַנגלענישן מיטן שונא איז אָנגעאַנגען אַ ניי לעבן, באַ-רייכערט און גענערט פון יונגע קרעפטיקע סאָוועטישע געוועלטישאַפטיכע

טוער: עס איז געשאפן געווארן דרך-ארץ פארן סאציאליסטישן געזעץ און פאר דער געזעצלעכקייט.

עס זיינען אָנגעקומען יונגע לערער, טעכניקער, דאָקטוירים, אַגראָנאָמען, אינזשעניערן, מעכאַניקער — די ערשטע סעריע אַרויסגעלאָזענע פון יידישע סעמינאַרן, טעכניקומס, אוניווערסיטעטן און דראַמאַטישע קורסן — אַ פאַר-כאַפּטריקער ענטוואַסטישער עלעמענט, פּיאַנערן פון דער „יידישער אויטאָ-נאָמער געגנט“. עס איז אויך אָנגעקומען דער יונגער פּראָקוראַר, אַבראַשא פּערלאָוו, אַ געוועזענער יידישער היימלאָזער יינגל, וועמענס עלטערן זיינען אומגעקומען אין בירגער-קריג און וועמען די סאָוועטן-מאַכט האָט אַריינגע-נומען אין אַ קינדער-היים אין מינסק, שפּעטער אין אַ שולע און דערנאָך — אין דעם אוניווערסיטעט, וואו ער האָט פאַרענדיקט דעם יורדישן פּאַקולטעט און איז געוואָרן אַ פּראָקוראַר („דיסטריקט אַטוירני“). ער האָט מיט הונדערטער יונגע יידישע פּיאַנערן צוגלייך, באַשלאָסן צו אַרבעטן אין דער „ייד. אויטאָנאָמער געגנט“ און האָט זיך באַזעצט אין דער שטאָט ביראַבידזשאַן.

2.

סוף זומער 1933 איז פאַרגעקומען אַ מאַרד אין דעם קאָאָאָקישן דאָרף סאַמאַרקאַ, אויפן ברעג פון אמור, בעת אַ רוסישער כאָגע, נאָכדעם ווי עס לעכע קולאַקישע זין האָבן זיך אָנגעשיכור'ט. עס איז דערשטאַכן געוואָרן אַ יונגער פּאַסטור, וועלכער האָט געאַרבעט ביים קאָאָוויטזשן פי און וועל-כער איז געווען אַן אַקטיוויסט צווישן דער יוגנט פון דאָרף. ער האָט געהאַט אַן אָנזען אין קלוב און זיך גע'חבר'ט מיט אַ גוטער, אַקטיווער מויד, אַ קאַמסאַמאַלקע פון דאָרף. בעת דער שיכור'ער פאַרוויילונג האָט איינער פון די קולאַקישע זינדלעך פאַרטשעפעט אין גאַס דעם פּאַסטור און געוואַלט פון אים אַוועקשטויסן דאָס מיידל. יענער האָט זיך פאַרטיידיקט און ביידע זיינען אַוועק: האָט מיידל און דער פּאַסטור. אָבער צומאַרגנס האָט מען דעם פּאַסטור געפונען אַ דערישטאַכענעם אין זיין צימער. די שיכור'ע זכרה האָט ווייטער געהילפּעט בייטאָג. דער אַרטיקער מיליציאַנער האָט געגעבן צו וויסן דורכן טעלעפּאָן דער גרענעץ-וואַך („פּאַטראַן אַבראַמא“) אין ווען דאָס מוטיקע מיידל האָט אָנגעוויזן אויף דעם קולאַקישן זינדל, האָט מען אים אָנגעהויבן זוכן — ער האָט זיך אויסבאַהאַטן ביי זיין כּלה — און מען האָט אים אַרעסטירט. די פּריינט זיינע האָבן עפּנטלעך געסטראַשעט, אַז זיי וועלן „שטום-מאַכן“ דעם פּאַסטוכס מיידל, אויב זיי וועלן זי געפּינען. דער טע-ראָר אין סאַמאַרקאַ האָט זיך פאַרשפּרייט ווי אַ שרפה, און מען האָט גע-שיקט נאָך אַ מיליציאַנער אַהין.

צו דער אויספאַרשונג האָט מען אַרויסגערופּן דעם יונגן פּראָקוראַר, אַבראַשא פּערלאָוו פון ביראַבידזשאַן, און עס האָט זיך געגרייט דער פּראָ-

צעט. פערלאָו האָט מיר פאַרגעלייגט צו פאַרן מיט אים אין סאמאראָא, כדי איך זאָג זען, ווי די סאָוועטישע געזעצלעכקייט אַרבעט אין דעם ווייטן פאַר-וואָרפענעם ווינקל, סאמאראָא, צווישן ווייסרוואַרדייאישע רעשטלעך און קור-לאַקישן אַפפאַז, דערמוטיקט דורך יאַפּאַנישע דיווערסאָנטן און שפּאַנען. מען האָט גענומען אַ "קאנאָניערקע", אַ מאַטאַר-שיפל פון דער גרענעץ-וואַך, מיט איין מאַטראָס און איין מיליציאַנער און אַזוי, זאַלבעפערט, זיינען מיר גע-פאַרן טייך-אַרויף קיין סאמאראָא. מען האָט אונדז געוואָרנט, אַז עס קאָן דאַרטן זיין "הייס" — אַ דאָרף פון פערציק משפּחות, דורכאויס געוועזענע קולאַקישע עלעמענטן, מיט אַ קריינער גרופּע סאָוועטיש-מעשטימטע אַקטי-וויסטן: אַ דאָרף צעוואָרפן איבער אַ ווייטן שטח, מיט די כינגאַן-כערג אַרומ-גערינגלט, וואו יעדער מין "אַפפאַל" פלעגט זיך אויסבאַהאַלטן. ווי שוין פריער דערמאָנט, איז דער אַרום געווען פאַרבאַפּנדיק שיין: געל-רויטע בלעטער איבער אונדזערע קעפּ, אַ לעבעדיקער ביים-טונעל, דאַרט וואו דער טיך ווערט שומאַלער און די בערג פון ביידע ברעגן קומען זיך צונויף, איז עס זוי אַ דאָך — און דאָס שיפּל מיטן הילכיקן מאַטאַר גליטשט זיך אַדוין, און גייט אַרויס ווידער אויף אַ ברייטערן וואַסער-שיאַך. פערלאָו, אַ יונגער, קוים 25-יאָריקער בחור, רויכערט און פרעגט אויס דעם מאַטראָס וועגן דעם סעזאָן פון יאַגד אויף די ווילדע פעטע פּאַזאַנעס (שנינע קאַליהפּולע פּויגל, וואָס פליען אַסיען-צייט צו דרום-צו, אין יאַפּאַן, וואו עס איז וואַרעמער). ער נעמט טאַקע די ביקס פון מיליציאַנער און שיסט, אין פּויגל, אַ שיינעם גרויסן פּאַזאַן: עס וועט זיין פאַר וועטשערע. איך טראַכט: ווער וויסט, וואו עס וועט זיין היינט די וועטשערע? אַבער פערלאָו איז זיכער ביי זיך און רעדט מיטן מאַטראָס. און אַט קומען מיר אָן: אַ שמאַל בריקל פירט צום הויכן ברעג פון אמור און מיר ווערן באַגעגנט פון אַ קאַמענ-אַנט פון דער מידיין. ער זאָגט: "דער קלוב איז געפאַקט, מען איז געקומען פון די אַרומיקע דערפער". דאָס מיינט, אַז עס וועט זיין "הייס".

די פאַר מינוט גאַנג צום קלוב — און מיר גייען אַריין אין זאל, פערלאָו, דער קאַמענ-אַנט און איך. דער מיליציאַנער פירט אַריין דעם מערדער: אַ קרעפטיקער, יונגער פּויער. ברייט-פלייציק, אין הויכע גלאַנציקע שטיינ-וול, מיט אַ טשוּפּ האָר פון אונטערן היטל. אַ קולאַק, ווי מען פלעגט זיי זען אויף די דאַרפישע מערק. מען איז גאַר נישט דערשטוינט צו זען אַ פרוי מיטן סאָוועטישן פּראָקוראַר. איך זע אייס ווי אַ דאַרטיקע סעקרעטאַרשע, מיט אַ לעדערנעם קורצן זשאַקעט, אַ קורטקע, וואָס די פריינט אין סעאַטל, וואַשינגטאָן, האָבן מיר מיטגעגעבן אויף דער ריזע אין ווייטן מזרח נאָך אין 1931. גלייך ביי די ערשטע פּראָגן לייקנט ער דעם פאַרבליען: ער איז געווען שיכור און געדענקט גאַר נישט. ער קאָן אפילו נישט זיין קרבן, ער

האָט אים נישט באַגעגנט. עס איז געווען יום־טוב און ער האָט אַביסל גע־טרונקען — מאַלע ותאָס מען טוט דעמאָלט. עס קאָן זיין, אַז מען שפּילט זיך מיט „פּינקע“ (אַ מעסער). וואָס אונטערזוּעל־העלדן פּלעגן טראַגן ביי זיך), אָבער וואו איז עס געזאָגט. אַז ער האָט עס געטאָן? קיין עדות זיינען נישטאָ, זאָגט ער.

און דאָ ווערט פּערלאָזן סיי אַ ריכטער, סיי אַ פּראָקוראָר, סיי אַ לעקטאָר. ער שטעלט אַוועק דעם מיליציאַנער ביי דער זייט פון אַנגעקלאָגטן און מען טוט אים אָן די קייטלעך אויף די הענט. דער קאָמענדאַנט זעצט זיך פון דער צווייטער זייט. און מען פירט אַריין דאָס יונגע מיידל — דעם פּאַסטוכס חבר'טע. און זי דערציילט וועגן דער נאַכט בעת די קולאַקעס האָבן גע־שיכור'ט, ווי זי איז געגאַנגען מיט סטעפּאַנען צום קלוב און ווי זי זיינען באַ־פּאַלן געוואָרן פון דעם אַנגעקלאָגטן. זי האָט דערציילט אויך פון פּריערדיקן אַנפּאַל אויף אים, בעת דער קולאַק האָט אַרויסגעפירט אַ פּערד פון קאָלוירטן שטאַל און מען האָט אים נישט געקאָנט געפּינען. סטעפּאַן האָט דעמאָלט געזוכט דעם פּערד אין די בערגלעך אַרום דאָרף און אים געפונען אַ גע־פּענטעטן, אַ פּאַרזש'טן, הייסט עס, אַז דאָ איז געווען שוין פּריער סאָ־נאַטאַדש. און עס קומט אַרויס אַ צווייטער יונגער בחור און קאָנט, אַז ער ווייסט, ווער עס האָט געטראַשעט צו „מאַכן שטום“ דאָס מיידל פון סטעפּאַן, און ער וויינט אָן אויף אַ „פּריינט“ פון דעם קולאַק.

און דאָ הויבט פּערלאָזן אָן זיין רעדע. ער דערציילט וועגן די אַלטע צאַרישע צייטן, וועגן דער מלחמה מיט יאַפּאַן, וועגן דער ערשטער יודע־מלחמה און דער אַקטאַבער־רעוואָלוציע: יוָאָס האָט זי געבראַכט דעם רוסי־לענדישן פּאַלק און די אַנדערע פעלקער? ווער איז געווען סטעפּאַן? אַז אַרעמער פּאַסטוך — אָבער שוין פּאַרענדיקט אַ שולע; מען האט אים גע־דאַרפט ווייטער שיקן אין כאַבאַראָוסק צו לערנען זיך אין אַגראַר־אינסטי־טוט צו פּאַרבעסערן די גערעטעניש, צו מאַכן דאָס לעבן לייכטער, אַז עס זאָל קלעקן פּאַר אַלע, עס זאָל נישט זיין קיין הונגעריקע קינדער אין קאָנט. און אַזאַ בחור האָט מען דער'הרגעט! נישט שיכור'ערהייט. נין! מיט אָן אויסרעכענונג, ווייל סטעפּאַן איז געווען אַנדערש: אַן אַקטיוויסט, אַ סאָ־יודעטישער טוער, און אַ קינד פון דאָרף: אַן אייגענער. די סאָודעטישע גע־יעכטיקייט פּאַדערט אַ שטראַף — די מאַקסימאַלע פּאַר אַ מאַרד פון אַ מענטשן; צען יאָר תּפּיסה! דער משפט איז אַן ענדגילטיקער — די סאָודע־טישע געזעלשאַפּטלעכקייט מוז פּטור ווערן פון מערדער — און זיי מוזן איבערדערצויגן ווערן.

דער גרויסער זאָל פון קלחב שווייגט. בלויז עטלעכע הענט אַפּלאַרירן — די אַקטיווע טוער. די אַלטע פּויערים, די אַמאָליקע פון סיביר־געבראַכטע

קאזאקן, שווייגן. עס קומט צו די כלה פון מערדער און שרייט: „דו האסט דאך אים געשטאכן! איך פארשילט דיך! דזשעגוב!“ (נאטמה-מערדער). עס זיערט א טומל אין זאל — מען פירט ארייט דאס מיידל און אין א שווערער שטילקייט צעגייט זיך דער עולם. מיר גייען צום ברעג. נאך א פאסאזשיר קומט צום שפיל: דער ארעסטאנט. ער ווערט אראפגעפירט אין דער קאז יוטע און דער מיליציאנער בלייבט ביי אים. דער קאמענדאנט זעצט זיך צו לעבן אונדז. ער זאגט: „יעדע כאגע אין סאמארקא ברענגט מיט זיך א מעסער-שטעכעריי — איך האף, אז היינט איז געווען די לעצטע...“

מיר פארן צוריק, טייד אראפ איצט. די נאכט איז קאלט — א ווינט בלאזט פון כינגאן און מיר שטעלן אויף די קאלנערס פון די מאנטלען. פון ברעג לויכטן פייערלעך — די ערשטע עלעקטרישע לאמפן פון דער ערשטער עלעקטרא-סטאנציע אין יעקאטערינגא-ניקאלסק.

איך פיל ווי דאס הארץ קלאפט אין א שטאצן געפיל: א געוועזענער יידישער יינגל פון מינסק, א היימלאזער יהודים פון דער ארבעטער-רע-גירונג הערצויגן און דערהויבן געווארן צו דער מדרגה פון א ריכטער, וואס דערציט דעם נייעם דור און פארפלאנצט די נייע געזעצלעכקייט. די סאציאל-ליכטישע, אין די מוחות פון אמאליקע צארישע שקלאפן און דערמאטיקט אזוי ארום דעם גאנג פון פיאנערן אינעם ווייטן ווייטן קאנט פון אזיע...

זיי געגריסט, ריכטער אבראשא פערלאוו, וואו דו זאלסט זיך נישט גע-פינען היינט און וואו דיין ארבעט זאל דיך נישט פירן איבערן גרויסן, מעכ-טיקן היימלאנד זיינעם, וואס איז פאר דיר געווארן א צווייטע טאטע-מאמע...

די פאליטישע און געזעלשאפטלעכע ארבעט אין ביראבידזשאן

סוף 1931 האט זיך דער ראיאן פון אידישער אויפבויה-ארבעט שוין גע-נומען פארברייטערן און וואקסן אין צאל. עס איז געקומען א סאָוועטישע יוגנט, פאלגנדיק דעם לאָזונג פון דער ראַטן-רעגירונג אויפצובויען און אינ-דוסטריאליזירן דעם ווייטן מזרח. איך געדענק אזא „קאָפּ“ אין מאַסקווער און קיעווער צייטונגען „דיעוואושיקי נאשעי סטראני, סטראיטיע דאלני וואַסטאַק“ (יונגע פרויען פון אונדזער לאַנד, קומט בויען דעם ווייטן מזרח!). און פאלגנדיק דעם רוף זיינען געקומען הונדערטער טעכנישע, פעדאָגאָגישע און מעדיצינישע אַרויסהעלפערניס אין דעם ערשטן 5-יאָר פּלאַן. עס פאַר-שטייט זיך, אז מיט זיי זיינען אויך געקומען זייערע ברידער און מענער פון די אייגענע און פון אַנדערע פּראָפּעסיעס. עס זיינען אויך געקומען אידישע

יוגנטלעכע און אויף זיי האָט זיך עס געשטיצט די געזעלשאַפטלעכע און פּאַליטישע אַרבעט אין דעם נייעם ישוב. צווישן די געקומענע פון לייטע זיינען געווען אַמאַליקע יוגגע בונדיסטן, פּוּע־ציון און סתם אינטעליגענטע, פּאַליטיש-באַוואוסטזיניקע עלעמענטן, וועלכע האָבן אויפגענומען מיט באַ- גייסטערונג אין די גרענעץ-לענדער מיטן סאַוועטן-פּאַרבאַנד די אַקטאַבער- רעוואָלוציע. זיי האָבן געוואוסט וועגן די ערשטע שוועריקייטן פון דער אָפט פיזישער אַנטרענגונג ביז דער ווירקונג פון דער נייער, רוייער סביבה אויף זייערע עלטערן, וועלכע האָבן קיינמאַל נישט געלעבט וואַנט-צורוואַנט מיט זאבאיקאלער קאַזאַך-פּויערים אין און אַרום אַ ווילדערניש: דער טייגאַ. אַבער גראַד אָט-די יוגנט האָט זיך „נישט איינגעבראַכן“, האָט אויסגעהאַלטן אַלץ, געליטן מאַנגל אין די סאַמע עלעמענטאַרע באַקוועמלעכקייטן פון טעג- לעכן לַעבן, פון נישט-צוגעגרייטע פּראָדוקטן, פון דער הינטערשטעליקייט פון דעם עלטערן עלעמענט. די אַלטע אידן האָבן צו-לאַנג געלאָזן אויף די פעלדער די קאַרטאָפּל, די ציבעלעס און די גרעטשיכע — איז דאָס אַלץ אַביסל צוגעפּרוּרן געוואָרן בעת די ערשטע פּראַסטיקע נעכט. און עס איז געקומען אַן אַוונט פון אַפּגעבן אַ חשבון וועגן דעם אַראַפּנעמען פון די פעלדער די גערעטעניש, ווען די עלטערע אידן האָבן זיך געוואָרפן מיט פּאַ- דערונגען און מיט אַנפּאַלן אויף די יוגגע פּאַראַנטוואָרטלעכע פּאַרוואַלטער פון סקלאַדן, פון קאַאַפּעראַטיוון, אויף די טראַקטאָריסטן און אַגראַנאַמען און געשטעלט די האַרבע פּראַגע: „פון וואָס וועט מען לַעבן דעם ווינטער? מיר זיינען אַהער געקומען זיך מיטשען? וואָס איז דוּס — קאַוונע?“ און איינמאַן, אַ טיפּ פון אַן אמתן קעמפּער, אַ פּאַרשוואַרצטער פון סאַזשע און גאַזאַלין, האָט זיי געענטפּערט, אויפשטעלנדיק זיך אין זיין גאַנצער הויך: „יא, מיר זיינען אַהער געקומען טאַקע זיך מיטשען, ווייל מיר האָבן קיינמאַל פרייער נישט געאַקערט קיין פעלד און ווייל דער פּראַסט איז געקומען אי- בערנאַכט און ווייל די טאַטעס אונדזערע האָבן זיך געשטעלט צום דאַוונען אויף צוויי טעג ראש השנה און, באלאמיטשעט, בעת די גרעטשיכע האָט געוואַרט אויף זיי. יא, מיר'ן זיך דאַרפן נאָך אַביסל מיטשען, ביז עס וועט ווערן בעסער! רעדט מיט די קאַזאַך, פּרעגט זיי, ווי אַזוי זיי זיינען געפּאַרן ווינטער פון סיביר, אין קייטן, אַן אַגראַנאַמען, אַן קרעדיטן, אַן אַקטאַר — און זעט, ווי זיי לעבן היינט! זעט די גראַבע ווענט זייערע, זעט די פּערד און די בהמות: זעט זייערע סטאַגעס היי און פולע קעלערס מיט אויגערקעס, קרויט און קאַרטאָפּל. מיר מוזן זיך לערנען — און ליידין. מסתמא דאַרף מען אַזוי.“

זיין רעדע האָט אַרויסגערופן אַזאַ באַגייסטערונג, אַז די אַלטע אידן זיי- נען געווען פּאַרגאַפּט און האָבן געשוויגן. ראשקעס האָט זיי באַרויאַקט, אַז

זיי קאנען גלייך, מארגן, זיך אַזע מאַביליזירן, רופן צוהילה די בריגאדעס פון „יעקאטערינאַ-ניקאָלסק“, די קאָמסאָמאָלצעס — צוגרייטן אַבאָזן נאָך צו די אַקטאַבער-פייערונגען.

איזמאַן איז דעמאָלט אַריין אין דעם „קאָמסאָמאָל“ און זיין אַנזען האָט גענומען וואַקסן. ער איז, אַלס אינגל, געווען אַ פּוּעלי-ציוניסט, ווי זיין ברודער, וועלכן ער האָט אָפּגערעדט פון פּאַרן קיין פּאַלעסטינע און האָט אים צוגערעדט שפּעטער צו קומען אין ביראַבידזשאַן. אָט אויף אַזאַ עלע-מענט פון יוגנטלעכע האָבן מיר זיך געשטיצט אין די סאַמע ערשטע יאָרן אין ביראַבידזשאַן.

די לייזן און פּאַרפּאַרגונגען בעת דער ליטווישער פּאַשיסטישער רעגיי-רונג זיינען געווען די טרייבקראַפט זיך אַוועקלאָזן אין ווייטן מזרח און דער-נאָך שלום-מאַכן מיט די אויגנבליקלעכע לערן-מעגלעכקייטן, מיט אַ דירה און מיט קרעדיטן — סדי צו וואַרפּן זיך מיט ענטוויאָזם אויף די שטחים אורוואַלד — האָקן וועלדער, בויען וועגן, איינפירן עלעקטריש ליכט אין קלובן און דירות און איינהאַלטן טאַטע-מאַמע פון בענקען נאָך שאַוולי און קיידאַן מיט די איבערגעלאָזענע דאָרט צרות. די יונגע קאָוונער מיידלעך האָבן זיך באַפּריינדעט מיט די אַרטיקע, שוין אַביסל איינגעזעסענע טעכני-קער און טראַקטאָריסטן און האָבן זיך געגרייט אין פעדאַגאָגישן טעכניקום צו ווערן אידישע לערערינס פּאַר דעם שוין גאַנץ פּילצאַציקן, גאָר יונגן „געוואַקס“. אין די אַוונטן פלעגט קלינגען מוזיק אין די קלובן פון ראַדיאָ (וואַדיוואַסטאַק און כאַבאַראַוסק) און ווען עס איז געקומען פון קיעוו אַ טראַנספּאָרט מיט „קולטור“, ווי איזמאַן האָט עס אָנגערופּן, האָט מען אין דער טייגא דערהערט צום ערשטן מאַל אין דער געשיכטע פון סיביר אידישע לידער אויפן אַרטיקן ראַדיאָ. די ערשטע האָבן עס אונטערגעכאַפּט די רייט-אַרמיער און גענומען נאָכשפּילן אויף זייערע גאַרמאַשקעס און בעטן זיך ביי אונדז: „אַנו, זעצט זיי איבער אויף רוסיש, גיבא מעדעם!“

ג י נ א מ ע ד ע ס

אן אויסדערוויילטע
 פון אונדזער אלעמענס געמיט,
 א געקומענע פון שלאכטן, פון פעלד-שפיטאלן,
 פון פעלקער-קברים און נאציאנאלע שמחות ;
 פון קולטורעלע, פארביקע פארוויילונגס-טעמפלען
 מיט צער צעווייטיקטע פאר די געפאלענע,
 מיט פרייד דערהויבענער פאר די געבליבענע,
 מיט עקסטאז אויף דינע ליכטיק-שאטנדיקע וויעס
 פאר אל דער שיינקייט אונטער אונדזער הימל.
 אזוי דערשיינסט אלעמאל פאר אונדז.
 אט זיצן מיר אין א קליינעם טונקעלן לאקאל.
 מען אמפערט זיך :
 וועלטלעך און פערזענלעך, דארפיש און סאפיסטיש,
 עס עפנט זיך די מיר לאנגזאם מיט א פראל
 און באלד דערשיינט פאר אונדז דיין שטאלץ געשמאלט,
 איינגעהילט אין אלע ווינטן נייע
 פון איבער גאר דער וועלט.
 און ווי א זינגענדיקער וואסערפאל שטראלעט דיין יידיש לשון :
 שטילע, שארפע,
 קלארע קלאנגען,
 צער און צימער
 פרייד און פרייד
 אויסגעצירט אין געפוצטער פשטות.
 דו הויבסט מיך אויף און נעמסט מיך ווייט אוועק
 אויף דיין געפליגלטן און אפענעם זכרון,
 א זכרון, וואס וויל זיך ניט פארשליסן,

א שמייכל, וואס קאן זיך ניט פארלעשן ...

א רגע בלויז —

און שוין געפין איך זיך מיט דיר צוזאמען
איבער רחבותדיקע וויים-פארשניטע סטעפעס.

ווערטער פאלן, וויים, קיל און שמיל,

פון דיינע זינגענדיקע ליפן,

און עס שנייט מיט שמילער פרייד.

און באלד

מיט קעפ געבויגענע

צווישן די געפאלענע בריגאדן

ארום די דערפער פון מאדריד און בארצעלאנא,

איבער חורבות פאר א ניי געבורט,

און אַט —

קאלקוטא און ראנגון, בורמא און באַמבעי,

און אויפן פרייען בלענדנדיקן וועג קיין מאנדאלעי,

(דארט, וואו קיפלינג האַט מיט פרייד און קלונן שפאַט

זיך אָפגעזאָגט פון די צען געכאַט ...)

און שוין, ווי דורך אַ כּשוף,

שטיי איך פאר אַ שמאַט אַ באַלאַגערטער ;

דער שונא שליידערט פייער, עס קנולן זיך די רויכן

פון שוואַרצע דעכער און פלאַמענדיקע פענצטער.

יונגע און זקנים טראָגן זייערע גופים אייגענע

צום הייליקן אַלטאר פון באַפרייאונג.

אַ יום-טוב פון פאַראַדן,

דורות האַבן דורכגעבראַכן.

אַן אַלט פאַרמאַטערט פאַלק,

יאַר טויזנטער גענערט זיך אויף געציילטע לעפל ריין,

יובלט היינט, איינגעהילט אין יום-טובדיקער פרייד.

און די פרייד —

אויסגעשלייערט אין קאַלירטע פאַרבן,

מיט גאַלד פון זונאוּפגאַנג, פון זילבער פון לבנה-ליכט,

מיט וויים פון טעג און בלוי פון פאַרטאַגן.

און אַלע טאַנצן פאַרכיקע באַזונדער

א שמיכלדיקן ליבעס-ברוגו
 און שליסן זיך צוזאמען.
 און בילד נאך בילד צווי, לאנד נאך לאנד צווי.
 דארט, א לאנד פון אייביק בלענדנדיקן ווייסן זומער.
 און ערגעץ בלענדט די אייביק-ווייסע ווינטער קעלט;
 און ס'ווילט זיך ניט אוועקגיין פון דער ווינטער וועלט.
 אט שיפן מיר זיך אין אן אפענער גאנדאלא
 אויף דעם ליכטיק-גרינעם ארנא טייך;
 איבער אונדז —

א בלויער, זון-באזוימטער פארזאסאל
 פון א פלארענטינישן פארנאכט.
 (נאר דאס האב איך אליין פארטראכט...)

גינא!

מיר הויבן די באקאלן פון געשליפענעם קרישטאל,
 מיט דינעם קלאנג צו דינע קומענדיקע יארן
 „קאנא א לא ווידא“ —
 לחיים!

1960, לאס-אנדזשעלעס

אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן

(איינדרוקן פון אַ רייזע איבער אַמעריקע)

פֿאַרן איבער דער לענג און ברייט פון די פֿאַראייניקטע שטאַטן — אין אויטאָמאָביל, אויטאָבוס און מיט דער אייזנבאַן, בעת די זון ברענט אָדער אַ רעגן גיסט — איז ניט פון די לייכטע זאַכן.

דערצו נאָך פֿאַרן אַלס לעקטאָר מיט דער אויסרעכענונג, אַז מען מוז זיין צו דער מינוט פינקטלעך אין זאַל — איז אַוואַדי ניט לייכט. עס ליגט אַ יאָרג אויפן געמיט עטלעכע מאָנאַטן נאָכאַנאַנד. די וועלט פֿאַריאַנדלט זיך אין אַ געאָגראַפֿישער קאַרטע, אין אַ מאַרשרוט, וואו אַ שטונדע שפּילט אַ געוואָלטיקע רִאָלע און וואו פּערזענלעכע באַצייאונגען ווערן אינגעראַמט אין דער צווישנצייט פון אַנגעצייכנטער אַרבעט — און רייזע.

מען זעט מענטשן — אין פּלוג. מען רעדט צו זיי אין טערמינען פון סאָציאַלאָגיע און עקאָנאָמיק, מיט אַנדערע ווערטער: מען אָפעלירט פֿאַר שטיצע סיי פֿאַר דעם נערוו פון דער באַוועגונג — דער צייטונג — סיי פֿאַר דער אַרגאַניזאַציע, וועלכע מען פֿאַרטרעט.

ביידע בויען אַ בריק צווישן דעם אַמעריקאַנער פּילקעפּיקן האַרעפּאַש — דעם עולם אין דעם לאַנד פון דעם נייעם מענטשן — דעם סאָוועטן־פֿאַרבאַנד. אין די צוויי שעה פון צוזאַמענזיין מיט דער מאַסע הערער פֿאַרגיטיקן אייך פֿאַר דער הייך אין וואַגאַן, פֿאַר דעם זיצן נעכט אויף דער וואַגאַן־באַנק, פֿאַר וואַרטן אויף אַ קליינער סטאַנציע אויפן צווייטן צוג, פֿאַר דורכגעוואַרטע נעכט אין שלעכטע האַטעל־צימערן.

ווייל זען און פּילן און מיטפּילן, ווי מענטשן רופן זיך אַפּ אויף דעם גוואַלטיקן איבערבויען פון דער עפּאָכע — דאָס פֿאַרכאַפט אייך אַליין. דאָס לייגט אַרויף אַ גרויסע פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט, און דאָס איז אַ גרויסע פּרײַד. עס איז, ווי זען מענטשן, וואָס ווערן אַרויסגעלאָזט פון דער תּפּיסה.

דער קאַפּיטאַליזם איז באַנקראַט. דער וועג, וואָס זאָל קענען אַרויס־פּירן פון דעם כאָאָטישן קרייז פון היינטיקן לעבן, פֿאַרלירט זיך אין אַב־גרינגטן. ניטאָ קיין אויסוועג פֿאַר דעם מענטשן אין דער היינטיקער סיסטעם. און די גאַס ווײַז לעבן, וויל בעסער לעבן, וויל נאָך אַלץ לעבן אין קעמפן פֿאַרן לעבן. ניט פֿאַר אַבסטראַקטע צילן אָדער דעם פּראָפיט פון

דעם קריגס-געווינער, נאָר פאַר אַ שטיקל ברויט, פאַר אַביסל זון, פאַר אַ מענטשלעכן שמייכל.

עס פילט דעם דרוק פון דער שווערער צייט די גאַנצע משפּחה. זאָס קינד אין דער שולע. דאָס קינד אויף די טרעפּלעך פון פאַרטש בעת ער פאַרברענגט מיט הברים, די פרוי בעת זי רעדט מיט שכנים, דער אַרבעטער אין זיין גאַנצן אַרבעטס-טאַג. דער קליינער מאַן אין זיין געשעפט, ביי זיינע קויפּערס און קאַנקורענטן, די סטודענטישע יוגנט, דער פּראַפעסיאָנאַל, דער קינסטלער.

עס פילט זיך אומעטום איבערן לאַנד: דער פּאַשיזם גייט. עס רוקט זיך אָן אַ כּוואַליע, וואָס איז נאָך דאָ אויף דעם אינדול אַמעריקע נישט גע- ווען. מען פילט זי שוין גאַנץ קאַנקרעט אין מיטלשטאַנד. מען טאַפט זי שוין אָן גאַנץ בולט. דער אַרבעטער שפּירט זי שוין אויף זיין אייגענעם קערפּער. הערט זיך טאַקע צו אַמעריקע, — די גרויסע, די פּיל-מיליאָניקע, די אַפּ-גענאַרטע דורך שול, צייטונג, רעגירונג, אַדמיניסטראַציע, קונסט, עטיק און פּירערשאַפט. הערט זיך צו דער אַרבעטער דער יידישער, — דער אַמאָלי-קער עמיגראַנט, דער פון "גרויסע יוניאָן-פּירער" געפּירטער און אין אַ בלינד געסל פאַרפּירטער; הערט זיך צו דער יידישער מיטלשטאַנד; הערט זיך צו דער אַמאָליקער האַרב-אינטעליגענט, אַנאַרכיסט, עקסטערן, גאַטזוכער און אַטעאיסט. אויך דער דאָ פאַרבלאַנדזשעטער, "אידישיסט", "פּאָלקיסט", און קוֹרטוריסט און סתם ייד.

**

אַ גרויסער אונטערשייד איז זייער צוהערן זיך היינט און מיט דריי יאָר צוריק. דער באַשטאַנד פון צוהערערשאַפט איז געוואָרן אַן אַנדערער, אַן איינזיטלעכער, אַ קאַנדענסירטער, אַ מער אינטעליגענטער. דער עולם קלייבט זיך פּאַנאַדער און לייענט צייטונגען, פּאָדגט-נאָך בעסער. דער עולם אויף די לעקציעס איז שוין ניט אַ ספּעציפּישער, בלוז אין דער יידישער פּראָב-לעם פאַראינטערעסירטער. עס איז שוין ניט נאָר דער "איקאָר" אין וועמעס טעטיקייט און צוציאונגס-קראַפט דער צוהערער איז פאַראינטערעסירט. עס איז די אַלגעמיינע אינפּאַרמאַציע, וועלכע ער וויל באַקומען; עס איז דער וועלט-שטורעם, וועמעס כּוואַליעס ער וויל אויפּכאַפּן, ווי אין אראַזיאַ. מען וויל הערן גרוסן פון אַ לאַנד, פון וועלס, פון סאַאַר-געביט, פון פּוילן, פון דער אונטערערדישער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט אין דייטשלאַנד, פון דער מעגלעכקייט פון אַ מלחמה קעגן סאַוועטן-פאַרבאַנד; מען וויל אויך הערן וועגן דער מאַס פון פאַרטידיקונגס-פּיאַיקייט פון דער רויטער אַרמיי. אזו דאָס טייערסטע אין דעם נייעם צוהערער: מען שפּירט אַ הייסן וואונטש

צו הערן, און סאָוועטנלאַנד איז גרייט, אַבסאַלוט גרייט זיך צו פאַרטיידיקן. מען ווויזט אַרויס אַ פאַרשטענדעניש פאַר די יאַרן שפּאַרוואַמקייט און נויט, און געמאַסטענע ברויט־פאַרציעס און פלייש־פאַרציעס און ניט געניג שיד — טאַקע ווייל די רויטע אַרמיי האָט געדאַרפט האָבן די שווערע אינדוסטריע פאַר איר פאַרטיידיקונג אויך.

עס איז איצט פייכטער צו ריידן. מען באַקומט אַ ריזיקע באַפרידיקונג פון ברענגען גרוסן פון דער וועלט, וואָס הייסט „אויסלאַנד“. און פון נאָך ווייטער — פון סאָוועטן־לאַנד.

אַן אַמעריקאַנער האַטעל

ווען עס הענגט אין דרויסן אויף דער טיר פון האַטעל אַ צעטל, אָו מען זאָל ניט שטערן דעם גאַסט, קלאַפט מען ניט באַגינען צוצוראַמען דאָס ציי־מער. אויב עס הענגט ניט אַזאַ צעטל, עפנט מען די טיר, אָן צערעמאַניעס, מיט אַ צווייטן שליסל, וואָס יעדע שטוב־מיידל אָדער פאַרוואַלטערין פון האַטעל האָט ביי זיך. בדויו אין זייערע טייערע האַטעלן, וואו עס איז פאַ־דאָן אַ גרויסער פּערסאָנאַל, וואָרט מען ביז דער גאַסט וועט פאַרלאָזן דאָס צימער. דאָן ערשט גייט מען אויפראַמען דאָס צימער.

אין מיין טיר קלאַפט מען אָן. איך הער דעם גאַנצן פרימאָרגן, ווי דער „וואַקיום“ אַרבעט אויף דעם טעפּיך פון קאַרידאָר. איך הער ווי מען רעדט צווישן זיך וועגן לידיקע אָדער פאַרנומענע צימערן, וועגן עסן, וואָס מען באַשטעלט פון רעסטאָראַן און וואָס דאָרף אַריינגעטראַגן ווערן אין דעם אָדער יענעם נומער. ווייס איך שוין, אָו איצט גייט מען צוראַמען מיין ציי־מער. עס קומט אַריין אַ קליין־געוויקסיקע צאַרטע פרוי, שוין אין די על־טערע יאַרן, זייער אַ בלאַסע, זייער אַ מאַגערע, מיט קליינע בלויע אויגן און מיט אַ הויכער, אויטגעפּוצטער פריזיר. קאַנטיק, פּרעמדע האָר. זי טראַגט אַ בלוי אויפּפאַרם, און רעדט שנעל. גערווען.

„ביי איך, — זאָגט זי, — איז כמעט ניטאָ קיין אַרבעט צו טאָן. אַלץ

איז אויפן אָרט. אויפן פּלאַץ איז גאַרניט אָנגעוואָרפן...“

אויך ושווייג. דאָן פאַרענטפּער איך זיך, אָו איך לייען אַ סך אין איך טראַג אַלליין אַרויס די צייטונגען אין „סטאַר־רום“, וואו מען פאַרברענט זיי. זי דערציילט, אָו זי מוז צוראַמען פון אַכט אינדערפרי ביז פינף פאַר־נאַכט גאַנצע 27 צימערן. זי קלאַגט זיך, אָו זי האָט ניט קיין כוח. זי האָט ניט לאַנג צוריק געהאַט אַ גערוון־צוואַמענברוך, ווייל זי האָט אין ריעל־עסטעיט פאַרלאָרן 35 טויזנט דאָלאַר, וועלכע זי האָט, לויט דער עצה פון איר שוואַגער, נאָכן טויט פון איר מאַן, אַריינגעלייגט אין די „ביזנעס“.

איז זי געוואָרן קראַנק פון צרות. זי האָט געמוזט זוכן אַרבעט. צוב
ערשטן מאָל אין איר לעבן דאַרף זי די אַמאָליקע שטרייבונגען ראַמען צימערן
אין אַ האַטעל פאַר 10 דאָלאַר אַ וואָך. מיט דריי יאָר צוריק האָט דער
האַטעל געשניטן די שכירות. זי פלעגט פריער באַקומען דרייצן דאָלאַר
אַ וואָך.

„27 צימערן אַ טאָג — דאָס איז צופיל פאַר מיר, — זאָגט זי. — איך
האָב אַ טאַכטער, וואָס אַרבעט אין אַן „עקס־רעי“ לאַבאָראַטאָריע פאַר 15
דאָלאַר אַ וואָך. מיר לעבן צוזאַמען, מיר ביידע — און עס איז קוים גענוג
פאַר אונדז. פון קיין זונטאָג ווייס איך ניט. איין מאָל אַ וואָך — דאָנערשטאָג
— בין איך אין דער היים. וואָש איך די וועש און פאַרריכט די זאַכן. ניט
לאַנג צוריק בין איך געפאַרן אונטער אַן אויטאָמאָביל, וואָס איז אַנגעלאָפֿן,
פון אַ שיכור'ן שאַפער געטריבן, און מיין רעכטע האַנט און די פלייצע איז
צעבראַכן געוואָרן. איך בין אָפגעלעגן ניין מאָנאַטן אין האַספיטאַל, און מען
האַט מיר בלוז באַצאלט 200 דאָלאַר. עס איז שלעכט. עס איז ביטער אויך
דער עלטער צו אַרבעטן אזוי שווער. איך בין אזוי גערזוען. אַבער די אַר-
בעט אַליין מאַכט מיך ניט אַזוי אומגליקלעך, ווי די באַהאַנדלונג פון איי-
ניקע געסט.

„אַט, למשל, — דערציילט זי ווייטער, — אין נומער 600 וואוינט אַ
מיידל, וואָס ווערט אויסגעהאַלטן פון אַ פאַרהייראַטן מאַן. זי שיכור'ט גאַנצע
נעכט, און שטייט ערשט אויף דריי אַזייגער נאַכמיטאָג. זי רייצט זיך מיט מיר
און לאַכט פון מינע ציטערדיקע הענט.

„איין מאָל האָב איך ניט אויסגעהאַלטן און האָב איר געזאָגט: אַזאָ ווי
דו וואָלט איך אפילו ניט גענומען אַלס דינסט צו מיר אין שטוב, און איד מוז
דיר נאָך באַדינען. דו וועסט זיך אַמאָל נאָך דערמאָנען אַן מיר.“

„און וואָס מיינט איר? האָט זי זיך באַקלאַגט פאַרן פאַרוואַלטער און
מען האָט מיך געוואָלט אַפזאָגן פון דער שטעלע. איך האָב זיך צעוויינט.
איצט רייך איך אפילו גאָר ניט צו איר. און ווער איז, מיינט איר, איר
פריינט? אַ גענגסטער. ער איז געווען צווישן די, וואָס האָבן אַ צווייטן
גענגסטער דערמאָרדעט דאָ אונטן, אין „לאַנטש־וועגאָן“. ווען פאַליציי איז
געקומען, זיינע זיי ביידע — זי מיט אים — שוין געווען אין צימער דאָ.

„גענגסטערס זיינען אין נומער 600. אין דער פרי שטייען פלעשער פון
שנאַפס ביי דער טיר, צוזאַמען מיט רעשטלעך שפייז אין די טעפערלעך,
צעבראַכענע גלעזעלעך און קעסטעלעך פון מתנות, וואָס דער פריינט ברענגט
פאַר איר.“

אין נומער 601 איז שטיל דורכן טאָג. מען שטאַפט. דער מאַן איז אויף
נאַכט־אַרבעט, זיבן אין דער פרי קומט ער צוריק, פייפט, נעמט אַ באָד און

גייט שלאָפן, פיר צווייגער נאָכמיטאָג גייט ער אָוועק. די פרוי מיט די קינדער זיינען אין אַהאַיאָ. ער האָט פאַרלוירן אין קרויזס זיין גוטן פּאַסטן. אַרומגעגאַנגען אָן אַרבעט. געשיקט דער פאַמיליע צו דער פרויס עלטערן. איצט האָט ער צוריק באַקומען אַ שטעלע. אָבער עס באַצאלט זיך ניט צו ברענגען צוריק די פאַמיליע, ווייל די שטעלע איז ניט אויף לאַנג. אין 599 וואוינט אַ טענצער. ער לערנט מיידלעך און בחורים די מאָדערנע טעניץ. ער האָט זיין פּראָפּעסיע. ער וואָלט בעסער געוואָלט גיין עטלעכע מאָל אַ טאָג איבער אַ דאָרף-יוועג, אויף גראָז און איבער בוים-צווייגן, עס זאָל ניט זיין אַזוי מוראדיק גלאַטיק, ווי דער פאַרקעט פון טאַנץ-זאַל. ער האָט עס געזאָגט אין עלעוועיטאָר צום בחור, וואָס איז אים מקנא. יענער האָט זיך פאַר אים געקלאָגט: „דו טאַנצסט, און איך מוז פירן מענטשן אַרויף און אַראָפּ — אָן אַ צייל“.

ביינאַכט זיך אַלעמאַל אַ שעפטשענדיקע שטים אַנטקעגן מיין טיר: דאָס קומט דאָס מיידל אַהיים מיטן גענגסטער-פריינט.

שפעט ביינאַכט זיצן מענער פון אָן אומבאַשטימטן אויסזען אין דער קאָפּעטעריע. זיי אילן זיך ניט אַהיים. אפשר האָבן זיי ניט קיין היים. דער גרעסטער פרייז פון אַ מאַלצייט דאָ איז 30 סענט. שאַפּערן זיצן און וואַרעמען זיך ביז אַ קונה קוקט אַריין און רופט זיי אַרויס. זיי זיצן דאָ, ווייל די נעכט זיינען נאָך קאַלטע.

מיקראָבן אין צעמענט

אַמאַל איז געווען די שטיינערנע עפּאַכע. דער מענטש האָט געלעבט אין היילן, וואָס ער האָט אויסגעהאַקט אין שטייניקע פעלזן און בערג. מען וויינט זיי היינט אין היסטאָרישע גוט-דערהאַלטענע פּלעצער, און אַ פאַרטערטער פון הויך-קאָפיטאָליסטישע לענדער, וואו עס רעגירט דאָס העכסטע וואַרט פון טעכניק, קוקט מיט אַ געוויסער איראַניע פון אויבן אַראָפּ אויף זיין פאַר-טויזנט-יאָריקן מיטמענטש פון דער פאַרגאַנגענהייט.

היינט איז דאָס צייטאַלטער פון צעמענט, בעטאָן, קאָנקרעט, שטאַל און אייזן.

דאָס הויז — דער זיץ פון מאָדערנעם מענטש, פון זיין מאַרד און זיין געניוס — איז אַ פעסטונג. עס איז פאַרזיכערט קעגן קעלט און קעגן היץ, קעגן פאַרפלייצונג און קעגן שרפה, קעגן אַ ווירבֿל-שטורעם און קעגן ערד-ציטערניש, אפילו קעגן קולות פון דרויסן. דער קאָפיטאַל האָט איבערגע-נומען די ירישה פון דער פעאַדאַלער געזעלשאַפט, אָבער אַנשטאַט שטיינערנע שלעסער, מיט קאַלבריקן און וואַטער-גריבער אַרום, האָט ער אויסגעבויט

די נייע קאפיטאליסטישע פאבריקן. גרויס-קאפיטאל האָט געמיינט, אָז דאָ וועט ער נישט דורכלאָזן קיין איין ציג-ווינטל פון דרויסן, קיין איין עלער-מענט פון אונדזער נישט-קאפיטאליסטישער לופט. קיין איין מיקראָב פון צעפּוילונג. אָבער זיינע האַפּענונגען זיינען ניט מקוים געוואָרן.

אַנטקעגן די גרויסע פרעזיריס פון קאַנאַדע ליגן צוויי לענדער: אין צפון — אַלַאָסקאַ אין דרום — די פאַראייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע. אַלַאָסקאַ איז אַן אָפּגעשטאַנען קאַלט לאַנד מיט מאַנגאָלישע פּישער, עסקימאָסן און יעגער. אַ פּליסיק, ערלעך, פּרימיטיוו סאַלק. נאָך אין דער שטיינערנער עפּאָכע, אַזוי צו זאַגן. ווען דער טאַטע ווערט אַלט, בעט ער דעם זון אַרויס-פירן אים אין דער „טונדראַ“ — דעם שניי-סטעפּ פון צפון — און האָרט אים אויסשניידן אין האָרטן שטיין אַ קבר און אים איבערלאָזן. און דער עסקי-מאַס טוט עס. און דער אַלטער טויט-קאַנדידאַט וואָרט געדולדיק עטלעכע מעת-לעת אויפן טויט. קומט דער טויט נישט צו דער מינוט פון זיך אַליין, ווערט דער אַלטער צוגעפּרירן אין שניי-קבר. אָבער דער ציל איז זע-ר גרייכט. און די טראַדיציע לעבט ווייטער פון דור צו דור.

דאָס צווייטע לאַנד — דער פּערל אין דעם קראַנץ פון קאפיטאליסטישע לענדער, מיט וואונדער פון טעכניק, מעדיצין, קונסט און גענוס, מיט אייז-בעטאָן, וואָס איז געוואָרן וואַכעדיק אין אַלטעגלעך. דאָס לאַנד פאַרלענגערט דאָס לעבן פון אַלטע מענטשן מיט אַדע כוחות — אויב זיי זיינען... ריין. דאָס לאַנד זשאַלעוועט נישט קיין געלט פאַר דער וויסנשאַפט צו איינאַר-דענען לאַבאָראַטאָריעס און קאַבינעטן צו דערהאַלטן ביים לעבן סיי די פאַר-טרעטער פון קאפיטאַל, סיים דעם קאפיטאַליזם אַליין. עס ווערן געמאַכט פּרואוון צו מאַכן געזונט מענטשן, וואָס לייזן אויף אַנגינאַ פעקטאריס (אַ ברוסט-זשאַבע), אַדער קענסער — און עס ווערן געמאַכט פאַרצווייפלטע פּרואוון צו ליקווידירן דעם עקאָנאָמישן קריזיס, צו סטאַביליזירן די וואַלוטע, צו פאַרזאַרגן אַלע פאַבריקן מיט אַרבעט.

צוליב וואָס טוט זיך עס? צוליב וואָס מלחמה-ציגרייטונגען און פאַכן מיטן שווערד און קנאַקן מיט די שפּאַרעס?

ווייל אין צעמענט האָבן זיך באַוויזן... ווערים. ווייל דער פונדאַמענט שאַקלט זיך, ווי אַ שוואַכער צאַן. ווייל די גרויסע זיילן פון קאפיטאַל ציטערן. ווייל אַ פערמענט צעברויזט די קאפיטאליסטישע פליסיקייט און זי נייטיקט זיך אין אַן עפענונג — אַנדערש וועט זיין אַן אויפרייס פון אינעווייניק. די שטאַרקע, וואַלצע פּעסטונג ווערט אונטערגעגראַבן. די ווערים ליגן אייער-מיקראָבן, זיי צעזעצן דעם בעטאָן — ווי דער טראַפּן וואַסער, וואָס היילט-אויס דעם שטיין.

אבער קיין הילף איז ניטא. נויטיק — א קאפיטאלע רעמאנט פון אויבן
 ביו אראפ.

**
 *

אין א קליינער שטאט, וואוסטער, מאסאטשוועטס, זיצט אין אייגענעם
 אַרבעטער־צענטער, אין א געוויסער פרילינגס־נאַכט, אן עולם יידישע צו־
 הערער. עטלעכע אַרבעטער, די איבעריקע זיינען קליינע געשעפטסלייט,
 וואָס שמייכלען אליין צום וואָרט „געשעפט“, און סתם האָרעפּאָשניקעס. אַ
 פאַרוואָרפּן ווינקל. אַ קליין אַרט. דאָס לעבן איז אזוי ווייט פון אמתן לעבן.
 און אַפּטמאַל פּרעגט מען זיך: ווער דאַרף אייך דאָ האָבן — דעם לעקטאָר?
 אַבער מען רעכנט זיך מיט פּערציק אַנוועזנדע אין האַל און מיט צוויי
 הונדערט שול־יידן, צו וועלכע די פּערציק וועלן אפּשר אַמאַל ריידן. (יענע
 זיצן דערזויל ביי דער „יידישער שעה“ און שלאָפּן אין ביי די קלאַנגען פון
 אַמאַליקע „סעקאַנד עוועניו“ טעניץ). דאָן קומט צו אייך צו נאָך דער לעקציע
 אַ דייטשער אַרבעטער, וואָס איז אין אַמעריקע אַ וואָסערע צוואַנציק יאָר, און
 רעדט צו אייך אויף יידיש. אַז ער איז אַ דייטש, דערזווייטט איר זיך שפּעטער
 פון אונדזערן אַ חבר.

דער דייטש גייט אויף אַלע אונדזערע לעקציעס, ווייל ער איז מיט דער
 לינקער באַוועגונג. ער האָט אויסגעהערט דעם באַריכט וועגן נאַצי־דייטש־
 לאַנד, וועגן דעם פּלעביסציט אין סאַאַר־געביט, וועגן דעם עקאָנאָמישן און
 פיזישן אונטערגאַנג פון יידן אין פּוילן, וועגן אונדזער קאָמף פאַר אַ פאַר־
 אייניקטן פּראָנט. און ער פּרעגט, אין זיין נאַיוויטעט פון אַ קעמפּערישן
 אַרבעטער אויפן שטח פון פיר טויזנט מייל פון דייטשלאַנד, צי די דאַרטיקע
 יידן זיינען אַלע אַרגאַניזירט אין אַן אַנטי־פּאַשיסטישער באַוועגונג... צי זיי
 גיבן אַרויס אַ פּאַליטיש־קעמפּערישע צייטונג?

אין דייטשלאַנד איז דאָס די „ראַטע פּאַנע“, אין פּוילן — דער „טשער־
 וואַני שטאַנדאַר“. די ניט־אַרבעטער זיינען אַבער פּאַסיוו, אַדער זיי געניסן
 געוויסע פריווילעגיעס, אפילו אויב זיי זיינען ציוניסטיש אַרגאַניזירט. דאָן
 מעגן זיי אַפהאַלטן זייערע זיצונגען און קאַנגרעס — אפילו געפירט פון
 „סאַציאַליסטן“ — לעגאַל.

„אַ שאַנד“, — זאָגט דער דייטשער אַרבעטער, — דאָס איז דאָך פאַר־
 ראַט!

און אַ מאַדנע זאָך: דורך דעם איין דייטש, וואָס קומט צו דער לעקציע,
 באַקומט דער גאַנצער אַונט אַן אַנדערן, אַ נייעם אַנשטריך. דער דייטש איז
 געווען אַ מעכאַניקער אין זיין פּאַטער היים. ער האָט דאַרט יאָרנלאַנג אינ־
 דערפּרי אַנגעפילט די בלעכענע באַנקע מיט קאָווע, זיין פּרוי פלעגט אים

מיטגעבן א סענדוויטש, און אין אַװנט פלעגט ער גיין אין זיין פאַראיין: ער האָט געאַטעמט מיט קלאַסן-קאַמף, מיט פראַטעסט, מיטן פאַרלאַנג צו לעבן אַנדערש.

**

אַמעריקע איז אַזוי פּרעמד אונדז — די ניט-לאַנג געקומענע דאָ. עס איז אַזוי פיל אַנדערש דאָ לאידער אויף אַ פאַרזאַמלונג אין פאַרזי אַזער אַנטווערפן; פון לאַדזש און ביאַליסטאַק שוין גאַר אַפּגערעדט. איז ווערט מען שפּאַרעוודיק מיט עקסטאַזן און שמחות. דערפאַר געדיענקט מען זיי „געדריכט“ און יאַרלאַנג.

איך ווייס ווי שווער עס קומט אָן דאָ אין לאַנד אַנצופירן מיט אַ פּראַלע-טאַרישער קולטור-באַװעגונג, מיט אַ טעאַטער, אַ טאַר, אַ גימנאַסטישן קרייז. קומסט פון דער אַרבעט פון דרויסן, פון דער גאַס און נאָך אָן אַװנט אין הויז, איז שווער ווייטער צו גיין עפעס טאָן, עפעס הערן. דערפאַר בין איך אין אַ געוויסן זין דאַנקבאַר געווען יעדן מענטשן, וואָס איז געקומען אין הייסע זחמער-אַװנטן אָדער קאַלטע שטורעם-נעכט, מיט רעגנס און דונערס — צו אַ לעקציע.

און איצט נאָך אַ פּרייך: דער פאַרהאַנג אויף דער בינע גייט אין דער הויך, און אַ כאַר פון אַ פּערציק חברים און חבר'טעס זינגט. יונג, קרעפטיק, רחפנדיק קלינגען די שטימען. רויטע בענדלעך אויף ווייסע בלוזקעס. טייערע, נאָענטע פּנימ'ער. פאַטעטיש און מוטיק קלינגט האַנס אייולערס: „מיר זיינען די זומפ-סאַלדאַטן“.

אין קען גאַרניט דערציילן, ווי גוט עס איז געווען יענער אַװנט אין אַ שטאָט אין קאַנעטיקוט. דריי לידער האָט דער כאַר געזונגען. געוואַלט צו-געבן אַביסל קונסט צו דער פייערונג פון זיבן יאַר ביראַבידזשאַן. געגעבן דאָס בעסטע, וואָס די חברים פאַרמאָגן: זייער חבר'שע ביישטייערונג. גאַר אַנדערש האָט זיך דעמאַלט גערעדט: אַ מתנה פאַר אַ מתנה.

דאָס מיידל פון טאַמאַשאָוו

ג י ב א .

צוויי דינע, צארטע סאַמעט-קלאַנגען
האַבן אין אַ צויבער-נעץ
די הערצער פון אַ דור
געפאַנגען.

עס האָבן דורות, מן הסתם, געדולדיק זיך באַמיט,
ביז ס'האַט אַזא, ווי זי,
אין אונדזער פּרוכט-גאַרטן
קאַלירפול זיך צעבליט.

אַט שטייט זי דאַרט,
דאָס וואונדער-קינד פון פּאַלק, —
און מיט די שטראַלנדיקסטע פאַרבן מאַלט
קאַנטורן פון אַ ווייטער, ווייטער וועלט;
און ס'האַבן אַלע זייגערס אויף די ווענט
זיך פּלוצלונג אָפּגעשטעלט ...

אַט וואַרפט זי איבער אַקעאַנען, גרינג און האַפּערדיק,
אַ בריק. —
און ווייטע קאַנטינענטן ווערן נאַענט
אונדזער חלומ'דיקן בליק.
(זי איז אַליין אַ שווימענדיקער קאַנטינענט,
וואָס רייסט זיך אימפּעטיק פאַרויס,
פאַרויס,
און קיינמאַל ניט צוריק ...)

זי עפנט ברייט פאר אונדז א טויער נאך א טויער,
און פירט אונדז מיט איר זילבער-קלארן
קלינגענדיקן קלאנגען-וועג
אין ערגעץ ווייט און ווייט
אוועק...

דאס איז דאך זי,
דאס מיידל מיט די גרויסע, מילדע, קלוגע אויגן,
וואס האט מיט צימער-צאפלידן נייגער
געבלעטערט און געפארשט
אין פרומען זידנס בוידעם-שמיבל
און געפונען:
אן עכא-קלאנג פון פוילנס פרייהייט-גלאק,
וואס איז געלעגן א פארשטוממער
צווישן בלעטער פון א ביכל
געל און שווארץ;
אן עכא-קלאנג,
וואס אויפגעצימערט האט פיל-כוואליק
אויף די צארטע סטרונעס פון א וואכזאם
מיידלס הארץ.

דאס איז דאך זי, —
וואס איז מיט צימערדיקע טריט ארום
פון טאטנס הויז
א גאט א לעבעדיקן אויפזוכן אין נאענטן קאסטיאל,
און האט אים — ניט אין הימלדיקע הויכן —
געפונען,
נאר אין לעבעדיקן, אויפגעוואכטן פאלק:

צווישן לאדזשער הונגעריקע וועבער
און צווישן אויסגעבלייכטע מיידל-פנימער
אונטער גרויע קנולנדיקע רויכן;
און שפעטער:

אין דער קללה-פולער, אכט-חדשימ'דיקער תפיסה-צעל;
 און שפעטער נאך:
 אויף די שלאכט-פעלדער פון בארצעלאנא,
 און מאדריד און מערועל.

אט שטייט זי דארט... די פלאטערדיקע זעגל-שיף,
 וואס איז נאר-וואס אריין אין פארט,
 באלאדן מיט ידיעות און מיט גרוסן
 פון א טויזנט און איין ארט.

אט טוט א וויי פון איר געשטאלט
 דער קילער אטעם פון די אלפן-בערג;
 און אט —
 די מילדע קרימער אויפדערנאכטן;
 און אט —
 די הייסע פיבערדיקע קאנאנאדעס
 פון מאדרידער שלאכטן...

דאס אויג איז שארף,
 און וואס דאס אויג פארנעמט, —
 פארבלייבט אין הארץ, ווי אין א פויסט א זיכערן,
 פארקלעמט.

דאס הארץ איז טיף
 און צאפלידיק און גערן, —
 און ס'איז ניט פרעמד איר יענעם פרייד
 און יענעם צער און טרערן:

דער שניידער-יונג פון מינסק,
 דער וועבער-יונג פון לאדזש,
 די נייטארין פון ווארשע, —
 איין לאנגע, זויבער-ריינע, פליגל-פאכנדיקע,
 פאנען-טראגנדיקע פ ר ש ה .

(איך האָב די נעמען, פאכן און די שמעט
 ניש-ווילנדיק צעדרייט.
 און מיט קיין בילדער-מעטאפארן ניש באַגלייט.
 עם האָט געפעלט אַ האָר
 איך זאָל פאַרגעסן נאָך אַ פאַר :
 דעם ווילנער היטל-מאַכער און דעם בלעכער פון אַדעס.
 אַז איך פאַרגעס!
 וואָס בין איך — גינאַ ? כ'זאָל געדענקען
 דעם נאַמען און דעם פאַך און דעם אַדרעס ?)

און היינט ביסטו מיט אונדז, דו,
 וואָס האָסט אַרויסגעצויבערט מיט דיין לשון-אינסטרומענט
 די אַלערלייאיקע געשטאַלטן,
 און אויסגעקריצט פאַר זיי אין אונדזער האַרץ
 אַ מאַנומענט.

איז, אַ גוט יום-טוב דיר און מזל-טוב,
 מאַכטער ליכטיקע
 פון מאַמאַשאַוו.

יאַנואַר 8, 1961

אין לאטיין-אַמעריקע

דער שפּאַנישער פּאָלקס-מענטש

דער שפּאַנישער פּאָלקס-מענטש האָט אַרײַנגעבראַכט אין זײַן אײַם-
גראַציע-לאַנד זײַן גרויסן פּרײַהײט-זײַן, אױסגעשטאַלטיקט אין די קאַמפּן קעגן
די פּעאַדאַלע דעספּאָטן און מאַדערנע מאָנאַרכן.

ער האָט געבראַכט זײַן גרויסן חוש פּאַר אײַנטערנאַציאָנאַלער סאַלידאַ-
ריטעט, געפּעסטיקט נאָך אין די צײַטן פּון גאַלערן-שקלאַפּעריי אױף די
אַפּריקאַנער און אַמעריקאַנער מערק, פאַר מענטשן-פּי, אונטער דער בײַטש
פּון אױפּזעער אין די צײַטן פּון לײב-אײַגנטום.

ער האָט געבראַכט דעם אומגעהויערן טעמפּעראַמענט פּון רעוואָלוציאַ-
נער, וואָס פאַרטיידיקט זײַן מענטשלעכן כּבּוד מיט זײַן פּויסט, אױב קײן
פּאַסטער געווער איז נײַטאָ אונטער דער האַנט.

ער האָט געבראַכט מיט זײַך דעם זײַן פאַר דעם קאַלעקטיוו נאָך פּון די
דאַרפּישע עקזעקוציעס, בעת מ'האַט גאַנצע געגנטן געשטראַכט אין שפּאַניע
פאַר נײַט וועלן אַרױסגעבן דעם „מוטינעראַ“ — דעם וואָס האָט גערופּן צו
רעוואָלט.

און דער אַרגענטינער „גאַוטשאַ“, און דער אַרעמער ערדלאָזער „פּעאַן“
— די „פּאַרם-האַנט“ — האָט זײַך געלערנט: סײַ פּון זײַן שפּאַנישן הבר,
סײַ פּון זײַן רױב-גיריקן פּריץ, דעם „עסטאַנטיעראַ“, און בעת די אַרגענטי-
נער פּויערים וואָבן ענדלעך געמאַכט אַן אױפשטאַנד קעגן די שפּאַנישע
זערשער, האָט דאָס האַרעפּאַשנע פּאָלק אין אַ העלדישן מאַסן-קאַמף באַר-
זיגט דעם אַקופּאַנט און פּון אײַם באַפּרייט, אין 1810, דרײַ לענדער: אַר-
גענטינע, טשילי און פּערו.

אין אַ בײַשפּיל-פּאַן העראַאישן פעלד-צוג אײבער די בערג — די אַנדן
— מיט אַקסן-געשפּאַן און פּרימיטיווע מיטלען האָט מען אַראַפּגעטריבן אײ-
בער די בערג די שפּאַנישע אַרמײען און באַפּעסטיקט די געבורט פּון דרײַ
רעפּובליקן. דאָס האַרעפּאַשנע פּאָלק האָט געקעמפט, און די אַרגענטינער
בורזשואַזיע האָט אַראַפּגענומען די פּרוכט פּון דעם וײַג: זי האָט די ערד
גענומען פאַר זײַך צעטיילטדיק זײַך מיט די קלױסטערס. דאָס פּויערטום איז
געוואָרן פאַרוואַנדלט אין שקלאַפּן.

אפילו דעם באַפּרייער פּון שפּאַניעס יאָך — דעם גענעראַל סאַן-מאַרטין

— האָט מען פאַרטריבן קיין פאַרזי, וואו ער איז געשטאַרבן אין בולאַן, אין דער עמיגראַציע.

און היינט קעמפט ווידער דאָס שפּאַנישע פּאָלק — פּויערים, אַרבעטער, די יוגנט, אינטעליגענץ — קעגן פּריציפּים, פּעאַדאַגאָג, קלויסטערס און אַרמיי־לייט, וועלכע דער פּאַשיזם האָט מאַביליזירט צו פאַרטיידיקן זיינע פּאַזיציעס. שוין דריי וואָכן, ווי די וועלט שטייט פאַר דעם העלדישן קאַמף, וואָס אַנטוויקלט זיך דאָרטן אויפן פירענעאישן האַלב־אינדזל, און וואָס ברענגט צו אונדז ווידער אַזוי נאַענט די עפּאָכע פון „אַסטוריאָס“ און פון ווין, ליניץ און גראַץ אין אַרבעטער־אויפשטאַנד פון 1934.

יעדע שעה גיסט זיך דאָרט דאָס טייערע, הייסע פּאָלקס־בלוט אין פאַר־טיידיקונג פון פרייהייט און דעמאָקראַטיע קעגן באַרבאַריי און פּאַשיזם. און, אפּשור, אין ערגעץ אין דער גאַנצער קאָפיטאַליסטישער וועלט פירט מען ניט מיט אַזוי שטאַרק און ברידערלעך מיטן שפּאַנישן פּאָלקס־פּראָגראַם. ווי אין די אַרבעטער־קוואַרטאַלן פון בוענאָס־אירעס, ראָזאַריאַ, קאַרדאַבאַ און די גוואַלטיקע „פּריגאַריקאַס“ און פּרי־שֶׁסֶלֶאַדאָן, אויף די תּבוּאה־עלֶע־זאַטאַרן און אין די איינבאַן־שעפּער פון אַרגענטינע: זיי האָבן שוין דאָרטן אַמאָל איבערגעלעבט אַ פּאַשיסטישע איבערקערעניש און זיי האָבן נאָך דעם טעם פון אַ פּאַשיסטישער רעגירונג...

און בלויז די פאַראייניקטע קראַפּט פון גאַנצן אַרגענטינער אַרבעטער־קלאַס אין יאַנואַר 1936, וואָס האָט אין אַ גענעראַל־סטרייק פאַראַזירט די שטאַט בוענאָס־אירעס און אַ טייל פון דער פּראָווינץ, האָבן די זעכציק טויזנט בוי־אַרבעטער צו פאַרדאַנקען זייער זיג נאָך אַ דריי־הדשימ־דיקן סטרייק. און בלויז די מורא פאַר דער קראַפּט פון דעם פּאָלקס־פּראָגראַם, וואָס האָט דעם 1טן מאַי 1936 מאַרשירט אין אַ צאָל פון אַ פּערטאַ מיליאָן איבער די יום־טובֿ־דיקע גאַסן פון בוענאָס־אירעס, האָט אָפּגעהאַלטן די רעגירונג פון אַנ־פּאַלן אויף די מאַרשירנדיקע מאַסן אין צענטער.

איינצולע אַנפּאַלן אויף אַרבעטער־קאַלאָנעס זיינען געווען אין די פאַר־שטעט — און דאָס איז דער פנים פון פּאַשיזם. ער פּאַלט אָן אויף דעם אַנדוואַכערן קעגנער, פון רוקן, פון אַ זייט — נישט ווי דער אַרבעטער — ברוסט קעגן ברוסט.

אַ מעכטיקן אַפּקלאַנג אין דרום־אַמעריקע האָט אַרויסגערופן דער פּאָלקס־פּראָגראַם אין שפּאַניע. בעת די וואָלן אין פעברואַר האַי־יאַר, געדיכטע גרופּעס מענטשן, אַנגעשטעלטע, אַרבעטער נאָר־וואָס פון דער אַרבעט, סטודענטישע יוגנט, זיינען געשטאַנען שעה־ן־לאַנג פאַר די געביידעס פון גרויסע ציי־טונגען, וואו עלעקטרישע רעקלאַמע־קייבס האָבן געוווּן דעם זיג פון די שטים־צעטלען אין די פאַרשיידענע שטעט פון די פּראָווינצן אין שפּאַניע.

און די בעמיען זיינען געווארן טייער. פונקט אזוי ווי אזוייעדא אין לינץ, אטאקרינג און דער מארקס-הויף זיינען אונדז געווארן טייער אין די פעב-רוואר-טעג פון 1934, ווערן איצט אין אונדזער זכרון פאראייביקט די בעמיען פון טאלעדא, מאדריד, סאן-סעבאסטיאן, וואלענסיא, קאל דע לעאנע, גוא-דאו-אמא-פאס... זיי ווערן פאר אונדז דענקמעלער, אויף וועלכע ארבעטער-קעמפער רוען...
בווענאס איירעס, 1936.

עס דערמאנט זיך...

איך גיב אַ קוק אויף צוריק — און אַט ליגט פאַר מיר דער לאַנגער וועג: פון צפון-קאנאדע — פון דעם שטעטל עדמאנטאן, פאַרשאַטן אין שניי-שטורעמס צווישן אייז-באָדעקטע בערג — ביז צו די שטרעקעס פון פאַטאַגאָניע, דרום-אַמעריקע.

אַ וועג ווי אַ שלאַנג, בויגעווידיק און גרויזאַם, רואיק און וואולקאַניש-באַוועגט, פוּל מיט אויסברוכן, אַלעמאַל מעכטיק-שיין.

נאָך אַ רייע פון פּרעפּן מאָנאַטן איבער די צוויי אַמעריקעס, בעת דער מענטש באַדט זיך ממש אין אַ מאַסע איינדרוקן, ווערט פּלוצלונג שטיל און פּוּסט אַרום איידער ערגעץ אין אַ האַטעל-צימער, אויפן צענטן שטאַק, ביי דער זעקסטער עוועניו אין ניו-יאָרק.

פּוּסט אין גרוי, איינטאָניק און סטאַנדאַרטנע. און מען זוכט אין די זכרונות — דעם שימערירנדיקן פּאַס פון ווייט-גאַלדענעם ים פון בראַזענע, צעגליטע בראַזיליאַנער צווישן שיף-לאַדונגען פון באַוול און קאווע אין סאַנ-טאָס, אין ריאַדע-זשאַנעריאַ.

מען זוכט אין דעם סקלאַד פון זכרונות, וואָס רוקן זיך צו אייד אין שטילע נאַכט-שעה'ן אין ברענגען אפילו דעם ריח פון אַרגענטינער פרע-ריס, פון שאַרפע פאַמפּא-ווינגן. מען זוכט ברעקלעך שמועסן, מען קלאַ-מערט זיך אין צופעליקע באַקאַנטשאַפטן אין וואַגן פון אַרגענטינער „באַפּ" — דעם קאַנטינענטאַלן צוג בוענאַס-איירעס-פּאַסיפיק. מען זעט פאַר זיך פּנימער פון יידישע קאַלאָניסטן אין ליימענע, בלעד-באָדעקטע טשאַק-ראַס, וואו מען פאַרט צום שכן פיר מייל אויב מען וויל „זיך אַנטלייען אַביסל פעפער צו דער אַסאַדאַ" — דעם שעפּסענעם געבראַטנס.

דער וועג איבערן מדבר אין בערג, ים און וועלט-שטאַט איו, דאַכט זיך אָן אַ סוף. אַבער ווי עפעס אַ מאַטעמאַטישע, ריכטיקע פאַרמישע, פירט ער אַלעמאַל צו אַ מענטשלעכן דאַך: זאל דער דאַך זיין אפילו אַ זאַק אויף דריי פּלעקער אויפּגעאַנגען, אונטער וועלכן עס שלאַפט ביים סאַמע ברעג

פון שאסיי דער ארגענטינער „קאמפעניאָן“ — דער פעלד־קולדי. ווייט, ענדלאָז איז די פאמפאָ, פון אַ קלינגענדיקער שטילקייט, וואָס לעבט, ציט זי זיך צו דער זון, ציטערט אין הויכע פעלד־גרענזער, זשומעט מיט מיליאָנען אינסעקטן, קוואַקעט מיט פאַר־תומ'טע זשאַבעס און הילכט אָפּ פון זעלטענע פּאָדאָקוואַס פון פּלינקע פּרע־ייר־פּערד. דאָן פּליט אַדורך דער גייסט פון דעם אַמאָליקן פּרייען אַרגענטינער „גאַוטשאַ“ — דער באַר־זיצער פון דער פּרייער, פּאַר־קאַפּיטאַליסטישער אַרגענטינער. פּאַרברענט פון דער זון, מיטן רוטן טיכל אויפן האַלדז קעגן שאַרפע פּאַרטאַגיקע ווינטן, מיטן מעסער אין די הויכע שטיוול, צום שניידן זאַפּטיקע שעפּסן־שטיקער פון שייטער־בראַטן.

איביק זיינען אויך די טייכן, וואָס שווענקען די צעגליטע ערד. גרוי, מוטע, אָפּגורנט־טיף די „לאַ פּלאַטאַ“, ברױלעך־גרוי די „פּאַר־גאַ“, פּאַר־כישופּ'ט מיט זילבערנעם לבנה־שיין אין דער „אורוגוואַי“.

לאַנגזאַם גליטשט זיך אין הייסער טראַפּישער נאַכט די גרויסע שיף „קאָנסעפּסיאָן העל אורוגוואַי“. מען פּאַרט ווי אין אַ חלום. ווייל עס קאָן דאָך אויף קיין פּאַר נישט זיין וואָר, — אַז אַ שיף מיט עלעקטרישער ליכט מיט טאַנגאַ־מעלאָדיעס אין טאַנץ־זאַל פון ערשטן קלאַס זאָל פּאַרן איבער פּרע־היסטאָרישע טייכן, מיט לעבנלאָזע טויטע ברעגן אויף הונדערטער מייל! עס קאָן דאָך נישט זיין וואָר, אַז דער מיטן פון טייך זאָל זיין פּאַרנומען מיט דייעל־מאַטאַרן און פינקטלעכע מעכאַניזמען, און פון די וויסע, זילבערנע ברעגן זאָל אַרויסשיינען אַ צעטריקנטער שאַרבן פון אַ פּערד, וואָס איז שטיל געפאַלן פון דאָרשט און הונגער, אַז אַ שאַרד, שטיל און שווער.

עס קאָן נישט זיין וואָר, אַז פון דער שיף „קאָנסעפּסיאָן“ זאָלן אַרויס־שיינען עלעקטרישע לענטעס און מיט־שלייערן־באַדעקטע „סעניאָריטאַס“, בעת אַביסל ווייטער אויפן ברעג שטייען ביזן האַלדז אין אַ שמוציקן לייט־גרוב אַ בהמה און אַ פּאַסטוד — אַ בילד פון פּאַרברעכעדישער אַרעמקייט, וואָס פעאַדאַלע „עסטאַביסיעראַס“ האָבן געשאַפּן.

די ראַדיאָ אויפן טיטל־רייסט־איבער דעם שטהאַם פון בילדער און זאַגט, אַז עס איז קאַלט אינהרויסן, אין אַ ווינטערדיקן ראַטשעסטער.

איך פיל עס נישט. איך בין אין „טשאַקאַ“, אין שרעקלעכן קופּער־וויטן זומפיקן וואַלד, מיט טיפע בלאַטעס, רויטע בויט־שטאַמען פון האַרטן האַלץ, וואָס דערמאַנט אין פּאַרזשאַווערטן אייזן. די נאַקעטע, שטרענגע צווייגן זעען אויס ווי אַרעמס פון נקמה־מלאכים: שלאַנגען, יאַשטשערקעס, זשוקעס און סקאַרפּיאָנען האָבן זיך מיט דער קלאַגשאַפט פון נאַטור אַרגאַניזירט און פּאַר־גראָבן אין מורא־דיקע אַקאַפּעס קעגן מענטשן, וואָס וועלן קומען שטערן דעם טויזנט־יאָריקן וואַנדל פון ווערים. און אין טשאַקאַ זיינען געקומען יידן,

איטאליענער, שפאניער, סלאווענער. זיי זיינען געקומען אויסטריקענען די בלאטעס, ארויסרייסן די אייזערנע בייכער און פלאנצן באוול. מיט צוועלף יאָר צוריק זיינען אין אַט־דעם גיהנום געקומען ייִדישע קאלאניסטן פלאנצן וואַטע. זיי זיינען געקומען ווי אַדע יידן: פון פּוילן, רומעניע, ליטע.

טויזנט מאל אַ טאָג האָבן זיי זיך געווישט טראַפּנס שווייס (דאָס פנים צעביסן און אַנטצונדן); טויזנט מאל אַ טאָג פּלעגן זייערע קני זיך שאַקל לען אין שאַרפע אַנפאַלן פון רומאַטיזם אין הייסע טעג און קאַלטע נעכט, איז די פאַרפּעסטעטע טשאַקאַדוועלדער.

און דריי קינדער זיינען געבוירן געוואָרן אין דעם „טשאַקאַ“ ביי דער פאַמיליע וועקסלער, פיר קינדער ביי די אייזנבערגס. נאָך צענדליקער ביי אַנדערע. דאָס שלאַפּצימער ביי די וועקטלערס האָט נישט קיין דאָך. אין די צוועלף יאָר האָבן די מענטשן נישט געקאַנט זיך „אַרויפאַרבעטן“ אויף צו צוועקן דאָס ליימענע הויז.

זיי זיינען אַהער געקומען מיט צוועלף יאָר צוריק — יונגע, שטאַרקע מענטשן. די אַרגענטינער רעגירונג האָט צוגעזאָגט געבן ערד אומזיסט. פאַרן צום טשאַקאַגיהנום איז געווען נישט משוגעת, נאָר זוכן אַרבעט און אַ שטיקל ברויט. דער נאַפּט-לאַמפּ איז געוואָרן די קללה ביינאַכט, ווייל אויף זיין ליכט פּלעגן זיך צונויפקומען מיט אַ מוראַדיקן געזשום מיליאָנען באַ-שעפענישן מיט קלאַפּנדיקע פּדיגלען, מיט שאַרפע שטעכעדיקע מייסער. זיי פּלעגן אַריינפליען דורך דעם אַפּענעם דאַכלאָזן הויז.

און די שטערן, הייסע און גאַלדענע, האָבן מיט גייגריקייט געשטראַלט אויף די צוויי געשטאַלטן אויפן בינטל שטרוי, אויפן ליימיקן נאַסלעכן באַדן — דאָס איז געווען דאָס בעט פון דער פאַמיליע וועקסלער. פאַרקריצטע ציין בייטאַג; אינטימע, מוטיקע שמועסן ביינאַכט — און מענטשליכע, איי-ביקע ליבשאַפט.

מיט אַ יאָר צוריק — אין פעברואַר — בין איך געווען אין טשאַקאַ. די הערלעכע אַרגענטינער באַוול-אַרבעטער האָבן זיך ווי איין מענטש אַנגאַ-ניזירט קעגן די מענטשלעכע פּיאָוקעס. וואָס קויפן-אויף זייער בלוט און שווייס, אַראַפּרייסנדיק דעם אַרבעט-לויזן ביז הויט-שינדעריי.

די וועקסלערס זיינען געווען צווישן די אַרגאַניזאַטאָרן פון באַוול-סטרייק. וועקסלער מיט נאָך וועקס חברים זיינען אַרעסטירט געוואָרן. אויף אַן אמת-בראַזיאַנער אופן זיינען זיי אַריינגעפירט געוואָרן צו ווערן געפּיניקט אין אַ פּרויען-משוגעיק-קאַמער — צו עראַטאַמאַקעס...

טשאַקאַ. פאַשיזם קומט אין דער טויטקייט פון דער אייביקער פאַמפּאַ,

צו אירע ברעגלאזע טייכן. זיי ווערן לעבעדיק מיט אונדזער רוח, מיט אונדזער קאמף, מיט העלדישקייט און — מיט ענדלעכן זיג.
מענדאזא, ארגענטינע, 1936.

ראדיאָ — דער וואונדער פון אונדזער צייט

פון דעם קליינעם הילצערנעם ראדיאָ־קעסטל, פאַרבונדן מיט אומזוכט־באַרע פעדים מיט די געראַמסטע ווינקעלעך פון דער וועלט, טראָגן זיך צו אייך טענער פון אייערע גאַענטסטע, אין דעם קליינעם אינסטרומענט וועקן זיך שיקזאלן פון מענטשן אויף פאַרוואַגלטע שיכטן — אין אַרקטישע עקס־פעדיציעס — אין ערטער, וואו קיין מענטשלעכער קול און פוס האָבן גיט אָפּגעקלונגען.

אַ רוסישער אַרבעטער, אַ סאַוועטישער ראַדיאָ־ליבהאַבער, האָט דער ערשטער, מיט דריי יאָר צוריק, ערגעץ ווייט אין צפון, ביי וואַטקאָ, זייער הערט די שטימען פון סאַוועטישע מאַטראָסן פון אייז־ברעכער „מאַלינין“, וואָס איז אויף איינער פון זיינע אַרקטישע ים־רייזעס פאַרוואַרפן געוואָרן צו גוואַלטיקע אייז־בערג אין דער פּאָלאַר־נאַכט.

ער איז געווען אַ ראַדיאָ־ליבהאַבער און האָט געהיָן־לאָנג „געכאַפט“ אין דער לופטן טענער און קלאַנגען, צייכנט און „קאָודס“ פון דער מעכטיקער געהיימיניספולער ראַדיאָ־שפּראַך.

עס איז אַ וועלט פאַר זיך. קיינער זעט אייך נישט. איר הערט זיך צו. איר קענט זיך אָפּגעבן צו אייער ראַדיאָ־איינזאַמקייט. קיינער זעט נישט, ווי איר נעמט אויף די אָדער יענע ידיעה. אַזוי זיצט מען איצט ביים ראַדיאָ־קעסטל און מען דרייט אומגעדולדיק די „קילאַסאַיקלס“ מיט דער טאַנץ־מוזיק אָדער מיט די נודנע וויצן פון די „אַמוזירער“ פון די צאָר־רייכע ראַדיאָ־סטודיעס און ראַדיאָ־שעהין.

און איר זוכט איין סטאַנציע — איין לטון — איין שטימע — איין נייעס פון שפּאַניע, און איר וויינט, אַז אין פּופציק לענדער זיצן מיליאָנען און הערן זיך צו מיט קלאַפּנדיקע הערצער, ווייל זיי זיינען חברים פון זעלבן געדאַנק.

אין די צענטערס פון אַנטי־פּאַשיסטישער עמיגראַציע — אין פּאַריז, אַמסטערדאַם, לאַנדאָן און פּראַג, בריסל און שטאַקהאַלם — זיצן מיט קאַפּט־דיקע הערצער דייטשע פּליכטיגנע און הערן מיט גליקלעך־פּאַרהאַלמענעס אַטעם. אַז דייטשן קעמפן קעגן פּראַנקאָן, און איטאַליענער איבער דער גאַנצער וועלט, קעגנער פון מוסאַלינין, הערן מיט שטאַרץ, אַז איטאַליענער קעמפן קעגן מאַלאַץ אין אַראַנראָן, און אַז דייטשע און איטאַליענישע מלחמה־

וועט ער זיך קעמפן קעגן דייטשע און איטאַליענישע וויס-פראַנקיסטן אויף אַלע פראַנטן פון די רעגירונגס-אַרמייען. און רעוואָלוציאַנערע אַרבעטער פון גאַר דער וועלט הערן און לייענען די הערלעכע נייעס פון דעם בוכשטעב-לעכן פאַראייניקטן פראַנט, וואָס איז פון אַ קאַנגרעס-רעוואָלוציע, פון אַ קאָמינטערן-קאָזונג געוואָרן דער טרענטש און די באַריקאדע אין איין טייל פון דער וועלט — אין שפּאַניע. און קעגן דער נייטראַליטעט-פּאָליטיק פון דער מאַקראַטישע רעגירונג איז אויסגעוואַקסן אַ צווייטע פּאָליטיק פון אַרבעטער-קלאַס, פון זיין רעוואָלוציאַנערן אַוואַנגארד: די פּאָליטיק פון העלפן דעם פּאַקט-פראַנט אין שפּאַניע מיט מעשים און אייגענעם בלוט. אין שנעלער ווי דער קלאַפּ פון מענטשדעכן האַרץ, שנעלער פון אַ טעלעגראַמע, טראַגט זיך איבער קאָפיטאַליסטישע וועלטן און באַעבאַטישע צייטונגס-מילער דער נייער רעוואָלוציאַנערער לעקסיקאָן — די נייע סאַציאַליסטישע און קאָמוניסטישע טערמינאָלאָגיע.

הוירסט'ס צייטונגען און הוירסט'ס אַנאַנסירער זיינען געצוואוינגען צו דרוקן, אַנצורופן און פאַרשפרייטן ברענענדיקע, הערלעכע ווערטער פון אַ פייער-אינהאַלט און צוקונפט-פראַגראַם: ווערטער, ווי: די אינטערנאַציאָנאַלע דיוויזיע, סטאַלין-רעגמענט, טשאַפּאַיעוו-פּאָלק, מאַרקס-באַטאַליאָנען, לאַ פּאַסיאָנאַריאַ-גרופּע, בענאַוועניטראַ דיריטי-קאַלאָנע, קאַבאַלעראַ-ברענטש, לענין יוגנט-גרופּע.

מיר, געדריקטע און פאַרפּאַלנטע פונעם פּאַשיזם, אָן אַמטן, אָן רעגירונג-מאַכט און מיטלען, מיר, אַרבעטער און פריינט פון אַרבעטער, צווינגען די, וואָס האָסן אונדז, איינצו-הזרן אונדזערע נעמען, לאַזונגען און ווערטער, וואָס באַגלייטן אונדז ווי רויטע פענער אין אונדזערע קאַמפּן; מיר, אָן דעם מעכ-טיקן קאָפיטאַליסטישן פראַפּאַגאַנדע-אַפּאַראַט, צווינגען די אויבערהאַרן צו שטודירן די פעלקער-באַפרייענדיקע טערמינאָלאָגיע פון באַלשעוויזם — ווען דער ראַדיאַ-אַנאַנסירער צעברעכט זיך די ציינער מיטן נאָמען „סערגעי אַרדזשאַניקידזע“ און „וויאַטשעסלאָו מאַלאַטאָוו“, מוז ער דערמאָנען די ברייטסטע, פרייעסטע דעמאָקראַטישסטע קאַנסטיטוציע פון דער וועלט — די טאַוועטישט.

און ווען ער גייט אַריבער צו היימישע ענינים, ווי צום ביישפּיל, צום סטרייק פון די מאַטראַסן און אַנגעשטעלטע לענגאַויס דעם פּאַסיפיק. איז זיין שטים נאָך ביזנער, ווען ער דערמאָנט אונדז, אַז 206 שיפן זיינען פאַר-ראַליזירט, דער גוואַלטיקער אַחגאַניזם שלאַפט, די נערוון און האַרץ קלאַ-פענישן שווייגן — סטרייק! און דאָס ראַדיאַ-קעסטל ווערט אַ קוואַל פון מוט, פון שטאַץ. פון שנעלערן בלוט-קרייז אין די אַדערן. ... עס רעדט באַרצעלאַנג. קאַטאַלאַניע דאַנקט דער סאַוועטישער פרוי

פאָר מילך, קליידער און מעל; זי דאַנקט דעם וועלט־פראָלעטאַריאַט פאַר זיינע קלאַסנדיקע־און־סימפּאַטיע הערצער; דעם מעקסיקאַנער פּאַלק און זיין פּרעזידענט פאַר בייקסן און קוילן; דעם אַנטי־פּאַשיסטישן רינג אַרום מאָדריד פאַר זיינע טרייע, הערלעכע קעמפּער, וואָס האָבן אַריינגעטראָגן מוט און נייע האַפענונגען אין די רייען פון דער אומדערפאַרענער, ציווילער מיליציע.

און אַט כאַפט מען אַ דאַנק פון אַ באַזונדערן, אומדערוואַרטעטן מין און ווערט: אַ דאַנק די אַמעריקאַנער גוטע „באַיעס“, די לופט־פליער, די פּי־לאַטן, וואָס זיינען מיט דער „נאַרמאַנדיע“ אַנגעקומען דעם 11טן נאַוועמבער, אין דער צאָל פון 10, אויף די עראַדראָמען פון דער שפּאַנישער רעגירונג. עס איז געווען אומדערוואַרטעט פאַר אונדז. ניי, פּריידיק, העלדיש.

אַט־די אַמעריקאַנער פּראָגרעסיווע מענטשן, וואָס זיינען קעגן פּאַשיזם, האָבן נישט געקענט לענגער צוקוקן ווי אַ פּאַלק פון 25 מיליאָן נפשות ווערט פאַרשקלאַפט דורך דייטשישע און איטאַליענישע פּאַשיסטישע עראַפּלאַנען. זיי זיינען זיך צונויפגעקומען און האָבן באַשלאָסן, אַז שפּאַניע מוז האָבן אַ לופט־קראַפט. זיי האָבן אויסגעלייגט געלט און אַוועקגעשיקט די ערשטע צוויי אויאַטאָרן, דערנאָך — זעקס. צווישן זיי איז געווען בערט אַקאָסטאַ, דער אימ־ערווערשאַפּענער אַמעריקאַנער יונגער פליער. דאָן זיינען געקומען: גאַוואַדאָן בערי, בען ליידער און עדי שניידער.

די שפּאַנישע רעגירונג איז געווען האַרציק דאַנקבאַר און פאַרגעלייגט זיי צו צאָלן. זיי האָבן זיך אָפּגעזאָגט. זאָט מען אַנגעהויבן רעקרוטירן נאָך, און זיי געגעבן 1,500 דאָלאַר אַ מאַנאַט און 1,000 דאָלאַר אַ באַנאָס.

איצט קומען זיי אונצווייזן אין דער בייראָ זיך צו רעקרוטירן. דער באַ־דינג איז: אַנטי־פּאַשיסטיש מוזן זיי זיין צוערשט, דאָן מוזן זיי האָבן הינדער זיך אַ פאַרגאַנגענהייט פון 2,500 פּלי־שעה'ן און זיי מוזן ווייזן, אַז זיי זיינען געווען לאַיאַר אין זייערע פּריערדיקע קאַנטראַקטן, ווייל פליערס האָבן אַמאָל „געאַרבעט“ אין דרום־אַמעריקאַנער רעוואָלוציעס און „פוטשן“.

„סקאַטי“ נעלסאָן איז צווישן זיי, אַ לעגענדאַרע פּיגור. געפּלויגן אין כינע, אין לאַטיין אַמעריקע, געווען אין פאַרשיידענע מלחמות און האָט סוואַ־ווענידן פון דאָרט; קוילן פון מאַשינ־וואַרפּערס אין זיין קערפּער. ער איז געווען אין פּרילינג 1936 אין שפּאַניע און איז געקומען פּויל מיט סימפּאַטיע צום פּאַליס־פּראָגאַט. ער איז איצט אַוועקגעפאַרן אַהין דער ערשטער.

די רעבעלן האָבן אויך רעקרוטירט אַמעריקאַנער פליער. פון צען פליער זיינען דריי דער־הרגיעט געוואָרן און פינף האָבן זיך אָפּגעזאָגט. און דאָס ראַדיאָ־קעסטל ברענגט ווייטערדיקע נייעס. און מיר פילן זי־כער: דאָס שפּאַנישע פּאַלק וועט זיגן.

מײן רײזע איבער דרום-אַמעריקע

עס עפנט זיך אַ נייער שליאך, מיט נייע לענדער און פעלקער: דרום-אַמעריקע! עס איז געווען אָנהויב 1935. איך בין צוריק געקומען פון ווייטן מזרח, פון מיין דריטן באַזוך אין דער „אידישער אויטאָנאָמער סאַווע-טישער געגנט“, מיט עטלעכע זייער פאַרכאַפּנדיקע רייזעס צום סאַמע ראַנז פון די סאַוועטיש-ווייט-מזרחדיקע גרענעצן. ווי שוין פריער דערמאָנט, האָט זיך די אידישע אויטאָנאָמע געגנט גענומען ברייט אַנטוויקלען, סיי עקאָנאָמיש, סיי פּאָליטיש און אויך קולטורעל, מיט אַ שטענדיקן שטראָם פון אידישע און נישט-אידישע איבערוואַנדערער. דאָס לאַנד, אָדער ווי די אַרטיקע טוער האָבן עס אָנגערופן דער קאַנטאָ, האָט זיך גענויטיקט אין טעכנישע אַרבעטער, די לאַנדווירטשאַפט אין געניטע זאַטעכניקער, אַגראָנאָמען און טראַקטאָריסטן און די באַפעלקערונג בכלל — אין מעדיקער, שפּיטאַלן, לערער, ראַדיאָ-אַנגעשטעלטע און אַנדערע קולטור-טוער. דער פּלאַץ פון אינ-דוסטריאַליזאַציע האָט געפּאָדערט, אין שייכות מיט דער נאָענטקייט פון דער מאַנדזשוריש-אַפּאַנישער גרענעץ און מיט דער נויטיקייט אין נאָ-טירלעכע און נאָענטע רעסורסן אַ מער אַנטוויקלטן אַרטיקן אינדוסטריעלן מענטשן-מאַטעריאַל, איידער דער, וואָס ס'האַט מיט זיך פאַרגעשטעלט די צאַרישע אָפּגעשטאַנענע ירושה אין דעם פרט. אַרום יענער צייט איז דער-שינען אַ רוף אין די מאַסקווער און לענינגראַדער צייטונגען: „חברים! קומט ווייטער בויען דעם ווייטן מזרח! חברטעס, מאָביליזירט זיך נאָכן פאַרלאַזן די לערן-אַנשטאַלטן! קומט אין ווייטן-מזרחדיקן קאַנט!“

אויף דעם אָנזאָג האָבן זיך אָפּגערופן מאַסנהאַפט די יוגנטלעכע אַרויס-געלאָזענע פון צענדליקער טעכנישע הויכשולן און קורסן ביי די אויסגע-פירטע אָביעקטן פון די ערשטע 2 „פּיאַטילעטקעס“ (די 5-יאָר פּלאַן-אונ-טערנעמונגען). די „מזרח-עקספרעסן“ פלעגן ברענגען פול-געפאַקטע צוגן מיט יונגע חברה, צוגלייך מיט שטעטלידיקע אידן און זייערע קינדער. אין אַוונט פלעגן די קלובן אין דער הויפטשטאָט ביראָבידזשאַן (אַזוי האָט זי איצט געהייסן, אַנשטאָט דעם אַלטן סטאַנציע-נאָמען „טיכאַנקאָיא“) זיין פול מיט מענטשן. מען האָט זיך צוגעהערט צו לעקציעס, אָפּגעהאַלטן קאַנפּע-רענצן, געהערט ראַדיאָ-מוזיק פון ווייטע שטעט, זיך געטיילט מיט גרוסן פון שטעטל, בעת אַ נייע פאַרטיע איבערוואַנדערער פלעגט אַנקומען.

אין מיינע אויגן איז געוואָקסן אַ געגנט. איך האָב געזען אַ מין לעבע-דיק דינאַמיש ווערק, אַן קולטיסן, אַן אַקטיאָרן, מיט אַ גוואַלטיקן פּאָדערגרונט פון 4 מיט אַ האַרב מיליאָנען העקטאַרן ערד, מיט אַ סאַוועטישן דאַך אי-

בערן קאָפּ, וואָס האָט גערעדט לעבעדיקער איידער ווערטער דורכן בלוין זיין, דורך דעם טייך מיט די באַרזשעס ווייך, ברעטער און קי, דורך דעם וואַקזאַל מיט די וואַגאַנעס פון „סיבירער עקספרעס“, מיט זיינע בלויע פאַר-הענגלעך ביי די פענצטער און מיט די וואַזשנע דיפּלאַמאַטן ביי די טירן, אויף זייער וועג פון יאַפּאַן קיין פאַריז — אַ וועג פון 12 טויזנט קילאָמע-טער איבער סאַוועטישער טעריטאָריע, וואו אַרבעטער האָבן די מאַכט און וואו די קינדער פון יידישע אַמאַליקע אַרעמעלייט לייגן שוין צו אַ האַנט צו זייער חלק געבוי... .

עס איז געווען אַ שיינער לעצטער האַרבסט בעת מיין באַקענען זיך מיטן ווייטן מזרח. איך האָב זיך איינגעלעבט מיט זיין פילצאָליקן צוואַ-מענשטעל פונעם פּאַלק: זאבאיקאלער קאַזאַקן-פּויערים, קאַרייער, כינעזער, ניצעסעס, עסקימאָסן און אַר-דע-כעער — אַלע טיף-איינגעוואַרצלטע, קרעפּ-טיקע יעגער, קעמפער מיט דער נאַטור און מיט אירע ברוטאַלע כוחות און היינטיקע פאַרטיידיקער פון דער סאַוועטן-מאַכט, וואָס האָט זיי אַלעמען באַ-פרייט פון צאַריזם און שפּעטער — פון יאַפּאַנישן אַקופּאַנט. עס איז גע-ווען שווער זיך צו געזעגענען מיט די ליב-און טייער-געוואַרענע חברים און חברטעס, מיט וועלכע עס איז אויסגעקומען צוזאַמען צו אַרבעטן און אויס-צוקעמפן די ערשטע זאַגען ווייך, דאָס ערשטע ביסל גרינסן, אויסצואוויי-טיקן די ערשטע צעביסענע הענט פון די בינען בעתן אַרויסנעמען דעם האַניק פון די בינשאַטאַקן. באַזונדערס שווער איז געווען זיך צו שיידן מיטן פאַרכאַפּנדיק-שיינעם ברעג פון טייך אמור, מיטן גרויסן אידישן קאַלויירט „אַמרוזעט“, וואָס ליגט פונקט אַנטקעגן מאַנדזשוריע, וואו איך פלעג אזוי גערן זיצן אויף אַ שוואַפּל פריש-אַפגעזעגטע ברעטער פון אונדזער סאַמע ערשטער, פון ניו-יאָרק-געשיקטער „לעסאַפּיקע“ — אַן עלעקטריש-געטריי-בענע זעגמיל, צו שניידן ברעטער און וועלכע עס האָט טאַקע אין 1931 „באַ-דינט“ אַ איד פון סאַן-פּראַנציסקאָ. עס האָט געשמעקט מיט די כינגאַנער בערג, פון די בויער האָט זיך געגאַסן אַ זאַפט, די האַרבסטיקע זון האָט געוואַרעמט און די קאַוונער אידן האָבן זיך געפרייט אין דערוואַרטונג אויף די קומענדיקע נייע הייזער. די גויט פון דער ליטע איז אַוועק, צוזאַמען מיט די בייזע חלומות פון גלח פראנצייזיס און אַלע פאַשיסטן. די צוקונפט האָט ביי די איבערוואַנדערער זיך אַנגעהויבן שוין נעכטן, ווען דער צוג האָט זיך אָפגעשטעלט אין דער „טייגאַ“ — זייער ניי אַרט צו אַרבעט און לעבן... . ס'האָט זיך טאַקע נישט געוואָלט אַוועקפאַרן צוריק. אָבער עס האָט געוואַרט אין מערב-אייראָפּע אַ לעקציע-טור, טאַקע וועגן ביראַבידזשאַן און וועגן דעם איינאַרדענען זיך דאַרטן פון סאַוועטישע און, צום טייל שוין, אויס-לענדישע אידן. עס האָבן געוואַרט אין פּוילן טויזנטער פאַראַרעמטע, פון

אנטיסעמיטיזם-פארפאלגטע אידן, וועלכע האבן דורכן „אגראאיד“ (געזעל-שאפט צו העלפן פוילישע אידן זיך באזעצן אויף ערד) געהאפט צו פארן אהין, וואהיין עס איז שוין אפגעפארן אין סעפטעמבער, 1934, די ערשטע גרופע פון 16 יונגע טעכניקער און אגראנאמען פון ווילנע און האט באלד זיך איינגעארדנט אין פארשיידענע פאבריקן און קאלווירטן. בין איך אוועק איבער ווארשע, לאדזש, לעמבערג, ווילנע, לובלין און ביאליסטאק און וויי-טער זיך אפגעשטעלט אין בערלין, געהאט עטלעכע שמועסן מיט פארשטייער פון „ארט“. זיי האבן געהאלטן אין פאקן זיך, כדי אפצופארן קיין פאריז. זיי האבן זיך נישט געקאנט פארשטעלן, אז אין פוילן האב איך געקאנט נאך דעמאלט האבן זעקס גרויסע מאס-מיטינגען וועגן אידישע אויפבויר-אר-בעט. די פוילישע רעאקציאנערע רעגירונג האט געהאפט, אז זי וועט אזוי-ארום פטור ווערן פון 50 טויזנט אידן, וועלכע וועלן עמיגרירן קיין בירא-בידזשאן. צוליב געוויסע פאליטישע סיבות איז פון דעם גרויס-אנגעלייגטן פראיעקט פון מאסן-עמיגראציע קיין ביראבידזשאן גארנישט ניט געווארן. אויף דער מאנדזשורישער גרענעץ האט זיך פארשטארקט די יאפאניש-ווייס-גווארדייאישע דיווערסיע און דער אריינפאר פון אויסלענדער האט זיך אפ-געשטעלט. צוויי יאר שפעטער, נאכן צעקלאפן א יאפאנישע אטאקע אויפן גרענעץ-געביט פון פרימאריע און נאכן אונטערשרייבן א שלום-אפמאך מיט דעם אויסערן-מיניסטער פון יאפאן, שיגעמיטסו, האט מען אריינגענומען א געוויסע צאל ארגענטינער און צפון-דייטשע אידן, וועלכע האבן זיך באזעצט אין ביראבידזשאן.

עס איז אויך אהין געפארן, נאך מיין באזוך אין דרום-אמעריקע, א דע-לעגאציע פון בוענאס-אירעס, דארטיקע טוער פון „פראקאר“, א היילפס-אר-גאניזאציע פאר אידישע אויפבויר-ארבעט אין ביראבידזשאן. זיי האבן גע-בראכט די ערשטע גרוסן פון די ארגענטינער געוועזענע קאלאניסטן, וועלכע האבן זיך דארטן באזעצט און וועלכע האבן, נישט געקוקט אויפן קאלטן קלימאט, זיך דארט איינגעלעבט. דאס זיינען געווען געוועזענע פון פוילן איינגעוואנדערטע אידן, וועלכע האבן, נאך יארן שווערער פראצע אויף בא-ראן דע הירשס ארגענטינער קאלאניעס, נישט געקאנט ארויסקריכן פון חובות און ארעמקייט, אין זייער שטענדיקן קאמף קעגן טריקעניש, היי-שעריקן און די אגענטן פון די ווייצן-קאמפאניעס, פון די טראסטן. איך בין געווען עטלעכע וואכן אין נאצי-דייטשלאנד. איך וועל קיינ-מאל נישט פארגעסן די שאטנס לענגאויס די גרויע, בינאכטיקע ווענט פון בערלינער הייזער, שאטנס פון אידן, אויסלענדישע, מייסטנס פוילישע אידן, וועלכע האבן אויסגעמידן דאס ליכט פון טאג און ביי דער נאכט זיך גע-צויגן דורך הינטערגעסלעך אין קליינע, זיי באקאנטע קראמען, נאך אביסל

עסנווארג, אפשר ביי לאַנדסלייט, אָדער גאָר אַ גמילת חסד. דערנידעריקטע, טויט־גרויע געשטאַלט, איבערגעגעבן צום גנאָד פֿון זייער דייטש־נאַצישן „האזובעזאָרגער“, וועלכער קאָן זיי יעדע שעה אַרויסשיקן צו דער פּויליש־שלעזישער גרענעץ, פּונדאָנען די פּוילישע האַלערטשיקעס שיקן זיי צוריק צו זייער וואוינאַרט...

פֿון בערלין בין איך, מיט אַ מאַדנעם נייעם געפּיל פֿון אַ שולד־באַ־וואוסטזיין, אַזוי ווי אײַך וואָלט דאָ באַגאַנגען אַ פאַרברעכן און נישט דער נאַציום, אַוועק קיין דענמאַרק, אין קאַפּענהאַגען, וואו עס איז דעמאָלט געווען דוד בערגעלסאָן מיט זיין משפּחה. נישט געגלויבט זיך אַליין, אַז דאָ, אין דענמאַרק, קאָן אַ איד נאָך פּריי אַטעמען, רעדן אידיש אויפֿן קול, גיין פּריי אין גאַס, ליענען אָפֿן די „מאַרגן־פּרייהייט“! — קוים אַ יאָר אַוועק, זינט איך בין דאָ געווען אויפֿן צוריקוועג פֿון דרום־אַפּריקע און אויפֿן וועג קיין ביראַבידזשאַן — און וואָס פאַר אַן איבערבייט אין דעם אייראַפּיאישן קלימאַט! אין קאַפּענהאַגען גייען־אַרום דייטשן און רעדן חוצפּה־דיק, אויפֿן קול, ווי ביי זיך אין הויף. כאַטש נישט אין אונפֿפאַרם, אָבער מיטן גאַנצן „שטים“ פֿון דעם יונקער־אַפיצער פֿון פּרייסן, מיט דער וואולגאַרער חוצפּה פֿון דעם „בירה־עלד“ פֿון ביערן, אָבער עס איז פאַרט דענמאַרק און מיר האַלטן נאָך אַלץ רעפּעראַטן אויף אידיש. מיר האָבן אפּילו אַ שטיקל „פּאַלקס־בינע“, און בערגעלסאָן רעזשיסירט, מיט זיין ליבן, קלוגן שמייכל, וואָס דערוואָרט נישט „קיין נסים“ אויפֿן געביט פֿון טעאַטער דאָ, אונטער דער גאַז פֿון היטלערן, אין דער צייט פֿון טשעמבערער־עין־מינכען... כאַטש אַ שטיקל פּיעסע, ווייל די קולטור־אַרבעט מוז דאָך אָנגיין.

— און איר פאַרט טאַקע צוריק קיין אַמעריקע, גינאַ?

די ווערטער קלינגען עפעס ווי אַ פאַרוואָרף. אָדער איז עס אפשר די שולדיקע שטימונג נאָך פֿון די נאַכט־שאַטנס אין בערלין — די שטימונג פֿון היפּלאַזיקייט, ווען אַ פּאַלק גייט־אויס און די וועלט אַרום אים שווייגט? איך פּרואו זיך פאַרטיידיקן און זאָג:

— נישט דירעקט קיין ניו־יאָרק. צוערשט קיין קובאַ, מעקסיקאָ, דער־נאָך קיין דרום־אַמעריקע — אין אַ זעקס־זיבן רעפּובליקן פֿון דרום־אַמעריקע. — און דערנאָך?

— דערנאָך ווידער קיין אייראַפּע, דאָס מאַל — פּראַנקרייך, — זאָג איך, אַזוי ווי זיך אַליין צו איבערצייגן, אַז מען קאָן היינט־צו־טאָג נישט זיצן אויף איין אָרט.

די פאַר טעג זיינען אַוועק גאַנץ שנעל. אַ משפּחה פֿון אונדזערע פּריינט, די רעזניקס, האָט זיך געקליבן אַריבערפאַרן אויף שטענדיק קיין ראַטן־פאַרבאַנד. האָט זיך געטומלט אַרום זיי, בערגעלסאָן האָט געאַרבעט אויף

א גרעסערער ארבעט. ער פלעגט ניט רעדן גערן וועגן א נישט-פארטיקן ווערק, האבן מיר גערעדט וועגן... בערלין. עס איז געווען א גענוג-שווערע טעמע. און בערגעלסאן האָט אין יענער צייט זיך נישט געשפּאַרט קיין צרות. ער פלעגט ברענגען גאַנצע פעק מיט צייטונגען וועגן נאַצי-ענינים, מערסטנס פון לאַנדאָן און ראַטן-פאַרבאַנד. ליידער, איז לילי קייט, די קאַ-רעספּאַנדענטין פון „איזוועסטיא“, וועלכע איך האָב נאָך געזען אין בערלין נאָך איר אַרעסט דורך די נאַציס און נאָך איר באַפרייאַונג, שוין געווען דעפּאַרטירט און קיין אַנדערע איז נאָך נישט געווען. די לאַגע איז געווען אַן אַנגעצויגענע. איך בין אַוועק איבער מאלמע און שטאַקהאַם מיט אַ שיף קיין ענגלאַנד. דאָרט האָט זיך, ווי מען זאָגט, „געטומלט“ אויף דער יידיש-ענגלישער גאַס. איך האָב אויפגעזוכט די רעדאַקציע פון דער „צייט“ און מען האָט איינגעאַרדנט אַ געמיינזאַמען פּראָטעסט קעגן די נאַצי-פּאַגראַמען אין בערלין — מיט פּאַרשטייער פון דער „לעיבאַר פּאַרטיי“. עס איז גע-וואָרן באַשטימט, אַז איך וועל רעדן אויף אידיש און דער פרעזידענט פון אַמעריקאַנער „אַרט“, לאָרד מאַרלי, וועלכער איז אין 1933 געווען אויפן אַנטי-פּאַשיסטישן קאָנגרעס אין פעקין און שפּעטער אין ביראַבידזשאַן מיט נאָך 5 אייראָפּיאישע דעלעגאַטן, זאָל רעדן אויף ענגליש. אָפנים, אַז דאָס איז געווען דער מאַקסימום פון אַנטרענגונג און קאַמפּס-אַקציע, אויף וועלכע עס איז פייאַק געווען דאָס אידיש-ראַדיקאַלע לאַנדאָן, ווייל דערמיט האָט מען זיך באַנונגט און עס איז געוואָרן שטיל אין „הויר מעדזשעסטיס“ וואַיט טשעפּעל-גענוט. עס האָבן בלויז געפּעלט די שאַטנס דענאַויס די ווענט פון „קאַמערשיאַל ראָוד“ און עס וואָלט אויסגעזען, ווי אין דער ביינאַכטיקער געטאָ אין פּראַג בעת קאַיזער רודאָלפּס צייטן אין 15טן יאָרהונדערט.

בעת מיין זיין אין לאַנדאָן האָב איך זיך געטראָפן מיט דעם זשורנאַליסט ערנסט הענרי, וועגן וועלכען עס האָבן גערעדט און געשריבן אַלע צייטונגס-לייט און פּאָליטיקער פון מערב אין יענער צייט. עס איז נאָר וואָס אַרויס פון דרוק זיין בוך „היטלער איבער אייראָפּע“, וואו ער האָט מיט אַ זעל-טענער קענטעניש פון די איגעווייניקסטע פעדים אין דער נאַצי-פּאָליטיק גערעדט פון פּאָליטישער סטראַטעגיע פון דייטשן גענעראַל-שטאַב זינט ביס-מאַרקס צייטן און האָט אַנגעמערקט יענע פּאָליטיק אין דורכפירן מלחמות איבער דער וועלט, וועלכע זיינען מיט עטלעכע יאָר שפּעטער דורכגעפירט געוואָרן מיט אַ ברוטאַלער פרעציוזע און פאַרברעכערישן ווילקיר איבער אַ העלפט פון דער וועלט. ערנסט הענרי איז גראַד איצט, אין 1962, אַרויס מיט אַ נייעם בוך: „די סטראַטעגיע פון רעוואַנש“, וואו ער מערקט אַן די פלענער פון דעם „נייעם גענעראַל-שטאַב פון דער באַן-רעגירונג, שוין מיט דער הילף פון דער „נאַטאָ“, וואו עס זיצן אַטע היטלער-הענט, וועלכע

שטרעבן צוריק צו דער אבערן די זינט 1945 פארלירענע אמאליקע טערי-טאריעס אין און ארום דייטשלאנד. וועגן דעם נייסטן בוך פון ערנסט הענרי שרייבט דער געוועזענער אמעריקאנער גענעראל העסטער, בעת ער רעדט וועגן דער „נויטיקייט פאר אמעריקע צו באפרייען זיך פון „בשופותדיקע פארפליכטונגען“ מיט די נאציס (זע „ניו ווארלד רעווייו“, אפריל, 1962).

דער זעלבער ערנסט הענרי האט אויך אנגעשריבן דעם בוך: „היטלער אָווער ראַשיא“ (היטלער איבער רוסלאַנד), נאך לאַנג איידער היטלערס אַנפאַר אַיפן סאָוועטן-פאַרבאַנד איז פאַרגעקומען. דאָס בוך האָט געצויגן די אויפמערק-זאַמקייט פון אַלע אייראָפּיאַישע זשורנאַליסטישע און פּאָליטישע קרייזן, אי-בערהויפּט פון ענגלאַנד, און מיט געצייטע יאָרן שפּעטער האָבן די אַנטי-פּאַסיסטן פון מערב, אויף די שלאַכטפעלדער פון שפּאַניע, ליידער, זיך אי-בערצייגט אין דער ריכטיקייט פון ערנסט הענריס פּראָגנאָז.

עס איז געווען אַ שווערע שטימונג אין גאַנץ ענגלאַנד: אַרבעטסלאָזי-קייט און טשעמבערלעין. די אומזיכערקייט פון דעם מאַרגן און די אַפּגע-ריסנקייט פון דער ערד, בוכשטעבלעך: עס איז נאך קינמאָל נישט גע-ווען אַזוי קלאַר פאַר די אויגן פון יעדן אויסלענדער, ווי אין יענער צייט פון אָנהויב 1935, אַז ענגלאַנד איז אַן אינדזל און אַז איר איינציקער אַנשפּאַר איז נישט דער צפּון-ים אָדער פּראָנקרייך, נאָר גראַד גיבראַלטאַר און אַפּ-ריקע. ווי מאַדנע עס זאָל נישט קלינגען, איז עס אָבער אַ פּאַקט, אַז ענג-לאַנדס מאַכט האָט זיך אַלעמאַל געשטיצט אויף אירע קאָלאָניעס, אויף איר מעכטיקן פּלאַט און אויף פון דורות-צוגעגרייטע ים-מענטשן. נישט אומ-זיסט האָט זיך פּיאַטער דער גרויסער געלערנט פון די צוויי גרויסע ים-מאַכטן: האַלאַנד און ענגלאַנד. ער איז געווען דער ערשטער רוסישער מאַנאַרך, וועלכער האָט געפּאַרשט רוסלאַנדס ים-ברעגן, אירע גרענעצן און האָט גענומען בויען די ערשטע סימנים פון אַן אַרמיי און אַ פּלאַט.

ענגלאַנד האָט אין דעם אַרומיקן בושעווען פון אַ טויט-געפּאַר אָנגענו-מען די פּאָליטיק פון „אַפּיזמענט“ (פון באַרוואַיקן איר טויט-שונא, היטלערן און צו שטופּן אים אויף מזרח). אונטער איר דרוק האָבן פּוילן און פּראַנק-רייך אָנגענומען די אייגענע פּאָליטישע ליניע און אַזוי-אַרום איז קיינער נישט געוואָרן איבערראַשט, ווען עס איז דערקלערט געוואָרן די אַרגאַניזירונג אויף דער וועלט פון דער „אַקס“: בערלין-רוים-טאַקיאַ. די ראַד האָט זיך אָנגעהויבן דרייען מיט אַ מוראדיקער געשווינדקייט איבער די הויפט-שטעט פון מערב.

אין דער צייט האָבן איך אָנגענומען אַן איינלאַדונג פון דעם אַרגענטי-נער „פּראַקאַר“ (אידישע הילפס-אַרגאַניזאַציע פאַרן אויפבויע פון ביראַבי-דזשאַן) און בין אַוועק קיין דרום-אַמעריקע. צווישן סעפטעמבער, 1935 און

יוני, 1936, האָב איך באַזוכט בראַזיל, אַרגענטינע, אורוגוואַי, פאראגוואַי, טשילי, פּערו און האָב דורך רעפּעראַטן און קאַנפּערענצן זיך באַקענט מיט אַ נייעם, זייער אינטערעסאַנטן און קולטורעלן אידישן ישוב אין די סאַמע ווייטסטע טיילן פון דער „נייער וועלט“. אידישע אויסוואַנדערער פון פּוילן פון דעם נייערן דור, אידישע אויסוואַנדערער פון אַלטן רוסלאַנד פון די 80' קער יאָרן, וועלכע זיינען „געזעסן“ אין די באַראָן הירש קאָלאָניעס און ביטער געקעמפט קעגן כראַנישע טרוקענישן און היישעריקן; איבערוואַנדערער באלמעלאַבעס, וועלכע זיינען געלאָפן פון פּוילישע נאָך-מלחמה פּאָג-ראַמען פון ווילנע, ביאָליסטאָק, פּשיטיק און פון פעטליוראן און ווראנגעלן פון אוקראַינע און קרים.

עס איז געווען אַ אינגערער עפּעמענט, איידער די אידישע באַפעלקערונג אויף דער איסט-סאַיד פון ניו-יאָרק און וועסט-סאַיד און דער נאַרט-וועסט פון שיקאַגאָ. עס איז אויך געווען דאָרט אַ מערב-אויאוסטיזניקע אידישע אינטעליגענץ צווישן דער אימיגראַציע, איידער אין די פאַראַייניקטע שטאַטן און עס איז געווען אַ בעסערע אידישע פרעסע און אַ גאַנץ אינטענסיבן סיווע שול-באַוועגונג. דער „פּראָקאָר“ האָט געהאַט פעסטע וואַרצלען צווישן דער אידישער באַפעלקערונג און אויף דער נישט-אידישער גאַס האָט זיך אַנטוויקלט אין דער אייגענער צייט אַ גאַנץ שטאַרקע מאַדערנע געווערק-שאַפּטס-באַוועגונג. גראַד דעמאָלט איז פאַרגעקומען און האָט זיך געצויגן 10 חידשים דער סטרייק פון קאַנסטרוקציע-אַרבעטער אין בוענאָס-אירעס, וועלכע האָבן געבויט אַ „סאָבויע“ (אונטערעדישע באַן) ביי אַן ענגלישן קאַנצעסיאָנער. און די לאַגע פון די סטרייקערס איז געווען זייער אַ שווערע, מען האָט ממש געהונגערט. עס געדענקט זיך צוויי דראַמאַטישע מאַמענטן בעתן סטרייק דאָרטן: עס איז געווען גערופן אַ גרויסער מאַסן-מיטינג פון די סטרייקנדיקע בוי-אַרבעטער אין „היפּאָדראָם“, אין אַ זונטיק אינדערפרי. אַן עולם פון אַ פּערציק טויזנט מענער (פרויען זיינען דעמאָלט נישט געגאַנגן גען אויף מאַסן-מיטינגען) האָט אָנגעפילט דעם ריוון פּלאַץ אונטערן פּרייען הימל. אַן אַרבעטער-אַרקעסטער האָט געשפּילט רעוואָלוציאָנערע מאַרשן. דער עולם האָט מיטגעזונגען, די שטימונג איז געווען אַ געהויבענע, כאַטש די קאַנצעסיאָנערן האָבן זיך אַפּגעזאָגט נאַכצוגעבן די פּאָדערונגען, איבער-הויפט די פּאָדערונג פאַר אַ מינימום-לוין. ס'איז געווען צום ערשטן מאָל אין דער געשיכטע פון דער אַרגענטינער אַרבעטער-באַוועגונג, אַז מ'זאָג אַרויסשטעלן אַזאַ פּאָדערונג — דערצו נאָך, צו בריטישע קאַנצעסיאָנערן. דערנאָך האָט גערעדט אַ בוי-אַרבעטער און האָט אָנגעוויזן אויף דער שווערער לאַגע פון די סטרייקנדיקע, אַז זייערע הילפּס-מיטלען זיינען שוין לאַנג אויסגעגאַנגען, מען האָט געלעבט פון אונטערשטיצונגען פון אַרבעטנדיקע

פון אנדערע פאכן. דער רעדנער האָט אָנגעוויזן אויף הונגער, וואָס קלאַפט אין טיר, אויפן ווינטער, וואָס דערנענטערט זיך. אַ מאַמענט איז געווען שטיל. דערנאָך האָט מען דערזען, ווי אַ אינגל — אַ קינד פון אַ יאָר אַכט־ניין — רייסט זיך צו דער פּלאַטפּאָרמע, שטעלט זיך פאַרן מיקראָפּאָן, האַלט זיך אָן מיט ביידע הענטלעך אין אים און זאָגט: „נאָ עס ווערדאָד, נאָ טענע־מאָס האַמברע, אי באַסטאַנטע אַ קאַמער, וויזואַ לאַ כּוּלנאַ, אַסטאַ לאַ וויק־טאַריאַ!“ — די אַרענע איז אויפגעשטורעמט געוואָרן פון רוישיקע אָפֿ־לאַדיסמענטן.

„עס איז נישט אמת, מיר הונגערן נישט, מיר האָבן גענוג צו עסן, זאָל לעבן דער סטרייק ביזן זיג!“ האָט געזאָגט דאָס אינגל, אין אַן אַרעמען בלויען העמדל, מיט איינגעפאַלענע בלאַסע בעקעלעך, מיט די מאַגערע הענט־לעך אויפן מיקראָפּאָן — די 40 טויזנט מענטשן צופּוסנס.

איך האָב זיך דערמאַנט אין דער דעמאָנסטראַציע פון דעם גלח גאַפּאָן, דעם 9טן יאַנואַר, 1905, ביים צאַרישן פּאַלאַץ. פאַר מיר האָבן אויפגעטויכט הונדערטער קינדערלעך, וואָס זיינען אַרויף אויף די פאַרשניטע בוימער פון נעווסקי פּראָספעקט און וואָס זיינען פון די קאָזאַקן אַראָפּגעשאַסן געוואָרן ווי פייגעלעך פון אַ יעגער... צי וועט מען זיי אויך דאָ ברוטאַל דערשיסן? — האָב איך זיך געפרעגט. אָבער מיינע פריינט האָבן מיך באַרואיקט: אונז־טער פּרעזידענט כּוּסטאַ וועט מען אויף אַרבעטער נישט וויסן. און אַ צוויי־טער מאַמענט: צומאַרגנס, נאָכן מיטינג, איז אין בוענאָס אירעס דערקלערט און אויסגעפירט געוואָרן אַ גענעראַל־סטרייק, צום ערשטן מאַל אין דער געשיכטע פון דרום־אַמעריקע. עס האָבן געסטרייקט אַלע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען, עס זיינען געווען פאַרמאַכט אַלע געוועלבער און אָפיסעס, אפילו די גרויסע אידישע האַנדלס־געגנט „קאַרריענטעס“ איז געווען אָן אַ סימן פון לעבן. און ווען עס האָט אַ פּרואו־געטאָן צו באַוועגן זיך אַ טראַמ־וואַי איבערן גאַס, האָבן פלינקע און קרעפטיקע הענט אים אָפּגעשטעלט און צוליב זיכערקייט, אים איבערגעקערט אויף אַ זייט. עס זיינען אפילו פאַר־געקומען סצענעס מיט באַזונדערס פאַרעקשנטע וואַגאַנעס, אַז מען האָט פון זיי געמוזט מאַכן באַריקאָדן, כדי זיי זאָלן נישט שטערן די אַלגעמיינע שטי־מונג. נאָכדעם ווי דער סטרייק האָט זיך איינגעגעבן, האָבן די קאָנצענסיאָ־נערן שוין געלאָזט זיך רעדן און דער מינימום־לוין איז איינגעפירט גע־וואָרן. דער אַרבעטער איז געוואָרן מוטיקער און געוואַנטער נאָכן געלונגע־נעם קאַמף און דער ערשטער מאַי פאַראַד איז שוין געווען אַ זייער אימפּאָ־זאַנטער און ענטוואַסטישער.

דער צווייטער צד האָט אָבער, אונטערן איינפלוס פון די נאַצישע און איטאַליאַ־פּאַשיסטישע דערפאַלגן אין איראָפּע, זיך געלאָזט פילן אין לאַטיין־

אמעריקע. קארדאס לואיו פרעסטאס איז געזעסן אין א בארזיליאנער תפיסה, דייטשע אַנטי־פּאַשיסטן־פּליכטלינגע האָט מען אַרעסטירט און שפּעטער איז בערגעגעבן צו דער געסטאַפּאַ און מיינע לעצטע לעקציעס וועגן ביראַבי־דזשאַן האָט מען שוין נישט דערלויבט צו האַלטן אין דעם שטאַט־טעאַטער ווי פּריער. מען האָט שוין געקאַנט שפּירן די רעאַקציאָנערע ווינטן אין דער לופט. מיט אַ געפּיל פון צוגעבונדנקייט און ליבשאַפט האָב איך פּאַרלאָזן אַרגענטינע און בין אַוועק קיין טשילע אויף דער איינלאַדונג פון אַן ענ־לעכער הילפּס־אַרגאַניזאַציע אין סעינט יאָגאָ. עס איז אַ פּאַרכאַפּנדיק־שיין לאַנד. דער איבערגאַנג פון אַטלאַנטיק צום פּאַסיפּיק איז איבער די „אַנדן־ריזן־בערג פון אַרום צוואַנציק טויזנט פּוס די הויך, מיט עקוואַטישע פּלאַנצן און בלומען, מיט אייז־קאַלטע לאַגונעס (קליינע אַזערעס), מיט קאַלירפולע פּייגל, מיט אַ דורכזיכטיקער לופט און אַ הערלעכן קלימאַט. און שוין זייענ־דיק דאָרט, האָב איך מיט טרויער געטראַכט וועגן דער אַרגענטינער פּראָ־ווינץ „טוקומאַן“, וואו איך האָב געטראַפּן עטלעכע אידישע קאַלאָניסטן פון ביאַליסטאָק, וועלכע האָבן עקשנותדיק און וויטאַנדיק געפרוּאוּט אויסקאַר־טשעווען אַ שטיק דזשאַנגל, צוגעזאַגטע מצד דער רעגירונג, מיט זומפן און פּאַרזשאַווערטע וואַסערן, כדי צו פּאַרפּלאַנצן דאָרטן אַביסל באַוול (קאַטן). אַבער שפּעטער האָבן די אייגענע אַגענטן, וועלכע האָבן די ערד צוגעזאַגט, געוואַלט זי אַוועקנעמען צוריק, נאָכדעם ווי די קאַלאָניסטן האָבן דעם האַרט־נעקיגן באַדן, צווישן שלאַנגען און מאַסקיטאָס, אין הייזער אַן אַ דאַך, אויס־געקאַרטשעוועט. איך געדענק, ווי איך בין אַנגעקומען אין אַזאַ קאַלאָניע אין טוקומאַן, געטראַפּן האַרציקע, טייערע פּאַקס־מענטשן, די חברים וועקסלער, און פּאַרבּראַכט אַן אַוונט מיט זיי. מיר זיינען אַריין אין אַ הייסער, קליינער שטוב, פון וועלכער מיר האָבן געטריבן טויזנטער נאַכט־פּליגן און קאַמאַרעס, אויסגעלאָשן דאָס נאַפּט־לעמפל און מיטאַמאַל דערווען איבערן קאַפּ אַ הער־לעכן, טיף־בלויען סאַמעטענעס הימל, מיט מיליאָנען נאַענטע, גאַלדענע, שי־מערינדיקע שטערן, ווייל — קיין דאַך איז נישט געווען, נישט געהאַט קיין געלט צו פּאַרענדיקן דאָס הויז. די נייע ערד האָט נאָך גאַרנישט ניט גע־געבן. איך האָב נישט געקאַנט אַפּרייסן מיינע בליקן פּונעם הימל. עס איז געווען אַזאַ קאַנטראַסט אַט־דער הימל, אַזאַ רחבותדיקער און גאַלדענער — און דעם אַרעמען שרעקלעכן אַרום, מיט די וויילדע געשרייען פון די מאַלפעס אין דזשאַנגל, מיטן קוואַקען פון די זשאַבעס יאן זומפ, מיט דער שרעק פּאַר די ערשטע זונען־שטראַלן, וואָס וועלן ברענגען צוריק די פּליגן און קאַמאַרעס. מיינע אַרעמע ברידער! מיינע ביאַליסטאָקער טעקסטיל־אַרבעטער, אַנט־לאַפענע פון פּוילישן פּאַשיסטישן גענעראַל זשעליגאָוסקי, פון האַללערן און פון רידז־סמיגלין, וועלכע האָבן אינספּירירט זייערע סאַלדאַטן צו רייסן אי־

דישע בערד ביי די קאשארעס אויפן „פשעיאזד“, אין ווארשע, און צו כאפן אידישע זשורנאליסטן אויף טלאמאצקע גאס, כדי זיי זאלן שייך קארטאפאל אין טורמע. ווי אזוי קאן איך דערציילן וועגן 4 מיליאן העקטארן לאנד פאר ביראבידשאנער אידן, לאנד געשענקטע, נישט-ארענדירטע; לאנד, צו וועלכער מען האט נאך צוגעלייגט א טראקטאר און אן אגראנאם, איינגע-שלאסן אין דער מתנה? עס וועט דאך זיין זאלץ אויף די וואונדן... אבער די וועקסלערס האבן אויסגעהאלטן אלץ, שפעטער ארגאניזירט א סטרייק צווישן די קאלאניסטן, אז מען זאל נישט צאלן קיין שטייערן, אויב מען וועט פראוואן פון זיי צונעמען דאס שטיקל ערד.

מען האט זיי ארעסטירט, געהאלטן צווישן משוגעים אין א תפיסה. אין דעם דזשאנגל איז נישטא קיין געזעץ: יעדער אגענט פון אויפקויפן זויץ, אדער צוקער-רערן אדער פלאקס פון די קאלאניסטן איז אלמעכטיק אין דער „פאמפא“ (ווייצנפעלדער), אדער אין דזשאנגל פון דרום-אמעריקע. דער פאר האט מען אזוי שטארק געוואלט פארן קיין ביראבידשאן אין 1934, ווען עס זיינען אהין אוועק די ארגענטינער ערשטע איבערוואנדערער און ווען ס'איז אנגעקומען פון זיי די ערשטע בריוו פון דארטן; ווען די „טיגא“ האט געקלונגען מיט שפאנישע נעמען: ביאנקא, סילוויא, סאריטא.

פארנדיק צוריק מיט אן אויטאמאביל איבער די זאמדיקע, אויף שנעל אויסגעגראבענע וועגן פון די ריזן-בערג (קיין באן איז נישט געגאנגען און קיין לופט-פארבינדונג איז דעמאלט נאך נישט געווען), האב איך געהאט די געלעגנהייט גענוג צו באאבאכטן און צו באוואונדערן, ווי אזוי דער איד איבער דער גאנצער וועלט פאסט זיך אריין אין יעדער לאגע, אין יעדן לאנד, אין יעדן קלימאט: דרום-אפריקע, מאראקא, צענטראל-אמעריקע, ניו-יארק, פערו און טשילע, בראזיל און ארגענטינע, ביראבידשאן און כינע. ער פאסט זיך אויך אריין אין א לעבן און א פערספעקטיוו, ווי עס איז געווען דאס לעבן פון אידן אין צארישן רוסלאנד, מיט דער דורות-לאנגער אויס-זיכטסלאזיקייט און הונגער מיט פאגראמען.

עס איז געבליבן אין זכרון דאס לעצטע בילד ביים פארלאזן טוקומאן: א פארזשאווערטער ברוינער זומפ, אין וועלכן עס שטייען א בהמה און א פאסטוכל. איבער זיי א ברענענדיקער הימל. קיין טראפן ריינע וואסער פאר א טרונק און פאר אונדז, די רייזנדע מיטן אויטאמאביל, קיין איין-איינ-ציקע גאזאלין-סטאנציע, קיין איין איינציקער מעכאניקער אויפן גאנצן וועג פון מענדאזא ביז סאנטיאגא, טשילע — 36 שעה אויפן זאמדיקן וועג. און מיר האבן נישט אנגעטראפן קיין צווייטן אויטאמאביל אונטערוועגנס. צום גליק — ווייז דער זאמדיקער „וועג“ איז אזוי שמאל, אז צוויי אויטאמא-בידן קאנען ניט דורכפארן. און קוקט מען אראפ, אנטפלעקט זיך א תהום

פון וואסערע 10-15 טויזנט פוס טיף. א יונגער ארגענטינער שאפער האט געטריבן די מאשין און אונטערגעזונגען די גאנצע נאכט „טאנגאס“ און „רומבאס“. בייטאג איז געווען צוהייס אנצוהויבן די ריזע, איז מען ארויס-געפארן ארום 10 אין אונט און געפארן ביז 10 אין דער פרי. אריבער די גרענעץ, אפגעפארטיקט דעם פאספארט, געטרונקען שטארקע קאווע מיט הארטע בולקעס און פריש-געכאפט קליינע פארעלן פון די אייזקאלטע לאגור-נאס, קליינע שמאלע בארג-אזערעס. דאס דערפיל ביי דער גרענעץ הייסט טאקע „טרעס לאגונאס“ (דריי אזערעס). אלע דריי, שוין האלב-פארטריקנטע פון היץ, האבן געקאנט אריין אין א נארמאלער ליטווישער לוזשע. אויף יענער זייט גרענעץ איז אויסגעבויט א ריזיקע פיגור פון א שטיינערנעם קריסטוס. די צוויי-דריי גרענעץ-באזאמטע באנוצן די פיגור אלס א קירך וונטיק. קיינער היט נישט די גרענעץ, מען דארף פארן עטלעכע הונדערט מייל צו קומען אהער. אויסער מיר איז געפארן נאך א פרוי און א מאן, פוילישע אידן. איז די פרוי געווען קראנק. עס איז געווען צוהויך פאר איר. זי האט געהאט שווערקיט מיטן אטעמען און האט געמוזט פארן צוריק: ווארטן אויף א צווייטן אויטאמאביל פון טשידע.

עס איז געווען איר ערשטע ריזע מיטן אויטאמאביל און עס האט איר געשווינדלט דער קאפ פון דער הויכקייט. ווען זי פלעגט ארויסקוקן דורכן פענצטער, פלעגט זי חלשן און דער מאן האט איר געהאלטן א גרויסע ריזע ציבעלע ביי דער נאז, כדי „זי זאל מיינען, אז זי איז דער היים“, — האט ער מיר געזאגט. עס האט טאקע א שמעק געטאן מיט פוילן: זיי ווינען געווען פון פשעדיבאזש, נישט ווייט פון מיינע היימישע קאנטן. א מין באגעגעניש! זיבעצן טויזנט פוס הויך דארף איך באגעגענען פשעדיבאזשער אידן, אבער נאך דערצו קרובים פון מיינ פאטער? ער פלעגט דערציילן וועגן דעם פשעדיבאזשער רבין, צו וועלכן די טאמאשאווער חסידים פלעגן פארן אויף סוכות. די וועלט איז קליין. און אט בעט זיך די פרוי ביים מאן: „לאז מיך דא, ביי די טייכלעך, פאר אליין קיין סאנטיאגא. איך וועל שטארבן, כ'קאן נישט אטעמען“.

זיי זיינען טאקע ביידיע געבליבן אין דעם גרענעץ-דערפל און איך בין מיטן שאפער געפארן ווייטער אויפן ענדלאזן זאמדיקן וועג. דער שאפער האט מיר דערציילט, אז „ברזיז“ צוויי אויטאמאבילן האבן זיך אראפגעקליקלט אין אפגורנט זינט ער פארט ארום, נישט זיינער. ער איז פארזיכטיק... דאס האט ער מיר געזאגט, ווען מיר זיינען צוגעקומען צו א ריזן-בוים, א צעטראסקעטן פון א בליץ, קאנטיק, און שיעור נישט ארויסגעפאלן פון דער אפענער מאשין, אן אלטן „פארד“. דאס הייסט ביי אים „פארזיכטיק“ — האב איך געטראכט. איך קאן זיך שוין פארשטעלן, וואס ס'וועט זיין

ווייטער, ווען דער וועג וועט זיין העכער און נאך שמאלער. ער האט א קוק געטאן אויף זיין זייגערל און געזאגט, אז ער מוז אביסל שלאפן און אז דעם צווייטן אויטאמאביל וועלן מיר שוין באגעגענען אויף א ברייטערן וועג אין צוויי שעה ארום.

איך האב ארויסגענומען מיינע צוויי פלעשלעך מיט וואסער. מען האט מיר געהייסן זיך פארזארגן מיט „ווישי-וואסער“, האב איך אים אָנגעבאָטן, אָבער ער האט געלאַכט: „טענגאָ ווינאָ“, ער האט וויין. ער האלט נישט פון וואסער. איך האב אַ קוק-געגעבן אויף אונטן, נישט געזען קיין ערד, נאָר דופט און זיך שטאַרק פאַרבענקט נאָך מיין האַטעל-צימער — אַלץ איינס אין וועלכן לאַנד, אַבי עס זאל זיין אַ פּאַדלאַגע, מען זאל נישט הענגען אויף אַ זאַמדיקן וועג, וואָס קאָן אָנהויבן זיך צעקרישלען אונטער דער מאַשין. ווייזט זיך אַרויס, אז איך בין איינגעשלאָפן, ווייל אויפגעכאַפט האָב איך זיך פון קולות, פון אַ קריגעריי, פון אַ סומאַטאַכע: עס איז אָנגעקומען די צווייטע מאַשין, פון דער טשילענישער זייט שוין אסך גיכער איידער מיין שאַפער האָט דערוואַרט, אָדער איז ער צו לאַנג געשלאָפן? און ביידע אוי-טאַמאַבילן קאָנען נישט פאַרבייפאַרן אויפן צו-שמאַרן וועג, כאַטש בלייב דאָ בין סוף פון דיין לעבן! און מאָרגן וועלן אָנקומען פון ביידע לענדער ווייטערדיקע אויטאָמאָבילן. ביידע שאַפערן מיט די פּאַסאַזשירן פון טשילע האָבן געמאַכט קולות, אז דער קאַפּ האָט זיך פאַרדרייט. איך בין אַרויס פון דער מאַשין און געבעטן „מיין“ שאַפער, אז אַזוי ווי זיין מאַשין איז אַ קלענערע, זאל ער גיין אויף צוריק, זיך שאַרנדיק צו דער באַרג-וואַנט, ווייַל דאָרט איז זיכערער, און גיין צוריק בין צעטראַסקעטן בוים, וואו דער וועג איז אַביסל ברייטער. און די פרעמדע מאַשין זאל דערווייל שטיין דאָ און וואַרטן, ביז מיר וועלן געבן אַ סיגנאַל מיטן האָרן, אז זיי קאָנען שוין דורכ-פאַרן. דער שאַפער האָט נישט געוואַלט איינגיין דערויף: וואָס וועט ער עפעס זיך צוהערן צו אַ פּאַסאַזשיר, דערצו נאָך צו אַ „סעניאָראַ“? ער האָט אָבער פון די פרעמדע אויך באַקומען אַ באַפעַ צו רירן זיך פון אַרט, עס קאָן נאָך אָנקומען אַ שטורעם, דער וועג וועט ווערן צעווייקט און מען וועט דאָ בלייבן איינגעזונקען! ער האָט נאָך אַ בורטשע געטאָן צו מיר: „אַ סו רעספּאַנסִיבילִיִדאַד“ — אויף דיין פאַראַנטוואַרטונג! — און ער האָט זיך אָנגעהויבן שאַרן אויף צוריק לענגאויס דער בערג-וואַנט, זייער פּאַוואַליע. אַלע האָבן געקוקט אויף אים. ער האָט זיך געפילט, ווי אַ העלד אין אַ „וועס-טערן פּיעס“. אָבער איך האָב פאַרגעסן צו האָבן מורא, ווייל דער אַרום איז געוואָרן אַזוי פאַרכאַפּנדיק שיין, מיט די העכסטע שפיצן בערג באַדעקט מיט אַ פּלאַמיקן פּורפור, בעת דער טאָל איז געווען שוין טונקל, פּאַלעט, כמעט שוואַרץ, און דער הימל מאַראַנצן-ראַזעווע און שפּילעוודיק-אומשול-

דיק, בעת דער טויט האָט געקוקט אין די אויגן ביי יעדן דריי פון דער מאַ-
שין אויף צוריק אויפן טיפן זאָמדיקן וועג. אַלץ איז געווען אַזוי נישט נאָ-
טירלעך, געפערלעך און שייך, אַז עס האָט זיך נישט געוואָלט ווערן רואיק.
עס איז געווען אַ ביטערער קאָמף צווישן מענטש און צופאַל, ווען דיין לעבן
איז אָפהענגיק פון אַ וועג, וואָס איז אַ שפּאַן די ברייט.

אַבער אַט איז ער דער פון בלייך-געטראָפּענער בוים. ביים סאַמע ראַנד
פון וועג. ער פאַרנעמט אַן איבעריקן שטח ערד, אַן שום נוצן. איז אין
ביראַבידזשאַן וואָלט איין טראַקטאָריסט אַרויסגעפאַרן מיט אַ בולדאָזער אין
פעלד און וואָלט דעם פאַראַזיטישן בוים אַראָפּגעשליידערט אין אָפּגרונט.
אַבער דאָ וועט ער נאָך שטיין אַזוי יאַרצענדליקער, אפשר ביו אַ ערד-ציטער-
ניש. איך האָב בשעת מעשה געטראַכט: איך בין אַהער געקומען זיך
מיטשען, ווי די קאָווער אידן האָבן גע'טענה'ט ווען דער ווינטער איז גע-
קומען פריער אידער זיי זיינען געווען גרייט פאַר אים.

אַבער פאַבלאַ, דער שאַפּער, גיט אַ סיגנאַל, און ער קלינגט אַזוי חוצפּה-
דיק דאָ, אין די הימלען און זאָמדן אויף דער הויך פון 15 טויזנט פוס, מיט
אַ לאַנגער נאַכט צום פאַרן, מיט אַ מידן ביזן שאַפּער, אין אַן אַלטן „פאַרד“.
פאַוואַליע, אַזוי ווי ער וואָלט זיך נישט געגרייבט, קומט אַן דער צווייטער
אויטאָמאָביל און איינער פון די פאַסאָזשירן זאָגט צו מיר: „אפשר וועט איר
פאַרן צוריק? עס איז נישט זיכער ביינאַכט מיט אַזאַ מאַשין, מיט אַ שוואַכן
מאָטאָר. קומט מיט אונדז ביז מענדאָזא, דאָרט וועט איר נעמען אַ בעסערע
מאַשין!“ איך דאַנק זיי און זאָג זיי אָפּ. ווי קאָן איך זיי זאָגן, אַז מאָרגן אין
אַוונט דאַרף איך האַלטן אַ לעקציע אין סאַנטיאַגא, און אַז עס וואָרט דער
פריינט פּידאַגאָגיק, דער סעקרעטאַר פון דער „הילפּס-געזעלשאַפּט“? און
אַז מען טאָר לענגער נישט פאַרלירן קיין צייט — אַסטאַ לױענאַ, סעניאָרעס.

טיף אין האַרצן האָב איך מורא. וואָס טו איך, אויב פאַבלאַ שלאָפּט איין
„ביים רעדל“? — ווי מען זאָגט אין ניו-יאָרק. דער וועג ווערט דאָך אַדץ
העכער. עס וועט דויערן אַ גאַנצע נאַכט ביז מען וועט אַרייכן דעם פאַסיפיק
און אַראָפּנידערן צום ים. איך קלייב צונויף דעם גאַנצן מוט, ווי אין 1908
בעת מיין איבערגאַנג איבער די אַלפּן, צופּוס, דורכן „סען בערנאַרד“, ביי
נאַכט, ווען איך בין איינע אַליין פאַרבייגעגאַנגען אַ גרופּע פון אַן איטאַ-
ליענישער „טשעין גענג“ (אַרעסטירטע אין קייטן ביי דער אַרבעט) און
געבעטן מיך אַראָפּפירן צופּוסנס פון בערג, אין איטאַליענישן דאַרף „איי-
ראַלאָ“. אַבער דעמאָלט איז געווען 1908 און אַ ברייטער שאַסיי-וועג, דער
באַרג נישט העכער ווי אַ זעקס-זיבן טויזנט פוס, אינמיטן העלן לבנה-שיין
און אויף מיינע פלייצעס זיינען געלעגן בלויז 20 יאָר און אַ רוקזאַק. און

היינט, אויפן וועג קיין טשילע, איז אזוי פיל אנדערש און ערגער. אָבער פאַרפאַלן. איך זוך צו מאַכן שלום מיט פאַבלאָך, באַט אים אָן פאַפיראַסן פון פראַנקרייך, מאַך אים קאַמפּלימענטן צו ציב זיין פירן די מאַשין אויף צוריק און מאַל אים אויס די פרייַד, וואָס דערוואָרט אים אין וואַלפאַראַיסאַ, אין האַפן פון טשילע. נאָך אַ געוויסער פּאָזע קומט אַ בייזער ענטפּער: „איך בין נישט קיין מאַטראַס, איך זאָל זיך פרייען מיטן האַפן“. „איך אויך נישט“, זאָג איך, אָבער דו וועסט כאַטש האַבן אַ ברייטע גאַס, ליכט, אָן אַפּרו, וועסט זען פריינט“. פאַבלאָך שווייגט...

מיטאַמאַל: „סטאַפּ! זיך אָפּגעשטעלט. וואָס האָט פאַסירט? אַ וויסע, מאַכנאַטע באַרג-ציג מיט צוויי טעכטערלעך שטייט אין סאַמע מיטן וועג מיט רעשטלעך גראַז ביי דער געמבע... מיר באַקוקן זיך אַלע, און פאַבלאָך גייט אַרויס פון דער מאַשין, נעמט-אָן די ציג ביי די הערנער, אירע קינדער פאַלגן-נאָך און ער פירט זיי אַלע צו צו דער בערג-וואַנט. ער לייגט אפילו אַוועק די יונגע אויפן זאַמד. „איך בין פון דאַרף, אַ קאַמפּעסינאַ“ (אַ פויער), זאָגט ער, און זיין פנים ווערט 10 יאָר אינגער. כמעט אַ קינדערשער שמיכל באַשיינט זיין גאַנצן פנים. ער איז שוין נישט דער נאָר-וואָס חוצפּהדיקער שטאַטישער שאַפּער פון אַ שלעכט-באַצאַלטן פאַסטן, פול מיט געפאַרן און טויט-ריזיקעס. ער איז אַ פאַסטן פון די פּרעריס, וואָס האָט ליב זיינע קי און ציגן, און וועמען די גויט האָט אַרויסגעטריבן אין שטאַט און אים געשטעלט פאַר סכּנות. איך נעם אָן זיין האַנט און דאַנק אים: „סאַי טאַמביען דע און קאַמפּאַ“, — זאָג איך צו אים (איך בין אויך פון אַ דאַרף, אָבער ווייט, ווייט פון דאַנען). איך זעץ זיך אַריבער צום פראַנט-פלאַץ פון דער מאַשין און מיר רעדן שלומדיק וועגן אונדזער פויערשן גורל. ער איז בלויז איין יאָר, אַ ווינטער, געגאַנגען אין אַ דאַרפישער שולע און ווייסט נישט, וואו עס געפינט זיך פוילן. אָבער ער ווייסט, אַז אין רוים „וואוינט“ דער פּויפּסט און אַז עס איז גאַנץ ווייט פון קאַרדאַבא, זיין פראַווינץ. זאָג איך אים, אַז פון רוים נעמט נאָך דריי טעג מיט אַ באַן צו מיין לאַנד“. „און ביז רוים?“ פּרעגט ער, — „אַ 10 טעג מיט אַ שיף פון בענאַס-אירעס“.

דער איינדרוק דערפון איז אַזאַ שטאַרקער, אַז ער שווייגט שוין אַ לאַנגע צייט און טראַכט, פאַסט-אויף ווי אזוי אויסצומיידן גרויסע שטיינער, וואָס קייקלען זיך אַראָפּ פון אויבן. עס איז נאָך האַלבער נאַכט. קאַנטיק, אַז ער וויל אַ טרונק, ווייל ער פּרעגט ביי מיר, צי איך בין דאַרשטיק. איך נעם אַריבער מיין קליינע וואַרציקע, דאַס פּלעשל מיט ווישי מינעראַל-וואַסער און אַ גלאַז. איך גיס אים אָן און דערלאַנג אים. „און דו סעניאָראַ?“ — איך האָב נאָך אַ פּלעשל. צו מיין גרויסער פאַרוואַנדערונג, נעמט ער אַרויס זיין גלאַז פון וויין, גיסט אַריבער דאַס וואַסער אין זיין גלאַז און גיט מיר

צוריק דאָס ליידיקע, זויבערע גלאַז. איך גיס זיך אַריין אַביסל וואַסער און מיר טרינקען. „סאַלוד“, זאָגט פּאַבלאַ זייער ערנסט.

מיר פּאַרן שווייגנדיק, קאַנטיק, אַז עס ווערט ביסלעכווייז נידעריקער. עס באַווייזן זיך ביימער, העכערע גראַז און ערטערווייז געפּענטעטע פּערד, מיט שטרויענע שאַלאַשן. קאַנטיק, פּאַסטעכער לעבן דאָ. אַבער קיין שום ליכט-שיין זעט מען נישט. און — אַ, וואונדער! דער וועג ווערט בעסער, בריי-טער, מען דאַרף זיך שוין נישט אַנשפּאַרן אינעם באַרג. און פּלוצלינג הויבט-אַן צו בלאַזן אַ פּאַרכאַפּנדיק, קאַלטרעך ווינטל — אַזוי שמעקעדיק און היי-מיש, ווי אייביקע פּריש-געשניטענע גראַזן, וואָס ווערן נישט טרוקן, און זיי-נען נאָך נישט געוואָרן היי. און אין לבנה-שיין זעט מען סעדער מיט פּרוכט-ביימער. עס הענגען שווערע גאַלד-געלע מאַנגאַס, באַנאַנאַס, גראַנאַט-עפּל, געפּלאַצטע פּון היץ, מיטן בלוטרויטן זאַפט איבער די בלעטער. דער גן-עדן פּון דרום! אַ פּראַכטפולע לבנה פּאַרגיסט מיט אַ רחבותדיק ליכט דעם גאַנצן אַרום און עס הויבט זיך אַן אַ לעבן איבערן „גן-עדן“. מאַלפּעס הוי-דען זיך ווי שול-קינדער איבער די ביימער, פּאַפּוגייען שפּרינגען — ווי ווילדע פּילקעס, פּון צווייג צו צווייג. עס איז שוין טאָג ביי זיי. דער דושאַנגל לעבט און ער איז נישט שרעקעדיק פּאַר אונדז מענטשן. איך פרעג פּאַבלאַ, צי עס זיינען דאָ שאַנגען? — „באַסטאַנטע“, זאָגט ער. דאָס הייסט: פּאַר ראַן גענוג. און ווי לאַנג דאַרפן מיר נאָך פּאַרן? פּאַבלאַ טראַכט נישט לאַנג און זאָגט: אַ שעה דריי, ביז סאַנטיאַגאָ.

אַ מאַדנע זאָך: נישט געקוקט אויף דער שווערער, לאַנגער רייזע מיטן שלעכטן וועג, אַ פּשוטע סטעזשקע, וואו אַן אויטאָמאָביל איז אַ פּאַראַדאָקס, איז מיר עפּעס אַ שאַד אויפצוהערן די יאָדע אונטער גאַלדענע שטערן. אַ געפּיל האָט זיך באַזעצט אין האַרצן, אַז דו וועסט עס נאָך אַמאָל אין דיין לעבן נישט זען. און ווען פּאַבלאַ גיט מיך אַ פרעג: „סעניאָראַ, ווילסט זיך אַפרוען אַ האַלבע שעה? דאָ דערביי איז פּאַראַן אַ „האַסיענדאַ“ (אַ פּאַרם), וואו מען קאָן טרינקען פּרישע ציגנמילך און עסן הייסע, געפּרעגלטע באַ-נאַנאַס. זי איז אַפּן ביינאַכט“. זאָג איך שנעל: „סי, סיוואַמאַס!“ לאַמיר גיין! און מיר פּאַרן אַביסל אין אַ זייט, אַראַפּ צו אַ לאַנקע, צו אַ פּאַר ברוינע געפּלאַכטענע שאַלאַשן, שטעלן זיך אַפּ פּאַר אַ „פּאַטיאַ“ מיט אַ באַ-לויכטענער וועראַנדע, פּונוואַנען עס דערהערט זיך אַ מאַנדאַלין און אַ ליד. פּאַבלאַ איז נישט זייער גליקלעך דערפּון, אַבער ווען ער פּאַרט אַריין אין הויף און דערזעט צוויי יונגע אַפּגעברענטע פּנימער אונטער קאַלירטע טיכ-לעך, מיט עמערס מילך אין ביידע הענט, גיט ער אַרויס אַ פּריילעכן פּיף, אויף וועלכן עס קומען צוויי אַלטע מענער, צוויי הינט און אַ אינגל. איך גיי אַרויס פּון דעם אויטאָמאָביל און אַלע אויגן באַגעגענען זיך מיטאַמאָל. פּאַבלאַ

זאגט גאנץ וואזשנע: „לא סיניארא עס אמעריקאנא“. פון וואנען ווייט ער עס, טראכט איך איבערראשט? פון דער גרענעץ, זיכער, איך בין דאך גע- פארן מיט אים פון מענדאזא, פון דער גרענעץ.

מען זעצט זיך אויס אין פאטיא, מען דערלאנגט וויין אין שיינע פיי- מענע טעפעלעך, דערנאך הייסע געפרעגלטע באנאנאס און צינגמילך מיט האָניק, איך קוק אויפן פלוצימדיקן גן-עדן אינמיטן נאכט, אויף די ברוינ- שווארצע פנימער פון די טשילענער באַלעבאַטיים, אויפן צופרידענעם פאַבלאַ, וואָס טאַנצט שוין מיט איינער פון די מיידלעך און בין צופרידן, וואָס יענע צוויי פאַסאַזשירן זיינען אַרויסגעאַנגען אונטערוועגס, ווי אַזוי וואָלט איך מיט זיי געקאַנט זיך אָפּשטעלן דאָ און אַריינזאָפּן אין זיך אַזאַ שטיקל יום- טוב אינמיטן דזשאַנגל? איך האָב געזען עטלעכע גאַנץ מאַכנאַטע (דאַנג- האַריקע) ציגן, מיט אַ יונגן „פּשיכאַוועק“, דאָס הייסט, מיט זייער יונגוואַרג, מאַדנע הענער אין פעדערנע „הויז“ און גרינע פּאַפּוגייען מיט פּאַוועס, אפילו זיי זיינען נישט געשלאָפּן, אַזאַ סומאַטאַכע האָבן מיר דאָ אַנגעמאַכט, אָבער די הויפטזאַך: פאַבלאַ איז געווען צופרידן און האָט זיך געבעטן ביי מיר, אַז איך זאָל מיט אים צוריקפּאַרן קיין מענדאָזא, איך האָב נישט געקאַנט צוזאַגן, ווייל איך האָב נישט געוואוסט גענוי, ווען איך וועל פּאַרענדיקן דעם קליינעם טור: וואָלפּאַראַיסאָ און ווינאָ דעל מאַר, אויסער סעינטי יאַגאָ, מיר האָבן זיך געזענגט האַרציק מיט די טשילענער, באַצאַלט פּאַר די מאַכלים, כאַטש זיי האָבן נישט געוואָלט נעמען קיין געלט פון מיר אין אָנהויב — און זיך צוריק אַריינגעזעצט אין דער מאַשין, נאַכדעם ווי פאַבלאַ האָט מיט- גענומען אַ פעסל וואַסער מיט זיך, אויף יעדן פּאַל, און איך — עטלעכע באַנאַנאַס.

אַנגעקומען זיינען מיר פּאַרטאַג אין דער שלאָפּנדיקער שטאָט, איך האָב געהאַט אַן אַדרעס פון דעם האַטעל, וואו איך האָב זיך באַדאַרפט אָפּ- שטעלן, אָבער גרויס איז געווען מיין איבערראַשונג און מיין שלעכטער גע- וויסן, ווען איך האָב אַנגעטראָפּן אין האַטעל צוויי יונגע דאָרטיקע חברים, וועלכע האָבן געוואַרט, מידע און אומגעוילדיקע, אין דעם קאַנטאַר אויף מיר, מיר האָבן זיך באַגריסט, איך האָב זיך שטאַרק אַנטשוילדיקט פּאַר זיי, פאַבלאַ אויך, אַלץ געוואַרפּן די שולד אויפן וועג און אויפן אויטאָמאָ- ביל, מיר האָבן פּאַרשוויגן וועגן דער האַסיענדאַ מיט די באַנאַנאַס און זיך אָפּגערעדט צו טרעפּן מאַרגן, עס איז געווען אַ שבת און די צוויי פּריינט האָבן נישט געאַרבעט, און אין אַוונט האָט באַדאַרפט פּאַרקומען די לעקציע, פאַבלאַ האָט אויך געדאַרפט קומען און אַנזאַגן, ווען ער פּאַרט צוריק און וויפל פּאַסאַזשירן ער וועט האָבן, דעם אמת זאָגנדיק, האָב איך געוואָלט האָבן

א בעסערע מאַשין, אָבער איך האָב אים עס נישט געוואָלט זאָגן. מיר זיינען דאָך עפעס צוויי „פּויערים“, מוז מען זיין סאַלידאַריש.
פון די דריי לעקציעס איז געוואָרן אַ גאַנצע וואָך. איך האָב זיך באַ-
פריינדעט מיט עטלעכע גוטע, האַרציקע חברים, צווישן זיי אַ טוער, מאַר-
גאַליס, אַן אַדוואָקאַט, אַ זייער איבערגעגעבענער פריינט פון ביראַבידזשאַן
און עטלעכע חברטעס — אַלץ פון דער יונגער פּויליש-רוסישער אימיגראַ-
ציע פון נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה. אויסער דעם — דער ליבער חבר
פּילאָזאָפּי, די נשמה פון דער אַרגאַניזאַציע און פון דער אויפבויו-אַרבעט
בכלל צווישן פּראַגרעסיווע אידן אין טשילע.

איך מוז זאָגן, אַז דער איבערגאַנג פון אַזאַ גרויסער הויך, ווי די „אַנדן“
בעג, צום ברעג פון פּאַסיפּישן אַקעאַן האָבן אַרויסגערוּפּן אַ מין גערודער אין
מיין ברוסטקאַסטן. עס האָט געהאַמערט דאָס האַרץ און איינער פון די צוויי
חברים, זיצנדיק אמרואיק, איז אַוועק אין אַן אַפּטיק און האָט געבראַכט אַ
מין מעדיקאַמענט, וועלכער האָט באַרואיקט דאָס האַמערן פון האַרץ און איך
בין איינגעשלאָפּן. איך האָב זיך באַקענט מיט די דאַרטיקע פריינט, געהאַט
אַ קליינע זיצונג מיט זיי און באַקומען אַביסל אינפּאַרמאַציע וועגן דער
אָונטיקער אודיטאָריע. אין יענע לענדער און אין יענער צייט — 1935-
1936 — איז דאָרט געווען גאַנץ שטאַרק די ציוניסטישע באַוועגונג, אפילו
צווישן דער נאַר-וואָס געקומענער אינגערער אימיגראַציע פון פּוילן און
רומעניע. באַשיצט און באַהיט פון דער פאַרמעגלעכער אידישער סביבה,
פון קליינבירגערלעכע און פרומע עלעמענטן, האָט זיך די „באַוועגונג“ גע-
פילט ווי אַ דאָמינאַנדיקע קראַפּט און — ווי אין דרום-אַפריקע און אַר-
גענטיגע — געפירט אַ קאַמף מיט די פּראַגרעסיווע עלעמענטן, וועלכע זיי-
נען געווען סימפּאַטיש געשטימט צו דער אויפבויו-אַרבעט צווישן אידן אין
ראַטן-פאַרבאַנד. עס האָט זיך געפאַדערט אַ גרויסער מוט און אַן עקאַנאָ-
מישע געוואַגטקייט, כדי זיך אָפּן אַנטקעגנשטעלן אין אַזאַ געזעלשאַפטלעכער
אַטמאָספּערע.

די לעקציעס האָבן אָבער אַרויסגערוּפּן אַ געוויסן אינטערעס, צוליב
דעם פאַקט, וואָס איך בין געווען די ערשטע אידישע פּרוי, וועלכע איז
פּערזענלעך געווען אויפן ווייטן מזרח — וואָס איז אַ זשורנאַליסטין און
מיטאַרבעטערין פון אַן אַמעריקאַנער אידישער צייטונג און וואָס איז צו
זיי, די דרום-אַמעריקאַנער אימיגראַנטן, געקומען רעדן וועגן אידישע פּראַב-
לעמען. עטלעכע אַפּאַנענטן האָבן פאַרזוכט צו מאַכן פון די לעקציעס „פּאַ-
לעסטינע-דיסקוסיעס“, אָבער איך האָב זיך נישט געלאָזט פּראָוואַצירן (ווי
אין ריגע, אין 1932, וואו די „זשאַבאַטינסקי-גרופּע“ האָט אַרגאַניזירט אַ
געשלעג און גערופן פּאַליציי), נאָר גאַנץ געדולדיק דערקלערט, אַז איך

ווערביר נישט קיין עמיגראנטן פאר ביראָבידזשאַן, נאָר רוף צו העלפן דורך מאַשינערייע און טעכנישע מיטלען די דאָרט-באַזעצטע סאָוועטישע אידן. מען האָט אויך איינגעאָרדנט אַ לעקציע אין דעם עלעגאַנטן ים-אָרט „וויניאַ דעל מאַר“, וואו די הויפט-באַשעפטיקונג פון די זומער-געסט איז „באַקאַראַ“ — אַ קאָרטנשפּיל אַזאַ, וואָס ווערט אין די „הויכע“ איראָפּיאישע קרייזן אָפּגעשאַצט ווי אַן אזאַרט-שפּיל, אויף גאַנץ גרויסע סטאַוקעס. דאָס זיינען שוין געווען די זייער פאַרמעגלעכע אַלט-איינגעזעסענע אידישע בירגערלעכע קרייזן. אויף זיי האָבן מיר נישט גערעכנט אַלס צוהערער — נאָר אויף דעם מיטלשטאַנד, וועלכער פלעגט אויך אויף עטלעכע זומערדיקע וואָכן אַרײַ-בערפאַרן אין דעם שיינעם, מאַלערישן אָרט, וואָס ליגט אויסגעבעט צווישן בערג און ים. איך האָב זיך דאָרט נישט געפילט היימיש. עס האָבן מיר זייער שטאַרק געפעלט די פאַלקס-מאַסן פון בוענאַס-אירעס. עס איז געווען די סאַמע אינטענסיווע, די לעבעדיקסטע און קולטורעל-אַנטוויקלטסטע אידישע עמיגראַציע, וואָס איך האָב ווען עס איז אָנגעטראַפן ביז יענע טעג. איך האָב נאָך דעמאָלט נישט געזען מעקסיקאַ און קובאַ, וואו די אימיגראַ-ציע איז געווען די סאַמע אינגסטע, פון די 20-ער יאָרן. אויסער דעם איז דאָ געווען אַן אויסגעשפראַכן-באַעבאַטיש-פרומער עלעמענט. דאָס איינציק-פרעמדע, דרויסנדיקע, איז געווען דער „באַקאַראַ“ — דאָס פראַנצויזישע קאָרטנ-שפּיל פאַר מיר, נאַטירלעך. „זיי“, די אייניקלעך פון שלום-עליכמס העלדן, האָבן זיך צוגעפאַסט...

אַבער דאָס לאַנד איז געווען פאַרכאַפּנדיק שייין, וואוהיין דאָס אויג איז געפאַלן זיינען געווען די ריזן-בערג, ווי קוליסן פון אַ נאַטור-טעאַטער. און דער גלאַטער וועקסלרייכער אַקעאַן, מיט זיין אייביקן רוישן און געמורמל פון די כוואַליעס, דער לשון פון אייביקייט.

אידישע אַרבעטער האָבן געאַרבעט ביי געוועזענע אַרבעטער, וואָס זיי נען געוואָרן באַלעבאַטים „פאַר זיך“, ווי מען פלעגט אַמאָל זאָגן אין פּוילן און שפּעטער אין בראַנזוויל אין ניו-יאָרק. אַ אידישע צייטונג? — זי פלעגט אָנקומען פון בוענאַס-אירעס: „די פרעסע“, אַזעלכע „העלדן“ ווי פאַבלאַ, פלעגן זי ברענגען צופירן איבער די „אַנדן“, דערנאָך האָט שוין פונקציאָנירט אַ באַן.

דאָס לאַנד גופאַ איז מער פרוכטבאַר, אידער אַרגענטינע. מען זעט נישט די ענדלאָזע „פאַמפּאַ“, די פרערי, מיט די פון-דער-זון-פאַרברענטע ווייצן-פעלדער, מיט די פון-דורשט-געפאַלענע פערד, אויסגעטריקנטע סקעלעטן. אָבער אַ וואַרעמקייט צו די עטלעכע צענדליק האַרציקע, געטרייע חברים האָט מיך דאָ אָנגעפילט אין די עטלעכע טעג פון אונדזער צוזאַמענזיין און עס האָט זיך נישט געוואָלט צעשיידן מיט זיי. איבעראַל האָט מען איבער-

געלאזט א שטיק היימלאנד — א שטיק ווארשע, א ברעקל ווילנע, א חלק אדעס אדער בעסארביע. יא, דאס אויך. איך האב אויך אנגעטראפן א פאר קאראאימער פון סימפעראפאל, אבער זיי זיינען געווען אפגעזונדערט פון אונדז דער גרופע און האבן זיך געהאלטן מיט די שפאניש-רייזנדיקע ספרדישע אידן. איך טראכט, אז זיי זיינען אפשר געווען פון בוכארא, ווייל איך האב אין 1932 געזען אזא טיפ יידן אין סאמארקאנד. זיידן וועבער, געארבעט ביי טעפיקער שוויגנדיקע, ערנסטע אידן.

רעדנדיק וועגן באגעגענישן, מוז איך דערמאנען אן איבערראשנדיקן צוזאמענטרעף, וואס דער צופאל האט מיר פארשאפט אין אסענסיאן, פאראגוואי, וואו איך האב אויך געהאט א לעקציע אין א קליינעם קלוב, צי איז עס אפשר געווען אין א פריוואטער וואוינונג — איך געדענק שוין נישט. אבער נאך דער לעקציע זיינען צו מיר צוגעגאנגען צוויי יונגע חבר-טעס און האבן מיר דערמאנט א פריערדיקע באגעגעניש מיט זיי אין טשערא-נאוויץ, אין 1927, אין קלוב „מארגן-רויט“, וואו איך בין געווען איין אונט אויפן וועג קיין בוקארעסט און קאנסטאנצא, וואו איך האב גענומען א שיף קיין פאלעסטינע, דעמאלט נאך די בריטישע מאנדאט-טעריטאריע. זיי האבן זיך מיט מיר באקענט און האבן מיר דעם צווייטן פרימארגן געבראכט א מתנה אין האטעל — א זייסע בלוזקע מיט אויסגעהעפטע ארבל, ביי וועלכע זיי זיינען געזעסן א גאנצע נאכט און געארבעט אויף איר, כדי זי זאל פארטיק זיין צום באן אינדערפרי. איך האב זיך דעמאלט צעוויינט, אזוי גערירט בין איך געווארן פון דעם, וואס זיי זיינען געזעסן א גאנצע נאכט און געהעפט. איך האב זי נאך, יענע בלוזקע, און זשאָעווע זי צו באַנוצן. און אַט באַגעגן איך זיי ביידע ווידער אין אסענסיאן, פאראגוואי, אין 1935, עמיגראנטקעס פון דער פאשיסטישער רומעניע, ווידער אויף מיינער א לעק-ציע. צוויי אידישע, טייערע מיידלעך אויף א קולטור-פראנט, וואס האט אונדז אַלעמען פאראייניקט, מיט גרוסן פוילן און רומעניע, וועלכע איך קאן זיי איבערגעבן, ווייל איך בין דאָרט געווען מיט געציילטע חדשים צו-ריק — א נייע פארבינדונג צווישן אונדז. און זיי קומען אויף מארגן צום צוג, וואס פירט מיך אין בוענאס-איירעס און ברענגען ווידער א מתנה: זייער ארבעט, דאס מאָל א סאַמעטן היטעלע.

זיי זיינען מאַדיסטקעס געוואָרן און זיי ווילן איך זאל האָבן נאָך אַן אַנ-דענק פון זיי — ביאנקא און קלאַראַ פון טשערנאוויץ, סאַוועטישע בוקאווינאַ. וויפל מאָל האָב איך אין אייז-קאַלטע נעכט אויפן ים אין אַ שיפּט-קאַ-בינע, געטראַכט וועגן אַזעלכע באַגעגענישן צווישן מענטשן, וועלכע ווערן אין משך פון אַ שמועס, פון אַ האַנט-דרוק, זיינע דיבאַלעכע ברידער און שוועס-

טער אויפן גאנצן לעבן, אן שבועות, אן תנאים, פארבונדן בלויז דורך גלויבן אין איין-אין-איניציקן געדאנק.

איך געדענק גוט יענעם זומער: פארזאגוואי איז געווען אין א מלחמה; אין א מלחמה, וואָס נעמט אָן אין דרום-אַמעריקע דעם כאַראַקטער פון אַן עפידעמיע. זי גייט פון איין גרענעץ צו א צווייטער. די צוויי יונגע גע- שטאַפֿטן זיינען געווען אזוי שוואַך אין דיין אין פאַרגלייך מיטן הויכן באַרג „טשאַקאַ“, צוליב וועלכן פאַראַנוואַי האָט געפירט אַ מלחמה קעגן צוויי אַנ- דערע לענדער, און דער פאַראַדאָקס פון אַ מלחמה איבערהויפּט האָט זיך צעשלאָגן אינעם פאַרגלייך מיט אַ מענטשן און זיינע גוואַלטיקע צילן און דערגרייכונגען אין צייטן פון שוים, ווען דער מענטש שאַפּט, בויט, טראַכט. אַ מיין אַריינפיר צו דער רייזע אין דרום-אַמעריקע איז געווען דער אַריינפאַר אין האַפּן פון ריאַדע-זשאַניראַ, אין סעפטעמבער 1935. איך דערמאָן דעם אַריינפאַר, ווייל עס איז געווען מיין ערשטער טרעפּן זיך — אָן שום צוגרייטונגען אָדער טעלעגראַמעס, מיט אידישע האַרעפּאַשניקעס, וועלכע האָבן זיך דערוואוסט פון צייטונגען, אַז עס קומט פון ניו-יאָרק אַ אידישע זשורנאַליסטין, אויף איר וועג קיין בוענאָס-אירעס וועט זיך די שייף אָפּשטעלן אין ריאַדע-זשאַניראַ אויף עטלעכע שעה צו נעמען פראַכט און קוילן. האָט זיך דערהערט 7 אַזייגער אינדערפרי אַ קלאַפּ אין מיין טיר און אויף מיין פראַגע: „קיען וואָ?“ (ווער איז עס?) האָט מען שוין געזאָגט, אויף אידיש, אַז עס וואַרטן אַ פאַר חברים אונטן, ביים „דאָק“ און אַז איך זאָל קומען טרינקען אַ גלאַז גוטע בראַזיליאַנער קאַווע.

עס איז געווען מיין גרעסטע איבערראַשונג. קיינער האָט נישט גע- וואוסט (אָזוי האָבן איך געמיינט) וועגן מיין קומען. האָבן איך זיך אויף שבעל גענומען אַנטאָן און בין באַלד אַראַפּ פון שייף. דאָרט זיינען געשטאַ- נען זיבן אָדער אַכט חברים און חברטעס, האָבן זיך פאַרגעשטעלט און גע- זאָגט: „מיר זיינען כאַטינער, פון בעסאַראַביע.“ און געזאָגט איז געוואָרן מיט אַזאַ שמייכל, מיט אַזאַ שטאַלץ און אין אַזאַ מיין אידיש, וואָס לאָזט זיך נישט איבערגעבן אָדער נאָכמאַכן. איך ווייס נאָר, אַז עס האָט געקלונגען, ווי אַ ניגון, ווי מוזיק. און דער שטאַלץ איז געווען פאַר מיר עפעס אַ נייע, נאָך נישט אַנגעטראַפענע פּסיכאָלאָגישע אַקצענטירונג. פּוילישע אידן האָבן אזוי נישט גערעדט, אוקראַינישע אויך נישט. האָבן איך זיך שוין צור- גערוקט צו דעם חבר, וואָס האָט עס געזאָגט און איך האָב אַנגעהויבן אים צו „שטודירן“, ווי אַ דערפּינדונג. דערגאָך האָט ער געזאָגט: ריאַ זעט אויס אזוי ווי כאַטיין, דערפאַר האָבן מיר זיך טאַקע אַטאַ דאָ באַזעצט. עס דערמאַנט אונדז אין אונדזער שטאַט. בעסאַראַביע איז שייף, זייער שייף... און ווידער דער שטאַלץ עס ברייט אַזש. וואָס זיינען דאָס פאַר אַ

אידן? אינמיטן העפן טאג, אין א וואכעדיקן פרייטיק איז מען געקומען 7 אינדערפרי באגעגענען א פרעמדן מענטשן, וועגן וועלכן, ווי איך האב גע- מיינט, זיי האבן גארנישט ניט געוואוסט אדער געהערט.

און אט גייט מען שוין אין א קליינער קאפע. דער אייזערנער פארהאנג איז נאך אראפגעלאזט, עס איז נאך פארשלאסן. גיט איינער פון די כאטי- נער זיך א לאז צו דער ערד, גיט א הויב-אויף די אייערנע ושווערע זשא- לוייע און זאגט אריין הילטיק און זאפטיק: „קאפע פאר אלעמען. און בול- קעלעך.“ נו, מער דארף מען נישט. עס איז געקומען א מין שמעקעדי- קער נחת. מיט זיסע געדיכטע שמאנט, טאקע מיט בייגעלעך און בולקעלעך, אז טרערן האבן זיך געשטעלט אין די אויגן פון בענקשאפט — ביי זיי נאך כאטיק, ביי מיר — נאך ווארשע. און מיר האבן זיך פארזאמלט ארום א טיש, מיט אפענע טירן און פענצטער, מיט פארביגייער, וואס האבן אריי- געקוקט אינעם קאפע, מיט א פעטער באדעבאסטע, וואס האט געהאלטן אין איין שיקן נייע טראנפארטן בולקעלעך אין קאראפקעס מיט קאווע, מיט טענות צו מיר, הלמאי מען האט נישט געלאזט זיי וויסן, אז איך קום, וואלטן זיי איינגעארדנט לעקציעס אין סאָ פאָלאַ און אין ריאָ און אפילו אין באיא בלאנקא אדער פערנאמבוקא. זיי וועלן שיקן א פראטעסט צום ארגענטי- נער „פראקאר“ פאר אויסבאהאלטן מיין קומען, פאר נישט לאזן זיי וויסן, און בכלל — פאר דער נישט סאלידארישקייט מיטן שכן: „מיר, בעסארא- בער, וואלטן אזוי נישט געהאנדלט.“ איך האב זיך געפילט שוודיק, צוגע- זאגט ביים צוריקוועג זיך אפשטעלן ביי זיי אין שטאָט און מיר האבן גע- מאכט פלענער, ווי אזוי צו פארברענגען דעם טאָג.

די שיה איז געשטאנען א גאנצן טאָג און מיר האבן געהאָט צייט ביזן אָונט, ווייל זיי, די טייערע כאַטינער, האָבן זיך אָפגעזאָגט צו גיין צו דער אַרבעט. איך בין ממש געווען אַן לשון. אַזאַ אויפנאַמע! אַזאַ חבֿרשאַפט, אַזאַ באַציאונג! מיר זיינען אַוועקגעפאַרן אין הומבאָלדט פאַרק, אַ מין באַ- טאַנישע אויסשטעלונג פון אַן ערך 100 מינים אַרכידעען („אַרקידס“), און אַדע בליענדיקע, נאַרוואַס-געעפנטע, ווי אויף אַ באַשטעלונג. מיר האָבן אויך געזען די הויפט-געביידעס פון דער שטאָט ריאָ, זיך געטראָפן מיט אַ חבֿר פון סאָ פאָלאַ, באַזוכט די באַוואוסטע קאַווע-פלאַנטאַציע, די גרעסטע אין דער וועלט, און האָבן זיך אומגעקערט אין הויז פון די פרימאָרגנדיקע פריינט, די כאַטינער, כדי דאַרט צו עסן, איידער איך קער וויד אָום צו מיין שיה, אויפן וועג קיין בוענאַס-איירעס.

עס איז געווען אַ האַרציקער אומפאַרגעסלעכער אָונט מיט מענטשן, וועלכע זיינען דיר נעכטן נאָך געווען נישט באַקאַנט און היינט געוואָרן איי- גענע, כאַטינער.

די שיף ווארט. נאך א שיף פאר מיר. וויפל שיפן האבן מיך שוין אוועקגעפירט צו פרעמדע ברעגן און צו מענטשן, וועלכע זיינען געווארן גאענט און טייער, אזוי ווי איך וואלט זיי געקאנט יארנלאנג. מען ווינקט. איך בין די איינציקע, וועלכע ווערט באגלייט אין האפן פון ריא — און עטלעכע אמעריקאנער מיידלעך, קאבארעט־טענצעריןס, אנגעשטעלט פארן זומער אין א טעאטער פון בוענאס־איירעס, זיינען דערשטוינט און פרעגן זיך נאך ביי מיר: „דיינע קרובים?“, און איך זאג: „יא“, אזוי שנעל און נאטירלעך, אז איך וואונדער זיך אליין.

איך דערמאן זיך אן אנדער אוועקפארן — פון קעיפטאון, דרום־אפריקע, אין 1933, וואו עס איז געקומען א גאר גרויסער עולם זיך געזעגענען און וואו איך האב פארבראכט אריבער 8 חודשים. גאר אן אנדער ישוב, אנדערע אידן־עמיגראנטן: ליטווישע און אביטל פוילישע, אבער אויך מיט א וועג צו זייערע הערצער, וועלכע האבן געקלאפט אין א טעמפא פון צייט און טראדיציע.

קיינמאל פילט זיך דער מענטש נישט אזוי דערהויבן און געטרייסט — אן איינזאמער מענטש — ווי בעת ער פירט דורך א געזעלשאפטלעכע אר־בעט, וואס ברענגט אים צונויף מיט זיין קלאס, מיט זיין סביבה, מיט זיין פאליק. נאר דעמאלט דערזעט ער דעם זין פון זיין לעבן, און אלע שווער־קייטן פון דער ארבעט פאדן אראפ, ווי א בגד פון גוף, און כאטש עס האט געווארט אויף מיר א גאר גרויסע און אנגעשטרענגטע ארבעט באלד נאכן אפשטעלן זיך פון דער שיף אין ארגענטינע, האט זיך דאך געוואלט אויס־רופן מיט גארקיס שטורעם־פויגל: „זאל גיכער קומען דער שטורעם! מירן זיך פארמעסטן און קעמפן קעגן אים!“

איך פלעג אפנעמען גרוסן מיט יארן שפעטער פון די פריינט אין בראז־זיל, אין ארגענטינע, אין אורוגוואי און טשילי. איך האב עטלעכע פון זיי געטראפן אין שפאניע, צווישן זיי דעם דיכטער פאבלא נערוודא און ראפאעל אלבערטי, דעם דאקטאר בערמאן פון קארדאבא, ארגענטינע, און נאך אַנדערע. איך רוף נישט אן קיין נעמען, ווייל איך ווייס נישט, אין צוזאמען־האנג מיט דעם זיך־בייטנדיקן פאליטישן קלימאט אין יענע לענדער, צי איך זאל עס טאן. אבער די באגעגענישן פון יענער פארקאפנדיקער עפאכע האבן איבערגעלאזן א טיפן אפטימיסטישן איינדרוק און די בולטע איבער־צייגונג, אז איבעראל קאן מען געפינען א שון און א פארשטענדיקונג אויפן הומאניטאָרן, עטישן געביט.

א קורצע צייט בין איך געווען אין מאַנטעווידעאַ, אורוגוואי, וואס איז געווען צענדליקער יארן נאכאנאנד די איינציקע דעמאקראטישע רעפובליק אין דרום־אמעריקע, מיט אן אנטוויקלטער ארבעטער־באוועגונג, מיט א רא־

דיקאָן לינקל פליגל און מיט אַ פראַגרעסיווער אידישער צייטונג „אונזער וועג“. דאָרט האָט זיך טאַקע אָפגעשטעלט מיין שיף און עס איז ווידער געווען אַ באַגעגעניש — האַרציק און פריידיק. עס איז בלויז איין נאַכט מיט דער שיף צום פּאַרט פון בוענאָס־אירעס, וואו דער ברייטער ריזן־טייך, גא פלאַטא, ווערט כמעט אַליין ברייט ווי דער ים. עס האָט זיך מיר זייער געוואַלט צום דרום פון אַרגענטינע, אין ריוואַדאוויא (אין פּאַטאַגאָניאַ), וואו די דייטשן האָבן געהאַט זייער פאַקטישע קאָלאָניע, קוילד־גרובן און אויל־קוואַלן; קאַנצעסיעס, אין וועלכע זיי האָבן זיך אָנגעהאַלטן מיט ציין און נעגל און פון וואָנען עס איז געגאַנגען אַ נאַצי־פּראָפּאַגאַנדע איבער גאַנץ דרום־אַמעריקע אין יענע יאָרן. אָבער, ווי איך האָב שוין דערמאָנט פריער, האָט אָנגעהויבן צו טראָגן זיך אַ רעאַקציאָנערער ווינט און עס איז שוין גע־ווען אוממעגלעך צו האַלטן דעקציעס וועגן מורח־איראָפּיאישע פּראַבלעמען. עס האָט זיך נאָך איינגעגעבן אוועקצושיקן אַ דעלעגאַציע פון 5 „פּראָקאָר“־מיטגלידער קיין ביראַבידזשאַן — די איינציקע פון אויסלאַנד אין יענע צייטן — און מיר האָבן זיך געזעגנט, סיי מיט די קאָלאָניסטן פון מאַזעסוויל, סיי מיט די קליינע שטעטלעך אַרום זיי, וואו מען האָט געקאָנט אַנטרעפּן אַזאַ דערשיינונג: עס האָט געדאַרפט פאַרקומען מיינע אַ דעקציע אין סאַנטאַ קלאַראַ, האָט מען אויפגעקלעפט אַן אַנאַנס אין אידיש וועגן דעם. און אונז טערן אַנאַנס איז געווען אַ בלעטל אויף שפּאַניש מיט אַ רוף: „מוערטע אַ דאָס כוּדיאַס“ (אַ טויט זיי אידן). דאָס האָבן שוין די דאָרטיקע נאַציס גע־גרייט דעם באַדן פאַרן פּאַשיסטישן איבערגאַנג און פאַר פּעראַנען. איך האָב אפילו שוין געשפּירט דעם טעם דערפון אויף דער שיף גופא פון גיט יאָרק אָן.

עס איז געפאַרן אַ גרופע אַטלעטן־באַקטערס, פּאַליאַקן, האָבן זיי זיך דערוואַסט דורכן „פּוירסער“ (קאַסירער אויף דער שיף), אַז איך בין פון פּוילן. ער האָט געהאַט אונדזערע פאַספּאַרטן און האָט געוואַסט די נע־מען פון די פּאַסאַזשירן. האָבן זיי די גאַנצע צייט גערעדט צווישן זיך פּויליש און געזוכט מיר צו פּראַוואַצירן. אָבער אַזוי ווי עס איז געווען אַן אַמעריקאַנער שיף, האָב איך גערעדט מיט אַלעמען ענגליש און זיי איגל־באַרירט, ביז עס איז געקומען אַמאָל צו אַ סקאַנדאַל, ווען זיי האָבן גע־הערט מיינעם אַ רעקאָרד אין מיין קאַבינע, אַ רוסישע ליד, און האָבן שוין געמאַכט אַן אָפּענע דראַוונג. בין איך אוועק צו זייער פירער און האָב אים געזאָגט, אַז ביים לאַנדן אין האַפּן וועל איך הייסן זיי אַרעסטירן פאַר פּאַשיסטן־דראַוונגען צו אַן אַמעריקאַנער בירגער. האָט ער זיך אַנטשולדיקט פאַר מיר און זיי זיינען געוואָרן שטיל.

איך האָב אים געזאָגט, אַז איך בין אַ אידישע זשורנאַליסטין, איך פאַר־

טרעט אַ ניו־יאַרקער צייטונג און אַז ביים ערשטן אינטעררוויו מינעם ביים
 קאַנדן וועל איך פּאָדערן אַ באַיקאַט אויף אַלע זייערע ספּאַרט־פּאַרמעסטן.
 דער „פּאַן“ איז געוואָרן רויט און בלאַס און האָט זיך נאַכאַמאָל אַנטשול־
 דיקט. פון דעמאָלט אָן האָט די באַנדע זיך נישט געלאָזט אפילו זען אויף
 מיין שיפּס־דעק. זיי זיינען בעלם געוואָרן און עס איז געוואָרן רואיק.

נאָך אַ באַפרידיקונג האָב איך געהאַט בעת מיין זיין אין בוענאָס־איי־
 העס. אין גרויסן טעאָטער „ראַיאַל“ פלעגן קומען אין אָנהויב באַלעבאַ־
 טישע אידן מיך הערן. האָט מיך איין מאל די באַלעבאַסטע פון מיין האָטעל
 געבעטן אַרייפגיין אויפן דאַך פון האָטעל, וואו עס איז געווען די קיך און
 האָט מיר אָנגעוויזן אויף 2 ווייסגוואַרדייצעס, וועלכע האָבן געפליקט אַ הון
 און געוואָשן די טעפּ נאָכן עסן. „פּאַלקאָוניקעס זיינען זיי געווען בעתן צאר
 און היינט פליקן זיי ביי מיר הינער, ביי מיר, שרה לאה, די אלמנה, האָט
 זי זיך געווענדט צו מיר. דער פּאַליטישער סינטעז איז געווען נישט שעכט.
 מיר ביידע זיינען געווען צופרידן. אָבער איך בין אַראָפּ פון דאָך צוריק
 אין מיין צימער. „פּאַרוואָס נעמט איר נישט אַ היגן קיך־העלפּער?“ — האָב
 איך איר געפרעגט. „איר מוזט האָבן אַ פּריץ?“

— יא, איך מוו, — האָט זי מיר געענטפערט, — איך בין געלאָפּן פון
 פעטליורען אַהער, מוז איך.“

איך געדענק אַמאָל אַ ריזע איבער אַ זאַמדיקן דאַרפישן וועג מיט אַ
 פּורל, ווען איך האָב געמוזט פאַרן פון איין דאַרף אין אַ צווייטן און קיין
 אויטאָמאָביל איז נישט געווען. אונדזער אַרעמע קליאַטשע האָט זיך קוים
 געשלעפט איבערן וועג, און סיי זי, סיי מיר זיינען געווען דאַרשטיק און הייס.
 האָב איך דערזען אַ פּויער ביי אַן אַקער, אויך מיט אַזאַ מאָגערער שקאַפּע,
 ווי אונדזערע, און מיט אַן אַלטן אויסגעדאַרטן פּאַרשוואַרצטן פנים, וואו די
 יאָרן און די נויט האָבן אָנגעמאַכט אַ חורבן. איך האָב געבעטן זיך אָפּ־
 שטעלן און בין אַרויסגעגאַנגען פון דעם צוויי־רעדערדיקן וואָגן און זיך באַ־
 גריסט מיט אים. מען האָט מיר געזאָגט, אַז דאָ אַרבעטן אַ סך אַלט־אייני־
 געוואַנדערטע רוסישע און אוקראַינישע פּויערים. און באַמערקנדיק זיין בלוי־
 אויגיקן סלאַוויאַנישן פנים, בין איך צוגעגאַנגען צו אים מיט דעם אוראַלטן:
 „באַג נא פּאַמאַטש“. ער האָט פּאַרדעקט די אויגן פון דער זון מיט דער
 דלאַנע. זיין פנים האָט זיך צעהעלט, ווי זונטיק אין אַ קלויסטער, און ער
 האָט געענטפערט: „נא פּאַמאַטש!“ (גאָט צו הילף).

וויזט אויס, ער איז טאַקע געווען אַן אוקראַינער, אַז אַ צאָן אין מויל,
 אין אַ לייזענטענער סוויטקע מיט אַ קאַלירטן אוקראַינישן גאַרטל איבער די
 לענדן — אַ „באַטראַק“ (ערד־אַרבעטער) ביים פּריץ.
 שוין 50 יאָר געווען דאָ אין לאַנד. דורך אַ טעות געקומען צוזאַמען מיט

א גרופע אידן אין באראן הירשס קאלאניעס פון ארום אדעס און מען האט אים נישט געטשעפעט, כ"זמן ער האט אפגעארבעט פאר זיין שיפקארטע בעת די ערשטע פאר יאר אויף א קאלאניע.

דאס האט ער מיר דערציילט אויף אוקראיניש, בעת מיר זיינען אריין אין זיין דערבייאיקן שטרויענעם שאלאש, וואס איז טיף-איינגעגראבן אין דער ערד צוליב דער היץ צו נעמען א טרונק וואסער פון א ליימענעם קריגל. אבער ווי גרויס איז געווען מיין דערשטוינונג און אויפרודערונג, ווען איך וואָב דערזען אויף דער וואַנט אַ קליין בילדל פון טאראס שעוונטשענקא אין דער גרויס פון אַ פּאַסטקאַרטל, איינגערעמלט אין פיר שטיקלעך האַלץ, קאַנ-טיק, זיין אייגענע אַרבעט. „יעשטשאַ איז ראַסיאי פּריוואַט“ — האַט ער מיר געזאָגט שטיל, ווי אַ סוד (נאָך פון רוסלאַנד געבראַכט). עס איז געווען נאָך פאַר דער מלחמה מיטן „יאַפּאַניעז“, דאָס הייסט, פאַר 1904.

איך בין געשטאַנען ווי אַן לשון, גערירט פון דער מערקווירדיקער באַ-געגעניש אינמיטן פון צעברענטן אַרגענטינישן פעלד, אַ באַגעגעניש מיט אַן אַרעמען געוועזענעם צאַרישן באַטראַק, וואָס אַרבעט נאָך אַלץ אויפן פעלד ביי אַן אַרגענטינער „עסטאַנסיעראַ“, פאַר 6 פעזעטאַס אַ וואָך און פּרעגט זיך און נישט, ווי ער, וואָס איז „אַנטלאַפן פון דער סלוזשבע“?

— האַט אַ משפּחה, פעטערל? — פּרעג איך.

— ווי אַזוי קאָן איך, אַ ביטערער אַרעמאַן, „סיראַטאַ יאַ“? — ענט-פערט ער מיר, גלעטנדיק אַ הונט, וואָס איז אַרויס פון דעם שאַלאַש. און אַ טיפער ווייטאַק האַט אַ שטאַך געטאָן פון די ווערטער, אַז איך האָב אַנ-געכאַפט זיין האַנט און זי געגלעט, ווי ער דעם הונט.

איך האָב אים דערציילט, אַז איך קום פון דאַרטן, פון קיעוו און כאַר-קאוו און אַדעס, און אַז איך וועל אים שיקן פון בוענאַס-אַירעס אַן אוקראַ-נישע צייטונג, וואָס זיי באַקומען פון קאַנאַדע. ער האַט זיך דערפרייט, ווי אַ קינד, געזאָגט, אַז זונטיק טרעפט ער זיך מיט לאַנדסלייט אין אַ דערביי-איקן ישטעטל, וועלן זיי צוזאַמען לייענען. איך האָב געזאָגט, אַז עס וועט נאָך געדויערן אַ געוויסע צייט, ביז מען וועט זי באַקומען, אַבער ער זאָל האָבן געדולד און דערווייל וועל איך אים שיקן אַ צייטונג פון קאַרדאַבאַ, אַ גרעסערע שטאַט אין אַרגענטינע, וואו עס זיינען אויך פאַראַן אַלטע אימי-גראַנטן, פעלד-אַרבעטער.

ער האַט מיר דערציילט נאָך אַ סוד. מען פּרעגט אים, טאַקע אַרגענטי-נער פעלד-סטראַוזניקעס, וואָס רייטן אַמאַל פאַרביי זיין שאַלאַש און קוקן אַריין אינעווייניק, ווער עס איז אַט-דער מאַן אויפן בילד אין אַ שוואַרצער פאַפּאַכע און אין אַ שינעל? זאָגט ער זיי: „מיינער אַ זון, אַ סאַלדאַט!“ האָבן זיי דר-אָרץ פאַר אים. איך האָב געזען דעם גרויסן שטאַלץ, וואָס ס'האַט

אַרויסגעקוקט פון זיינע אַלטע וואַסערדיקע בלויע אויגן ביים דערציילן דעם קליינעם אומשולדיקן ליגן, און איך האָב אים געזאָגט: „קאָנסט זיין שטאַלץ מיט דיין זון; מען טראָגט אים דאָרטן אויף די הענט, אין דיין אַלטער היים. עס זיינען פאַראַן קאַלכאָזן אויף זיין נאָמען און שטאַטישע לערן־אַנשטאַלען.“ איך האָב אים געזאָגט, אַז איך וועל דאָ זיין די גאַנצע וואָך. ער האָט צוגעזאָגט צו קומען זונטיק אין נאָענטסטן שטעטל, אין אידישן קלוב, וואו ער גייט אַמאָל אַריין ליענען אַ רוסישע צייטונג, און מיר האָבן זיך געזעגנט.

דער חבר, וועלכער איז מיט מיר אַרומגעפאַרן, האָט ביי מיר געפרעגט, צי איך שטעל זיך אָפּ אונטערוועגנס בעת מיינע וואַנדערונגען. אַודאי טו איך דאָס, האָב איך אים געענטפערט. וואָרום וואו נאָך קאָן איך זיך באַ־קענען מיטן פּאָלק, אויב נישט אין פעלד? בפרט נאָך, אַז דער פאַרמיט־לעך צווישן אונדז איז טאָראַס שעוויטשענקאַ.

איך טראַכט וועגן דעם גרעסטן אוצר אויף וועלכן עס קוקן אַרויס די אַרגענטינער ווייץ־אַרבעטער: וואַסער! בלויז דער פּריץ האָט וואַסער, אַ ברונעם; דער אַרעמאַן וואַרט אויפן רעגן און זאַמלט וואַסער, ווי אַמאָל אין ירושלים, אין ציסטערנעס. וואָס ווייסט דער אַלטער פּעדאַר פון סאַנטא פע וועגן איריאַציע אין טורקעסטאַן, וועגן שליוון אין פּערנאַנאַ, וועגן קאַג־סערווירן שניי דאָרטן, וואו עס איז ווייט פון אַ טייך. טויזנטער העקטאַרן לאַנד זיינען באַאַרבעט מיט ווייץ און מיט קוקורוזע און אין פרט פון וואַ־סער פאַרלאַזט מען זיך אין דער פאַמפּא אויף גאַט! בעת די שרעקלעכע זומערדיקע טריקענישן פאַרן פון דורשט בהמות און פּערד.

איך וועל נישט פאַרגעסן אַ רייזע מיט אַ שיף אין דער פּראַווינץ סאַנטאַ פע, וואו איך האָב ביים ליכטיקסטן קלאָרן שייץ פון דער לבנה געזען אויס־געטריקנטע פּין דער זון סקעלעטן פון געפאַלענע פּערד מיט די מאַרדעס טיף פאַרגראָבן אין דער ערד, ווי זוכנדיק דאָרטן אַ פייכטן גרעזעלע אַדער אַ טראַפּן טוי, איידער זיי האָבן אויסגעהירושעט זייער טויט־רוף. די פאַמפּא, וואו דער אידישער קאַלאָניסט האָט אין קאַמף קעגן היישערדיקן פאַרקויפט זיין לעצטע קישן פאַר אַביסס גאַזאַלין כדי צו פאַרברענען די קופּעס יונגע, נאָר וואָס אויסגעשילטע היישערדיקן, וואָס האָבן נאָך נישט געהאַט קיין פּליג־לען צו פּליען און וואָס האָבן באַדעקט די ערד און די הייזער מיט זייערע קריכנדיקע גופים, אויפּפּרעסנדיק אַלץ — פון בוימער און פּלאַנצן ביז פאַר־הענגלעך אין די שטיבער. וואָס ווייסט די וועלט פון היישערדיקן־פאַרניכטונג דורך עראַפּלאַנען אין סאָוועטישן אוחבעקיסטאַן אין צענטראַל־אַזיע, איידער מען האָט דורך איריאַציע פאַרוואַנדלט מדבר אין ווייץ־פעלדער און סעידער? ווי טיף איז די בענקשאַפט נאָך ערד און שלומדיקער אַרבעט ביי די

אינדיאס פון צענטראל-אמעריקע! אַט פאַרט אַ יונגער אַרגענטינער טוער אַרויס אין דזשאַנגל, כדי צו האָבן אַ שמועס מיט די איינוואוינער פון אור-וואַלד אין דרום-אַרגענטינע. ער דערציילט זיי פון אַ ווייט, ווייט לאַנד, וואו עס האָט געהערשט שקאַפּעריי און ערדלאַזיקייט און קראַנקהייטן. איז פאַר-געקומען דאָרט אַן איבערקערעניש — עס איז געקומען אַ פּאַלקס-רעגירונג — און דער פּויער האָט באַקומען ערד, דער שטאַט-מענטש אַרבעט, און ס'זיי-נען אויפגעבויט שולן און שפיטאַלן. האָבן די אַלטע אינדיאַס, אַרויסגענו-מען די לולקעס פון מויע און געשלונגען די ווערטער. עס האָבן געלויכטן די פייערן פון די שייטערס, כדי אַפצושרעקן די דזשאַנגל-חיות. דערנאָך האָבן די פאַרגאַפטע אַלטע אורוואַלד-מענטשן גענומען אַראַפּנעמען פון זיך און פון זייערע פרויען די קופערנע און זילבערנע האַלדז-און פוס-רינגען, צונויפגעקליבן אין אַ טיכל און געבעטן דעם רעדנער פאַרן דערמיט אין שטאַט, אין בוענאַס-אירעס און קויפּן אַ ביזעט מיט אַ שיף צו פאַרן אין יענעם לאַנד און זיך נאַכפרעגן, ווי אַזוי קאַנען זיי, די מענטשן פו דזשאַנגל, אויך באַקומען ערד דאָ אין אַרגענטינע, פאַר זיך, כדי צו האָבן אייגענע ברויט.

דעם רעדנער האָבן געוואָרן טרערן ביי אַט-דער פּראָגע.

איז עס דען אַ וואונדער, אַז אַזוי טראַכטן מענטשן אין גאַנאַ, עטיאָפּיע, טאַיאַנד, ווענעצועלא און בורמאַ? אַז אַזוי האָט געטראַכט פעדאָר, וואָס איז אַוועק מיט אַ גרופּע אידן דורך אַן אַגענט פון באַראָן הירש, על-פי טעות, אַזש קיין סאַנטאַ-פּע, אין דער ברענענדיקער פאַמפּאַ?

אַ פאַרכאַפּנדיקע נייע ערד-הונגעריקע וועלט האָט זיך געעפּנט פאַר מייע אויגן אין דעם גרויסן דרומדיקן קאַנטינענט. דער קאַנטראַסט צווישן דער אַרעמקייט און אַפּגעלאַזנקייט פון די פּויערים און דעם וואוילשטאַנד פון די שטאַט-מענטשן, מיט דעם לוקסוס פון די געוועלבער און די רחבות'דיקע סקלאַדעס און מערק מיט עסנוואַרג און פרוכט און בעקערייען, די אייז-שרענק פון די אַמעריקאַנער פלייש-פירמעס («סוויפט», «ווילסאָן» און «אַרטור»), וואו עס האָבן געאַרבעט טויזנטער אַרגענטינער; די אַגענטן פון אויסלענדישע ווייץ-פירמעס, וועלכע פלעגן אַרומפאַרן איבער די ריזן-גיטער און אויפקויפּן מיליאָנען טאַנען ווייץ און היי, לויט זייער אייגענעם ברוטאַלן פרייז-קאָדעקס, וואָס פלעגט פאַרבאָרן לויט זייער אייגענעם קאַפּריז די בעסטע סאַרטן זוייץ ביי די אַרעמע פּויערים און צווינגען זיי צו נעמען זייער נידעריקן פרייז, אַדער לאָזן די ווייץ אויפּן פעלד; די צענדליקער אופנים פון עקספּלואַטאַ-ציע און רויב, די הילפלאַזיקייט און פאַרצווייפלונג פון די פאַרמערס, די אַפּוועזנקייט פון יעדן שוץ אַדער יוניאַן (ווייניקסטנס אין יענע יאָרן) — דאָס אַלץ האָט, ווי אַ בלייענער וואַלקן זיך געלייגט אויף די זוניקע וועגן

פון מיינע וואַנדערונגען און מיך אַנגעפילט מיט אַ כמעט פּערזענלעכן ווייטאַק. די אַרעמשאַפט פון פּאַלק איז געווען, ווי ביי די זולן-נעגערס אין דרום-אַפֿ-ריקע. און אפילו די איינלאַדינגען זונטיק אין אַ דערפל וואו אַרגענטינער און אידישע חברים האָבן ביי אַ גלעזל אייגענע וויין און ביי שייטערס מיט שעפֿ-סענע געבראַטנס געזונגען לידער און געטאַנצט דעם „טאַנגאַ“ מיט דער אומ-פאַרמיידלעכער גיטאַרע אויף די קני — אפילו אַזא שטיקל יום-טוב איז נישט געווען בכוח צו פאַרטרייבן פון מיר דעם אומעט און דעם באַוואוסטזיין פון אַנמעכטיקער הילפלאַזיקייט פון דער „פאַמפּאַ“. אפילו דער געוואונענער סטרייק פון די בווענאַס-אירעסער בוי-אַרבעטער קעגן די בריטישע קאַנצע-סיאַנערן האָט נישט געקאַנט געבן אַ שטיקל טרייסט. אַזוי ווייט איז דאָס דאָרף געווען פון וועלכן עס איז קאַמף פאַר אַ בעסערן מאָרגן. און ווען איך האָב מיט צוויי יאָר שפעטער אַנגעטראָפּן אין שפּאַניע אַרגענטינער קעמ-פער „גערילעראַס ראַכאַס“ (רויטע פאַרטיזאַנען), העלדן פון די „עבראַ“-שלאַכטן און פון „עסטרעמאַדוראַ“, איז מיר קלאָר געוואָרן דער טיפּער זין פון דעם אַלטן פּוילישן רעוואָלוציאַנערן לאַזונג: „פאַר אייער און אונדזער פּרייהייט“, וואָס מיציקעוויטש האָט אויסגעקריצט אויף די קעמפּערישע פע-נער פון זיינע אַנטי-צאַרישע לעגיאַנען. יענער לאַזונג איז אויפגעלעבט גע-וואָרן אין שפּאַניע דורך דער 13טער פּוילישער בריגאַדע, וועלכע האָט אין דעצעמבער, 1937, צוזאַמען מיט דער „אייברעהעם לינקאַלן-בריגאַדע“ גע-שטורעמט און פאַרנומען די אַלטע שטאַרקע פעסטונג „טערוועל“ — פאַר אייער און אונדזער פּרייהייט!

דער לאַטיין-אַמעריקאַנער איז אַזוי גוואַלטיק אַנדערש פון זיין צפּונ-דיקן שכן. דער גאַנצער אַרום אַטעמט מיט אוממיטל באַרקייט, פּרימיטיוו-קייט, מיט אַזא נישט-קאַמערציעלן גייסט, מיט אַזא גרויסהאַרציקייט און טעמ-פּעראַמענט, אַז עס איז מיר געווען שווער אַוועקצופאַרן פון דעם לאַנד, פון די מענטשן און פון דער יונגער יידישער פּראַגרעסיווער געזעלשאַפטלעכ-קייט. עס איז פאַרבליבן אַזא שטאַרקע פאַרברידערונג, אַזא אימפּולס צו פאַרזעצן די פאַרבינדונג, אַז איך האָב, נאָכן אַנקומען אין ניו-יאָרק, אין יוני, 1936, מיט פּרייד אַנגענומען אַן איינלאַדונג פון דער פּראַגרעסיווער יידישער גרופּע אין מעקסיקאָ און בין מיט אַ שיף אַוועק איבער האַוואַנאַ, קובאַ, אַהין צו דעם קלענסטן יידישן ישוב און צו דעם יינגסטן: די אימיגראַציע קיין מעקסיקאָ האָט דאָטירט פון נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה, 1918, און איז געווען אַ פּויליש-יידישע אין איר גרויסן טייל, כאַטש אינגאַנצן זיינען עס דעמאָלט געווען קוים עטעלכע טויזנט יידן.

עס איז שטענדיק ניי די איבערלעבונג בעת מען זעט וואַרשעווער און לאַדזשער יידן אין אַ פּרעמדער סביבה, אַרום פּרעמדע „עקזאַטישע“ מענטשן

און פרעמדע אומגעוויינלעכע פאר אונדזערע אויגן פלאנצן און פאנאראמאס. ווען מען הערט ווי זיי רעדן שפאניש מיט די ארטיקע איינוואוינער און ווי זייערע קליינע קינדער בייטן דאס ווארט "מאמעשי" אויף "מאמיטא". מיט ליבשאפט און עקשנות האט דער אין מעקסיקא איינגעוואנדערטער ייד פון "פאוויע" גאס און פון זשעלאזנא גאס געבויט זיין קלוב, זיין דרא-מאטישע סעקציע און זיין כאר אויף מאמע-לשון און געהאט א יידישע ציי-טונג, א יידישע דרוקעריי, ארויסגעגעבן יידישע ביכער — און דאס אלץ אין א קורצער צייט.

און ווי אין אלע יידישע אימיגראנטישע ישובים, זיינען אויך אין מעק-סיקא געווען פארטראגן אלע געזעלשאפטלעכע ריכטונגען, אזוי אז די פא-ליטישע אטמאספערע בעת א לעקציע אין 1936 איז געווען געדיכט און גע-פערלעך, ווי אין א זשענעווער אדער בערנער קאלאניע אין 1905. נישט מער: עס זיינען דארטן נישט געווען אזעלכע וואגיקע און געניטע טעאָרע-טיקער, ווי די באַרימטע פאליטישע עמיגראנטן אין די שוויצארישע שטעט, אין אנהויב פון 20טן יארהונדערט.

ווי איך האָב שוין פרידער דערמאָנט, איז עס געווען א יונגע יידישע און ליטווישע אימיגראציע — אנטלאָפענע פון דעם מיליטערישן טעראָר, פון דעם אַנטיסעמיטיזם, פון דער "ליקוידאציע" נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה, נאָך די הונגעריקע יאָרן פון דער דייטשער אַקאָפּאציע 1914-1918. אויסער דעם איז דאָ געווען אַ געוויסער טייל פון געראַטעוועטע בחורים, וועלכע האָבן איבערגעלעבט אויף די אַזוי-גערופענע "קרעסן" (לענגאויס דער סאָוועטישער מזרח-גרענעץ) דעם קורצן אַרײַנמאַרש פון דער סאָוועטישער אַרמײ אין 1920 און זײַנען ברוטאַל פאַרפּאָלגט געוואָרן פון גענעראַל זשע-ליגאָוסקי אין די וויסרוסישע פאַרכאַפטע וועלדער, די אַזוי-גערופענע "קור-זאָנליניע", וועלכע איז געבליבן בײַ פּוילן ביזן זײַג פון דער רויטער אַרמײ איבער היטלערן, אין 1944.

עס איז געווען אַ גאַר אַנדערע יידישע אימיגראַציע, אַנדערש, ווי אין צפון-אַמעריקע, אַנדערש, ווי אין ענגלאַנד און אַביסל אַנדערש ווי אין אַר-גענטיגע און בראַזיל. די סאַציאַלע טענדענץ בײַ די יינגערע עלעמענטן איז געווען, ווי אין נײַ-יאָרק און שיקאַגאָ: צו לערנען זיך, צו האָבן אַ פּראָ-פעסיע, אויב מעגלעך, אַן אַקאַדעמישע, צו שאַפן אַן "אינטעליגענץ" און דערמיט אַ קאַריערע. פון דער צווייטער זײַט אָבער האָבן די יידישע בעל-מלאכות, נאַכדעם ווי זײ האָבן געזען, אַז מעקסיקאַ האָט נישט קײן אײגענע קלײן-אינדוסטריע, אַז אַלץ ווערט אימפּאַרטירט פון די פאַראײניקטע שטאַטן, אַלײן געשאַפן רײ וואַרשטאַטן און קלײנע פאַבריקלעך, וואו זײ האָבן אויס-געאַרבעט פּראָדוקטן פון הױז-געברױך, פון גאַלאַנטעריי, פון קאַנפּעקציע

(קליידער), פון לעדער (שיך). עס איז געווען א לעבעדיקער, רירעוויקער ישוב און עס איז געווען א באפרידיקונג צו פילן, אז א טייל פון אים איז געווען פראגרעסיוו. עס איז געווען א קליינער אוואנגארד פון איבערגעגעבענע, מסירת-נפשדיקע פריינט, וועלכע האָבן געשאַפן אַ קינדער-שול-באַ-וועגונג, איינגעאַרדנט לעקציעס, קינסטלערישע אָוונטן, מיטגעהאַלפן איינ-צואַרדענען אַ ביבליאָטעק — אַזוי, אַז אפילו עטלעכע לעקציעס וועגן דער יידישער אויפבו-אַרבעט אין ביראַבידזשאַן, וועגן וועלכער איך האָב באַ-ריכטעט, זיינען אַדורך „בשלום“ — אויסער דער לעצטער, וואו „זשאַבאַ-טינצעס“ האָבן שוין נישט געקאָנט איינזיצן, האָבן אויסגעלאָשן די לאַמפן און זיך געגאַנגען שלאָגן, ווי אין ריגע, בעת מיינער אַ לעקציע אין 1932 און ווי אין דרום-אַפריקע, אין 1933. פון 'ענער „שלאַכט“ אין מעקסיקאָ-שטאַט האָט מיך טאַקע געראַטעוועט דער אומפאַרגעסלעכער פאַרשטאַרבענער פריינט, יוסף קאַראַבעלאַ, וועלכער האָט מיך אַרויסגעפירט אין דער פינצטער פון דעם קלוב, דורך אַ געניטער סטראַטעגישער מאַנעווערע.

איך האָב זיך באַקענט מיט עטלעכע מעקסיקאַנער טוער, צווישן זיי מיט לאַמבארדאַ טאַלעדאַנאַ, געהאַט אַ לעקציע אין אַרבעטער-אוינווערסיטעט, באַזוכט די קליינע קינסטלער-קאַלאַגיע פון אַמעריקאַנער און מעקסיקאַנישע שרייבער, דיכטער און מוזיקער, און געווען איבערראַשט פון זייער פאַרגע-שריטענעם גייסט און אינהאַלט פון זייערע ווערק, צוזאַמען מיט זייער באַ-שיידנקייט, פשוטקייט און מיט זייער דורשט צו זען און זיך באַקענען מיטן ראַטן-פאַרבאַנד. זיי האָבן אָנגעצייכנט פאַר מיר אַ קליינעם פּלאַן וואָס צו זען אין מעקסיקאָ. מיט וועמען זיך באַקענען און זיי דערציילן וועגן דער ליטעראַטור און וועגן דערציאונגס-מעטאָדן אין די באַזונדערע רעפּובליקן פון סאַוועטן-פאַרבאַנד. איך בין זייער דאַנקבאַר מיינע פריינט אין בוענאַס-איי-רעס, וועלכע האָבן מיר געגעבן די נויטיקע פאַרבינדונגען מיט מעקסיקאַנער קאַלעגן-שרייבער זייערע, וועלכע האָבן שוין ווייטער מיר פאַרזאָרגט מיט פאַרבינדונגען אין שפּאַניע, וואוהין איך בין געפאַרן נאָך מיין צוריקקומען פון קובאַ און נאָך אַ לעקציע-טור איבער די פאַראייניקטע שטאַטן אין האַרבסט און אָנהויב ווינטער, 1937.

אין מעקסיקאָ איז דעמאַלט, אונטער פרעזידענט קארדענאַס, געווען אַ רעזשים פון ליבעראַליזם און פּאַליטישער פרייהייט פאַר אַנטי-פּאַשיסטן און עס האָבן שוין געשטראַמט אַהין פליכטלינגען פון נאַצי-דייטשלאַנד און אי-טאַליע, אויך פון דרום-אַמעריקאַנער רעפּובליקן מיט אַ פּאַשיסטישער דיק-טאַטור. די בעסטע געשטאַלטן פון דער לאַטיין-אַמעריקאַנישער ליטעראַטור און פונעם אַנטי-פּאַשיסטישן געדאַנק זיינען געווען אין יענע שווערע יאָרן ביי דעם אַרעמען, אַבער גאַסטפריינטלעכן מעקסיקאַנער פּאַלק און די מי-

טינגען און צוזאמענקונפטן אין דעם שיינעם טעאטרא דע לאס בעלאס אר-טעס" פלעגן זיין געפאקט, פול מיט מענטשן פון דעם בעסטן מוין. מען האט געפילט, אז מען איז אויף יענער זייט פון ריא גראנדע. באזונדערס האט מען עס געפילט מיט יעדן הארץ-קלאפ בעת עס פלעגט צוגעגרייט ווערן אן אונט אדער א קאנצערט פאר דער יונגער, נאר-וואס אויפגעקומענער שפאנישער פאלקס-רעפובליק — פאר אירע דיכטער און קינסטלער.

עס איז פארשוואונדן דער גוואלטיקער שטח איבערן אטלאנטיק, עס האבן גערוישט די פאלמען — אייניקלעך פון יענע סאמע ערשטע געבראכטע אפשר פון אור-זידעס פון די אנדאלוזישע דערפער און גערטנער, צוזאמען מיט הייפעלעך ערד אין א הילצערנעם קעסטל, ווי עס האבן דאס געטאן אונדזרע זידעס און באבעס ביים פארלאזן זייער שטעטל אויפן וועג קיין אמעריקע.

פאר מיר איז ווידער אויפגעלעבט געווארן די שיינע לאנדשאפט פון טשילי, פערו און ארגענטינע, די פעלזיקע בערג פון בראזילע און מיט זיי — די גוואלטיקע ווייטקייטן פון צוויי ענדלאזע אקעאנען. אבער דער ייד, אן אייביקער וואנדערער מיט זוכענישן נאך א בעסערן עקאנאמישן לעבן, א פרייערן בפרט, האט זיך דערשלאגן צו א ברעג און געמאכט שלום מיט דער שפאנישער פאלמע. אפשר האט ער נישט אויפגעהערט צו בענקען נאכן קארענעם ברויט און נאך די גאמולקעס, די ווייסע קעזלעך פון ראדאם און פינטשעוון און האט אפשר דערפאר געבויט די נייע היים אין דעם נייעם לאנד אונטער א גליענדיקן הימל אויפן היימישן שטייגער — מיט א יידישער צייטונג, מיט א שול פאר זיין קינד און מיט א צערטלעכער חברשאפט פאר יעדן געקומענעם יידישן שרייבער און רעדנער און אפשטעלנדיק זיך אויפן ברעג פון דער נייער ערד, זיך געגעבן א ווארט, אז זיין קינד וועט שוין נישט וואנדערן, אז זיין קינד וועט שוין נישט גיין איבער ווארשעווער הויפן מיטן זאק אויף די פלייצעס און ארויפשרייען צו די אויבערשטע שטאק-ווערק: „שמאטי קופויע, שמאטי!“

נאך עטלעכע חדשים אין מעקסיקא האב איך געזען, אז דער ווארשעווער ייד גייט טאקע נישט איבער די הויפן פון זיין נייער שטאט. אבער ער זיצט אין א קליינעם אדער גרויסן געוועלבל און פארקויפט דארטן גאנצע בגדים, נישט קיין שמאטעס, ווען ער דארף פארקויפן גענוצטע קליידער (צוקינפ-טיקע שמאטעס), גייט ער זיך באזעצן צווישן דער מעקסיקאנער ארעמשאפט ביים סאמע עק פון זיין שיינער בארגיקער שטאט, דארטן וואו עס איז נישטא קיין ברונעם אין הויז, וואו מען מוז גיין ווייט, ווייט נאך וואסער, וואו אפ-וואשן א קינד איז א יום-טוב פאר דער גאנצער משפחה און וואהיין עס דער-גייט נישט קיין פוס פון אן אמעריקאנער טוריסט. און ווען מען קומט אראפ

די אכט-טויזנט פוס פון מעקסיקא-שטאַט און מען גייט צום שיף אין האַפן פון וועראקרוז, צוריק קיין ניו-יאָרק, איז דער אַטלאַנטיק צוקליין אַראַפצור-שווענקען דעם צער און דעם ווייטיק, וואָס שטיקט אייך, ווען איר זעט ווי דער פאַר די אויגן די אַרעמקייט פונעם פּאָלק, די מאַגערע אַפגעלאָזענע קינדער, די אייביק-הונגעריקע עופות און ציגן, די בלאַסע פרויען אין די אייביק-שוואַרצע קליידער (כדי מען זאל ניט דאַרפן אַפט זיי וואַשן) און די טרויעריקע בלאַנקעדיקע הינט.

איך האָב בלויז איין מאָל געזען דעם מעקסיקאַנער פריילעך; איך ווייס נישט אויב ער איז געווען זאַמל יענעם טאַג, אָבער ער איז געווען פריילעך! ער האָט געזונגען, זיין ווייב און זיינע קינדער האָבן געזונגען. זיין העמד איז געווען ווייס און געפרעסט, זיין ברייטער סאַמברעאַ איז געלעגן אויף גלאַט-צוגעקאַממע האָר, זיין פאַרביקער גאַרטל האָט געפלאַטערט אַרום די לענדן און די האַנט האָט געדריקט צום האַרצן די ברוינע באַבענדערטע גיטאַרע. דאָס איז געווען „די פיעסטאַ פון סינקאַ דע מאַיאָ“ — דער טאַג פון מעקסיקאָ'ס אומאַפהענגיקייטס יום-טוב — דעם 5טן מאַי.

די אַרעמסטע חורבה איז געווען אויסגעקאַלכט און באַפּוצט מיט מעקסי-קאַנער נאַציאָנאַלע פּאַנען, די קינדער אַנגעטאַן און אַרומגעוואַשן, האָבן זיך געהאַלטן ביי די הענטלעך — דאָס יינגסטע, ביי דער מאַמען אויף די אַרעמס. אונטער קלויסטער-גלעקער מיט גלחים אין דער שפיץ איז די פּראַצעסיע גע-גאַנגען ערנסט און דעהויבן, אין אַ מין כמעט פּאָליטישער אינעווייניקסטער פּרייד. דאָס האָט אַ פּאָלק געפּראַוועט זיין באַפּרייאַונג פון פרעמדע באַהער-שער — נאָך מיט גלחים, נאָך גלויבנדיק, אַז אַ גאַט האָט געהאַלפן ברענ-גען פרייהייט. אָבער די פּרייד פון אויפהערן זיין יענעמס אַ שקלאַף — אַט די פּרייד איז געווען זייערע. כאַטש מאַרגן וועלן זיי גיין קלייבן בעבלעך פון די פעלדער אונטער אַ גליענדיקער זון פאַר 15 סענטאַוואָס אַ שעה, אָדער גנב'ענען די גרענעץ קיין צפון-אַמעריקע און זיך פאַרדינגען פאַר אַ סעזאָן פעלד-אַרבעט פאַר 30 סענט אַ שעה (אין 1936), און מוזן לויפן צוריק אין האַרבסט. אָבער היינט איז זייער טאַג! היינט איז דער אַרעמסטער „פּאַי-זאַנאַ“ אַ פּרייז.

איך בין געזעסן אויפן דאַך פון אַ הויז און אַראַפּגעקוקט אויף דער ענד-לאָזער פּראַצעסיע. צענדליקער יידישע יינגלעך זיינען געזעסן ביים סאַמע ראַנד פונעם דאַך. דאָס האַרץ האָט ביי מיר שטאַרק געקלאַפּט, ווייל זייערע פּיס זיינען אַראַפּגעהאַנגען פון דאַך, אַז אַן אָנהאַלט פאַר די הענט און מען האָט זיך געשטופּט פאַראַויס. בין איך טאַקע אויפגעשטאַנען און זיי געבעטן אַוועקצוגיין פונעם דאַך און קוקן אויף דער פּראַצעסיע פון אַ שכנ'ס וואוי-

נונג. א יינגל האָט אַ זאָג-געטאָן אויף יידיש: „זע נאָר, זיך אָפּגעזוכט אַ מאַמע!“

איך האָב זיי אַלעמען אַראָפּגעפירט אין אַן אונטערשטער וואוינונג, פאָר נאַנדערגעזעצט ביי פענצטער און געפרעגט ביים יינגל, וואו זיין מאַמע איז, האָט ער, אַ בייזער און ערנסטער, אַ זאָג געטאָן: „איך האָב נישט קיין מאַמע!“ — אַ קינד פון אפשר 8 אָדער 10 יאָר, זיך געהאָדעוועט ביי קרובים און אַוודאי נישט געהאַט קיין צופיל צערטלעכקייט אין זיין לעבן. אָבער ער האָט מער נישט געמאַכט קיין באַמערקונגען און האָט מיך אויסגעפרעגט וועגן אַמעריקע. ער איז געקומען מיט אַ גרופע קינדער פון פוילן, פון אַ קינדער-היים. איך האָב אים געזאָגט, אַז איך קום אויך פון פוילן און וועל דאָרט זיין אין קורצן, האָט ער מיר געזאָגט: „איך האָב דאָרטן קיינעמען נישט.“ און געזאָגט האָט ער עס ערנסט, שטיל, ווי אַ דערוואַקסענער.

— איך אויך נישט, — האָב איך אים ווי געענטפערט.

ווען איך בין אַוועק, זיך אָפּגעזעגנט מיט אים, האָט ער מיר געזאָגט: „מיר'ן זיך נאָך זען ערגעצוואו — איר פאָרט אַרום, איך וועל אויך אַרום פאָרן.“

אַזוי האָט דאָס יידישע בחורל גערעדט צו מיר נאָך אַ פאָר פריינטלעכע ווערטער נאָכדעם ווי איך האָב זיי אַרויסגעפירט פון דאָך, וואו זייערע פיס זיינען געהאַנגען איבער דער דריי-שטאַקיקער געביידע. איך בין נאָך היינט דערשראָקן, ווען איך דערמאָן זיך אין יענעם בילד.

ווי לייכטיזניק דער מעקסיקאנער איז: דער גאַנצער דאָך איז פאַקטיש געווען באהאַנגען מיט הענגענדיקע מענטשלעכע פיס. אָבער נישט בלויז קינדער האָבן אַ טבע צו ווייזן קונצן פון דעם מין, כדי זיך אויספיינען פאַר די אויגן פון אַ נאָענטן מענטשן. איך האָב געוואוינט אין ניו-יאָרק אין אַ צימער אויפן זיבעטן שטאַק, מיט אַ פענצטער, וואָס איז אַרויס אויף אַ בריי-טער, שיינער גאַס. מיינע שכנים זיינען געווען אַ פאַרפאַלק, יונגע מענטשן. ער — אַ געוועזענער יידישער פליכטלינג פון פוילן, אַ פאַראַליזירטער אויף דער רעכטער האַנט און אַ טייל פון זיין פוס. זי — אַ יונג מיידל מיט אַ שווערן האַרץ-פעלער. זי האָט נישט געטאַרט זיך אַנשטרענגען און איז כמעט נישט אַרויס פון שטוב. איינמאַל, בעת אַ פאַראַד אויף דער גאַס, זיינען זיי ביידע אַריין צו מיר אין צימער, כדי אַרויסצוקוקן דורכן פענצטער אויף די מענטשן מיטן גאַנצן טאַראַראַם פון דעם מאַרש און מוזיק. דעם יונגן מאַן איז, קאַנטיק, נישט געווען ענגוג צו קוקן דורכן פענצטער. ער איז אַרויס אויפן שמאַלן, שטיינערנעם פאַראַפעט (אויפן 7טן שטאַק) און האָט זיך דאָרטן אַוועק געשטעלט אין זיין גאַנצער הויך און געקוקט אַראָפּ, אויף דער גאַס און פון צייט צו צייט געגעבן אַ קער דאָס אויג אויף זיין פרוי.

איך האָב זיך אויפגעהויבן פון מיין אָרט, גענומען זי ביי דער האַנט און אַרויס מיט איר פונעם צימער און נישט דערלויבט איר גיין צוריק. ווען ער האָט געזען, אַז מיר זיינען נישטאָ, איז ער אַראָפּ פון דעם פאַראַפּעט («לעדזש»), און איז אַריין צו זיך אין שטוב. איך האָב אים נישט געמאַכט קיינע באַמערקונגען. איך האָב אים אָבער געזאָגט, אַז אויב ער וויל באַגיין זעלבסטמאָרד, קאָן ער דאָס טאָן, ווען זי וועט נישט זיין אינדערהיים. ווייל נאָך אַזאַ סעצע וועט זי נישט איבערלעבן. זי האָט געהאַט «מיאַסטעניאַ גראַוויס», ווען דאָקטוירים וואַרענען קעגן אַ הוסט אָדער אַפילו אַ קאַטאַר, אַז מען זאָל נישט אַ ניס-טאָן אויפן קול.

פאַרן אָפּפאַרן פון מעקסיקאָ בין איך אַוועק אויף 2 וואָכן אין אַ קליין אָרט — «על ריעגאַ», וואָס האָט געהאַט מינעראַלע קוואַלן און איז געלעגן אין דעם מדבר — טאַקע ביים סאַמע ראַנד פונעם מדבר. נישט ווייט פון שטעטל פּועבלאַ. דאָס איז געווען אַזאַ שיינע לאַנדשאַפט, ווי עס קאָן בלויז זיין דער פאַרכאַפּנדיקער מדבר, מיט דער פּורפּורנער זון איבער אים פאַר-טאַג, מיט ליכט-ראַזעווע פאַרנאַכטן און מיט הונדערטער קאָלירן דורכן טאַג. די שאַרפע ריחות פון מדבר-פלאַנצן און בלומען, די קאַלטע דורכזיכטיקע נעכט, דאָס וואַיען פון שאַקאַלן און נאַכט-פּויגלען — און די אָפּגעזונדערט-קייט פון דעם הייפּעלע מענטשן אין דעם איינציקן קליינעם האַטעלכל — דאָס אַלץ האָט געשאַפן אַ מין ראַבינזאָן קרוואַ-כישוף און האָט געהאַלפן פאַרגעסן די וועלט פון יענער זייט גרענעץ מיט אירע וואַלקנאַצערס און אונטער-ערדישע באַנען.

עס איז געווען גוט דורכגיין אינדערפרי אַ לאַנגע אַלייע פון טייטלבווי-בער, צונויפקלייבנדיק די ווייכע ברוינע טייטלען אין אַ קוישל אויפן וועג צו די קוואַלן, וועלכע שטראַמען-אַרויס פון דער ערד, אַנפילן עטלעכע מאָל אַ גלאַז און טרינקען די ביטערע קאַלטע נאַסקייט, מיט אַ זיכערקייט, אַז עס איז ניט קיין זאַך פון אַפטיק, נאָר פון דער טייערער ערלעכער נאַטור. דער-נאָך צוריק זיך לאָזן גיין לענגאויס די ביימער, אַלטע, פאַרטראַכטע און ברייט-האַרציקע, און טרינקען די הייסע, שטאַרקע קאַווע מיט סוכאַרקעס פון אַ ברוי-נעם קאַרענעם ברויט, באַדעקט מיט שמעקעדיקן האַניק. דאָס פּלעגט דאָס זכרון-קעסטל ווי אַ בליץ, אַרויסטויכען די פאַנאַראַמע פון «אַמורזעט», ביים ווייטן אַמור אין ביראַבידזשאַן און מאַכן דאָס האַרץ קלאַפן שטאַרקער. ווייל דאָס לעבן איז דאָך די גאַנצע צייט געגאַנגען אויף רעלסן, אָדער אויף ים-כוואַ-ליעס. האָט איין פאַנאַראַמע אַרויסגערופן אַ צוויילינג-בילד פון אַ צווייטער, אַזוי אַז דער מענטש האָט נישט געקאַנט איינזיצן אויף איין אָרט.

איך האָב זיך באַקענט מיט מיינע מעקסיקאַנישע שכנים פון «ערל ריעגאַ», באַאַמטע און לערער, וועלכע פּלעגן דאָ פאַרברענגען זייערע וואַ-

קאציעס און טרינקען דריי מאָל אַ טאָג די מינעראַל-וואַסער מיט זעכצנערליי כעמישע שטאָפּן אין זיי. מיר זיינען געווען אינגאַנצן צען געסט און מיר האָבן זיך שוין געקאָנט צונויפריידן. די צען חדשים אין דרום-אַמעריקע האָבן מיר אַ סך פאַרלייכטערט די שפּראַך.

ביסלעכווייז האָט זיך גערוקט דער טאָג פון געזעגענען זיך מיט מעקסיקאָ און זיך זעצן אויף דער שיף, כדי פאַרן קיין האַוואַנאַ, קובאַ. נאָך אַ האַר-ציקן אָונט מיט „פאַר געזונט“ וואַונטשן און מיט אַ שטיקל ווייטאַג ביים פאַרלאָזן דעם גאַסטפּריינטלעכן פּאַלקסקרייז פון לאַנדסלייט און פּריינט, האָב איך אין „וועראַקרוז“ גענומען די שיף און זיך אַ לאַזגעטאַן צו דעם קליי-נעם אינדזל אויפן אַטלאַנטיק, וואָס ליגט אומדערשראַקן און מוטיק צווישן שכנים-גיגאַנטן, לעבט אונטער אַ פּאַשיסטישן דיקטאַטאָר, מאַטשאַדאַ, קעמפט העלדיש און פאַרעקשנט. דאָס איז געווען אין 1936 און מיט די אויגן פון קעמפּער געזען פאַר זיך בלוז איין בילד: „לאַ ליבערטאַד קובאַנאַ“ — זייער פּרייהייט!

האַוואַנאַ. אַלץ איז דאָ געווען אויף אַ פאַרקלענערטן מאַסשטאַב: דאָס לאַנד, די שטאָט, ווי ווירטשאַפט, די אַרגאַנען פון דער מלוכה, פרעסע, קול-טור, און צוויי גוואַלטיקע קעגנזאַצן — די רייכקייט פון די טוריסטן, די לוקסוריעזע האַטעלן פאַר זיי, די רחבות-דיקע געוועלבער, און רעסטאָראַ-נען און פון דער צווייטער זייט, אַלס שאַרפּער קאָנטראַסט — די גרויסע, האַפענונגסלאָזע אַרעמקייט פון פּאַלק! אַ קאַלאָניע פון קאַפיטאַליזם אין די נעגל פון אַ פּאַשיסטישן דיקטאַטאָר — צוערשט מאַטשאַדאַ און דערנאָך באַ-טיסטאַ — אָן לעגאַלע אַרבעטער-אַרגאַניזאַציעס, אָן דער פּרימיטיווסטער אפילו געזעצגעבונג, אָן יוניאָנס, אָן אפילו אַן אַנדייטונג אויף אַ סאַציאַלער פאַרזיכערונג; מיט אַריינוואַרפן אין תּפּיסות פאַר אַ פּראַוואַ צו סטרייקן, מיט אַ כּראַניש-הונגעריקן שטאַטישן פּראַלעטאַריאַט, מיט אַ פּאַליציי-טעראָר פון אַזאַ בעסטיאַליטעט, אַז בלוז היטלער האָט געקאַנט קאָנקורירן מיט אים. אַ תּפּיסה פאַר פּאַליטישע קעמפּער האָט זיך געפונען האַרט ביים ים, אויף דער „אָוועניראַ מאַרטי“, ווי אויף צו להכעיס טאַקע לעבן דענקמאַל נאָכן באַפּרייער פון האַוואַנאַ, גענעראַל מאַרטי. דער פּאַשיסטישער דיקטאַטאָר מאַטשאַדאַ האָט אַנגעווענדט אַ נייעם מין טויט-שטראַף קעגן רעוואָלוציאָנערע קעמפּער אין קובאַ: אַריינוואַרפן זיי לעבעדיקערהייט אין ים צו די „שאַרקס“, די הייפּיש!

דאָס האָבן מיר דערציילט מענטשן, וועלכע האָבן יענע צייט איבער-געלעבט, זייענדיק אין דער משפּחה פון די פאַרמשפּטע — סיי קובאַנער, סיי יידן.

עס איז אַבער אַנגעגאַנגען אַ קאַמף. טאַקע אויף לעבן און טויט. די

קעמפער זיינען געווארן לעבעדיקע לעגענדעס: בלאס ראָקא, מאַרטינעללי צווישן זיי. דאָס פּאַלק האָט זיי אָפּגעהיט. אין די טיפּענישן פּון אַ קעלער, אָן אַ ליכטל, אָפּגעהאַלטן מיטינגען, פּאַרשפּרייט אַ לאַזונג, אַ באַפּעל, זיך פּאַראַייניקט מיט איינגעוואַנדערטע פרעמד־געבוירענע. די שבועה איז גע־ווען: סאָלידאַרימעיט! דער קליינער יידישער אַרבעטער־ישוב, פּון אַ יונגן טיפּ איינוואַנדערער, באַלד נאָך 1918, האַנטווערקער מערסטנס, האָבן גע־האַט אַ שווער לעבן, סיי צוליבן הייסן קלימאַט, סיי צוליבן די שטרענגע גע־זעצן קעגן אויסלענדער. ווייל דעמאָלט איז מען דאָך שוין געלאָפּן פּון אי־בעראַל: פּון די פּאַשיסטישע באַלקאַנען, פּון פּוילן און דערהויפּט פּון היט־לערן — און אין אַט־דער אַטמאָספּערע פּון הייפּיש־טויט האָבן מיר דורכגע־פירט לעקציעס, גערעדט וועגן פּאַרווירקלעכטע האַפּענונגען און געוואונען קאַמפּן — אויך מיטן טויט פּאַר די אויגן — ווייל אַנדערש קאָן נישט זיין; בפרט נאָך, אַז מען מוז די אַמוניציע צום קאַמפּ נעמען פּונעם שונא גופּא, ווי עס דערציילט וועגן די סאָוועטישע פּאַרטיזאַנען דער שרייבער און קעמ־פער פּורמאַנאָוו.

יא, די קובאַנער האָבן געקעמפט פּאַר פּרייהייט. אין זייער ווערטערבוך איז זי געווען אַנדערש אויסגעטייטשט, ווי אין דער „פּרייער וועלט פּון 1962“, איך האָב זיי געטראָפּן אויף די גאַסן פּון באַרצעלאַנאַ, מאַדריד און אין דעם שפּיטאַל פּון „בעניקאַסיס“ מיט אַ קויל אין די לונגען, אַדער אויף קוליעס אונטערגעשפּאַרטע. און גרויס איז געווען די פּרייד, ווען מיר האָבן זיך דערקענט דאָרטן און אויסגעביטן זכּרונות וועגן קובאַנער פּריינט אונדזערע. זיי האָבן געהאַט אַביסל שווערקיט מיט דער קאַטאַלאַנישער שפּראַך דאָרטן אין באַרצעלאַנאַ, אַבער באַניאַ, דער פּוילישער פּרייוויליקער און פּאוועל, דער פּאַלעסיער פּויער, האָבן גע'טענה'ט: איין וואָרט פּאַרשטייען אַלע. און דאָס איז: „וויקטאָריאַ“ — זיג, נצחון!

בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה איז קובאַ געוואָרן דער איינוואַנדע־רונגס־האַפּן אויפן וועג צו אַ היטלערלאַזער צוקונפּט, מיט וועלכער די מענטש־הייט האָט געאַטעמט און אויסגעהאַלטן אַלץ. פּון קובאַ איז אויך אָפּגעפּאַרן אַהיים, אין אַ באַפּרייטער סאַציאַליסטישער פּוילן גרשון דוא, אַן אַלטער געזעלשאַפטלעכער טוער און אַ וועטעראַן פּון שפּאַניע — צווישן 1937 און 1939.

צווישן די לאַטיין־אַמעריקאַנישע פעלקער אין זייערע לאַנגיאַריקע קעמפּן קעגן זייערע פעאַדאַלע און פרעמדע אונטערדריקער, זיינען די קובאַנער די אויסגעהאַלטנסטע און די סאַמע העלדישסטע צוליבן זייערע אוממענטשלעכע קלאַסן־ליידן און אונטערדריקונגען. זיי וועלן פּאַרטיידיקן די אַזוי שווער־אויסגעקעמפטע אומאַפהעניקייט בוכשטעבלעך מיט ציין און נעגל. אויב נוי־

טיק, וועלן זיי "מאָביליזירן" די הייפישן, ווייל פונקט אזוי, ווי די שפּאַנישע קוילן גרעבער אין אַסטוריאָס האָבן נישט אויפגעגעבן זייער ווידערשטאַנד קעגן פּראַנקאַן, קאַן אויך דער קובאַנער פון 1962 נישט אויפגעבן די נאַר-וואָס דעראַבערטע פּרייהייט, וואָס האָט געביטן דעם קאַליר פון זיין הימל און די האַרטקייט פון זיין ערד.

איך געדענק אַן אַוונט פון שפּאַנישער דיכטונג און מוזיק אין מאַדריד. עס איז געווען בעתן קאַנגרעס פון אַנטי-פּאַשיסטישע אינטערנאַציאָנאַלע שרייבער אין 1937. עס האָט רעציטירט אַ פּאַעמע אַ יונגער קובאַנער. ווען ער האָט געענדיקט איז צוגעגאַנגען צו אים דער סאַוועטישער שרייבער, אַלעקסעי טאַלסטאַי, און האָט אים אַרומגענומען, געדריקט זיין האַנט און געזאָגט: "מיר האָבן אויך געזיגט. אונדז איז אויך געווען שווער, זייער שווער!..."

די צווייטע רייזע אין קובאַ איז געווען אין 1946. עס האָט געהערשט באַטיסטאַ. די תּפּיסות זיינען געווען פּול געפּאַקט. איך וואַלט אזוי שטאַרק געוואַלט זען אַ פּרייע, די נייע קובאַ.

ש פ א נ י ע

(א קאפיטל איבערלעבונגען פון שפּאַניע, 1937-1939)

„פּוערטע דעל סאַל“ — די טיר פון דער זון

1.

איבער דער ברייטער, שיינער „אווענידא דעל פראדא“, נישט ווייט פון דעם פארק „רעטיראָ“, הענגען ווייסע, ברייטע לענטעס-טראַנספּאַראַנטן מיט גרויסע אותיות, וועלכע זאָגן אָן: „מאַרדד, מאַרדד, עכעמפּלאַ דעל מונ-דאָ“ (מאַרדד, מאַרדד, דער ביישפּיל פאַר דער וועלט). און די וועלט ווייסט עס. הונדערטער זשורנאַליסטן שרייבן וועגן דעם. טויזנטער שפּאַניער ליינענען עס. קינדער אויף די הענט פון שפּאַנישע מאַמעס הערן דעם עקסטאַז פון די ווערטער. יונגע „מיליסיאַנאַס“ קומען פון דעם גאַנצען מאַרדדער פּראַנט, פּופּצן מינוט מיטן טראַמוואַי פון דעם צענטער פון שטאָט, פון דער „פּוערטע דעל סאַל“, און קרייצן-אין דעם לאַזונג אין הייערע הערצער. אַנדאלווישע פּויערים, אַרבעטער פון באַרצעלאַנא ווייני-פּרעסער פון מאלאַנא, פּאַרקויפּער און פּעדלער געניסן פון דער דער-הויכונג אין די דאָזיקע ווערטער.

ווייל מאַרדד האַלט זיך, שוין דאָס דריטע. בלוטיקע יאָר! האַלט זיך מיט הענט און נעגל אַנטקעגן גאַנצע טאַנקען, איטאַליענישע לעגיאָנערן, מאַראַקאַנישע מדבר-רייטער. האַלט זיך אָן מיט הענט און ציין אין דער פרייער ערד פון מאַרדד. „גאַ פּאַסאַראַן“ — איז דאָס ווערטל פון אַ מעת-לעת בליענעם טויט פון פּראַנקאַס גאַמבעס. און „גאַ פּאַסאַראַן לאַס פאַ-סיאַנאַס“ איז דאָס ליד פון קינדער אין די שפּיט-פּלעצער פון „קואַטראַ קאַ-מינאַס“ און „רוילאַזוערדעס“ — גאָך יעדער לופט-אַטאַקע, גאָך יעדן אַמבור לאַנס, וואָס פירט אַוועק די פּאַרוואַנדעטע אין די שפּיטאַלן און די טויטע אין מאַרג. די טרויעריקע אויגן פון וויקטאָריאַ, דער אויפּראַמערין פון „האַטעל גאַסיאַנאַל“, וואו אידן קום שלאָפן, גאָך אַ טאַג פון אַרומגיין אי-בער די קינדערהיימען און שפּיטאַלן. ווערן יעדן טאַג פאַרהאַרטעוועטער און שאַרפּער. היינט איז אַוועק צום פּראַנט איר יינגסטער זון, פאַבלאַ. ער איז זיבעצן יאָר אַלט און וויל נישט אַנדערט, גאָר זיין מיטן פּאַטער ביי דער „סייחאָדאָ אוניווערסאַריאַ“, וואו אַ היפל „מיליסיאַנאַס“, מיט דער גרופּע פּוילישע פּרייוויליקע פון „מיצקיעוויטש באַטאַליאַן“ האַלטן, זינט יולי, 1936.

דאָס שמאַלע פּאַסיקל ערד האַרט ביי די גרענעצן פון דער שטאָט מאַדריד. און איצט איז יוני 1937. וויקטאָריאַ איז געבוירן אין דער שטאָט. איך איר אַלטע מאַמע, סאָפיע, וועלכע איז 72 יאָר אַלט. איר מאַן איז אַ בעקער, אַרבעט וואַסן פּראָנט אַלס קוכער. צוויי מאָל אַ וואָך קומט ער אַהיים, אָנגעלאָרן מיט אַביסל אַלטע מאַיזברויט און גרינסן, וועלכע ער שפּאַרט אָפּ פון זיין אייגענעם סאַלדאַטסקן מיטאַג, כדי די הונגעריקע משפּחה וואָל האָבן נאָטש איין מאָל אַ טאָג אַ וויסן מאַרצייט.

מאָדריד הונגערט. יעדער צוגאַנג צו דער שטאָט ווערט באַמבאָרירט פון דער פּאַשיסטישער אַרטילעריע, וועלכע האָט זיך אויפגעשטעלט אויף אַ בערג אַ ביים עק שטאָט, וועלכער הייסט „פּאַמאַ אנכעלעס“, דאָס בערגל פון מלאכים — נישט אַנדערש! האָט אַבער דאָס העלדישע מאַדרידער פּאַלק אַריינגעשריבן אַ גאַררייכן קאַפיטל אין זיין קאַמף קעגן די פּאַשיסטן און געביטן דעם נאָמען פון דעם בערגל. די מאַדרילענאַס האָבן באַשטימט צו נעמען די אַרטילעריע־נעסט, אויף יעדן פּרייז, מיט הוילע הענט אויב נויטיק. עס האָבן זיך מאַביליזירט די „ווענדאָדאַרעס“ פון פּוערטע דעל סאַל, די גאַסן־פעדלער. יענע יונגע שטאַטישע מענער, וואָס שטייען דעם גאַנצן טאָג אויף די גאַסן פון שפּאַנישע שטעט מיט אַרע מינים גאַלאַנטעריי, סאווענירס און ביליקע עסנוואַרג, מיט מעסערלעך, שפּידקעס און טרינק בעכערס, מיט וואָקן און שאַלן פאַר מיידלעך. זיי האָבן זיך מאַביליזירט אין אַ ברענענדיקן צאָרן קעגן די פּאַשיסטישע באַמבעס, וואָס האָבן אוועקגעלייגט זייערע מיטברידער און רואינירט זייערע טישלעך מיטן נישטיקן פאַרמעגן. זיי זיינען אוועק צום פּראָנט, באַקומען אַביסל געווער, אַרויסגעשלעפט פון מוזיי־הויף אַן אַלטן נאַפּאַלעאַנישן האַרמאַט און דערקלערט, אַז זיי גייען שטורעמען די „מלאכים“ ביי די נאַציס. אַ טעכניקער פון „טעלימאַן באַטאַ־פּיאַן“ האָט געגעבן אַן עצה צוצופאַסן די אַלטע יאָדערעס פון מוזיי צו דעם אַלט־פּרענקישן האַרמאַט און מען איז אַרויס ביינאַכט הינטער דער איינצי־קער, נאָך נישט־איינגעפאַלענער וואַנט פון „פּווענטע פּראַנסעז“, מיט אַ גרופע טויט־מוטיקע מיליטאַנטס, געשטיצט פון אַטאַ די „ווענדאָדאַרעס“, ניט ניי־מאַביליזירטע „שאַק־טרופן“, מיט זייער איינציקן האַרמאַט מיט צוויי יאָדערעס פון 18טן יאָרהונדערט. ווייזט אויס, אַז דאָרטן דאָס מען געמיינט, אַז עס איז אַ מעכטיקע אַטאַקע פון דער רעגולערער נייער אַרמיי, וועלכע די לאַיאַ־פּיסטן וואָבן צוגעגרייט, ווייל עס האָט זיך איינגעגעבן די אַטגרייפער צו שטורעמען „די הויך“ מיט דער נעסט פון אַרטילעריסטן און נעמען אין געפאַנגענשאַפט זעקס איטאַליענער, און מען האָט מיט דינאַמיט אוימגע־ריסן די דריי איינגעבויעטע האַרמאַטן, נאָכדעם ווי עס זיינען אונטערגע־קומען פאַרשטאַרקונגען פון „סאַפּיאַרן“, אַ פאַר סטודענט־טעכניקער. עט

לעכע פארוואנדערטע לאַיאליסטן האָט מען אָפגעפירט אין לאזארעט. דעם זיג האָבן זיי העלדישע פעדלער געפיערט מיטן פאַרבייטן דעם נאַמען פון דעם בערגל. אַנשטאָט „אַנבעלעס“ (מלאכים), האָבן זיי אים אָנגערופן „לאָמא דע לאַס ווענדאדאַרעס“ (דאָס בערגל פון די פעדלער). און אַזוי איז עס גע- בליבן אין דעם מויל פון פּאַלק. אפילו ווען די פּאַטיסטן האָבן דעם באַרג אָפגענומען צוריק, אין פעברואַר, 1939, און געזיט טויט און חירבות אין אַלע גאַסן און געסלעך פון מאַדריד. אָבער נאָך אַלץ האָט מיין וויקטאָריע געזאָגט, ווען אַ שראַפנעל איז אַריינגעפאַלן אין זעקסטן עטאָזש פון אונדזער האָטעל „נאַסיאַנאַל“, אַז די „פּאַסיאַס“ שיסן פון „לאָמא ווענדאדאַרעס“. גע- זאָגט מיט פיין אין איר קול, אָבער מיט אַ געוויסן שטאַלץ איבערן נאַמען. און אין אַנדערע האָטעלן איז געווען נישט בעסער. אין האָטעל „סאוואַי“ האָט געדאווינט ערנעסט העמינוועי, און ווען מיר האָבן אים אָפגערופן און געפרעגט, ווי פראַוועט ער „קריסטמעס“ היינט, האָט ער אונדז געענטפערט: „מיט טאַסט און טיי און מיט צוויי שראַפנעלן אין דאָך פון האָטעל“.

מיר זיינען געזעסן אויפן דאָך פון דעם קולטור-הויז אויף „קאָע יוע- לאַסקעו“ און האָבן געקוקט אויף די פייערן פון האַרמאַטן-מאַרדעס, וועלכע די פּאַטיסטן האָבן צוגעזיקט צו דער שטאַט. דאָ און דאָרט האָבן זיך אָנ- געצונדן פייערן. אַמבולאַנסן האָבן זיך געטראַגן איבער דער שטאַט — אַן אַלטעגלעכע דערשיינונג אין מאַדריד. אָבער אויפן דאָך איז געווען גע- שרייבן די געשיכטע פון שפּאַניעס בירגער-קריג: היטלער-מוסאָליני-פראַנקא קעגן פּאַלק פון שפּאַניע!

מיר זיינען געזעסן אויפן דאָך פון טונקעלן הויז פון דער „קאָא קול- טוראַ“, אַ היפל געקומענע פון אַלע עקן וועלט, טדי צו העלפן דעם פּאַלק פון שפּאַניע און זיין רעכטלעך-אויסגעקליבענע, לאַיאָלער רעגירונג פון פאַראייניקטן פּאַקס-פראַנט, וואו עס האָבן זיך פאַראייניקט קאַטוילישע גלחים און דאָקטוירים פון פּאַקס-פראַנט; וואו עס האָט זייט-ביי-זייט גע- קעמפט דער אַנאַרכיסט, באַנאווענטוראַ דרויטטי, דער סאָציאַליסט פריעטאַ, און „לאַ פּאַסיאַנאַריאַ“, וואָס איז געקומען פון וואַרשע, קעגן דעם פאַרבאָט פון „בונד“, דער יונגער בנימין ליפשיץ, באַקאַנט אינטער דעם שפּאַנישן נאַמען: באַרסעלאַ לאַרענטאַ. דער יונגער העלדישער קעמפער, וועדכער איז אומגעקומען אין 1938 אין די קאַמפן ביים „עבראַ“; וואו עס זיינען געקומען ערלעכע, אויסגעהאַלטענע מענער, ווי: טאַמפּסאַ, קראַוטהאַמער, ראָובן שעכטער, שלמה לייזעראַוויטש, אייערבראָך, קעסנער און גאַר יונגע, ווי: פּאַל סיגעד, לעאַ נײַג, מאָזיב; וואו עס האָבן זיך צום לעצטן מאַל מאַביליזירט לייכט-פאַרוואַנדערטע, אין פעברואַר 1938, קוים פאַרהיילטע פון זייערע וואונדן ביי טערעל; וואו זער העלדישער פוילישער קעמפער, גע-

נערעאל וואלדער (סקשעשעווסקי, דערמארדעט פון אוקראינישע פאשיסטן אין 1948, פון א באהעלטעניש, בעת מאנווערעס אין שוין באפרייטן פוילן), האט פארנומען די שטארקע פעסטונג אין דעצעמבער 1937 מיט דער הילף און שטיצע פון אונדזער אמעריקאנער „לינקאלן-ברייגאדע“, א פעסטונג, וועלכע נאפאלעאן האט נישט געקאנט אייננעמען, האבן געשטרעמט אַנטי־פאשיסטיש־טישע זין, וואָס דאָס איז געווען דער וועג צום מערב, צו פראַנקאס טעריטאָריע.

פון דאָך האָט אונדז אַראָפּגעטריבן עדווין ראָלפע, דער דיכטער אין קעמפער פון ניו־יאָרק, מאַדריד און לאַס־אַנדזשעלעס, וואו ער איז געשטאַרבן פון אַ האַרץ־אַטאַקע מיט אַ פינף וואָכן צוריק. עדווין ראָלפע, דער יונגער, בלאַטער, אָבער שטאַרקער און אויסגעהאַלטענער מאַדריד־קעמפער און אַנטי־פאשיסטישער קינסטלער האָט געזאָגט צו אינג, אַז עס איז נישט קיין באַדווין פון מוט צו זיצן אויפן דאָך בעת אַ באַמבארדירונג פון דער שטאָט, אַז מער מוט וואָלט געווען אַראָפּצוגיין און העלפן באַזאָרגן די הימלאָזע מיט אַ בעט, די פאַרשאַטענע — מיט ראַטעווען זיי פון דעם שטיינערנעם ברוק, און, פאַרשעמטע, זיינען מיר אַראָפּ אונטן, אוועק אין גאַס.

איך בין אוועק אין דער טשילענישער אמבאסאַדע צו פרוואוון האָבן אַן אינטערוויו מיט די שפּאַנישע רייכע יידן, וואָס האָבן נישט אָנערקענט די לאַיאַליסטישע רעגירונג און וואָס האָבן געזוכט און געפונען „אזיל־העכט“ אין די לאַטיין־אַמעריקאַנער אמבאַסאַדעס, אויף דער ייִדישער קהילה אין פּוערטע דעל סאַל איז געהאַנגען אַ שלאַס און אַ צעטל: „אַלע ענינים פון דער ייִדישער, קאָמוניסטישער אין מאַדריד“ זיינען איבערגעגעבן געוואָרן צום שטאַט־ראַט. אָבער די „קאָמוניסטישע“ אַליין — איז אוועק צום טשילענישן אמבאַסאַדאַר און דאַרט געלעבט... דאָס איז געווען די געבורט פון אַ „יודענראַט“: בעסער צו גיין צו אַ פרעמדער מאַכט, אַ מאַכט, וואָס האָט אַרויסגעטריבן פון לאַנד דעם קעמפער און דיכטער פאַבלאָ נערוואַ, איידער צו מאַכן איינס מיט דעם שפּאַנישן פּאַלק, וואָס האָט אין פעברואַר, 1934, נאָך דעם זיג פון פּאַלקס־פּראַנט, אַריינגערופן צו זיך אין לאַנד, דורך דער ווענדונג פון מיניסטער פּעראַנאָדאָ דע לאַס ריאַס, אַז אַז אַר־איניקלעך פון יענע יידן, ספרדישע און מאַדערינע, וועלכע די שפּאַנישע אינקוויזיציע האָט פאַרטריבן פון לאַנד, אָן דעם אַקטיוון טראַט, אָן דעם ווילן פון פשוט'ן פּאַלק פון שפּאַניע... אויפן רוף פון דעם לאַס ריאַס אין 1934 זיינען געקומען 28 טויזנט יידן פון גאַר דער וועלט: מערסטנס פון נאַצי־דייטשלאַנד, פוילן, רומעניע, בולגאַריע, עגיפּטן — אַליץ פּאַשיסטישע, דעמאָלט, לענדער. דער טראַנספּאַראַנט איבער „פּראַדאָ“ איז געווען גערעכט: „מאַדריד, מאַדריד, ביישפּיל פאַר דער וועלט!“ 33 מאָנאַטן געהאַלטן מאַדריד קעגן פּראַנקאָ, און

פארלוירן די שטאָט דורך „מאָדערנער“, היינט, אינסטיטוציע, דורך דער „בונטא“, אַ פּאַשיסטישע דיקטאַטאָרישע גרופּע. יעדע „בונטא“ איז פּאַר-ראַט. ווייל די איינציקע פּאַזיטיווע אַרגאַניזאַציע איז אַ פּאַלקס-פּראָנט. עס איז נישטאָ קיין אַנדערע, אדעקוואַטע איינריכטונג.

אין אַ שיינעם וואַרעמען טאָג פּלעגט מען מיט די פּאַרוואַנדעטע פּאַרן אין אַ נאָענטן דאָרף, וואו די שפּאַנישע וויינפּויער און פּאַרמער האָבן גע-אַרבעט צום ערשטן מאַל אין דער געשיכטע פון לאַנד אויף זייער אייגענער ערד: אַ קאָלעקטיווע ווירטשאַפּט. אין אַזאַ דערפּל, נישט ווייט פון מורסיא, די עלטסטע אוניווערסיטעט-שטאָט אין שפּאַניע, האָב איד געטראָפּן אַן אַלטן דאָרף לערער, סענאַר ארמאנדאָ, 82 יאָר אַלט. ער האָט מיר אַנגעוויזן אויף פיר דורות שילער זיינע, טאַקע דאָ אין דערפּל. דער פּערטל דור, די 18-יאַריקע, האָט זיך געקליבן אין דער אַרמיי דער עלטסטער דור — מענער פון 60 יאָר — זיינען געווען אין דער דאָרפס-מיליץ, געהיט די אַרדענונג, געוואַכט ביינאַכט קעגן סאַבאַטאַזש, געזוכט שדום צו מאַכן מיט אַנאַרכיסטן, לאַקאַלע „פּאַליטישנס“, וועלכע האָבן געזוכט צו אַנטוויקלען דיסקוסיעס צוליב ערד-הלקים, וועלכע זיי האָבן געוואַלט פּאַר זיך — יענע שטיקער לאַנקע, וועלכע זיינען געווען נאָענט צום טייך און זאַפּטיק. „לא טיעררא“, ערד, — האָט גע'טענה'ט סענאַר ארמאנדאָ — איז די הויפּט-דיבשאַפּט ביים פּאַלק. זי איז די כּלה, די מאַמע, די געליבטע. זי דאַרף געהערן דעם מענטשן אייביק“.

ערד. פון איר ווערט לאַנד, מלוכה, פּאַטערלאַנד. זי איז דער באַגער פון אַלע פעלקער, אין אַלע לענדער. וועגן איר חלומ'ט היינט דער סיבעטאַנער, דער הינדו, דער מאלאיער. זי איז געווען יענער שאַרפּער גלעזערנער טור-רעם, צו וועלכן עס האָבן זיך הונדערטער יאָרן נאַכאַנאַנד געדראַפּעט מיט נאַקעטע פיס דער רוסישער און פוילישער פויער. און סענאַר ארמאנדאָ גיט זיך אַזוי אַ זאָג: „איינער פרעזידענט רוחוועלט איז דער נאָענטסטער פון אַלע פרעזידענטן צו טראַכטן וועגן דעם פשוט'ן פּאַלק, וועגן זיינע נויטן און באַדערפענישן. ער האָט דאָן דעם פויער און אַרבעטער געראַטעוועט פון הונגער, דעם קליינעם מענטש פון באַנקראַט. איך האָב ליב אייער פרע-זידענט“.

איך בין געווען דערשטוינט צו הערן דעם אַלטן „שוש'מאעסטראַ“ פון 82 יאָר רעדן וועגן אונדזער „דעפּרעשאָן“. וועגן דעם „נידוידעל“, וועגן די „פּראַיעקטן“ און בוי-אַרבעטן אין די דרייסיקער יאָרן. פון וואָגען ווייסט ער וועגן דעם? פון די „קאָמיסאריאַס דע לא קולטוראַ“, פון די לעקטאָרן און אינסטרוקטאָרן פּאַרן פּאַלק, וואָס די פּאַלקס-רעגירונג האָט אייגענאַרדנט באַלד

נאך דעם זיג פון דער רעפובליק, אין יאנואר 1934, ער האט אין אונט באזוכט די קורסן פאר מלוכה-וויסנשאפט, וואו שפאנישע סטודענטן האבן דערקלערט די פויערים וועגן שפאנישע שוכנים איבער דער וועלט. און די דיכטיקע געשטאלט פון פרעזידענט רוזוועלט, דעם מוטיקן, קראנקן פאטריאט פון זיין פאלק, האט זיך אים איינגעבאקן אין הארצן. אַ ראיה האט איר: „הואזער מוי מאלאך“ — זייער אַ שלעכטער. די אלטע טונקעלע אויגן פון דעם אנדאלוזיער בליצן-אויף אין אַ גליקלעכן שמיכה. די האנט שטרעקט זיך אויס צו די פעלדער און וויינגערטן-און אַליוון-ביימער. די ערד איז אונדזערע. מיר'ן זי פארטיידיקן, נאָר ניט אונדז געווער. און שולן פארן פאלק. מיר הייצן מיט שטרוי, מיר'ן נישט לאָזן אַנרירן אַ בוים“. און ער ווערט טרויעריק, און מיט אַ פלוצימדיקן כעס זאָגט ער: „הערט זיך צו, קאמאראדא: דער דייטשער גענעראַל קייטעל האט באַפוילן אין אנדאלוזיא, אַז די פויערים זאָלן אויסהאַקן אַליוון-ביימער פאַר די נאַצישע אַקאַפּעס. האָבן זיך די פויערים אָפּגעזאָגט עס צו טאָן, ווייל די אַליוון זיינען אונדזער שפייז, אונדזער נאַמע. האט ער דערקלערט, אַז ער וועט יעדן צענטן דער-שיסן פאַר אַן אָפּזאָג. און ער האט דערשאַסן פינף פויערים. די איבעריקע האָבן זיך אָפּגעזאָגט עס צו טאָן. ער האט דערשאַסן נאָך דריי. דאָס האָרף איז געשטאַנען ווי אַ שטיקן האַרט. דער גלח איז געפאַלן פאַר אים אויף די קני. געבעטן. מען האט דערשאַסן נאָך צוויי. ווען דער גענעראַל קייטעל האט געזען, אַז די פויערים האָקן נישט די ביימער, האט ער גענומען נאַציס און זיי האָבן אָפּגעראַמט דאָס האָרף פון די אַליוון-ביימער. אהאָראַ עס וואַנ-דאלוזיא. איצט רופן מיר די פראַווינץ, וואַנדאלוזיא, פון וואַנדאַל קייטעל זי“

איצט איז 1954. גרינגלאַנד איז געפאַלן אַדס פאַלקס-דעמאָקראַטיע. אַזוי אויך שפּאַניע. און נאָך פאַלקס-רעגירונגען. גוואטעמאלא נישט לאַנג צוריק. ווייל אויך דאָרט האט מען געגעבן לאַנד צו פויערים. „לא טיעררא“. לאַנד, וואָס ווערט פון ערד אַ מלוכה.

אין די דיימענע כאַטעס פון דער פראַווינץ קאַרדאַבא, אין די פיר פלע-קער באַדעקט מיט אַ פלאַכטע אין די פאמפאס פון אַרגענטינע, אין די דזשאַנגל-פאַסן פון אינדאָ-כינע קלאַפן מענטשלעכע הערצער און הערן זיך צו צו זייערע ליהער בעת דער אַרבעט. צו די לאַענדעס און מעשים פון דור צו דור. זיי שמיידן-אויס זייער ווילן, זיי שטאַרקן איינער דעם אַנדערן, און אַ קינד הערט זיך צו און טראַכט און אין אַ געוויסן טאָג ווערט פון קינד אַ פאַלקס-העלד. און ער ער גיט דעם פאַרפייניקטן פאַלק די געבענטשטע מתנה — ערד!

באברוש ניכנובים

סדי צו דערגרייכן די הויכע קונסט פון לעבן אין א זעפולטער, גע-
מיינער וועלט, אזוי ווי זי וואלט שוין געווען א נייע, א פילקאמע, מוז מען
דורסגיין א זייער זאמנען לעבן פול מיט איבערבוין און זעבסט-קריטיק; מוז
מען האבן אן אייזערנעם ווילן און א גוואלטיקע, טיפע ליבשאפט צו די
אויף וועלכע עס גייט דאס פאלק. מען מוז האבן אן ערלעכע, אויסגעהאר-
טענע אידעאלאגיע.

ברוך ניכנובים איז געווען דאס פינפטע קינד ביי זיין מאמען, אן אלמנה
פון א בעל-מלאכה, אויף מוראנאווער גאס, ווארשע. מען האט אים גערופן
מיטן פארזערטלטן נאמען באברוש. די ווארשעווער געטא, דער ברודיקער
הויף, מיט דעם לאקאלן טיראן, דער אומעכטיקער „סטרוזש“, וואס האט
געיאגט די קינדער פון די יודישע דאך-שטיבעלעך צוריק אין די ענגע-
דושנע חדרים, — זיינען געווען זיינע ערשטע דערציאונגס-עטאפן.

זיין עלטערער ברודער, א יוגנטלעכער מעטאל-ארבעטער, מיטגליד און
אקטיוויסט פון פראפעסיאנעלן מעטאליסטן-פארטיי, איז געווען זיין וועג-
ווייזער אין אפגאט... און ווען באברוש איז אלט געווען דרייצן יאר און
האט שוין צוגעטראגן דער מאמען א פאר גראשן, וואס ער האט „פארדינט“
אלס שיק-יינגל אין א געוועלב, איז דער געליבטער ברודער דערשאסן גע-
ווארן פון דער פוילישער פאליציי אויף אן ערשטן מאי מיטינג.

דער טויט פון דעם ברודער האט אומגעהויער שווער געווירקט אויף
באברושן. ער האט פרי דערפילט דעם טעם פון דעם פאשיסטישן רעזשים
אין פוילן. נאך לאנג אידער די וועלט האט עפעס געלייענט וועגן היטלערס
„מיין קאמף“, איידער די אייזערנע טווארדיעס און שווארצע העמדלעך האבן
דערגרייכט די שפאצטן פון די זארגלאזע, באלעבאטישע בעטער, האט
באברוש שוין געשפירט אויף זיין קינדערשן רוקן די קלעפ פון דער פא-
ליציי, הונגער און קעלט, ווען ער איז אן לייכטן רעקל געלאפן אפטרעגן
די פעקלעך פאר זיין שלאסער-מייסטער. באברוש איז אריין אין דער אומ-
לעגאלער קינדער-ארגאניזאציע פון די „פיאנערן“, סדי נאכצופאלגן דעם
וועג, וואס זיין ברודער איז געגאנגען, דעם וועג פון זיינע אומצאליקע ער-
טערע קלאסן-ברידער, דעם וועג פון קאמף פאר זון, פאר בילדונג, פאר
פרייהייט און רעכט... ער איז געווארן איינער פון די בעסטע קעמפער אין
דער יוגנט-ארגאניזאציע.

מען האט באברושן זייער גוט געקענט אין ווארשע. מען האט אים אר-
מעטום געווען: אויף א פיקעט-לאין, אויף א גאסן-מאניפעסטאציע, אויף א

טעאטער-גאלעריע, ווען מען האָט געדאַרפט פאַרשפּרייטן אַ בלעטל פון זיין אומלעגאַלער גרופּע; שטענדיק אין די פּאַדערשטע רייען, מיטן געזאַנג פון אַרבעטער-לידער אויף די ליפּן. און אַלע האָבן אים געקענט; אפילו די פּאַרקויפּער אויף די „סטראַנאַנעס“, וועמעס ביסל סחורה ער פּלעגט מיט חברים פאַרטיידיקן בעת אַ פּאַגראַם פון די ענדעקישע פּאַשיסטישע „נאַראַ“ לייט; אפילו די פּריזירער (באַרבער), וועלכע ער האָט אַרגאַניזירט אין אַ פּאַראיינ און געפירט ויער סטרייק צום זיג.

באַברוש איז געווען אין דער תּפּיסה אין פּלאַנסק. דאָרט האָט ער אַג-געפירט מיט אַ הונגער-סטרייק פאַר בעסערע באַדינגונגען קעגן דעם ברוי-טאַג תּפּיסה-טעראָר. אַ קראַנקן און אויסגעמאַטערטן פון קאַרצער, האָט מען אים אַריבערגעפירט אין דער וואַרשעווער תּפּיסה. דאָרט האָט מען אים באַטראַכט ווי אַן אַנפירער פון אַלע בונטן און סטרייקס און מען האָט אים פאַרבאָטן צו זען זיין מאַמע. מען האָט אים געהאַלטן ווייטער אין קאַר-צער. מען האָט אים געשטראַפט מיט נישט אַרויסלאָזן אים אויף די קלאַ-געדיקע פינף מינוט „שפּאַציר“ איבער דעם תּפּיסה-הויף, מיט די פענצטער פון קאַמערן, היינטער וועלכע קעמפּער האָבן געוואַרט אויפן טויט-משפּט.

ווען באַברוש איז אַרויס פון דער תּפּיסה, האָט ער זיך מיט אַ פּרישער ליידנשאַפט אַריינגעוואַרפן אין דער אַרבעט; אין דער יוניאָן פון די מע-טאַ-אַרבעטער. מען האָט אים ווידער אַרעסטירט און געהאַלטן אין קאַג-צענטראַציע-לאַגער פון קאַרטוויבערעזא, מיט די שוידערלעך-באַרימטע אינ-קוויזיציעס. נאָך דעם לעצטן זשאַנדאַרמען-קאַנטראָל, עלף אַזויגער ביינאַכט, פּלעגט באַברוש, מיט נאָך עטלעכע אַרעסטירטע, ביים שיין פון אַ שוועבעלע, אַרויסטויעפן מיט טויזנט פּאַרזיכט-מיטלען, פון אונטער דעם שעניק, פון אונטער דעם צעפּוילטן אַרעסטאַנטסקן ביסל שטרוי, אַ שטיקל גרויע, צע-פליקטע פּאַפּיר — די מאַפע, אַליין אַנגעוואַרפן לויט די זכּרונות פון שוה, פון דעם טייערן געליבטן לאַנד, וואָס זאָט ליידנשאַפטלעך געקעמפט און געבלוטקט פון טויזנט וואונדן צוליבן פּאַשיום: שפּאַניע!

אַלע בלוטיקע קלעפּ, אַלע דערנידערונגען, אַלע רציחות, האָט דאָס יידישע אַרבעטער-יינגל אַריבערגעטראָגן, נישט געבראַכן און נישט דער-שלאָגן, מיט דער ליכטיקער פּערספּעקטיווע צו גיין שלאָגן דעם פּאַשיום, דאָרטן וואו עס טוט אים אַממערסטן וויי: אין שפּאַניע! אין דעצעמבער 1936 איז באַברוש אַוועק איבער די טשעכיש-פּוילישע בערג, איבער אַפּגורונטן און וועלדער, קאַנאַוועס און אַרפורירענע טייכלעך, איבער שווייצאַרישע ווייטע, פּאַרטייטע אַלפּן-דערפער, איבער עסטרייכישע שטעט און שטעט-לעך; זיך געוואַלגערט אין ווינער און פּראַגער תּפּיסות, אַלס אַ וואַגאַבונד, אַן פּאַפּירן, אונטער דער גרויזאַמער געפּאַר דעפּאַרטירט צו ווערן צוריק

אין פוילן; געשלאפן אין פראסט אויף די בענק פון דעם ווינער "פראטער", דעם ווינער קאנטי-אילאנד, נישט האבנדיק קיין אדרעס צו קיין פריינט, וויל דאָרט האָט שוין געבושעוועט די פאשיסטישע, הימישע רעאקציע. פאַר-האַלטן אין בערן, שווייץ. נאָך צען וואָכן אָפגעזעסן אין תפיסה, מיט אין גרויסן ציל: שפּאַניע, פאַר די דיכטיקע אויגן. סוף-כה-סוף אָנגעקומען אין פראַנקרייך, זיך פאַרדינט די רייזע דורך אַרבעטן אין פּרילינג 1937 אויף די עלזאַסער פעלדער, ביי פויערים.

דאָס איז געווען דער וועג פון ברוך ניסנבוים.

**

אַ סך אינטערנאַציאָנאַלע פּריזווידיקע האָבן דורכגעמאַכט אַ שווערע, פינלעכע רייזע פון זייערע ווייטע לענדער קיין שפּאַניע. אָבער די רייזע פון באַברושן איז געווען די ענגסטע און די שווערסטע.

ווי גרויס איז אָבער געווען זיין שמחה, ווען ער האָט דערזען די גאַסן פון פאַריז און זיך דערוואוכט, אַז ער קאָן באַלד פאַרן ווייטער. אַ קלייני-קייט איז שוין פאַר אים דער אומלעגאַדער וועג איבער די פּעריניער בערג, איבער שאַרפע פעלזן-שפיצן, ווייל עס איז שוין געווען 1937 און אין לאַנדאָן איז שוין געזעסן טשעמבערלעינס און בלומס "ניט-אינטעררווענציע קאָמי-טעט", און פריי האָבן בלויז געקאָנט אַריין אין שפּאַניע די פאשיסטן און נאָ-צייס... אָבער נישט די אַנטי-פּאַשיסטן...

נאָך עטלעכע וואָכן מושטירן זיך אין אַ מידיטערישן לאַגער און אַביסל אינסטרקציעס אין פראַנט-ענינים איז באַברוש, אין מאַי 1937, אַוועק אויפן פראַנט צוזאַמען מיט דער דריטער אָפטיילונג פון דער "דאָמבראַוסקי-ברי-גאַדע". שפּעטער איז ער אַריין אין דעם באַטאַיאָן "פּאַלאַפּאַקס", אין וועלכע עס איז אַרגאַניזירט געוואָרן די יידישע מיליטערישע איינהייט: די "באַטוויך-ראַטע". באַברוש האָט זיך געפונען צום ערשטן מאָל אין זיין יונגן לעבן אין זיין ריכטיקן עלעמענט. ער האָט דאָ אָנגעטראָפן אַ מאַסע יידישע און פויע-לישע פריינט. ער האָט באַלד גענומען אַן אינטענסיוון אַנטייל אין דעם קור-טורעלן און פּאַליטישן לעבן פון דעם באַטאַיאָן. אַרגאַניזירט די באַרימטע צייטונג פון די אַקאַפּעס "נאַפּשוור" (פאַראויס), "אַדעלאַנטע", אין שפּאַניע. אַרגאַניזירט די פּאַליטישע צוגרייטונג צו דער אָפּענסיווע פון פּרילינג 1937 אין הוועסקאַ; מיטגעמאַכט די ערשטע שווערע שדאַכט, וואו עס זיינען גע-פאַלן פיל פון זיינע קאַמפּס-חברים, צווישן זיי דאָוידאוויטש און אינוועל-שטיין פון טשענסטאַכאָוו; דערמוטיקט די חברים צו ווייטערדיקער אַרבעט איבער זיך, אַהאַנזירט די געזונט-און סאַניטאַר-דינסט פון דעם באַטאַיאָן. אַריין אין דער פראַנט-שול זיך לערנען די געשיכטע פון שפּאַניע.

און עס איז געקומען די שלאכט ביי סאראגאסא, וועלכע האט געדארפט אפרוקן פראנקאס מאדרידער קאמפס-ליניע אויף אכציק מייל פון דער בא-לאגערטער הויפט-שטאט. באברוש האט זיך געגרייט צו דער שלאכט, ווי צו א לעבנס-אויספאבע. ער האט געזען מאדריד, די לעגענדארישע, פון קינדער-און פרויען-אויסגעבויטע באריקאדן-פעסטונג, וועלכע פראנקאס און מוסאליניס גרויסע כוחות האבן צוויי מיט א האלב יאר נישט געקאנט נע-מען און וועלכע איז אריין אין דער געשיכטע פון מלחמות אס א סטראטע-גישער העלדישער וואנדער... ער האט געזען די העלדישע באפעלקערונג אירע, ווי זי ארבעט אין די שאַבריקן בעת די שארפטע באמבארדעס. באב-רוש האט זיך אָנגעגלייט, ווי אַ פרוכט אונטער דער זון, מיט אַ פיער פון זיג און מאַרטירערטום.

**

דער באטאליאן „פאלאפאקס“ איז געגאנגען פאראויס, זיך אריינגעריסן טיף אין דעם פאשיסטישן הינטערלאַנד. פון דעם רעכטן פלאַנק איז גע-גאנגען דער באטאליאן „האמבראווסקי“ פון דעם לינקן האט געדארפט אונ-טערקומען דער אונגאַרישער טייל, די אַפטיילונג פון „ראַקאַשי“. באברוש איז געגאנגען מיט זיין קוילטוארפער-בריגאדע, די מאַראַקאַנער, ניט דער-וואַרטנדיק אזא אימפעטיקן אַנפאַך פון די פוילישע באטאליאנען, וועלכע האבן די טיפער-געלעגענע פאשיסטן איבערראשט מיט א קאַנצענטרירטן פיער, האבן גענומען לויפן אין פאַניק. דריי מעת-לעת האבן אונדזערע העלדישע כוחות זיי געטריבן. זיי האבן אַנגעטראָפן גרויסע זאַפאַסן עסנוואַרג אין די פאשיסטישע סקלאַדן און קיכן.

זיי זיינען אריין אין די אַראַכאַנער דערפלעך, וואו די פויערים זיינען זיי געפאַפן אַנטקעגן און צווישן וועלכע זיי האבן געטיילט די רייכע פראַדוקטן. זיי האבן זיך אָבער צו ווייט אַריינגעריסן און דערזען, אַז זיי זיינען ווייט, ווייט אין שונאס לאַנד. די נייטיקע אונטערשיצונג איז אַזוי שנעל ניט געקומען. זיי האבן אַנגעטראָפן פאשיסטישע פאַטרולן און זיי גענומען אין געפאַנגענשאַפט. אָבער באלד האבן זיי געזען, אַז די פאשיסטן קומען אַן אין גרויסע מחנות. נישט וועלנדיק זיין אַרומגערינגלט, האבן זיי לויטן בא-פעל פון זייער פירערשאַפט, זיך אַביסל צוריקגעצויגן אין שוץ פון די בערג. דער באטאליאן „ראַקאַשי“ איז נאָך אַרץ נישט געזען.

און דאָ איז באברושן צוגעפאַלן די העלדישע היסטארישע מיסיע: צו באַשיצן מיט די קוילטוארפערס דעם ריקצוג פון דעם באטאליאן „פאלא-פאקס“. מיט אַ געוואַלטיקן מוט האט דער באטאליאן געטאן זיין ארבעט, זיך דורכגעריסן, אין 72-שעה'דיקע קאַמפן, דורך די שוין רעאַרגאַניזירטע,

איבערומעכטיקע כוחות פון די פאשיסטן, און צוריקגעקומען אין קאנטראקט מיט דער בריגאדע, צו וועלכער עס איז אויך געקומען דער „ראקאשי“. זיי זיינען געווען פיר מיל פון סאראגאסא...

באברוש האָט ווי אַ לייב, דער לעצטער, מיט אַ ווייפל קוילנוואַרפער־שיסער, געדעקט דעם צוריקגאַנג פון דעם באַטאַליאַן. עס איז געוואָרן אַלץ ווייניקער און ווייניקער חברים אַרום אים. מען האָט באַוויזן אַוועקצוטראַגן די פאַרוואַנדעטע. די פאַשיסטן זיינען געוואָרן אַלץ נאַענטער און נאַענטער. דער באַטאַליאַן איז אַוועק. די לענטע איז געוואָרן קלענער. זינגענדיק דעם „אינטערנאַציאָנאַל“ האָט באַברוש געקאָסעט די מאַראַקאַנישע מחנות, וואָס זיינען געלאָפן אַנטקעגן. אַרום אים זיינען געפאַן חברים.

פלוצלינג איז דאָס ליד אַנטשוויגן געוואָרן.

אַ קויל האָט געטראָפן באַברוש'ן אין קאָפּ. יוי מיט דרייצן יאָר צוויי זיין ברודער אין וואַרשע, אויף גושיבאַווסקע גאַס... אויף אייביק האָבן זיך געשלאָסן די בלויע, לייכטיקע אויגן פון וואַרשעווער יידישן יינגל. פון געטאַ-קינד, וואָס האָט אַמבעסטן צווישן די בעסטע, געשטעלט אַ ברענענדיקן ווי דערשטאַנד די בעסטיעס פון פאַשיום.

ער איז געפאלן ווייט פון זיין מוראָנאווער גאַס, פון די חברים פון שלאָ-סער-וואַרשע, פון דעם פינצטערן שטיבל אין הויף. זיין יונגער קערפער איז געלעגן אויף זיין „מאַקסיס“, דעם קוילנוואַרפער...

מאַרדד, 1936.

דאָס ליד פון דער יונגט

פון הימל האַגלען באַמבעס. אַללידע, גראַבע מויערן פאַלן ווי קאַרטן-הייזלעך. מענטשן שטראָמען אין אַ פאַניק אונטער דער ערד — אין סאָב-וועי-סטאַנציעס: מאַרדד בעת אַ לופט-אַטאַקע.

און אין סאַמע מיטן שטאָט, אין דעם אַמאַליקן מיניסטעריום פאַר אויפ-קלערונג, אין אַ גרויסן האַל, דעקאָרירט מיט רויטע פאַנען, לענטעס, פלאַ-קאַטן, האָט זיך פאַרוואַמלט די קאַנווענשאַן פון דער „מאַרדדער יונגט-אַר-גאַניזאַציע“ (ליאַנצאַ דע לאַ כוואַווענטור מאַרדדילענאַ). צונויפגערויפן פון די „פאַראייניקטע סאַציאַליסטישע יונגט-פאַרטייען“, דעם 3טן און 4טן אַפּריל (1937). דעם רוף האָבן מאַסנהאַפט אויפגעכאַפט יונגטלעכע פון אַלע סעק-ציעס פון דער לייאַליסטישער שפּאַניע און פון מאַרדד. אַלע פאַליטישע גרופּירונגען זיינען געווען פאַרטראָטן — איינשליסנדיק ליבעראַלע און ביר-גערעכע עלעמענטן. זיי זיינען געקומען אויסדריקן דעם קאַטעגאָרישן פאַר-

לאנג פון דער שפאנישער יוגנט, אז אלע פאלקס-כוחות, וואס זיינען צע-
שפרייט אין די צענטראלע סינדיקאטן און פאליטישע פארטייען זאל דער-
ווייל לאזן צורו זייערע אידעאלאגישע אונטערשיידן אין זיך פעסט פאראיי-
ניקן כדי צו פארטרייבן דעם פאשיסטישן אנטפאלער, פארניכטן די ארויס-
העלפער זיינע און איינפירן די סאציאלע איבערבייטן, וואס צייט און פאלק
פארלאנגען.

ביי דער ערשטער זיבונג האט גענעראל מיאכא, דער הויפט-קאמאנדייר
פון צענטראל-שפאניע, באמערקט, וואס די באפעלקערונג פון מאדריד האט
שוין באקומען פון דער מאדרידער יוגנט און וואס מען דערווארט נאך
פון איר.

איר גרויסער פירער, קארילא, האט גערעדט וועגן דעם, ווי אזוי און
פארוואס עס האט זיך צום ערשטן מאל אין דער געשיכטע פון שפאניע,
פנים אל פנים געטראפן די יוגנט מיט איר פאטערלאנד...

עס זיינען געקומען צום קאנגרעס מענער פון די פראנטן און פון די
שטעטלעך הינטער די ליניעס פון פייער.

דער באליבטער קאמענדאנט ליסטער, דער העלד פון כאראמא און
גואדאלאכארא, דער קאמענדאנט אלקאלדע אין א סך אנדערע, מיליציאנערן
און ציווילע האבן ליידנשאפטלעך גערעדט צו דער פארזאמלטער, אין שלאכט
געשטאלטער און פארהארטעוועטער שפאנישער יוגנט, וואס מען מוז נאך
טאן כדי צו זיגן.

עס איז געקומען אן ארבעטער פון אן אמוניציע-פאבריק, א סטאכאנא-
וועץ, פון די מוטיקע בערג-מענטשן, די באסקן, און האט געזאגט, אז וויין
פאבריק פלעגט אויסארבעטן דריי הונדערט באמבעס א טאג פריער, איצט
האט מען די פראדוקציע פארדרייפאכט און באלד וועט מען זי פארפינפאכן.
בעת אן איבעררייס האט דער זון פון אמאליקן פרעזידענט בון שפאניע,
אלקאלא זאמארא, וועלכער איז געווען פארויצער, פארטיילט אויסצייכענונגען
צו די בעסטע גרופעס יוגנט-שלאגלער אויף אלע געביטן.

די גרעסטע אוואציע האט באקומען דער ליבלינג פון דער מאדרידער
יוגנט, דער פאפולערער פאלקס-קינסטלער בארדאסאנא, וועלכער האט בא-
שיינט די גאסן פון מאדריד מיט הערלעכע פלאקאטן און בילדער וועגן דעם
יוגנט-צוזאמענפאר.

דער צוזאמענפאר איז געווען אנגעפילט מיט א טיפן געפיל פון פאר-
אנטווארטלעכקייט. אלע האבן אונטערגעשטרעבן, אז מען מוז ארבעטן מער
און אלע מאך בעסער צו געווינען די מלחמה און צו נעמען די גערעכטי-
קייט אין האנט. עס איז געווען רירנדיק און גראנדיוז צו זען, ווי מאסן-
רעדנער, דא געבוירענע, דא פארהארטעוועטע, איבערנאכט דערוואקסענע,

האַבן מיט ערנסט און ענטוויאָזם צוגעזאָגט צו פאַרוואַנדלען די נאַציע — אין העלדן.

עס איז דאָרטן אויך געווען אַ ריי אויסלענדישע דעלעגאַציעס. מען האָט אָפּגעגעבן פּלאַמיקע גרוסן פון דעם סאָוועטן-פאַרבאַנד, וועלכע עס האָבן באַזוכט די רעוואָלוציאָנערע שרייבער פון שפּאַניע, מאַריאַ טערעסאַ דעאַן און ראַפּאַעל אַלבערטי.

עס האָט אויך גערעדט אַ פּאַרשטייער פון דער אַרגענטינער דעלעגאַציע פון אינטעלעקטואַלן-אַנטי-פּאַשיסטן, פּראָפּעסאָר דר. גרעגאָריאַ בערמאַן, צו-זאַמען מיט די אַרגענטינער שרייבער גאַנסאַלעו סימאָן און קאַרדאַוואַ איטאַר-בירו. פון דער יוגנט קומען אַרויס באַליבטע פירער, די בעסטע אַרבעטער, די פּאַליטישע קאָמיסאַרן, קאָמאַנדירן, העלדן. די יוגנט גיט שוין מער ווי רעדעס... .

מאַדריד, 1938.

אַ יאָרטאָג פאַר אַלע פעלקער פון דער וועלט

דעם 18טן יולי, 1936, איז די גאַנצע וועלט אויפגערוהערט געוואָרן דורך די נייעס: אַן אויפשטאַנד אין דריי גרויסע שטעט פון שפּאַניע — מאַדריד, וואַלענסיאַ און באַרצעלאָנאַ.

פאַר דעם דורכשניטלעכן זייענער אין אַמעריקע איז עס געווען נאָך אַן אויפשטאַנד, נאָך אַ מיליטערישער רעוואָלט אין אַ הייס-בלוטיק, טעמ-פּעראַמענטפול, לאַטייניש-באַפעלקערט לאַנד. טעלעגראַמעס, וועלכע האָבן געמאַלדן, אַז אָפּיצערן האָבן זיך פאַרשפּאַרט אין קאָזאַרמעס אין האָבן גע-צוואונגען די סאָלדאַטן צו שיסן אין פּאַלק: ווען עס האָבן זיך סטיכיש אַר-אַניזירט אין באַרצעלאָנאַ „פּאַלקס-מיליציאָנערן“ פון יוניאָן-מיטגלידער און ווען אַלע פּאַרטייען פון פּאַלקס-פּראָנט האָבן זיך גענומען באַוואַפענען מיט געווער פון די איבערגענומענע אַרסענאַלן קעגן דער פּאַשיסטיש-פּריצישער רעוואָלט-גרופּע, איז געוואָרן קלאַר די לאַגע.

**

די ספּאַנטאַן-אַרגאַניזירטע פּאַלקס-פּאַרטיידיקונג אין די גרויסע שטעט פון צענטראַל-שפּאַניע האָט אונטערדריקט דעם רעוואָלט. די ים-פּראָווינצן פון אירוֹן, סאַנטאַנדער, בילבאַאָ, וואַלענסיע, באַרצע-לאָנאַ און מאַלאַגאַ, אויך מאַדריד, טאַלעדאַ און די אַסטוריאַס, זיינען געבליבן אין די הענט פון די רעפּובליקאַנער.

מאָרדיר האָט דער שונא קיינמאָל נישט גענומען...

אַן אומבאַשרייבליכעכער ענטוויאָזום, אַ בוכשטעבלעכע פאַראַכטונג צום טויט האָט באַהערשט דאָס פּאָלק. דער טוינט־יאָריקער האָט פון שפּאַנישן פּויער צו זיינע פּינצטערע שונאים, די סעניאָריטאַס (פּריצים) און צו דער לאַנד־פּאָליציי — גאַרדאַ סיוויל — האָט געפונען אַן אויסדרוק אין דעם העל־דישן, איבערמענטשליכען קאַמף, וואָס די וועלט האָט הערזען. שפּאַניע איז געוואָרן דער צענטער פון דער ליבשאַפט און זאָרג, פון אויפּמערקזאַמקייט און סאַדיאָריטעט־געפיל פון אַלע ערלעכע, פּראַגרעסיווע מענטשן אויף דער וועלט.

שפּאַניע איז געוואָרן דער ערשטער עטאַפּ פון מאַסן־קאַמף קעגן פּאַשיזם אין דער גאַנצער וועלט. נישט בלויז קעגן איר היימישן פּאַשיזם אין זיין ברזטאַלסטער פּאַרם, מיט די מאַסן־עקזעקוציעס אין די שטעט באַראַכאַס, בורגאַס, קאַסערעס, בילבאַאַ, מאַלאַגאַ (נאָך זייער פּאַלן אין די הענט פון די פּראַנקאַ־דייט); נישט בלויז איז שפּאַניע געוואָרן דער ערשטער עקספּערמענט פון דעם פּאַשיזם צו דערמאַרדן אין טייכן בלוט יעדן רעפּובליקאַנישן געזעצ־לעכן געדאַנק, נאָר שפּאַניע איז געוואָרן דער ערשטער צענטער פאַר פּאַשיז־זירן אייוואַפּע.

דער אויפּשטאַנד פון די פיר שפּאַנישע פּאַשיסטישע גענעראַלן: פּראַנקאַ, מאַלאַ, קיעפּ־דע־לאַנאַ און אַראַנדאַ איז געווען זאָרגפול און פון לאַנג צו־געגרייט פון דער רויט־בערלין אַקס און שפּעטער — פון דער לאַנדאָן־פּאַריז פאַרטנערשאַפט...

אין שפּאַניע איז אָנגעהויבן געוואָרן דער פּלאַן פון היטלערס' "מין קאַמף" צו פאַרוואַנדלען אייראָפּע אין אַ פּאַשיסטיש־דאַמינירטער מלוכה־קאַרפּאַראַציע, און דער אינטערנאַציאָנאַלער קאַפיטאַל האָט געשטיצט מיט אַלע כוחות די האַזיקע בלוטיקע וועלט־אונטערנעמונג.

די פּאַשיסטן פון לאַנדאָן און פּאַריז האָבן מיט אַלע כוחות געאַרבעט אין דעם לאַנדאָנער, טרויעריק־באַרימטן "ניט־אינטעררווענציע קאָמיטעט", סאַבאַטאַזשירנדיק די גערעכטע פּאַדערונגען פון דעם סאָוועטישן פּאַרטעטער אַפּצושטעלן דעם צופלוס פון די אויסלענדישע אַרמיען און אַמוניציע קיין פּראַנקאַס שפּאַניע. נאָך אַן אינספּירירנדיקער באַווייזן פון אַ וואַקסנדיקער מאַכט פון אַ פּאָלק, פון אַן אומבאַזיגבאַר פּאָלק — אויב דאָס פּאָלק איז פּאַר־אייניקט. און דערפאַר בלייבט דאָס וואַרט פון סטאַלינען בנוגע שפּאַניע ריכ־טיק אין אַלע צייטן. סטאַלין האָט געזאָגט אין 1936: "די אָנגעלעגנהייט פון שפּאַניע איז נישט די פּריוואַטע זאַך פון די שפּאַניער אַליין — דאָס איז די אָנגעלעגנהייט פון די פּאָלק־מאַסן פון דער גאַנצער וועלט".

די פֿאַיאַליסטישע שפּאַניע האָט אין סאַמע ברען פון דער מלחמה פֿאַר איר פֿרייהייט איינגעפירט אַ ריי פראַגרעסיווע סאַציאַלע רעפּאַרמען אין לאַנד: די רעגירונג פון פּאַלקס־פּראַנט האָט געגעבן ערד די פויערים, פון די גרויסע „עסטאַבלישמענטן“ — די גיטער פון די אַנטלאַפּענע פּריצים. זי האָט איינגעפירט אַ מינימום־לוינ פֿאַר אומקוואַליפיצירטע־אַרבעטער; זי האָט איינגעפירט שולן, שפיטעלער און באַוואַסערונג אין די אָפּגעשטאַנענע טיילן פון לאַנד. זי האָט אַרגאַניזירט פעלד־אַרבעט מצד די פּאַלקס־אַרמיער בעת אַ שטילשטאַנד הינטער די פּראַנטן. זי האָט רעאַרגאַניזירט און געשאַפּן אַ קוואַרטערלע, דיסיפּלינירטע, העלדישע פּאַלקס־אַרמיי פון איבער אַ מיליאָן סאַלדאַטן, פּאַלקס־סאַלדאַטן, נישט זעלנער.

* *

די שפּאַנישע פּאַלקס־רעגירונג האָט אין דעם ברען פון דער מלחמה אַרויסגעגעלאָזט אַ היסטאָרישן רוף צו די 190 רדישע יידן, וועמעס זיידעס עס זיינען געצוואונגען געווען צו פאַרהאַן שפּאַניע מיט 450 יאָר צוריק, זיך אומצוקערן און לעבן אין דעם פּרייען שפּאַניע.

די שפּאַנישע פּאַלקס־רעגירונג האָט געגעבן אַ היים צו 28 טויזנט יידן פון פּוילן, דייטשלאַנד, עסטרייך, אונגאַרן, באַלד נאָכן זיג פון פּאַלקס־פּראַנט ביי די וואַלן פון 16טן פעברואַר, 1936.

* *

גרויס איז געווען דער קאַמף פֿאַר ישפּאַניעס פֿרייהייט, קעגן פּאַשיזם, אַנטיסעמיטיזם, ראַסיזם און קנעכטשאַפּט. מענער און פּרויען פון 52 לענדער זיינען געקומען העלפּן אין דעם גראַנדיעזן קאַמף. די פויערים פון שפּאַניע, וואָס האָבן צום ערשטן מאָל אין דער געשיכטע פון זייער לאַנד באַקומען ערד און ברויט צו האַט, האָבן מיט דאַנקבאַרקייט געבראַכט זייערע זין צו דעם רעקרוטן־פּלאַץ:

נעמט זיי, הברים, צו פּאַרטיידיקן אונדזער דאַרף, אונדזער פֿרייהייט. די אַלטע פויערטע, מאַנועלאַ האַרטעס, פון דער פּראַווינץ גאַליסיאַ, איז געוואָרן דער סימבאָל און דאָס בילד אויף אַלע פּלאַקאַטן, ווען זי האָט פֿאַר דער עבראַ־אַפּענסיווע, אין יולי 1938, געבראַכט אַ יונגן, שלאַנקן ברויך־אַנגעברענטן בחור פון 19 יאָר און געזאָגט:

„עס מי אַוטליטמאַ איסאַ — לאַס קואַרטעס האַן קאַי־אַ; ווענגאַ, דע־

פעטדעמי" (עס איז מיין לעצטער זון — פיר זיינען געפאלן; גיי קינד, פארטידיקן דיין מאמען).

**

גרויס איז געווען די ליבשאפט און דאנקבארקייט פון דעם שפאנישן פאלק צו זיינע אינטערנאציאנאלע פארטידיקער — די בריגאדן. הייליק און ריין איז געווען די אויפגאבע פון די קעמפער אין אפריי-ניקן די שפאנישע ערד פון די בלוטיקע שטיוורל פון די פרעמדע אקופאנטן און זייער געצייג — פראנקא.

געאייניקט און ברידערלעך זיינען געווען די רייען פון די אינטערנאציאנאלע קעמפער. מיט א טאפלטן ברען און מיט ווילן צום קאמף האבן גע-ענטפערט די בארצעלאנער ארבעטער און פאלקס-מאסן אויפן טראצקיסטיש-אנארכיסטישן אויפשטאנד איז מאי 1937. מיט טרערן פון פיין האבן אלטע שפאנישע וועטערענען זיך געזעגנט אין אקטאבער 1938 מיט די „אינטער-נאציאנאלע“ קעמפער, ווען זיי זיינען דורך א דעקרט פון נעגרין אראפ פון פעלי (דעם 22טן סעפטעמבער, 1938). ווען די רעגירונג האט אזוי-ארום געוויזן די שאשיסטן, אז זי קאן שוין היינט קעמפן אן דער הילף פון די חברים-אינטערנאציאנאלן און ווען זי האט דערלויבט געוואלט ווייזן א ביישפיל דער לאנדאנער „ניט-אינטערווענציע קאמיטע“, כדי צווינגען דייטשלאנד און איטאליע צו טאן האס זעלבע.

**

מאיעסטעטיש און חבריש איז געווען די לוויה פון כאסקל האניגשטיין, דעם יידישן קעמפער פון לובלין, וואס איז אלס לעצטער „אינטערנאציאנאל-לער“ געפאלן אויף די פעלדער פון קאטאלאניע — פארוואונדערט אין אק-ציע, דעם 21טן סעפטעמבער, 1938.

250 טויזנט שפאניער האבן אים באגלייט צו זיין אייביקער רו אין דעם בארצעלאנער מידיטערישן בית-עולם. יונגע קאטאלאנישע מיידלעך האבן געטראגן רויטע לענטעס מיט דער שפאנישער אויפשריפט: „א נעחסטרא קאמאראדא כודעא כאסקל האניגשטיין — אל דעפענסאר דע עספאניא אי סו טיערא — לא מעמאריא עטערנא!“ (אונדזער יידישן חבר כאסקל האניג-שטיין, דעם פארטידיקער פון שפאניע און איר ערד — אייביקער אנדענק!). דעלענאציעס פון אלע מידיטערישע טיילן האבן אים באגלייט — בראש מיט זיין מאשינען-געווער אויפן נאמען פון זיין חבר יועק דובינשטיין פון ווארשע, געפאלן ביי סאראגאטא אין פרילינג 1937.

בארצעלאנא, 1938.

העלדן בלייבן העלדן

א ווייטער שטח ליגט צווישן דעם היינט־צעשטאנענעם שטעטל „טאר־דיענטע“ אין די בערג פון אראגאן, שפאנישער פראנט אין 1937, און דעם מידיטערישן געפאנגען־לאגער פון „גורס“, אין די דרום־פירענייען, פראנקרייך. א נאך ווייטערער שטח, א תהום אייגנטלעך, ליגט צווישן דער דעמאלט־דיקער געזעלשאפט־עסער ראלע פון די יידישע קעמפער און היינט. דעמאלט, נאך דעם 13טן דעצעמבער, 1937, ווען עס איז אין די טרענ־טשעס פון דער צווייטער קאמאפניע פון דעם פוילישן באטאליאן געגרינדעט געווארן די יידישע ראטע אויפן נאמען פון נפתלי באטוויך, זיינען די יידישע פרייוויליקע געווען גליקלעך און פריי.

זיי האבן שוין חדישים־לאנג געקעמפט קעגן די פאשיסטן, וואס זיינען געלעגן א הונדערט פוס אנטקעגן זיי. דאס אבער האט פאר זיי געשאפן גליק. אויף יעדן ברענענדיקן שמיץ מיט א בלייענער בייטש פון קארטון־בערעזא (קאנצענטראציע־לאגער אין פוילן) האבן זיי דא געקאנט ענטפערן מיט א האנט־גראנאט צו די הענקער. אויף יעדן מיאוס'ן, צינישן זידל־ווארט פון דעם פוילישן פאליציאנט. וואס האט באווארפן מיט שמוץ די מוטער פון ארעסטירטן — האט דא, דער פון פוילישע תפיסות געקומענער אַנטי־פאַ־שיסט געקאנט ענטפערן מיט א לענטע פון אכצן הונדערט קוילן א מינוט פון זיין קוילנווארפער, דעם געטרייען „מאקסיס“.

נישט יעדערער וועט פארשטיין דאס דאוויקע גליק, אין שפאניע האט חברה דאס פארשטאנען, האט מיט דעם געלעבט, האט געצערטלט און צע־נומען און געפוצט און געאוילט דעם קוילנווארפער.

די ביקס איז געווען די געליבטע, מען האט געציטערט זי זאל נישט פאר־לוירן גיין. קיין שום לייד אויף דער וועלט איז נישט געווען אזוי וויכטיק, אז זי זאל נישט אדעקן, זי זאל נישט אפנארן, ווי די ביקס. דאס קאן בלויז פארשטיין, דער, וואס האט א בלוט־איבערגעשטראמטער אין קארטון־בע־רעזא געווארט ביז די טויערן וועלן זיך עפענען און ער, דער צעמזיקטער, וועט גיין, לויפן, פליען אויף פלמגען פון האס קיין שפאניע.

יוועק רובנישטיין האט שטענדיק געזונגען בשעת ער האט „געארבעט“ אויף זיין „מאקסיס“. אין מיטן געזאנג פון רעוואלוציאנערע לידער האט ער געשאסן, זוכנדיק זיין באטאליאן, ביז ער איז געפארן מיט זעקס קוילן אין זיין לייב. צוהוסנס פון אים — פיר קילאמעטער בלויז — איז געלעגן די שטאט סאראגאסא, צו וועכער די בריגאדע איז געגאנגען אין אַנגרייך. יוועקן האט מען מער פון אלעמען געשלאגן אין קארטון־בערעזא; ער איז געווען א סטודענט, א קאמוניסט, און א זון פון רייכע עלטערן.

אלע זיינען זיי — די יידישע קעמפער — געווען גליקלעך צו קאנען נקמה נעמען אין די הונדערטער פארמוטשעטע פון פאשיוזם, צו קאנען וואכן איבער שפאניע, און דער פאשיוזם האל זי נישט פארניכטן, און מיט איר פראנקרייך, ענגלאנד, אמעריקע — די פעלקער פון גאר דער וועלט. אויסער דעם זיינען זיי געווען פריי.

אין ערגעץ איז דער יידישער שניידער, שטריקער, פרעסער, סטאליער, סטודענט אדער אינטעלעקטואל נישט געווען אזוי פריי, ווי אין רעפובליק-קאנישן שפאניע, אין דער פאלקס-ארמיי — אויף יעדן ארט פון שפאנישן באדן, וואו זיין פוס האט געטראטן.

גליקלעך און פריי איז ער געווען

נאר צו דעם דריטן יארטאג פונעם אייסברוך פון דעם פאשיסטישן אויפ-שטאנד קעגן דער רעפובליק זיינען די יידישע געוועזענע פרייוויליקע, צווישן 6.000 אינטערנאציאנאלע קעמפער געווען פארשפארט הינטער די שטעכיקע דראטן פון לאגער „גורס“. זייער ווייניק זיינגט אריין אין דער בירגער-לעכער פרעסע פון אמעריקע וועגן דעם סקאנדאליעזן פאקט פון האלטן שפאנישע און אינטערנאציאנאלע אַנטי-פאשיסטן, קעמפער און פארטיידי-קער פון די גרענעצן פון פראנקרייך — הינטער גראטעס, ווי פשוטע פאר-ברעכער, מיט קלעפ און געמיינער באהאנדלונג מצד דריי סארטן פאליציי: די זשאנדארמען, די „גארד-מאביל“ און באוואפנטע סענעגאלישע קאלאניאלע סאלדאטן.

דער לאגער „גורס“ איז נישט לאנג אויסגעבויט געווארן, לויטן מוס-טער פון אלע קאנצענטראציע-לאגערן. אין מיטן לאגער לויפט דער שאסיי פון דער געגנט, וועלכער איז פון לאגער אפגעצאמט דורך טאפלטן דראט, און דער שאסיי ווערט באוואכט פון היטער-פאטרוולן, אויסער דער „גארד-מאביל“.

דער לאגער איז איינגעטיילט אין 20 „אינדזלען“. פיר אינדזלען ווערן פארנומען פון די „אינטערנאציאנאלע בריגאדן“ — אן ערך זעקס טויזנט מענטשן. זיי זיינען איינגעטיילט לויט די נאציאנאליטעטן און גרופן. יעדע גרופע פארנעמט א צאל באראקן, אין א באראק זיינען דא ארום 70 מאן. זיי לעבן אין קאמונעס. אלץ וואס קומט פון דער פריי דורך די הידפס-קאמי-טעטן פון פאריז, אמעריקע אדער אנדערע לענדער — ווי אויך אינדיווי-דועלע פעלקלעך און מתנה, אלץ ווערט צעטיילט אן שום אויסנאם צו אלע מיטגלידער פון באראק אדער קאמונע.

ווי לעבן זיי, די וואס זיינען נאך מיט פיר מאנאטן צוריק געווען פריי און באוואפנט? ווי האבן זיי זיך „איינגעארדנט“ הינטער דראטן פנים אל פנים מיט ברוטאלער פאליציי-געוואלט נאך אזא הערלעכער פארגאנגענ-הייט?

הייט אין שפּאַניע? ווי לעבט אָן אַרגאַניזם פון אַריבער 400 טויזנט שפּאַ-
ניער און 6 טויזנט מענטשן פון 52 פעלקער?
די יידישע גרופע „באַטווינ“, וואָס איז אין שפּאַניע געווען אַ טייל פון
הער 13טער פּוילישער דאַמבראַוויסקי-בריגאַדע, לעבט אויך ווייטער אין דער
פּוילישער גרופע.

איר לאַזונג איז: „געאייניקט, ווי אין שפּאַניע“.

דעם לאַזונג ליינען מיר אויף זייער יידישער לאַגערי-צייטונג, וואָס זיי
גיבן אַרויס און וואָס הייסט: „הינטער שטאַכל-דראַט“. די צייטונג איז גע-
שריבן מיט דער האַנט און מימעאָגראַפירט. זי האָט נאָך אַנגעהויבן אַרויס-
גיין אין אַפּריל, בעת זיי אַלע זיינען נאָך געווען אין די כאַאָטישע, קאָלטע
לעכער פון צופעליקן זאַמל-לאַגער פון סען-סיפּריען. זייט עטהעכע וואָכן
געפינען זיי זיך אין „גורס“.

די אַדמיניסטראַציע פון „גורס“, וועמעס הויפט עס איז אַ געוויסער
קאַפיטאַן זשערבאַ, אַ סאָדיטישער פּאַשיסט, איינער פון די, וואָס באַקומען
זייער דערציאונג אין אַפּריקאַנישן פרעמדן-לעגיאָן, זוכט מיט אַלע מיטלען
צו פּראָוואַצירן די קעמפּער, צו מאַכן צווישן זיי אַ בלוט-באַד און צו באַ-
נוצען זיך מיט דעם אַלס אַ תירוץ צו שיקן זיי קיין אַפּריקע אין פרעמדן-
לעגיאָן אַדער קיין הינטער-אינדיע, אַלס אומזיסטע שוקלאַפּו-אַרבעטער.

נעמענדיק אין באַטראַכט, אַז די קעמפּער זיינען אויסגעהונגערט, אָן
מעדיצינישער הילף, אויף אַ שוויצער-לעכער דיעטע, אין באַראַקן וואו קראַנקע
זיינען אויסגעמישט מיט געזונטע, וואו מענטשן האָבן נאָך קאַפּ-וואַנדן און
אַפּעראַציע-וואַנדן, מוז מען זיך פאַרנויגן פאַר דער ניינר העלדישקייט
זייערער: זיי האָבן זיך נישט געלאָזט פּראָוואַצירן פון דער בריטאַלער באַ-
האַנדלונג און זיי האָבן אַנטוויקלט צווישן זיי באַראַקן אַזאַ חברשע, סאַלי-
דאַרע און באַוואַסטזיניקע פּאַזיטישע אַרבעט, אַז די לאַגערי-אַדמיניסטראַ-
ציע האָט געמוזט זיך אַפּזאָגן פון די פּרוואַיון זיי צו שיקן אין לעגיאָן. פון
זעקס טויזנט מענטשן האָבן בלויז פיר מענטשן אַנטגענומען דעם אַנטבאַט —
אונטער קלעפּ.

די פּאַליטיש-פּאַראַנטוואַרטלעכע חברים אין לאַגערי האָבן אַרגאַניזירט
דיעטע-עסנס פאַר די קראַנקע פון די אייגענע מיטלען, צוקויפּנדיק אין דער
לאַגערי-קאַנטבע די פּראָדוקטן, וואָס זיינען גרייטיק פאַר די קראַנקע.
זיי האָבן איינגעאַרדנט קראַנקן-באַזוכן ביי די דאָקטוירים, וואָס זיינען
מיט זיי געווען אויפן פּראָנט.

זיי האָבן איינגעאַרדנט קורסן, לערן-אַנשטאַלטן, לעקציעס; קאַנצערטן,
אַרקעסטערס, כאָרן, דראַמאַטישע קרייזן, אפילו אַקראַבאַטיק, פיזישע קולטור,
ספּאָרט-פלעצער, וואָס זיי האָבן אַליין אויסגעבויט.

די „באָטווינצעס“ שרייבן בריוו. זייער מוט איז נישט געבראָכן. זייער דיסציפלין איז נישט אָנגערירט. זיי לערנען זיך. זיי האָבן זיך אין דער פראַקטיק באַקענט מיט דעם פאַרנעם פון דעם פראַנצויזישן פאַשיזם, וואָס זוכט אונטערצוגראַבן די פראַנצויזישע דעמאָקראַטיע. זיי גלויבן אין דעם פראַנצויזישן פאַלק, וואָס שטיצט זיי אין לאַנער, פראַטעסטירט צו דער רע-גירונג קעגן די גזירות פון לאַנער און האָט ביי זיי אַרויסגערוּפן אַ גרייט-קייט צו גיין קעמפן ביי דעם ערשטן פרוואוּ פון היטלערן צו פאַרשקלאַפן זאָס פראַנצויזישע לאַנד.

די באָטווינצעס שרייבן בריוו. זיי פרייען זיך, וואָס מען האָט נישט פאַר-געסן אין זיי; וואָס דאָ, אין ניו-יאָרק, האָט זיך אויך געשאַפן אַ קאָמיטעט, די „פריינט פון דער באָטווינ-ראַטע“. זיי בעטן ביכער, אינסטרומענטן, פאַ-פיר-מאַטעריאַלן, ספאַרט-געיימס.

זיי האָבן פרוי-וויילן געקעמפט פאַר שפּאַניע, זיי ווילן נישט ווערן קיין געדונגענע סאַלדאַטן אין פרעמדן-לאַנד.

זיי האָבן אין לאַנער געפיערט דעם 89טן געבורטסטאָג פון שלום-עדיכס; דעם 52טן געבורטסטאָג פון טעלמאַנען, דעם יוביליי פון 150 יאָר פראַנצויז-ישע רעוואָלוציע.

און איצט וועלן זיי פיערן דריי יאָר בירגער-קריג אין שפּאַניע, זייענ-דיק גרייט צוריקצוגיין העלפן ענדיגליטיק צו באַפרייען די שפּאַנישע ערד פון פאַשיזם.

פאַריו, אויגוסט, 1939.

כאָזע עפמרונג — דער ספרדישער ייד און קעמפער

עס איז געווען איינע פון די מאַרדידער זומער-נעכט, אין יוני 1937, נישט געקוקט אויף דער נאַענטקייט פון דעם מלחמה-פראַנט און די כסדר-דיקע אַרטיעריע-אויפרייסן, איז דאָס לעבן אָנגעגאַנגען מיט זיין „נאַרמאַלן“, סיסטעמאַטישן מלחמה-גאַנג. צוויי-און-צוואַנציק מינוט פאַרן מיטן ערעק-טרישן טראַמוואַי פון צענטער פון שטאָט, פון „פוערטע דעל סאַל“, איז גע-ווען די ערשטע זיניע פון די לאַיאַליסטישע אַקאַפּעס („טרענטשעס“), אַ שטו, פון 18 פוס האָט אָפגעטיילט די שפּאַנישע פאַלקס-אַרמיי פון די פראַנקאָ-פאַ-שיסטן. אין גאַס, מיט אַ ריי אינגעפאַלענע הייזער, האָט געקוקט קעגנאיבער צו דער צווייטער, שפּאַניער קעגן שפּאַניער האָבן געקעמפט און פאַרגאַסן ברודער-בלוט לויטן בעסטיאַלישן ווילן פון הענקער, פראַנקאָ, דער פויער

פון אנדאלוויע האָט געקעמפט קעגן דעם אַרבעטער פון מאַדריד, וואלענציא און מאלאגא. דער סטודענט פון קארערעס, וויין־פרעסער פון סעווילא, דער לערער פון סאלאמאנא האָט אַטאַקירט דעם פעדלער פון באַרצעלאָנא און טאַלעדאָ.

דורכן טאָג פלעגן אַנלויפן היטלערס „סטוקאס“ און „פאַקקערס“, אַראַפֿ- וואַרפן זייערע באַמבעס אויף מאַדרידער פרויען, וואָס זיינען געשטאַנען אין דער ריי פאַר ברויט און גרינסן, אויף קינדער אין אַ שול־הויף, וואו פרומע שפּאַניער האָבן תפילה געטאָן פאַר אַ גיכן שלום. אין אַ ווילע אַרום פלעגן אַנקומען אַמבולאַנסן, צונעמען די פאַרוואַנדעטע. בעת די פרויוויליקע סאַ- ניטאַרע הילף האָט אויסגעגראָבן די פאַרשאַטענע און אַוועקגעפירט די טויטע. און די מאַדרידער פרויען, מיט פאַרביסענע ציין, פלעגן ווייטער שטיין אין דער ריי נאָך אַ שטיקל קאַרענע ברויט און אַ טעלער „גאַרבאַנצאַס“ (אַרבעס). בלויז זיי ריי איז געוואָרן שיטערער און די אויגן פאַרזייןטער. עס פלעגן זיך טראָגן איבער די גאַסן מאַטאַרציקלעטן צום פראַנט. מידע סאַלדאַטן, מיט רוקזעק אויף די פלייצעס, האָבן זיך געאַיילט אַהיים, צו ווייב און קינד אויף אַ 24־שעה־דיקן אורלויב. אָפּט פלעגט מען זען אַ פאַטער, צוזאַמען מיט זיין יונגן 17־יאָריקן זון, ביידע מיט ביקסן אין הענט, אויף אַ קורצן אַפּרו פון בלויז עטלעכע שעה. מאַדריד! די העלדישע, הונגעריקע, פאַרפייניקטע. אָבער נישט געבראַכענע שטאַט, וואָס האָט אַזוי געלעבט, אין פּייער און אש כמעט 3 יאָר.

די נעכט האָבן געשמעקט מיט מאַראַנצן־בלי, מיט פרישע מאַנדל־בלעך טער און מיט שאַרף־ווירציקע ריחות פון די גוואַדאַראַמאַ־בערג. קיינער האָט נישט געטראַכט וועגן טויט. מיר זיינען צוגעוואוינט געוואָרן סיי צו די באַמבעס, סיי צו די אַרטילעריע־יאַרדעס איבער די רעכער. מיר פלעגן בלויז אַראַפּמיין פון די אויבערשטע שטאַקווערק אין די הויפן בעת די שיטעריי פלעגט זיך אָנהויבן, ביינאַכט איז דער אויסגעשטערנטער הימל געווען פריי. די פאַשיסטן האָבן אין דער פינצטער מורא געהאַט אַראַפּצואוואַרפן באַמ- בעס, נאַכדעם ווי זייערער אַ פּייער האָט אַמאָל באַמבאַרדירט אַ גאַס אין באַרצעלאָנא און האָט דער־הרג'עט דעם גאַנצן פאַשיסטישן שטאַב פון זייער „5טער קאַלאָנע“. בעת זייער אַן אוימלעגאַלער זיצונג, פלעגט די נאַכט זיין פריי! אין די געפאַקטע זאַלן און קינאַס פלעגן דאַן פאַרקומען פראַכטפולע קאַנצערטן און טעאַטער־פאַרשטעלונגען, מיטן אַנטויל פון די בעסטע קינסט־ לערישע כוחות פון מור־השפּאַניע, מיט אַ כסדר־דיקן שטראָם פון אויסלענ- דישע געסט — שרייבער און קינסטלער, וועלכע פלעגן קומען צוהילף זייערע שפּאַנישע קאַלעגן און אַפּמעכן כבוד די העלדישע פאַרטיידיקער.

אידיש איבער דער ראדיא פון שפּאַניע

שפעט ביינאכט האָט גערעדט צו דער וועלט „ראַדיא־מאַדריד“ אויף אַלע שפּראַכן פון דער וועלט, אַרײַנגערעכנט די שפּראַכן פון ווייטן און נאָענטן מזרח. עס האָט אויך באַקומען, צום ערשטן מאל אין דער געשיכטע פון שפּאַניע, דאָס וואָרט אויף ייִדיש די שרײַבערין פון די שורות. מיט אַ ציטער אין האַרצן, מיט אַ געפיל פון אַנטאָפּן, ממש מיט דער האַנט, עטלעכע מיטליאָן יידן איבער גאַר דער וועלט, האָב איך דעם 24טן יולי, 1937. גערעדט צום ערשטן מאל צום ייִדישן צוהערער. גערעדט פון דער הויפט־שטאָט פון שפּאַניע, 450 יאָר נאָך דער אינקוויזיציע, 20 מינוט וועג פון הענקער פּראַנקאַ. גערעדט אין דעם לאַנד פון רמב"ם און פון דעם ייִדישן מאָרטירער סילוואַ. אַ ספרדישן מלוכה־באַאַמטן פון יעדער עפּאָכע, פאַר וועלכן אפילו די קעניגין, איזאָבעלאַ לאַ קאַטאַליקאַ, האָט זיך איינגעשטעלט, וועלנדיק אים ראַטעווען פון די נעגל פון די אינקוויזיטאָרן. די קארדינאַל האָבן אָבער גע־שטעלט אַ באַדריג, אַז ער זאל זיך שמד'ן. סילוואַ האָט זיך אַפּגעזאָגט דאָס צו טאָן און איז אומגעקומען אויף דעם שייטערהויפּן, מיט „שמע ישראל“ אויף די ליפּן. זיין טראַגישער טויט, זיין סטאַיזיום און מאָרטירערטום האָבן אינספּירירט אַ גרויסן קינסטלער און חזן צו שאַפּן דעם „כל־בדר“.

אין אַ טיפּן שטיינערנעם קעלער, וואָסערע 20 פוס אונטערן פונדאַמענט, איז געווען די ראַדיא־סטאַנציע פון מאַדריד. דער אָטעם האָט מיר אַביסל אויסגעפעלט, ווען איך האָב אַנאַנסירט. ווי יעדער רעדנער ביים ראַדיאָ, אויף שפּאַניש: „אקי ראַדיא־עסטאַסיאָן מאַדריד, רעפּובליקא עספּאַניאַלאַ“. און אויף ייִדיש: „דאָס איז די וואַדיא־סטאַנציע פון דער רעפּובליק פון פּאַלקס־שפּאַניע“! עס רעדט די זשורנאַליסטין פון אַן אַמעריקאַנער ייִדישער צייִטונג, פון דער „מאַרגן־פרייהייט“, אין איך פלעג זענען אַנטעבן די טעמע פון מיין רעדע. איך האָב אויך גערעדט וועגן די 28 טויזנט נייע ייִדישע איינוואַנדערער, וועלכע זײַנען געקומען אין שפּאַניע אין די ערשטע יאָרן נאָכן זיג פון דער רעפּובליק און פון דער פּאַלקס־פּראַנט רעגירונג. געקומען פון פאַשיסטישע לענדער, ווי: נאַצי־דייטשלאַנד, פּוילן, ליטע, לאַטווע, רוס־מעניע און אונגאַרן. זיך איינגעאַרדנט און ביסלעכווייז געקומען צו זיך און אַפּגעאַטעמט אין דעם פרייען ספרדישן פּאַטער־לאַנד פון אַמאַ. ווער איז געווען דער אינציאַטאָר פון אַ ייִדישער אַרויסטרעטונג אויף דער פרייער שפּאַנישער ראַדיאָ און אויף איר פּאַלקס־דעמאָקראַטישער ערד? קאַפיטאַן כאָזע מ. עסטרוגאַ אַ ספרדישער ייד, געבוירן אין טערקיי, געענדיקט דעם אוניווערסיטעט אין בורקלי, קאַליפּאָרניע, אַוועק צוריק אין זיין אַלט־

ספר'דישן פאָטערלאַנד און, ביים אויסברוך פון דעם בירגער־קריג זיך גע-
וועלט אין דינסט פון דער רעפובליק! ער איז באַלד באַשטימט געוואָרן
אַלס דער אַדיטאָר און געהילף פון גענעראַל מיאכא, דעם הויפּט־קאָמאַנדיר
פון די שפּאַנישע לאַיאַליסטישע אַרמיען!

מען האָט מיך אויפגענומען אין דער רעזידענץ פון גענעראַל מיאכא און
מיך באַקאַנט מיטן קאַפיטאַן כאָזע מ. עסטרוגאַ. איך האָב אים דערציילט
וועגן מיין אַרבעט, אַלס יידישע ווערנאַציסטן. עס האָט זיך אָנגעהויבן יע-
נער פאַרכאַפּטיקער אויסטויש פון געדאַנקען און איבערלעבונגען וועגן צייט-
פּראָבלעמען פון צוויי וועלטן: פון דער ספר'דישער, וועלכע ער האָט רע-
פּרעזענטירט און דער אשכּנזיש־אידישיסטישער, וועלכע איז מיר נאָענט.
און זיין וועלט איז באמת געווען אַן אַנדער וועלט פון מיינער. ער איז גע-
בוירן געוואָרן אין סמירנאַ, טערקיי. מיר האָבן גערעדט אויף זיין מוטער-
שפּראַך: שפּאַניש. דערנאָך אויף ענגליש. פאַר מיר איז געזעסן, אין אַ מי-
ליטערישן אוניאַפּאָרם פון אַ קאַפיטאַן פון דער פּאַלקס־אַרמיי, דער געהילף
פון דער העכסטער אויספירנדיקער מיליטערישער מאַכט פון דער רעפּובליק.
פון גענעראַל מיאכא, דעם פּאַטריאַט, אַנטי־פּאַשיסט און פּאַרטידיקער פון
זעכצן מיליאָן שפּאַנישע לעבנס! ער האָט זיי פּאַרטידיקט מיט דער הילף
פון דעם לאַיאָרן טייל פון דער באַפעלקערונג און מיט אַ הייפל פון דעם
בעסטן מענטשן־מאַטעריאַל פון דער אַנטי־פּאַשיסטישער וועלט, די „אינ-
טערנאַציאָנאַלע בריגאַדע“, זיין פון 28 פעלקער, אינגעשלאָסן דאָס יידישע
פּאַלק. פאַר מיר איז געזעסן אַן אַנטי־פּאַשיסט אַ סאַציאַלאַג, אַ הומאַניסט,
מיט אַ דיפּלאָם פון דעם קאַליפּאָרניער אוניווערסיטעט פון בוירקלי, דער
מחבר פון אַ בוך: „על רעטאַרנאַ על סעפּאַרד“ (דאָס אומקערן זיך צום
ספר'דישן פּאַטערלאַנד). אַרויסגעגעבן אין מאַדריד, אין 1933. צוט בוך
האָט דער באַקאַנטער נאָבעלער פּילאַסאָף און היסטאָריקער, גאַבריעל אַלאַ-
מאַר, אָנגעשריבן אַ מערקווירדיקן אַריינפיר, נאָכדעם ווי כאָזע עסטרוגאַ
האָט אים באַזוכט אין פאַלמאַ דע מאַיאָרקאַ. עסטרוגאַ האָט געהאַט אַ בריוו
צום היסטאָריקער אַלאַמאַר פון אַ צווייטן שפּאַנישן געלערטן, דעם באַרימטן
ראפּאָעל קאַנטינאַס אטענס. אין דעם אַריינפיר דערציילט גאַבריעל אַלאַמאַר,
ווי עסטרוגאַ אַ פאַרבענקטער און ליידיששאַפטלעך אויפגעטער, איז געקו-
מען צו לויפן אין זיין אַלט פּאַטערלאַנד, שפּאַניע, באַלד, ווי ער האָט פאַר-
לאָזן קאַליפּאָרניע, נאָכן פּאַלן פון דער שפּאַנישער מאַנאַרכיע. ער דערציילט
אין דעם אַריינפיר וועגן דעם טיפּן איינדרוק, וואָס עס האָט געמאַכט אויף
כאָזע עסטרוגאַן די אַלטע היסטאָרישע שטאָט טאַלעדאַ, די אוראַלטע פאַר-
שטאָט „טראַניזאַ“, וואו עס געפינט זיך דער היסטאָרישער יידישער בית-
עולם און די סינאַגאָגע פון 13טן יאָרהונדערט; ווי ער האָט שוין אין דרויסן

דערווען און זיך אריינגעפרעסט מיט די אויגן אין די אלטע מצבות, מיט זייערע אלט-העברייאישע אויפשריפטן, און זיצנדיק אויף דער טעראסע ביי אלאמארן אין הויז. די זון האט געלויכטן איבערן ים (פאלמא דע מאיאָר-קא אין אַן אינדזל איפן מיטללענדישן ים), האָט אים אלאמאר אָנגעוויזן מיט דער האַנט אויף אַ ווייטן שטיינערנעם פּלאַץ, וואו מען האָט געקאָנט זען חורבות פון אַ תּפּיסה: דאָרט היינען אומגעקומען אין 1691 די לעצטע קדושים פון זיין, עסטרוגאָט, גלויבן, קרובנות פון דער אינקוויזיציע. אָבער דאָס שפּאַנישע פּאָלק איז נישט געווען פּאַראַנטוואָרטלעך פאַר די מעשים פון יענער יידן-אויסראַטונג, נאָר די הערשנדיקע קלעריקאלע מאַכט. „דער-פאַר, זאָגט אלאמאר, האָט דאָס ספרדישע יידנטום נישט געטראָגן אין זיך קיין נקמה-געפיל צום שפּאַנישן פּאָלק, צו זיין שפּראַך און צו זיין קולטור.“ „צום ערשטן מאל, — זאָגט אלאמאר ווייטער, — האָב איך דערזען אַ שפּאַניער, וועלכער האָט גערעדט מיט אַ געפיל פון ווירדע און נאָכעלן שטאַלץ וועגן זיין בלוט פון אַ שאַרפּאַלגטן און האָט מיר זיין אייגן בלוט אָנגעבאַטן אַלס אַ משכון פאַר אומזענער נייער פריינטשאַפט. און די וועלט וואָרט אויף אַ דענקמאַל, כדי צו גלאַריפיצירן די העלדישע מאַרטירער פון דער פּאַ-גאַנגענהייט.“

אין דעם שמועס מיט מיר האָט קאָפיטאַן עסטרוגאָ אָפּט באַנוצט דאָס וואָרט: „מי וויעכא פּאַטריאַ“ (מיין אַלט פּאַטערלאַנד), דערציילנדיק וועגן די ערטער, וועלכע ער האָט באַלד נאָכן אָנקומען אין שפּאַניע, באַזוכט, צווישן זיי די אַרכיוון פון דער שטאַט מורסיא, מיט די אַלט-באַרבאַרישע געזעצן קעגן יידן און מורן („עץ מאַראַ“), ווי דאָס געזעץ פון 1352, וואָס זאָגט: „אַ שווערע שטראַף וועט געגעבן ווערן אַ מור' אָדער אַ יידן, וועל-כער באַגייט אַ נישט-מאַראַרישן אַקט מיט אַ קריסטלעכער פרוי. ער האָט באַטראַכט דאָס לעגענדאַרישע לאַנד, שפּאַניע, אַלס דעם גייסטיקן ציון פון ספרדישן יידנטום. אין זיין ערשטן שמועס מיט אלאמארן האָט עסטרוגאָ מיט ביטערקייט דערמאָנט די אומרעכט און שווערע קריוודע, ווען אין דער ליטעראַטור האָט זיך באַוויזן די געשטאַלט פון „שיילאַק“ — דעם יידן, וואָס פּאָדערט דעם פונט פלייש, אַלס זיין פרייז. אָבער אלאמאר ענטפּערט אים: „אויב אַ פּאָלק האָט צווישן זיינע זין בעניטאָ עספינאַזא [ברוך שפּיר-נאַזאַ], יידן, ווי סעבעאַן, היינרייך היינע און קאַרל מאַרקס — איז שוין נישט וויכטיק יענע פּאַרלוימהערישע געשטאַלט.“

(וואָס וואָלט דער נאָכעלער היסטאָריקער, אלאמאר, געזאָגט היינט צו קאָפיטאַן עסטרוגאָ. נאָך דעם ווי זעקס מיליאָן יידן זיינען דערמאַרדעט גע-וואָרן פון די נאַציס, צווישן מיליאָנען נישט-יידן? ער וואָרט באַדעקט זיין פנים מיט ביידע הענט אין צאָרן און עקל, וואָס יענע, נישט-קאַטאָליקן, האָבן

אָפגעטאָן נאָך פיל גרויזאָמערע פאַרברעכנס, ווי דער גרויס־אינקוויזיטאָר!) כאָזע עסטרוגאָ האָט מיר פאַרגעלייגט צו באַנוצן די ראַדיאָ פון מאַד־ריד, ווי אַ סך אַנדערע זשורנאַליסטן אין שפּאַניע האָבן עס געטאָן, כדי צו געבן דער ייִדיש־רייזנדיקער וועלט אַ ריכטיקן באַגריף וועגן די געשעענישן אין פּאָלקס־שפּאַניע, פון די נויטן פון שפּאַנישן פּאָלק, פון דער לאַגע פון דער שטאַט־באַפּעלקערונג, באַזונדערס פון די קינדער און פרויען; פון דער זאָרג פון דער רעגירונג פאַר די קולטור־נויטן פון פּאָלק, ער האָט נישט פאַרפּעלט צו דערמאָנען וועגן די „מיליסיאַנאַס דע לאַ קולטוראַ“, די לערער פון די סאַלאַטאָן אויפן פּראַנט, וואו מען האָט געלערנט די פּויערים צו ליינען און צו שרייבן, אַזוי נידעריק איז געווען דער גייסטיקער ניוואַ פון די אנהאַלזישע און אראַגאַנער זין פון פּאָלק! ווי מען קלערט זיי אויף וועגן די פּרימיטיווע געזעצן פון היגיענע און דיסציפּלין; ווי מען ברענגט זיי אין שטאַט צו אַ פאַרשטעלונג פון די ווערק פון דעם גרויסן ריכטער און דראַמאַטורג, גאַרסיאַ לאַרקאַ, וועלכן פּראַנקאַ האָט דערשאַסן אין זיין לאַרקאַס, געבורט־שטאַט, גראַנאַדאַ, באַלד נאָכן אויסברוך פון בירגער־קריג אין 1936, אַ ריזיקער עולם פלעגט אָנפילן דעם מאַדרידער טעאַטער צו רער פּאַרשטעלונג פון לאַרקאַס רעוואָלוציאַנערער דראַמע: „מאַריאַ פּי־נעראַ“, וואו עס ווערט דערציילט וועגן אַ העפּטערין, מאַריאַ, וועלכע ווערט אויפגעהאַנגען פאַר אויסהעפּטן די ערשטע רעוואָלוציאַנערע פּאַן און פאַר אַנהאַלטן באַציאונגען מיט די ערשטע רעוואָלוציאַנערע שפּאַנישע קעמפּער, מיט 150 יאָר צוריק.

קאַפיטאַן כאָזע עסטרוגאָ האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר זיין פּרוי, סאַָ נוריע גאַביי, אַ קראַנקן־שוועסטער אין אַ מאַדרידער שפּיטאַל, אַ מוטיקע און טעטיקע אַרגאַניזאַטאָרין פון דער סאַניטאַרער הילף אין דער באַיאַנער־טער הויפּט־שטאַט. זי פלעגט, אונטער אַ האַגל פון באַמבעס, עוואַקואירן פאַרוואונדעטע יאָרן נאָכאַנאַנד, ביז אַ פּראַגמענט פון אַ שראַפּנעל האָט איר אָפּגעריסן דעם רעכטן אָרעם. צו סאַל נוריע האָט עסטרוגאָ געווידמעט זיין בוך וועגן „סעפּאַרד“ מיט די פּאָלגנדיקע ווערטער: „איך שענק דאָס בוך פאַר סאַל נוריע גאַביי, מיין מיטאַרבעטערין, מיין פּריינדין, וואָס טיילט מיט מיר גיינע לייזן און פּרייזן, די פּערפּעקטע חברטע, וועמען עס באַזינגט דער תּלמוד“.

ער דערציילט וועגן זיין קינדהייט אין טערקיי, וועגן זיין קאַלעדזש אין קאַיאָראַ, עגיפּטן און וועגן זיין גרויסער נסיעה קיין קאַליפּאָרניע, דאָס לאַנד, וואָס ער האָט אַזוי ליב באַקומען, צוליב איר פאַרכאַפּנדיקער שיינקייט, אַ לאַנדשאַפּט קאַלירפּויל און זאַפּטיק, מיט סימנים פון דער שפּאַניש־מעקסיקאַ־נישער קולטור און שפּראַך, און מיט געשטאַלטן פון מענטשן, וועלכע האָבן

אים אזוי שטאַרק דערמאָנט אין דער אַטמאָספּערע פון זיין משפּחה און חברים פאַר וועלכע די שפּאַניש-עברייאישע קולטור איז געווען די איינציקע מו- טער-קולטור. ער זאָגט: „אמאדאָר די לאַס וויאַס, אין זיין מאָנאָמענטאַלן ווערק, די געשיכטע פון ווי יידן אין שפּאַניע און פּאַרטוגאַל, הויבט אָן זיינע בלעטער מיט די פּאַלאָנדיקע ווערטער: „עס איז שווער אָנצוהויבן די גע- שיכטע פון דעם איבערישן האַלב-אינזל, אין דעם זין פון פּאַליטיק, רע- ליגיע, ציווילע רעכט, וויסנשאַפט און ליטעראַטור — נישט אָנטרעפנדיק אויף יעדן בלאַט, ביי יעדער פּראָבלעם אַ נאַמען, וועלכער איז געשיכטלעך פּאַרבונדן מיט דעם יידישן פּאַלק. דער שפּאַניש-יידישער עטאפּ איז געווען דער גליקלעכסטער און פּרייסטער אין לעבן פון דעם ייד אין מיטלאַלטער. עס דערמאָנען זיך די באַרימטסטע נעמען: דער מעדיקער און פּילאָסאָף, מאַי- מאַנידעס [רמב"ם]; יהודה הלוי, פּאַעט און דענקער; אבן עזרא, פּילאָסאָף און דערער, און אומצאָליקע אַנדערע. וועלכע באַשטעטיקן דעם פּאַקט, אַז מיט פּרייהייטלעכע און נאַציאָנאַלע מעגלעכקייטן פאַר אַנטוויקלונג איז האַס יידישע פּאַלק אומעטום אַ ביישטייערער צו נאַציאָנאַלע אוצרות און צו דער קולטור פון דעם פּאַלק, וואָס נעמט אים אויף“.

זיינע אויגן האָבן געהאַט יענעם גלאַנץ און שימער, וועלכע קומען פון די טיפענישן פון אַ מענטשלעך האַרץ, בעת עס קלאַפט אין דער דערפילונג פון די העכסטע שטרעבונגען און אידעאַלן. אין דער פּרייער אַמעריקע, ביים פּאַסיפּישן ים-ברעג, האָט ער זיך באַקאַנט מיט די גרויסע, קערנדיקע גע- שטאַלטן פון דער אַמעריקאַנער פּרייהייטס-געשיכטע, אָנגעהויבן פון די קאַמפּן קעגן דער קאָלאָניאַלער מאַכט און די אין קאַמפּן אויסגעקריצטע קאַנסטי- טוציע-געזעצן. קאַפיטאַן עסטרוגאַן האָט גערעדט דאָרטן, אין די קאַמפּ- קאַמפּן פון מאַרדער ראַדיאָ, צו אַ יידישער זשורנאַליסטין פון אַמעריקע, ווי אַזוי מען קעמפט 20 מינוט פונעם צענטער פון דער שטאָט, שפּאַניער און יידן, פּאַליאַקן און אַמעריקאַנער, בולגאַרן און ענגלענדער — פאַר אַ פּרייער וון איבערן פּרייען מאַרדער „פּראדאָ“. ווי די בעקער פון „קואַטראַ קאַמינאַס“, אַן אַרבעטער פּאַרשטאַט נאַענט צום פּראַנט, אַרבעטן דורך די נעכט, כדי צו באַזאָרגן די שפּיטאַלן מיט אַביסל וויסברויט, אַ לוקסוס אין 1937, אין דער אַרומגערינגלטער שטאָט.

ער האָט זיך געפּילט איצט „אינדערהיים“. אַלע גלאַררייכע טראַדיציעס פון שפּאַנישן יידנטום, סיי אין די לענדער פון „עקזיל“, סיי אין שפּאַניע גופא, האָבן זיך פאַראייניקט אין דעם ליידנשאַפטלעכן קאַמפּ פאַר דער באַ- פּרייאונג פון פּאַלק, קעגן פּראַנקאָ. ער האָט באַמערקט אין לויף פון שמועס: „איך געדענק די ווערטער פון איסאק אלטשע אי סאַפּאַרטא, אַ גרויסן גע- לערטן, אַ גלענצנדן רעדנער אין אטענעאַ, מאַרדירי, דעם 2טן דעצעמבער,

1916: „שפאניער זיינען מיר געווען, שפאניער זיינען מיר און — שפאניער וועלן מיר בלייבן“. עסטרוגאָ שרייבט אין זיין בוך „דאָס אומקערן זיך צום סעפארד“ (זייט 25) דאָס פּאָלגנדיקע: אַלס ספרדים האָבן זיך אויסגעצייכנט איבער דער וועלט מענער. ווי: קארדאָזא, אַ ריכטער פון אַמעריקאַנער סופֿ-רים קאָוד; איסאק רופּוס, אַ וויצע־קעניג פון אינדיע; אַ מלוכה־באַאַמ־טער אין פּראַנקרייך, הענרי טאַרעז; אַ פּרעמיער מיניסטער אין ענגלאַנד, לאַרד דיוראַעלי; דיִוק גאָזי דע נאַקסאַט, אַ פּירשט אין טערקיי; אַ מיניסטער אין פּראַנקרייך, גאַמבעטא און נאָך אַנדערע. צענדליקער טויזנטער ספרדישע יידן לעבן אין נאַענטן מזרח — אין טערקיי, בלאַגאַרע, גריכנלאַנד, אין אי־טאַליע, פּאַרטוגאַל, די פּאַראַייניקטע שטאַטן. זיי גיבן אַרויס צייטונגען און זשורנאַלן, זיי האָבן איינגעאַרדנטע ביבליאָטעקן, אַרכיוון, מוזייען. ספרדישע יידן זיינען געווען די סאַמע ערשטע, לויט כּאָזע עסטרוגאַס דערמאַנטן בוך, וועלכע האָבן געשאַפּן אַ דרוקעריי אין טערקיי, באַלד נאָך דער דערפּינדונג פון דער דרוק־מאַשין פון יאַן גוטענבערג. עסטרוגאַ דערציילט אין זיין בוך וועגן אוראַטע קאַלעקציעס פון צייטונגען, געדרוקט מיט לאַטיינישע אותיות און אַרויסגעגעבן פון ספרדישע יידן אין קאַנסטאַנטאַנאַפּאָל, ווי, צום ביי־שפּיל: „דאָס ליכט פון געדולד“ און „די טיר פון מזרח“ און עטלעכע אויך מיט אַלט־העברייאישע אותיות.

ער דערמאַנט מיט אַ גרויסן געפּיל זיין מאַמען, ראָזאַ עסטרוגאַ, גע־בוירן אין אַ קליינעם דערפּל, קאַסאַבאַ, אַ פאַר שעה פון דער טערקישער שטאַט סמירנאַ. אַ וואָך פאַר איר טויט האָט זי געשיקט אַ בריוו פון ראָדעס, דעם 10טן יוני, 1917, אַדרעסירט קיין קאַליפּאָרניע. זי שרייבט: „איך האָב אַ גאַנצע נאַכט געטראַכט וועגן דיר, מיין טייערער זון, יוזעפּ! מיין האַרץ האָט געקלאַפט שטורמיש אַ לאַנגע צייט, בעת איך האָב געבעטן גאָט, אַז איך זאָג דיך נאָך זען געזונט און לעבעדיק, איידער איך שטאַרב. איך דאַרף קיין זאַך נישט, נאָר איך וואַרט אויף גוטע נייעס פון דיר! דו ביסט מיין איינציקע טרייסט אין לעבן! ס'קושט דיך דיין מאַמע, וואָס רייסט פון זיך די נשמה כדי דיך צו זען און וואָס האָט נישט קיין האַפּענונג דערויף. דיין מאַמע — ראָזאַ עסטרוגאַ“. און אין אַ בריוו פון זיין פּאָטער, מ. עסטרוגאַ, דאַטירט דעם 12טן אויגוסט, 1919, פון ראָדעס, ליענען מיד: „צו מיין טייערן זון יוזעפּ, אין לאַס אַנגעלעס, קאַליפּאָרניע, איך האָב דערהאַטן דיין טייערן בריוו פון 27טן יוני און דעם טשעק פאַר 1.000 פּראַנק, טייערער זון, איך וועל דיר קיינמאַל נישט קאָנען אַפּדאַנקען פאַר דעם, וואָס דו טוהסט פאַר אונדז. נאָר גאָט אַליין וועט דיך באַלויגען דערפּאַר, אָמין! די שוועסטערן וועלן צו דיר שרייבן. נעם צו מינע קושן פון ליבשאַפט. דיין פּאָטער, מ. עסטרוגאַ“.

דער נאמען "עסטרוגא" באדייט "שטערך", א סימבאל א ליכט, און א האפענונג אין יענע טעג און בעכט פון 1937, יוען שפאניע איז געווען דאס בלוטיקע פרוואוירפעלד פון היטלערן און מוסאלינין און וואו דאס הארץ פון דער וועלט, אירע בעסטע און מוטיקסטע זין אין טעכטער האבן געקעמפט, צוזאמען מיט די אייניקלעך פון יהודה הלוי און רמב"ם, פאר דער "וויכא פאטריא", פאר דעם אלטן פאטערלאנד פון כאזע עסטרוגא, דעם פאטריאט און יוד, דעם אדיוטאנט פון גענעראל מיאכא...

דורך היטלער-לאנד קיין שפאניע

איך האב שוין געהאט פארוזכט דעם טעם פון נאציזם אין דייטשלאנד אין פרילינג און אין אנהויב זומער 1933-1934, געזען די נאצישע פראצעדור בעת דער סיסטעמאטישער פארניכטונג פון דער ארגאניזירטער ארבעטער-באוועגונג, בייגעוואוינט די מאסן-אויסוואנדערונג פון דייטשע פראגרעסיווע שרייבער, קינסטלער, וויסנשאפטלייט; גערעדט מיט משפחות פון ארעס-טירטע אין די קאנצענטראציע-לאגערן, געלייענט וועגן ארגאניזירטע נאצישע אנטפאלן אויף דייטשע אנטמי-פאשיסטן אין אויסלאנד, וועלכע די געסטאפא-אנענטן האבן מיט געוואלד געבראכט צוריק אין נאצי-דייטשלאנד, צווישן זיי: יאקאבי, א יידישער זשורנאליסט, געבראכט פון דער שווייץ, איך האב גערעדט מיט פארשטייער פון יידישע ארגאניזאציעס אין בערלין, איידער זיי זיינען אוועק קיין פאריז: די בערלינער "ארט" גרופע, דער "שלום עליכם קולטור-קלוב", די הילפס-געזעלשאפט פארן אויפבו פון דער יידישער אוי-טאנאמער געגנט אין ווייטן מזרח.

איך האב נאך באוויזן צו זען די פריינט יאקאבסאן און געארג וועגענער, איידער מען האט זיי ארעסטירט. איך געדענק, ווי דראמאטיש עס איז געווען אויסצוגעפינען א וואוינונג פון א חבר אין יענע צייטן, ווען מען האט נישט געוואוסט ביי וועמען אנצופרעגן, ביים הויז-פארוואלטער, האט מען מיך גע-ווארנט, טאר מען נישט, ווייל ער ארבעט מיט די נאציס. גלאט גיין פון וואוי-נונג צו וואוינונג אוודאי נישט, ווייל עס קאן דיר עפענען די טיר א שטורעם-טרופער און ביי אים קאנסטו זיכער נישט פרעגן זיך אויף א יידן, וואס-זשע טוט מען אין אזא פאל? בין איך געגאנגען פון איין שטאקווערק צו א צווייטן און זיך איינגעהערט ביי דער טיר אויף סימפאטישע גערוישן אדער אויף א קול, וואס האט זיך נישט געזידלט. אזעלכע האבן זיך נישט גע-שפירט, ביז איך בין אזוי ארויפגעגאנגען אויפן פינפטן שטאק און דארט זיינען געווען צוויי טירן: פון איינער האט זיך געהערט א מיידלשע שטימע, וואס האט געזונגען די אריע פון "פאוסט": "מיינע רו איסט הין, מיין הערץ

איז שווער, איך פינדע זי ניממער און ניממערמער! דאָרט האָב איך אַנ־געקלאַפט און זיך געפרעגט, וואו עס וואוינט הערר יאַקאָבסאָן? און די יונגע דייטשע מיידל האָט גאַנץ פריינטלעך מיר אָנגעוויזן אויף דער טיר אַנטקעגן און געזאָגט: „אַטאָ דאָ, גראדעאוס!“ איך האָב איר געדאַנקט און אָנגעקלאַפט אין דער טיר אַנטקעגן. און ווען עס האָט זיך דערהערט די פראַגע: „ווער איז עס?“ האָב איך מיט פרייד, יאָ, מיט פרייד, געענטפערט: „גינאָ מעדעם!“

די משפּחה האָט מיך נישט געוואָלט אַוועקלאָזן אַזוי שנעל יענעם אַוונט. עס איז געווען זונטיק. אין שטאַט זיינען געווען פאַראַדן. היטלער-יונגט גרופן מיט זייערע אַרקעסטערס זיינען אַרומגעגאַנגען איבער דער שטאַט און אין אַוונט איז געווען אַרגאַניזירט אַ גרויסער מיטינג אין „ספּאַרטפּאַ-לאַסט“, צו וועלכן איך האָב באַקומען, נאָך לאַנגע זוכענישן און פאַדערונגען, אַיס אַמעריקאַנישע זשורנאַליסטן, אַ בילעט. איך האָב געוואָלט זען, ווי אַזוי די נאַצירעדער דרייען זיך אונטערן שטילשווייגן פון דער וועלט. עס האָט געדאַרפט רעדן גערינג אויף אַ פאַראַדנעם „מיטינג“ פון דער נאַצי-שער אַוויאַציע, וואו מען האָט „צוגעזאָגט“ די מיטוירקונג פון אַ סימפּאַ-טישן אַרקעסטער, פון וועלכן די מוזיקאַנטן זיינען פליען. און אַזוי איז עס טאַקע געווען: נאַצישע הענט, וואָס האָבן דריי יאָר שפּעטער באַמבאַרדירט שפּאַנישע קינדערשולן און שפּיטאַלן מיט קראַנקע, האָבן געשפּילט בעט-אַווענס קאַנטשערטאָ און ווערדיס אַווערטירערס צו אַפּעראַס.

אין דער לאַזשע זיינען, אויסער מיר, געזעסן זעקס עס. עס-מענער און די גאַנצע צייט איז געווען אַ געפילדער פון: „זיג האַיל, זיג-האַיל“ און 65 טויזנט מענטשן האָבן געהויבן הענט מיט דער פּרעציזיע פון אַ זייגער, אויף מיר האָט מען געקוקט מיט נייגיר צוערשט, דערנאָך מיט צאַרן און סוף-כל-סוף געפרעגט: „פאַרוואָס אַפּלאַדירט איר נישט?“ און „ווער זייט איר?“ און ווען איך האָב געענטפערט גאַנץ פעסט „איך בין נישט קיין נאַצי“, האָט מען שוין געבעטן ווייזן דאַקומענטן. מיין פאַס האָט אַרויסגערופן אַ טויט-שווייגן און איך האָב ווייטער געמאַכט מיינע נאַטיצן. מען איז דאָך אַ זשור-נאַליסט, מוז מען שרייבן, אפילו ביי אַ קליין עלעקטריש לעמפל אין דעם לאַזשן-ווינקל. איך בין אָבער געווען אַזוי פול מיט צאַרן און עקל, בעת גערינג האָט זיך צעלאָזט קעגן „דייטשלאַנדס שונאים“, אַז איך האָב אינ-מיטן פון זיין שבועה פאַרלאָזט דעם זאַל.

עס פאַרשטייט זיך, אַז פאַרנדיק צוריק צום האַטעל האָב איך שוין געהאַט אַ „באַגלייטער“. עס האָבן זיך אָנגעהויבן געיעגן אינמיטן העלן טאַג אויף יידן — אויסלענדער, קליינע קרעמער און בעל-מלאכות אין דעם יידישן קוואַרטאַל פון בערלין. מען האָט אָנגעהויבן אַרויסצושיקן יידן צוריק קיין

פוילן; פון דאָרט האָט זיי די פוילישע רעגירונג געשיקט צוריק קיין דייטש-לאַנד, פונדאָנען עס האָט געפירט איין וועג: אין קאָנצענטראַציע-לאַגער. דער נאַצי־רעזשים האָט זיך אָפּגערוּפּן באַזונדער שווער אויף יידישע קינדער. דער איבערגאַנג פון אַ פּרידלעך נאַרמאַל לעבן פון יידישע און דייטשע קינדער אויף דער טעריטאָריע פון אַ שול, בעת דער ווימאַר־רע־פּובליק נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה צום באַרבאַרישן נאַציזם, איז גע־ווען אַזוי אומפאַרשטענדלעך און גרויזאַם פאַר קינדער, אַז איך האָב, אַלס געבעדיקער עדות איבערגעלעבט אַ סצענע פון היילפלאַזער קינדערשער פאַר־צווייפּלונג, ווען אַ ניין־יאָריק יידיש יינגל האָט גענומען אַן אַנטייל אין אַ גע־שלעג מיט זיינע געוועזענע שול־חברים, מיט וועלכע ער האָט געלעבט אין שלום און שפּיל, ווי נאָר קינדער קאָנען פאַרברענגען. איך בין געווען ביי אַ יידיש־פוילישן חבר פון וואַרשע, פּרענקעל, אין זיין וואַרשטאַט אין בער־לין, בעת זיין יינגל איז אַריינגעקומען אַן אויפגערעגטער, אַ דערצאָרנטער, מיט אַ צעריסן העמדל און אַ צעקראַצטן פנים: זיינע שול קאלעגן האָבן אים געשלאָגן און ער האָט זיך פאַרטיידיקט.

דאָס קליינע יינגל איז אַוועק מיט די עלטערן קיין פּראַנקרייך, דאָרט זיך געלערנט, דאָרט איבערגעלעבט די מלחמה און די נאַצי־אַקופאַציע, דאָרטן געקעמפט און איז היינט — 28 יאָר שפּעטער — געוואָרן אַ „מער“ — אַ בירגערמייסטער — פון אַ קליין שטעטל אין דרום־פּראַנקרייך, וואו ער לעבט מיט זיין פּאָטער, דעם וואַרשאַווער בעל־מלאכה. זיי האָבן זיך פאַרבונדן מיט אָפּגעראַטעוועטע קרובים אין פוילן, וועלכע האָבן געקעמפט קעגן היט־לערן אין סאָוועטן־פאַרבאַנד.

מיט אַ באַזונדערער פּרייד באַציען זיך די מענטשן איבער דער גאַרער וועלט צו זייערע לעבן־געבליבענע, אָפּגעראַטעוועטע נאָענטע. מען גיט דאָ אויס די אָפּגעשפּאַרטע גראַשנס, מען פאַרט אַריבער אויף יענער זייט ים, כדי צו זען אַ קרוב, אַ גליד־שוועסטער־קינד, וועלכן מען האָט נישט געזען זינט דער קינדהייט, אָדער אפילו פּריער נישט געזען. צוליב די מאַסן־פאַר־ניכטונגען דורך די נאַציס וויל מען, מוז מען, זען אַזאַ אָפּגעראַטעוועטן און אויסהערן זיין געשיכטע. נאָכדעם ווי איך האָב געזען און געפילט אויף זיך דעם נאַציזם אין דייטשלאַנד און דעם פּאַשיזם אין לאַטיין־אַמעריקע און אין קובאַ פון מאַטשאַדאַ, האָב איך קוים אויסגעהאַלטן ביז פּרילינג 1937 און בין, נאָך אַ לענגערן לעקציע־טור איבער די פאַראייניקטע שטאַטן און קאַנאַדע, אָפּגעפאַרן קיין פּראַנקרייך. דאָרט האָט מען געדאַרפט באַקומען די דערלויבעניש צו פאַרן אַלס אַ זשורנאַליסט אויף דער גאַנצער טעריטאָ־ריע פון דער שפּאַנישער רעפּובליק; אָדער, ווי מען האָט זי געזעצלעך גע־רופּן: די לאַיאַליסטישע שפּאַניע.

אין אַ צושטאַנד פון פיבערישער דערוואַרטונג זיינען אַוועק עטלעכע טעג אויף זוכן און באַקומען אינפאַרמאַציע וועגן די נויטיקסטע פאַרמאַ- ליטעטן, וועלכע מען דאַרף האָבן פאַר אַ רייזע אין אַ לאַנד, וואו עס בוי- שעוועט אַ בירגער־קריג, וואו עס האָט זיך סאַליד און פעסט באַזעצט היטלער און זיין ווערקצייג פאַר דרום־איראָפּע (מוסאָליני) און וואו די מערדער פון דעם „פרעמדן לעגאַן“ און ווילדע מאַראַקאַנער האָבן זיך געבאַדן אין בלוט פון שפּאַנישע מענטשן. גראַד אין יענער צייט, פּרילינג 1937, האָט מען אויפּגעהערט צו געבן אויף נייע פּאַספּאַרטן די נויטיקע דערלויבעניש פאַר „נייטראַלע“ אַמעריקאַנער צו פאַרן קיין שפּאַניע. עס האָט זיך אָנגע- הויבן פאַרשפּרייטן די „טעאָריע“ פון נישט־אינטערעווענציע... היטלער און מוסאָליני האָבן צוגעשטעלט פאַר פּראַנציסקאַ פּראַנקאַן שיפן מיט מלחמה־ זאַפּאַסן, אָן אַ שיעור געפירט אין די מזרח דרומדיקע און מערבדיקע האַפּנס. דאָס יאָ. אָבער פּראַנקרייך (די רעגירונג פון לעאַן בלום) האָט נישט דער- לאַזט צו פירן אפילו לאַסט־אויטאָמאָבילן איבער דער פירענייען־גרענעץ. און סאַוועטישע שיפן מיט שפייז פאַר די לאַיאַליסטן פלעגן געזונקען ווערן ביי די סאַמע ברעגן פון שפּאַניע, ווי דער פּראַכט־טאַנקער „קאַמסאָמאַל“. און יעדער קערנדל ווייץ, יעדער זאַק מיט קאַרטאַפּל, יעדער פעקל מיט וואַטע און באַנדאַזשן איז געווען נויטיקער אפילו ווי לופּט! מיט וועלכער ליב- שאַפט די איינוואוינער פון באַרצעלאַנאַ, וואַלענציאַ און מאלאַגאַ האָבן באַ- גרייט און אַרויסבאַגלייט די סאַוועטישע און ענגלישע קאַפיטאַנען און מאַט- ראַזן פון פּראַכטשיפן, וואָס פלעגן דורכברעכן די בלאַקאַדע און אויסקעמפן ביים ים די לעצטע, סאַמע לעצטע עטלעכע כוואַליעס צום פאַרמ, אין דער פינצטער, אָן ליכט, אָן אַ פּילאָט, אָן אַ סירענע — כדי די אויסשפירער פון דעם שונא זאָלן אַזאַ לעבנסקוואַל נישט פאַרכאַפן און אַוועקפירן צו זיך. די העלדישקייט פון יענעם קאַמף האָט געהאַט אירע געביטן, אירע מענטשן, אירע אויפטוען און איין עמבלעם: דער אינטערנאַציאָנאַליזם! פּאַלקס־מענטשן פון גאַר דער וועלט האָבן געהאַלפן דעם שפּאַנישן פּאַלקס־ פּראַנט. אין דער געשיכטע פון דער מענטשלעכער ציוויליזאַציע איז אַזאַ עטאַפּ ווי דער שפּאַנישער קאַמף קעגן פּאַשיזם און פאַר פּרייהייט, נישט פאַרצייכנט געוואָרן; ווייניקסטנס — ביזן היסטאָרישן קאַמף פאַר סטאַליני- גראַד און פאַר לענינגראַד, וועלכער האָט געחתמעט דעם גורל פון היט- לערס „טויזנטיאַריקן רייך“. שוין דער פּאַקט אַלייז, וואָס אַ כמעט אומ- באַוואָפּנט פּאַלק — די שפּאַניער פון מאַדריד, וואַלענציאַ, טאַלעדאַ און באַר- צעלאַנאַ — האָט מיט הוילע הענט און אַלטע פּיסטאָלעטן אין משך פון גע- ציילטע שעהן, דעם 18טן יולי, 1936, אָפּגעשלאָגן פּראַנקאַס אַטאַקעס אויף די פיר שטעט, אויסגעפירטע דורך מיליטער און נישט־ינגע אַרבעטער און

סטודענטן — שוין אַט־דער פּאַקט אַליין באַווייזט ווי טייער און טיף־ערנסט די פּאַרטיידיקער האָבן אויסגעפירט זייער ספּאַנטאַנע, לייַדנשאַפטלעכע מי־סיע פון פּאַרהיטן זייער לאַנד פון איטאַליעס און דייטשלאַנדס גורל.

ווען איך בין אָנגעקומען מיטן נאַכט־צוג פון פּאַריז קיין שפּאַניע צו דעם קליינעם גרענעץ־פּונקט „סערבער“, וואו איך האָב זיך געדאַרפט אַרייַן־זעצן אין דעם שפּאַנישן צוג קיין באַרצעלאָנאַ, האָט געשיינט אַ וואַרעמע זון. די אַרומיקע הויכע בערג האָבן געהאַט אַ נעפּלדיקן טשיפעק אויף די קעפּ און אַ צוג קיין באַרצעלאָנאַ איז נישט געווען גרייט אויף די רעלסן, ווייל ביינאַכט האָבן די נאַציס באַמבאַרדירט און באַשעדיקט די אייזנבאַן־בריק אויפן וועג צו דער שטאָט — נישט מער און נישט ווייניקער! דער שפּאַנישער סאָלאַט האָט עס געמאָלדן, ווי אַ טאַג־נייעס, זאַכלעך, קורץ און צור־געזאַגט, אַז מען וועט דאָס פּאַריכטן „פּראָנטאַ“ (שנעל). „עס פּאַסירט עט־לעכע מאָל אַ וואַך“, זאָגט ער. „לאַ געראַ“ — עס איז מלחמה.

אַ מערקווירדיק־וואַרעמער שטראָם איז מיר אַדורך איבערן קערפּער. עס איז אוממעגלעך אויסצודריקן דאָס געפיל, וואָס האָט מיך פּאַרכאַפט: אַ געמיש פון פּרייד, צו האָבן דערגרייכט דעם ציל. אַט יענער בוים איז שוין שפּאַניע, יענע שטיקל ערד מוזטו שוין פּאַרטיידיקן, אין עטלעכע שעה אַרום וועסטו זען וואַרשעווער און לאַדזשער חברים; וועסט רעדן מיט מענטשן, וועלכע פּאַרקערפּערן די שענסטע היסטאָרישע טראַדיציעס פון אַמעריקע: מיט די קעמפּער פון דער „אייברעהעם לינקאַלן בריגאַדע“, וועלכע זיינען געקומען פון די פּאַראייניקטע שטאַטן צו העלפּן דעם שפּאַנישן פּאָלק צו באַפּרייען זיין לאַנד פון דער ברוינער פעסט. וועסט זען מיט אייגענע אויגן דעם פּראָצעס פון איבערדערציען נאָך אַ פּאָלק, אַ צווייטן אין דיין לעבן, וואָס האָט פּונקט אזוי שווער געליטן אונטערן פעאַדאַליזם פון די שפּאַנישע גראַנדן און קאַרדינאַלן, ווי דער רוסישער פּויער האָט געליטן אונטער די צאַרן און פּאַפּן, וועסט קאַנען שטאַרקן און מוטיקן די פּרויען און קינדער פון שפּאַנישע מענטשן, פאַר וועלכע די היינטיקע קאַמפּן זיינען די סאַמע ערשטע זינט נאַפּאָלאָאָנס רויב־צוג.

און נאָך אַ געפיל איז דאָ געווען: דו קעמפּסט פאַר אַ לאַנד, וואָס האָט שוין, אין איין יאָר צייט, געגעבן אַ דאָך איבערן קאַפּ און אַ שטיקל ברויט צו 28 טויזנט פּוילישע און דייטשע יידן, אַנטלאָפענע פון פּאַשיסטישע רע־גירונגען, אַהער אין זייער אַמאָליקן גליקלעכן אַלטן ספּרדיישן פּאַטערלאַנד, אין דער „ווייעכאַ פּאַטריאַ“, פון דעם רמב"ם און אבן עזרא.

דאָס האָב איך געטראַכט זיצנדיק אויף דער קליינער פּראַנצויזיש־שפּאַנישער באַז־סטאַנציע, וואו אויסער מיר איז געווען בלויז איין פּאַסאַזשיר, אַן ענגלישער וואַזשנער זשורנאַליסט, וועלכער האָט געשוויגן אַ צייט, אַבער

ווען ער האָט דערזען אויף מיין וואַלזקע אַ ניו־יאַרקער שטעמפל מיטן נאָמען פֿון מיין שיף: „שאַמפּלעיִן“ און פֿאַרשטאַנען, אַז איך בין פֿון אַמעריקע, האָט ער געזאָגט: „איט בעגינס וויט טראָבל“ (עס הויבט זיך אָן מיט צרות). און ווען איך האָב אים געזאָגט, ווי דער שפּאַנישער סאַלדאַט: „לאַ געראַ“ — האָט ער שוין מער מיט מיר נישט גערעדט. פּוטבאַל־שפּיל איז עס אַוודאי נישט געווען...

די פעלזיקע ערד פֿון ביידע לענדער איז געווען באַשיינט פֿון די לעצטע זונען־שטראַלן, די לופט פֿול מיטן ריח פֿון אַרומיקע בערג און אַרעמע פעל־דער. קיין רויך פֿון לאַקאַמאַטיוון איז נישט געווען, ווייל קיין צוגן זיינען נישט געגאַנגען. מען האָט געוואוסט, אַז די בריק ווערט באַמבאַרדירט פֿון די פּאַשיסטן, און מען האָט אויך געוואוסט, אַז אומצאַליקע פּרייוויליקע „גייען“ קיין שפּאַניע איבער די פּירענייען, נישט מיט באַנען אָדער אויטאָמאָבילן, די איינציקע, וואָס פּלעגן זיי זען, זיינען געווען פעלזן און שטיינער, היילן און אַפּגרונטן פֿון די גרענעץ־בערג.

אונטערן שוץ פֿון דער טונקליקייט האָבן אַרבעטער ווי־ניט־איז געבראַכט אין אָרדענונג די רעלסן אויף דער בריק און שפּעט ביינאַכט האָט זיך דער צוג — צוויי וואַגאַנעס אינגאַנצן — גערירט פֿון אָרט אויפן ווייטן וועג קיין באַרצעלאַנאַ. צווישן די פּאַר שעה וואַרטן אין „סערבער“ זיינען צוגעקומען נאָך צוויי פּאַסאַזשירן פֿון אַ טולוזער צוג: פּראַנצויזישע זשורנאַליסטן פֿון זייערע לאַקאַלע צייטונגען, זיינען מיר שוין געווען פּיר פּאַסאַזשירן און עס איז געוואָרן אַביסל פּריילעכער, ווייל די פּראַנצויזן זיינען דאָ געווען אַפּטע „אַריינגייער“. איינער פֿון זיי איז געווען אַ פּאַרטרעטער פֿון דעם פּראַנצויז־זישן הילפּס פּאַנד פּאַר די שפּאַנישע לאַיאַליסטן און ביידע האָבן גערעדט שפּאַניש.

איך האָב זיך געזעגנט מיט די עטלעכע באַאַמטע ביי דער גרענעץ, זיי האָבן געענטפּערט מיטן שפּאַנישן: „סאַלוד אי וויקטאָריאַ“. איך האָב עס געהערט צום ערשטן מאַל אויף שפּאַנישער ערד און, אומבאַוואוסטזיניק, האָבן טרערן זיך געשטעלט אין די אויגן. בלויז דער ענגלענדער איז די גאַנצע צייט געזעסן אַ קאַלטער און מיושבדיקער, ווי בעת אַ טעניס־שפּיל. אין עט־לעכע שעה אַרום האָט אונדז דער קאַנדוקטאָר געוואָרנט, אַז מיר קומען צו דער כאַשעדיקטער בריק און איך האָב עס געגעבן צו וויסן דעם קאַלטן קאַלעגע אונדזערן, אַזוי פּריינטלעך ווי מעגלעך. צו אונדזער פּאַרוואונדערונג האָט ער געוואַלט גיין איבער דער בריק צופּוס, מוראַ האַבנדיק צו פּאַרן. אַבער דער שפּאַנישער „מיליסיאַנאַ“, וואָס איז געווען אין יעדן וואַגאַן — אַ וואַך, ווייזט אויס — האָט אים נישט דערלויבט דאָס צו טאָן, וואָס ס'וועט זיין מיט אונדז אַלעמען — וועט זיין מיט דיר; זעסט דאָך, אַז אפילו די

סעניארא [מינענדיק מיד] בלייבט אין דער באָן. מיר האָבן זיך גערוקט פאַראויס סעקונדנווייז. די בריק האָט געפירט איבער אַ גאַנץ טיפן אָפּגרונט מיט אַ וואַסערל אויפן דעק און מיט ריזן שטיינער באַהאַנגען. די שטאַלענע געלענדערס פון דער בריק זיינען געווען אויסגעדייט און ערטערווייז אָפּגע-בראַכן פון די אָפטע באַמבאַרדירונגען, אָבער איבעראַל איז געשטאַנען אַ וואַך. „לאַ געררא“, האָט ענדלעך פאַרשטאַנען אויך דער ענגלענדער און האָט אומעטיק אַרויסגעקוקט דורכן פענצטער, אַגב, אויף אַ הערלעך-שיינער פאַנאַראַמע פון די קאַטאַלאַנישע בערג, שטרענגע און טונקל-גרויע, אָן וועל-דער און אָן חנדלעך — כמעט אַזוי שטרענג ווי די בערג-ריזן פון סאַווע-טישן „אַלטיי“ אין צפון-סיביר. נאָר די לופט איז געווען אַ מילדע, אַ לאַש-טשענדיקע, אָנהויב מאַי, 1937 — דער צווייטער פּרילינג פון אַ בעסטאַ-לישער מלחמה קעגן ברידער-שפּאַניער, מאַמעס פון שפּאַניער, קינדער פון שפּאַניער. אין געציילטע עטלעכע שעה האָבן מיר דערגרייכט באַרצעלאַנאַ: אַן אמתער בינשטאַק, טויזנטער איילנדיקע מענטשן, הונדערטער אויטאָמאָ-בילן מיטן לאַיאַליסטישער-עפּובליקאַנישן שטערן-עמבלעם אויף די זייטן, מי-ליטערלייט פון אַלע ראַנגען און אָפּצייכנס און — די ערשטע קעמפּער פון די „אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדן“ אין זייערע פּילאַטקעס אויף די קעפּ.

אויפן וואַקזאַל אין באַרצעלאַנאַ האָב איך גענומען אַ טרעגער פאַר מיין טשעמאַדאַן און פאַר דער שרייב-מאַשינקע און מיר זיינען, לויט זיין רע-קאַמענדאַציע, מיטגעגאַנגען איבערן ברייטן פּלאַץ „פּלאַזאַ דע לאַ רעפּוב-ליקאַ“ צו דעם קליינעם האַטעלכל, „דע לאַ מאַרינאַ“, וואו מען האָט מיר געגעבן אַ צימער, זייער גענוי דורכגעקוקט מיין פּאַס און אַ זשורנאַליסטישע פּרעסע-צייגעניש, וואָס איך האָב באַקומען אין ניו-יאָרק פון דעם זשורנאַל „ניו מעססעס“ — וועלכן מען האָט אין פאַריז, אין דעם שפּאַנישן קאַנסו-לאַט, אָנגענומען גלויבלעך.

עס איז געווען פּרימאַרגן, שיינ, ראַשיק, זוניק, גוט אויף דער נשמה און עס האָט זיך געוואַלט זוכן פּריינט, קודם כל, פאַרזוער. זיי האָבן געשפּילט דאָס ערשטע פּידל אינעם בירגערקריג צווישן אַלע אויסלענדער. זיי האָבן געגעבן די סאַמע ערשטע הילף, די סאַמע ערשטע הילפּס-מיטלען — אין מענטשן, טעכניק, קעמפּערישע קולטור, מעדיצין, זשורנאַליסטיק אין אַלף-בית פון בירגער-קריג און אַוויאַציע. דער פּראַנצויזישער שרייבער, אנדרע מאַלראַ, איז געווען דער ערשטער אַרגאַניזאַטאָר פון דעם לופט-פּלאַט, וואָס האָט זיך געפּראווט אָפּשלאַגן די לופט-אַטאַקעס פון פּראַנקאַ און זיינע שותפים. און די סאַמע ערשטע פאַרטיידיקער פון מאַדריד און באַרצעלאַנאַ זיינען געווען דעלעגאַטן, יידישע ספּאַרטלער, וועלכע זיינען גראַד אָנגעקומען דעם 18טן יולי, 1936, צו אַ ספּאַרטאַקיאַדע אין שפּאַניע, מיט דעלעגאַציעס

פון יוגנטלעכע און קינדער, עטלעכע שעה איידער פראנקאס פלוצימדיקער קרימינעלער אטאקע אויפן פאלקס-פראנט. זיינען זיי שוין במילא געווארן די פארטיידיקער פון לאיאליסטישער שפאניע, באגלייך מיט די שפאנישע ארבעטער און סטודענטן.

די קינדער האט מען באלד צוריקגעשיקט קיין פאריז, די דעלעגאטן זיינען געבליבן און געהאלפן ארגאניזירן דעם סאמע עלעמענטארן ווידער-שטאנד. זיי קומט דער גרויסער דאנק און די אומשטערבלעכקייט אין דער געשיכטע פון שפאניעס בירגער-קריג, וועלכער האט געוויון דער גאנצער וועלט, וואס א פאלק קאן אויפטאן ווען עס איז נישט אליין אויף די שלאכט-פעלדער!

2.

איך בין אוועק אין דעם פרעסע-אמט פון דער רעפובליק, כדי צו רע-גיסטרירן זיך פאר מאדריד (דארט האב איך געוואלט ארבעטן, דארט איז געווען דער פראנט) און אפזוכן די 13טע פוילישע אינטערנאציאנאלע ברי-גאדע, וואו עס זיינען געווען פויליש-יידישע און פוילישע פרייוויליקע, סיי פון פוילן, סיי פון פראנקרייך. איך האב געוואוסט, אז דארט וועל איך גע-פינען א סך באקאנטע. אין פרעסע-אמט, אין דער אויסלאנד-אפטיילונג, איז געווען די באוואוסטע רעפובליקאנישע טוערין און פאטריאטיקע, קאנסטאנ-סיא דע לא מארא, די פארפאסערין פון דעם בוך „אין פלעיס און ספלענדאר“ (אויפן ארט פון לוקסוס) און די פרוי פון דעם באוואוסטן אויטאָר, איג-נאסיא, א העלד פון שפאנישן בירגער-קריג. זי האט מיך זייער פריינטלעך אויפגענומען און מיר צוגעזאגט, לויט מיין פארלאנג, איינארדענען פאר מיר אן אינטערוויו מיט דאלארעס איבארורו (לא פאסיאנאריא), וואס זי האט אויך אויסגעפירט א פאר וואכן שפעטער, שוין אין מאדריד. דער אינטערוויו איז געווען געדרוקט אין „ניו מעסעט“, אין סעפטעמבער, 1937, און האט פארענטפערט אלע מיינע פראגן וועגן דעם אגטייל פון שפאנישע פרויען אינעם בירגער-קריג. זי האט מיר אויך געהאלפן איינארדענען ראדיא-רע-דעס אויף יידיש אין דער מלוכה-שער ראדיא-סטאנציע פון מאדריד — אין 1937 און 1938.

איך האב אויך אויפגעזוכט, דורכן זעלבן פרעסע-אמט, פריינט פון אר-גענטינע, מיט וועלכע איך בין געפארן אין א ריזיקן קאנוואי פון 84 אויטא-מאָבילן, אָנגעפילט מיט הונדערטער אויסלענדישע דיכטער, שרייבער און זשורנאליסטן — דעלעגאטן צום אַנטי-פאַשיסטישן אינטערנאציאנאלן שריי-בער-קאנגרעס, וואס איז פון פאריז אוועק קיין שפאניע און האט געארבעט אין די דריי הויפט-שטעט פון מזרח-שפאניע, שוין נאכדעם ווי עס איז

פארלירן געווארן טאלעדאָ און מאלאגא. עס זיינען געווען אומפאָרגעסלעכע באַגעגענישן מיט אַלטע, טייערע פריינט.

אויפן קאָנגרעס, אין דעם גרויסן אוניווערסיטעט-זאַל פון מאַדריד, זיצט די סאָוועטישע שרייבער-דעלעגאַציע: ווישניעווסקי, ערענבורג, אַלעקסעי טאַלסטאָי, מיכאַאיל קאַלצאָוו, עטלעכע פרויען-דיכטעריןס. איך באַקום אַ צעטעלע צוגעשיקט, אָנגעשריבן אויף רוסיש: „איך האָב געוואוסט, אַז ער-געצוואו אין שפּאַניע וועל איך טרעפן אייך, גינאַ מעדעם. און אַט זייט איר דאָ.“ ווייזט זיך אַרויס, אַז דאָס איז פון מיין ביראַבידזשאַנער פריינט נאָך פון 1931, דער סאָוועטישער שרייבער וויקטאָר פינק, דער מחבר פונעם בוך: „יעוורעאי וו' טאגער“ (״יידן אין דער טייגא״), וואָס איז אַרויס און מאַסקווע אין 1930, אַ יאָר נאָך מיין ערשטער רייזע אין ווייטן-מזרח. פינק איז געווען איינער פון די סאָוועטישע שרייבער-דעלעגאַטן צום אַנטי-פאַשיסטישן קאָנגרעס אין מערב-איראָפּע און מיר האָבן זיך דאָ געטראָפן אין סאַמע האַרץ פון שפּאַניע, אין דער מאַרטירער-שטאָט: „עכעמפלאַ דעל מונדאָ“ — דער ביישפּיל פאַר דער וועלט.

פון צפון-אַמעריקע, פון ענגלאַנד, פון דייטשלאַנד, פון פראַנקרייך און פון די לאַטיין-אַמעריקאַנישע לענדער, פון קובאַ און מעקסיקאָ, זיינען גע-קומען די בעסטע מענער און פרויען, דאָס געוויסן פון דער וועלט, אויס-געדריקט דורך דער פּען און דעם מאַלער-פינול. די אויפמערקזאַמקייט פון די צוהערער ביים קאָנגרעס איז געווען געריכטעט אויף צוויי דעלעגאַציעס: אויף דער סאָוועטישער און דער צפון-אַמעריקאַנער. די סאָוועטישע דעלע-גאַטן האָבן באַגריסט דעם קאָנגרעס און זיינען אויפגענומען געוואָרן מיט אַזאַ שטורמישער פרייד און מיט אַזאַ האַרציקייט, אַז עס האָט זיך אַריבער-געטראָגן אין גאַס, וואו עס פלעגט אַלעמאַל שטיין אַ גרויסער עולם און זיך צוהערן צו די הויכרעדנער. עס איז געווען נאָך דער שלאַכט פון ברונעטע, נאָך די הייסע פראַנט-אַטאַקעס פון גוואדאַלאַכאַרא און כאַראַמאַ און די יונגע רעפובליקאַנישע אַרמיי האָט צוזאַמען מיטן פאַלק געפייערט די שווער-אויס-געקעמפטע נצחונות. אַזוי ווי דער קאָנגרעס האָט זיך באַוועגט די גאַנצע צייט אין אויטאָמאָבילן, פלעגן מיר זיך אָפּשטעלן אין אַוונט אין אַ קליין שטעטל, ערגעץ אויפן וועג צו אַ גרעסערער שטאָט, איינאַרדענען אַ מיטינג אין אַ „מעריאַ“ — אין שטאָט-ראַט — און די גאַנצע באַפעלקערונג אַלטע לייט און קינדער מיט מאַמעס (די יוגנט איז געווען אויפן פראַנט) פלעגן זיך צוהערן צו די רעדעס פון פאַרשטייער פון עטלעכע צענדליק פעלקער, פריינט פון שפּאַנישן פאַלקס-פראַנט. באַזונדערס ענטוויאַסטיש זיינען די צוהערער געווען, בעת אַן אויסלענדישער דעלעגאַט האָט גערעדט שפּאַניש צו די פאַר-זאַמלטע. אַזאַ פרייד האָט זיי פאַרשאַפט דער סאָוועטישער גלענצנדיקער

זשורנאליסט, מיכאאיל קאלצאָוו, דער מחבר פון בוך „18 שטעט“ (אַרויסגע- געבן נאָך דער אַקטאָבער־רעוואָלוציע).

עס האָבן אויך גערעדט שפּאַניש עטלעכע פּראַנציוזישע און פּוילישע דעלעגאַטן, פּראַנט־קעמפּער, ווייל פון פּוילן האָט מען אַנטי־פּאַשיסטישע דע־ לעגאַטן נישט געקאַנט שיקן צום קאַנגרעס. זיי וואָלטן דעמאָלט באַלד אַרייַנגעוואָרפן געוואָרן אין לאַגער „קאַרטו־בערעזא“, נאָכן צוריקקערן זיך אַהיים. עס איז געווען דאָס פּוילן פון 1937-1939. אַנוועזנד איפּן קאַנגרעס, אָבער נישט אַלס דעלעגאַטן, זיינען געווען פון די פּאַראַייניקטע שטאַטן: מאַלקאַלם קאָולעי, אַנאַ לואיז סטראַנג און לואיס פישער. אָבער צו אונדזער פּאַר־ וואונדערונג און צום גרויסן באַדויערן פון שפּאַנישע פּאַרשטייער, האָבן זיי אַ וואָרט נישט געבעטן. אַזוי שטאַרק איז אַרומגעגאַנגען דאָס געשפּענסט פון „נישט־אינטערווענציע“ בנוגע אַ פּראַגרעסיווער, געזעצלעך־אויסגעקליבענער דעמאָקראַטישער פּאָלקס־רעפּובליק אין איראָפּע פון 1937, קעגן דעם איינ־ ציקן לאַנד, וואָס האָט העלדיש געפּרוּאווט זיך אַנטקעגנשטעלן דער אַרומ־ רינקלונג דורך היטלערן פון דער אַרומיקער וועלט.

אין דעם צווייטן יאָר פון בירגער־קריג (אין 1937) האָט שוין גאַנץ נאָרמאַל פּונקציאָנירט דער מלוכה־אַפּאַראַט: עס איז אַנגעגאַנגען די מלחמה־ אינדוסטריע, נאַטירלעך, אין די ראַמען און גרענעצן פון פּאַראַנענע גאַנץ־ באַשיידענע רוי־שטאַפּן און טעכנישע כוחות, און פנים אל פנים מיט דער אכזריותדיקער בלאַקאָדע: געזונקענע שיפּן מיט רוי־שטאַפּן און פּראָדוקטן פלעגט מען באַוויינען ווי אומגעקומענע טייערע נאָענטע. ביז יענעם פּריי־ מאַרגן אין פּרילינג, 1938, ווען דער שפּאַנישער פּלאַט האָט פּאַרלוירן די גע־ דולד און האָט מיט איין פּו־ל־טרעפּער געזונקען די „עספּאַניאַ“ — דעם ריזן־ קרייצער פון פּראַנקאַ! דער שאַס האָט באמת אָפּגעקלונגען איבער דער גאַנצער וועלט. ער האָט געטראַפּן אין סאַמע האַרץ פון דעם אינטערנאַציאָ־ נאַלן פּאַשיזם.

עס זיינען אַרומגעגאַנגען איבער די מאַדרידער גאַסן מענטשן מיט פּריי־ דיקע אויגן אויף די אויסגעהונגערטע פּנימער. אין יענע טעג איז די פּאַר־ ציע פון טעגלעכן ברויט געווען איין טונקעלע קאַרענע בולקע, אַ קיילעכ־ דיקע און האַרטע. איך האָב זי בעתן אַרויספאַרן פון באַרצעלאַנאַ געגעבן דעם גרענעץ באַאַמטן פאַר זיין יינגל, וועלכער האָט אים געבראַכט אַ טעפּל מיט הייסע „פּלאַוואַלעס“ (בעבלעך) פאַר וועטשערע אָן אַ שטיקל ברויט. עס איז געגאַנגען פאַר די קינדער אינדערהיים. דאָס יינגל האָט געקוקט אַריבער דער גרענעץ אויף די ליכטער פון פּראַנקרייך. דאָרט איז געווען ווייסע ברויט און ס'איז ניט געווען קיין מלחמה. האָט דאָס קינד יעדן אָונט געקוקט אַהין און געחלומט וועגן אַ צייט, ווען אין פיגועראַס, וואו זיי

האַבן געלעבט איידער די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן, וועט ווערן ליכטיק. און איך האָב געטראַכט וועגן אַ צען־יאָריק יידיש יינגל אין מאַלאַדעטשאַן, אַ צייטונגס־פּאַרקויפּער אויפן וואַקזאַל, וועלכער פּלעגט אין אַוונט אַריבער־קוקן צו דער סאַוועטישער גרענעץ, אויפן עלעקטרישן שטערן אין „סעל־סאַוועט“, פּונוואַנען עס האָט זיך געהערט געזאַנג אין די לאַנגע האַרבסט־קע אַוונטן, נאָכן אַראַפּעמען די תּבואה פּון די פּעלדער און ביי זיי, ביים יינגל אין שטוב, איז געווען פּינצטער און קאַלט. אויף די „קרעסן“ איז עס געווען, וואו דער באַלעבאַס איבער די וויסרוסישע און יידישע מענטשן איז געווען גראַבסקי און פּילסודסקי. אַ צווייטע בולקע האָב איך געפירט מיט זיך קיין פּראַנקרייך, ענגלאַנד און אין ניו־יאָרק, כדי צו ווייזן די פּאַרכישופּטע „ווי־טאַמינען“ פּון שפּאַניע, וועלכע האָבן געהאַלטן דעם פּראַנט 33 חדשים קעגן זאַטע, מיט בלוט־אַנגעזויפטע וואַנדאַלן.

יא, דער מלוכה־אַפּאַראַט האָט פּונקציאָנירט גוט אין די באַזעצטע פּון שונא שטעט און דערפּער, די אויסגעהונגערטע פּויערים פּלעגן אָן אַ זיפּן צושטעלן פּי, זעק מיט קוקרווע, שטרוי פּאַר די אַקאַפּעס (טרענטשעס) און פּאַר די שפּיטאַלן אין פּעלד. אַ בעטל איז געווען אַ לוקוס אין די ערשטע ליניעס פּון פּראַנט. איך דערמאָן זיך אָן אייז־קאַלטע נאַכט אויפן אַראַגאַנער פּראַנט, ווען מיר זיינען געפּאַרן זוכן פּראַדוקטן פּאַר אַ שפּיטאַל נישט ווייט פּון מאַדריד. עס איז געווען אַן אַפּענער לאַסט־אויטאַמאָביל און אַ נאַדל־שאַרפּער ווינט האָט געשטאַכן דעם גאַנצן קערפּער. עס איז נישט געווען קיין מעגלעכקייט זיך פּון אים צו באַהאַלטן. איך בין געזעסן ביים שאַפּער אין זיין קאַבינע און זיך דערמאָנט, אַז אין אַפּענעם וואַגן פּאַרט אַן אינוואַ־ליד, אַ פּאַרוואַנדעטער, נאָרוואַס פּון שפּיטאַל אַרויסגעלאָזט. האָב איך גע־הייסן דעם שאַפּער זיך אַפּשטעלן בעת מיר האָבן דערזען אַ ליכט־שיין אין אַ דערבייאַיקן דאָרף, וואָס איז געווען פּאַרבאַטן. עס איז געווען אַ פּראַנט־געביט און מיר זיינען אַריין אין אַ כאַטע, נאַכדעם ווי מיר האָבן שטאַרק און לאַנג געקלאַפט אין אַ טיר. קאַנטיק, אַז מען האָט זייער נישט גערן פּאַר־לאָזן דעם קיך־אויזן אויפּצופּראַלן פּאַר שפּעטע געסט אַ טיר. אויף דער פּראַגע: „קיען וואַ?“ האָבן מיר געענטפּערט: „לאַיאַליסטאַס“. און ווען מען האָט געעפּנט די טיר און אונדז אַריינגעלאָזט, האָבן די באַלעבאַטים פּון דער כאַטע דערזען אונדזערע בלויע פּנימער און אונדז באַלד געהייסן זיך זעצן ביי אַן אַפּענעם קוימען, וואוהין מען האָט געוואַרפן שטרוי און טרו־קענע גראַז און פּונוואַנען עס האָט געבוכעט מיט וואַרעמקייט אויף אַ מינוט. דערנאָך איז געוואָרן נאָך קעלטער, ווייל אין דער סטעליע איז געווען די עפּענונג פּאַרן קוימען.

מיר האָבן זיך לעגיטימירט און געוויזן די רעקוויזיציע פּאַרן שטרוי —

פאַר געלט, נאַטירלעך. דער באַלעבאַס האָט געזאָגט, אַז דאָס איז אַ „קאַ-
לעקטיווער דאָרף“. ער אַליין קאַן גאַרנישט טאָן, נאָר ער וועט מיט אונדז
גיין צום „טעניענטע“, דעם פאַרשטייער פון קאַלוירט, אַ געוועזענעם מי-
ליסיאַנאַ אין ראַנג פון אַן אָפּיצער, און זאָל ער אים הייסן האַנדלען מיט
אונדז. ווען מיר זיינען אַזוי געזעסן אַרום אויוון, האָב איך געוואַלט צורוקן
מיין בענקל צום פייער און האָב אַנגעטאַפט רעכטס פון מיר אַ שטיק איין.
ווען איך האָב שנעל אַראָפּגענומען מיין האַנט פון דעם אייז און געפרעגט
ביי מיין שכן, וואָס ער האַלט נעבן זיך, האָט ער גאַנץ ערנסט אַ קוק געטאָן
אויף מיר און געזאָגט: „עס מי מאַנאַ“ — דאָס איז מיין האַנט. ער איז
געווען פאַרוואַנדעט אין דער האַנט.

די סאַמע ערשטע צייט האָבן געאַרבעט אין די שפיטעלער געפאַנגענע
פאַשיסטישע כירורגן, וועלכע האָבן סאַבאַטאַזשירט אונדזערע פאַרוואַנדעטע
אויפן סאַמע בעסטאַלישן אופן. זיי פלעגן לייכטע וואַונדן פאַרוואַנדלען אין
פאַרקריפלטע אויף שטענדיק קערפער-גלידער, ביז דער צייט ווען די צאָל
ערלעכע דאַקטוירים האָט זיך פאַרגרעסערט און מען האָט די סאַבאַטאַ-
זשירער צוגעצויגן צו געזעצלעכער פאַראַנטוואָרטלעכקייט. אַזוי ווי זיין האַנט
איז געווען אַן לעבן, אַן בלוט-צירקולאַציע, מיט פאַראַלזירטע נערוון, און
אַזוי ווי איך האָב פון פאַריז דורך אַ טעות באַקומען צו-גרויסע הענטשקעס,
האָב איך אים אַנגעטאָן די הענטשקעס אויף די הענט און געזאָגט, אַז איך
האָב נאָך אַ פאַר.

עס זיינען געווען מיט אונדז דעמאָלט נאָך עטלעכע פוילישע חברים,
צווישן זיי דער פריינט, ענטע, וואָס איז געווען אַ מין גייענדיקע ביבליאָטעק
און דער „אַרכיוו“ פון דער דרייצנטער פוילישער דאַמבראַווסקי-בריגאַדע.
ער איז איצט, דוכט מיר, אין פוילן.

מיר האָבן באַקומען אַביסל שטרוי אין יענעם דאָרף, צו באַהאַלטן זיך
פונעם ווינט אין די שווערע סנאַפעס און יעדער פון אונדז האָט פלוצלינג
זיך דערפילט, ווי אין הלום, אין אַ פוילישן שייער אָדער אין אַ סטאַדאַלע.
די אייזקאַלטע שטרוי-סנאַפעס האָבן געשמעקט מיט אַ יאַר-מאַרק ערגעץ
אין אַמאַליקן שטעטל און עס האָט זיך נישט געוואַלט שטאַרבן פון אַ פאַ-
שיסטישער קויל יענע נאַכט. עס איז דאָך געווען דער אַראַגאַנער פראַנט
אַרום אונדז.

מיר האָבן נישט געהאַט גענוג גאַזאָלין יענעם טאַג. געדאַרפט האָבן
מיר קומען אַהין בייטאַג, וואו איך האָב געזאָלט דורכפירן אַ שמועס מיט
די פרויען וועגן זייער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט פאַרן ווינטער. אָבער דער
באַפעל איז געווען: פאַרן ווייטער, זוכן שטרוי, ווייל אין די אַקאַפעס איז
נאָך קעלטער, איידער איין נאַכט אונטערוועגנס. מיר האָבן באַקומען אַ

פלאַש הייסע וואַסער פאַרן פאַרוואַנדעטן און אַ קאַראַפּקע מיט וויין פאַר די יאַטן. דער אינוואַליד איז שוין געזעסן ביים שאַפער אין דער קאַבינע, וואו ס'איז פאַרט וואַרעמער.

3

מיר האָבן געהאַט צוויי חשובע געסט יענעם האַרבסט, 1937, אין אל-באַסעטע, וואָס איז געווען דער זאַמלפּונקט פון די אינטערנאַציאָנאַלע בריי-גאַדעס — דעם חבר גרשון דוא (געד) פון וואַרשע און דעם גרינדער פון דער „היסטאָרישער קאָמיטע“ אין דער 13טער בריגאַדע (יאַראַסלאַוו דאַמ-בראַווסקי בריגאַדע), דעם חבר פּיאַלאַ, זיי ביידן צו פאַרדאַנקען פאַרן דער-שיינען פון אַ אידישן זשורנאַל פאַרן פּראָגט: דעם „נפּתלי באַטוויך“ חודש-זשורנאַל און אויך דער „אידישער קעמפּער“.

עס האָט זיך איינגעאַרדנט אַ קולטור-פּאָליטישער אַפּאַראַט, מיט פּעריאַ-דישע אויסגאַבן אויף יידיש, מיט אַ לייען-צימער פאַר צייטונגען און זשור-נאַלן אין אַלע שפּראַכן, אויף וועלכע עס האָבן גערעדט די מיטגלידער פון די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדן און, נאַטירלעך, די שפּאַניער גופּא. מען האָט איינגעאַרדנט קורסן פאַר מענטשן, וואָס האָבן זיך געוואָלט לערנען שפּאַניש — אויסער קרייזן פאַר אַנאַפּאַבעטן אויפן פּראָגט — פאַר קעמפּער פון טיפע שפּאַנישע פּראַווינץ-געגנטן, וועלכע זיינען קיינמאַל אין זייער לעבן נישט געגאַנגען אין קיין שול, פשוט דערפאַר, וואָס אין די שפּאַנישע דערפער זיינען קיין פּאָלקסשולן נישט געווען. עס האָט פונקציאָנירט אַ רעדאַקציע אין יעדן ווינקל פון דעם גרויסן זאַל פון דער „קאַמענדאַנטוראַ“ אויף דער „קאיע וועלאַסקעז“ און אַזוי ווי דער זאַל האָט בלויז געהאַט 4 ווינקלען, פאַר פיר רעדאַקציעס, האָט די פינפטע, די אַמעריקאַנישע פון דער „איבי-רעהעם לינקאַלן-בריגאַדע“ פאַרנומען דעם סאַמע מיטן פון דעם זאַל און זיי האָבן אַממערסטן געליטן קעלט אין ווינטער-טעג אין דעם האַלב-פינצ-טערן פאַרכמורעטן מאַדריד. צו זיי פלעגט נישט דערגיין דאָס שוואַכע פּייערל פון דעם עלעקטרישן קליינעם אויוון, וואָס מען האָט געהאַט גע-בראַכט אַלס אַ „טראַפּיי“ פון פאַרכאַפטע פּאַשיסטישע אַקאַפּעס און אַריי-געפאַסט אין אונזער לייטונג. איך זע פאַר זיך ביזן היינטיקן טאַג זייערע אייגענעביגענע קעפּ איבער די שרייב-מאַשינקעס: יוזעק מאַזעל (סולינסקי), דער רעדאַקטאָר, בשותפות מיט מעטעק שלייען, פון דעם פּוילישן אַרגאַן פון דער 13טער בריגאַדע, דאַמבראַוושטשאַק; עסטעללאַ, די פּרוי פון דעם אינספּעקטאָר פון אַלע אינטערבריגאַדעס, גאַללאַ, וועלכע האָט אַרויסגעגעבן דעם אַרגאַן פון „גאַריבאַלדי-באַטאַליאָן“ אין איטאַליעניש; פּרעד און אַסקאַר מאַרגאַן פאַרן אַרגאַן פון „ערנסט טעלמאַצן-באַטאַליאָן“ און אַ קליין ווינקלעל,

וואָס מען האָט אויסגעליען פון וואָך צו וואָך צו עטלעכע „אינטערנאַציאָנאַלע טייערע שטיף־קינדער“, וואָס זיינען געווען נישט שטאַרק גענוג אין צאָל, כדי צו האָבן „אייגענע“ דירות. אָבער ווען זיי פלעגן אַריינקומען אויף אַ צוויי טעג אורלויב פון פּראָנט, באַבערדלטע און אויסגעפרוירענע, אָן פּאַ־פּיראַסן און אָן אַ צייטונג, פלעגט מען אַראַפּשאַרן פון די טישן אַלע וואָגיקע מאַטעריאַלן, אָפּגעבן זיי דאָס בעסטע אַרט, ברענגען זיי פון ראָזאַריאַ, אונ־דזער באַלעבאַסטע פון קיך, ברויט און קעז און הייסע „קאַווע“, וואָס מען האָט אָנגערופן דעם ביטערן פּעך־שוואַרצן געטראַנק, וועלכן קיין איין פּראַנ־צויו פון דער 14טער „מאַרסעליעז־בריגאַדע“ האָט נישט געוואָלט נעמען אין מויל אַריין: „בעסער אַ וואָך אויפן אַראַגאַנער פּראָנט, איידער איין גלאָז פון אַט־דער „קאַשאַנערי“ (אַפּוואַש־וואַסער). — האָבן גע'טענה'ט די געסט, בעת מיר, זשורנאַליסטן האָבן מיט די בלייפּעדערס און נאַטיץ־ביכלעך אין האַנט זיך געוואָרפן אויף זיי פאַר אינפּאַרמאַציע און איינדרוקן פאַר דער פּרעסע. די גאַנצע וועלט האָט דאָך געוואַרט דערויף.

איינמאַל האָבן מיר געהאַט אַ פּאַרכאַפּנדיקן גרוס, אָן אויפרודערנדיקן אפּילו פאַר דער מיט־העראַיאַיק־אַנגעפּילטער שפּאַנישער עפּאַפּייע. שפּעט ביידערנאַכט האָבן די פּאַשיסטן אָנגעהויבן אַן אַרטילעריע־אַנפּאַל, נישט מיט אַוויאַציע. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאַל, וואָס די פּאַשיסטן האָבן אויפ־געשטעלט אויף די בערגלעך אַרום מאַדריד, וואָס מען רופּט „לאַמאַס דע לאַס אנגעלעס“ (בערג פון די מלאכים) — מאַסיווע האַרמאַטן. און פון אויבן, פון זייער גוטער פּאַזיציע, האָבן זיי געשאַסן אויף מאַדריד. מען האָט מיר נישט דערלויבט צו גיין שפּעט ביינאַכט אַהיים אין מיין האַטעל נאַסיאַנאַל און זאָסיאַ שלייען, אַ פּוילישע חברטע, האָט מיר פּאַרגעלייגט צו נעכטיקן אין איינעם פון די ליידיקע ציימערן, וואָס מען פלעגט רעזערווירן פאַר אומ־דערוואַרטעטע אורלויבער. אַזוי ווי די קאַנאַנאַדע האָט זיך פּאַרשאַרפט, האָט עמיצער פּאַרגעשלאָגן מען זאָל אַרויפגיין אויפן דאָך פון דער הויכער קאַ־מענדאַנטור און זען פּונוואַנען מען שיסט. אויפן דאָך זיינען געלעגן זעק מיט ערד קעגן צינד־באַמבעס, האָבן מיר שוין געהאַט אַ שטיקל שוץ, אַזוי צו זאָגן, און האָבן געקוקט אויף דער פּאַרטונקלטער שטאַט, שוין האַלב אינעם פּאַרטאַגיין נעפּל, אויף מאַדריד, וואָס האָט, אַלס צוגאַב צו די באַמבעס, איצט נאָך באַקומען אַ נייעם סאַרט טויט: האַרמאַטן־קוילן, וואָס צעזעצן אַ הויכע הויז אויף העלפט. מיט אַ גוטן פעלד־לאַרנעט האָבן מיר געזען פאַר יעדן שאַס ווייט־ווייט אויפן בערגל אַ רויט פייערל, דערנאָך דערהערט דעם אויפרייס. אַזוי אַ גאַנץ לאַנגע צייט.

אונדזער גאַס, די „קאַיע וועלאַסקעז“, איז נישט געווען באַרירט דער־וויל. אָבער איבער דער גאַס איז פּלוצלינג גאַנץ גיך געפּאַרן אַ מיליטע־

רישער אַמבולאַנס און האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר אונדזער טויער. עס זייַן נען אַרויס צוויי מיליטער-באַאַמטע, האָבן געצויגן דעם גלאַק און ווען אונדזער וואַך-פּאַסטן האָט געפרעגט דעם פּאַראַל און אים באַקומען, האָט מען זיי געעפנט דעם אייזערנעם טויער. מען האָט פון אַמבולאַנס אַרויסגעטראָגן אַ פעלד-בעטל מיט אַ פאַרוואנדעטן און אַ צווייטן געהאַלפן גיין. זיינען מיר שוין אויף שנעל אַראָפּ פונעם דאַך און אַריינגעגאַנגען וועקן די שלאַפנדיקע קאַלעגן. אויף שנעל האָט מען אַריינגעפירט דעם נישט-פאַרוואנדעטן אין רעדאַקציע-צימער, אויפגעוועקט דעם דאַקטאָר, אַ בולגאַרישן חבר, צום פּאַר-וואנדעטן, אויפגעוועקט ראַזאַריאַ כּדי צו דערלאַנגען עפעס עסן ביידע געסט און מיר האָבן זיך דערוואוסט אַט וואָס: די צוויי אין אַמבולאַנס זיינען „גע-ריללעראַס“, פּאַרטיזאַנען. זיי האָבן „געאַרבעט“ הינטערן שוואַס ליניעס. ווען זיי האָבן באַקומען דעם באַפעל זיך אומצוקערן צוריק צו דער לאַיאַליס-טישער אַפטיילונג זייערער, איז איינער פון זיי געוואָרן פאַרוואנדעט פון אַ סניפּערשער קויל, ערגעץ ווייט אין אנדאַלויע.

דער פאַרוואנדעטער איז געווען אַ שפּאַניער, דער געזונטער אַן עסטריי-כּער, אַ ווינער מעטאַל-אַרבעטער, אַ פּרייוויליקער. האָט ער באַשלאָסן צו טראָגן דעם שפּאַניער אַזוי לאַנג, ביינאַכט נאַטירלעך, ביז זיי וועלן זיך דער-שלאָגן צו אַ מעגלעכקייט פון אַ קאַנטאַקט. ער איז געגאַנגען 17 טעג, מערסטנס, נעכט, און געטראָגן דעם פאַרוואנדעטן אויף די פּלייצעס. ביי אַ פּאַסטוך, הויך אין די בערג, האָט ער צום ערשטן מאַל אין דריי וואַכן אַוועקגעלייגט דעם אויסגעשעפטן, פיבערדיקן חבר זיינעם אויף אַ שטרוי-ענעם געלעגער אין אַ שאַלאַש און אים אַנגעפּאַיעט, נאָך דריי וואַכן פון הונד-גער און קעלט און אַ נישט-פאַרטריקנטער וואונד אין פּלייצע — מיט שאַ-פענער מילך. נאָך דריי טעג בלויז פון ליגן אין דעם שאַלאַש, מיט אַ סטאַדע יונגע לעמעלעך, האָט דער פּאַסטוך אים, דעם שפּאַניער, דערקלערט וואו זיי געפינען זיך און אַז זיי דאַרפן גיין נאָך אַ וואַך, ביז פויערים וועלן אפשר קאַנען זיי אַריבערפירן דורך די בערג. שוין באַדעקטע מיט שניי, צו די לאַיאַליסטן, אין אַ געגנט, וואו דערפער פּלעגן בייטן די מאַכט פון שעה צו שעה — אין האַרבסט 1938.

דער עסטרייכישער חבר האָט אים האַלב געפירט, האַלב געטראָגן, זיך געקאַמעט פון רויע „מאיו“-גלאַמבעס (קוקורוזע) און איין נאַכט איז מען אַ פאַל-אַריין געטאָן אין אַן אַקאַפּ (אַ טרענטש) פּונדוואַנען מען האָט זיך אונד-טער אַ ווילדער שיסעריי געגרייט אַרויסצוגיין אין דער צווייטער ליניע אַקאַפעס. ווען זיי זיינען ביידע אַריינגעפאַלן פאַרשוואַרצטע, אויסגעצערטע, מיט בערד אויף זייערע פּנימער, אַן לאַיאַליסטישע אַפּצייכנס אויף די אויס-געבלאַקירטע מלבושים, האָט מען זיי תּיכּף אַרעסטירט און אָפּגעפירט צו

דער אויספארשונג. ערשט ווען זיי האָבן זיך לעגיטימיטירט און געזאָגט, ווער עס האָט זיי געשיקט אויף אַרבעט אין אנדאלוזיע, האָט מען זיי מיט אַן עראָפּלאַן געפירט קיין מאַדריד. גראַד זיינען ביידע געווען אין דער 13טער בריגאַדע, און דער שפּאַניער האָט זיך נישט געוואָלט צעשיידן מיטן ווינער אַרבעטער. ער האָט גע'טענה'ט: „עס און מואי בוענאָ קאמאראדא. מואי בוענאָ“ (ער איז זייער אַ גוטער חבר, זייער אַ גוטער!).

די פּלעגערין האָט אונדז דערציילט, אַז אין זיינע פיבער-פּאַנטאָזיעס האָט ער זיך געקלאַגט: „מי פּאַברע פּאיו, מי פּאַברע אנדאלוזיא“ (מיין אַרעם לאַנד, מיין אַרעמע אנדאלוזיע). עס איז געווען אַ גאַנץ באַזונדערע סיבה פאַר דעם. ביי זיי האָט געהערשט דער נאַצי-גענעראַל קייטעל. ער האָט אַרויס-געגעבן אַ באַפעל צו די פּויערים, אַז מען זאָל צושטעלן פאַר די נאַצישע סאַלדאַטן געהילף פאַר די אַקאַפּעס. די ווענט מוזן זיין באַשלאָגן מיט האַלץ און דווקא מיט אַליוון-האַלץ. פאַר די אנדאלוזיער איז אַן אַליוון-בוים פּונקט אַזוי טייער, ווי אַ מאַמע. און אַ שפּאַניש גלייכווערטל זאָגט: „אין שפּאַניע איז גענוג צו זיין אַ מאַמע — איז זי געהייליקט פון גאַנצן פּאַלק“. ווען די פּויערים האָבן זיך אַפּגעזאָגט צו האַקן די ביימער (עס געדויערט יאָרן ביז וואַנען אַן אַליוון-בוים הויבט-אָן טראָגן זיינע פּרוכט), האָט קייטעל געגעבן דעם באַפעל צו דערשיסן צען פּויערים. די פּויערים זיינען געשטאַנען פאַר דער עקזעקוציע, זיך געצלמט, אַבער נישט געהאַקט די ביימער. האָט מען גענומען ווייטערע משכנות, נאָך צען פּויערים, וועלכע האָבן זיך ווייטער אַפּ-געזאָגט צו האַקן אַליוון-ביימער. ווען מען האָט די צווייטע גרופע אויך דערשאָסן, האָט דאָס גאַנצע דאָרף דערקלערט, אַז קיינער וועט נישט האַקן קיין אַליוון-ביימער אין שפּאַניע, אויב ער איז אַ שפּאַניער! דער סוף איז געווען, אַז קייטעל האָט געמוזט זיך באַגיין אַן ברעטער אין די אַקאַפּעס.

אויפן נירנבערגער פּראָצעס האָט מען אַט-דעם פאַרברעכן נישט דער-מאַנט. אַבער דער זשורנאַליסט, וואָס האָט וועגן דעם געשריבן, איז געווען מיכאַאיל קאַלצאַוו; ער לעבט שוין אויך נישט. די פּרעסע האָט געביטן דעם נאָמען פון דער פּראָווינץ אויף „וואַנדאלוזיע“.

די יאָרן נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה האָבן אַרויסגעבראַכט די נישט-באַפּרידיקטע פּאַדערונגען און נישט-רעאַליזירטע האַפּענונגען און צו-זאָגן, וועלכע מען האָט געגעבן די פעלקער שיקנדיק זייערע זין אין 1914 אויף די שלאַכטפּעלדער פון ווערדען און קאַפּאַרעטטאָ און צו דער מאַרנע. דאָס שפּאַנישע פּאַלק אַבער האָט געהאַט זיין ליינסוועג אין משך פון יאָר-הונדערטער און אַ מלחמה-פאַרשקלאַפּונג בעת נאַפּאַלעאָנס אַנפּאַל אויף שפּאַ-ניע אָנהויב 1808. נאַפּאַלעאָן האָט אין יענע צייטן מאַביליזירט מענער פון אַלע דעראַבערטע לענדער און מיט זייער הילף געפירט מלחמות איבער איי-

ראַפּע — אויך קעגן שפּאַניע. אָבער ווען דאָס שפּאַנישע פּאָלק האָט, צום ערשטן מאל, מיט דער הילף פון אַרבעטער, פּויעריס און פון דער אינטע-ליגענץ רעוואָלוציאָרן קעגן דער מאָנאַרכיע און קעגן די פעאַדאַל-פּאָליציי-אישע מאַכטהאַבער און געצוואונגען דעם קעניג צו אבדיקירן — ווען עס האָט זיך אַרגאַניזירט אַ רעגירונג פון פּאָלקס-פּראָנט מיט פּאַרשטייער פון זעקס פּאָליטישע פּאַרטייען — האָט די גאַנצע פּראָגרעסיווע וועלט באַ-גריסט די יונגע דעמאָקראַטישע רעפּובליק און צוגעזאָגט איר הילף אין איר ווייטערדיקן קאַמף פאַר איר עקזיסטענץ. דערפאַר איז דער אַפּרוף נאָכן אָנ-פאַל פון פּראָנאַק, דעם פּאַרעטער און פּאָלקס-שונא, געווען אזוי אינטער-נאַציאָנאַל, אזוי אַלזויטיק, אזוי גרויסמוטיק, אזוי העלדיש און היסטאָריש-איניציק. פּאַלעסטינער חלוצים און אַמעריקאַנער נעגערס, איטאַליענישע פּליכטלינגען פון „מוסאָליניס אימפעריע“ מיט עטיאָפּיער און כינעזישע פּאַר-טיזאַנען, קובאַנער און מעקסיקאַנער מיט יידישע אַרבעטער פון פּאַוואַ-גאַס און פון פּראַגע און פון פּאַריזער בעלוויל, פּוילישע קוילן-גרעבער פון פּראָנאַק-רייך אַרגאַניזירן אַ באַטאַליאָן פּרייוויליקע אין מאַדריד און גיבן אים אַ נאָ-מען „פּאַלאַמאַקס“, פון יענעם שפּאַניער, וועלכן נאַפּאַלעאָן האָט באַקעמפט אין שפּאַניע מיט דער הילף פון פּוילישע לעגיאָנען, אפּשד אור-אור-זיידעס פון די קוילן-גרעבער פון לימאַזש אין 1936. און ווען דער גרויסער פּויל-לישער דיכטער, אדאם מיציקעוויטש, האָט אַרגאַניזירט אַ פּוילישן לעגיאָן צום קאַמף קעגן דעם רוסישן צאַר האָט ער פּאַרעפּנטלעכט אַ רוף צו יידן, זיי זאָלן זיך פּאַראייניקן מיטן לעגיאָן פאַר „איינער און אונדזער פּרייהייט“. מער ווי הונדערט יאָר שפּעטער איז מקוים געוואָרן דער געדאַנק פון אדאם מיציקעוויטש — אָבער, אויף די פעלדער פון שפּאַניע, ווען די 13טע פּויל-לישע בריגאַדע אויפן נאַמען פון אַ צווייטן העלד און קעמפּער קעגן צאַר יאַרזאַסלאָוו דאָמבראַווסקי האָט אין דעצעמבער, 1937, פּייערלעך איינ-געשוואוירן די ערשטע יידישע מיליטערישע איינהייט אין דער שפּאַנישער אַרמיי אויפן נאַמען פון דעם לעמבערגער יידישן אַרבעטער, נפתלי באַטוויך, דערשאָסן אין 1929 פון דער פּוילישער רעגירונג פאַר נעמען נקמה אין דעם פּראָוואַקאַטאָר קעגן אַרבעטער-קלאַס, טשעכאַווסקי.

פאַרפּייניקטע אין די לאַגערן פון קאַרטוּז-בערעזא, אַרויסגעלאָזענע אויף קאוציע נאָך יאַרן אין פּוילישע תּפּיסות, זיינען יידישע אַרבעטער געלאָפּן איבער פּיר-פינף גרענעצן איבערן פּאַרשניטן „זאווראַט“ אין טשעכאַסלאַ-וואַקיע, גענעכטיקט אין אַפּנעם פעלד, זיך אויסבאַהאַלטן אין די וועלדער פון עסטרייך און גענאַנגען איבער די פּירענייען“ טויט-מידע און הונגע-ריקע, אָן וועלכע דאָקומענטן — צו קעמפּן אין שפּאַניע, צו נעמען נקמה פאַר די געבליבענע אין די תּפּיסות פון קיעלץ, פון ווראַנקי, פון מאַקאַטאַוו.

פון פאוויאק, וואו דאס טאג-טעגלעכע זידל-ווארט צוזאמען מיט די קלעפ, איז געווען: „זשידא-קאמונא“. און אַנגעשלאָסן האָבן זיך דייטשע אַנטי-נאַציס — שרייבער, מעטאָל-אַרבעטער, קינסטלער און שלעזישע קוילן-גרע-בער — און ענגלענדער, ווי דזשאָרדזש בעיטען, אַ מאַיאָר, מוטיק, געלאָסן, זיכער — דער פּאָטער פון זיין באַטאָליאָן, וואָס האָט נאָך דער שלאַכט פון ברונעטע געגעבן זיי דעם ערשטן וואַרעמען מאַלצייט אין זעקס וואָכן און האָט געקוקט ווי זיי עסן און דערביי געצייילט ווערן עס פעלט און ווער ס'איז געפאלן אויפן אָרט דורך אַ פּראָגענט פון אַ שראַפּעל: דזשאָרדזש בעיטען, אַ לאַנדאַנער יידישער פּרייוויליקער. זיכער האָט ער און אַזעלכע ווי ער באַגייסטערט אַנילעוויטשן אין דער וואַרשעווער געטאָ און וויטענ-בערגן אין דער ווילנער און די טויזנטער אַנדערע נאַמענלאָזע צו זייערע אויפטוען.

עס איז שוין געווען נאָך דעם ווי די לאַיאַליסטישע אַרמיי, צוזאמען מיט דער 15טער „אייברעהעם לינקאַלן“ בריגאַדע און טיילן פון דער פּוילישער 13טער „דאַמבראַווסקי“ בריגאַדע האָט אין ווינטער 1937 (דעצעמבער) איינ-גענומען די אַלטע שווערע פעסטונג „טערועל“ און אַן ענטוואַסטישער עולם האָט באַגריסט די אויף-אורלייב-געקומענע האַלב-פאַרפּוירענע טיילן פון פּראַנט-קעמפּער. מיליטערישע קריטיקער פון מערב-אייראָפּע האָבן באַ-צייכנט דעם דאָזיקן פּערפעקטן סטראַטעגיש-וויכטיקן זיג אַלס אַ סימבאָלישן פאַר דער רעאַרגאַניזירטער פּאַלקס-אַרמיי.

די פּאַלקס-אַרמיי האָט געהאַט אַ גלענצנדיקע פירערשאַפט. זי האָט פאַרשטאַרקט אירע אַרטילעריע-מעגלעכקייטן דורך אַ דרוק אויף פּראַנקרייס רעגירונג פון לעאַן בלום צו דערלאָזן די הילפּס-כוחות אַריבערגיין די גרע-נעץ. עס זיינען דאָרטן געשטאַנען הונדערטער לאַסט-אויטאָמאָבילן, אין וועלכע מיר האָבן זיך שטאַרק גענויטיקט און זיי האָבן געזשאַווערט אויפן שניי און רעגן. אונדזערע יאַטן, וועלכע פלעגן זיין נאָענט צו דער גרענעץ, פלעגן פשוט וויינען אין זייערע בריוו צו אונדז, ווען זיי פלעגן אונדז שיקן די פּאַטשט פאַר די „אינטערברייגאָדן“ — פעקלעך און צייטונגען פון פריינט און פלעגן זיי זען לענגאויס דער גרענעץ, אויף יענער זייט פון די פירענייען. אָבער לעאַן בלום האָט זיך געהאַלטן ביי דער „נאָן-אינטערווענציע“ מעטאָדע און די „פּאָליטאַראַ טאַנקעס“ פון לענינגראַד זיינען געשטאַנען אויף איין פלאַץ און זיך נישט באַוועגט. (אָזוי האָט מען זיי אַנגערופן מיטן פּאָפּולערן וואָרט, וואָס האָט באַדייט: אַנדערטהאַלבן טאָן פּראַכט-מעגלעכקייט).

סעוועק, דער פּויליש-יידישער חבר פון „פּיגוראַס“ האָט שוין געהאַט אויסגעשעפט זיין גאַנצן זאַפּאַס זידלוערטער, ווען פּלוצלונג, נאָכן זיג ביי

טערוועל האָבן זיך באַוווּזן אין באַרצעלאָנא די טייערע אויסגעבענקטע „פּאַלוי-טאַרא טאַנקעס“ און ווען כּוואַטסקע קאטאלאַנישע שאַפּערן האָבן אַנגעהויבן פירן אין זיי אַלע נויטיקע כלים, וואָס זיינען נויטיק געווען אויף אַנצופירן די אַרבעט. אויף די פּראַנטן האָט זיך געפילט אַן אויפלעבונג. אין דער לופטן האָט זיך געהערט דער פּאַרלאַנג אַריבערצוגיין צו אַן אַפּענסיווע קעגן דעם שונא.

עס איז געווען פעברואַר, 1938. מען האָט זיך געגרייט צו קעמפן הייס, כדי איינצונעמען סאַראַגאַסאַ, וואָס מען האָט פּאַרלוירן מיט אַ יאַר פּריער. אָבער עס איז געקומען אַן אומדערוואַרטער און שווערער אַנפּאַל אויפן פּראַנט פּון „עסטערעמאדוראַ“, וואו אונדזערע טיילן זיינען אַרומגערינגלט געוואָרן פּון דער מאַראַקאַנער קאַוואַלעריע, וואָס איז צום ערשטן מאַל אויס-גענוצט געוואָרן פּון די פּאַשיסטן אויפן באַרגיקן געביט פונעם פּראַנט. די לאַיאַליסטן האָבן קיין קאַוואַלעריע-טיילן נישט געהאַט און די שונאים האָבן זיך, ווי אַ סטאַדע שאַקאַל, מיט די שווערדן איבער די קעפּ אַריינגעריסן אין די אַקאַפּעס פּון די לאַיאַליסטן, שפּאַניער און אונטערנאַציאָנאַלע. אפילו די שווערע פּולעמיאַטן (מיטראַליעזן) האָבן אַ סך נישט געקאַנט העלפן און די פּאַרלוסטן זיינען געווען זייער שווערע, כאָטש פּון די אַנדערע אַפּשניטן, פּון די פּלאַנקו, האָט מען זיך געוואָרפן צו העלפן. דער 16טער פעברואַר, 1938, איז געווען אַ פינצטערער טאַג אין מאַדריד, בעת עס זיינען אַנגעקומען די ערשטע פּאַרוואונדעטע, מיט העלדישקייט-געראַטעוועטע פּון שלאַכטפּעלד ביינאַכט דורך אונדזערע סאַניטאַרן, אויסגעקליבענע פּון די קאַלוזשעס שניי און בלוט.

עס איז געפאַלן דער וואונדערבאַרער ביעלאַרוסישער קעמפּער, סטאַך טאַמאַשעוויטש, וואָס איז געקומען קיין שפּאַניע אויסקעמפן זיין פּון די פּוילישע פּאַשיסטן-אַקופירטע היימלאַנד, די „קרעסן“ און שלאַגנדיק פּראַנג-קאַס היילות האָט ער געקעמפט פאַר דער באַפּרייאונג פּון זיין דאַרף און זיין כאַטע אַרום באַראַנאַוויטש. עס איז געפאַלן טקאַטשוק, דער גלענצנדיקער אויסשפירער, וועלכער פלעגט גיין אַליין ביינאַכט זוכן דעם שונא, נישט וועלנדיק, אַז אַ יונגער שפּאַניער זאַל ריזיקירן זיין לעבן: „איך ווייס, ווי אַזוי צו גיין, איך בין נאָך פּון אונדזער, פּון דעם אוקראַינער, בירגער-קריג“, פלעגט ער זאָגן דעם פּאַליטישן קאַמיסאַר, טקאַטשוק, דער צערטלעך-כער טאַטע פּון שפּאַנישע דאַרף-קינדער, צווישן וועלכע ער פלעגט פּאַרטיילן די אַרטע ענגלישע ביסקוויטן און אַמעריקאַנער קאַנדענסירטע מילך; טקאַטשוק, וועלכער פלעגט בעתן פּוצן דאַס געווער אין זיין אַקאַפּ, זינגען דאַס פּאַפּולערע סאָוועטישע ליד פּון סויעטלאַוון: „גראַנאַדאַ, גראַנאַדאַ, גראַנאַדאַ מאַיאַ“ — אַ ליד פּון אַ סאָוועטישן דיכטער מיט דער מוזיק פּון אַן אונגאַר.

אָט דאָס ליד, וואָס איז געוואָרן זייער פּאָפּולער, פּלעגט מען זינגען אין גאַנץ שפּאַניע.

מיר האָבן פּאַרלוירן אַ סך גוטע קעמפּער פּון דער „באַטוויין-קאַמפּאַני“. ווען איך האָב גערעדט יענעם טאָג מיט גרשון דוא, האָט ער געהאַט טרערן אין די אויגן. מיר האָבן זיך געזעגנט מיט יענעם אַפּטייל פּון עסטרעמאדורא מיט געצייילטע וואָכן צוריק און עס האָט זיך נישט געוואַלט גלויבן, נישט געקאַנט גלויבן, אַז זיי זיינען מער נישטאַ. יענעם טאָג האָט מאַדריד געהאַט אַ באַמבע-אַנפּאַל, אַ פּאַר שעה שפּעטער בין איך אַוועק זען דעם חורבן; אַ קלויסטער איז געווען אינגאַנצן צעשטערט און אַ פּיר-שטאַקיע הויז איז געווען פּשוט „אויסגעטאָן“ פּון דער גאַנצער פּראַנט-וואַנט, ווי אַפּעריסן מיט אַ גיגאַנטישער האַנט. און אויבן, אין אַ פענצטער אָן שוויבן, פּאַרגאַסן מיט סנאַפּעס שטראַלן פּון אַ מאַדרידער זון, איז געהאַנגען אַ שטייגל מיט אַ קאַ-נאַריקל און עס האָט זיך צעזונגען אויפן קול, נישט וויסנדיק, אַז מען וועט אפילו נישט קאָנען צו דעם אַרויפגיין, ווייל די באַמבעס האָבן אַדורכגעלע-כערט דעם דאַך און צעשמעטערט די טרעפּ. דאָס האָבן שוין די העלדישע יינגלעך פּון גאַס אויסגעפונען און, צעשראַקענע און טרויעריקע, עס אונדז אַנגעזאַגט. — וועמעס הויז וועט מען צעשטערן מאַרגן? — האָט זיך יע-דער געטראַכט, גייענדיק איבער די הרובע ווינקל-געסלעך אַהיים.

דער פּאַשיסט פּראַנקאַ האָט באַמבאַרדירט די אַרעמע קוואַרטאַלן: „קוואַרטאַ קאַמונאַס“, „וועלאַסקעז“ — נישט דעם „פּראַדאַ“, וואו די רייכע האָבן געוואוינט, אַדער דעם האַנדלס-צענטער פּון שטאַט; „פּוערטע דעל סאַל“.

אגב, איז דאָרט געווען אַ קליינער בית-מדרש, און ווען איך בין איינמאַל געקומען אַהין פּאַר אַן אינטערוויו מיט יידן, אַ שבת אינדערפרי, האָב איך געפונען אַ שלאַס אויף דער טיר און אַ צעטל מיט אַ מעלדונג: „פּאַרמאַכט אויף אַן אומבאַשטימטער צייט“. אַ שכן פּון אַ דערבייאיק הויז האָט מיר געזאָגט: „די באַאַמטע פּון דער יידישער קאַמונידאַד“ (קהילה) זיינען אַלע אין דער אַמבאַסאַדע פּון טשילי. ווען איך בין אַהין אַוועק ריידן מיט זיי, אַלס אַן אַקרעדיטירטע זשורנאַליסטקע פּון אַמעריקע, האָט מען מיט מיר נישט געוואַלט ריידן. אָבער די גייע יידישע אימיגראַנטן, געקומענע פּון פּאַשיסטישע לענדער, האָבן גאַנץ גערן גערעדט מיט אונדז און אין אַ גאַנץ געשמאַקן יידישן מאַמע-לשון. אָבער די רייכערע געשעפּטסלייט האָבן — אויב זיי זיינען נישט אַוועק באַצייטנס קיין פּראַנקרייך אַדער פּאַרטוגאַל — מיט אונדזער צד נישט געוואַלט רעדן. זייערע געשעפּטן זיינען געווען אָפּן, פּאַרוואַלטעט פּון שפּאַניער. די לאַיאַליסטישע רעגירונג האָט אפילו נישט געטראַכט וועגן קאָנפּיסקירן זייערע געשעפּטן. אַלץ איז געבליבן אין שטאַט,

ווי עס איז געווען. בלויז גרויסע פריצים, וועלכע זיינען אנטלאפן קיין אויס-לאַנד, זיינען אינפארמירט געווארן דורך די קאנסולאַטן, אז זייערע מאַיאַנט-קעס — דאָס הייסט, זייער ערד, איז אָפּגעגעבן געוואָרן צו ערדלאָזע פּויעריס און אז מען וועט זיי פאַרגיטיקן פאַר דעם פאַרלוסט פון דער ערד, ווען זיי וועלן זיך אומקערן. ווען די פאַשיסטן האָבן אויפגעשטעלט האַרמאַטן אויף די בערגלעך אַרום מאַדריד, האָבן מיטליאַריקע האַנדל־אַנגעשטעלטע פון דער שטאַט זיך פּרייוויליק מאַביליזירט, כדי צו פאַרזוכן אויפצורייסן יענע פּאַזיציעס. זיי האָבן טאַקע איינעם פון די בערגלעך פאַרנומען און דאָרט אויפגעשטעלט אַ שווערן קוילן־וואַרפער, פון וועלכן זיי האָבן באַשאַסן יענע פאַרמאַציע. דאָס פאַלק פון מאַדריד האָט מיט ליבשאַפט אָנגערופן יענע פּאַזיציע: „לאַמאַ דע לאַס ווענדאַדאַרעס“ (דאָס בערגל פון די גאַסן־פאַר־קויפער).

דער גייסט פון קעמפן ביזן טויט קעגן פּראַנקאַן איז אַזוי טיף אַריינגע-דרונגען אין יעדן שפּאַניער און אין זיין משפּחה, אז ער האָט אין אַ גאַנץ קורצער צייט באַווירקט און טיף באַאיינפלוסט די מיטגלידער פון די אינ-טערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס און אַרויסגערופן העלדישקייט אָן ווערטער און אָן שבוּעות. איך געדענק אַ מיטינג פון פאַרוואַונדעטע אין אַ שפּיטאַל אין „בעניקאַסיס“, וועלכע האָבן אַנטייל גענומען אין שווערע שלאַכטן, פאַרטיי-דיקנדיק דעם צוריקטריט פון דער שטאַט טאַלעדאַ. ליגנדיק, מיט באַנדאַזשן אויפן קאָפּ אָדער מיט הענט איינגעפאַסט אין גיפּס, האָבן זיי מיט ערנסט זיך צוגעהערט צו די רעדנער. דערינאָך איז אַ גאַנץ יונגער קאַנאַדישער קעמ-פער פון אַ באַטאַליאָן אויפן נאַמען „מעקקענזיפּאַפינאַ“ צוגעגאַנגען צו מיר און געזאָגט שטרענג און ערנסט: „ווי דאָנט ניד עני פעפּ־טאַק“ (מיר נוי-טיקן זיך נישט אין קיין אויפמונטערונג־שמועס). מיר ווייסן וואָס צו טאָן. איך האָב זיך פאַרשעמט פאַר אַט־דעם יונגן סאַלדאַט און מיר האָבן פאַר-וואַנדלט דעם מיטינג אין אַ קאַנצערט.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן די צוגרייטונגען צו דער „עבראַ־אַפּענסיווע“. אין דעם קליינעם שטעטל „אַריהוועלא“, וואו עס איז געווען אַ שפּיטאַל „דעל סאַנרע“, וואָס האָט געטראָגן אַט־דעם נאַמען צוליב אַ קלויסטער אויפן זעל-ביקן נאַמען, וואָס מיינט: „בלוט“ — איינע פון די קאַטוילישע הייליקע טראַדיציעס, מסתמא. דערביי איז פאַרגעקומען אַ מערקווירדיקער עפיזאָד, נאָך אַ רעדע פון דעם אינספּעקטאָר פון די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס וועגן דער ערנסטקייט פון דער לאַגע. עס איז געווען אַ מאַמענט, ווען די פאַ-שיסטן האָבן זיך געריסן צום מיטללענדישן ים און געדראַעט איבערצוהאַקן דעם וועג צווישן וואַלענציאַ און באַרצעלאַנאַ, האָבן זיך די פאַרוואַונדעטע, נאָך מיט באַנדאַזשן אויף די קעפּ, איינמוטיק מאַביליזירט און אויפגעהויבן

די הענט, גרייט צו מאַרשירן צום פּראָנט. דער רומעניש-יידישער דאָקטאָר, מישאַ פּערלמאַן, האָט מיט טרערן אין די אויגן זיי נאָך אַמאָל אונטערזוכט און געוואָלט מאַכן אַן איבערקלייב צווישן זיי. אָבער זיי האָבן נישט דערלאָזט. מיט לידער אויף די ליפּן און מיט פּליענדיקע פּענער אויף די לאַסט־אויטאָמאָבילן האָבן מיר מאַרשירט מיט זיי איבערן שטעטל אַריהועלאַ, וואו די באַפּעלקערונג איז אַרויס אין גאַס זיי באַגלייטן, אייגענע און פּרעמדע מאַמעס מיט טאַטעס. אַסך טייערע, טייערע יונגען זיינען מער נישט געקומען צוריק פּון יענעם מאַרש. צווישן זיי: העניעק גיטערמאַן, וועלכער איז אַפֿ־געזעסן 4 יאָר אין דער קיעלצער תּפּיסה, אַ קאָמוניסט פּון פּוילן, און איז באַלד נאָך דער באַפּרייאונג אַוועק קיין שפּאַניע. עס איז נישט געקומען צו־ריק באַרסעלאַ לאָרענטאָ (בנימין ליפּשיץ), דער איינציקער בונדישער קעמ־פּער אין שפּאַניע פּון דער 13טער בריגאַדע, פּון דעם „מיצקיעוויטש-באַ־טאַליאַן“. עס איז נישט צוריק געקומען יוזעק מאַזעל (סולנינסקי), דער סטו־דענט פּון ווילנע און מיט־עדאָקטאָר פּון „דאָמבראַוושטשאַק“, געווען אויך דער אינספּיראַטאָר מיינער צו אַנשרייבן און אַרויסגעבן אויף שפּאַניש מיין ביכל וועגן „יידן, פּרייהייט־קעמפּער אין שפּאַניע“, אין 1937. עס איז נישט גע־קומען צוריק כאַסקל קעניגשטיין, וועמען די שטאָט באַרצעלאַנא האָט גע־מאַכט אַ גרויסע פּאַלקס־לוויה — אויך אַ פּויליש־יידישער קעמפּער.

עס איז אוממעגלעך אין ראַמען פּון אַ קאַפּיטל צו באַקענען די געזעל־שאַפּטלעכקייט מיט אַ וועלט־געשעעניש, ווי עס איז געווען דער בירגער־קריג אין שפּאַניע. עס איז אוממעגלעך דאָ איבערצוגעבן די געשיכטע פּון די סאַמע ערשטע בלוטיקע קאַמפּן ביי מאַדריד — ביי דעם היסטאָרישן ווייסן הייזל „לאַ קאָזא בלאַנקאַ“ ביי סיודאַד אוניווערסיטאַריאַ, ביים „פּוענטע פּראַנסעז“, וואו די סאַמע ערשטע פּרייוויליקע פּון פּוילן און פּונעם „טעלמאַן־באַטאַליאַן“ האָבן זיך אויסגעצייכנט. עס איז אויך שווער צו באַשרייבן דעם מעסער־שטאַך אין רוקן, וואָס די אַנאַרכיסטן האָבן אונדז דערלאַנגט אין מאַי, 1937, אַנפּאַלנדיק אויף לאַיאַליסמן, נעמענדיק נקמה קעגן דורטיין, דעם פּירער פּון די סינדיקאַליסטן, דערפּאַר וואָס ער האָט גערופּן צו שטיצן דעם פּאַלקס־פּראָנט. זיי האָבן אים שפּעטער דערמאַרדעט. עס איז געווען די האַנט פּון דעם טרויעריק־באַוואוסטן „פּום“ (פּאַרטידאַ אַברעאַ אונטיפּיקאַדאַ מאַרקסיסטאַ) „פּאַראייניקטע מאַרקסיסטישע אַרבעטער־פּאַרטיי“. זיי האָבן אויסגעשאַסן בעת זייער „פּוטש“ אַסך פּון די בעסטע אמתע טוער פּון קאַטאַלאַניע און מאַדריד, צווישן זיי די מיטגלידער פּון „אינטערבריגאַדעס“. בעת די פּאַשיסטן האָבן זיך געריסן צום ים און מיר פּלעגן פּאַר־

לאָזן איין פּאָזיציע נאָך דער צווייטער האָט די אַרמיי־פירערשאַפט באַשלאָסן צו עוואַקואירן טויזנטער קינדער און אַריבערשיקן זיי צו פריינטלעכע לענדער. און ווידער האָט זיך דאָ געוויזן דער פנים פון די אמתע פריינט פון דער שפּאַנישער פּאָלקס־רעפּובליק אין איר סאַמע שווערסטער שעה פון קאַמף פאַרן לעבן. דער סאַוועטן־פאַרבאַנד איז געווען די ערשטע מלוכה, וועלכע האָט אויפגענומען און אַרויסגעפירט די ערשטע גרויסע גרופע פון שפּאַנישע קינדער מיט זייערע לערער און אויפזערינס, מיט שול־מכשירים און ביכער. עס איז געווען אַן אַפּפּאַר אויף אַ לאַנגער, לאַנגער צייט. און ווען מען האָט די קינדער באַזעצט אין אַ גרויסער היים ביי דער וואַלאַגא, אין „סערעבריאַנאיע פרודי“, ביי סטאַלינגראַד, האָבן די קינדער פון שפּאַנישע קעמפער, 17־און 18־יאַרע, בעת דער שווערסטער שעה פון סטאַלינגראַד, זיך געשטעלט אין די רייען פון דער רויטער אַרמיי און מיט זייערע יונגע לעבנס אָפּגעצאַלט דעם חוב פון דאַנקבאַרקייט פאַר זייערע טאַטעס. און דער אויספירער פון דער עוואַקואַציע פון אַ דור יונגע שפּאַניער קיין פראַנקרייך, ענגלאַנד און טשעכאָסלאַוואַקיע איז געוואָרן דער פראַנצויזישער קעמפער, קאַמוניסט און שרייבער וואַיאַן קוטיריע, אַנטיילעמער נאָך אין 1933 אינעם אַנטי־פאַשיסטישן אומלעגאַלן, אונטערערדישן שלום־קאַנגרעס אין דער שאַנכאי פון טשיאַנג־קאי־שעקן.

פון דאַרטן איז וואַיאַן קוטיריע, צוזאַמען מיט נאָך דעלעגאַטן, אָפּגעפאַרן איבער ביראַבידזשאַן, צוריק קיין פאַריז. בעת דער רייע איבערן ווייטן מזרח בין איך געווען די איבערזעצערין פון דער דעלעגאַציע.

דערנאָך איז געקומען דער לעצטער פאַרצווייפלטער ווידערשטאַנד פון דעם פּאָלקס־פראַנט אין מאַדריד. עס איז געווען מערץ, 1939. עס איז געפאַלן באַרצעלאַגא. און ווידער האָט דער פּאָל אָפּגעהילכט איבער דער וועלט. מאַדריד האָט זיך פאַרטיידיקט ביזן סוף. און דער סוף איז נישט געווען קיין קאַפיטולאַציע.

פראַנקאַס פינפטער קאַלום האָט געהאַט זיינע אָגענטן צום סוף פון דער באַלאַגערונג ביי מאַדריד. אין זיין בוך „דער פּאָל פון מאַדריד“, דערציילט דער מחבר, אַ געוויסער קאַלאַדני (אַרויסגעגעבן אין ניו־יאָרק, אין 1960), אויב איך מאַך נישט קיין טעות — אַז אַ קאַרנעל מיטן נאָמען קאַסאַדאַ איז געווען דער, וועלכער האָט צוגעגרייט דעם אַריינמאַרש פון די פאַשיסטן. און אין יענער שווערער שעה האָט שוין דאָס אָפּגייענדיקע מיט בלוט שפּאַניש פּאָלק נישט געפרעגט ביים „נאַנ־אינטערווענציע“ קאַמיטעט, צי עס מעג גיין אין אַ פרעמד און נייטראַל לאַנד, צי נישט. אַ פּאָלק פון אַ האַלבן מיליאָן, פון שטאַט און דאַרף, פאַרוואַנדעטע און געזונטע, אַלטע און יונגע, קינדער און הויז־היות, וועגעלעך און אייזלען, סאַלדאַטן מיט זייערע געווער אויף די

פלייצעס — אלץ האָט געשטראַמט איבער דער גרענעץ קיין פראַנקרייך. אַ פּאַלק האָט בעסער געוואָלט אויסגיין פון הונגער, איידער זיין אונ-טער פראַנקאָן. איינער פון די גלאַררייכסטע אָפּשניטן אין דער געשיכטע פון אייראָפע האָט איבערגעלאָזט זיין שטעמפל אויף יאָרן, און ער איז נאָך נישט פאַרענדיקט היינט — אין 1962.

און ווען איך קוק אויף צוריק, ווי תמיד בעת די לעצטע פאַר צענדליק יאָר, זע איך, ווי די „וועלט“ האָט אין אַ ריי לענדער איד באַרג-אַראַפּ: ווי כמורנע עס קוקט אויס אין דרום-אַמעריקע, ווי פינצטער עס דרייט זיך די ראַד אין אַפריקע, ווי חוצפהדיק עס ווערן די „פראַטעקטאָרן“ פון דרום-אַזיע און וואָס פאַר אַ טיפע רעאַקציע עס הערשט אויפן „איבערישן האַלב-אינדזל“ — אין פראַנקאָס און סאַלאַואַרס תּפּיסה-לענדער. און עס דערמאָנען זיך די געציילטע יאָרן פון 1937-1939 אין שפּאַניע, ווען אַ מלוכה איז פּאַקטיש גע-קנאַטן געוואָרן מיט די הענט פון פּאַלק, פון זיינע בעסטע פאַרטעטער, וועלכע זיינען איבערנאַכט, אונטערן שונאס פייער, געוואָרן קאַמאַנדירן, סטראַטעגן, פירער, געהאַלטן אין די הענט סיי אַקעראַייזנס, סיי דעם האַנט-גראַנאַט; באַ-זאָרגט קינדער מיט שולן און לערער, מיט דאַקטוירים און פּלעגערניס, ביב-ליאָטעקן — מיט ביכער און סאַלדאַטן — מיט אַ לשון, מיט זייער אייגע-נער שפּאַנישער, ביזן בירגער-קריג, אומדערגרייכטער ליטעראַטור. אין מאַד-ריד האָט מען צום ערשטן מאַל אין דער געשיכטע געשטעלט רעוואַלוציאַ-נערע דראַמען: „מאַריאַ פינעדאַ“ פון פעדעריגאַ גאַרסיאַ לאַרקאַ, אויך זיין דראַמע „די בלוטיקע חתונה“, דער יונגער גלענצנדיקער מאַלער, כאַרדאַ-סאַנאַ, האָט פאַרזאָרגט דעם פראַנט מיט זיינע הערלעכע בילדער-פּלאַקאַטן; די גרויס-אַקטן פון גוערניקאַ — דער מאַרד פון נאַנעס און קינדער, וואָס באַגאַנגען זיי האַבן מאַראַקאַנער און נאַציס און צוגעשריבן האָט מען זיי צו די לאַיאַליסטן אויפן ראַדיאָ פון סאַלאַמאַנקאַ און בורנאַס און זיינען אויפ-געדעקט געוואָרן דורך בילדער און פּלאַקאַטן פון די אַנטי-פּאַשיסטישע מאַ-לער און קאַריקאַטוריסטן.

זעלנער פון נאַענטן מאַדרידער פראַנט פּלעגן פאַרברענגען זייער קורצן איין-טאַגיקן אורלויב אין טעאַטער און אויף אַ מיטינג. צוריק צום פראַנט זיינען זיי געגאַנגען מיט ביכער און צייטונגען פאַר זייערע חברים. און אויף דער יידישער „פראַנט-גאַס“ איז אַנגעגאַנגען אונדזער אייגענער פּאַליטישער און קולטור-לעבן. עס פּלעגט אַרויסגיין דער אַרגאַן פון דער „באַטוויין-קאַמפּאַני“, עס פּלעגן פאַרקומען אינפּאַרמאַטיווע ויזונגען אין אונדזער איי-גענעם קלוב און אין האַרבסט 1937 האַבן מיר געשיקט אַ דעלעגאַט, אַ יידישן וועטעראַן, צום גרינדונגס-קאָנגרעס פון דעם אַלגעמיינליכען יידישן קולטור-פאַרבאַנד (איקוף) אין פאַריז.

מיר האָבן אויך געפירט אַ גרויסע אויפקלערונגס-אַרבעט צווישן די פּוילישע קעמפער, סיי אין שפיטאַל, סיי אויפן פּראָנט. עס זיינען געווען פּאָ-ליאַקן פון פּאַריז, פון צפון-אַמעריקע און קאַנאַדע, פון די "קרעסן" און פון מזרח-גאַליציע. עס האָבן זיך פּאַרקניפט פּריינטשאַפּטן צווישן אַלע נאַציאָ-נאַליטעטן אויפן פּראָנט. יעדער האָט שוין אויפגעכאַפט דאָס שפּאַנישע לשון און די באַפעלקערונג איז אַזוי געווען דאַנקבאַר די אינטערנאַציאָנאַלע בריי-גאַדעס פּאַר זייער הילף אין דעם קאַמף קעגן פּראָנקאַן, אַז מען האָט גענו-מען לייכט-פּאַרוואַונדעטע און רעקאַנוואַלעסצענטן (וועלכע האָבן זיך גענוי-טיקט אין דערהאַלונג) צו זיך אַהיים און מען האָט געהאַלפּן זיי קומען צו זיך. עס האָבן זיך געגרינדעט "שעפּן" איבער שפּאַנישע קינדערהיימען פּאַר יתומים און זונטיק אַוונטן פּלעגט מען זען אין די קלובן סטאַדקעס מיט קינדערלעך אַרום אַ וועטעראַן אויף צוויי קוליעס, אַ העלד פון מאַדריד פון די סאַמע ערשטע טעג פונעם בירגער-קריג — ווי ער זינגט זיי פּוילישע דאַרפס-לידער און שניצט-אויס פון האַלץ פּוילישע הענער, מיט אַ צוגע-פּאַרבטן רויטן קאַפּ, כאַטש הער אים קרייען "קוקורעקו" פּאַרטאַג. אַזאַ איז געווען דער פּויער פון אַרום לעמבערג, סטאַך באַניאַ, וועלכער האָט אַליין געהאַט קינדער אינדערהיים און שטענדיק געטוליעט צו זיך איינס פון די יינגסטע פון דער קינדערהיים.

יאַ — אין אונדזערע אויגן האָט זיך אַנטוויקלט און האָט געקעמפט און געלעבט אַ נייע, גאָר נייע שפּאַניע: אַ מלוכה (18 מינוט פון שלאַכט-פּראָנט מיטן טראַמוואַי!) אין מאַדריד. עס האָט אַנגעהויבן צו לעבן אַנדערש, בע-סער, מענטשלעכער — אַ פּאָלק, אַ שטאַלץ און הערלעך פּאָלק, וואָס האָט געוואָלט איין זאַך מער ווי לעבן: פּרייהייט!

אפילו אין טויט, אין העלדישן זעלבנערישן טויט, זיינען די קעמפער גע-ווען פּאַראייניקט: די שטאַט מאַדריד האָט באַשטימט אַ זייער שיינעם, מיט ביימער-באַוואַקסענעם פּלאַץ, ווייט פון הייזער און פון מענטשן, פּאַר דעם בית-עולם פון די אינטערנאַציאָנאַלע געפּאַלענע העלדן. אַן אַלטער גערטנער האָט אויפגעפּאַסט אויף די קברים, פּאַרפלאַנצט בלומען, אויסגעיעטעט דאָס ווילד גראַז, באַפעסטיקט די ווייסע טאַוולען מיט די נעמען און ערטער פון זייער אַפּשטאַם און שלאַכטפעלד. ער איז געווען זייער קאַנטאַקט מיט די לעבעדיקע. ער פּלעגט אונדז, די באַזוכער, דערציילן וועגן זיי. ער פּלעגט בלויז נישט קאַנען אויסרעדן די שווערע פּרעמדע נעמען פון עטלעכע פון זיי. בשום אופן נישט געקאַנט אויסרעדן דעם נאַמען פון אַ ברוקלינער חבר, איזי קופּטשיק און פון אַנטעק קאַכאַנעק און דאָוידאָוויטש — און אַזוי קינדיש-טרויעריק האָט ער דערביי געשמייכלט, ווי ער וואָלט וועלן זאָגן:

„זיי האָבן שווער געקעמפט, געליטן דעם טויט און איך — איך קאָן אַ נאַמען נישט אויסרעדן“.

די שפּאַנישע וואַרעמע זון האָט באַלויכטן גלייך אויף גלייך פּוילישע, יידישע, אוקראַינישע קברים און דער אַלטער איגנאַסיאַ איז געוואָרן אויפֿ-געבראַכט, ווען נאַצישע עראַפּלאַנען האָבן געפּונען דעם וועג אויך אַהער. מיט געביילטע פּויסטן האָט ער געזידלט „לאַס פּאַשיסטאַס“, וועלכע באַמ-באַרדירן אפילו די קעמפּער נאָך זייער אוועקגיין אויף אייביק פון שלאַכט-פעלד...

אויסער די אַרויסטרעטונגען אויפן ראַדיאָ, אויסער מיטינגען און שמועסן אין די שפּיטאַלן, אויסער אַרטיקלען און אינטערוויען, וועלכע מיר פּלעגן דורכפירן אַלס אונדזער זשורנאַליסטישע טאַג-טעגלעכע אַרבעט, האָבן איך פּערזענלעך דאַרט אין מאַדריד דערלעבט אַ גרויסע, גאַר גרויסע פּרייד: די פירערשאַפט פון די אינטערנאַציאָנאַלע בריגאַדעס האָט מיר אָנגעבאַטן צו שרייבן אַ בוך אויף שפּאַניש וועגן: יידן — פּרייהייטס-קעמפּער. דער בוך האָט באַדאַרפט פאַרשפּרייט ווערן צווישן שפּאַניער, אַלס אַ קאַנטער-פּראַפּאַגאַנדע קעגן דער פּאַשיסטישער אַגיטאַציע, וואָס האָבן פאַרשפּרייט קעגן יידן געבעלס, מאַזלי און די פּראַנצויזישע „קאַגולאַרדס“ (פּאַשיסטן). מען האָט מיר געגעבן אַלע נויטיקע מאַטעריאַלן פון דער „היסטאָרישער קאַמיסיע“, אַלע בילדער און דאַקומענטן און אין האַרבסט, 1937, איז דאָס בוך דערשינען אין מאַדריד. עס פּלעגט פאַרטיילט ווערן צווישן די שפּאַ-ניער אויפן פּראַנט, אין די דערפער און אין די שפּיטאַלן. אין 1937 האָבן מיר עס געשיקט קיין וואַרשע צו עטלעכע פאַרטיידיקער פון פּאָליטישע אַרעסטירטע און איך געדענק דעם דאַנק-בריוו פון אַן אַלטן פּאַטער, וועמעס זון איז געפאַלן ביי סאַראַגאַסאַ, פאַרטיידיקנדיק די לעצטע ליניע פון די אַקאַפּעס מיט זיין מאַשינען-געווער. דאָס איז געווען יוזעף רובינשטיין, אַ וואַרשעווער יונגער קאַמוניסט. ער איז אוועק קיין שפּאַניע נאָכן אַפּוּצן אין פּוילן אין תּפּיסה 4 יאָר.

אַנשטאַט דעם קאַפיטל וועגן שפּאַניע, וואָס גייט אַריין אין דעם בוך, וואָלט איך בעסער געוואָלט איבערזעצן יענעם בוך וועגן די יידישע קעמפּער און אַזוי-אַרום אָפּגעבן זיי דעם גאַנצן כּבוד, דעם גאַנצן דאַנק און דרך-אַרץ פאַר זייערע העלדישקייטן און מאַרטירערשאַפט, וואָס האָט אין שפּאַניע אוועקגעלייגט דעם פּונדאַמענט פאַר דעם ווידערשטאַנד פון יידן קעגן די נאַציס — סיי אין פּוילן, סיי אין פּראַנקרייך, סיי אין די קאַנצענטראַציע-לאַגערן. אָבער איך מוז זיך דערווייל באַנוגענען מיט אַט-דעם קאַפיטל, מיט דער האַפּענונג, אז יענער בוך וועט נאָך אַמאָל דערשיינען אויף יידיש. די איצטיקע, דאָ איינגעשלאַסענע פאַרצייכענונגען און שילדערונגען זיינען

געווידמעט יענע יונגע, טייערע חברים, וועלכע האָבן פאַרלאָזט זייערע היים-
לענדער, זייערע נאַענטסטע און טייערסטע און זיינען אַוועק אויספילן זייער
סאַמע שווערסטע און דערהויבנסטע מיסיע אין לעבן: פאַרטידיקן און אויס-
קעמפן פרייהייט פאַר אַ ברודער-פאַלק און פאַר אונדזער אַלטן אַמאָליקן
ספרדישן פאַטערלאַנד — שפּאַניע.

מיר, די טראַגישע עדות

(ע פ י ל א ג)

פאַר מיר ליגט אַ קליין בילד, וואָס דריקט-אויס, אַדער, ריכטיקער — אילוסטרירט די שורות איבערן לעצטן בויגן וויסע פאַפיר אינעם בוך: די טראַגישע עדות. די, וועלכע זיינען דעמאָלט, אין 1939, אַרויס מיטן לעבן פון שפּאַניע און זיינען געגאַנגען דעם ברוטאַלן וועג אין פראַנצויזישע לאַ-גערן: אין „גורס“, אין „סען עטיען“, אין „לע מילל“, אין „סען סיפריען“. דאָס זיינען יענע מענטשן, וועלכע האָבן דורכגעמאַכט איינע פון די מורא-דיקסטע נאַענטקייטן: די נאַענטקייט פון טויט — סיי פון די טייערסטע קאַמפּס-חברים, סיי אַפּטמאַל פון אייגענעם טויט.

אויפן בילד שטייען פיר פריינט: אַן אונגאַרישער ייד, אַלפרעד לעווי; אַ דייטשער פרייוויליקער העלמוט ראָט; אַ קראַנקן-פלעגערין, בערטאַ וואַקס-מאַן און אַ רומענישער יונגער סאַניטאַר, מוקי. איבערן בילד איז אויפגע-שריבן: „צוריק פון בעלטשיטע, אַראַגאַן, אַקטאַבער, 1937“. זיי שמייכלען אויפן בילד. בעלטשיטע איז געווען אַ לאַיאַליסטישער דערפאַלג. אַבער גאַר אונטן אויפן קארטל איז אונטערגעשריבן: „פאַר אונדזער פריינדין, גינאַ, צום שטענדיקן דערמאַנען. לאַגער, גורס, נאָוועמבער 1939“.

דאָס איז געווען אַ קוויטעלע פאַר פעקלעך עסנוואַרג און וואַרעמע זאַכן נאָך אַכט חדשים לאַגער אין גורס, פראַנקרייך — נאָך דריי יאָר קאַמף פאַר שפּאַניע. אַבער אויפן סאַמע אויבנאָן האָט אַלפרעד לעווי, דער דיכטער מיטן הייסן האַרץ, אַנגעשריבן:

„שפּאַניע: מיר'ן קיינמאַל נישט פאַרגעסן דאָס לאַנד
וואו מיר האָבן געלאָזט אונדזערע בעסטע באַנאָנד —
דאָס לאַנד, וואָס האָט אונדז אַלעמען פאַראייניקט
אין קאַמף און אין ליבשאַפט און האָס!
ווייל לענדער, אין וועלכע דו לעבסט אָן אַ זאָרג
פאַרלאָזטו אָן ליידן און בענקען —
אַבער אַ לאַנד, פאַר וועלכן דו ציטערסט און האַפּסט,
אַזאַ לאַנד וועלן מיר אייביק געדענקען!“

און אַט גייען מיר אַרום איבער דער וועלט און לעבן פון אונדזער גלאַר-רייכן נעכטן. מיר זיינען צעזיט איבער אַ סך לענדער, מיר געפינען זיך

אין צייטונגען אין בילדער. מען דערלאזט נישט אין די סאציאליסטישע לענדער אזא דערשיינונג. ווי פארגעסן די קעמפער — אלע קעמפער — פאר שפאָניע, פאר פאָרניכטן די נאָציס איבער דער וועלט, פאר דער באַפרייאונג פון די אונטערדריקטע אין קאָלאָניאלע לענדער, קעמפער פאר נעגער־עמאַנס־פאַציע, קעמפער אין די תּפּיסות פון פראַנקאָ, קעמפער קעגן צאָריוזם, קעמפער פון דער פראַנצויזישער קאָמונע און פון דער רעזיסטאַנץ אין 1940-1944.

אַ סך פון אונדז זיינען געוואָרן עדות פון קאָמפּן, עדות פון איינצלענע אויפטוען, פון העלדישע אויפשטאַנדן, אויסגעפירט דורך איין מענטש, ווען די אָפּגעטאָנענע פּאָליטישע עוולות מצד אַ רעגירונג האָבן אויפגערוּדערט די מאַסן און ווען אַן איינצלנער איז געוואָרן דער נקמה־נעמער, ווייל ער האָט זיך אין זיין הייסן צאָרן שוין נישט געקאָנט דערוואַרטן „אויפן טאָג פון באַצאלונג“, ווי עס זינגט זיך אין דעם „טשערוואָני שטאַנדאַרט“.

שוין אַלס יוגנטלעכע אָדער נאָך אַלס קינדער זיינען מיר געוואָרן עדות פון הירש לעקערטס שאָס, ברוך שולמאַנס באַמבע, וואָס האָט אין וואַרשע צעריסן דעם פּייניקער פון אַרבעטער, קאָנסטאַנטינאָוו; פון נפתלי באַטווינס אָפּרעכענען זיך מיטן פראַוואַקאַטאָר טשעכאַווסקי אין לעמבערג, אין 1929, וועלכער האָט געשיקט אַרבעטער אויף דער תּליה.

איך בין געשטאַנען אין בערלין ביים ברעג פון דער „שפרעע“, דעם טייך, אין וועלכן די ערשטע נאָציס האָבן, נאָך אין 1919, אַריינגעוואָרפן די קערפערס פון קאַרל ליבקעכט און ראָזע לוקסענבורג, נאָכדעם ווי זיי האָבן זיי דערמאַרדעט; פון ראָזע לוקסענבורג, וועלכע איז געזעסן אין תּפּיסה בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה און האָט דורכן פענצטער געזען, ווי צוויי בופלאַק־אַקסן האָבן נישט געקאָנט זיך רירן פון אַרט מיט זייער שווער־אַנג־געלאָדענעם וואָגן — ווי אַן אַלטער לאַנדשטורמיסט האָט זיי געשמיסן מיט אייזערנע דראָטן ביי טרערן האָבן זיך באַוויזן ביי די בופלאַק־אַקסן אין די אויגן און אַ יאָמערדיק רעווען האָט זיך צעטראָגן איבער דער רומענישער תּפּיסה. „מיין אַרעמער ברודער“, האָט זי געשריבן אין אַ בריוו צו סאַניא ליבקעכט, „מיר זיינען ביידע פאַרשקלאַפט ביי אונדזערע באַלעבאַטיים: דו, דער אַמאָליקער פּרייער בופלאַק־אַקס פון די פעלדער און איך, אַ מענטש, וואָס קעמפט קעגן מלחמה און מאָרד“.

די שפּאַניער האָבן אַ ווערטל: „אייין מענטש איז אַ פּאָלק“. עס איז מיר אויסגעפאַלן — דורך דעם גאַנג פון דער געשיכטע, בעת אַ שטיק פון מיין אייגענעם לעבן, צו זיין אַן עדות, אַמאָל אַן אַקטיווער אפילו, אין גוואַלטיקע סאָציאלע איבערקערענישן און נישט ווערן צעטראָגן דורך די רעדער פונעם סטיכישן מעכאַניזם. איך בין אָבער באַרירט געוואָרן דורך

א י נ ה א ל ט

זייט

1	שער-בלאט	
3	פאטאגראפיש בילד פון גינא מעדעם	
5	גינא מעדעם (ליד) — פון שרה פעליעלין	
7	א ווענדונג צו לייענער און פריינט	
8	אנשטאט א פארווארט	
10	נאכווארט פון דער רעדאקציע-קאלעגיע	
פון טשערנאָוויץ ביז ירושלים		
11		
17	מיט עמיגראנטן פון קאנסטאנץ אין יפו	
22	אין פארט יפו	
27	קלאנגען, אז איד קום זיך באזעצן אין פאלעסטינע	
31	מיטינגען אין קיבוצים	
42	דער קראנקער רב פון קאזשעניץ	
53	א סאָועט-רעפּובליק	
58	א ריזע איבער א נייעם וועג	
זעכצן טעג אויפן פאסיפישן ים		
65		
100	אין יאפאן	
119	„אלד, מעררי ענגלאנד“	
אויפן וועג קיין דרום-אפריקע		
125		
135	א קריגס-טאנץ אין אפריקע	
146	אויפן ים צווישן אפריקע און אייראפע	
150	אויפן אינדזל מאדירא	

154	אין אייראָפּע
159	אַפּריקאַנער לייבן פאַר גערינגען
165	אין שטאַקהאַלם
169	פאַריז אין 1934
174	פאַריז הונגערט
188	דער איד אין היטלערס דייטשלאַנד
195	פּראָנציוזישע אידן
201	ביראַבידזשאַן
205	אַ משפּט אין סאַמאַרקאַ
211	פּאָליטישע און געזעלשאַפּטלעכע אַרבעט
214	גינאַ מערעם (ליד) — פון שמואל דן
217	איבער די פאַראייניקטע שטאַטן
219	אַן אַמעריקאַנער האַטעל
221	מיקראָבן און צעמענט
225	דאָס מיידל פון טאַמאַשאַוו (ליד) — פון חיים שוואַרץ
229	אין לאַטיין-אַמעריקע
234	ראַדיאָ, דער וואונדער פון אונדזער צייט
237	מײן רײזע איבער דרום-אַמעריקע
274	אין שפּאַניע
280	באַברוש ניסנבוים
286	אַ יאַרטאַג פון אַלע פעלקער
290	העלדן בלייבן העלדן
293	כאַזע עסטרוגאַ
295	אידיש איבער דער ראַדיאָ אין שפּאַניע
301	דורך היטלער-לאַנד קיין שפּאַניע
328	מיר, די טראַגישע עדות (עפילאָג)
331	אינהאַלט-סאַרצייכעניש